

The following book includes:

- WYO \bullet
- License: Public Domain
- Source: http://mobile.tora.ws/

It was retrieved from Sefaria on August 3, 2024 (7" DWN' 77 TIME 1"). It was typeset and formatted by Ktavi.

תהלה כא

•		•	
תהלה כ	88	תהלה מצ	138
תהלה יט	83	תהלה מ	131
תהלה יח	7 <i>L</i>	תהלה לט	132
תהלה יו	† 9	תהלה לח	134
תהלה טו	19	תהלה לו	137
תהלה טו	69	תהלה לו	130
תהלה יד	99	תהלה לה	179
תהלה יג	75	תהלה לד	171
תהלה יב	IS	תהלה לג	176
תהלה יא	6 †	תהלה לב	172
תהלה י	91	תהלה לא	177
תהלה ט	I†	תהלה ל	150
תהלה ח	15	תהלה כט	611
תהלה ז	18	תהלה כח	411
תהלה ו	87	תהלה כז	114
תהלה ה	77	תהלה כו	711
תהלה ד	61	תהלה כה	108
תהלה ג	SI	תהלה כד	105
תהלה ב	П	תהלה כג	107
תהלה א	I	תהלה כב	E6
עוכן העניינים			

19 תהלה מב

140

תהלה מה	143	תהלה סו
תהלה מד	145	תהלה סו

תהלה ג	120	תהלה עב	180
תהלה מט	146	תהלה עא	6LI
תהלה מח	<i>L</i> †I	תהלה ע	871
תהלה מז	146	תהלה סט	LLI
תהלה מו	142	תהלה סח	9 L I
תהלה מה	143	תהלה סו	SLI
תהלה מד	145	תהלה סו	† /I

מדרש תהלים

	631	
תהלה נא	ISI	תהלה עג
תהלה נ	120	תהלה עב

תהלה נד	128	תהלה עו	188
תהלה נג	9\$1	תהלה עה	981
תהלה גב	125	תהלה עד	184

תהלה נו	191	תהלה עת
תהלה נה	126	תהלה עו
תהלה נד	128	תהלה ער

תהלה סה

תהלה סד

תהלה סג

תהלה סב

תהלה סא

תהלה ס

תהלה נט

ΛĮ

תהלה נח	£91	תהלה פ	007
תהלה נו	791	תהלה עט	861
תהלה נו	191	תהלה עה	161
תהלה נה	126	תהלה עו	061

891	תהלה פד	907
<i>L</i> 91	תהלה פג	502
991	תהלה פב	704
191	תהלה פא	707
163	תהלה פ	700
791	תהלה עט	861
191	תהלה עח	161

ILI	תהלה פו	807
041	תהלה פה	<i>L</i> 07
168	תהלה פד	907
<i>L</i> 91	תהלה פג	502
991	תהלה פב	704

017

187

13 מהלה פו

תהלה קיב	097	תהלה קלו	80€
תהלה קיא	697	תהלה קלו	305
प्रतर् त दर	827	תהלה קלה	304
תהלה קט	LST	תהלה קלד	303
प्रतर् त दात	720	תהלה קלג	305
क्टर् क दा	724	תהלה קלב	301
प्रतर्दत दा	721	תהלה קל	300
תהלה קה	877	תהלה קכט	667
תהלה קד	743	תהלה קכח	867
תהלה קג	739	תהלה קכז	<i>L</i> 67
תהלה קב	LE7	תהלה קכו	967
תהלה קא	732	תהלה קכה	\$67
क्टर् क द	734	תהלה קכד	†67
תהלה צט	733	תהלה קכב	567
תהלה צה	737	תהלה קכא	167
תהלה צד	730	תהלה קכ	687
תהלה צג	L77	תהלה קיט	927
תהלה צב	777	תהלה קיח	0/2
תהלה צא	617	תהלה קיז	897
תהלה צ	717	תהלה קטו	597
תהלה פט	213	תהלה קיד	797
תהלה פח	717	תהלה קיג	197

תהלה קנ	328
תהלה קמט	372
ततर्त तथा	374
תהלה קמו	373
תהלה קמו	370
תהלה קמה	618
תהלה קמד	318
תהלה קמג	118
תהלה קמב	918
תהלה קמא	315
תהלה קמ	314
תהלה קלט	315
תהלה קלח	118

תהלה א

אשרי האיש אשר לא הלך. זה שאמר הכחוב (משלי יא כז) שוחר טוב יבקש רצון. מי הוא זה. זה דוד מלך ישראל שהיה שוחר בטובתן של ישראל להעמיד מהן כ"ד משמרות כהונה ועשרים וארבע משמרות לויה. יבקש רצון שהיה מבקש רחמים שתשרה עליו שכינה כדי לברך את ישראל. והיכן ברכן באשרי האיש. (שם) ודורש רעה תבואנו. זה דואג ואחיתופל:

ראמר לחבריה זעירא הדא באפר. (שם) ב ז יט) ותקטן עוד זאת בעיניך כאינש י כב) הבא עוד הלום איש. (שמואל-ואין הלום אלא מלך שנאמר (שמואל-א לא די שבאחי בקהל אלא שעשיחני מלך. הביאותני עד הלום. מה הוא עד הלום. ב ז יח) ויאמר מי אנכי וגוי ומי ביתי כי אבל נקבותיהן מותרות מיד. (שמואל-תנינן עמוני ומואבי איסורן איסור עולם וישב לפני ה' שישב עצמו בתפלה. תמן ם) ועלי הכהן יושב על הכסא. אם כן מהו הוי אומר לכהן גדול. שנאמר (שמואל-א א ומהו וישב שסמך עצמו. ולמי היתה ישיבה אמי אף למלכי בית דוד אין להם ישיבה. למעלה אין ישיבה ודוד יושב. אמר רבי ו) ונתחי לך מהלכים בין העומדים האלה. שרפים עומדים ממעל לו. וכתיב (זכריה ג ורגליהם רגל ישרה. וכתיב (ישעיה ו ב) להם קפיצת הרגל. שנאמר (יחוקאל א ז) (דניאל ז טז) קרבת על חד מן קאמיא. שאין רבי ישמעאל אין ישיבה למעלה שנאמר וישב דוד. ולא כן אמר רב הונא בשם מקום מלכי בית דוד בלבד. וכן הוא אומר ריש לקיש אמר אין ישיבה בעזרה אלא אלא למלכי בית דוד בלבד. רבי אמי בשם הי. וכן תני רבי חייא אין ישיבה בעזרה (שמואל-ב ז יח) ויבא המלך דוד וישב לפני דבר אחר אשרי האיש. זה שאמר הכתוב

דוד אף הקב"ה העיד עלי ואמר (שמואל-א אין כתיב כאן אלא כי מפריס פרסה. אמר גרה. (שם ז) ואת החזיר כי לא מעלה גרה מפריס פרסה אין כתיב כאן אלא כי מעלה מהרה. (ויקרא יא ד) את הגמל כי לא יודן ברי מנשיא אף כשבא לפתוח בסימני ומן הבהמה אשר איננה טהורה. אמר רבי שנאמר (בראשית ז ה) מן הבהמה הטהורה ושלש אותיות ולא הוציא דבר מגונה מפיו ולא עקמנות. מצינו שעקם הכתוב שתים אין בהם נפתל ועקש. אין בהם לא קפדנות באשרי. (משלי ח ח) בצדק כל אמרי פי משה בירך את ישראל באשריך. ודוד בירך מזמור לאסף. תפלה למשה. יאמרו גאולי. ספרים. אשרי האיש. למנצה משכיל. נתן להם דוד ספר תהלים שיש בו חמשה משה נתן להם חמשה חומשי תורה. וכנגדם ודוד בנה מזבח. זה הקריב וזה הקריב. בהצותו את ארם נהרים. משה בנה מזבח. קרע להם את הנהרות שנאמר (תהלים ס ב) ויהודה. משה קרע להם את הים. ודוד ה) ויהי בישורון מלך. ודוד מלך על ישראל מגל על ישראל ויהודה שנאמר (דברים לג כה כח) כי מלחמות הי אדוני נלחם. משה מלחמותיו של הקב"ה שנאמר (שמואל-א משה עשה מלחמות בסיחון ועוג. ודוד עשה ודוד הוציא את ישראל משעבוד מלכיות. דוד. משה הוציא את ישראל ממצרים. דוד. את מוצא שכל מה שעשה משה עשה שבנביאים זה משה. משובח שבמלכים זה שבנביאים ומשובח שבמלכים. משובח כאן. אלא תורת האדם. ומי הוא משובה תורת האדם אברהם יצחק ויעקב אין כתיב האדם אבל נקבותיהן מותרות מיד. וזאת יבא עמוני ומואבי. לא כתבת אלא על ואת שכתבת בתורתך (דברים כג ד) לא רחוק ונתקרבתי. (שם) וזאת תורת האדם. ותדבר גם אל בית עבדך למרחוק. שהייתי

יג יד) בקש ה' לו איש כלבבו. וכינה שמר לבוראו מה בוראו לא מוציא דבר מגונה מפיו אף דוד כן. היה לו לומר ארור האיש אשר הלך בעצת רשעים או אשרי האיש לא הלך. כיוצא בדבר אתה אומר (ירמיה מר א) אם יעמוד משה ושמואל. אתה מוצא עכל מה שכחוב בזה כתוב בזה. זה לוי וזה לוי. זה בנה מובח וזה בנה מובח. זה הקריב וזה הקריב. זה מלך וזה מלך. וכן הוא וזה הקריב. זה מלך וזה מלך. וכן הוא מומר (דברים יח מו) נביא מקרבך מאחיך בזה כתוב בזה. כיוצא בדבר דוד ושלמה. מה שכתוב בזה כתוב בזה. רבי יודן אומר מה שכתוב בזה משובח מכל המזמורים:

אנכי מגן לך. אלקים זה אברהם שנאמר ומגן זה אברהם שנאמר (בראשית טו א) שנאמר (ישעיה מא ב) מי העיר ממזרח. מדבר באברהם אבינו. כי שמש זה אברהם כצנה רצון תעטרנו. דבר אחר שמש ומגן הרביעי. תלמוד לומר (תהלים ה יג) הי האדם משלש רוחותיו. ומנין לרבות רוח תריס מארג"א פרסאה שהוא מקיף את כשמש ומסיך כמגן. דבר אחר מגן זה על עולמו. ר' הייא בר אבין אמר מאיר המגן הזה מגין את הארם כך הקב"ה מגין אף הקב"ה כן. תלמוד לומר ומגן. מה ומגן הי אלקים. אי מה השמש הזו קופחת שהיא יכולה לראות. דבר אחר כי שמש יכולה לשמוע ואין מראין לעין אלא מה אלא אין משמיעים לאון אלא מה שהיא כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו. כבוד אלקי ישראל בא מדרך הקדים וקולו ומגן הי אלקים. ואמר (יחזקאל מג ב) והנה הנטיעה לנוטעה. כמה דאת אמר כי שמש הנביאים שהם מדמים הצורה ליוצרה. ואת חוקיה ברי הייא אמר אשריהם צדיקים (תהלים פד יב) כי שמש ומגן ה' אלקים. דבר אחר אשרי האיש. זה שאמר הכתוב של סם היים ואחד של סם המות. אמר בו כל מיני אילנות כרוכין זה בזה. אחד למלך שהיה לו פרדס ומסרו לאריס והיה מתנות נתן לו. ולמה לא ברכו. משל אמר ר' לוי בשם רבי חמא לא ברכו אלא אמרי זו קבורה ודיאתיקי (שטר ירושה). בכורה. ור' נחמיה אמר זו ברכה. ורבון נחמיה ורבנן (אמרי). רבי יהודה אומר זו אשר לו ליצחק. מה נתן לו. ר' יהודה ור' מה כתיב (שם כה ה) ויתן אברהם את כל ליה ברכה בריך. כיון שעמד יצחק ברכו. הרי הברכות מסורות לך ולמאן דאת יהיב הייתי זקוק לברך את עולמי מכאן ואילך שמסר לו את הברכות ואמר לו עד כאן (שם יב ב) והיה ברכה. אמר רב נחמן (שם כד א) והי ברך את אברהם בכל. מהו נה ואת בניו. עמד אברהם וברכו שנאמר ברכו שנאמר (שם מ א) ויברך אלקים את א כח) ויברך אותם אלקים. כיון שעמד נח בקב"ה מברך את עולמו שנאמר (בראשית ק) מזקנים אתבונן. את מוצא בתחלה היה פינחס עבד לה אריכא פתח (תהלים קיט סתם זה. וממקום שסתם זה פתח זה. ור' תעמוד. ר' יודן גרס לה ממקום שפתח זה אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל עומדין. ר' יודן פתח ואמר (משלי כה ו) נתת שלוה לרשעים ואין נאין בשלותן אלא אדם. כל אדם. אמר דוד אשרי האיש אדם בוטח בך. אברהם אין כתיב כאן אלא ואחריו מה כתיב (תהלים פד יג) אשרי מי שמהלך לפניו בתמימות נעשה לו מגן. הקב"ה בתמימות נעשה לו מגן אף כל בתמים. אלא מה אברהם שהלך לפני לא ימנע טוב להולך בתמים ומהו להולכים ואם באברהם הכתוב מדבר היה לו שיאמר שנאמר (שם יו א) התהלך לפני והיה תמים. לא ימנע טוב להולכים בתמים זה אברהם ב) ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב. וכבוד יתן הי זה אברהם דכתיב (שם יג (שם כג ו) נשיא אלקים אתה בתוכנו. חן

תהלה א

שהתם משה ואמר אף אני אברך את ישראל כט) באשריך. כיון שעמד דוד פתח במה (דברים לג א) בזאת הברכה. וחתם (שם בואת הריני פותח במה שחתם זקני ופתח יעקב בכורו של מקום פתח בקריאה וחתם אביהם. עמד משה לברך את ישראל אמר שנאמר (שם כח) וזאת אשר דבר להם מט א) ויקרא יעקב אל בניו. וחתם בזאת במה שחתם יצחק. הדא הוא דכתיב (שם אותו. עמד יעקב לברך את השבטים ופתח (שם כח א) ויקרא יצחק אל יעקב ויברך לך האלקים מטל השמים. וחתם בקריאה את יעקב בנתינה שנאמר (שם כז כה) ויתן מפדן ארם ויברך אותו. ועמד יצחק וברך לה ט) וירא אלקים אל יעקב עוד בבואו יצחק בנו. וכן עשה ליעקב שנאמר (שם ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלקים את הקב"ה על יצחק וברכו שנאמר (שם כה יא) בעולמו יעשה. כיון שמת אברהם נגלה היום כאן ומחר בקבר ומאי דבעי למיעבד קטורה מתברכים. אמר אנא בשר ודם את יצחק לפי שעכשיו בני ישמעאל ובני עביד. כך אמר אברהם אני איני מברך והולך לי ומה דאהנייה למריה דפרדיסא אריס לשנה זו אני משלים את אריסותי היאך זה של סם חיים חי. חזר ואמר אותו סם המות יחיה עמו. ואם אין אני משקהו האריס אם אני משקה של סם חיים של

דבר אחר אשרי האיש. רבי נחמיה פתח (קהלת ז יט) החכמה תעוז לחכם מעשרה שליטים. אלו עשרה בני אדם שנאמר ספר תלים על ידם ואלו הן - אדם ומלכי צדק אברהם משה ודוד ושלמה ואסף ושלשה בני קרח. על אילין לא איתפלגות ועל מה איתפלגות רב ורבי יוחנן אמר לידותון על הדינין שעברו עליו ועל ישראל. רי הונא בשם ר' אבא אמר אף על פי שנאמר על ידי עשרה זקנים לא נתקן אלא על ידי דוד מלך

באשרי:

לרא כל ספרא הללו יה: הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת. רב בהודיה באשרי בהללויה. וגדול מכולם בניגון במזמור בשיר בתפלה בהלל בברכה אדם כך נאמר בעשרה מיני זמר - בניצוח ישי. וכשם שנאמר על ידי עשרה בני תלים (תהלים עב כ) כלו תפלות דוד בן אביינוס בן אביינוס. מהו אומר בסוף מנעים זמירותיהן של ישראל גדול בן גדול ערבים אבל של דוד בן ישי יותר מן הכל. ב כג א) ונעים זמירות ישראל. של כולם יותר מן הכל. הדא הוא דכתיב (שמואל-איש פלוני יאמר על ידי כולכם שקולו ערב כולכם משובחין וראויין לומר הימנון אלא אמר להם המלך כולכם זכאין כולכם זמרין מבקשת לומר שבחו של מלך הימנון למלך. ישראל. משל לחבורה של זמרין שהיתה

כתיב בספר תלים כנגד עשרים הוי שבספר תני דבי רבי יהושע בן קרהא עשרים אשרי קיט ג) אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. מנת לעשות טוב. וכן הוא אומר (תהלים כו) סור מרע ועשה טוב. סור מרע על וניצל ממנה. שנאמר (תהלים לד טו לז מצוה. רבי זעירא אמר והוא שבאת לידו ולא עשה עבירה נותנין לו שכר כעושה תוסף. רבי שמעון בן יוחאי אומר ישב אדם (פיי מעט) לירשע אלא אם הרשעת אל (קהלת ז יז) אל תרשע הרבה. הא ציבחר הי הפצו. אייר ברכיה מה בא הכתוב לומר ישים יד לפה תלמוד לומר כי אם בתורת ישב יכול לא יעשה לא טובה ולא רעה אלא וכוי. וכי מאחר שלא הלך ולא עמד ולא תשא. ללמדך שמצוה גוררת מצוה ועבירה אליו הכתוב אומר (משלי ט יב) ולצת לבדך סופו לעמוד ואם עמד סופו ללוץ ואם לץ ישב היכן לץ. אלא לומר לך שאם הלך ומאחר שלא עמד היכן ישב ומאחר שלא בן פזי וכי מאחר שלא הלך היכן עמד אשר לא הלך בעצת רשעים. א"ר שמעון

ישעיה. אמר רבי תמה אני האיך למדנו י יהושע עשרים אשרי כחיב. ואני אומר עשרים ושחים. ולמה כנגד עשרים ושחים אוחיות. ועליהם הוא אומר (תהלים יט טו) יהיו לרצון אמרי פי. יעשו לדורות ויכחבו קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין קורין בהם כקורין בספרים אלא יהיו קורין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות. (שם) יהיו לרצון אמרי פי. אמר רי ירמיה בר שלום בשם רי יוחנן מאי דכחיב (שם סא ה) אגורה באהלך עולמים. וכי תעלה על דעתך שהיה מבקש דוד דירת שני עולמים. אלא כך אמר דוד יהו מזכירים אותי בבתי אלא כך אמר דוד יהו מזכירים אותי בבתי בעני עולמים:

۲٬۰۲۲: אומן שונא בר אומנותיה. מכאן שהיה (בראשית ג ה) והייתם כאלקים. אלא כל אתם יכולים לבראות עולם כמותו שנאמר וברא את העולם ואם אתם אוכלין ממנו אמר לה הנחש מן העץ הזה אכל המקום צוה אלא שלא לאכול והוסיפה על הדבור את חוה דחפה עליו ולא מתה והקב"ה לא בו ושלא ליקרב אצלו. מה עשה הנחש נטל לנו הקב"ה שלא לאכול ממנו ושלא ליגע אחם אוכלין מן העץ הזה אמרה לו כן צוה הרע על בוראו. אמר לחוה מפני מה אין דסכנין בשם רבי לוי אמר אמר הנחש לשון ישבתי במושבו של ליצנות. רבי יהושע לא עמדתי בדרכיו של נחש ואשרי אם לא הראשון. אמר אדם הראשון אשרני אם דבר אחר אשרי האיש. מדבר באדם

כי אם בתורת ה'. אמר ר' לוי שש מצוות שנתן הקב"ה לאדם הראשון שנאמר (שם ב טז) ויצו ה' אלקים על האדם. ובתורתו יהגה אלו שש מצוות שנתן לו.

והיה כעץ שתול שנטלו הקב"ה ושתלו בגן

שאין לו רפואה לעתיד לבא: זו ארם וחוה. ודרך רשעים תאבד זה נחש חוטבי עצים וגוי. כי יודע הי דרך צדיקים לבוא. שנאמר (יהושע ט כז) ויחנם יהושע שהעובדים הם הגבעונים יעבדוהו לעתיד יט) והעובד העיר יעבדוהו יאבדוהו כחיב. מרחקן לעתיד לבוא שנאמר (יחזקאל מח והנתינים יושבים בעופל. ואף הקב"ה ואף עזרא רחקם שנאמר (נחמיה יא כא) כא ב) והגבעונים לא מבני ישראל המה. אלה עמד ורחקם. שנאמר (שמואל-ב ראה דוד בגבעונים שאין בהן אחד מכל הי אלקיך לך את הברית ואת החסד וגוי. על הר סיני. וכתיב (דברים ז יב) ושמר לו בשת פנים ברי לנו שלא עמדו אבותיו לבלתי תחטאו. מכאן אמרו כל מי שאין (שמות כ יו) ובעבור תהיה יראתו על פניכם (דברים יג יח) ונתן לך רחמים. וכתיב רחמנים ביישנים וגומלי חסדים. שנאמר שלש מדות טובות נתן הקב"ה לישראל ציר יעבדוהו מכל שבטי ישראל יאבדוהו. גבעוני שנאמר (יחזקאל מח יט) והעובד (ישעיה סה כה) זאב ומלה ירעו כאחד. לעתיד לבוא חוץ מן הנחש וגבעוני. שנאמר לא יקומו רשעים במשפט הכל מתרפאין זה שת. לא כן הרשעים זה נחש. על כן לא יבול זה הבל. וכל אשר יעשה יצליה עדן. אשר פריו יתן בעתו זה קין. ועלהו

דבר אחר כעץ שחול. נטוע אינו אומר אלא שחול. ללמדך שאפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אוחו ממקומו. (יהושע א ה) לא ימוש ספר החורה הזה מפיך אם עשית כן (שם) אז הצליח את דרכך בעולם הזה. ואז תשכיל לעולם הבא. אמר שלמה (משלי ו כב) בהתהלכך חנחה אוחך. בעולם הזה. (שם) בהתהלכך חנחה אוחך. בעולם הזה. (שם) והקיצות היא חשיחך לעולם הבא:

עומרין בדין. כי יודע ה' דרך צדיקים זה נח דור המבול אין להם חלק לעולם הבא ואין כן הרשעים זה דור המבול. כההיא דתנינן חם. וכל אשר יעשה יצליח זה יפת. לא פריו יתן בעתו זה שם. ועלהו לא יבול זה מעיינו עד חמש מאות שנה הוי אומר אשר לעשות תיבות הרבה. לכך כבש הקב"ה בהן. ואם תאמר צדיקים יהיו היה צריך וירבה זרעו ויאבדו בדור המבול ומתעצב דבר אחר למה כבש מעיינו שלא יוליד שנאמר (בראשית ו יב) כי השחית כל בשר. ואבדו. אני אומר בעוון אבותם נענשו תאמר שהיו בדור המבול פחות ממאה שנה סה כ) כי הנער בן מאה שנה ימות. אם לעיקרה לימות המשיח. שנאמר (ישעיה עמהן. אייר שמעון בן לקיש עתידה לחזור לו באותו זמן בן של קי שנה היה מת מעלה עונשין אלא לבן קי שנה ואם היה במבול ויאבד עמהן לפי שאין בית דין של מעיינו שלא יוליד בן שהוא בן קי בדור רבי הייא בשם רי אבא אמר כבש המקום (שם ה לב) ויהי נח בן חמש מאות שנה. ושמונים והוא בן חמש מאות שנה. שנאמר היו מולידין בני חמשים שנה בני שבעים פריו יתן בעתו. אמר ר' יודן כל בני גילו במים כספינה הצפה על פני המים. אשר בן לוי ארבעה חדשים היתה התיבה עומדת שתול ששתלו בתיבה. דאמר ר' יהושע ויקח מכל הבהמה הטהורה. והיה כעץ להקריב לו מהן. מיד (בראשית ח כ) בטהורין יותר מן הטמאין אלא שהיה רוצה דבר מתוך דבר ואמר מה טעם ריבה המקום שנצטוו בני נח. ובתורתו יהגה יומם שהגה כי אם בתורת ה' הפצו אלו שבע מצוות לצים זה דור הפלגה שהיו כולם ליצנים. אנוש. ובדרך הטאים דור המבול. ובמושב דר' יהודה דאמר בעצת רשעים זה דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה. על דעתיה צריק שלא הלך בעצת שלשה דורות דור דבר אחר אשרי האיש. מדבר בנח איש

ובניו. וזרך רשעים תאבד זה דור המבול:

במשפט זה נמרוד וחבריו: אלו בני קטורה. על כן לא יקומו רשעים יבול זה ישמעאל. וכל אשר יעשה יצליח אשר פריו יתן בעתו זה יצחק. ועלהו לא דבר אחר שנטלו הקב"ה ושתלו בגן עדן. מים שנטלו הקב"ה ושתלו בארץ ישראל. אברהם בקולי. והיה כעץ שתול על פלגי מנאטר (בראשית כו ה) עקב אשר שמע אפילו עירובי תבשילין ועירובי חצירות. בשם רבי יונתן אמר קיים אברהם אבינו לילות יסרוני כליותי. ור' שמואל בר נחמני (תהלים טו ז) אברך את ה' אשר יעצני אף אותו הכמה כל הלילה. הדא הוא דכתיב כליותיו כשני רבנן והיו נובעות ומלמדות בן יוחאי מלמד שזימן לו הקב"ה שתי שילמדו תורה מאין למד. תני רבי שמעון שמואל בר נחמני אברהם לא היה לו אב למען אשר יצוה. ובתורתו יהגה. א"ר אברהם. שנאמר (שם יח יט) כי ידעתיו לפניך ולא קבל. כי אם בתורת הי הפצו זה זה אבימלך. שנאמר (שם כ מו) הנה ארצי ואנשי סדום רעים וחטאים. ובמושב לצים אלו סדומיים. שנאמר (בראשית יג יג) רשע היא תבואנו. ובדרך חטאים לא עמד אותם הדא הוא דכתיב (משלי י כד) מגורת ואחת בלע ה' פלג לשונם ואחת נפץ ה' ושלשתן לקו אחת נעשו קופין רוחין ושדין ואחת אומרת נעלה ונעבוד שם עבודה זרה. ונשב שם ואחת אומרת נעשה עמו מלחמה וקריש. נחלקו לגי כתות אחת אומרת נעלה עיר אלא אלוה דכתיב (דניאל ד י-כ) עיר כ ז) הבו לכם דבר ועצה הלום. ואין עיר. ואין הבה אלא עצה שנאמר (שופטים הפלגה. שנאמר (שם יא ד) הבה נבנה לנו הוא. אשר לא הלך בעצת רשעים זה דור (שם כ ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא דבר אחר אשרי האיש. זה אברהם שנאמר

זעירא אמר בשם רי יהושע מכל שבטו של בארץ ישראל. שכולם נכנסו לארץ. ר' בשפתיו. והיה כעץ שתול ששתלו הקב"ה ו) תורת אמת היתה בפיהו ועולה לא נמצא חפצו זה שבטו של לוי. שנאמר (מלאכי ב ויאספו אליו כל בני לוי. כי אם בתורת הי אמר מי שלא נתן נום לעגל יבוא אצלי. מיד לא בעי למיהוי בר ביתא דמלכא. אלא משה ברכיה בשם רי שמואל בר נחמני אמר מאן בהן (שם כו) ויאספו אליו כל בני לוי. רי לאכל ושתו ויקומו לצחק. ובני לוי כתיב ובמושב לצים שנאמר (שם ו) וישב העם לב לא) אנא חטא העם הזה חטאה גדולה. ובדרך חטאים לא עמד שכן כתיב (שמות (דברים לג ח) תומיך ואוריך לאיש חסידך. לוי שלא הלך בעצת מעשה העגל שנאמר דבר אחר אשרי האיש. זה שבטו של

לוי לא מתו אלא אהרן ומרים:

וליהנות מפירותיהן. כיון שילדו בא אהרן השדה ולקחה שני כבשות ללבוש מגוותיהן הרין ונתנה לו. מה עשתה מכרה את ראשון ומעשר שני. הצדיקה עליה את לה תני תרומה ותרומת מעשר ומעשר שכחה ופאה. באתה לעשות גורן אמר לקצור ולעשות ערימה אמר לה הניחי לקט יט יט) עודך לא חורע כלאים. באחה יחדו. באתה לזרוע אמר לה משה (ויקרא (דברים כב י) לא תחרוש בשור וחמור לה שדה אחת. באתה לחרוש אמר לה משה בשכונתי ועמה שתי נערות יתומות והיתה לומר ליצנות ואומר להן אלמנה אחת היתה ויקהל עליהם קרח את כל העדה. התחיל עשה כינס כל הקהל שנאמר (שם מז יט) שהיה מחלוצץ על משה ועל אהרן. מה את מחתות החטאים. ובמושב לצים זה קרח הרשעים האלה. ובדרך חטאים (שם יו ג) (במדבר מז כו) סורו גא מעל אהלי האנשים קרח שלא הלכו בעצת אביהם שנאמר דבר אחר אשרי האיש. אלו בניו של

צריקים אלו בניו של קרח. ודרך רשעים הרשעים זה קרח ועדתו. כי יודע ה' דרך ועזריה ואית דאמרי תלתא בני קרח. לא כן שלשה אבות ואית דאמרי חנניה מישאל קאים עלמא על תלתא עמודי. איכא דאמרי עמודים. והיינו דאמרי ברייתא על מאן אחד ואחד היה עומד בפני עצמו ודומין כגי ביו שלשתן עומדין על מקום אחד אלא כל נקרע. רבי שמואל בר נחמני אמר לא סביבותיהן ואותו מקום שהיה תחתיהן לא כו י) ויהיו לנס. רבי אומר נקרעו כל נמצאו בניו כחורן של ספינה שנאמר (שם של קרח. כיון שנבלעו עדת של קרח כבודו של משה. ובתורתו יהגה אלו בניו למשה רבינו עמדו והכריעו עצמן בשביל ואמרו הייבין אנו בכבוד אבינו נחלוק כבוד אם בתורת ה' הפצו אלו בניו שאמרו שירה ותולין בהקב"ה. מכאן שהיה ליצן. כי כדין הא ביזתא עלובתא. כ"כ הם עושים לו. הניחה בוכה היא ושתי בנותיה. אריך כל חרם בישראל לך יהיה. נטלה והלך תנה לי שכך אמר הכתוב (במדבר יח יד) לא נצלתי מידו. הן עלי חרם. אמר לה והקיבה. אמרה לו אפילו ששחטתי אותן ששחטן אמר לה תני לי הזרוע והלחיים הזה הרי אני שוחט אותן ואוכלתן. כיון תתן לו. אמרה אין לי כח לעמוד באיש לי הקב"ה (שם יח ד) וראשית גו צאנך אותן אמר לה תני לי ראשית הגו שכן אמר את הדין ונתנה לו. הגיע זמן גיזה וגזוה יולד בבקרך ובצאנך הזכר. הצדיקה עליה לי הקב"ה (דברים טו יט) כל הבכור אשר ואמר לה תני לי את הבכורות שכך אמר

הן ומשובחות שמועתן של רבי יוחנן ורבי ולא להחניפם אלא על דבר אמת. הדורות הוא המלמד בשעה שמקבץ את החכמים (תהלים מה ה) והדרך צלח רכב. הדור כי אם בתורת ה' הפצו. זה שאמר הכתוב

תאבד זה קרה ועדתו:

שמעון בן לקיש שהן יושבין ומפלפלין בהן.

(שם) ותורך נוראות ימינך. רבי הייא

אמר אם הפצת בתורה שנכתבה בנוראות

ושנתנה בימין שנאמר (דברים לג ב) מימינו

אש דת למו. את עתיד שתהא יושב

ודורש ומורה הוראות. ר' אבא אמר אם

הפצת בתורה סופה נקראת על שמך כגון

משנתו של רבי הושעיא ובר קפרא וכיוצא

בהן. ולמה נקראת על שניהם לפי שיגעו

בה. תדע לך שכן התורה של הקב"ה היא

שנאמר (תהלים יט ח) תורת ה' תמימה.

ומשה עלה למרום ועשה שם מ' יום ונתן

(מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי:

חכמה יונית. אמר להן צאו וראו שעה מאלו את ר' יהושע מהו שילמוד אדם מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום. את המשנה שהיו יושבים ביום שהוא נומר אמר רבי ברכיה אף אבות הראשונים קבעו וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה. אמר כל מי שהוא קורא שני פרקים שחרית כאלו יגע בתורה יומם ולילה. בר קפרא אותה שחרית וערבית מעלה עליו הקב"ה יהושע זו קרית שמע. שאם אדם קורא ובתורתו יהגה יומם ולילה. אמר לו רבי ימימה. אמר לו רי אליעזר ומה את מקיימת י) ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים תפילין מתקיימת אלא ביום שנאמר (שם אליעור אינו אלא פרט ללילות שאין מצות עיניך. ר' יהושע אמר מה שאומר ר' יג ט) והיה לך לאות על ידך ולזכרון בין ולילה. רי יוחנן אמר מהדא מלה (שמות עליכם כאילו אתם יגעים בתורה יומם הקב"ה קיימו מצות תפילין ומעלה אני יום ולילה אבל אין לנו פנאי. אמר להם רבונו של עולם רוצין אנו ליגע בתורה אליעור אומר אמרו ישראל לפני הקב"ה שעוסק בתורה הקב"ה עושה לו הפציו. רי דבר אחר כי אם בתורת הי חפצו. שכל מי

שאינה לא מן היום ולא מן הלילה ומוחרין אחם. משום שנאמר (יהושע א ח) והגיח בו יומם ולילה. חזר ואמר להם לא ילמד אדם את בנו הכמה יונית ואפילו אומנות שלא את בנו הכמה יונית ואפילו אומנות שלא הבטל מדברי תורה אפילו שעה אחת שנאמר (דברים ל יט) ובחרת בחיים. חנן בשחר מברך בי לפניה ובי לאחריה. מתהא הגיית מברך בי לפניה ובי לאחריה. שתהא הגיית מברך בי לפניה ובי לאחריה. שתהא הגיית מברך בי ילפניה ובי לאחריה. שתהא הגיית הגיית בו יומם ולילה. רבי יוסי אומר על והגיח בו יומם ולילה. רבי יוסי אומר על הייוסי בר אבין בשם רבי יהושע אמר על המקיים שבע ביום הללחיך כאילו קיים והגית בו יומם ולילה:

שנאמר (משלי י יב) ועל כל פשעים תכסה כך דברי תורה מכסין ערותן של ישראל. ה". א"ר מה המים מכסין ערותו של ים כן תלמוד לומר (הושע יד י) כי ישרים דרכי עשויין לגנות ופרדסים יכול אף דברי תורה שנעשה כמעין נובע. א"ר אוניא מה המים הלכה אחת היום והלכה אחת למחר עד ונעשו נחלים כך דברי תורה אדם לומד רק הוא מכם. מה המים יורדין טיפין טיפין למוצאיהם. וכתיב (דברים לב מז) לא דבר לעולם. שנאמר (משלי ד כב) כי חיים הם המים חיים לעולם כך דברי תורה חיים וגוי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים. מה המים. כך דברי תורה (שמות יט טו) ויהי וברקים שנאמר (תהלים כט ג) קול הי על יין וחלב. מה המים יורדין בעולם בקולות ואכלו ולכו שברו בלא כסף ובלא מחיר לעולם. שנאמר (ישעיה נה א) לכו שברו מה המים חנם לעולם כך דברי תורה חנם אתם ראיתם כי מן השמים דברתי עמכם. תורה נתנו מן השמים שנאמר (שמות כ יט) י יג) דקוד תתו המון מים בשמים. כך דברי למים. מה המים מן השמים שנאמר (ירמיה הכתוב (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו דבר אחר כי אם בתורת ה' הפצו. זה שאמר

לכך כתיב (דברים ה יט) את הדברים האלה ולמדו תורה ברבים כאנשי כנסת הגדולה. ושמעיה ואבטליון מבני בניו של סיסרא היו נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ וגוי. חזי מה כתיב ביתרו (דברי הימים-א ב כהנים לוים ישראלים לא נאמר אלא האדם. יח ה) אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. בתורה שקולים ככהן גדול שנאמר (ויקרא שמתקהל ביעקב. ואפילו הגרים שעוסקים (דברים לג ד) מורשה קהלת יעקב. לכל מי אצל רבו ללמוד וכוי. הדא הוא דכתיב ללמוד הימנו. מעשה היה ברי יוסי שהלך עורה אין התלמיד מתעצל לילך אצל הרב להם אין אדם מתעצל לשתותן כך דברי הלכה אחת. מה המים אם אדם צמא מתבייש לומר לקטן למדני פרק אחד או לקטן השקני מים כך דברי תורה אין הגדול אהבה. מה המים אין הגדול מתבייש לומר

דבר הי אל כל קהלכם:

כגון ר' אלעזר בן ערך שהיה יועץ עצות

אשר יעשה יצליח שהכל צריכים לעצתו.

שהכל צריכין לשיחתו ולתלמודו. וכל

עת למשנה עת לתלמוד. ועלהו לא יבול

את היום עתים עת לתורה עת למקרא תלמידיו של אדם שיגעין בתורה ועושין

וחברותיה. אשר פריו יתן בעתו אלו

פלגי מים כמו טבריה וחברותיה ציפורי

קיט צט) מכל מלמדי השכלתי. מהו על

עצמו מחבורה לחבורה כדי לקיים (תהלים

תחתיו. ר' שמואל בר רב יצחק היה שותל

מאות שנה וכל מימי בראשית מתפלגין

העולם הבא. תנא עץ חיים מהלך חמש

התורה פרושה לכל החיים ומביאתן לחיי

פרוש לכל באי עולם (בגן עולם) בג"ע כך

למה נמשלה בעץ החיים. מה עץ החיים חיים. שחביבה על כל החיים. א"ר יודן

יצחק ברי חייא למה נקרא תורה עץ

ג יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. א"ר

והיה כעץ שחול. זה שאמר הכחוב (משלי

עלנם: היא תקום. עצה שיש בה דבר ה' היא מלא הוא שנאמר (משלי יט כא) ועצת הי שמים סופה להתקיים. א"ר מנשיא מקרא כך אני מקובל מרבותי כל עצה שהיא לשם אמר להן לא נביא אנכי ולא בן נביא אלא ומחקיימות ומצליחות. אמרו לו נביא אתה.

(שם לה א) ישושום מדבר וציה ותגל ערבה כשושנה ואומרת לפניו שירה. שנאמר ממני אני מחזיר לו את פקדונו ואני מרטיב שטה והדס ועץ שמן. וכשיבקש הקב"ה דכתיב (ישעיה מא יט) אתן במדבר ארז הטובות שבעולם חבויין בי. הדא הוא אמרו דור המדבר אני הוא וחביב אני שכל שיר חדש כי נפלאות עשה. א"ר ברכיה שירה. שנאמר (תהלים צח א) שירו להי מרטבת במעשים טובים ואומרת לפניו של מלכיות וכשיגאל אותי הקב"ה אני השרון חביבה אני שהייתי חבויה בצלה נעשה ונשמע. דבר אחר אני חבצלת ואמרתי (שם כד ז) כל אשר דבר הי קלה הרטבתי במעשים טובים כשושנה יט יו) ויתיצבו בתחתית ההר. ובשעה שכפה עלי ההר כגיגית. שנאמר (שמות אני הוא וחביבה אני שהייתי חבויה בסיני ועל סנחריב. דבר אחר אני חבצלת השרון בן יהוצדק פסוק הזה בא ללמד על פרעה התקדש הג. א"ר יוחנן בשם ר' שמעון (ישעיה ל כט) השיר יהיה לכם כליל כשושנה ואמרתי לפניו שירה. שנאמר הקב"ה לרעמסס והרטבתי במעשים טובים בצלן של מצרים ולשעה קלה כנסני אחר השרון חביבה אני שהייתי חבויה שאמרתי לפניו שירה על ידי משה. דבר שעשיתי לך צל על ידי בצלאל. השרון שחבבת אותי מכל האומות. חבצלת כנסת ישראל לפני הקב"ה חביבה אני השירים ב א) אני חבצלת השרון. אמרה לא כן הרשעים. זה שאמר הכתוב (שיר

תהלה א

אלו הייסורין שנאמר (שם פט לג) ופקדתי אלך בגיא צלמות לא אירא רע. שבטך והוא שדוד אמר (תהלים כג ד) גם כי נשפט. שופט אין כתיב כאן אלא נשפט. לאומרו שנאמר (ישעיה סו סו) כי באש הי חנינא אמר אלמלא מקרא כתוב אי איפשר איש בשם אלקיו. רבי ראובן בשם רי שנאמר (מיכה ד ה) כי כל העמים ילכו אם כן תרד כל אומה ואומה ואלקיה עמה לגיהנם והללו יורדין לגן עדן. אומר להן ואלו מגלים עריות מפני מה הללו יורדין ואלו עובדים עבודה זרה אלו מגלים עריות ואלו שופכי דמים אלו עובדים עבודה זרה לפניו רבונו של עולם אלו שופכי דמים לקטרג את ישראל לפני הקב"ה ואומרים המודעי לעתיד לבוא באין אומות העכו"ם שיר חדש. אתיא דרבנן כהדא דר' אלעזר לפניו שירה. שנאמר (שם מ ד) ויתן בפי מרטבת במעשים טובים כשושנה ואומרת וכשידלני המקום ממעמקי הצרות אני אני שושנת העמקים הנתונה בעמקי הצרות כהנא אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כמוץ הרים לפני רוח. א"ר אבא בר כמוץ שבבקעה שיש בו לחלוחית לא אלא כן הרשעים כי אם כמוץ. ואם תאמר לה ה) יהיו כמוץ לפני רוח. ואומר לא שבאותו המין. וזהו המוץ. שנאמר (תהלים את הרשעים במגונה שבמינין ובמגונה כשושנת העמקים שמרטבת והולכת. ומשל ולא כשושנת הר שהיא נוחה לכמוש אלא ובמשובה שבאותו המין שושנת העמקים. שבאותו המין. משובה שבמינין שושנה את הצדיקים במשובה שבמינין ובמשובה צבי לצדיק. רבי יודן ור' אלעזר אמר משל (שם כד מו) מכנף הארץ זמירות שמענו כשושנה ואומרת לפניו שירה. שנאמר בקב"ה אני מחזיר לו פקדונו ומרטבת אני שכל מתי עולם חבויין בי וכשיבקש ורנן. ורבנן אמרי ארץ אומרת חביבה ותפרח כחבצלת פרוח תפרח ותגל אף גילת

בשבט פשעם. ומשענתך זו החורה שנאמר (במדבר כא יח) במחוקק במשענותם. המה ינחמוני. יכול בלא ייסורין תלמוד לומר (ההלים אך. יכול בעולם הזה תלמוד לומר (ההלים אך. יכול בעולם הזה הלמוד לומר (ההלים ולמה ושבתי בבית ה'. אבא הנחומא אמר למה הצדיקים דומין בעולם הזה לטבלא המוקבעת באבנים טובות ומרגליות עבתוכה ונראה שבח הטבלא. כך הרשעים ונקובות ידים בחוכה נוטלה ונשפך כל מה עבתוכה ונראה שבח הטבלא. כך הרשעים מ ח) יבש חציר ובל ציץ. וצדיקים נראין לעולם שנאמר (שם) ודבר אלקינו יקום לעולם. אלו הצדיקים שקיימו דבר אלקינו:

לד כב) תמותת רשע רעה. (משלי כד מז) (ירמיה י ח) ובאחת יבערו ויכסלו. (תהלים אין כתיב אלא במשפט. הדא הוא דכתיב כן לא יקומו רשעים במשפט. במשפטים אחת מכלה אותן ואית לה הדין קרייא. על הדין. ר' שמואל בר נחמני אמר פורעניות ארבע מלכיות שאין להם הקמת רגל ליום אמר רשעים שנים וחטאים שנים. אלו הוה ליה הקמת רגל. רבי אבא בר כהנא אלא כאיניש דאמר קם פלניא בדינא ולא והא טב להון אם אינם עומדין ונותנין דין כן. הייכם על כן לא יקומו רשעים במשפט. (בראשית א ז) ויהי כן. ואתם אומרים לא לרשעים אני בראתי את העולם שנאמר לא כן. ר' יודן ור' פנחס אמרי אמר הקב"ה מומטום הוא העולם. דבר אחר ולב כסילים ולב כסילים לא כן אלו המינין שאומרים תמיד בכל יום ומיחדים שמו ערב ובקר. יזרו דעת. אלו ישראל שממליכין למקום זרים למקום. דבר אחר שפתי חכמים כסילים לא כן אלו אומות עכו"ם שנעשו (שמות כה יא) ועשית עליו זר זהב. ולב דעת. אלו ישראל שעשו זר לארון שנאמר הכתוב (משלי טו ז) שפתי הכמים יזרו על כן לא יקומו רשעים במשפט. זה שאמר

כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו

ברעה אחת ולא בשתים:

ממנו ואם איני בורא אותו היך צדיקים אם אני בורא אותו הרי הרשעים עומדין ראה צדיקים ורשעים עומדין ממנו. אמר כשרצה הקב"ה וברוך שמו לבראת האדם מדובשך ולא מעוקצך. אמר רבי ברכיה הוא. אמר ר' תנחומא אומרין לזיבורא לא אמר לו אינן צריכין לברכתך כי ברוך תאור את העם. אמר לו תאמר שאברכם. אמר לו ואקלל אותו מכאן. אמר לו לא בשביל שאני צדיק אינו מבקש להטריחני. אמר לו אל תלך עמהם. מיד אמר בלעם שנאמר (שם ט) ויבא אלקים אל בלעם. כסף וזהב. ישן ונראה לו בחלום הקב"ה (במדבר כב יה) אם יתן לי בלק מלא ביתו לו בלק לקלל את ישראל מה הוא אומר לו צוא אא ולמד מבלעם הרשע בשעה ששלח לד) אם ללצים הוא יליץ. תדע לך שכן שהטריחו בה נתנה להם שנאמר (משלי ג אלעזר אף בתחלה אבד מן הרשעים וכיון מפני הצדיקים שלא יטעו בה. אמר רי רבי אליקים איבד הקב"ה דרכן של רשעים שנואה לאה. ודרך רשעים תאבד. אמר וטובים. מנין (בראשית כט לא) וירא הי כי (משלי טו ג) בכל מקום עיני הי צופות רעים כי יודע הי דרך צדיקים. זה שאמר הכתוב

בי כי תולעתם לא תמות. שפשעו לא נאמר כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בשם רבי שמעון בן לקיש אמר (ישעיה סו לאש ואני נוקם מכם דיני דינין. רבי הונא גיהנם (משלי כו כא) פחם לגחלים ועצים אומר הקב"ה לרשעים אתם הציתם אש של יכול לחזור בו ואין לו מחילה עולמית. פנחס כל מי שהוא מוחלט בעבירות אינו לאגלין שבהם והם יורדין לגיהנם. אמר רי לפרסם אתכם. מה עושה הקב"ה קורא שביקש הייב והקב"ה אומר אני לא בקשתי לא דן אותנו כראוי למי שביקש זכה ולמי ברשעים ומחייבן לגיהנם הרשעים אומרים והוא דן את הצדיקים ומזכן לגן עדן ודן את הקב"ה לישב בדין עם הצדיקים והרשעים (שם) וזעם את אויביו. אמר רבי יוחנן עמד סו יד) ונודעה יד הי את עבדיו. אימתי רשעים תאבד. שכן הוא אומר (ישעיה הי דרך צדיקים ודרך וגוי. דבר אחר ודרך יצחק עשו מפני יעקב. הוי אומר כי יודע איבד לנמרוד מפני אברהם ואבימלך מפני דבר אחר ודרך רשעים תאבד. את מוצא צדיקים ודרך רשעים וגוי. איבדה ממנו. ובראו. הדא הוא דכתיב כי יודע ה' דרך של רשעים מנגד פניו ושיתף מדת רחמים עומדים. מה עשה הקב"ה פילג דרכן

אלא הפושעים שעדיין הולכין ופושעין:

תבלה ב

למה רגשו גוים. זה שאמר הכחוב (ישעיה נז כ) והרשעים כים נגרש. מה הים הזה כל סירותיו על פיו כך סירותיהן של רשעים על פיהם. פרעה אמר (שמות ה ב) מי הי. סיסרא (שופטים ד ג) לחץ את בני ישראל בחזקה. מאי בחזקה בחירופין וגדופין. כמה דכתיב (מלאכי גיג) חזקו עלי דבריכם. סנחריב אמר (מלכים-ב ח לה) מי בכל אלקי הארצות. נבוכדנצר אמר (דניאל ג מו) ומאן הוא אלה די ישיובינכון מן ידי:

עליו. והצדיקים אומרים להקב"ה למה אדם לחבירו למה את עושה כך הוא כועס רגשו גוים. אמר רבי יצחק אפילו אומר ליפול לפני ישראל ודוד רואה וצווח למה בתורה. ואף לעתיד לבוא גוג ומגוג עתידים יעקב פרעה ומצרים לפני ישראל וכן רבים עליהם לילה. אבימלך לפני יצחק עשו לפני ונפלו לפניו שנאמר (בראשית יד טו) ויחלק את מוצא נמרוד וחביריו נזדווגו לאברהם אומר (ישעיה נז כ) והרשעים כים נגרש. ואומות העכו"ם משולים כים. וכן הוא ב א) והיה מספר בני ישראל כחול הים. שישראל משולין כחול. שנאמר (הושע לעשות להם רעה נופל לפניהם. למה כך אומות העכו"ם כל מי שמזדווג לישראל שמגיע לשפת הים הוא משתטח לפני החול. עולה ומתגבר כאילו מציף את העולם וכיון גוים. דבר אחר מה הים הזה הגל שלו באטי ונפלי ודוד רואה ואמר למה רגשו בבמוד מן הראשונים וגוג ומגוג אחו *דערמא* הארץ שפה אחת. ולא היה להם לאחרונים דור המבול כתיב (בראשית יא א) ויהי כל הרשעים. רי יהודה בר נחמני אמר אחר באלפי מפרכסין לעלות והן נופלין כך למה הרשעים דומין לחגבים שהם נתונין הכתוב (ישעיה מ כב) היושב על חוג הארץ. דבר אחר למה רגשו גוים. זה שאמר

> אתה עושה כך ואינם נענשין. ולמה אינם נענשין לפי שלא בקשו טובה לעצמן אלא על ישראל. אמר ר' איבו כל ריגושן של רשעים וכל יגיען לריק. שנאמר (ירמיה נא נח) ויגעו עמים בדי ריק. אבל ישראל לא ייגעו לריק ולא ילדו לבהלה:

> יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד. שבאים על הקב"ה ואומר להם הקב"ה אני מנגינתם מתבר אנא להון. כמה דאת אמר (בראשית יד כ) אשר מגן צריך בידך. לעתיד לבוא אומר למלך המשיח מדינה פלניא מרדה בך והוא אומר יבוא גובאי ויחריב אותה שנאמר (ישעיה יא ד) והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע. כיון שרואין צרתן רבה הן באים ומשתחוים ארץ ישתחוו לך:

נישאות לאנשים והן פרות ורבות. אני איני היה שוטה שאמר כן ולא היה יודע שהבנות היאורה תשליכוהו. המן הרשע אמר פרעה הוא דכתיב (שמות א כב) כל הבן הילוד כורסייא דאימהון אנא מחינא להון. הדא איני עושה כן אלא עד דיהון דקיקין תחות היה יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו. אני פרעה אמר שוטה היה עשו שאמר כן ולא אלא (בראשית כז מא) יקרבו ימי אבל אבי. יודע שאביו פרה ורבה. אני איני עושה כן היה קין שהרג הבל בחיי אביו ולא היה אומר עצחי יפה מעצחך. עשו אמר שוטה מקיימים עצה על ישראל וכל אחד ואחד בשם ר' לוי ארורים הם הרשעים שהם כך נזדווג למדינה. כך אלו. א"ר ברכיה מני נעשה בואו ונהרג אותו גבור ואחר מדינה היו יראים מאותו גבור ואומרים במדינה וכשהיו הגייסות באות לאותה על הי ועל משיחו. משל לגבור שהיה

ערשה כן אלא (אסתר ג'ג) להשמיד להרוג ערשה כן אלא (אסתר ג'ג) להשמיד להרוג ישראל ולא היו יודעים שמעקיפין עצה על בשמים. אני איני עושה כן אלא בתחלה אני מזדווג לפטרון ואחר כך אני חוזר על ישראל. הדא הוא דכחיב (תהלים ב ב) על ה' ועל משיחו. והקב"ה אומר להם גוג ומגוג ל' אחם באים להזדווג כמה גדודים יש לפני וכמה רשפים וברקים ולפידים ואני יע לפני וכמה עלחמה. שנאמר (ישעיה מב יג) יוצא עמך במלחמה. שנאמר (ישעיה מב יג) מה כחיב שם (זכריה יד ט) והיה ה' למלך

ננחקה את מוסרותימו. אלו תפילין של יד. ונשליכה ממנו עבותימו אלו תפילין של ראש. דבר אחר ננתקה את מוסרותימו אלו שבע מצוות שנצטוו בני נח. ונשליכה ממנו עבותימו אלו הם מצוות שהן קולעין בהם כגון סוכה ולולב שנקראו עבות. שנאמר (ישעיה ב ג) לכו ונעלה אל הר הי וגוי ונלכה בארחותיו. אלו שבע מצוות שהם כתופין

בבם:

על כל הארץ:

יושב בשמים ישחק. אמר ר' יצחק כל עסקיו של הקב"ה בקדושה. דיבורו בקדושה שנאמר (תהלים o n) אלקים דבר בקדשו. קילוסו בקדושה שנאמר (ישעיה ו ג) קדוש קדוש קדוש. הילוכו בקדושה שנאמר (תהלים on cn) הליכות אלי מלכי בקדש. נאדר בקדושה שנאמר (שמות טו בקדש. נאדר בקדושה שנאמר (שמות טו וא) מי כמוכה נאדר בקדש. דבר אחר יושב בשמים ישחק. אמר הקב"ה שוחקין אלו בשמים ישחק. אמר הקב"ה שוחקין אלו אמר ארבע שחיקות הן. א' יושב בשמים ישחק. ב' (תהלים נט ט) ואתה ה' תשחק למו. ג' (שם לו יג) ה' ישחק לו. ד' (משלי למו. ג' (אם גליר באידכם אשחק:

> אז ידבר אלימו באפו. וכתיב (תהלים פר מו) אל רחום וחנון. אלא חנון לישראל אבל לאומות עכו"ם באף ובחמה. שנאמר (ישעיה יג ט) הנה יום ה' בא אכזרי ועברה. לכן נאמר אז ידבר אלימו באפו:

> ואני נסכחי מלכי. מהר נסכחי משחחיה. כמה דאמר (דניאל י ג) וסוך לא סכחי. דבר אחר אחיכחיה. כמה דאמר (שמוח נב ח) עגל מסכה. דבר אחר גידלחיו. כמה דאמר (מיכה ה ד) ושמונה נסיכי אדם. וכחיב (יחזקאל לב ל) שמה נסיכי צפון. והיכן גדלחיו על ציון הר קדשי:

> רכב ופרשים אף זה עשה כן ומה זה היה זה בן מעכה וזה בן הגית אלא מה זה עשה וכי אמו של אבשלום ילדה לאדוניה והלא (מלכים א-א ו) ואותו ילדה אחרי אבשלום. הא שעתא בריית ליה. וכן הוא אומר חדשה. וכן הוא אומר אני היום ילדתיך. שעתיה אומר הקב"ה עלי לבראתו בריה של שמד ואחת דורו של משיח). וכד תיתי נמלו אבות העולם וכל הדורות ואחת דורו אמר לשלשה חלקים נחלקו היסורין. אחת ואומר לו אנא מחבב לך כברי. (ר' הונא בני אתה כעבד שעושה לו רבו קורת רוח ואת מותיב להון בן לי אתה אינו אומר אלא אחה. מכאן תשובה לאומרים יש לו בן. למה שהוא עוסק בתורה. דבר אחר בני של מלך מלכי המלכים הקב"ה. כל כך אתה. א"ר יודן כל הנקמות הללו בחוקו ז יג) וארו עם ענני שמיא. הי אמר אלי בני אלי בני אתה. וכתוב אחר אומר (דניאל (תהלים קי א) נאם הי לאדוני. הי אמר (שם מב א) הן עבדי אתמך בו. בכתובים ישכיל עבדי ירום ונשא. מה כתיב בתריה בחוקה של נביאים (ישעיה גב יג) הנה של תורה (שמות ד כב) בני בכורי ישראל תורה ובחוקן של נביאים וכתובים. בחוקה אספרה אל חק. מסופרים הם בחוקה של

בעל מחלוקת אף זה כן ומה זה חמשים איש רצים לפניו אף זה כן:

ישראל חיים וקיימים לעולם: לו. ומה שאלה שאל ממנו שאל שיהיו אומר (תהלים כא ה) חיים שאל ממך נתתה ושמרני. מכלל שאמר לו שאל. וכן הוא שנאמר (שם כח כ) אם יהיה אלקים עמדי מה תתן לי. מכלל שאמר לו שאל. יעקב אברהם שנאמר (בראשית טו ב) ה' אלקים נחמני למדנו שנים מן אגדה אברהם ויעקב. שנאמר שאל ממני ואתנה. א"ר שמואל בר בתי מדרשות מלעסוק בתורה. מלך המשיח מלהביא טובה לעולם. דבר אחר שאחז לך אות. ולמה נקרא שמו אחז שאחז אותו שלמה וכוי. אחז שנאמר (ישעיה ז יא) שאל שנאמר (מלכים-א ג ה) בגבעון נראה הי אל ואלו הן - שלמה ואחז ומלך המשיח. שלמה יוחנן גי בני אדם אמר להם הקב"ה שאל שנאמר (שם) ומנהר עד אפסי ארץ. א"ר עד ים. ואם אפסי ארץ כבר הם אחוותך נחלתך שנאמר (תהלים עב ה) וירד מים שאל ממני ואתנה גוים. אם גוים כבר הם

שאחה מוציא מפיך ומה כלי זכוכית על ידי לו רפואה. אמר ליה השמיע לאזניך מה זכוכית משהוסק קיומו ברור ואם נשבר יש ברור ואם נשבר אין לו תקנה. אבל כלי תקנה שיכול לעשותו אחר ומשהוסק קיומו הוסק אין קיומו ברור ואם נשבר יש לו אמר ליה רבי יוסי ככלי יוצר זה עד שלא מדבקין לא כן כתיב ככלי יוצר תנפצם. את אתי לאעקא ליה אמר ליה אית הספין לא מסתיא לההוא גברא עקתיה אלא אף דאת חמי ליה לעלמא דאתי. אמר ליה אמר ליה הדין אנן רחיצין במאריה דשמיא יתיה ושחיק. אמר ליה מה את שחיק הוה. סליק רבי יוסי למיחמי ליה. חמא מגדולי צפורי שמת בנו. ואית דאמר מינאי תרועם בשבט ברול. מעשה היה באחד

> שנעשה בנפיחה מרוח בשר ודם ואם נשבר יש לו רפואה אדם שהוא עשוי בנפיחה של הקב"ה שנאמר (בראשית ב ז) ויפח באפיו נשמת חיים על אחת כמה וכמה. א"ר יצחק כלי יוצר אין כתיב כאן אלא ככלי יוצר. עד שלא הוסק יכולין הן לחזור:

קוצים כסוחים. אבל ישראל נמשלו כחטין (ישעיה לג יב) והיו עמים משרפות סיד וחילו בים סוף. ונמשלו כקוצים שנאמר במים שנאמר (תהלים קלו טו) ונער פרעה יאכלמו כקש ומה עושין לקש מציפין אותו על העכו"ם. לא כן למה שנמשלו בקש נאמן הוא. ומה אמר לו הקב"ה תן דעתך זה משה שנאמר (במדבר יב ז) בכל ביתי (תהלים כד א) להי הארץ ומלואה. בן בית בזה הוא הקב"ה שכל העולם שלו שנאמר לאוצר לפי שהם חיים לעולם. בעל הבית אומר תן דעתך כמה חטים אתה מכניס בקוצים לאש וזורה את התבן לרוח ומהו או כמה חבילות של קש אלא נותן את כמה חבילות של תבן אתה מכנס לאוצר משפלות של תבן אתה מכנים לאוצר או בית אם בא לחשב עמו אין אומר לו כמה בחטין. לומר לך בעל הבית שיש לו בן ברי שמעון בן לקיש למה נמשלו ישראל מאות אלף רגלי. ר' חנינא אמר על הדא עלו אלא במנין שנאמר (שמות יב לו) כשש בשבעים נפש ירדו אבותיך. וכשעלו לא למצרים ירדו במנין שנאמר (דברים י כב) אין נכנסין אלא במנין כך ישראל כשירדו לזריעה אין יוצאין אלא במנין וכשנכנסין בן לקיש מה חטין הללו כשהן יוצאין ובציצית והכל מפל להם. א"ר שמעון כך ישראל מצויינין באומות עכו"ם במילה ומטויימת מכל הפירות שהכל טפילין לה א"ר אידי מה חטה זו סרוקה מאמצעיתה בחטין דכתיב (שם) בטנך ערמת חטים ו ג) שררך אגן הסהר. למה נמשלו ישראל נשקו בר. זה שאמר הכתוב (שיר השירים

מיד מושך ידו הימנו ולא טעמו ומי גרם וצוא בגד לאכול אמרו חלב נפל בתוכו וכן הוא מי שהביאו לו תמחוי של בשר יט) ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב. שהן רכין כשושנה שכתוב בה (ויקרא יה זה עקרב עקצו. אלא מי עקצו דברי תורה יש ביניהם ואי זה סייג ואי זה נחש נשכו ואי מיד ומי גרם לו שלא קרב אליה אי זה כותל לו כשושנה אדומה ראיתי והוא פורש ממנה יציאותיו הוא בא להזדקק לה והיא אומרת נושא אשה בת כי או בת שלשים משיוציא יש בו. אמר ר' לוי בנוהג שבעולם אדם מצוות ודקדוקים יש בו כמה פגולין ונותרין דברי תורה שהן רכין כשושנים. כמה (שיר השירים 1 ז) סוגה בשושנים. אלו החטאת. (שם ז א) וזאת תורת האשם. ואת תורת העולה. (שם יה) ואת תורת ואשמות כתובין בו שנאמר (ויקרא ו ב) ערימת חטים זו תורת כהנים שכל חטאות אחר בטנך ערמת חטים. ר' יודן אמר יב) הי בדד ינחנו ואין עמו אל נכר. דבר לבוא משתיירין לבד שנאמר (דברים לב עמים משרפות סיד. אבל ישראל לעתיד אומרים להן והלא כתיב (ישעיה לג יב) והיו אומרים בשבילנו נברא העולם וישראל נומלן ונושקן. כך אומות העכו"ם הן את החטין בגורן וכל מי שהוא רואה אותן מכניסין לאש והמוץ זורין לרוח ומקיימין לא עשה זמן הרבה הרי הגורן בא הקש מתפייסין ויודעין בשביל מי נורעה השדה אומר להן השבולת הרי הגורן בא והכל נזרעה השדה והעלין מתגאין ואומרין כן בקנה והקנה שלם מתגאה ואומרת בשבילי ועליה רחבין וארוכין והשבולת בראש חטים מתמרת ועולה והקנה שלה ארוך דבר אחר בטנך ערמת חטים. שבולת של (שמות ל יב) כי תשא את ראש בני ישראל. את ישראל לידע כמה יש בהן. שנאמר חטים. לכך אמר לו הקב"ה תן דעתך למנות שנאמר (שיר השירים ז ג) בטנך ערמת

לו שלא לטעום אלא דברי תורה שהן רכין כשושנה. כמה דאת אמר בהן (ויקרא ג יו) כל חלב וכל דם לא תאכלו. דבר אחר בטנך ערימת חטים. רבי הונא בשם ר' אידי אמר והלא ערימת של אצטרובלין ושל פלפלין יפין מהן ולמה נמשלו בחטין. אלא יכול אדם לחיות בלא פלפלין ובלא אצטרובלין ואי אפשר לעולם לחיות בלא חטים. וכשם שאי אפשר לעולם בלא חטין כך אי אפשר לעולם בלא ישראל:

נשקו בר. רב ורב אחא אמר נשקו בר של חורה שנאמר (משלי ט ה) לכו לחמו בלחמי. עד שלא חזקף עליהם מדח הדין ותאבדו דרכה של חורה. ותאבדו דרך לא חהיו סוברין שמא אהליות ובצרצוריות אני עריך אלא ניצוץ אחד אני מסיק ומאבד עלמא דבראי:

עת שלא יבער בהן: חוסי בו. אלו ישראל שהן חוסין בו בכל אומות העכו"ם. אבל ישראל אשרי כל ברצון שנאמר כי יבער כמעט אפו. על הקב"ה אינו כן אלא כשהוא בכעס הוא בשר ודם כשהוא בכעס אינו ברצון אבל עמו. דבר אחר כי יבער כמעט אפו מלך אחת שנאמר (דברים לב מג) הרנינו גוים שאלמלא הם לא נתקיימתם אפילו שעה אתם אומרים הימנון לכו ואמרו לישראל העמים תקעו כף. אומר להם הקב"ה לי להקב"ה הימנון שנאמר (תהלים מז ב) כל המדינה. כך אומות העכו"ם מבקשים לומר לכו ואמרו לבני שאלמלא הוא הייתי מאבד למלך אמר להם אלי אתם אומרים הימנון לו לבנו הלכו בני המדינה לומר הימנון הלך הבן ופייס את אביו. כיון שנתפייס ופייסו את בן המלך שיפייס את המלך שכעם על בני המדינה והלכו בני המדינה כי יבער כמעט אפו. משל למלך אחד

תהלה ג

מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. זה שאמר הכחוב (משלי כא טו) שמחה לצדיק נשוח משפט. שמחה לצדיקו של עולם בעהוא עושה את הדין לפי שהוא מרומם בעולם. שנאמר (ישעיה ה טז) ויגבה הי צבאות במשפט. דבר אחר שמחה לצדיקו של עולם שעשה מדת הדין בביתו והחריבו. של עולם שעשה מדת הדין בביתו והחריבו. מכקדשיך. א"ר יוחנן ממה שעשה במקדשי למקדשי לא נשא פנים לאחרים על אחת כמה וכמה. דבר אחר שמחה לצדיקו של עולם מה שמדת הדין עושה בהן שהוא עולם מה שמדת הדין מחיל שמח ומזמר דוד פגע בו מדת הדין התחיל שמח ומזמר

ואומר מזמור:

ח) סמוכים לעד לעולם עשוים באמת וישר: בספר הזה לפני רבי אמר לו (תהלים קיא הישן. רי שמואל בן רי יוסי ביקש לישב יצאת בת קול ואמרה לו אל תפיחו את בן לוי ביקש לישב על הספר הזה ולסדרו לאביו יותר ממלחמת גוג ומגוג. רבי יהושע לפרשת גוג ומגוג להודיע שקשה הבן הרע בר אחא אמר למה נסמכה פרשת אבשלום ומי כמוני יקרא ויגידה ויערכה לי. ר' יעקב וגלוי לפני הקב"ה שנאמר (ישעיה מד ז) מופתים לפיכך נתעלם סידורה של תורה יכול לבראות עולם ולהחיות מתים ולעשות הסדר כל מי שהוא קורא בהן מיד היה אל הסדר (שאלמלא) [שאלמלי] נתנו על אלעזר לא נתנו פרשיותיה של תורה (איוב כח יג) לא ידע אנוש ערכה. א"ר דבר אחר מזמור לדוד. זה שאמר הכתוב

מזמור לדוד. אימתי אמר דוד המזמור הזה כשהיה עולה במעלה הזיתים ובוכה. אם בוכה למה מזמר ואם מזמר למה בוכה. א"ר אבא בר כהנא משל למה הדבר דומה

בא עד הראש אשר ישתחוה שם. ר' יהודה מזמר. (ואימתי היה כן) (שם לב) ויהי דוד היה כל אחד ואחד עומד בטכסיסו. התחיל אומר אילו היתה ארכי שלי מקולקלת לא מתוקנת עומדין בטכסיס שלהן. התחיל דרך ימין. וכיון שרואין שטכסיס שלו שמאל הצריכים לעמוד דרך שמאל עומדין הצריכין לעמוד דרך ימין עומדין דרך בטכסיס שלהן אלא משונין ומטולטלין. מארכי שלו מקולקלת אין עומדין לפניו המלך הנה עבדיך. הדיין הזה בשעה (שם טו) ויאמרו וגוי ככל אשר יבחר אדני שהם אומרים דבר ואין מי שיפליא אחריהן. כריתות ומופלאי בית דין. ורבנן אמרי וכל הפלתי. ר' איבו אומר כרתי כורתי וכל עבדיו עוברים על ידו וכל הכרתי לדוד. (ואימתי אמר כן דכתיב) (שם יח) שמרק הקב"ה עונותיו התחיל לזמר מזמור משם עד שימרקנו. כך כיון שראה דוד נמל בעל הכוס להדיח את כוסו ואינו זו ידונו אותנו כעיר הנדחת. ר' יודן אמר ונברחה. רב ור' יודן. רב אמר שלא דוד לכל עבדיו אשר אתו בירושלים קומו בשעה שאמר דוד (שמואל-ב טו יד) ויאמר ונתנחמתי. ואימתי אמר דוד הפסוק הזה. זכרתי מדת הדין שבה נהגת את הראשונים (תהלים קיט גב) זכרתי משפטיך מעולם הי. פרעה. ואני בורח כמותם. התחיל אומר שנאמר (שמות ב טו) ויברה משה מפני יב יג) ויברח יעקב שדה ארם. משה ברח אמר דוד יעקב אבינו ברה שנאמר (הושע שטרדני אצל דוכסין ואפרכין. א"ר יודן ביני להריגה ולא די לי שלא יהרגני אלא שהקנטתי את אבא ומזמר אני על שאין בוכה למה את מזמר אמר לו בוכה אני בוכה ומזמר. אמר לו הפידגוג אם אתה לפידגוג שלו הלך הפידגוג אחריו ומצאו למלך שכעם על בנו ומרדו ושלה המלך

בישראל. אמר לו ר' יוחנן העיירות קטנות לו מאי דכתיב (שופטים ה ז) חדלו פרזון דברים. מצא את רבי יוחנן שר הבירה אמר רבי שמואל בר נחמני עלה מבבל לשאול גי והנה באתי היום ראשון לכל בית יוסף. בת שבע מהלך לפני דוד. (שם ים כא) והנך אמר רבי אבא בר כהנא אוסקופי של לו (שמואל-ב טו ה) והנך ברעתך. מהו "נואף "מואבי "רשע "צורר "תועבה. ואמר א ב ה) והוא קללני קללה נמרצת. נוטריקון נכון. והוא שאמר דוד לשלמה בנו (מלכים-שדוד אומר (תהלים לח יח) כי אני לצלע בצלע ההר. מזכיר לו מעשה הצלע. והוא אלא הלכו בדרך ענוה. (שם) ושמעי הולך ואנשיו בדרך. וכי באויר היה להם לילך מזמור לדוד. (שמואל-ב טז יג) וילך דוד איש גם אויביו ישלים אתו. התחיל לומר לי שנאמר (משלי מז ז) ברצות ה' דרכי והשלימו לי אינה מהן אלא הקב"ה השלימם דוד כן התחיל אומר מאלו הייתי מתיירא לדוד ולעם אשר אחו לאכול. כיון שראה יכול לעמוד עליהן אלא היה נופל. הגישו גבינים של חלב תורים שלא היה הזבוב כט) ודבש וחמאה כמשמען. ושפות בקר אומר שתיתא ופול. עדשים כמשמען. (שם מרתמה. חטים ושעורים כמשמען. קלי ר' אלו חביות של יין. כלי יוצר אלו הבאים יוצר. משכב אלו כרים וכסתות. ספות אותו שנאמר (שם כה) משכב וספות וכלי הגלעדי מרוגלים. מיד התחילו מכבדין (שם) ומכיר בן עמיאל מלא דבר וברולי לשעה. ורב אמר שעשה תשובה (ווידוי). ולמה נקרא שמו שובי רי אומר שישב יצרו זו בימוס. ושובי בן נחש זה חנון בן נחש. היה כן) (שם יז כז) ויהי כבוא דוד מחנימה. שנתבססה מלכותו התחיל מזמר. (ואימתי וחד אמר על שם עירו נקרא. וכיון שראה אמר שעל ידו נתבססה מלכותו של דוד. חושי הארכי שהיה מארכי של דוד. וחד ורי נחמיה ורבנן. חד אמר למה נקרא שמו יחנן ה' וגו' שארית יוסף. ואמר שמעי על שם יוסף כמו שנאמר (עמוס ה מו) אולי לכל בית יוסף. (אמר לו) כל ישראל נקראו מופלא מהו אומר הנה באתי היום ראשון יונתן יפה אתם אומרים אלא שמעו דבר אחיו טובה שגמלו אותו רעה. אמר לו רבי ואף אתה גמול עלי טובה כיוסף שגמל עם רעה והוא גמלן טובה כך אני גמלחיך רעה דוד אמר לו מה אחיו של יוסף גמלו אותו לו כך אנו אומרים כיון ששמעי בא אצל יונתן מה הייתם אומרים בו בבבל. אמר באתי היום ראשון לכל בית יוסף. אמר רי שאלו מאי דכתיב (שמואל-ב יט כא) והנה מ) להי אלקינו הרחמים והסליחות. שוב המן יורד להן. הוי יפה כתוב (דניאל ט שהיו מקריבין אותו לפני עבודה זרה והיה ונתתיהו לפניהם לריח ניחוח ויהי. מהו ויהי אשר נתתי לך סולת ושמן ודבש האכלתיך פוסק. וכן הוא אומר (יחזקאל טז יט) ולחמי המן להם והיו מקריבין לפני העגל ולא היה רי ברכיה. אמר לו אביו עד הירדן היה יורד יהודה הלוי ברי שלום אמר לו עד כאן דרש יח-כו) ויעשו נאצוח גדולות. וכשבא רבי ואחד דימוס לכולם. שנאמר (נחמיה ט יוחאי י"ג עגלים עשו אי לכל שבט ושבט עגל בחרב. והמן יורד להם. א"ר שמעון בן להם מזונות. כתיב (תהלים קו יש) יעשו ראית מימיך שמורדין במלך והוא מספיק כי מרדנו בו. אמר ר' שמואל בר נחמני לכך כתיב להי אלקינו הרחמים והסליחות עושה עמו באמונה ואינו מעכב שכרו כלל לו ואימתי מחזיק לו טובה בשעה שאינו הבית באמונה ונותן לו שכרו מה טובה יש בנובג שבעולם פועל שהוא עושה עם בעל שמרנו תורתו. אמר לו ר' יוחנן יפה כתוב והסליחות כי מרדנו בו. היה לו לומר כי דכתיב (דניאל ט ט) להי אלקינו הרחמים לבד מערי הפרזי הרבה. ושוב אמר לו מאי נעשות אימהות כמה דאמר (דברים ג ה) שחרבו בימי סיסרא כיון שעמדה דבורה

צרה גדולה היתה לי. עכשיו בני ענה את גדולה היתה לי אילו בני ענה את נשי אחר מה רבו צרי. אילו אחר ענה את נשי צרה גדולה היתה לי. עכשיו בני הורג אותי. הי היתה לי ואילו בני הורג בנו של אחר צרה אילו אחרים הורגים את בני צרה גדולה עכשיו בני נוטל מלכותי. ה' מה רבו צרי. נוטל מלכות של אחר צרה גדולה היתה לי. נומל מלכותי צרה גדולה היתה לי אילו בני דוד אמר ה' מה רבו צרי. אילו אחר ארבעתים ארבעה על ארבעה. א"ר יהושע רצחת אחד שש עשרה נרצחים יהיו לך. אחת שש עשרה נואפות יהיו לך. אתה יהודה בר חנינא אמר לו הקב"ה אתה ניאפת ואת הכבשה ישלם ארבעתים. אמר רבי הי מה רבו צרי. כתיב (שמואל-ב יב ו) כיון שראה דוד התחיל לזמר מזמור לדוד ומשלימין עמך הוי הנה באתי היום ראשון. אנשה אם את מקבל אותי כל ישראל באין מכולם וכל ישראל יושבים ומקוים מה אתה לדוד כל ישראל גמלו אותך רעה ואני יותר

רבים קמים עלי. רבים בקומה. רבים בחורה. (שמואל-ב י יח) שובך. למה נקרא שמו שובך שהיתה קומתו כשובך הזה. ושופך היה שמו (דברי הימים-א יט יח) שהיה שופך דמים. וכן גלית שכתוב בו (שמואל-א יז ד) שש אמות וזרח. וכן רבים בתורה דואג ואחיתופל דואג אב בית דין היה שנאמר (שמואל-א כא ח) אביר הרועים אשר לשאול. ואחיתופל יועץ שנאמר (שמואל-ב טז כג) ועצת אחיתופל שנאמר (שמואל-ב טז כג) ועצת אחיתופל אשר יעץ וגוי. איש קרי ולא כתיב שלא היה איש אלא מלאך. וכן דוד אומר (תהלים היה אנוש כערכי. (שם טו) אשר יחדו ואתה אנוש כערכי. (שם טו) אשר יחדו

נשי. הי מה רבו צרי:

רבים אומרים לנפשי. ר' שמואל פתר

נמתיק סוד. הוי רבים קמים עלי:

נעט לנו מלוי ראש נתת לנו שנאמר (שם ל ראשי תחת שהיינו מחויבים לך הרמת ראש ח) ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ומרים ששכנת שכינתך בתוכנו שנאמר (שם כה לי מגנהון דאבהתי שהגנת עלינו. כבודי לאלקים יחרם. מגן בעדי אלולי דאנהרת שהסכמת עמהם בתורה (שם כב ים) זובה להן תשועה. אין ישועתה לו. ואתה הי לעגל (שם לב ד) אלה אלקיך ישראל. יש אחרים על פני. ולסוף ארבעים יום אמרו שאמר (שמות כ ג) לא יהיה לך אלקים לנפשי איפשר אומה ששמעה מפי אלקים יז יב) הוי המון עמים רבים. אומרים אלו אומות העכו"ם. כמה דאמר (ישעיה ורבנן פתרי קרא באומות העכו"ם. רבים (שמואל-ב יב יג) גם הי העביר חטאתך. ראשי על ידי נתן הנביא שאמר לי בשמך ידי חושי שנתבססה מלכותי על ידו. ומרים כל אלו שהגנת עלי בזכות אבותי. כבודי על תשועה. אין ישועתה לו. ואתה ה' מגן בעדי את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש לו אמרו איפשר אדם ששבה את הכבשה והרג קרא בדואג ואחיתופל שהיו רבים בתורה.

קולי אל הי אקרא. א"ר ברכיה בשעה שהיה מקדשך בנוי היית עונה את תפלתנו

ואף עכשיו שהוא הר שנאמר ויענני מהר

אני שכבתי ואישנה. אמר דוד אני שכבתי מן הנבואה ואישנה מרוח הקדש. הקיצותי על ידי חושי הארכי. כי ה' יסמכני על ידי

קדשו סלה:

יב) כי תשא את ראש:

על ידי חושי הארכי. כי הי יסמכני על ידי נתן הנביא שאמר לי (שמואל ב יב יג) גם הי העביר חטאתך לא תמות:

לא אירא מרבבות עם. כשבאו עמי במלחמה. והוא שמשה אמר (דברים ז יז) רבים הגוים האלה ממני. מה כתיב (שם יח) לא תירא מהם:

קומה ה' הושיעני אלקי. א"ר פנחס בשם ר' הושעיה חמשה פעמים מקים דוד להקב"ה בספר ראשון שבתהלים. ארבעה כנגד ארבע מלכיות ואחד כנגד גוג ומגוג. כי הכית את כל אויבי לחי. א"ר לוי זו מכת הפה. כמו דאמר (שמואל-ב יז כג)

ויצו אל ביתו ויחנק. ר' אהבה אמר אותן שעשו כגבורים זה שמשון הדא הוא דחימא (שופטים טו טו) וימצא לחי חמור. שני רשעים שברת. אם עשית כן לה' הישועה על עמך ברכתך סלה:

תהלה ד

למנצח בנגינות מזמור לדוד בקראי ענני.

ר"י אומר כל שאמר דוד כנגדו וכנגד כל ישראל אמר דוד. אלקי צדקי עליך לצדקני למה שאני משבט יהודה ואחה שומע תפלחו שנאמר (דברים לג ז) שמע ה' קול יהודה. ענאמר (דברים לג ז) שמע ה' קול יהודה. עליך לצדקני אם אין בי זכות עשה עמי רבנן אמרי אמרה כנסת ישראל בקראי ענני עליך לצדקני אם אין בי זכות עשה עמי צדקה. א"ר יהושע בן לוי לפי שדוד אומר קולי אל ה' אקרא אין לי אלא בזמן שהוא ענני. כל זמן שאקרא:

כה) וישלח ביד נתן הנביא ויקרא את שמו מי על ידי נתן הנביא שנאמר (שמואל-ב יב לך לך לרפואתך מן חטייא דילך. על ידי שמו. וכי כל הבנים אינן נולדין ומהו נולד כב ט) הנה בן נולד לך וגוי כי שלמה יהיה הרחיב לו הקב"ה שנאמר (דברי הימים-א מה דוד סבור שהמלכות נשתלה מבת שבע. לא תמות. שלישית שהיו ישראל אומרין (שמואל-ב יב יג) גם הי העביר חטאתך לו תשועה. והרחיב לו הקב"ה ואמר לו את הרועה והפיל את ישראל בחרב יש ואומרים איפשר ששבה את הכבשה והרג אוריה החתי. שהיו ישראל מליזין אחריו זה הוא בית ה' הארקים. ואחת על אשת שנאמר (דברי הימים-א כב א) ויאמר דויד ענותו. והרחיב לו הקב"ה ומצא את המקום (תהלים קלב א) זכור הי לדוד את כל אחת על בית המקדש. וכן הוא אומר מצטער דוד עליהן והרחיב לו הקב"ה. דבר אחר בקראי ענני. בגי דברים היה

דבר אחר בקראי ענני. זה שאמר הכתוב (דברים ד ז) כי מי גוי גדול. ר' יודן בשם ר' יצחק אמר בשר ודם יש לו פטרון. אמר לו נתפש בן ביתך אמר להם אני

גוגוני:

קורא אותו והוא עונה אותו. הדא הוא יהא קורא לא לגבריאל ולא למיכאל אלא והקב"ה אינו כן הגיע עת צרה לישראל לא וקורא לעבדו והוא אומר פלוני על הפתח. לפניו פתאום אלא בא ועמד על פתח פטרונו יש לו פטרון הגיע לו עת צרה אינו נכנס לדג. ר' יודן אמר לגרמיה. בשר ודם ממעי הדגה שנאמר (יונה ב יא) ויאמר הי פטרונו. והקב"ה אינו כן הציל את יונה לו הרי הוא מושלך לים היכן הוא והיכן ביתך אומר להם אני מתקיים עליו. אמר בשר ודם יש לו פטרון אומר לו נתפש בן קראנו אליו. ר' יודן אמר שיטה אוחרי. לכך כתיב (דברים ד ז) כהי אלקינו בכל לאדם. תמן קיימת לך והכא לית אנא קאים. שאמר הקב"ה (שמות ד יא) מי שם פה שומעין. לסומין ולא היו רואין. והוא מה משה ולא היו מדברין. לחרשין ולא היו וחרשין וסומין. אומר לאלמין היכן ברח משה נעשו כל אוכלוסין של פרעה אילמין נחלץ. א"ר יהושע בן לוי בשעה שברח אבין קרא עליה (שם יא ח) צדיק מצרה עליה (משלי כא יח) כופר לצדיק רשע. ר' הציל ולקוסטינר לא הציל. ר' ברכיה קרא (שמות יח ד) ויצילני מחרב פרעה. לי מל צוארו של קוסטינר והרגתו שנאמר א"ר אביתר ולא עוד אלא שנפלה החרב צוארך כמגדל השן. זה צוארו של משה. משה ונשברה שנאמר (שיר השירים ז ה) להתיזו ראשו קהת החרב מעל צוארו של המלכות. אלא בשעה שתפשו פרעה וחייבו פרעה. וכי איפשר לו לאדם לברוח מן ינאי כתיב (שם ב טו) ויברה משה מפני (שמות יח ד) כי אלקי אבי בעזרי. א"ר בקב"ה הציל משה מחרב פרעה שנאמר יוצא ליהרג היכן הוא והיכן פטרונו. אבל אמר להם אני מתקיים עליו. אמר לו הרי מתקיים עליו. אמר לו הרי הוא יוצא לידון

שמש מאות שנה ועביו של רקיע מהלך באמר ר' לוי מן הארץ ועד לרקיע מהלך אינו כן רחוק והוא קרוב ואין קרוב ממנו. עמו בבית יצעק ולא יענה. אבל הקב"ה מו ז) ישאוהו על כתף יסבלוהו. סוף דבר נקראת קרובה והיא רחוקה שנאמר (ישעיה אליו. א"ר פנחס בשם רי יהודה עבודה זרה נאמר (דברים ד ז) כהי אלקינו בכל קראנו למקום תפלתו שמחה הוא לפניו. לכך אינו כן כל מה שישראל דוחקין אותו ובאין דחוק עלי פלוני מטריחני. אבל הקב"ה הספסל. רביעית הוא אומר כמה ספסל על המטה. שניה על הכסא. שלישית על בית פעם ראשונה הוא נכנס אצלו ומושיבו עם קרובו. א"ר זעירא אדם יש לו בן ורעי. וכתיב (שם קמח יד) לבני ישראל ורעים שנאמר (תהלים קכב ה) למען אחי כן כשישראל בירידה קורא אותם אחים עני הוא אינו מודה בו. אבל הקב"ה אינו ודם יש לו קרוב אם עשיר הוא מודה בו ואם חסר אלא התות ראש. א"ר שמעון בשר עזרו ויסיתם אלקים ממנו. מלמד שלא היה (דברי הימים-ב יח לא) ויזעק יהושפט והי יהושפט מחרב ארם. הדא הוא דכתיב והרגתו. אבל הקב"ה אינו כן הציל את ועד דהוה נפיק ליה עברה החרב על צוארו ותפשוהו על פתח ביתו עד דהוה צוח ליה יהבך. בשר ודם יש לו פטרון באו השונאים מאבל שנאמר (תהלים נה כג) השלך על הי אבל הקב"ה כל מה שישראל מטריחין עליו אומר אשכח פלן דהוה מטריח עלי טובא. יש לו פטרון אם הטריה עליו ביותר הוא ר' זעירא וחדא בשם ר' תנחום. בשר ודם וכמה. רבי פינחס אמר תרתי חדא משום מי ששמו כשמו של הקב"ה על אחת כמה ומה מי ששמו כשמו של בשר ודם הוא ניצל אמר ליה אלכסנדרי ופנייה לאלכסנדריאה. דהוה דיין חד ליסטים. אמר ליה מה שמך ימלט. א"ר אלכסנדרי עובדא בחד ארכון רכתיב (יואל ג ה) כל אשר יקרא בשם הי אותו היום ראש השנה. ואף הוא משפט הוא משפט לאלקי יעקב. ישראל גזרו חובה. למה (תהלים פא ה) כי חק לישראל יתיב. אלו מלמדין זכות. ואלו מלמדין חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יושבין עמו לפניו שנאמר (דניאל ז ט) והספרים נפתחים וסנהדרין של מלאכים עלה אלקים בתרועה. והכסאות מוצאות באותו היום לדון עולמו שנאמר (שם מז ו) ראש השנה ביום פלוני. מיד הקב"ה יושב ומהיבין לו רבונו של עולם כך גמרו שיהא להם לכו וראו אם גזרו התחתונים וגמרו. הקב"ה מושיב סנהדרין של מלאכים ואומר בשנה בשני בשבת או בשלישי בשבת מיד שהסנהדרין יושבים ואומרים נעשה ראש גוזרין הוא מקיים. אימתי בראש השנה אבל הקב"ה אינו כן אלא מה שסנהדרין גזרחו אבל המלך עצמו אם מבקש מבטלה. בין ברצונם בין שלא ברצונם הן מקיימין מבאשיו סנקליטין שלו לבטלה אינן יכולין עושים. מלך בשר ודם גוזר גזירה ואם שהוא משלים וגומר עם ישראל מה שהם לאל גומר עלי. יתברך שמו של הקב"ה בוד (תהלים נו ג) אקרא לאלקים עליון הקב"ה מסכים על ידיהם. ועליהם אמר כיצד בשעה שוקנים יושבים לעבר שנה זה אומה שמעכבת על אלקיה כאומה זו. מאי טעמא כהי אלקינו. א"ר הושעיה אי נעולין אבל שערי דמעה לא ננעלים לעולם. לו שערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים (איכה ג מד) סכותה בענן לך. אליו. ר' הנינא שאל לר' שמואל מהו דכתיב (דברים ד ז) כהי אלקינו בכל קראנו לוחש תפלתו והקב"ה מאזין. הדא הוא ואדם נכנס לבית הכנסת ועומד אחר העמוד וכסא הכבוד כנגד כולן למעלה מעולמו. החיות כנגד כולם גבי החיות כנגד כולם מלפי החיות מהלך ת"ק שנה. מהרקיע טלפי החיות. ר' חלבו אמר אף ת"ק שנה וכן בין רקיע לרקיע. ולמעלה

בעבנעם: לטובים. יכול לכל תלמוד לומר ולישרים לנפש תדרשנו. (תהלים קכה ד) הימיבה הי כה) טוב הי לקויו. יכול לכל תלמוד לומר לכל תלמוד לומר ויודע חוסי בו. (איכה ג (נחום א ז) טוב ה' למעוז ביום צרה. יכול אלקים. יכול לכל תלמוד לומר לברי לבב. באמת. (שם עג א) אך טוב לישראל יכול לכל תלמוד לומר לכל אשר יקראוהו (תהלים קמה יח) קרוב הי לכל קוראיו. פי כן צריך שתהא קריאתו באמת שנאמר כד) והיה טרם יקראו ואני אענה. אף על מו) יקראני ואענהו וגוי. ואומר (ישעיה סה ביום צרה אחלצך ותכבדני. ואומר (שם צא אני עונה אותך שנאמר (שם נ מו) וקראני ענני. אמר לו הקב"ה חייך עד שלא תקראני אומות העכו"ם כל הפנים שוות אף אתה לפניך אחה עונה אוחו מיד. שלא יאמרו אל עולם אפילו רשע שבישראל בא וקורא לבני ישראל עם קרובו. אמר זוז רבונו אותם קרובים שנאמר (תהלים קמח יד) צוציא את ישראל שבויין ומטורפין וקורא הוא מתבייש לומר שהוא קרובו. והקב"ה רי אחא בשר ודם אם יש לו קרוב שבוי הי אשר תקראו אתם. א"ר אבין בשם אלא קידוש מועדות כמה דאמר אלה מועדי כהי אלקינו בכל קראנו אליו. ואין קראנו מועדות אלא אלו. הוי אומר (דברים ד ז) אתם. בין בומנן בין שלא בומנן אין לי אשר תקראו אותם מקראי קודש. תקראו וכן הוא אומר (ויקרא כג לו) אלה מועדי הי תרועה יהיה לכם. לי לא נאמר אלא לכם. הוא בא וראה כתיב (במדבר כט א) יום מסכים לדעתן של ישראל. חדע לך שכן לאלקים עליון לאל גומר עלי. שהוא עמהם. הוי אומר (תהלים כז ג) אקרא לאלקי יעקב. שהוא מקיים גזרותיו ומסכים

למנצח בנגינות. המזמור הזה נאמר בגי מיני שבח בניצוח. בנגון. במזמור. בנגינות

> שהוא של נבואה כמה דאת אמר (מלכים-ב ג מו) והיה כנגן המנגן. למנצח למי שהוא נאה לנצח למי שנצוחו נצח נצחים. דבר אחר למנצח למי שמנוצח מבריותיו. מלך בשר ודם מנצחים אותו כועס אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר (תהלים קו כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו:

אלקי צדקי. א"ר אחא אמר דוד לפני הקב"ה אלקי אתה ועליך לצדקני. ורבנן אמרו אמרו ישראל רבונו של עולם יש לנו זכות עשה עמנו ואם לאו עשה עמנו צדקה:

בני איש. זה דואג ואחיתופל. בני אברהם יצחק ויעקב שנקראו איש. אברהם שנאמר (בראשית כ ז) ועתה השב אשת האיש. יצחק נקרא איש שנאמר (שם כד סה) מי האיש הלזה. יעקב נקרא איש שנאמר (שם כה כז) ויעקב איש תם (יושב):

עד מה כבודי לכלמה. עד מחי אחם מכלימין אוחי ואח כבודי וקוראים אוחי בן ישי. (שמואל-א כב ז) גם לכולכם יחן בן ישי. (שם כ ל) כי בוחר אחה בבן ישי. (שם לא) כי כל הימים אשר בן ישי חי על האדמה. וליח לי שם:

תאהבון ריק. עד מתי אתם מרדפים אחרי דברים של ריקנות. אמרו אלקים עובו אלקים שכחו אלקים סילק שכינתו ממנו ואין המלכות חוזרת לו מעתה. תבקשו כזב סלה. מה אתם סבורים על ידי שנסתלק מלכותי לשעה לעולם היא קיימת:

ודעו כי הפלה הי חסיד. כבר בשרני על ידי ישעיה (ישעיה מ א) נחמו נחמו עמי. וכד אתי ההיא שעתא ישמע בקראי אליו:

רגזו ואל תחטאו. אמר דוד עד מתי אתם חוטאין ומרגיזין ואומרים פסול יש בו מרות

המואביה בא. אמרו בלבבכם מאין אתם באים מאיסור שתי אחיות. דעו עיקרכם ודומו סלה:

לנטילת ידים ברכה. תכף לגאולה תפלה: שנאמר (ויקרא א ד ה) וסמך ושחט. תכף שלש תכיפות הן. תכף לסמיכה שהיטה ויציב דשחרית. דאמר ר' זעירא בר אבא דברים אחר אמת ויציב. והני מילי באמת טעם כדי להבריח את המזיקין. ואין אומר יצא אלא אם כן חוזר בביתו על מטחו. מה הכנסת שחרית יוצא ידי חובתו ערבית לא כתיב אלא זבחי. תנא הקורא שמע בבית והקרבת עליו קרבנות הרבה. זבח אין צרק. מעלה אני עליך כאילו בנית מזבח עושה כן ראה מה כתיב בתריה זבחו זבחי שתדומו מאותה עבירה שבידך. ואם אתה על משכבכם ודומו סלה. א"ר יודן ובלבד בלבך. הדא הוא דכתיב אמרו בלבבכם על מטתך. ואם אין את יכול לדבר הרהר ואם אין אתה יכול לילך להתפלל תתפלל בבית הכנסת שבעירך התפלל בתוך ביתך. הכנסת שבעירך. ואם אתה אינך יכול לילך אני אמרתי כשאתה מתפלל התפלל בבית אצל המקוה ולטבול בו. כך אמר הקב"ה לילך אצל מי הוי אומר הטמא צריך לילך אף הקב"ה מטהר את ישראל. ומי ראוי הי. מה המקוה הזה מטהר את הטמאים אחא בר יעקב (ירמיה יז יג) מקוה ישראל יחטיאך שלא תבוא לידי חטא. תנא בשם רי ואל יחטיאך. ורב אמר אכחיש יצרך ואל רגזו ואל תחטאו. א"ר אחא ארגיז יצרך

זבחו זבחי צדק. הנא רבי הייא (שם יה ל) ושמרחם את משמרתי. שמרו במשמרתי מהו אני ה' אלקיכם מזומן אני ליתן את שכרך. רבי נתן בשם רבי אבא אמר ולא מקרא מלא הוא זבחו זבחי צדק. אמר הקב"ה פשמו ידיכם במצוות ובטחו בי שאני משלם לכם שכר:

שאומרים לישראל מי יחן לנו להחערב עם שאומרים לישראל מי יחן לנו להחערב עם ישראל בטובות של עולם הבא. יישראל אומרים להם בכמה צרות ובכמה שעבודין ובכמה הריגות מסרנו עצמנו על קדושת נסה עלינו אור פניך ה'. ר' הונא בשם ר' אחא אמר לאותו הקלע אנן מצפין שנאמר (ישעיה מט כב) הנה אשא אל גוים ידי ואל עמים ארים נסי. א"ר יוחנן אמרו ישראל לפני הקב"ה אין לנו אלא הארת ישראל לפני הקב"ה אין לנו אלא הארת ישראל לפני הקב"ה אין לנו אלא הארת

בשיבנו האר פניך ונושעה:

 $\Box \zeta \Box \zeta$: לעתיד לבוא לא כל שכן. הוי נתתה שמחה עזי נפש. והם בשלוה בעולם הזה ישראל ככלבים שנאמר (ישעיה נו יא) והכלבים אחת כמה וכמה. ואומות העכו"ם נמשלו כך סעודה עצמה שהיא מתוקנת לנו על עגלים התחילו אומרים מה הכלבים יש להן ובפיהן פסיונים וראשי פטומות וראשי פתה פלטרין ורואין את הכלבים שיוצאין סעודה והכניס את האורחים והושיבן על בן לוי אמר משל למלך אחד שעשה הוי אומר נתתה שמחה בלבי. ר' יהושע שלותם של אומות העכו"ם אנו שמחים. מובות לעולם הבא. לפיכך כשאנו רואים מצוות על אחת כמה וכמה שתשפיע לנו שנצטוינו על שש מאוח ושלש עשרה להם שלוה בעולם הזה במתן שכרן אנו עכו"ם על ידי שעשו ז' מצוות השפעת נתתה שמחה בלבי. אמרו ישראל אומות

בשלום יחדו. אמרו ישראל כל הנביאים יחדו בשלומי. א"ר כל הנביאים פותחין בחובות וחותמין בנחמות. ר' אליעזר אומר כל הנביאים פותחין בתוכחות וחותמין בנחמות חוץ מירמיה שחתם

בדברי תוכחות. הדא הוא דכתיב (ירמיה בא סד) ככה תשקע בבל ולא תקום. אמר לו ר' יוחנן אף הוא בדברי נחמות חתם לפי שהיה רואה ירמיה ומתנבא בחורבן בית המקדש (חתם) יכול בחורבן בית המקדש התם תלמוד לומר (שם) עד הנה דברי התיהור. במפלתן של מחריבים חתם ולא חתם בדברי תוכחה. והא כתיב (ישעיה סו הוח בדברי תוכחה. והא כתיב (ישעיה סו כד) והיו דראון לכל בשר. בעכריים הוא מאסתנו. השיבנו תחת כי מאס מאסתנו. כי אתה ה' לבדד בעולם הזה. באותה שעה לבטח תושיבני:

ואחד רשע. מצאו פונדק אחד אמרו זה לשני בני אדם שהלכו בדרך אחד צדיק שיני רשעים שברת. משל למה הדבר דומה הכה אותם אין לו שרפים ואין לו פגעים. (שם) כי הכית את כל אויבי לחי. וכי בלחי (תהלים ג ח) קומה הי הושיעני. ואחר כך (שם ה א) ותשר דבורה. וכן הוא אומר ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה. אחר כך לכם ואתם אומרים שירה. (שופטים ד כד) לא תאמרו אנו עושין מלחמה. הי נלחם לאמר לומר לדורות כשתהיו נכנסין לצרה (שם טו א) אז ישיר משה. מהו ויאמרו לא) וירא ישראל את היד הגדולה. מיד כשיאבדו רשעים. וכן את מוצא (שמות יד ג ח) קומה הי. ועכשיו אני מנגן להקב"ה קריה. מה כתיב למעלה מן הפרשה (תהלים בכתוב (משלי יא י) בטוב צדיקים תעלוץ דבר אחר למנצח בנגינות. זה שאמר

(שם קלט ד) כי אין מלה בלשוני הן הי ידעת עג יא) איכה ידע אל. והצדיקים אומרים רשעים שברת. הרשעים אומרים (תהלים הפונדקי שובר את שיניו. לכך נאמר שיני וכן מתוך כך נכנסו דברים ביניהם התחיל לו לא כי אם שתים. והוא אומר לא כן. אמר לו כמה אכלתי גלוסקא אחת. אמר הרשע עמד לצאת אמר לו עשה חשבון. אותו המעט שאכל והלך לו לשלום. אותו לו ובירך עליהם ועמד ונתן לפונדקי מעות לו הצדיק תן לי שתי כוסות יין לברך נתן זה אוכל ועכשיו שוברין את שיניו. אמר משחק עליו ואומר ראו כמה שוטה הוא אוכל עדשים. הצדיק ראה אותו איך הוא השומה כל הברכות הללו הם לפניו והוא על זה. הרשע אומר על הצדיק ראו זה של עדשים. והיו יושבין ומשחקין זה בבא לי גלוסקא אחת והבא לי קערה אחת מהכל. ואחר כך אמר אותו הצדיק לפונדקי לי פסיוני אחד. הבא לי קונדיטון. הבא לי לעצמו. היה אותו רשע אומר לפונדקי הבא נכנסו שניהם לפונדק. ישבו זה לעצמו וזה פתח ראשון היינו בודקין אותו. סוף דבר פתח מחדש זה הפונדק בעדינו אלו היום ונקבל. אמר לו אותו צדיק לרשע וכי היום אותו רשע לצדיק למה אין אנו נותנין מעות דגים ופר ושור וכבש ואיל וכל עופות. אמר ביחד הרשע ראה שם ברכות הרבה של The total centry in reset, total without

תהלה ה

וארץ צבי נחלתי שנאמר (ירמיה ג יט) ואתן (תהלים קיט קיא) נחלתי עדותיך לעולם. אותך ונחלנו את התורה. וכן אמר דוד דבר ה' נעשה ונשמע. בשתי נחילות נחלנו בקרבנו. מששתו אמרו (שם כד ז) כל אשר הבאר מה היו אומרים (שמות יו ז) היש הי שמן המתנה נחלוהו שעד שלא ישתו מן הנחלה שנחלתי אתכם. ומנין אתה למד אל הנחילות על הנחלה שנחלתם אותי ועל על נחלתי. אל הנחלה אינו אומר אלא עמו. אמר דוד הואיל וכן הוא אני מזמר חלקי שנאמר (דברים לב ט) כי חלק הי נפשי. אמר להן הקב"ה אני חלקכם ואתם וכן הוא אומר (איכה ג כד) חלקי הי אמרה מחוך שהבאר נחן לי מחנה נחלתי אותו. הלכו בציות נהר. אמרה כנסת ישראל בספינה. וכן אמר דוד (תהלים קה מא) ללכת מבית אביה לבית בעלה היתה הולכת המים [כנחל] שכל אשה שהיתה רוצה להם הקב"ה היו אומרים שירה והיה להם ממתנה נחלתי לאל. בשביל הבאר שנתן אחר וממתנה נחליאל לא תאמר כך אלא אזמר על שתיהן למנצח אל הנחילות. דבר המדבר. אמר דוד הואיל וכן הוא אני וממדבר מתנה שזכו לקבל את התורה מן להקב"ה לאלוה והוא נחל אותם לאומה. בגיא. ורבנן אמרי ממחנה נחליאל נחלו שירמיה אמר להם (ירמיה ב כג) ראי דרכך שגרמו לאותו צדיק שנקבר בגיא. והוא לה) במדבר הזה יחמו. ומבמות הגיא עליהם מלאך המות שנאמר (במדבר יד מנחליאל במות משנחלו עבודה זרה בא לעגל (שם לב ד) אלה אלקיך ישראל. וממענה נחליאל נחלו עבודה זרה ואמרו רבינו שנאמר (שמוח לא יח) ויתן אל משה. המדבר זכו שניתן להם תורה על ידי משה יט) וממתנה נחליאל. ר' יהודה אומר מן למנצח. זה שאמר הכתוב (במדבר כא

עליכם את הדין אני קורא לכם (ישעיה סא לא היה אור לי. אמר להם הקב"ה הצדקתם לי כי נפלתי קמתי. אלולי שישבתי בחשך הוא אומר (מיכה ז ח) אל תשמחי אויבתי (תהלים טז ו) חבלים נפלו לי בנעימים. וכן מה שנתת לנו טובים ונעימים הם שנאמר נחלה זו בית המקדש. אמר לו דוד כל אל המנוחה ואל הנחלה. מנוחה זו הארץ. אומר (דברים יב ט) כי לא באחם עד עחה בו בעוונות ויוצא בלא עוונות. וכן משה ממא ועולה טהור אף בית המקרש נכנס כנחלים נטיו. מה הנחל הזה אדם יורד בו כד ה) מה טובו אהליך יעקב. ומה טובתן בית המקדש נחלה וכן הוא אומר (במדבר (עמוס ז ב) מי יקום יעקב כי קטון הוא. ואף לבנו הקטן. כך יעקב חבל נחלתו. וכתיב לב ח) בהנחל עליון גוים. ולמי נתן חלקו להן זה הוא שלי. וכן הוא אומר (דברים בה שדה אחת והיו הכל צובין בה. אמר אוהב את הקטן והיה עושה לו מתנות והיה יושב על שלחנו והיה לו בנים הרבה והיה צבאות שהכל צובין בה. משל למלך שהיה לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים. מהו

דבר אחר אל הנחילות. זה שאמר הכתוב (משלי ה כא) להנחיל אוהבי יש. אמר רי חנן התורה אמרה (משלי ג מז) בשמאלה עושר וכבוד. ובני עניים. ורוח הקדש משיב ואומר להנחיל אוהבי יש. ולמה הם עניים בעולם הזה כדי שלא יתעסקו בדברים בטלים וישכחו את התורה. וכן הוא אומר (שם ה כב) ה' קנני ראשית דרכו:

ג) אילי הצדק מטע הי להתפאר:

מזמור לדוד. זה שאמר הכתוב (תהלים קטז יב) מה אשיב להי כל תגמולוהי עלי. אמר רבי שמואל ארבעה מזמורים שהיה צריך לומר אדם הראשון אמרן דוד ואלו

תהלה ה 22

הן - (שם כד א) לה' הארץ ומלואה. ולמה היה צריך לאמרו שבשבילו נברא העולם על מליאתו. (שם יט ב) השמים מספרים כבוד אל. ולמה היה צריך לאמרו שהוא ראה אותן תחלה. (שם צב א) מזמור שיר ליום השבח. ולמה היה צריך לאמרו שהשבח פינה אותו מן הדין. ולמנצח אל את העולם תחלה:

מה בלבי בינה הגיגי. דבר אחר (תהלים אמרי האזינה. ובשעה שאין בי כח התבונן שיש לי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא בוד לפני הקב"ה רבונו של עולם בשעה (ישעיה מא יו) העניים והאביונים. אמר עני ואביון בישראל הכתוב מדבר שנאמר ואביון אני. אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר שמע הי קול יהודה. (תהלים פו א) כי עני שניתנה לו שמיעה שנאמר (דברים לג ז) א) הטה אלי אזנך ענני. זה שבטו של דוד זה הוא דוד שהוא אח לשבעה. (תהלים פו זה ישי שהוא אב לשמונה. ואח לשבעה ולישמעאל ולבני קטורה. רבי שמואל אמר יהושע בן לוי זה אברהם שהוא אב ליצחק תהא אה לשבעה ואב לשמונה. רי זעירא שיחתן של ישראל תורה היא. כשהארץ מעמדת שנים עשר צדיקים. אמר וי"ב בחוצה לארץ. וסימן טוב לישראל הוו. כשישראל זוכין שמונה עשרה בארץ יח) ואברהם היו יהיה. בגימטריא תלתין מהם כאברהם. שנאמר (בראשית יח כנגד שלשים צדיקים שאין העולם חסר ימי המילה. י' כנגד עשרת הדברות. ל' יום שבין פסח לעצרת. ח' כנגד שמונת ה' חמשה חומשי תורה. נ' כנגד חמשים רבי יהושע בן לוי הנחילות נוטריקון הוא דוד על שתיהן אני מזמר אל הנחילות. אמר המלכות בעולם הזה ולעולם הבא. אמר בר נחמני על שני נחילות שנחל דוד את למנצח אל הנחילות. אמר ר' שמואל

פן א) כי עני ואביון אני. וכי עני היה דוד והכחיב (דברי הימים-א כב יד) והנה בעניי הכינותי לבית אלקי. ומהו בעניי בצער שציערתי עליו. ר' יהודה פתר לה בארבע מלכיות. אמרי האזינה בבבל בינה אליך אתפלל באדום. ולמה הוא אומר מלכי ואלקי באדום אמרו ישראל לפני הקב"ה ראה כמה שמדות וגזרות היא גוזרת עלי לבטל אלהותך ומלכותך ממני ולא בטלינן. ובכל יום אנו נכנסין לבתי כנסיות וממליכין אותך שתי פעמים ואומרים שמע ישראל ואת עביד דידן ואנן עבדינן דידך שנאמר (שיר השירים ב טז) דודי לי ואני לו:

שכרן. לכך נאמר לא יגורך: צרקה ולהודיעך לעושי צרקה עד היכן מתן צרקה. אייר יורן להודיעך כמה כחה של צרקה. שנאמר (דברים כד יג) ולך תהיה ה) לפניו ילך דבר. ואיזהו פנימי שלהם (שם לז ג) אש לפניו תלך. (חבקוק ג ואלו הן - (תהלים פה יד) צדק לפניו יהלך. מוצא שלש לגיונות מהלכין לפני הקב"ה לגיונים קשים. במזמור תפלה לדוד. את הי וכלי זעמו. משל למלך שהיו לו שני יג ה) באים מארץ מרחק מקצה השמים ממונה על האף רחוק הוא שנאמר (ישעיה רי ברכיה בשם רי לוי אמר המלאך שהוא אתה גר אצל הרעה ולא הרעה גרה אצלך. רשע מדרכו וחיה. לא יגורך רע שאין יא) אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב חפץ בחיובן של בריות שנאמר (יחוקאל לג כי לא אל הפץ רשע אתה. שאין אתה

לא יחיצבו הוללים לנגד עיניך. אלו שלבם מלא הוללות. דבר אחר הוללים אלו שמביאין יללה לעולם. דבר אחר הוללים ערבוביא. כמה דאמר (קהלת ב ב) לשחוק אמרחי מהולל. אמר ר' יששכר עומד אדם ועושה גדישין של עבירות אומר הקב"ה

צריק. אמר להן איני דן את האדם אלא לפי מרכבה. אמר להם ועכשיו מהו אמרו לו עתיד להעמיד שני עגלים את מגלה לו סדרי מלאכי השרת לפני הקב"ה אדם שהוא שישבו לסדור במעשה מרכבה. אמרו שהיה שקול כאחיה השילוני. וישבו שניהם (מלכים-א יא כט) ושניהם לבדם בשדה. לבוא. ר' הינגא בר פפא פתר קרא בירבעם באשר הוא שם. ולא בשעה שהוא עתיד כא יו) כי שמע אלקים את קול הנער מגשיו של אותה שעה שנאמר (בראשית צריק. אמר להן איני דן את האדם אלא לפי בקב"ה מהו עתה צדיק או רשע אמרו לו (ישעיה כא יג) משא בערב. אמר להן מעלה לו את הבאר. והוא שישעיה אומר שהוא עתיד להמית את בניך בצמא את השרת לפני הקב"ה רבון העולמים אדם יט) ויפקח אלקים את עיניה. אמרו מלאכי סימון פתר קרא בישמעאל (בראשית כא (איוב יא יא) וירא און לא יתבונן. רי יעשה אדם תשובה וכמי שלא חטא דכתיב

מגשיו של אותה השעה:

ואחיתופל וגיחזי:

שנאחי כל פועלי און. זה דואג ואחיתופל שהיה פעולחן של אמת ועשו אותה של שוא. תאבד דוברי כזב שאינן לא היין ולא עומדים בדין. דתנינא (סנהדרין צ) גי מלכים וארבעה הדיוטות אין להם הלק לעולם הבא ואלו הן - בלעם ודואג

האשימם אלקים. מדבר בנבוכרנצר הרשע שהחריב בית המקדש ואחר כך נטרד שנאמר (דניאל ד כט) ומן אנשא לך טרזין. ר' ברכיה ור' חלבו בשם ר' שמואל אמר כל מה שפרט דוד בספר תהלים כלל אותו רשע בפסוק אחד. (שם לד) אנה נבוכרנצר משבח ומרומם ומהדר למלך שמיא די כל מעבדוהי קשוט. את מוצא בדוד שאמר (תהלים קמז יב) שבחי ירושלים את ה' וגו'

> (ישעיה מג כא) עם זו יצרחי לי תהלתי ולא בקילוסך. ומי יקלסני ישראל. שנאמר ועכשיו אתה אומר קלוסי איני רוצה לא בך ג טו) ומאן הוא אלהה די ישיובינכון מן ידי. אמר לו הקב"ה רשע אתמול אמרת (דניאל ד לד) ודי מהלכין בגוה יכיל להשפלה. ב ו) ממית ומהיה. ואותו רשע אמר (דניאל מעבדוהי קשוט. ואף חנה אמרה (שמואל-א פעלו. ובמה שקילס אותו רשע די כל אין לפניו משוא פנים. אלא הצור תמים הדין שלא נכנס לארץ ישראל חס ושלום יאמרו כל באי העולם שמא עברה עליו מדת (דברים לב ד) הצור תמים פעלו. שלא עבינו עליו השלום שאמר בסוף קילוסו קשוט. וכן את מוצא ברבן של נביאים משה רשע אמר (דניאל ד לד) די כל מעבדוהי (שם יא ז) כי צדיק ה' צדקות אהב. ואותו הללויה. והוא אמר למלך שמיא. דוד אמר

> ברוב פשעיהם הדיחמו. אמר רבי אלכסנדרי מה איכפת לה בירושלים אלא כי מרו בך שרבו כנגדך:

QGLL:

וישמחו כל חוסי בך. ר' זברי בן לוי ורי יוסי בר פינחס ור' יהושע בן לוי קראו ג' פסוקים הללו בשעת סילוקן מן העולם. חד מנהון אמר וישמחו כל חוסי בך. וחד אמר (תהלים לב ו) על זאת יתפלל כל חסיד אליך. ואידך אמר (שם פד יא) כי טוב יום בחצריך מאלף. ואית דאמר (שם לא כ) מה רב טובך אשר צפנת ליראיך:

כי אחה חברך צדיק. בנוהג שבעולם אדם נותן לחבירו ליטרא של זהב ועמדו עליו ליסטים ונטלו ממנו היכן הוא מחנחו. והקב"ה אינו כן אלא כי אחה חברך צדיק. ולא עוד אלא שעושה לו מגן שנאמר הי כצנה רצון תעטרנו. תמן חנינן (שבח סג) לא יצא אדם בסייף ולא בקשת:

*L*7

תהלה ו

הריני ערום מן המצוות. וכשהוא מסתכל נכנס בבית המרחץ הוא מביט בעצמו ואומר ציציות מקיפות אותו מדי רוחותיו. וכשהוא בציצית ולובש תפילין בראשו ובזרועו ודי שהרי אדם נכנס לבית הכנסת מתעטף יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. חטא שנאמר (ירמיה לג כה) אם לא בריתי פיהן של חינוקות של בית רבן שאין בם מוחזקות בידינו) כי אם מצות מילה והבל על מה מעמיד אותם ומאריך עולמו כי אין על כל אחת ואחת (תימה הוא על הקב"ה אין אנו עוסקין בהן כאופן וכהלכה לדקדק חלל בריתו. שהרי כל מצוות שהן בידינו שנאמר (שם נה כא) שלה ידיו בשלומיו בהקב"ה מושך להם ערלה ונופלים בגיהנם לחק. אבל המינים ופושעי ישראל שכפרו של שנאמר (תהלים קה י) ויעמידה ליעקב שאין בו חק ברית מילה. ומנין שנקרא שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק. למי ישעיה אומר (ישעיה ה יד) לכן הרחיבה יט) רדה והשכבה את ערלים וגוי. וכן הקדמוני. וכן יחוקאל אומר (יחוקאל לב אחריו (שם יט) את הקיני ואת הקניוי ואת את אברם וגוי. ומי יורד לשם מה כתיב (בראשית טו יה) ביום ההוא כרת הי ברית שהוא מהול אינו יורד לגיהנם שנאמר המילה שנשבע הקב"ה לאברהם שכל מי שתי פעמים. היה ר' מאיר אומר חביבה פעמים ומתפלל שלש פעמים ואוכל ומברך עושה בכל יום. קורא קריאת שמע שתי רי נחמיה אמר אלו שבע מצוות שאדם מוסיף פורס סוכת שלום. ר' אבין בשם ישראל. ולפי שאין מצוח ציציח בלילה והיה אם שמוע ויאמר אמת ויציב וגאל שבקריאת שמע. יוצר ואהבה רבה שמע א... יהושע בן לוי אלו שבע מצוות (תהלים קיט קסד) שבע ביום הללתיך. למנצח על השמינית. זה שאמר הכתוב

במילה שהיא שקולה כנגד כל המצוות דעתו מחקררת. כיון שראה דוד כך אמר מזמור עליה. למנצח על השמינית על המילה שניתנה בשמיני. (המאמר נראה שהוא הוספה מאיזה מעתיק כי אין זה לשון המדרשות כידוע):

אשר לא ידעוך. ואף הקב"ה מקבל מהם לשלוח (שם עט ו) שפוך חמתך אל הגוים למה לי אף וחימה. אמרו לו יש לך למי ואל בחמתך תיסרני. אמר להן אם כן ישראל רבונו של עולם אל באפך תוכיחני מבקש רדה אותנו הוץ מאלו. כך אמרו מבקשין ממנו אדוננו המלך בכל מה שאתה עליה אותן שני קוסטנרין לרדותה התחילו פעם אחת סרחה עליו מדינתו ובקש לשלוח מדינה שכועס עליה הוא רודה אותה בהן. למלך שהיו לו שני קוסטנרין רעים וכל יה. אל בחמתך תיסרני. א"ר יוחנן משל (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו אל באפך תוכיחני. ואף על פי שנאמר בי (משלי ג יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיה. בקב"ה רבונו של עולם אף על פי שכתוב בשם ר' אמי אמר אמרה כנסת ישראל לפני וגוי לכך נאמר על השמינית. רי יודן והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנות. משמונה מלכיות שנאמר (ישעיה יא יא) מצלסין אותך בשעה שאתה מציל אותנו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אנו על השמינית. רבי איבו אמר אמרה כנסת וישמעאל. הרי שמונה מלכיות. לכך נאמר בבל וכשדים מדי ופרס ויון ומקדון אדום ורגלוהי תרין. הרי שמונה שהן ארבעה. תרין. מעוהי וירכתיה תרין. שקוהי תרין. לב) ראשיה די דהב טב ידוהי ודרעוהי השמינית. הדא הוא דכתיב (דניאל ב ארבע מלכיות שהם שמונה ואדום היא דבר אחר למנצח על השמינית. 54

צוארו. לכך אמר אל בחמתך תיסרני: חיים. מה עושה נמל את החבל ונתנה על אמר המלך אם אני מכה אותו עוד אין לו בנו ונשבע שהוא מכה אותו מאה חבלים. גזירתו. ורבנן אמרי משל למלך שכועס על אחת. נמצא לא הזיק את בנו ולא ביטל את ועשאה צרורות קטנות והיה זורקה בו אחת עוד אין לו חיים. מה עשה המלך כתתה זורקה בו. אמר המלך אם אני זורקה בו היתה לפניו אבן גדולה ונשבע המלך שהוא רי הנינא אמר [משל] למלך שכעם על בנו לא הזיק את בנו וגם כן לא ביטל את גזירתו. החרב לנרתיקה והעבירה על ראשו. נמצא גזירתי אי אפשר. מה עושה המלך הכניס מי ירש אותי ומלכותי. וגם כן לבטל את מעבירה על צואר בני אין לו חיים ואחר כך על ידי שהכעיס לאביו. אמר המלך אם אני חרב הנדית ונשבע שהוא מעבירה על בנו אליעור משל למלך שכעם על בנו ובידו (הושע יא ט) לא אעשה חרון אפי. א"ר נקם את הגוים. אבל בישראל מה כתיב ואומר (מיכה ה יד) ועשיתי באף ובחמה

חנני ה' כי אומלל אני. משל למה הדבר הומה לאדם שתפסוהו ליסטים והיה כל אחד ואחד מתעולל בו להכותו. יש מהן בעצים ויש מהן באגרופין. וכשהניחוהו הלך לביתו עלה למטה ואמר עצמו עצמותי. כך ישראל אומות העכו"ם משעבדין בהן בכל מלכות ומלכות בכל מיני שעבודין וכשיגיע לבנין בית המקדש שיבנה במהרה בימינו אומרים ישראל לפני הקב"ה חנני הי

ונפשי נבהלה מאד (והטה אזנך) ואתה הי עד מתי. ואתה הי שהבטחתני (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה. ומהו עד מתי אמר רב כהנא משל למה הדבר דומה לחולה שהיה מתרפא על פי הרופא והיה אותו החולה מקוה לרופא מתי יבוא בארבע שעות או

כי אומלל אני:

בחמש שעות או בשמונה עם דמדומי חמה הרי הוא ממשמש ובא. אמר לו אם שהית עוד ציבחר (פי' מעט) נפשי נפקח. כך אמר דוד ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' שאתה הרופא נשתהית לבוא אלי:

תכלמו. (יואל ב כו) ואכלתם אכול ושבוע: להן ברכתן (ישעיה מה יו) לא תבושו ולא מאר. וכשהוא מברך את הצדיקים כופל מכופג געו לגגעם מואמר יבושו ויבהלו הרשעים אלא בבושה. ולא עוד אלא יהושע בן לוי אין הקב"ה מקלל את במעשים הרעים וירשתם גיהנם. X,,L פנויות לכם ולחביריכם אלא שנתחייבתם פנוגוע בעוכו ואומר גהן אלו המקומות ברשעים נומלן ומראה להם גן עדן ומקומות מעשים טובים וירשתם גן עדן. וכן הללו פנויות לכם אלא זכיתם ועשיתם נמצומוע פווגוע דעוכו ואומר להם מקומות נוטל הקב"ה הצדיקים ומראה להם גיהנם יבושו ויבהלו. רבון אמרי לעתיד לבוא

הכחוב (משלי כג יג) אל השמיניח. זה שאמר הכחוב (משלי כג יג) אל המנע מנער מוסר. הזהר כשאתה מכה אותו הכהו בשבט שלא ימוח. זכן הוא אומר (שם יד) אתה בשבט המוח. זכן הוא אומר (שם יד) אתה בשבט המרדות זלא באף. זכן הוא אומר (ירמיה המרדות זלא באף. זכן הוא אומר (ירמיה במשפט. לכך אמר אל באפך תוכיחני. האף במשפט. לכך אמר אל באפך תוכיחני. האף והחמה שני קוסטנרות של מוח. זכן שלמה אמר (משלי טז יד) חמת מלך מלאכי מוח. זכן משה אמר (דברים ט יט) כי יגורתי מפני האף והחמה. לכך נאמר אל באפך תוכיחני. האף והחמה הייסורין אלא שאין בי כח לעמוד בהן לא באף זלא בחמה:

יגעתי באנחתי. זה רבי זכריה בן הקצב שאמר לחכמים המעון הזה לא זזה ידה מתוך ידי משעה שנכנסו גוים להיכל עד

שיצאו. אמרו לו אין אדם מעיד על פי עצמו. התחיל בוכה וממחה בדמעות מטחו שהיתה אשתו ישינה אצלו והיה יודע שאשתו מהורה לו ולא היה מכירה מפני גזירת חכמים והיה קורא הפסוק הזה יגעתי באנחתי ובכעס שכעסתי:

שמע ה' תחנתי ה' תפלתי יקח. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם מלך בשר ודם אחרים מקבלין אנסיומא שמושיטין לו. אני איני מבקש אלא אנסיומין שלי ה' תפלתי יקח:

תהלה ז

שגיון לדוד. זה שאמר הכתוב (קהלת י כ) גם במדעך מלך אל תקלל. מלך שבדורך אל תקלל ועשיר שבדורך אל תקלל. כי עוף השמים יוליך את הקול. אמר רי ירמיה זה העורב והכמת מיארין. ובעל כנפים יגיד דבר משום אזנים לכותל. אמר הקב"ה לדוד למה את מקלל את משיחי. יבושו ויבהלו. מי הם אויביך לא שאול שאמרת (תהלים יח א) ביום הציל ה' אותו מיד שאול. אמר לפניו רבונו של עולם שגנות אל תעשה עלי כזדונות (שם ימ יג) שגיאות מי יבין:

אינו מוליך בניו עמו מפני מראית העין. עצמך לשאול. אדם הולך לבית המשתה איש בנימין מהמערכה זה שאול ואת מדמה הדא הוא דכתיב (שמואל-א ד יב) וירץ מאה ושמונים. ואימתי כשנשבה הארון. ורי סימון אמר מאה ועשרים. ורבנן אמרי ששים מיל היה מהלך שאול ביום אחד. ללו (רגליו) מאריות גברו. ר' לוי אמר עצמך לשאול. שאול (שם א כג) מנשרים נשים ופלגשים מירושלים. ואת מדמה אפילו וכתיב (שם ה יג) ויקה דוד עוד כר איתעבר שאול מלך הוא עוד זעירא בדמו. (שמואל-ב ג ז) ולשאול פלגש. אם הגע בדמו של צדיק שאני מערב דמך לאבישי בן צרויה נשבע ואמר לו חי הי עושה דבר זה. ר' שמואל בר נחמני אמר אמר ליצר הרע נשבע ואמר חי הי שאיני ושלשת בניו. למה נשבע הי ה' רבי אלעזר הות ליה. שנאמר (שם לא ו) וימת שאול הות ליה. או במלחמה ירד ונספה. וכן וכן הות ליה. או יומו יבוא ומת. וכן כו י) ויאמר דוד חי הי כי אם הי יגפנו. ושלשתן נתקיימו בו. שנאמר (שמואל-א שלשה דברים הוציא דוד מפיו על שאול שגיון לדוד. ר' יהודה בשם רבי לוי אמר

אשר שר להי. וכחיב (משלי כד יו) בנפול דוד נאמר עליו כן. על ידי שאמר שירה והלא כל התועב את עצמו אינו נענש ולמה בני את עבדי עלי לאורב. אמר די אחא אף שאול אמר (שמואל-א כב ה) כי הקים עמי. ואמרה (שם יו) בא אלי העבד העברי. תבעה אותו שנאמר (בראשית לט ז) שכבה אמר רי היננא בר פפא מה אדונתו של יוסף שגיון לדוד. מהו על דברי כוש בן ימיני מיתתו עמו אמר דוד על אותה אני מבקש לאדם שהיא ממתנת לו בחייו אלא בשעת ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי. לא די משגין אותו. הוא שאמר הכתוב (שם יט ד) אמרי שגה אדם בדברי תורה דברי תורה ונביאות. ר"ש אמר שטיא ושטיותא. ורבון ומשגה. רבי שמעון בן לקיש אומר נביאים והגוף והעינים. מהו (איוב יב מו) שוגג לוי למה נקרא שמה תושיה שמתשת הכח כט יא) הי עו לעמו יתן. אמר רבי יהושע בן עוז ותושיה. עוז זו תורה שנאמר (תהלים לשאול. זה שאמר הכתוב (איוב יב מז) עמו שהיה אוכל חולין בטהרה ואת מדמה עצמך השוק והאליה. רבי אומר השוק והחזה הטבח את השוק והעליה. רבי יוחנן אומר בטהרה שנאמר (שמואל-א ט כד) וירם תצא עוד אתנו במלחמה. שאול אוכל חולין לשאול. ואת אומר (שמואל-ב כא יו) לא פוגעת בו ומוליך בניו עמו ואת מדמה עצמך ושאול הולך למלחמה ויודע שמדת הדין

הי אלהי בך חסימי. א"ר יוחנן ב"ך בתורתך בעשרים ושתים אותיות זו אל"ף בי"ת:

אויבך אל תשמח:

פן יטרוף כאריה נפשי. מה האריה הזה יושב על טרפתו ומפספסו כך דואג ואחיתופל יושבין עלי לפספסני. פורק ואין מציל אין אחד מכל האוכלוסין של שאול

מלמדין עלי זכות:

עיניו). וכבודי לעפר ישכן סלה זו מלכותו: יהודה אומר אביו ואמו ואחיו הרגו (ולרוות שהרגו אביו ואמו (ועיניו לעורות). רבי להמית. רבי יהושע בן לוי אמר על ידי ריקם (שמואל- ב ח ב) וימדד שני חבלים חנית וצפחת בסירה הועדו. ואחלצה צוררי אבנר. אמרת כנף המעיל בסירה הועדת למעגל מה אמר ליה (שם כו יד) הלוא תענה אריה באוריתא. גם אמר לשאול. כי אתא ורבנן אמרי אבי ראה אמר לאבנר דהוה אבי אמר לשאול. גם ראה אמר לאבנר. אדם בכבוד חמיו כאביו. אמר ר' יהודה אמר לו (שם יא) ואבי ראה. מכאן שחייב לו בסירות עברת ונכרת. כיון ששמע דוד אמר לו לאבנר היכן הוא כנף מעילי. אמר שנכרת לא היה יודע ביקש אותם ולא מצא. שביטלו ממצות ציצית שעה אחת. כיון קטע ציציתא לקטע רישא. רבי נחמיה אמר אותו. ר' יהודה אומר אמר דוד מה בין המעיל. מה כתיב (שם ה) ויך לב דוד העכו"ם. (שמואל-א כד ד) ויכרות את כנף רע בישראל. ואחלצה צוררי ריקם באומות הי אלהי אם עשיתי זאת. אם גמלתי שולמי

והשמד. נשתיירו אף וחימה. rait ממנו שלשה מלאכי חבלה קצף משחית יד) וינחם הי על הרעה. מיד נסתלקו שעה נתמלא הקב"ה רחמים שנאמר (שם לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. באותה לפניו רבונו של עולם (שמות לב יג) זכור מהן מה עשה נחלה בזכות אבות. אמר חימה. אף זה מלאך האף. וירא משה השמד זה מלאך השמד. חימה זה מלאך זה מלאך המשחית. קצף זה מלאך קצף. אף וחימה קצף והשמד ומשחית. משחית נזדמנו לו חמשה מלאכי חבלה. אלו הן -בשעה שעלה משה למרום וסרחו ישראל קומה ה' באפך. אמר ר' שמואל בר נחמני

> שנאמר (שם ז א) וככלות שלמה להתפלל מב) זכרה לחסדי דויד עבדך. מיד ירדה. ולא ירדה כיון שאמר (דברי הימים-ב ו אש מן השמים ולא ירדה התפלל שלמה שבנה שלמה בית המקדש בקש שתרד המתים. ושמואל פתר קרייה בדוד בשעה שעה הוא אומר (קהלת ד ב) ושבח אני את (ישעיה כז ד) חמה אין לי. ועל אותה ויאמר להשמידם לולי משה בחירו. ואומר שעמד משה בחימה שנאמר (תהלים קו כג) הדא הוא דכתיב קומה ה' באפך. ומנין למיקם בתרויהון קום את בחד ואנא בחד. אמר לפניו רבונו של עולם לית אנא יכיל (דברים ט יט) כי יגרתי מפני האף והחמה. כג) ויאמר להשמידם לולי משה בחירו) היה נתיירא מהן משה שנאמר (תהלים קו

> הנשא בעברות צוררי ועורה אלי משפט צויח. היכן צויח (שמואל-א כ טז) ובקש הי מיד אויבי דוד. והיכן צויח (שמוח כג כב) ואיבחי את אויביך. והיכן צויח (תהלים לה א) ריבה ה' את יריבי:

והאש ירדה מהשמים:

אומר תינוקות שהיו בימי שאול ושמואל עד הזיפים. רבי יהושע בן לוי בשם רבי יוסי אלו הזיפים שנאמר (תהלים נד ב) בבוא בעלי קעילה בידו. ולשונם חרב חדה. לעילה שנאמר (שמואל-א כג יא) היסגירוני בני אדם שיניהם חנית וחצים. אלו אנשי ואחיתופל שהיו לוהטים אחר לשון הרע. בתורה. (שם) אשכבה לוהמים. זה דואג לבאים. זה אבנר ועמשא שהיו לבאים ברא הוא דכתיב (שם נז ה) נפשי בתוך בית המקדש למה שהיה בהן דילטורין. בכניסתן לארץ ועשו שתים. אבל לא בנו אלעאי אמר שלשה דברים נצטוו ישראל בשמים. רבי אלעזר בשם רבי יהודא ברבי של רשעים הסובבך את משרה שכינתך ועדת לאומים תסובבך. בשעה שעדתן

העכו"ם. שפטני ה' כצרקי ולא כרשעתי. אחריו הי ידין עמים הפוך הדין על אומות תסובבך ועליה למרום שובה. מה כתיב השכינה מסתלקת. שנאמר ועדת לאומים ולא פרסמין למלכא. שבשביל לשון הרע נותרתי נביא להי לבדו. וכל עמא ידעין עומד בהר הכרמל ואומר (שם כב) אני שהיו עליו המים קשים כלחם. ואליהו וגוי. מה תלמוד לומר לחם ומים מלמד א יה יג) הלא הוגד לאדוני את אשר עשיתי אחד. והוא שעובדיה אמר לאליהו (מלכים-היו יוצאין ונוצחים ולא היה מהן נהרג עבודה זרה ועל שלא היו בהן דילטורין שמים אלהים. אבל דור אחאב כולם עובדי עושה בארץ שנאמר (שם נז יב) רומה על עולם סלק שכינתך מביניהם מה שכינתך שהיו בהן דילטורין. אמר דוד רבונו של השבח הזה היו יוצאין למלחמה ונופלין על מן הדור. זו דור שחייב כליה. אחר כל ה' תשמרם. נטר אורייתא בלבהון. (שם) והיה דוד מתפלל עליהם (שם יב ה) אתה התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא שלא הביאו שתי שערות היו דורשין את

יגמר נא רע רשעים מן העולם. וחכונן צדיק חכונן מלכותך צדיק העולם. וממה שאתה בוחן לבות וכליות אנו יודעין שאתה אלהים צדיק. ואין אדם נקרא צדיק אלא אם כן הוא טוב. אמר ר' טביומי צדיק והוא מוב למה הוא דומה לפעמון של זהב ומכושו של מרגליות. רשע והוא חומא דומה לאשה כעורה וחוממה מעלה פוליפוס. צדיק ורע רשע וטוב. שניהם שקולין כאחד:

כעומי ולא כעקמימותי:

אלהים שופט צדיק. המן חנינן רבן שמעון בן גמליאל אומר מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו סימן קללה ואין טל יורד לברכה וניטל טעם הפירות. ר"י אומר שומן הפירות בטלה. רבי שמעון בן אלעזר

> אומר אף הטהרה בטלה. והריח והמעשרות בטלו. והשומן והדגן. וחכמים אומרים הזונות והמכשפים נטלו את כל אלו משחרב בית המקדש שנאמר ואל זועם בכל יום. אמר ר' זעירא ראשון ראשון קיים. א"ר אחא בזכות מה אנו עומדין בזכות ברכת בהנים:

ולו הכין כלי מוח. לו לנפשו. מהו חציו לדולקים יפעל. רבי איבו אמר אלו הרשעים שלבם דלוק בעבירה בחייהן. רבי יוסי אומר אלו שהציתו את האור בבית המקדש. רבנן אמרי אלו שונאין של ישראל שנאמר (איכה ד יט) על ההרים דלקונו במדבר:

לכך הרה עמל וילד שקר. שיקרא מוליד פה. כל מה דשיקרא מכניס פחתא נסבא. דאת מכניס אנא נסבא. לא הוה ליה פתחון אמר ליה לא כדין אחקנת עמי דכל מה שיקרא אמר ליה הן מאן אינון דכל דסגלית. מכניס ופחתא נסבא. דקדמאי קדמאי. אזל תרויהון לתיבותא. כיון דנפקין הוה שיקרא דכל מה דשיקרא מכניס פחתא נסבא. עילון מה דאנא מסגל את נסבא. אתקון ביניהון את יהיב לי. אמר ליה אנא מתקן עמך דכל בעי את דתהוי לי בר זוג. אמר ליה ומה לי אי אית לך בר זוג יכיל את למיעל. ואי דהי למיעל לחיבותא ולא שביק לי דאמר אמר ליה מנן את אתית. מן גבי דנח דאזלית זוג. אזל שיקרא חבע בר זוג. פגע בפחתא אנו יכיל למיעל אלא אם כן נסבת לך בר עמו. אחי שיקרא בעי למיעל א"ל נח ליח נח (מכל בשר). נכנסו כל אחד ואחד וזוגו לחיבה (בראשית ז ט) שנים שנים באו אל שנים מכל מין ומין לחיבה באו ונכנסו כולם לוי בשעה שאמר הקב"ה לנח שיכניס שנים הנה יחבל און והרה עמל וילד שקר. א"ר

שיקרא:

בור כרה ויחפרהו. כל שהרשעים חופרין לנפשם הן חופרין. ובסוף יפול בשחת יפעל. ישוב עמלו בראשו זה המן שכל מה שחשב למרדכי נעשה לו:

אודה ה' כצדקו. מהו עליון בשמים. אמר ר' לוי כשתעשה אותנו עליונים בעולם על הכל שנאמר (דברים כה א) ונתנך ה' אלהיך עליון. מאי טעמא אודה ה' כצדקו. א"ר יהושע בן לוי כל מקום שאת מוצא מכלמן של רשעים הודייה מלמעלה והודייה מלמטה. שנאמר אודה ה' כצדקו. מה כתיב בתריה למנצח על הגתית זה אדום. מה בתריה למנצח על הגתית זה אדום. מה מות לבן. ומה כתיב בתריה אודה ה' בכל לבי. הודייה מלמעלה והודייה מלמטה:

שאול. שהיה שקול כנגד כל אויביו: א) ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו ומיד עמדו לנגדי אלא שאול. לכך אמר (שם יח דוד הרבה אויבים היו לי וכולם גדולים ולא את דוד עבדו. שלא שלח יד בשאול. אמר למלכים. זה דוד ושאול. ואחר כך הפוצה הוא אומר (תהלים קמד י) הנותן תשועה היה מתפלל שלא יפול שאול בידו. וכן שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול כך בכל שעה ורודפני. אמר רבי יצחק כשם ולמה אני קורא אותך שהוא מתחלף עלי שהיה שאול רודפני לא זוה שירתי מפי. על שהעליתם מן הים ואף אני אף על פי רבונו של עולם לא אמרו לך ישראל שירה מפניו. וזהו שגיון לדוד. אמר לפניו אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד אומר לפני על מפלחו של שאול אלמלי לו. אמר הקב"ה לדוד דוד שירה אתה הרבה שיבח דוד להקב"ה על הנסים שעשה דבר אחר שגיון לדוד. ר' טרפון אומר

דבר אחר על דברי כוש. זו כוגד ישראל. כשישראל חומאין הקב"ה קורא אותם

> מעסיקות אותו עד שיבוא שמואל. לכך עמו כדי להסתכל ביופיו. ועל זה היו ראה כמה דברים דברו עמו ולמה מסיחות עתה כי היום בא לעיר וגוי כבואכם העירה. ותענינה אותו ותאמרנה יש הנה לפניך מהר לשאוב מים ויאמר להם היש בזה הרואה. במעלה העיר והמה מצאו נערות יוצאות מה כתיב (שמואל-א ט יא יג) המה עולים מכל העם. ואם רצונך לידע מה יופיו ראה במעשיה. וכן היה שאול משונה וגבוה כושית משונה בעורה כך צפורה משונה האשה הכושית. וכי כושית היתה אלא מה בכושית שנאמר (במדבר יב א) על אודות כוש. לא דברה מרים במשה על אשתו אלא כושיים אתם לי. דבר אחר על דברי כושים שנאמר (עמוס ט ז) הלוא כבני

> אואל (שמואל-ב טו לא) סכל נא את עצת הרי הוצל מדואג בא אחיתופל. התחיל נאמר (תהלים לא יט) תאלמנה שפתי שקר. בה. מיד סכר הקב"ה את פיו. ועליו לו. אמר לו הקב"ה והלא אני כלכלתי אמר לו דואג ואת חרב גלית הפלשתי נתן נתן לו והלא מלחם הפנים שלי נתן לו. וצידה נתן לו. אמר לו הקב"ה שמא משלך כב ט-י) ראיתי את בן ישי בא נובה וגוי שברה עמד עליו דואג ואמר לשאול (שם דכתיב (שם ים יח) ודוד ברח וימלט. כיון עשה לו הקב"ה נס ומלטו מידו הדא הוא הצילוני מידו. וכך דוד היה שאול רודפו יצא השלישי לתופסו התחיל צועק בואו אחר וניצל. עד שלא יצא מידו מיל אחד והיה אחד רודפו ברח ויצא מידו וניצל תפסו דבר אחר משל לאחד שהיה מהלך בדרך נאמר כושי:

> דבר אחר שגיון. על שגיאות שעשיתי מחול לי. וכן הוא אומר (תהלים יט יג)

> אחיתופל הי. כיון שהצילו משלשתן התחיל

אומר שירה. אשר שר להי:

שגיאות מי יבין. אתה יודע שלא עשיתי לאדם רעה ולאותם שעשו לי רעה לא גמלתים רעה. שנאמר אם גמלתי שולמי רע. ירדוף אויב נפשי. אמר לו הקב"ה היכן השיגוך אויבך. אמר לו ולא השיגני במערה. אמר לו הקב"ה ולא פתחתי לך פתח בתוכו והצלתיך מידו. אמר לו זוד ולכך אמרתי לך שירה. אשר שר להי:

שגה כשהיה רודפו שאול. וכן הוא אומר שגיונות. וכן דוד אומר שגיון לדוד. אימתי (חבקוק ג א) תפלה לחבקוק הנביא על עולם אל חדין אוחי מזיד אלא שוגג שנאמר מתחנן לפני הקב"ה ואומר לפניו רבונו של באה. כששמע חבקוק נפל על פניו והיה (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ושנת גאולי כשיגיע הקץ אני גואלכם. וכן הוא אומר כב-כג) כורש מלך פרס וגוי. אף עכשיו שבעים שנה מה כתיב (דברי הימים-ב לו לפי מלאת לבבל שבעים שנה כיון ששלמו לו הקב"ה כשאמרתי לך בגלות ראשון כי ויאמר כתוב הזון ובאר על הלוחות. אמר הקץ. וכן הוא אומר (שם ב ב) ויענני הי אל"ף בי"ת ואחר כך תאמר הודיעני את אחה ולא עם הארץ כחוב לך בלוח אחד ולא תשמע. ענהו הקב"ה ואמר לו בן תורה התחיל צווח (שם א ב) עד אנה הי שועתי מחזר על כל מי ששבר קרדומו יבוא אצלי. שהיצר לו צורה. ואצפה. אמר הקב"ה אני אעמודה ואתיצבה על מצור. מהו על מצור וו מכאן שנאמר (חבקוק ב א) על משמרתי כך עשה לו צורת עוגה בארץ ואמר איני יוצרו חרש את חרשי אדמה. בא חבקוק וכן הוא אומר (ישעיה מה ט) הוי רב את לפי שכתבתי (דברים זי) ומשלם לשונאיו. לאומות העכו"ם בעולם הזה. אמר להם אמרו הנביאים לפני הקב"ה למה אתה מטיב הוא אומר (קהלת ה א) אל תבהל על פיך. (משלי כא כג) שומר פיו ולשונו. וכן דבר אחר שגיון לדוד. אמר שלמה המלך

> (שמואל-א כו ב) ויקם שאול וירד אל מדבר זיף. כשבא אחריו להרגו אמר לו אבישי אלך ואהרגנו שכן הוא אומר (שם ח) ויאמר אבישי אל דוד סגר אלהים את אויבך. ולא הניחו דוד להרגו שנאמר (שם י) ויאמר חי ה' כי אם ה' יגפנו. כשירד שאול למלחמה ה' כי אם ה' יגפנו. כשירד שאול למלחמה בקש דוד על אותו הדבר שהוציא מפיו אמר לפניו רבונו של עולם אל חדין אותי מזיד אלא שוגג שנאמר שגיון לדוד:

> אלהי בך חסיתי הושיעני והצילני. הוא ללמדך ששקול היה כנגד כל אויביו. הי אומר (תהלים יח א) למנצח לעבד ה' לדוד. שקול היה שאול כנגד כל אויביו וכן הוא והעם על אגג. לכך נאמר שגיון לדוד. לא עשה כן אלא (שם ט) ויחמול שאול ועוד אמר לו (שם טו ג) לך והכית. והוא יג יא) ויאמר שמואל מה עשית הרי אחת. אחר לא שמע לשמואל שנאמר (שמואל-א אכזרי סופו להתאכזר על הרחמנים. ועל אנץ נאג מנמב צאאל שכל המרחם על על שהרג נוב עיר הכהנים. ועל אשר חמל לב אחר). על הי חטאות נהרג אותו צדיק. עשה כן. אלא (שם ט) ויהפך לו אלהים (שמואל-אי ה) וירדת לפני הגלגל. והוא כתרצה. וכי שאול כושי היה שאמר לו וכתיב (שיר השירים ו א) יפה את רעיתי (עמוס ט ז) הלא כבני כושיים אתם לי. בפני בעלה ונאה בפני הכל. כיוצא בו ואינה נאה בפני אחרים אבל צפורה נאה ואינה נאה בפני בעלה או נאה בפני בעלה צפורה נאה וכשרה. יש נאה בפני אחרים ואינה נאה ויש נאה ואינה כשרה. אבל במעשיה כושית בשמה. יש אשה כשרה הכושית. וכי כושית היתה אלא כושית אומר (במדבר יב א) על אודות האשה הזה שהוא משונה בעורו. כיוצא בו אתה ומוב. אלא שהיה משונה ביופיו ככושי (שם ט ב) ולו היה בן ושמו שאול בחור על דברי כוש. וכי כושי היה והלא כתיב

עשית כן (שם לה י) כל עצמותי תאמרנה בידו והצילני שלא יפול שאול בידי. ואם הדבר. אלא אמר דוד הושיעני שלא אפול ה' מי כמוך:

תהלה ח

דוד חמי ליה שנאמר למנצח על הגתית: חמי ליה שנאמר (תהלים פא א) על הגתית. ב) והיה ביום ההוא כרם חמר ענו לה. אסף מגל. ישעיה חמי ליה שנאמר (ישעיה כז הגת. יואל חמי ליה שנאמר (שם) שלחו יג) בואו רדו כי מלאה גת. הכל רואין את יד) על הרי בשמים. וכן הוא אומר (יואל ד עת יולדה ילדה. בבשמים (שיר השירים ח באו לך. ביולדה (מיכה ה ב) לכן אתנם עד קציר. בבציר (ירמיה מט ט) אם בוצרים הוא דכתיב (יואל ד יג) שלחו מגל כי בשל ואף בעליהן אינן נהנין מהן כלום. הדא אם מעבירן אדם שלא בעונתן הוא מאבדם הגאולה בבציר בקציר ביולדה בבשמים. אפרים. את מוצא בארבע לשונות נתנה ט יג) כי דרכתי לי יהודה קשת מלאתי המן על העץ. בציר זה יון שנאמר (זכריה מסיק זה מדי שנאמר (אסתר זי) ויתלו את (ירמיה נא לג) בת בבל כגורן עת הדריכה. (שאמר) [שנאמר] על הגתית. קציר זו בבל לא על הקציר ולא על המסיק אלא על הגת למלאכים. ורב אמר לישראל. אין מזמרין שלחו מגל רבי פינחס בשם רי חלקיה אמר ד יג) שלחו מגל כי בשל קציר. למי אומר למנצח על הגתית. זה שאמר הכתוב (יואל

ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ. א"ר מצינו בשלשה מקומות שהיו המלאכים מדיינין כנגד הקב"ה. באדם ובמשכן ובתורה. באדם מנין כשבקש לבראת את האדם נמלך במלאכים. אמר להם (בראשית א כו) נעשה אדם. התחילו לומר לו מה אנוש כי תזכרנו. אמר להם למחר לו מה אנוש כי תזכרנו. אמר להם למחר תדעו חכמתו. כיון שבראו מה עשה הקב"ה התחיל שואל להן שם כל אחר ואחר ולא היו יודעין. אמר להם הקב"ה מבקשים אתם לידע חכמתו של אדם שאני שואל אותו אחת שצריך כל האצבעות. אחר ימים מיסקה של אומנות) והיתה שם אומנות חסר אצבע אחת והלך ללמדו אומנות (וכל אמר משל לאדם שהיה לו בן והיה אותו הבן עליה בראתי. ר' נחוניא בשם ר' יהודה (ישעיה מה יב) אנכי עשיתי ארץ וארם והיכן היא מחקיימת בתחתונים שנאמר תמצא בארץ החיים. וכי יש ארץ למעלה. להתקיים בכם שנאמר (איוב כה יג) לא חיים ותורתך חיים. אמר להם אינה ראויה קדושה אנו טהורים ותורתך טהורה אנו תורה בשמים למה שאנו קדושים ותורתך כי תוכרנו. ואמרו לפניו אישורך שתתן המלאכים מדיינין ואומרים לפניו מה אנוש כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל התחילו אנוש כי תזכרנו. וכן את מוצא במתן תורה חכמה שבלבו של אדם ואתם אומרים לי מה הראשון. מיד אמר הקב"ה למלאכים ראו מב ה) אני הי הוא שמי. שקראני ארם מל כל העולם לפיכך הוא אומר (ישעיה שמי אתה נאה להקראות הי שאתה אדון ולמה שנבראתי מן האדמה. ואני מה שמך. אמר לו אני נאה להקראות אדם לכל דבר. אמר לו הקב"ה ואתה מה בוא שמו שקרא אותו אדם הראשון שם אדם. ומה הוא שמו שהתקין לו הקב"ה לו. להראות למלאכי השרת הכמתו של צפוי לפניו. אלא מהו לראות מה יקרא אל האדם לראות מה יקרא לו וכי אין הכל כי תצור אל עיר. (בראשית ב יט) ויבא לשון כינוס כענין שנאמר (דברים כ ים) ויעש אלקים שבראן. וכאן כתיב ויצר ומה תלמוד לומר ויצר. אלא להלן כתיב (שם א כה) ויעש אלקים את חית הארץ. מן האדמה. א"ר אחא והלא כבר נאמר לפניו שנאמר (שם ב יט) ויצר הי אלקים עשה כינס כל בהמה וחיה ועוף והעבירן ואומר לי שמותן וקורא שמות לכולם. מה

עמי ידו גורל. ר' יודן ברבי איבו אמר תחלק וגוי. כענין שנאמר (יואל ד ג) ועל סח יג) מלכי צבאות ידודון ידודון ונות בית אחד פיתקין היו משליכין שנאמר (תהלים יהודה ברבי סימון אמרו שניהם מפסוק כי תזכרנו. רבי יהודה בשם ר' איבו ורבי במשכן אמרו מלאכי השרת לפניו מה אנוש מענה ותשובה. וכשביקש הקב"ה לשרות לך את הדברים האלה. עד שאין להם שעה אמר הקב"ה למשה (שם כו) כתב בחלב אמו. לא מצאו לו מענה. באותה למדני רבי (שמות לד כו) לא תבשל גדי לו פת ובשר וגבינה והוא אומר לה היום שלהם כשהוא בא מבית רבו ואמו נותנת ח) ויקח חמאה וחלב ובן הבקר. ותינוק אכלתם בשר בחלב שנאמר (בראשית יח ישראל והלא אתם כשירדתם אצל אברהם להם הקב"ה בכל שעה קטיגטין ביני ובין ג) לא יהיה לך אלקים אחרים. אמר אחמול עברו עליה שכתבת בה (שמות כ אמרו מלאכי השרת רבונו של עולם והלא וכשעלה משה לקבל פעם שניה את הלוחות השרת ואמרו עכשיו תחזור תורה אלינו. אותו מעשה ונשתברו הלוחות שמחו מלאכי המלאכים וכיון שירד משה ועשו ישראל אותה למשה ככלותו לדבר כל הדברים אל בארץ החיים. ועשה הקב"ה חסדו ונתן ביניכם. לכן נאמר (איוב כח יג) לא תמצא ט) את זה תאכלו. וכל הדברים האלה אין מו יט) ואשה כי תהיה זבה. וכן (שם יא המצורע. (שם יב ב) אשה כי תוריע. (שם באהל. (ויקרא יד ב) זאת תהיה תורת וכתיב בתורה (במדבר יט יד) אדם כי ימות ולא טומאה ולא חולי אלא כולכם קדושים. למה שאין ביניכם פריה ורביה לא מיתה הקב"ה למלאכים אין התורה מתקיימת בכם בנך חסר אצבע ואינו יכול ללמדה. כך אמר זו. אמר לו אומנות זו צריכה כל האצבעות באומנות. אמר לרבו לא למדתו אומנות בא אביו אצלו ומצאו שלא למד אותה

אמר להן הקב"ה חייכם אני עושה ענאמר (חבקוק ג.ג) כסה שמים הודו. חדע לך שכן הוא אומר (תהלים קמח א) הללויה הללו את הי מן השמים. לכך אמר דוד הי אדונינו מה אדיר שמך:

יש לי עליהם אלא תנו לי ערבים שאינן לישראל הבאתם לי ערבים וכמה חובות לי מי שאינו הייב לי. כך אמר הקב"ה לו. אמר לו ולואי שיעמוד בעצמו הבא לו הבא לי ערב הלך והביא את מי שחייב למה הדבר דומה למי שהולך ללוות אמר חייבין הן לי ולואי שיעמדו בעצמן. משל לו הרי אבות ערבים בנו. אמר להן הקב"ה תנו לי ערבים שתקיימו את התורה. אמרו בקב"ה ליתן את התורה לישראל אמר להן שהיו ערבים זה לזה. שבשעה שביקש בישראל הכתוב מדבר בשעת מתן תורה כצבי מיד. דבר אחר בני אם ערבת לרעך. אזכיר רהב ובבל. ואם עשית כן תנצל רהב אלא מלכות שנאמר (תהלים פז ד) והמליכהו עליך שנאמר ורהב רעך. ואין ורהב רעך. עשה לך רב ומדייש עליך כעפר זאת התורה אדם. (משלי ו ג) לך התרפס ואין זאת אלא תורה שנאמר (במדבר יט יד) (משלי ו ג) עשה זאח איפא בני והנצל. פיך. ומה תעשה עסוק בתורה. שנאמר מותר ועל המותר אסור ותתהייב באמרי בממא מהור ועל המהור ממא ועל האסור ורעי. ומה אתה עושה שלא תאמר על אל תעזוב. וכן (תהלים קכב ה) למען אחי רעי. ואומר (משלי כז י) רעך ורע אביך שנאמר (שיר השירים ה מז) זה דודי וזה ערב שנאמר אם ערבת לרעך. זה הקב"ה מרב על הצבור עכשיו שנתמנית נעשית אומר לו הקב"ה עד שלא נתמנית לא היית חכמים הכתוב מדבר בשעה שהזקן נתמנה ערבת לרעך תקעת לזר כפיך. בתלמידי זה שאמר הכתוב (משלי ו א) בני אם מפי עוללים ויונקים יסדת עז למען וגוי.

אלו ואלו ואמרו שירה הדא הוא דכתיב מפי לדדיהן ועוללים חזרו לטבורן. פתחו פיהם של אמותיהן לכמות שהיו והתינוקות חזרו הנס האחרון גדול מן הראשון שחזרו כריסן אמותיהן והעוללים פרשו מטבורן. א"ר לוי המאירה. מיד החינוקות פרשו מדדי נעשו כריסותיהן של אמן כאיספקלרייא יונקים אלו שבחוץ. רב ולוי. רב אמר שנאמר (איוב ג טו) כעוללים לא ראו אור. אמן. ר"י אמר עוללים אלו שבפנים. עוללים שאלו לחם. יונקים אלו שבמעי עוללים אלו שבחוץ. שנאמר (איכה ד ד) שנאמר גם אני. מהו עוללים ר"י אמר אני משתכח שיהו התינוקות מברכין אותי הוא גם אני. אמר ר' חייא כביכול אף ואינם מקיימין את התורה. דבר אחר מה מצטער אני עליהם שהם מחסירים עצמם ארקיך אשכח בניך גם אני. מה הוא גם אני עמי מבלי דעת ואומר (שם) ותשכח תורת נתפסין עליהן שנאמר (הושע ד ו) נדמו יתן. לכך כשיבטלו ישראל את התורה הן תורה שנאמר (תהלים כט יא) הי עוז לעמו מפי עוללים ויונקים יסדת עז. ואין עז אלא להן מפיכם אני נותן את התורה להן שנאמר משיבים לו על לאו לאו ועל הן הן. אמר אמרו לו הן. וכן על כל דבור ודבור היו להם (שם ג) לא יהיה לך אלקים אחרים. כ ב) אנכי הי אלקיך. אמרו לו הן. אמר עליהן. אמרו לו הן. אמר להם (שמות אינן מקיימין את התורה שאתם נתפסין להם הקב"ה ערבים אתם על אבותיכם שאם (איוב ג טו) כעוללים לא ראו אור. אמר עמו. שנאמר מפי עוללים ויונקים. וכתיב והיו רואין להקב"ה מתוך כריסן ומדברין ועמדה כריסן של אמן כמראה של זכוכית בתינוקות מדדי אמותיהן ומעוברות שלהן לך. אמר להן התינוקות. מיד הביאו לו הואת. אמרו לו מי הן שאינן חייבין ב ג) לא את אבותינו כרת הי את הברית חייבין לי כלום. וכן הוא אומר (דברים

עוללים ויונקים יסדת עז. למען צורריך שנים. להשבית אויב ומתנקם שנים. הרי די מלכיות. דבר אחר למען צורריך בגין שנאיכון יהבית לכון אורייתא:

כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך. רבי איבו אמר שלש כחות הן. אחת אומרת אילו לא בראני אלא לראות השמים והארץ והמזלות דיינו. שנאמר כי אראה שמיך. והשניה אומרת כל מה שיש לי ליחן לעתיד לבוא. והשלישית של פועלים עצלים אומרת תן לנו של אבות. מעשה אצבעותיך:

אמר הראה להן דניאל (דניאל ו יו) יורד מו ד) לוכד שלש מאות שועלים. ר' סימון פפא הראה להם שמשון (כשחל) (שופטים בהמות שדי זה שמשון. אמר רבי הונא בר (מלכים-א ה יג) וידבר על העצים. וגם ארץ. צונה ואלפים כלם. זה שלמה. מנאטר (שמואל-ב כב מג) ואשחקם כעפר רגליו. זה דוד שנפלו לפניו כל שונאיו י יב) שמש בגבעון דום. כל שתה תחת במצשה ידיך. זה יהושע שאמר (יהושע ומשה לא ידע כי קרן עור פניו. תמשילהו תעטרהו. זה משה. שנאמר (שמות לד כט) יב ה) וישר אל מלאך ויוכל. וכבוד והדר אלא ליחן בהן את הנפשות. ואומר (הושע לט) ויחמו הצאן. מלמד שלא היה חסר ותחסרהו מעט מאלקים זה יעקב (שם ל שנאמר (שם כא א) וה' פקד את שרה. ארקים את אברהם. ובן אדם זה יצחק אברהם שנאמר (בראשית יט כט) ויזכור להם (אלא) משמוש אצבעות. מה אנוש זה הארץ אני מלא. עליונים ותחתונים אין להם (ירמיה כג כד) הלא את השמים ואת א"ר יהושע בן לוי לפי שהקב"ה אומר שבח מעשה הצדיקים אמרו לו מה אנוש. בקב"ה את עולמו ביקש להראות למלאכים מה אנוש כי תוכרנו. א"ר ברכיה כשברא

לגוב אריות ויושב על צואריהם ואינו ניזוק. צפור שמים זה אליהו שמטבב את העולם כצפור. שנאמר (מלכים-א יז ו) והעורבים מביאים לו לחם ובשר. ודגי הים זה יונה. שנאמר (יונה ב א) ויהי יונה במעי הדג. עובר ארחות ימים אלו ישראל. שנאמר (שמות טו יט) ובני ישראל הלכו ביבשה עובר הים. אמרו המלאכים הי אדונינו מה אדיר שמך. כבודך הוא לדור על בניך שנאמר מה אדיר שמך בכל הארץ:

דבר אחר על הגתית. אמר ישעיה (ישעיה ה מז) ויגבה ה' צבאות במשפט. אימתי הקב"ה גבוה כשיעשה משפט באומות העכו"ם. מה כחיב למעלה מזה (שם מו) וישה אדם וישפל איש. אותה שעה ויגבה ה' צבאות במשפט. וכן הוא אומר (יחזקאל לח יח) והיה ביום ההוא ביום בוא גוג. וכן

גתית למנצה על הגתית: בואו רדו כי מלאה גת זה אומר גת וזה אומר גתות הן - לבני קרח על הגתית (ויואל) נותנין לו נצחון. למנצח על הגתית ארבע (שם יג) בואו רדו כי מלאה גת. אותה שעה כשיראה הקב"ה על הגת. וכן הוא אומר הי אלקיכם שוכן בציון הר קדשי. אימתי הגוים. ואחר כך (שם יו) וידעתם כי אני (יואל ד יב) כי שם אשב לשפוט את כל כה לג) חללי הי ביום ההוא. וכן הוא אומר בעמק החרוץ. ולא המונים אלא (ירמיה כן הוא אומר (שם יד) המונים המונים עמק יהושפט שישפוט הקב"ה את הגוים. יהושפט. ואין עמק ששמו יהושפט ומהו ב) ולבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק קדשו מלחמה. עושו ובואו כל הגוים. (שם יואל אומר (יואל ד ט-יא) קראו זאת בגוים

תהלה ט

אני אומר עליו שירה. על מות לבן: הדין. אמר דוד על ידי שהעלמת אותם ממני העלים הקב"ה מבריותיו יום המיתה ויום ולא בונה בית. דבר אחר גם את העולם. היה מוליד בנים ולא היה העולם מתקיים שאלמלא יצר הרע לא נשא אדם אשה ולא אשר עשה והנה טוב מאד. זה יצר הרע. אמר (בראשית א לא) וירא אלקים את כל בלבם. רב בריה דשמואל בשם רבי שמואל אחר א"ר יונתן פחדתו של מלאך המות נתן כן הוא אוהב את הקטן יותר מן הגדול. דבר למן הגדול מכובד והקמן מטונף אף על פי למלך שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד אהבת עוללים נתן בלבם של אבותם. משל (שם) גם את העולם נתן בלבם. אלא גם ברכיה בשם רבי יונתן אומר אל תהי קורא (קהלת ג יא) את הכל עשה יפה בעתו. רי למנצח על מות לבן. זה שאמר הכתוב

יב) כי תהיו אתם ארץ חפץ. וכל הענין שכרן של צדיקים כמה דכתיב (מלאכי ג למחכה לו. דבר אחר בקש לעמוד על מתן סר ג) עין לא ראחה אלקים זולתך יעשה כבר כתבתי לך בספרו של יושר (ישעיה מפנינים. אמר לו הקדוש ב"ה וכתוב יושר. תורה כמה דאמר (משלי ג טו) יקרה היא אחר בקש שלמה לעמוד על מתן שכרן של (במדבר יט ב) זאת חקת התורה. דבר חקות חקתי ואין מי שיהרהר אחריה דכתיב עשה בישרות עשה בתמימות גזרה גזרתי י יג) הלא היא כתובה על ספר הישר. כעבעי על ספרו של יושר שנאמר (יהושע אמר לו (שם) וכתוב יושר דברי אמת. כבר מטמאין בגדים והיא עצמה מטהרת טמאין. פרה דאמר ר' יצחק כל העוסקין בפרה דברי חפץ. ביקש שלמה לעמוד על עסקי הכתוב (קהלת יב י) בקש קהלת למצוא דבר אחר למנצח על מות לבן. זה שאמר

בטלה. ועל כן שנו חכמים בלשון המשנה ונמצאת התורה מקצתה קיימת ומקצתה אי זה מצוה שכרה מרובה ומקיימין אותה שכר מצותיה של תורה שלא יהו רואין קיימת. לכך לא גילה להן הקב"ה לישראל מלאכת הפרדס מקצתה בטלה ומקצתה יפה שכרה מרובה ונוטעין אותה ונמצאת היה מגלה להם היו רואין אי זו נטיעה לא שכר פעולתן ולא שכר נמיעתן שאלו לו פרדס והכניס בו פועלין ולא גילה להן חייא משל למה הדבר דומה למלך שהיה מטולטלים הן שבילי דאורייתא. תנא רבי אותה למה (שם) נעו מעגלותיה לא תדע. תורה אי זה מצוה היא שכרה מרובה ועושה היים פן תפלס. שלא יהא שוקל מצותיה של כמה וכמה. א"ר חייא (משלי ה ו) אורח מ) כי סתומים וחתומים הדברים. על אחת עליו. עת הקץ שנאמר בדניאל (דניאל יב לך בו סימנין אין כל בריה יכולה לעמוד לא ידע איש את קבורתו. בדבר שנתתי לד ו) ויקבור אותו בגיא וגוי. וסוף (שם) של משה סימן בתוך סימן. שנאמר (דברים לוי אמר שלשה דברים סימנתי לך לקברו רי ברכיה ורבי סימון בשם רי יהושע בן בלבי. ליבא לפומא לא גלי פומא למאן גלי. קץ הגאולה אל תאמן שנאמר כי יום נקם יהודה (אומר) אם יאמר לך אדם מתי יבוא ושנת גאולי באה. ר' שאול מתני בשם ר' שתחפץ. (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי ה) אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד לעמוד על הקץ כמה דאמר (שיר השירים ג זולתך יעשה למחכה לו. דבר אחר בקש יושר (ישעיה סד ג) עין לא ראתה אלקים וכעוב יושר. כבר כתבתי לך בספרו של מובך יקרה היא מפנינים. אמר לו הקב"ה ו ו) כי חסד הפצתי. וכל הענין מה רב מען שכרן של מצוות כמה דאמר (הושע ומה רב טובך. דבר אחר בקש לעמוד על

הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה. הוי נעו מעגלותיה לא חדע. רבי אחא בשם רבי אמר טילטל הקב"ה מתן שכרן של מצוות בעולם הזה שיהו ישראל עושין אותן משלם וכשיבוא הקב"ה ליתן שכרן יתן שכר אמנה ושכר עשייה. לכך אמר דוד למנצח על מות מורה מתקיימת כולה:

דבר אחר על מות לבן. שאתה גוזר על הבן ומלבינו מעונותיו. אלו ישראל שנקראו בנים למקום. דבר אחר על מות לבן על העלמות שהבן עושה ויום הכפורים בא ומכפר ומוחל לו. דבר אחר על מות לבן רבנן אמרי כל זמן שהיה אותו הבן חי היה דומה לו שלבו של הקב"ה עליו כיון שמת ידע שאין לבו עליו:

ויש בה לעולם הזה ויש בה לעולם הבא: כל נפלאותיך הפליאה הזאת יש בה לשעבר זה של יצר הרע נולד יצר טוב. אספרה (שם) כי גם במלכותו נולד רש. במלכותו דהא מכשכש לברייתא כמין ביני סוריאתא. בישן. (קהלת ד יד) כי מבית הסורים. ליה כסיל דהוא מכווין לברייתא בארחן מנעוריו. משננער ממעי אמו. ולמה צווחין (בראשית ה כא) כי יצר לב האדם רע מן טליותא עד סיבותא. הדא הוא דכתיב צווחין ליה זקן דהוא מזדויג ליה לבר אנש ליה מלך דכל אברים שמעין ליה. ולמה ממלך זקן. זה יצר הרע. ולמה צווחין מזדווג לבר נש מי"ג שנין ולעילא. (שם) שמעין ליה. ולמה צווחין ליה חכם דקא טבן. ולמה צווחין ליה מסכן דלית כל עמא נארא שמו ילד דהוא מכוין ברייתא לארחן (קהלת ד יג) טוב ילד מסכן וחכם. ולמה רע שלא יהא בלבי נקף. זה שאמר הכתוב אודה הי בכל לבי. מדבר ביצר טוב ויצר

אשמחה ואעלצה בך. בך בתורתך בך

המעולה. בעוב אומרה שמך עליון שמך המעולה. בעוב אויבי אחור. רבי יודן אמר שחזרו לגנותן כמו שהיו. ורבי פנחס אמר שחזרו לאחוריהם. כדאמר (שמואל-אמר שחזרו לאחוריהם. כדאמר (שמואל-א כג כז) ומלאך בא אל שאול. מלאך ד) ישלח משמים ויושיעני. דבר אחר בעוב מלמעלה היה. הוא שדוד אומר (תהלים נז אויבי אחור. אמר רבי הונא שחזרו לבושת אויבי אחור. אמר רבי הונא שחזרו לבושת שהיא מחוקנת להם לעתיד לבוא. כההיא העמואל דאמר שמואל לעתיד לבוא באיך העכו"ם ומתחבטין לפני אלקיהן ואין בהם העכו"ם ומתחבטין לפני אלקיהן ואין בהם ואין מושיע. ואחר כך חוזרין על הקב"ה ואין מושיע. ואחר כך חוזרין על הקב"ה ענאמר (שם) על ה' ולא ענם:

יכשלו ויאבדו מפניך. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אפילו אין בידם אלא אותו המא שנכנסו בביתך והחציפו פנים כנגדך. יכשלו ויאבדו (מפניך):

כי עשית משפטי ודיני. זה אחד מחמשה דברים הכפולים במקרא משפטי ודיני. עדי וסהדי. פרא וערוד. עצמיו וגרמיו. זקנה ושיבה. אמר רבי יהושע בשם ר' אידי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם אני חוייבתי לך בלכלוך מעשים רעים שעשיתי ואומות העכו"ם משעבדין בי:

גערת גוים. זה עמלק שנאמר (במדבר כד כ) ראשית גוים עמלק. אבדת רשע. זה עשו הרשע שנאמר (מלאכי א ד) וקראו להם גבול רשעה. שעבר על המשה עבירות מת הנפש. וכפר בתחיית המתים. והרג את הנפש. וכפר בתחיית המתים. וכפר בעיקר. ובז את הבכורה. שמם מחית ענאמר (שמות יז יד) כי מחה אמחה את זכר עמלק. אמר ר' לוי כתיב (בראשית כה כג) ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך. מה אמר לה. מסתורין זה אני מגלה לך ראשית גוים לה. מסתורין זה אני מגלה לך ראשית גוים לה. מסתורין זה אני מגלה לר ראשית גוים בטרם אצרך בבטן. דוד שנאמר (תהלים מבטן קראני. ירמיה שנאמר (ירמיה א ה) שמואל. ישעיה שנאמר (ישעיה מט א) הי א ג י). (צ"ל שמואל דכחיב) שמואל אותו כי טוב הוא. שנולד מהול. (שמואל-ג ד) משה משה. ונאמר (שם ב ב) ותרא שנולד מהול כמוהו. משה שנאמר (שמות לז ב) אלה תולדות יעקב יוסף. מלמד (שם מו ב) יעקב יעקב. יוסף שנאמר (שם שנאמר (שם כה כז) ויעקב איש תם. ואומר מהול. שם שם נח נח תרח תרח. יעקב תולדות שם. שכל מי שנכפל שמו נולד צריק תמים. שם שנאמר (שם יא יא) אלה התהלך נה לגזירה שוה. נה שנאמר (שם) ה כב) ויתהלך הנוך. ונאמר (שם ו ט) ויולד בדמותו כצלמו. חנוך שנאמר (שם בריאתו של הקב"ה. שת שנאמר (שם ה ג) שמואל. דוד. ישעיה. ירמיה. אדם תחלת נח. שם. תרח. יעקב. יוסף. משה. שנולדו מהולים. אדם הראשון. שת. חנוך. מהול חד גזור וחד לא גזור. זה אחד מי"ג יפרדו. מכאן אנו לומדים שנולד יעקב אחר שני גוים ששונאין זה את זה. ממעיך שונאין לעשו והכל שונאין ליעקב. דבר שני גוים שנאיהון דאומייא במעיך הכל באומות העולם ושלמה בישראל. דבר אחר בעולמו וזה מתגאה במלכותו. אדרינוס ורבין. דבר אחר שני גוים זה מתגאה מן האחד אני מעמיד שבעים נפש והן פרין נפרדו איי הגוים. ואת שני גוים בבטנך. ומשם כ"ו. הרי שבעים. (שם י ה) מאלה כיצד מיפת י"ד גומר ומגוג כו'. ומחם ל'. שנאמר (שם ט יט) שלשה אלה בני נח. אמר לה מנח ובניו העמדתי שבעים אומות ידי שם בן נח. (בראשית כה כג) שני גוים. היא על ידי עילה. ר' בשם ר' יוסי אמר על לסוח עם אשה אלא עם אותה צרקת ואף רבי יהושע אמר מעולם לא נזקק הקב"ה במה שגילה לה הקב"ה. רבי אלעזר בשם ישראל לה' ראשית תבואתו. שהיתה יודעת

טו א) מכתם לדוד מך תם. ורב יעבוד צעיר. אמר רב הונא אם זכה יעבד ואם לאו יעבוד. וכיון שראה דוד היאך עשו משעבד לישראל אמר לפני הקב"ה גערת גוים אבדת רשע:

אתכם וחד סב אתי ומבטל לן: לו חייך כך אנו יושבים בכל שנה לכלות עלינו לכלותנו הוא הורס את עצתכם. אמר מה שאתם יושבין ומחשבין בלבבכם לבנות הכתוב כנגד הבנין אלא כנגד העצות. שכל כל בנין שבנינו קיימין. אמר לו לא דבר אדום רוששנו המה יבנו ואני אהרוס. והרי רבי אלעשא לא כך אמר הנביא כי תאמר תאמר אדום רוששנו. פיליפוס שאל את ורומי. וערים נתשת (מלאכי א ד) כי דבר אחר האויב תמו חרבות. כגון קסרין שממה. אבד זכרם המה והי לעולם ישב. סד ט) ציון וירושלים עיר קדשך היו מדבר ואחה כביכול ערים נחשת. (עיין ישעיה סיציליא. הם תמו וחרבותיהן קיימין. אלכסנדרוס בנה אלכסנדריא. סקילוס בנה בנה פיליא. אנטיוכוס בנה אנטוכיא. קוסטאנטינוס בנה קוסטאנטינא. GLLLQ תמו וחרבותיהם קיימות לנצח. CKL האויב תמו חרבות לנצח. האויבים

אלעזר שבועה נשבע הקב"ה בכסא כבודו שלא להשאיר זכר עמלק תחת השמים. (איוב יח יט) לא נין לו ולא נכד בעמו. שלא יאמרו אילן זה של עמלק היה שנאמר אבד זכרם המה. א"ר לוי בשם רבי חמא כל זמן שזרעו של עמלק קיים לא השם שלם זלא הכסא שלם עד שיאבד זכרו של עמלק ענאמר (שמות יז מז) כי יד על כס יה. היה ענאמר (שמות יז מז) כי יד על כס יה. היה עמלק מן העולם השם שלם והכסא שלם. שכן כתיב האויב תמו חרבות לנצח. מה שכן כתיב בתריה וה' לעולם ישב כונן למשפט

כסאו וגוי:

עמוני ולא עמונית. מואבי ולא מואבית: או אברוג או אהרג או אקיים דברי רבותי. חרבו כישמעאל ונעצו בבית המדרש ואמר היה ולמה קורא אותו ישמעאלי שהידד ונתן לו ישי את בתו. ורבנן אמרי ישראלי פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ. מיד נתגייר של ישי שהיה יושב ואומר (ישעיה מה כב) שפעם אחת נכנס לבית המדרש ושמע קולו ישמעאל היה שמו ולמה נקרא שמו ישראלי הישמעאלי. ר' שמואל בר נחמני אמר וכתוב אחד אומר (דברי הימים-א ב יו) (שמואל-ב יז כה) ושמו יתרא הישראלי. מנהון. א"ר יהושע בן לוי כתוב אחד אומר אמר ולא קמת רות מנהון ורחב ויתרו בשעה שעוסקין בתורה. רבי אלכסנדרי ובשעה שהוא דן את ישראל הוא דן אותם בלילה בשעה שהם ישנים מן העבירות. שהקב"ה דן את האומות הוא דן אותם והוא ישפוט תבל בצדק. א"ר לוי בשעה

ויהי ה' משגב לדך. א"ר יוחנן כל מקום שנאמר דך עני ואביון מך בישראל הכתוב מדבר שאין עניות זזה מהם משחרב בית המקדש:

ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת דורשיך ה'. זמרו לה' יושב ציון. אמר רבי יוחנן ממה שעשה בציון. על ביתו לא חס כשיבוא ליפרע ממחריבין על אחת כמה וכמה. אמר רבי חנינא זמרו לה'. אימתי כשיבוא להחזיר שכינתו בציון. אמר לו ר' יוחנן קרא מסייע לך (תהלים קב יז) כי בנה

כי דורש דמים אותם זכר. כשיבוא הקב"ה לחבוע דמו של ר' עקיבא הוא תובע דמו של בר קפרא. לא שכח צעקת ענוים. אינו שוכח דמן של ישראל מן האומות

הי ציון נראה בכבודו:

שלו ודן אותם ונותן להם איפופסין. הוי לא הרגנו. מה הקב"ה עושה מוציא פורפורייא פלוני ופלוני. והם כופרין ואומרין לא גויות. והקב"ה אומר להם למה הרגתם שנאמר (תהלים קי ו) ידין בגוים מלא כביכול הקב"ה כותבו בפורפורייא שלו כל צדיק וצדיק שאומות העכו"ם הודגין אותם זכר. ר' אבהו בשם ר' אלעזר אמר הקב"ה לתבוע דמן שנאמר כי דורש דמים ויעשו אותם התיכות ונהרגו שניהם. ועתיד נהרג וגזרה מלכות הרשעה שיהרגו שניהם ונתכן אוטו ובא כחול צבת ואמר חלא שישחט אחר תחתיו ויעשו אותו חתיכות אועו וכשהוא בא ליחן לו ספקולא גזר מני אשה בר קפרא אשה עצמו דיין ודן מלכות הרשעה שיהרג ר' יהודה הנחתום. ושל ר' יהודה הנחתום. שפעם אחת גזרה ועתיד הקב"ה לחבוע דמן של בר קפרא הכתוב מדבר כי דורש דמים אותם זכר. חנינא בן תרדיון ורי עקיבא. ועליהם יהודה הנחתום ורי שמעון בן עואי ורי בתורגמן ור' יוסי ור' יהודה בן בבא ור' בן אלישע ורי ישבב הסופר ורבי הוצפית - עבן שמעון בן גמליאל ורי ישמעאל ולא דמן של צדיקים שנהרגו. ואלו הן

חנוני ה'. חנוי אין כחיב אלא חנוני שלש נוני"ן כנגד שלש מלכיוח. ראה עניי משונאי. כמה דאמר (מלאכי א ג) ואח עשי שנאחי. מרוממי משערי מוח מגיהנם. וכשאחה עושה לי כן אספרה כל חהלחך. וכשתעלה שכינחך לשערי ציון אגילה בישועחך. אגילה בישועחך. אמר ר' אבהו זה אחד מחמשה מקראות הקשין שישועחן של ישראל ישועחו של הקב"ה:

שכח צעקת ענוים:

טבעו גוים בשחת עשו. זה פרעה. ברשת זו טמנו זה סיסרא. נלכדה רגלם זה סנחריב:

נודע ה' משפט עשה. בדין שעשה במצרים שנאמר (שמות ז ה) וידעו מצרים כי אני ה'. בפועל כפיו נוקש רשע זה פרעה. ואנו מה עלינו לומר הגיון סלה. (שמות מו א) אז ישיר משה ובני ישראל:

ישובו רשעים לשאולה. א"ר אלעזר כל הגוים אין להם חלק לעולם הבא. אמר לו רבי יהושע אלו אמר כל גוים ושותק יפה היית אומר. ומה תלמוד לומר שכחי אלקים הוי באומות העכו"ם הכתוב מדבר. א"ר נחמיה כל תיבה שלא נתן למ"ד ברישה ניתן ה"א בסופה. כגון (בראשית כח י) וילך חרנה. לחרן. מתיבין ליה הכתיב לשאולה. א"ר אבא בר זבדי לדיומא התחתונה שבשאול:

כי לא לנצח ישכח אביון. רבי יודן אמר מהו שאמר תקות ענוים תאבד לעד אלא כשם שלא לנצח ישכח אביון כך תקות ענוים לא תאבד לעד:

קומה ה' אל יעז אנוש. אל יתעזוון במלכותן ואל יתעזוון בשלותן. ישפטו גוים על פניך. מעשה תדיוטוס שלהן. שיתה ה' מורה להן. שיתה יראתך עליהם הכנס בהן את השטות. שכן בלשון יוני לשטיא קוראין מורא. תן פרומביא בפיהם כחמורים של טחנין. ידעו גוים אנוש המה סלה:

ו) כי עזה כמות אהבה. הוי למנצח על מות להנצל אלא להשרף. למה (שיר השירים ח מישך ועבד נגו. שלא נתנו עצמן על מנת נכוכדנאצר ואמר בריך אלההון די שדרך הוא אומר כשיצאו (דניאל ג כה) ענה מצילנו. לאלהך לית אנחנא פלחין. ומה ז כה) ובתנוריך ומשארותיך. ואפילו אינו וחומר בעצמן מהצפרדעים שנאמר (שמות אתה נבוכדנצר והכלב שוין. והם נשאו קל גוזר אתה מלך עלינו. אבל לכפור בהקב"ה אם לטסין אם לארנוניות כל מה שאתה מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנצר. איתיכון עתידין. וכחיב (שם מו) ענו שדרך וכן נבוכדנצר אמר (דניאל ג טו) כען הא ואת אמר דוד עד מתי הבן אוהב את אביו. שאמר לה הקב"ה רדי לים וירדה אלא על כן עלמות אהבוך. אי זו אומה בעולם א ג) לריח שמניך טובים שמן תורק שמך (שם חו) כי עזה כמות אהבה. שנאמר (שם אני. ולא אהבה בלבד אלא מות שנאמר מאהבתו. הוי (שם ב ה) כי חולת אהבה מעים ולא של ראש. ממה אני חולה ירושלים. חולת אהבה חולי שאינה של (שיר השירים ה ד) השבעתי אתכם בנות דבר אחר על מות לבן. אמר שלמה

4<u>L</u>l:

תהלה י

ופלג עידן:

על כך שהרחיק עצמו ממנו. הוי למה הי עידן עידנין ופלג עידן. ומה אנו משתעבדין בידיה. יכול לעולם תלמוד לומר (שם) עד מימינו אש דת למו. (דניאל ז כה) ויתיהבון רגלים. ודת זו תורה שנאמר (דברים לג ב) ויסבר להשניה זמנין ודת. זמנין אלו שלשה כך ולקרישי עליונים יבלא. (דניאל ז כה) שנאמר ומילין לצד עילאה ימלל. ואחר מחרפין להקב"ה ואחר כך באין על ישראל כי כרם הי צבאות בית ישראל. כרמו של הקב"ה שנאמר (ישעיה ה ז) כך אומות העכו"ם מזדווגין לישראל שהן פרצו את הגדר ואחר כך נכנסו לכרם. ולא היו יכולין שהיה לו גדר. מה עשו לו כרם והיו ליסטים מבקשין ליכנס בתוכו עליון. משל למה הדבר דומה לאדם שהיה שנאמר (דברים כח א) ונתנך ה' אלקיך תהיו. ומנין שנקראו ישראל עליונים ישראל. כמה דאמר (ויקרא יט ב) קדושים ואחר כך ולקדישי עליונים יבלא. אלו עילאה ימלל. (א"ר יוסי) זה הקב"ה. אלא אם כן מחרפים שנאמר ומילין לצד אמר רבי יוסי אין הרשעים מזדווגין לאדם (דניאל ז כה) ומילין לצד עילאה ימלל. למה הי תעמוד ברחוק. זה שאמר הכתוב

למה ה' תעמוד ברחוק. זה שאמר הכחוב (זכריה זיג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו. א"ר יוחנן שלש שנים ומחצה היחה שכינה עומדת בהר הזיתים ומכרזת (ישעיה נה ו) דרשו ה' בהמצאו. ולא היו משגיחין ענאמר (שם סה א) נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני. א"ר חנינא משל לישייר שהיה מהלך בדרך כיון שהחשיך בא לי הבורגן אמר לו הכנס עצמך לבורגן מפני חיה רעה ומפני הליסטין. אמר לו אין דרכר של שייר להכנס לבורגן כיון שהלך בא

תעמוד ברחוק:

שמא עד עולם הס ושלום עד עידן עידנין (זכריה ז יג) ויהי כאשר קרא ולא שמעו. שומע לכם. מדה כנגד מדה. לכך נאמר בקשתם עתה שאתם מבקשין ממני איני ברחוק. אמר להן הקב"ה כשבקשתי לא לחיות התחילו צועקים למה הי תעמוד אל מקומי. כיון שנמסרו לעכו"ם שנמשלו אמר הקב"ה (הושע ה טו) אלך ואשובה בנים שובבים. ולא היו מבקשים לשוב. הי בהמצאו קראוהו וגוי. (ירמיה ג יד) שובו איני יכול להכניסך. כך אמר הקב"ה דרשו כשאני בקשתי להכניסך לא רצית עכשיו ואין דרכו לקבל אדם בלילה. בשעה הזו הבורגני אין דרכו של בורגן להפתח בלילה הבורגני והיה מבקש ממנו שיפתח לו. אמר עליו אישון לילה ואפילה. חזר ובא לו אצל

(שם מד יג) ויקרעו שמלותם. יוסף גרם שמלת אביהם ונפרע להם במצרים שנאמר אמר בשם רי הושעיה שבטים גרמו לקרע בכל שנה ושנה עבדים היינו. ד' פינחס לעבד נמכר יוסף חייכם אתם קורין עצמכם חנין אמר הקב"ה לשבטים אתם אמרתם מוחל לחבירו על אחת כמה וכמה. א"ר הנה. ראה עד היכן מתוקנת להם. מי שאינו (בראשית מה ה) לא אתם שלחתם אותי יששכר ומה אם יוסף שמחל לאחיו דכתיב ג מו) והמלך והמן ישבו לשתות. אמר רי בשושן מחוך אכילה ושתיה שנאמר (אסתר וישבו לאכל לחם. הרי בניכם נמכרים מאכל ומשחה שנאמר (בראשית לו כה) ב"ה לשבטים אתם מכרתם אחיכם מתוך מאריך אפיה וגבי דיליה. אמר הקדוש רחמנא וותרן הוא ליוותרון מעוהי אלא אלו השבטים. א"ר יוהן מאן דאמר עם אנשי סדום. יתפשו במזמות זו חשבו בגאות רשע ידלק עני. זה לוט שנתפס

ונפרע לו שנאמר (יהושע זו) ויקרע יהושע לשבטים שיקרעו שמלותם עמד בן בנו

שמלותיו:

עבירה אלא אם כן עשאה חולין בפניו: אלהכון הוא אלה אלקין. ואין הרשע עושה נבוכדנצר אומר (דניאל ב מז) מן קשוט די מניגגון אגא אם כן עושין האותן שכן כי הלל רשע על תאות נפשו. אין הרשעים

עליהם והן קיימין. הוי ובוצע ברך נאץ הי: מהם עמדו שונאים ופגרו אותן ונאצו שמך והוא חרב. והצדיקים שהיו לך הנייה ובחריבוהו ונאצו שמך עליו והן קיימין אחת שהיה לך הנייה ממנו עמדו שונאים בדמי. אמרו ישראל לפני הקב"ה בית אלא הנייה כמו (תהלים ל י) מה בצע נאץ הי. דבר אחר ובוצע ברך אין בוצע זה מברך אלא מנאץ שנאמר ובוצע ברך ולשה והפריש ממנה חלה כיצד מברך. אין אומר הרי שגול סאה של חטים וטחנה ובצע ברך נאץ ה'. רבי אליעזר בן יעקב

צלע וחוליא בבת אחת: סימון כגון הקוסטינר שהיה מכה ומסיר כ) ולגוברין גברי חיל די בחיליה. א"ר רשעים גבורים כמותו שנאמר (דניאל ג סימון אין הרשע מפיל בקולרים שלו אלא (שם כ כב) במלאות ספקו יצר לו. א"ר שנאמר (איוב לד כו) תחת רשעים ספקם. פפא אין הרשע נופל עד שתתמלא סאתו ונפל בעצומיו חלכאים. אמר ר' חנינא בר הרשעים מזרווגין אלא לבני אדם כמותן. ידכה ישוח. א"ר יצחק ודכה כתיב. שאין

אמרו ישראל לפני הקב"ה הגיעו הצרות על נשא ידך. ר' יודן בשם רבי יהודה אמר הסתיר פניו בל ראה לנצח. קומה הי אל כב יד) עבים סתר לו ולא יראה. כביכול אמר בלבו שכח אל. כמה דאמר (איוב

> ודלינו. אל תשכח. לית אנא מנשי וציון נפשנו כאדם שנושק את העבים פשוט ידך

על מה נאץ רשע אלקים. לית דין ולית אמרה עזבני ושכחני:

להם זכות: כתיב בתריה שבור זרוע רשע בל תמצא שנאמר (אסתר א ט) גם ושתי המלכה. מה ושתי עשתה אגוסתא במלכות שאינה שלה. היית עוזר. יתומה אחת נשתיירה לו זו הוא אלה די ישיובינכון מן ידי. יתום אתה לכבשן האש ואומר להן (דניאל ג טו) מאן הוא נוטל חנניה מישאל ועזריה ומשליכן בנו ואת בן בנו. עליך יעזוב חלכה. מחר ואומר (ירמיה כז ז) ועבדו אותו וגו' ואת לתת בידך. ואתה משרה שכינה על ירמיה ושבה את ישראל בקולרין ומגלן מארצם. שנבוכדנצר הרשע בא ומחריב את מקדשך עוזר. דבר אחר כי אתה ראית בעיניך שני צריפים גדולים ברומי יתום אתה היית אמם נזרמנה הזאבה והניקתן ועמדו ובנו יבוא ויעמוד להם. רומוס ורומילוס מתה (תהלים סה ו) אבי יתומים ודין אלמנות. זיל גבי אלהא דיעקב ויקים לכון שנאמר והיא אמרה שמעת עלי דאנא זיין יתמין. אייתי גולגלתך והוא אומר יתומים אנא זיין חלכה. מלכות העכו"ם אומרת לישראל משמני הארץ יהיה מושבך. עליך יעזוב בקדש על יצחק ואומר לו (בראשית כז לם) לתת בידך. ואת היית משרה שכינתך ורוח את ישראל בקולרין ומגלה אותם מארצם. שעשו הרשע בא והחריב את מקרשך ושבה כי אתה עמל וכעס תבים. ראו עיניך דיין הניח הקב"ה עולמו והלך לו. ראיתה

הי מלך עולם ועד. אימתי כשיאבדו גוים

מארצו:

יהושע זה משה שנקרא עניו. בשעה שאמר תאות ענוים שמעת הי. א"ר לוי בשם רבי

התחיל אומר תאות ענוים שמעת הי תכין ליכנס הוא נכנס אלא (אל יבא בכל עת). בקב"ה לא כשאתה סבור בכל שעה שרוצה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. אמר ליה ויש עת לעולם (תהלים ד ח) נתתה שמחה ואומר (ירמיה כו ז) עד בא עת ארצו). מלאת לבבל שבעים שנה (בויקר"א פכ"א עת לשבעים שנה (ירמיה כט י) כי לפי לי"ב שנה (תהלים קה יט) עד עת בוא דברו. הימים-א כ א) ויהי לעת תשובת השנה. מעת עד עת. יש עת לשנה שנאמר (דברי (יחזקאל ד יא) ומים במשורה תשתה וגוי דקרא אל יבא בכל עת. יש עת ליום שנאמר עת לשבעים שנה. יש עת לשעה מגופיה יש עת לשנה יש עת לשתים עשרה שנה יש מן המחיצה. אמר יש עת לשעה יש עת ליום כמדומה אני שאין אחי רשאי ליכנס לפנים אחיך ואל יבא. התחיל מצטער אמר לו לו הקב"ה (ויקרא טו ב) דבר אל אהרן

לבם תקשיב אזנך:

עצמר הכחוב (הושע ה ו) בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את הי ולא ימצאוהו חלץ מהם. פיליסופיס שאל את רבן גמליאל יש לכם פיליסופיס שאל את רבן גמליאל יש לכם לומר שאתם מקוים להקב"ה שיגאל אתכם. אמר לו הן. אמר לו ולא כך כתיב הלץ מהם. יבמה שחלצו לה אחים יכול בעלה מהם. יבמה שחלצו לה אחים יכול בעלה מהם. יבמה שחלצו לה אחים יכול בעלה שאינו שב אליכם. השיבו רבן גמליאל מי שאינו שב אליכם. השיבו רבן גמליאל מי שאינו שב אליכם. השיבו רבן גמליאל מי הולץ האיש או האשה. אמר לו האשה. אמר לו הוא חלץ ואנו לא חלצנו לו וכי המה דחלצו לה אחין מידי מששא אית בבה. וכן הוא אומר (שיר השירים ה ה-יבמה החילו קורין למה הי תעמוד ברחוק:

תהלה יא

למנצח לדוד בה' חסיתי. זה שאמר הכתוב (תהלים קיח ו) ה' לי לא אירא. משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו עבד ומחבבו היו עבדיו מחקנאין בו. אמר מרי רחים לי מאן איניש דיכיל לי. [נודי] הרכם מין אומות העכו"ם שמחין עליהן להגלוחן היו אומות העכו"ם שמחין עליהן להגלוחן היו אומות העכו"ם שמחין עליהן להגלוחן מקומן. נודי אין כחיב אלא נודו. א"ר ממקומן. נודי אין כחיב אלא נודו. א"ר מעלה (משלי כז ח) כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו. ואין איש אלא הקב"ה שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה. ואין מקומו אלא בית המקדש שנאמר (תהלים מקומו אלא בית המקדש ענאמר (תהלים מקומו אלא בית המקדש ענאמר (תהלים

כי הנה הרשעים ידרכון קשת. ר' ברכיה בשם ר' אבא אמר זה שבנא ויואש. מה עשו כחבו אגרות ותחבוה בחץ ופשטוה (לנסחריב) [לסנחריב] בעד החלון וכתבו בה כל ישראל מבקשין להשלים לך וחזקיה וישעיה אינן מניחין לנו. לירות במו אופל. לשני ישרי לב לחזקיה וישעיה:

כי השחוח יהרסון צדיק מה פעל. אם הצדיקים שהשתיחו עולמך באו הרשעים ופיגרו אוחם צדיק העולם מה פעולה הניחו לך בעולמך. אם אבן שחיה שממנה הושחח העולם עמדו רשעים ופיגרו אוחה צדיק העולם מה הנייה יש לך בעולמך. מה אם השיחין שהם מגיעים עד החהום עמדו הרשעים ופיגרו אוחם צדיק העולם מה פעולה פעלת לפועלי מצווח:

ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו. בזמן שישראל עושין רצונו של מקום ה' בהיכל קדשו ובזמן שאין עושין רצונו של מקום ה' בשמים כסאו. א"ר אלעזר בין שחרב בית המקדש ובין שלא חרב אין השכינה

זוה מחוכר ענאמר ה' בהיכל קדשו. אף על פל שבשמים כסאר שכינתר בבית המקדש ענאמר (מלכים-x ט x) והיר עיני ולבי שם כל הימים. וכן הרא אומר (תהלים עואמר (מיכה קדשו סלה. אף על פי שהוא הר בקדושתו הוא עומד. x"ר אלעזר ראה מה כתיב (מיכה ד י) כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה. ושכנתי כתיב שאף מקריה ושכנת בשדה. ושכנתי כתיב שאף אהא לעולם אין השכינה זוה מכותל מערבי אחא לעולם אין השכינה זוה מכותל מערבי אחא לעולם אין השכינה זוה מכותל מערבי אחא לנולם אין השכינה זוה מכותל מערבי אחא וכתלנו. x"ר ינאי מלך בשר ודם ענאמר (שיר העיקין אינו יודע מה בקיטון והקב"ה אינו כן אלא ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו. צופה ומביט לכל באי עולם

עיניו יחזו עפעפיו יבחנו. ולמי הוא בוחן את הצדיקים. שנאמר ה' צדיק יבחן. ולמה אינו בוחן את הרשעים מפני שאינן יכולים לעמוד. א"ר יוסי בר חנינא פשתני הזה כשפשתנו קשה אם מקיש עליו ביותר הוא פוקע וכשפשתנו יפה הוא מקיש עליו ביותר למה שהיא משבחת והולכת. כך ביותר למה שהיא משבחת והולכת. כך אין הקב"ה מנסה את הרשעים שאינן יכולין לעמוד שנאמר (ישעיה נז כ) והרשעים כים גנרש. אך הצדיקים הוא מנסה שנאמר ה' צדיק יבחן. אבל רשע ואוהב המס שנאה

ימטר על רשעים פחים. כמה דאמר (משלי כו כא) פחם לגחלים ועצים לאש. אמר הקב"ה כל מי שמעלה עצמו סופו נדון באש. דור המבול (איוב ו יו) בחומו נדעכו ממקומם. אנשי המגדל (שם כב כ) ויחרם אכלה אש. אנשי סדום (בראשית יט כד) וה' המטיר. פרעה (שמות ט כד) ברד ואש. סנחריב (ישעיה י טז) יקד יקוד כיקוד אש.

rg/nl:

ואין עין שולטה בו:

ረ‹ጠርአረ: לאומות העכו"ם. וארבע כוסות של ישועה אפיצם. ארבע כוסות של פורענות הם לידון שנאמר (ירמיה יח יו) כרוח קדים נפשו מסוללת עליו שהיא יודעת שבה עתיד אמר רי יודן בשעה שאדם מריח גפרית ז כג) כמהר צפור אל פה. אש וגפרית. אחר פחים מצודים. כמה דאמר (משלי (יחזקאל כח יח) ואוציא אש מתוכך. דבר סו מז) כי באש ה' נשפט. חירם שנאמר אש במגוג. שאר העכו"ם שנאמר (ישעיה גוג ומגוג שנאמר (יחזקאל לט ו) ושלחתי שנאמר (דניאל ז יא) ויהיבת ליקידת אשא. (שופטים ה כ) מן השמים נלחמו. אדום (דניאל ג כה) מהלכין בגו נורא. סיסרא בני שם עילם ואשור. נבוכדנצר שנאמר שהיו מבני שם שנאמר (בראשית י כב) ששרף אותו בפנים והניח בגדיו מבחוץ על

שנאמר (דניאל יב ג) והמשכילים יזהירו (תהלים פט לח) כירח יכון עולם. כרקיע כצאת השמש בגבורתו. כלבנה שנאמר כחמה שנאמר (שופטים ה לא) ואוהביו ככוכבים כברקים וכשושנים וכלפידים. כחמה וכלבנה כרקיע כזוהר הרקיע. שכן כתיב (דניאל יב ג) והמשכילים יזהירו יחזו פנימו. אלו שבע כתות של צדיקים עולם יחזו פנימו של ישרים. דבר אחר ישר פניו ומהו ישר יחזו פנימו. קודם לישרו של פניך. לא היה צריך לומר אלא ישר יחוו אומר (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את ישרים שנאמר יחזו פנימו. וכתוב אחד המעולה שבהן שמקבלין פני שכינה זו כת לפני הי וקיים קודשא ב"ה. ואי זו הכת כתות הן שהן עתידין לעמוד לעתיד לבוא הצריקים. ומהו ישר יחזו פנימו. שבע הקב"ה אינו כן כי צדיק הי והוא אוהב את סימון אמר כל אינש סני בר אומנותיה אבל כי צדיק ה' צדקות אהב. רבי יהודה בר

לשעה קדמני לגן עדן: יועור וראה מטתו פורחת באויר אמר חוו עליו הגדר של אבנים. נתנמנם ר' יוסי בן הנימא ונפל באש וקידמתו החרב ונהפך מתחת האבנים ונתלה בקורה ונחנק ונפסקה לפניו ונעץ החרב באמצע והציח את האש והקיף עליהם גדר של אבנים ועשה מדורה ונעצה בארץ וקשר בו נימא וערך עצים ארבע מיתות בית דין. מה עשה הביא קורה בדבר כארס של עכנאי והלך וקיים בעצמו רצונו כן קל וחומר למכעיסיו. נכנס בו אדם רצונו יותר ממך אמר לו ואם לעושי קל וחומר לעושי רצונו. אמר ליה ועושה סוסיא דארכבך מרך. אמר למכעיסיו כן אמר ליה חמי סוסיא דארכבי מרי וחמי סוסיא אזיל לקמיה מלכא ונפיק למקטלייא יוסי בן] יועזר איש צרידה והוא רכוב על יקום איש צרורות הוא בן אחותו של [רי אחד ואחד לפי מעשיהן בתי דירתן. אמרו שבע בתי דירות לרשעים ולצדיקים לכל דומה וצלמות וארץ תחתית וארץ ציה. הרי דירות בגיהנם ואלו הן - שאול ואבדון גיא מדור בפני עצמו בגן עדן. וכנגדם שבע בתי ומי יקום במקום קדשו. וכל כת וכת יש לו ישכון בהר קדשך. שביעית (שם כד ג) א) הי מי יגור באהלך. ששית (שם) מי ה) אשרי תבחר ותקרב. חמישית (שם טו כד ג) מי יעלה בהר ה'. רביעית (שם סה פר ה) אשרי יושבי ביתך. והשלישית (שם ואומר ישר יחזו פנימו. והכת השניה (שם (תהלים קמ יד) ישבו ישרים את פניך. המלך ורואה את המלך ואת הפנים שנאמר כלפידים. והכת הראשונה יושבת לפני כלפידים שנאמר (נחום ב ה) מראיהן שנאמר (תהלים סט א) למנצה על שושנים. (נחום ב ה) כברקים ירוצצו. כשושנים ככוכבים לעולם ועד. כברקים שנאמר כזוהר הרקיע. ככוכבים שנאמר (שם)

תהלה יב

וקראו לו. אמרו להם השכנים כבר הלך והלך לו. לבוקר עמדו אותן והלכו לביתו השק. מה עשה נתן את השק על גבי החמור באוכף תני לי את הקנקן את תני לי את אומר ליך תני לי את העול את תני לי את אמר לאשתו הסימן הזה יהא בידך אם אני נגך ביחד. אמרו לו הן. בבקר מה עשה אבל המתינו לי עד שאחרוש ולמחרתים לו נלך. אמר להן יש לי לחרוש היום ומחר אחרים. והיה להם ראש באו אצלו ואמרו אמרו נלך ונביא מלח ונמכור עד שלא יביאו מלח כלל והיה בה חבורה אחת של חמרים רעהו. מעשה היה בעיר אחת שלא היה בה היו בני אדם עוסקין שוא ידברו איש את בני אדם פסו מן המלאכים לא פסו. ובמה כי פסו אמונים מבני אדם. א"ר פנחס מן קראו עליו דורו הושיעה הי כי גמר חסיד סמפניא ופנה אותם אותו הסיד. וכשמת בלא רשות ונמצאו בני אדם עוסקים בההיא הוינן בעלמא. וגזרה שיהא נכנס ויוצא אילו עוד חד הוה באומתיה כותיה אנן לא אבידתך ואת מקללת אותו. אמרה להן מסורה לך. אמרו לה הוא מחזיר לך אינו יודע מה הוא. אמרה ליה תהא אומתך קוטמא כולה דדהב מלבר ואתם אומרים מה הוא לפיכך הביאה לך. אמרה להו לה. כיון שהוליכה אמרו לה אינו יודע מלאה דינרין ומצאה אותו חסיד והוליכה בחסיד אחד שאיבדה מטרונית אחת קופסא דוד הושיעה ה' כי גמר חסיד. מעשה היה שעשו כן חדלו מליגע בתורה. לפיכך אמר מרגזאות בארץ שלא יעסקו בתורה כיון ויש בה יגעים בתורה. מיד גזר והטילו אמרו לו יש בה חסידים ויש בה צדיקים שאל באיזה זכות האומה הזאת עומדת. חסיד מן הארץ. אנדריינוס שחיק טמיא חסיד. זה שאמר הכתוב (מיכה ז ב) אבד למנצח על השמינית. הושיעה הי כי גמר

ואחד ברב: בשפתותיהן. בלב ולב ידברו אחד בפה איש את רעהו. שפת חלקות שמחליקין בעי ולא יסקון לך תרעא. הוי שוא ידברו בעי וכד תהוי בעי שערי אימא חיטי אנא יונחן כד חהוי בעי היטי אימא שערי אנא אול למובן היטי מסורתא. אמר ליה רבי ידברו איש את רעהו. ר' הייא צפוראה ערשים אמרו לך חטים. לכך נאמר שוא אומרים לך רצונך בעדשים עכשיו שאמרת לו הן. אמר לו אילו אמרת חטים תחלה היו לו שמא עדשים שאלת להם תחלה. אמר העלו עלי את הדמים ממה שאמרת לי. אמר יונתן ולא אמרת מכך וכך הן עדשים הרי בלך ונטל ממנו. בא קרובו ואמר לו רבי עליו את הדמים יותר ממה שאמר לו קרובו. אני מבקש. אמר לו תמול מכך וכך הרבה בחטים עדשים אין כאן. אמר לו עדשים ושאל לאחד יש כאן עדשים. אמר לו רצונך אשתו בשדה הוא המתין לו ולא בא. הלך לבית קרובו שאל בעדו אנה הוא. אמרה לו מוכר לך. לאחר ימים הלך רבי יונתן בעיר אמר לו בכך וכך וכל עת שתבוא אצלי אני בעיר. אמר לו הן. אמר לו בכמה מוכרין. אצלו ואמר לו עדשים אני מבקש יש מהן שהיו עדשים ביוקר והיה לו קרוב בעיר ירד איש את רעהו: מעשה היה ברבי יונתן אתם תמכרו ביפה. לכך נאמר שוא ידברו אני עד שאתם באים שלי נמכרת וכשתבואו הלכנו כולנו ביחד היתה בזול עכשיו הבאתי כן. אמר להם אי אתם יודעין למה אם בדרך ומצאוהו חוזר. אמרו לו למה עשית לו מאמש. והם כששמעו כך הלכו להם

יכרת ה' כל שפתי חלקות. בר קפרא בשם ר' יונתן אמר קשה הוא לשון הרע מעבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים. בעבודה זרה כתיב (שמות לב לא) אנא ה' למבול ישב. כביכול בישיבה נפרע מהן. המבול. בדור המבול כתיב (תהלים כט י) יודן גדול עונש גול עניים יותר מעוון דור משוד עניים. מיד עתה אקום יאמר ה'. א"ר הדין הקב"ה מסלק שכינתו מביניהן שנאמר רבי בשעה שהדיינין מבקשין לקלקל את מאנקת אביונים עתה אקום יאמר הי. אמר מהן התחילה מדת הדין שנאמר משוד עניים ומה נעשה לאותן הנאנחים והנאנקים לא מן הנאנחים ומן הנאנקים אמר לו ר' זעירא למה אין אתה מוחה. אמר לו איני אלא לרי סימון ואמר את סיפק בידך למחות בידו למחות ולא מיחה. ר' זעירא שלח שנאמר עליהם ואבנר בן נר שהיה סיפק מאמרו ושאול שקבלו ונוב עיר הכהנים אמר מצינו שהרג ארבעה בימי שאול. דואג והנאמר עליו. רב ביבי בשם ר' יהושע שהוא הורג שלשה. האומרו והמקבלו כן יוחאי למה נקרא לשון הרע תליתאי חבירך שנין בדברי תורה. א"ר שמעון כעיב אם הפך לשונך לומר לשון הרע על (תהלים נז ה) שניהם חנית וחצים. ללשוננו (ירמיה ט ז) הץ שהוט לשונם. ואומר זורק אותו ומכה אותו בכל מקום שנאמר להמית אלא אם כן קרוב אצלו והמכה בחץ בחרב או המכה בחץ המכה בחרב אינו יכול קכ ד) חצי גבור שנונים. מי קשה המכה אני מלמעלה ואתה מלמטה. שנאמר (שם אני איני יכולה לעמוד בהן. אמר הקב"ה לעמוד להם בגיהנם. וגיהנם צווחת אף צד טו) מי יקום לי עם מרעים. מי יכול כביכול צוח על מספרי לשון הרע (תהלים שהוא כופר בעיקר שנאמר מי אדון לנו. אין אדם אומר לשון הרע על חבירו עד ללשוננו נגביר. אמר ר' יוסי בר חנינא לשון מדברת גדולות. וכתיב אשר אמרו ד יג) גדול עוני מנשוא. ובלשון הרע כתיב הגדולה הזאת. בשפיכות דמים כתיב (שם כתיב (בראשית לט ט) ואיך אעשה הרעה חטא העם הזה חטאה גדולה. בגלוי עריות

ועכשיו כחיב עתה אקום. איני נפרע מהם אלא בקימה. אשית בישע יפיח לו. רבי אושעיא אמר כשאשית ישועה לאלו ארתיח מדת הדין לאלו:

לדרוש את התורה במ"ם פנים וכו' כמו אמר תינוקות שהיו בימי דוד היו יודעים מזוקק שבעתים. ר' יהושע בשם ר' לוי פנים וחוזר ומטמאו במ"ט פנים. שנאמר שמו והיה מטהר את השרץ מן התורה במ"ט הייא תלמיד היה לו לרבי מאיר וסומכוס פנים ומטהרו במ"ט פנים. וכן תני רבי והיה מטמא את השרץ מן התורה במ"ט יונתן אמר תלמיד ותיק היה לו לרבי עקיבא רבו המטהרין מהור. רבי אבהו בשם רי ב) אחרי רבים להטות. רבו המטמאין טמא על בירורה של הלכה. אמר לו (שמות כג אמר לפניו רבונו של עולם עד מתי נעמוד היה אומר מ"ט פנים טהור ומ"ט פנים טמא. כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה א"ר ינאי לא ניתנו דברי תורה חתוכין אלא אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. כסף. ואיזו זו פרשת המת (ויקרא כא א) שכחוב בו (מלאכי ג ג) וישב מצרף ומטהר ומהורות הן. ולמי נתן לשבטו של לוי אותו תנחום אמר הקב"ה שתי אמירות אמרתי לך הבהמה אשר איננה טהורה. אמר רבי (בראשית ז ה) מן הבהמה הטהורה ומן תיבות ולא הוציא דבר מגונה מפיו שנאמר יהושע בן לוי עיקם הכתוב שתים ושלש אמרות ה' אמרות טהורות. אמר ר'

סביב רשעים יתהלכון. ר' יהודה אומר סביב לרשעים צדיקים הולכים בשעה שיוצאין מגן עדן ורואין את הרשעים נידונין בגיהנם נפשם שמחה עליהם שנאמר (ישעיה סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים. באותה שעה צדיקים נותנים הודיה להקב"ה על היסורין שהביא עליהן בעולם הזה

שכתוב במזמור זי:

שנאמר (שם יב א) ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך באומות העכו"ם. ה' כי אנפת בי ישוב אפך באומות העכו"ם. כחיב לכשירים הקב"ה כרמו שהוא בזוי בעולם הזה אלו ישראל שנאמר (שם ה ז) כי כרם ה' צבאות בית ישראל. אמר לו ר' כי כרם ה' צבאות בית ישראל. אמר לו ר' נחמיה יהודה עד מתי אתה עוקם עלינו את המקרא. אלא סביב רשעים יתהלכון סביב לצדיקים רשעים הולכין. בשעה שיוצאין מתמעטת עליהם. הדא הוא דכתיב (תהלים מתמעטת עליהם. הדא הוא דכתיב (תהלים קיב י) רשע יראה וכעס. אימתי כרום זלות

לבני אדם בשעה שיפרסם הקב"ה מצוות בזויות בתורה. מה לך יוצא ליסקל על ששמרתי את השבת. מה לך יוצא לישרף על שאכלתי את המצה. מה לך יוצא ליהרג על שמלתי לבני. מה לך יוצא ליהקר בפוראגון על שעשיתי רצון אבי שבשמים. (זכריה יג ו) מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הוכיתי בית מאהבי. המכות האלה גרמו לי להאהב לאבי שבשמים. הוי בצוות מזולזלות בעולם הזה:

תהלה יג

אשית ביון עד אנה ירום אויבי באדום: תשכחני בבבל עד אנה תסתיר במדי עד אנה עצות עד אנה ירום אויבי עלי. עד אנה אנה תסתיר את פניך ממני עד אנה אשית פעמים עד אנה. עד אנה תשכחני נצח עד ביד ארבע מלכיות ואתם אומרים ארבעה הרעה הזאת. כך אני עתיד למסור אתכם לא יאמינו בי. (שם כו) עד מתי לעדה (במדבר יד יא) עד אנה ינאצוני ועד אנה (שמות טו כה) עד אנה מאנתם לשמור. לומר עד אנה ארבעה פעמים. אני אמרתי ארבעה פעמים עד אנה אף אתם עתידים כנגד מדה. אמר הקב"ה לפי שאמרתי לכם כאשר קרא ולא שמעו. א"ר יצחק מדה נצח. זה שאמר הכתוב (זכריה ז יג) ויהי למנצח מזמור לדוד. עד אנה ה' תשכחני

איש אל ויכוב. ובשעה שאמר לו (דברים שאמר (שמות ג טו) פקד פקדתי אתכם. לא וענו אותם. ההוא אמר ולא יעשה. ובשעה ויכזב. ובשעה שאמר לו (שם יג) ועבדום את הגוי אשר יעבדו דן אנכי. לא איש אל יעשה. ובשעה שאמר לו (שם טו יד) וגם כב ב) אַנ אַ אַנ בנר. ההוא אַמר ולא לא איש אל ויכזב. ובשעה שאמר לו (שם (בראשית כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. יעשה. כך בשעה שאמר הקב"ה לאברהם ובשעה שהוא גוזר רעה ההוא אמר ולא להביא טובה בעולם לא איש אל ויכוב ולא סופו כראשו אלא בשעה שהקב"ה גוזר אמואל מה הפסוק הזה לא ראשו כסופו (במדבר כג יט) לא איש אל ויכזב. א"ר נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם. ואומר ישראל. שנאמר (שמואל-א טו כט) וגם ראמרת לשמואל נבייא שאתה נצחונן של פלטורין. עד אנה ה' תשכחני. אינשית מה להקב"ה יש מלך בלא כסא יש מלך בלא דבר אחר עד אנה הי. אמרה כנסת ישראל

> מ יד) הרף ממני ואשמידם. ההוא אמר ולא יעשה. א"ר ברכיה מעשה היה בחסיד אחד שהיה דורש (שמוח כב כא) כל אלמנה ויחום לא תענון. אלמנה אחת שמעה אוחו אחיא לגביה. אמר לה זילי השתא ובחר כן אתיא. אמרה ליה אי לאו דשמעית יחך אומר כל אלמנה ויחום לא אחיחי לגבך ואח אמר לי זילי ואחיא. כך אמרה כנסח ישראל רבונו של עולם לא באנו אצלך אלא סמיכים מה שכחב כי לא לנצח ישכח אביון ואת מנשי יחנא:

> הי ציון: לבוא (ישעיה גב ה) כי עין בעין יראו בשוב בעולם הזה הסתרתי פני מכם אבל לעתיד ויפנו אלי עורף ולא פנים. אמר להן הקב"ה פניהם ממשכן הי. ואומר (ירמיה לב לג) ממני שנאמר (דברי הימים-ב כט ו) ויסבו וכי הסתרתי פני מכם אתם הסתרתם פניכם שנאמר (שם קו כא) שכחו אל מושיעם. וכי אני שכחתי אתכם אתם שכחתם אותי בצבאותינו. עד אנה ה'. אמר להן הקב"ה את נפיק לן (תהלים ס יב) ולא תצא אלקים ונלחם בגוים ההם. ואנן דאימצין אנן לית לעשות כן שנאמר (זכריה יד ג) ויצא הי יצא ה' לפניך. ואף לאחרונים את עתיד מלחמותינו שנאמר (שמואל-ב ה כד) כי אז אמרה כנסת ישראל לשעבר אתה עשית עד אנה תשכחני נצח. ר' חנינא אמר

> עד אנה אשיח עצות. זה שאמר הכחוב (אסחר ג א) אחר הדברים האלה גדל המלך. א"ר יעקב עד היכן גידלו עד עץ על חמשים אמה. מעל כל השרים עד דיחמוניה על חמשים אמה. כ"ף עשרים למ"ד שלשים:

> עד אנה אשיח. אף על פי שאני משועבדת

במלכיות תורה ומצוות שנתת לי אני עושה אותן בנפשי. מילה אני עושה. שבת אני עושה ומשמרת. דבר אחר עצות בנפשי לקיים תורתך בנפשי אני עושה מפני הגזירות מפני שאומות העכו"ם גוזרין גזירות עלי לבטל תורתך ואלהותך ואני נותנת נפשי עליהן:

הביטה ענני ה' אלקי האירה עיני פן אישן המות. דלא נעתק בשינתא דעכו"ם:

פן יאמר אויבי יכלחיו. אמר הקב"ה לדוד דוד באיזה מרמוסיא אתה אומר דברים הללו. אמר לו שאני בוטח בך על חסדך שנאמר (תהלים יג ו) ואני בחסדך בטחתי. באותו החסד שנאמר בך (שם קיט סד) הסדך ה' מלאה הארץ. (שם צד יח) אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני. דבר אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני. דבר אחר ואני בחסדך בטחתי בתורה. כמה דאת אמר (משלי לא כו) ותורת חסד על לשונה. יגל לבי בישועתך. א"ר אבהו למונה. יגל לבי בישועתך. א"ר אבהו זה אחד מן המקראות הקשין שישועתו של הקב"ה היא ישועתן של ישראל. יגל לבי

צעל עלי: ג) מי הקדימני ואשלם. הוי אשירה להי כי וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. (איוב מא ואני פורע לכם לעתיד לבוא (ישעיה ד ו) לכם (ויקרא כג מג) כי בסוכות הושבתי. אמרתי לכם תעשו לי סוכה וכבר קדמתי ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רינה. אני ואני פורע לכם לעתיד לבוא (ישעיה נה יב) לכם (תהלים קיד ו) ההרים תרקדו כאילים. לכם שתמלו לפני לולב ותהללו כבר קדמתי והיה ביום ההוא ימפו ההרים עסיס. אמרתי באר ענו לה. ואני פורע לכם (יואל ד יח) הזה וכבר קדמתי לכם (במדבר כא יז) עלי אמרתי לכם נסכו לפני בחג מים בעולם בעולם הזה ואני אגמול לכם לעתיד לבוא. בקב"ה לישראל פרעו לי מה שקדמתי לכם באדום. דבר אחר כי גמל עלי. אמר להן אשירה להי ביון. כי גמל עלי בחסדך בטחתי בבבל. יגל לבי בישועתך דוד ישועתך הוא ישועתנו. דבר אחר ואני בישועתנו אין כתיב אלא בישועתך. אמר

תהלה יד

וצוא זלי עמיקתא ומסתרתא: הנסתרות. וכן דניאל אומר (דניאל ב כב) לב. אני שמחפש את הלבבות ומגלה את הוא. וכתיב בתריה (שם י) אני הי חוקר דכתיב (ירמיה יז ט) עקוב הלב מכל ואנוש שבו. הוי המעמיקים מה". א"ר ירמיה מאי בראתי את האדם ואני יודע כל החדרים לרשעים שוטים מפני מי אתם מטמינין ואני מטמוניה יותר מכם. כך אמר הקב"ה ואני האומן שבניתי המדינה ואני מכיר כל אמר להן שוטים מלפני מי אתם מטמינים והם בורחין ומטמינין עצמן באותן החדרים. ולבסוף נעשה שלטון בא לתפוש הליסטין ועשה בה מטמוניות ומחבואות וחדרים למה הדבר דומה לארכיטקטון שבנה מדינה אם כחומר היוצר יחשב. אמר ר' לוי ליוצרה נטיעה לנוטעה. (שם טו) הפככם סבורים שאני כמותכם שאתם מדמים צורה (ישעיה כט טו) הוי המעמיקים מהי. אתם אומר להם הקב"ה ממני אתם מטמינים בלבנו כביכול שאין הקב"ה יודע בהן. הי חוקר לב הרשעים אומרים אנו חורשין לאדם יצר טוב ויצר רע. דבר אחר אני כי כל לבבות אלו שני לבבות שיש לו שלם וגוי כי כל לבבות דורש הי. מהו שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו בלב הוא אומר (דברי הימים-א כח ט) ואתה חוקר את הלב ובוחן את הכליות. וכן מזכיר אלא הלב והכליות בלבד והקב"ה יועצות את הלב והלב גומר. לפיכך אינו שבאדם כולם הולכים אחר הלב. והכליות והאזנים ומאתים וארבעים ושמונה איברים האיברים. אלא העינים הולכות אחר הלב למה הזכיר את הלב ואת הכליות מכל (ירמיה יז י) אני הי חוקר לב בוחן כליות. למנצח לדוד אמר נבל. זה שאמר הכתוב

וירשנוה. ומי הודיע (שם) והי שם היה: שני הגוים ואת שתי המשפחות לי תהיינה דגדע שנאמר (יחזקאל לה י) יען אמרך את אמר לו הקב"ה חייך יודע אני מה שחשבת כי אני השפתי את עשו גליתי את מסתריו. בלבו והקב"ה פרסמו שנאמר (ירמיה מטי) אותו ואני יורש את העולם. לכך הוא אומר את אחי אנא בא בדין עם ישמעאל ואהרוג מחשב מאחר שישמעאל הורג את אבי ואני כך לא היה עשו אומר בפיו אלא בלבו היה הורג את יעקב אחי ואנו יורשים את העולם. אני אומר לישמעאל אחיו והוא הורגו ואני אמר אין דרך העולם שאהרוג את אבא אלא נבל בלבו. ויאמר עשו בלבו. מה חשב בפום מלכא קל מן שמיא נפל. וכן אמר אעלה. מה היה לו (דניאל ד כח) עוד מילתא (ישעיה יד יג) ואחה אמרת בלבבך השמים (מלכים-א יב כו) ויאמר ירבעם בלבו. בלבו. (אסתר ו ו) ויאמר המן בלבו. דרשות לבן (בראשית כז מא) ויאמר עשו לבן והצדיקים לבן ברשותן. הרשעים

דבר אחר אמר נבל זה עשו הרשע שהוא אומר אחד בפה ואחד בלב. בלבו אומר (בראשית כז מא) יקרבו ימי אבל אבי. ובפיו הוא אומר (שם א) הנני. אמר לו הקב"ה רשע אחה מחנן את דבריך לאביך. (שם לח) הברכה אחת הוא לך אבי. זה שאמר הכתוב (משלי כו כה) כי יחנן קולו אל תאמין בו כי שבע תועבות בלבו. כל מה ששנאתי הוא אוהב. (שם ו מז) שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו. דבר אחר אמר נבל בלבו. אמר הקב"ה לרשעים אחר אלא בלבבכם שנאמר (תהלים לז מו) חרבם תבא בלבם:

דבר אחר אמר נבל בלבו. הרשעים ברשות

דבר אחר אמר נבל בלבו זה עשו הרשע.

יא) הי עוז לעמו יתן וגוי: נתן השלום לישראל. שנאמר (תהלים כמ לצדיקים (שם) וליועצי שלום שמחה. ולמי (משלי יב כ) מרמה בלב חורשי און. אבל אף לבן היה רמאי. ועליהם אמר שלמה דרין כאתוהי דרין. מה נבל הוא רמאי יבולו. א"ר סימון הוא נבל הוא לבן אתוהי האילן שנאמר (תהלים יה מו) בני נכר בקב"ה להשירו כנובלות שהן נושרות מן אותך זדון לבך. ר' יעקב אומר שעתיד דכתיב (ירמיה מט טז) תפלצתך השיא בתי כסאות ובתי מרחצאות. הדא הוא העמיד אנדרטינוס שלו על פתח הזונה על השמים. ר' אבא אמר על שהוא מנוול אם כ) נענו אַע נכלה עבדיך מאכל לעוף ישראל מנבלתן של ישראל שנאמר (שם רי הונא אמר על שם שמילא כל ארץ מרטראות ובתי קרקסאות ובתי עבודה זרה. נכגוע העמיד בתי קוצין ובתי קלקלין ובתי ממואל אומר על שמילא כל העולם כולו ולמה נקרא שמו נבל. ר' יהודה בשם ר'

הלא ידעו כל פועלי און אוכלי עמי אכלו לחם. פת לישה ופת ערוכה. ר' שמואל פתר קרא באומות העכו"ם. את מוצא בשעה שנכנסו גוים להיכל מצאו טלאים בלשכת תמידים ושחטום ואכלום ומצאו לחם הפנים מסודר על השלחן ואכלו אותו. לחם הפנים מסודר על השלחן ואכלו אותו. לחם הפנים מסודר על השלחן ואכלו אותו. קדש ישראל לה' ראשית חבואתו. אוכלי עמי אכלו לחם. כל שלא אכל ממונם של ישראל כאלו לא טעם טעם לחם וכל האוכל מנכסיהם טעם טעם לחם:

שם פחדו פחד. ולהלן כתיב לא היה פחד. פחדו פחד בעשרה השבטים שגלו. לא היה פחד שבט יהודה ובנימין. דבר אחר שם פחדו פחד אלו הצדיקים שמתפחדים בעולם הזה מן הקב"ה ועושין צוייו לפיכך לא היה פחד שאין מתפחדין מדינו לעולם

> הבא. דבר אחר אלו הרשעים שמתפחדין לעחיד לבוא שנאמר (ישעיה לג יד) פחדו בציון חטאים. מי גרם להם שלא פחדו מן הקב"ה בעולם הזה. (ירמיה ב יט) תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך. מי גרם להם (שם) ולא פחדתי אליך:

אלקי ישענו אחד בספר תהלים ואחד בדברי מן השם הוא זה אלא מפני שכתוב הושיענו אמרית יתיה לפני ר' נחוניא ואמר לי לא שני פעמים מי יחן מציון. אמר ר' תנחומא א מז לה) הושיענו אלקי ישענו. לפיכך אחד שחרית ואחד ערבית (דברי הימים-לפי שהתינוקות אומרים שני פעמים ביום פעמים. ר' יודן בשם ר' יהושע בן לוי אמר את רוחי על כל בשר. דבר אחר למה שני שנאמר (יואל ג א) והיה אחרי כן אשפוך ונתתי לכם לב חדש. דברי התלמיד מנין דברי הרב מנין שנאמר (יחזקאל לו כו) הזה אבל לעולם הבא שניהם מתקיימין. הרב ולא דברי התלמיד מתקיימין בעולם ומי יתן את כל עם הי נביאים. לא דברי זה להם. והתלמיד אמר (במדבר יא כט) אמר אחד (דברים ה כו) מי יתן והיה לבבם הרב אמר אחד והתלמיד אמר אחד. הרב ראשון ואחד בספר שני. ולמה א"ר לוי כתוב בספר תהלים מי יתן מציון אחד בספר מציון ישועת ישראל. את מוצא שני פעמים ישועה מציון שנאמר (שם יד ז) מי יחן מציון שנאמר (שם צט ב) ה' בציון גדול. צוה הי את הברכה חיים עד העולם. גדולה חיים מציון שנאמר (שם קלג ג) כי שם מציון שנאמר (שם כ ג) ומציון יסעדך. מציון מכלל יופי אלקים הופיע. סעידה ה' מציון. הופעה מציון שנאמר (שם נ ב) ברכה מציון שנאמר (תהלים קלד ג) יברכך שנאמר (ישעיה ב ג) כי מציון חצא תורה. מביא על ישראל כולם מציון. תורה מציון כל הברכות והנחמות והטובות שהקב"ה מי יחן מציון ישועת ישראל. א"ר לוי

הימים. לפיכך שתי פעמים. משל לבן מלך שארס בת מלך וקבעו פרוסטגמיא ביום פלוני. בנו של מלך מצפה לשמחתו ובתו של מלך מצפה לשמחתה. מי מעכב פרוסטגמיא. שנאמר (ישעיה סג ד) כי יום נקם בלבי:

יגל יעקב ישמח ישראל. יגל אברהם ישמח יצחק אין כתיב כאן אלא יעקב. למה לפי שיעקב שמח מכל האבות. א"ר שמעון בן לקיש בשעה שישראל חומאין מרגיש יעקב ממערת המכפלה שנאמר (הושע ה ג) כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל.

וכן לכשחבוא השמחה לישראל שמח יעקב מכל האבוח לפי שהוא מזומן לסעודה ענאמר (ישעיה מח יב) שמע אלי יעקב וישראל מקוראי. מהו מקוראי מזומני. מקום בראש הקרואים. ורב אמר משל למי שמשיא את בחו מי שמח אלא אביה על כלה שנאמר (ישעיה כט כב) לכן כה אמר ה' אל ביח יעקב. הוי אומר כשחבוא הגאולה לישראל יעקב שמח בה מכל האבות. לכך נאמר יגל יעקב ישמח ישראל:

תהלה טו

יגור באהלך: וכבוד מבפנים מי יכול לגור בתוכה. ה' מי מבפנים. אמר דוד אם חומת אש מבחוץ סביב. מבחוץ. ולכבוד אהיה בתוכה. ב ט) ואני אהיה להם נאם הי חומת אש מי יגור באהלך. זהו שאמר הכתוב (זכריה אמר דוד אם אור לו בציון ותנור בירושלים הי אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים. הללו. אמר להם וכי מדעתי הם. (שם) נאם זמנים. אמרו לו לישעיה מי אמר הדברים (שם) וחתו מנס שריו. א"ר סימון שני זה איקוניא. ממגור אלו בסילקאות שלו. אבריו. ממגור זה מחיצתו. דבר אחר וסלעו אלתוסבראות שלו. דבר אחר וסלעו אלו וסלעו זה אנטנייא שלו. ממגור יעבור זה יעבור. במלכות הרשעה הכתוב מדבר. שאמר הכתוב (שם לא ט) וסלעו ממגור מזמור לדוד ה' מי יגור באהלך. זה

דבר אחר מי יגור באהלך. מי ידור אין כחיב כאן אלא מי יגור. מאן יכיל לאיחותבא גבך. אמר רבי יהושע בן ליי מה אם נדב ואביהוא שנכנסו לבית המקדש יצאו שרופים מכאן ואילך מי יגור באהלך. א"ר שמואל כחוב בעוזא (דברי הימים א יג א"ר שמואל כחוב בעוזא (דברי הימים א יג ומה היה לו (שם י) ויחר אף ה' בעוזא. מכאן ואילך מי יגור באהלך. משל לעירני מכאן ואילך מי יגור באהלך. משל לעירני מנכנס למדינה וראה אותן שמוכרין מיני כחיחין וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאלו. אמרו לו חביריו מי שיש לו מעות הרבה. כך אמר דוד לפני הקב"ה מי יגור באהלך.

הולך תמים ופועל צדק. הולך תמים זה הקב"ה שנאמר (דברים לב ד) הצור תמים פעלו. ופועל צדק זה הקב"ה שנאמר (תהלים יא ז) כי צדיק ה' צדקות אהב. עריות. אלו שופכי דמים ואלו שופכי עבודה זרה. אלו מגלי עריות ואלו מגלי מולם אלו עובדי עבודה זרה ואלו עובדי את ישראל ואומרים לפני הקב"ה רבונו של אומר לעתיד לבוא באין כל האומות לקטרג אלו העכו"ם. ר' עזריה בשם רבי יהודה הקב"ה את ישראל. ונהרות לא ישטפוה רבים. לכבות את האהבה אהבה שאהב שנאמר (ישעיה יז יב) הוי המון עמים לא יוכלו לכבות את האהבה. אלו העכו"ם הוא אומר (שיר השירים ה ז) מים רבים בדבר אחד מן התורה אינן יכולין. וכן מתכנשין כל אומות העכו"ם ונותנין ממונם מחיר. ושוחד על נקי לא לקח. שאם שנאמר (ישעיה נה א) בלא כסף ובלא זה הקב"ה שלא נתן את התורה בדמים. שלא לעבור עבירה. כספו לא נתן בנשך מצוה. ורבון אמרי זה הוא שמשביע יצרו שמחסר את הכיס שלו להצר לנפשו לעשות וכמה. ר' אבין אמר נשבע להרע זה הוא לא ימיר שבועתו לטובה על אחת כמה יד) ולכן נשבעתי לבית עלי. אם להרע אני וימלא כבוד הי. ואומר (שמואל-א ג הקב"ה שנאמר (שם יד כא) ואולם חי עמוד הענן. נשבע להרע ולא ימיר זה נסע עד האסף מרים. מלמד שנתעכב לה (סימן) [סימון] (במדבר יב טו) והעם לא ואת יראי הי יכבד זה הקב"ה. א טו א) ואני מאסחיו ממלוך על ישראל. שמאס במלכות שאול. שנאמר (שמואל-בשטים. נבזה בעיניו נמאס זה הקב"ה לבני ישראל עם קרובו. כדאיצטריך להון קרובו זה הקב"ה שנאמר (תהלים קמח יד) וינחם הי על הרעה. וחרפה לא נשא על בשעת העגל. דכתיב (שמות לב יד) רעה זה הקב"ה שלא עשה רעה לישראל י) והי אלקים אמת. לא עשה לרעהו ודובר אמת זה הקב"ה שנאמר (ירמיה י

דמים. מפני מה אלו יורדין לגיהנם ואלו אין
יורדין. וכי משוא פנים יש לפניך. אומר
להן (שיר השירים ה ז) אם יחן איש את
כל הון ביתו. אם חתנו כל ממונכם בדבר
אחד מן החורה אינו מתכפר לכם. מה כתיב
בתריה (שם ה) אחות לנו קטנה. מה הקטן
הזה כל מה שהוא עושה אין מניחין ביזו.
כך כל מה שישראל מתלכלכין בעבירות כל
ימות השנה יום הכפורים בא ומתכפר להם
ענאמר (ויקרא טז ל) כי ביום הזה יכפר
עליכם:

עד הבקר. דבר אחר זה אלישע בן שפט בועז שנשבע ליצרו (רות ג יג) הי ה' שכבי רבי רבי מורי מורי. נשבע להרע. ביה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקוראו מלך יהודה שבשעה שראה תלמיד חכם חבלים. ואת יראי ה' יכבד. זה יהושפט יהודה שגירר עצמות אביו על מטה של אחר גבזה בעיניו נמאס. זה חזקיה מלך דוד אל ציקלג וגוי הנה לכם ברכה. דבר זה דוד שנאמר (שמואל-א ל כו) ויבוא עוסק בעצמות יוסף. ואת יראי ה' יכבד. לפי שכל ישראל עסוקין בביזה והוא היה נמאס. זה משה שמאס בביות מצרים. אותו מעשה עמד עליו והרגו. נבזה בעיניו של לוי וזמרי משבט שמעון. וכיון שראה נשא על קרובו. זה פנחס שהיה משבטו לעשות לאחיו רעה ולא עשה. וחרפה לא עשה לרעהו רעה. זה יוסף שהיה יכול במכירתו של יוסף ולא גילה לאביו. לא רגל על לשונו. זה בנימין שהיה יודע שנאמר (מיכה ז כ) תחן אמת ליעקב. לא ומסר נפשו למיתה. ודובר אמת. זה יעקב ופועל צרק. זה יצחק שהיתה פעולתו בצרק (בראשית יו א) התהלך לפני והיה תמים. דבר אחר הולך תמים. זה אברהם שנאמר

למליאל נחמתני עקיבא נחמתני: מהן כאילו קיים את כולן. אמר לו רבן עושה אלה לא ימוט לעולם. אם עשה אחת שכתוב בשרצים כאילו נוגע בכולן. כך כל המצוות כולן. הוי אומר כשם שאלה יהא בדין שאם עשה אחת כאילו עושה מטמא כאילו נוגע בכולן. מדה טובה לא אם מי שהוא נגע באחד מהן אפילו כעדשה מרובה על מדת פורענות חמש בכפלים. מה ואיזה מדה מרובה הוי אומר מדה טובה אלא בכולן והרי אם נגע בכעדשה מטמא. כד) אל תממאו בכל אלה. יכול אינו מטמא בכעדשה. וכחיב בסוף הממאות (שם יח מהן. בהרת מטמאה כגריס ותחלת ברייתה בכל אלה לא יהא טמא. אלא אפילו באחת הממאים לכם בכל השרץ. יכול אם לא נגע ראה מה כתיב בשרצים (ויקרא יא לא) אלה מפני מה אתה משחק ואני בוכה. אמר לו אכל. היה משחק. אמר לו רבן גמליאל שביחזקאל (יחזקאל יח ו) אל ההרים לא רבי עקיבא קורא בפסוקים הללו ואחרים אמר מי יוכל לעשות כל אלה. וכשהיה רבן גמליאל קורא המקרא הזה היה בוכה. כד יא) ומטים להרג אם תחשוך. וכשהיה יודע מהו. עד שבא שלמה ופירש (משלי לא ימוט. א"ר שמואל הימוט הזה איני (שמואל-א יב ג) הנני ענו בי. עושה אלה בדמים. ושחד על נקי. זה שמואל שנאמר בנשך. זה שמאי והלל שלא למדו תורה לווה ומאכילן. דבר אחר כספו לא נתן עובדיה שהחביא את הנביאים במערה והיה האלה טל ומטר. כספו לא נתן בנשך. זה (מלכים-א יז א) חי ה' וגו' אם יהיה השנים לפניו אם אקח. דבר אחר זה אליהו שנאמר שנאמר (מלכים-ב ה מז) חי הי אשר עמדתי

תהלה טו

מכתם לדוד שמרני אל כי חסיתי בך.
מכאן אמרו כל הנהנה מן העולם הזה
בלא ברכה מעל עד שיתירו לו המצוות.
א"ר אבהו כתיב (דברים כב ט) פן תקדש
המלאה הזרע. העולם הזה עשוי ככרם.
ומאי טעמא אמר
ריש לקיש אמרת לה' ה' אתה טובתי בל
אכלת. דבר אחר בל עליך יובלו כל הטובות
ייבואו עליך. דבר אחר מבלה אני כל
הטובות בגופך וגופך אינו בלה. אמר רבי
אחא כשאני מביא טובה בעולם איני מביא
הטובות לא ירים איש את ידו:

אבירים בכחו. זה יצר הרע. אבירים בכחו א"ר חמא מאי קרא (איוב כד כב) ומשך עד שנתנו לארץ ונסתם הגולל בפניהם. יכולים היו ואף על פי כן לא נקראו קדושים בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה ליצחק ולישראל עבדיך. אמר ר' פנחס אלו סמך משה ואמר (שם לב יג) זכור לאברהם ג מז) לך ואספת את זקני ישראל. מכאן האמין בהם בשעה שאמר למשה (שמות מו מו) הן בקדושיו לא יאמין. ואימתי קדושים עד שנתנו בארץ. שנאמר (איוב עד שינתן בארץ. ואפילו אבות לא נקראו מוב ולא יחמא. לפיכך אינו נקרא קדוש ז כ) כי אין אדם צדיק בארץ אשר יעשה עד יום מיתה. וכן שלמה אומר (קהלת את האדם בעולם הזה ואינו מאמין בהן בארץ עד יום מיתה. למה שיצר הרע מיצר הקב"ה קורא לצדיקים קדושים עד שינתנו אני מחזיק לקדושים אשר בארץ. שאין מחזיק לך טובה טובתי בל עליך. ולמי מלך המלכתיך עלי. אמר לו הקב"ה איני בקב"ה רבונו של עולם אף על פי שהייתי דבר אחר אמרת להי. אמר דוד לפני

> כגון דור אניש ודור המבול ודור הפלגה וסדומים. כמו שכחוב (בראשית ג יז) בעצבון תאכלנה. ואומר (שם טז) הרבה ארבה עצבונך והרונך. הרבית עצבונך לאבות העולם. שמא הפסידו כלום תלמוד לומר בל אסיך נסכיהם מדם. כההיא דתנינן ירדו ובאו למטה מן המערכה ומלחום חזרו להם ללשכת הגזית וקראו את שמע:

> על עולם הרבית עצבונות לדורו של שמד ומתו על קדושת השם. אמר לו הקב"ה דוד הפסידו כלום בל אסיך נסכיהם מדם. רמם חביב עלי יותר מן הקרבנות. אמר היסורין. אחד נמלו אבות וכל הדורות. היסורין. אחד נמלו אבות וכל הדורות. ואחד דורו של שמד. ואחד דורו של מלך המשיח. מה היו עושין בדורו של שמד היו מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותם תחת שיחיהן ומשיאין את נפשותיהן מהן. וחות צפרניהן ובדבר הזה מתו על קדושת השם.

לפני הקב"ה בני אדם שממהרין לפתחך לבנא ומאחרין לצאת הרבית להם עצבונות. לבוא ומאחרין לצאת הרבית להם עצבונות. וכשהיו אומרים להם נסכו לעבודה זרה והוא אומר איני מנסך. זבח איני זובח. שתה מים בכוס אדום איני שותה. אומר לו נדור בשם עבודה זרה ואומר איני נודר. שכך כתוב לנו על ידי משה רבינו (שמות כג יג) ושם אלקים אחרים לא תזכירו. ובל אשא את שמותם על שפתי. אלא ה' מנת הלקי וכוסי. אמר ר' יהודה בשם ריש לקיש מהו תומך גורלי הגורל הזה תמכני בסיני:

חבלים נפלו לי בנעימים. שנים תורה

שבכחב ותורה שבעל פה. א"ר פנחס הפלת גורלות על אומות העכו"ם ושלי נמצא בנעימים. (דברים לב ח) בהנחל עליון גוים. (שם ט) כי חלק הי עמו. כאיניש דאמר פלניא נפלה לפלוני. אף נחלת שפרה עלי. על ששמחתי בחלקי נעשה לי שפיר. רבי יוחנן אמר שכרן של מצוות שפרו עלי:

אברך את ה' אשר יעצני. ר' שמואל בר נחמן היה פותרו באברהם אבינו שלא למדו רב. ומי למדו. תני רבי שמעון בן יוחאי מלמד שזימן לו הקב"ה שתי כליותיו והיו נובעות חכמה ודעת. תדע לך שכן הוא ענגלה עליו הקב"ה בין הבתרים והראה לו ארבעה דברים. תורה וקרבנות גיהנם ומלכיות וכו' (במזמור ראשון):

שויתי ה' לנגדי חמיד. אמר רב בשעה שהוא מברך צריך אדם לומר ברוך אתה ה'. ושמואל אמר ברוך ה'. על דעתיה דרב דכחיב שויתי ה' לנגדי חמיד כי מימיני בל אמוט. ר' זעירא ורבי יהודה תרויהון אמרו כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה. מאי טעמא (תהלים קמה א) ארוממך אלקי המלך. כי מימיני בל אמוט. היו דברי תורה מיומנין לו לדוד היו מביאין לו נפלים והוא בודקן. והוא דהוה אמר (תהלים קיט מו) ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש:

לכן שמח לבי ויגל כבודי. אמר רבי אבהו הכבוד גולה בשעה שהקטנים הוגים להשתמש בו. דבר אחר לכן שמח לבי בדברי תורה. ויגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת ממני שנאמר (ישעיה ד ה) כי על כל כבוד חופה. אף בשרי ישכון לבטח. לאחר מיתה. אמר רבי יצחק מלמד שלא שלט בו רמה ותולעה:

כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר (ירמיה ג יב)

> כי חסיד אני נאם הי. ודוד קרא עצמו חסיד ענאמר (תהלים פו ב) שמרה נפשי כי חסיד אני. א"ר אלכסנדרי כל מי ששומע קללחו ושוחק נקרא חסיד. ודוד שמע קללחו ושחק בדין הוא שיקרא חסיד:

> שבלולב וחגיגה ושמחה וסוכה: אלא שבע. אלו שבע מצוות שבהג ארבעה בגבורתו. דבר אחר שובע. אל תקרי שובע (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש עקרי שובע אלא שבע. וכן הוא אומר אורח חיים שובע שמחות את פניך. אל פני שכינה לעולם הבא. שנאמר תודיעני אלו ז' כתות של צדיקים שעתידים לראות שובע שמחות. אל תיקרי שובע אלא שבע. רי אבין פתר קריא בישראל בר"ה ויה"כ. תמיד. דבר אחר תודיעני אורח חיים. בצלו של הקב"ה. שנאמר שויתי ה' לנגדי ומצמני הינוקות לאמתן שהן עתידין לישב מימינו אש דת למו. וחד אמר אלו סופרין שבא מכח התורה שנאמר (דברים לג ב) בימינך נצח. תרין אמוראין חד אמר זה חיים את בעי עשה ואכול. שנאמר נעימות לפני הקב"ה תודיעני אורח חיים. אמר לו היא למחזיקים בה. רבא אמר אמר דוד צפה לתורה. שנאמר (שם ג יח) עץ חיים תודיעני אורח חיים. אמר לו חיים את בעי רבי עזריה אמר אמר דוד רבון העולמים שנאמר (משלי י כז) יראת ה' תוסיף ימים. אמר לו דוד חיים את בעי צפה ליראה. דוד לפני הקב"ה תודיעני אורח חיים. תודיעני אורח חיים. א"ר יודן אמר

> דבר אחר מכתב לדוד. אמר דוד מכתם אני. משל למה הדבר דומה לאחד שהיה עובר בדרך ובידו שני איסרין ראה פונדק אחד אלו אוכלין דגים ואלו אוכלים בשר. אמר מה אעשה אם אומר לו הבא לי לאכול מיד מביא לי פסיונין ואין בידי אלא שני איסרין. הלך ואמר לו תן לי בשני איסרין.

אמר מה אחן לך בשני איסרין. אמר לו ולא שמעת מה המשל אומר לפי זוזי רקוד. כך אמר דוד המלך אין לי לישב עם הגדולים אמתין לי עם הקטנים. יהא אברהם יצחק ויעקב בקיטון ומשה ואהרן בטרקלין ואני בסף (תהלים פד יא) בחרתי הסתופף בבית

אלקים. ואם אין לי שאשב בסף (שם קטז יט) בחצרות בית ה'. ואם אין לי שאשב בחצרות לא אצא מן הפונדק (שם) בתוככי ירושלים הללויה:

תהלה יז

הכתוב (משלי כא כז) זבח רשעים הועבה.
רי יהושע בשם רי חנינא אמר לפי שבלעם
אומר לבלק (במדבר כג א) בנה לי בזה
שבעה מזבחות. כלומר שהקב"ה הפץ
בקרבנות. שכן הוא אומר לריעי איוב
(איוב מב ה) ועתה קחו לכם שבעה פרים
ושבעה אילים. אמר לו הקב"ה רשעים
איני הפץ בקרבנות שלך זבח רשעים
הועבה. ובמה אני הפץ בתפלחן של
ישראל. שנאמר (משלי טו ה) ותפלח
ישרים רצונו:

שיגבו מהם מאה ליטרין של זהב ויבקשו שמא אם משלח להם פרוסטקוסרין למדינה שמא הן יכולין לפחות. והוא עונה אותם במדינה ויבואו ויבקשו ממנו בני המדינה מושה כל מה שמבקש אם יתן קטריגון אמר להן הקב"ה בנוהג שבעולם המלך וגבריאל. ולמה אמר להן השמר מפניו. שמו של הקב"ה משותף בהן. כגון מיכאל יח) רכב אלקים רבותים אלפי שנאן הי בם. איסטירטיגוס. הדא הוא דכתיב (תהלים סח מג עלב"ה חקוק על לבן של מלאכים כמין השמר מפניו. מהו כי שמי בקרבו שמו מלאך לפניך. מה כחיב בתריה (שם כא) כתיב שם (שמות כג כ) הנה אנכי שולח לוי כששלה הקב"ה מלאך לפני ישראל מה דכתיב מלפניך משפטי יצא. דבר אחר א"ר מלך נאה למלך לדון למלך. הדא הוא א"ר יוחנן אמר דוד לפניו אני מלך ואתה ושנו רבותינו המלך לא דן ולא דנין אותו. ארבע תפלות אחר כך מלפניך משפטי יצא. אלא מאחר שאקרא את שמע ואתפלל דיני ביום הכפורים בבקר איני יכול לעמוד. משפטי יצא. אלא אמר דוד אם תוציא חמשה דברים בפסוק הזה ואחר כך מלפניך דבר אחר תפלה. מה ראה דוד לומר הקב"ה אף על פי שבחר שלשה ימים דבר נפלה נא ביד הי. בוא וראה רחמיו של אמר דוד אוי להן לאזנים שכך שומעות אלא אף על פי כן אומר אצל אבי טוב לי. כך אמך. אומר להם אוי לאזנים שכך שומעות אני מבלש שנקבור אותך אצל אביך או אצל לאדם אחד שנפל למטה. אמרו לו להיכן הי כי רבים רחמיו. משל למה הדבר דומה ויאמר דוד אל גד צר לי מאד נפלה נא ביד אמר לו אמור לו דבר. מה כתיב (שם יד) (שם) עתה דע וראה מה אשיב שולחי דבר. החווה רמו לו שיברור את הדבר שנאמר ולעשירים לקטנים ולגדולים. ואף גד הריני בורר את הדבר שהוא שוה לעניים דוד ואנשיו גבורים מה איכפת ליה. אלא אומר מלחמה. מיד אומרים גבור היה ואוצרותיו מלאים מה איכפת ליה. ואם יהיו כל ישראל אומרים עשיר היה דוד להשיבו. אמר זוד אם אומר רעב מיד ביה דוד עומד וסוער ולא היה יודע מה (שמואל-ב כד יג) מה אשיב שולחי דבר. או במלחמה ירד ונספה. כיון שאמר לו כו י) כי אם ה' יגפנו. או יומו יבוא ומח. בשלחה תריבנה. ומה הן שלש (שמואל-א שלש גזירות. (ישעיה כז ה) בסאסאה מל שאול אדוניך שלש כך אני נומל עליך יב) שלש אנכי נומל עליך. כשם שגזרת אליו גד החוזה ואמר לו (שמואל-ב כד יספר ואתה השלכת עליהם מנין. ושלח נאמר לא אני אמרתי אשר לא ימד ולא שמנה דוד את ישראל היה כעס לפני הקב"ה מלפניך משפטי יצא. א"ר יהודה בשעה אלא מלפניך משפטי יצא. א"ר יהודה מהו רבונו של עולם אין אחר זולתך יכול לוותר לכם מפני שהוא שליח. כך אמר דוד כי לא ישא לפשעכם. אינו יכול לוותר שצוה המלך. לכך נאמר (שמות כג כא) מהם בני המדינה שמא יכולין הן לפחות מה

צלב"ה רחמיו רבים לכך נאמר מלפניך נפלתי ביד שונאי היו מכלין אותי. אבל משה רבינו. כיון שראה דוד כך אמר אלו בפני עצמה בתפלה וברכת המזון. בצווי לירושלים. ותקנו בונה ירושלים הי ברכה ויום אנא השב שכינתך לציון וסדר עבודה ישראל מתפללין שלש תפלות בכל יום לפיכך התקינו חסידים הראשונים שיהו ולא מבקשים רחמים על אחת כמה וכמה. בימינו והיה בימינו ואין אנו מתאבלין שלא תבעו בנין בית המקדש. אנו שחרב חרב בימיהם כך נעשה להם ונענשו על וחומר ומה אם אלו שלא נבנה בימיהם ולא תבעו בנין בית המקדש. והלא דברים קל אלפים שנפלו בימי דוד לא נפלו אלא שלא כמה ימים ולא השגחת בו. כך כל אותן אמר לו לך עשה דבר פלוני שצויתיך היום הבן למה הוא מכה אותו. לאחר שהכהו דומה] לאחד שהיה מכה לבנו ולא היה יודע עלה והקם להי מזבח. [משל למה הדבר (שם יח) ויבא גד אל דוד וגוי ויאמר לו הרף ידך. רבה היא משכונתך גבך. מיד מו) ויאמר למלאך המשחית בעם רב עתה אלף מישראל. הדא הוא דכתיב (שם בן צרויה נפל שהיה שקול כנגד שבעים מהן שבעים אלף. ורבנן אמרי אבישי שעות. ואותה שעה שנשתיירה מתו בה מאליהן. וביטל הקב"ה מהן שלשים וחמש מן העולם אין מי שישמור אותם ויתבטלו ואחד שעה אחת בזכותו שאם יתכלו ישראל ובקשו מלפני הקב"ה לוותר להם לכל אחד שלשים וחמשה כנגד שלשים וחמש שעות. ושבעת ימי השבת ושמונת ימי המילה. הרי בלוחות ושלשה אבות וחמשה חומשי תורה באותה שעה נכנסו עשרת הדברות ושני המזרח עד הנץ החמה. אמר רבי תנחומא תמיד ועד זריקת דמו. ורבנן אמרי משיאיר עת מועד. תני רבי חייא משעת שחיטת (שם טו) ויתן הי דבר בישראל מהבקר עד שהן צושין שלשים ושש שצות. מה כתיב

משפטי יצא:

שנאמר שובע שמחות. שבעתנו בה שמחות יח) עץ חיים היא למחזיקים בה. ומהו אורח חיים זו תורה. שנאמר (משלי ג שנאמר וגם נצח ישראל. דבר אחר תודיעני שנצחת לאומות העכו"ם (שנקרא נצח) נעימות בימינך נצח. הרי את מבושר קיימתם מצות לולב שנקרא נעים. שנאמר לא ישקר. והוא שדוד אומר לישראל שנאמר (שמואל-א טו כט) וגם נצח ישראל בדין ונמחלו עוונותם והם יודעין שנצחו. בידם מיד הכל יודעין שנצחו ישראל יוצאין קטנים וגדולים וטוענין לולביהן שהגיע יום הראשון של חג וכל ישראל הכפורים ואין אדם יודע למי נמחל. כיון לובשים לבנים ומתעטפים לבנים. עבר יום כל ישראל באין ומתענין ביום הכפורים אם אומות העכו"ם. עבר ראש השנה מרון ואין אדם יודע מי נוצח אם ישראל נוצח. כך בראש השנה עוברין לפניו כבני הנדיוסין רצין בהפרכוס מי שנוטל ובא הוא (ונומל) ונוצח ובא. בנוהג שבעולם שני נעימות בימינך נצח זה הלולב כמי שנוטל שבין ראש השנה ליום הכיפורים. מהו יא) תודיעני אורח חיים. אלו עשרת ימים כי תרבה שחד. לפיכך אמר (תהלים מז (משלי ו לה) לא ישא פני כל כפר ולא יאבה בדין לעולם הבא איני נוטל שוחד. שנאמר נומל שוחד בעולם הזה. אבל משאני יושב תפלה פתוחים עשו תפלה ותשובה שאני יצא. אמר הקב"ה לישראל בני עד ששערי ומעשים טובים ותפלה. מלפניך משפטי שוחד מן הרשעים בעולם הזה תשובה שוחד ולדון אותי. אבל אתה שאתה נוטל ח) ושוחד לא תקח. והן מתייראים ליקח עבונו אל עולם כתבת בתורה (שמות כג סנהדרין לך ודון לפניהם. אמר לו דוד עבי לוי אמר לו הקב"ה על חנם עשיתי דבר אחר מלפניך משפטי יצא.

הרבה. מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים:

דבר אחר שמעה ה' צדק. בשעה שאמר דוד לגלית (שמואל-א יז מה) אתה בא אלי בחרב ובחנית. שמעה ה' צדק. הקשיבה רנתי בשעה שברח דוד מפני שאול במערה. האזינה תפלתי במעגל שהיה מתירא מפני אבנר. בלא שפתי מרמה בזיפים. שנאמר (שם כג יט) ויעלו הזיפים אל שאול:

דבר אחר תפלה לדוד. כשאדם קם משנתו מתפלל ואומר ברוך מחיה המתים. שמעה ה' צדק זו קריאת שמע. האזינה תפלתי זו תפלה. הקשיבה רנתי זו רינונה של תורה. בלא שפתי מרמה זו תפלת המוספים. למה בלא שפתי מרמה שלא עמדנו בתפלה לא מתוך דברים בטלים ולא מתוך שפתי מרמה אלא מתוך דברי תורה ומעשים טובים. לפיכך מלפניך משפטי יצא. שהוא יוצא ומזכה אותנו:

בחנת לבי פקדת לילה. לפי שאמר דוד (תהלים כו ב) בחנני ה' ונסני. אמר לו הקב"ה אין אתה יכול לעמוד. אמר לו יכול אני לעמוד. כיון שבחנו ולא עמד בא לימוט התחיל צווח תמוך אשורי במעגלותיך. אמר לו ולא אמרתי לך אין אתה יכול. לפיכך אני קראתיך כי תענני

አረ:

הפלה חסדיך מושיע חוסים. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם תן לי מאותה היעוד וישמרך. לכך שמרני כאישון בת עין. אמר ר' יודן בשם רבי אין בית רובע בחללו של עולם כולו שאין בו טי קבין מזיקין אדם פושט ידו לתוך המזיק והקב"ה משמרו. אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שהולך בדרך איקוניא של מלאכים מהלכין לפניו ומכריזין ואומרים חנו מקום וזה שביהודה היה כרמו בגליל. לימים הגיע לו ביהודה. וזה שבגליל היה כרמו ביהודה כרמים. לאחד היה לו בגליל ולאחד היה למה הדבר דומה לשני בני אדם שהיו להם משמר את שלך. אמר רבי חייא משל נשמת אדם. אם אתה משמר את שלי אני ותורה אור. נרך בידי (שם כ כז) נר אלקים תורה כנר בפני חמה שנאמר כי נר מצוה מצוה ותורה אור. א"ר יוחנן מצוה בפני ונרך בידי. נרי בידך (משלי ו כג) כי נר הקפר אמר לו הקב"ה לאדם תהא נרי בידך שהוא משמר את התורה. אמר רבי אלעזר משמרים אותו אימתי הוא משתמר בשעה וכל המלאכים הללו שנמסרו לאדם שיהו הימים-א יב יט) וממנשה נפלו על דוד. שהקב"ה משלימן לך. כענין שנאמר (דברי אותם לפניך. דבר אחר מהו (ופול) [יפול] יבואו עליך מזיקין אותם מלאכים מפילים לא אמר מסרו מצדך אלף אלא יפול. שאם ואין אומר לך פרנסני. אמר רבי חנינא נוללון לך לשמרך ואין אחד נוגש אותך מסרתי לך אלף משמאל ורבבה מימין שהן ליתן לכל אחד ואחד פרנסתו. אבל אני לגיונותיו יוצאין לשמרו והוא נזקק להם בקב"ה בנוהג שבעולם מלך יוצא בדרך כל לשמאל אלף. ומהו אליך לא יגש אמר ה) וקשרתם לאות על ידך. לכך נמסרו ואיזו זו מצוח תפילין שנאמר (דברים ו אבל השמאל אינה שולטת אלא במצוה אחת (תהלים צא ז) ורבבה מימינך אליך לא יגש. מפני שהימין שולטת בכל המצוות. לכך וריבוא מימין. למה מימין יותר משל שמאל הללו שיהו משמרין אותו אלף משמאל ניזוק מיד. לכך מסר הקב"ה כל המלאכים משנה פניו ותשלחהו. והוא מביט בו והוא באדם ומשתנות פניו שנאמר (איוב יד כ) גורמין אותו הכסוי מתגלה והוא מביט של טחנין. ובשעה שעונותיהן של אדם נעון לפני עיניהן של מזיקין כחמורים הללו לאיקוניה של הקב"ה. רבנן אמרי פראמא

תהלה יו 78

זה אצל זה אמר אחד לחברו שמור כרמי שבגליל ואני אשמור כרמך שביהודה. ואם אתה אובדת את כרמי אני אובד את כרמך. כך אמר הקב"ה לישראל אם שמרת את התורה אני אשמור אותך שנאמר (דברים יא כב) אם שמור תשמרון. אם שמרתם תשמרון:

כב) הנה אשא אל גוים ידי: כי אשא אל שמים ידי. ואומר (ישעיה מט לו חייך אני נושא שנאמר (דברים לב מ) הוא אומר קומה ה' זכור שבועתך. אמר סט טז) אל תשטפני שבולת מים. לפיכך ארים ידיך דאנן טבעין. וכן הוא אומר (שם צווח (תהלים י יב) קומה ה' אל נשא ידיך. כשבולת של נהר לשטף את ישראל התחיל דוד שפעמים שהחטא גורם והם מתגברין ב) כי תעבור במים אתך אני. וכיון שצפה לא היו יכולין להנצל. שנאמר (ישעיה מג מצולה ואין מעמד. ואלמלא הקב"ה עמהם בתוכו שנאמר (תהלים סט ג) טבעתי ביון יב) הוי המון עמים רבים. וישראל טובעין מלכיות משולין במים שנאמר (ישעיה יו ואמר אבא ארים ידך דאנא טבע. כך ארבע השבולת למעלה על ראש בנו. מיד צעק בנו להעבירו וכשהגיע לחצי הנהר נתגברה אחד שהיה עובר בנהר ובנו עמו ואחז בידו אל נשא ידך. משל למה הדבר דומה לגבור להזדווג לה אלא אתה. ומהו אומר קומה הי ידך. אמר לפניו רבונו של עולם אין זוג להקב"ה (תהלים י יב) קומה הי אל נשא גוג שהוא בא אל ישראל בחזקה ואומר אחת ואחת. וחמישית שראה מלכות של וצוא מתמגו להקדוש ברוך הוא על כל הקודש היאך הן עתידות לשעבד בישראל כנגד ארבעה מלכיות שראה אותן ברוח הקב"ה לדוד בספר תהלים. ארבעה בשם ר' אושעיא אמר חמש עמידות העמיד קומה הי קדמה פניו הכריעהו. רי פינחס

להפיל אותו בחרבך שנאמר (שם לד ה) כי אמר פלטה נפשי מאותו רשע שאתה עתיד שבט אפי. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי עולמך. כמה דאמר (ישעיה י ה) הוי אשור החרב שהיא חרבך ועתיד אתה לרדות בה מ) ועל חרבך תחיה. דבר אחר מאותה אותה החרב שאמר לו יצחק (בראשית כז (דבר אחר פלטה נפשי מזה שבא עלי) מכח ו) רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. בתורה שנקראת הרב שנאמר (שם קמט נפשי מרשע חרבך. שבא מכח אבותי ומכח (תהלים כ ט) המה כרעו ונפלו. פלטה חובה. דבר אחר שברהו. כמה דאת אמר דלא תקדמך. מהו הכריעהו מכף זכות לכף אמר דוד קומה הי קדמיה לרשיעא מקמי יד ג) ויצא ה' ונלחם בגוים ההם. לכך גוג ומגוג אני נלחם עמו שנאמר (זכריה מגלה את הקץ וגואל אתכם אף משיבוא הקב"ה אני אמרתי בעצמי שבועה שאני רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר אמר (שמואל-א ג יד) לכן נשבעתי לבית עלי. ה' לחננכם. ואין לכן אלא שבועה שנאמר העולם. וכתיב (ישעיה ל יח) לכן יחכה וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחיי במלאך על שמך שנאמר (דניאל יב ז) דבר אחר קומה ה'. זכור שבועתך שנשבע

ממחים ידך ה' ממחים מחלד. מדבר בנבוכדנצר. אמר דוד לפני הקב"ה מה גבורים הן שנטלו שלטון מתחת ידיך והשלטת אותן בעולמך לשעבד בניך ואיזה זה נבוכדנצר ובלשצאר. ואין ממחים אלא גבורים שנאמר (דברים גו) החרם כל עיר מחים. ממחים מחלד. שהשלטתם על הארץ. ואין חלד אלא ארץ שנאמר (תהלים מע ב) האזינו כל יושבי חלד. חלקם בחיים. בעולם הזה שנתת להם שלוה. וצפונך תמלא בטנם. שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בבית המקדש שנאמר (מלכים-ב

רותה בשמים חרבי:

צבולים: אחת שהניקתם עד שהגדילו ונעשו מלכים מהם רומוס ורומילוס. וזימנת להם זאבה והניחו יתרם. אלו שני יתומין שנשתיירו ישבעו בנים. זה אספיאנוס וחביריו. שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות. שנתת להם שלוה. וצפונך תמלא בטנם. מחלד. שהשלטתם בעולם. חלקם בחיים. היו שהיו שלטין מתחת ידיך. ממתים גם ושתי המלכה. ממתים ידך. מה גבורים במלכות שאינה שלה שנאמר (אסתר א ט) אחת שנשתיירה זו ושתי ועשתה אגוסתא ואת בנו. והניחו יתרם לעולליהם. יתומה שנאמר (ירמיה כז ז) ועבדו אותו כל הגוים המלך. ישבעו בנים. זה אויל מרודך כד יג) כל אוצרות בית הי ואוצרות בית

ולזרעו. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של (שם יח נא) ועושה חסד למשיחו לדוד והדרך על בניהם. והניחו יתרם לעולליהם. בנים. (שם צ מז) יראה אל עבדיך פעלך מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך. ישבעו ואותן טובות שכתוב בהן (תהלים לא כ) וצפונך. נתבשר שחלקו עמהם לעתיד לבוא הלקם בחיים. וצפונם לא נאמר אלא ישראל ופירש. אמר לו הקב"ה דוד הפסידו מדעת עליון נתפס ומיד יצא וטיהר את ארץ חוץ מדעת עליון אינן נתפסין אנו חוץ מן בלעדי שמיא לא אתיא. מה צפרין רי שמעון בן יוהאי כך אמר אפילו צפור נכנסות ונומלות אימפוסין. כיון שראה לפניו ונוטלות דימוס ויוצאות. ומהן היו יושב ודן את הצפרים והיו מהן נכנסות מה עשה הקב"ה ראה אותו שלטון שהיה הוא ובנו י"ג שנה עד שהעלה גופן חלודה. כגון ר' שמעון בן יוחאי ובנו שהיה טמון ממתים מחלד. אלו שהעלה גופן חלודה ומתו תחת ידך. ממתים ידך, מומתים מידך גבורים הם שנתנו נפשם על קדושת השם דבר אחר מדבר בדורו של שמד. מה

> עולם אלו באים מכח החורה ומכח מעשים טובים. אבל אני איני בא לפניך אלא כעני המבקש צדקה שנאמר אני בצדק וגוי אשבעה בהקיץ. עם אוחן הצדיקים שנאמר (ישעיה כו יט) הקיצו ורננו שוכני עפר. דבר אחר אשבעה בהקיץ שאמרת (שמות לג כ) כי לא יראני האדם וחי. אבל לעתיד לבוא בשעת הקצת המתים אני שבע לראות ענאמר (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה. (שם נב ח) כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון:

> הצריקים לפני מי הם יגיעים: שידעו הרשעים לפני מי הם מכעיסין וידעו ורשע. אם כן מה בין צדיק לרשע. כדי (שם מ ה) ונגלה כבוד הי. הכל רואין צדיק בלבד זוכין ומקבלין פני שכינה שנאמר רשעים ואין בהם אלא זכות של צדקה זכות של צדקה בלבד. ללמדך שאפילו בהקיץ תמונתך. מה ראה דוד לפרש שנאמר אני בצרק אחזה פניך אשבעה צרקה שעל ידי צדקה הוא מקבל פני שכינה רואה פני המלך. ראה כמה היא כוחה של העטרה שהיא מכנסת לעטר את המלך היא המלך היא עושה עטרה לפי כבודה ועל ידי למטרונית אחת שהיא מבקשת להקביל פני ומקבל פני שכינה. משל למה [הדבר] דומה של צדקה שפרוטה שאדם נותן לעני זוכה דבר אחר אני בצרק. ראה מה כחה

> דבר אחר אני בצדק. לפי שהרשעים יושבין בעולם הזה שלוין וכופרין בהקב"ה וצדיקים מתייסרין בעולם הזה ומתים על שם יוצרם. לכך אמר דוד אני איני מן המכעיסים לפניך אלא מאותם שהם יגעים בתורה שכתוב בה (דברים מז כ) צדק צדק תרדוף. לכך נאמר אני בצדק אהזה פניך:

> דבר אחר תפלה לדוד שמעה הי צדק. הדא הוא דכתיב (שם לג ז) וואת ליהודה

کارخ باب: כרכתיב (שמואל-א כו יו) ויכר שאול את לול האמור להלן אלא קול האמור בדוד על עצמו באותו לשון שמעה ה' צדק. שאין ויאמר שמע הי קול יהודה. התחיל מתפלל עליו ועל שבטו ואמר (שם) וואת ליהודה שסמך על דברי משה רבו כשראה שנתפלל דבריו על דברי תורה. וכן מצינו בדוד לסמוך על דברי הראשונים ולסדר את בחכמה ובמנין. הא למדת שצריך אדם בית דין חברו אלא אם כן יהיה גדול ממנו עליו שאין בית דין סתם יכול לבטל דברי שמא יראה יחיד דברי בית דין סתם ויסמוך ואין הלכה כמותו אלא כדברי המרובין. דבריהם. למה מזכירין דברי יחיד הואיל מל דבריו שהרי אבות העולם לא עמדו על לומר לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד מוכירים דברי ב"ש ודברי ב"ה לבטלה. יעמוד אדם על דבריו במקום שמועה. למה א עמדו על דבריהם במקום שמועה כך לא האשפות. אלא ללמדך כשם שאבות העולם מגרדי ואין לך מקום בזוי בירושלים משער ושם אומנותם והלא אין אומנות פחותה את דבריהם. למה הוזכר שם המקום שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים שמעיה ואבטליון ששלשת לוגים מים שני גרדיים משער האשפות והעידו מפי לא כדברי זה ולא כדברי זה. עד שבאו שמאי אומר תשעת קבין. וחכמים אומרים את המקוה שחייב אדם לומר בלשון רבו. צבל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין ויאמר שמע הי קול יהודה. תמן תנינן

הקשיבה רנתי. אין הרנה כאן אלא כעין אותו רנה שנאמרה למעלה שנאמר (מלכים-א ה כה) לשמוע אל הרנה. התם כתיב (דברים לג ז) שמע הי קול יהודה. וכתיב הכא שמעה ה' צדק. מהו כן שהצדיקים רוצים מהשכינה וממעטין את עצמן ממה שנתן להם. (תהלים קלז ט) שאול ואל בית הדמים. אל שאול שלא (שמואל-ב כא א) ויבקש דוד ויאמר הי אל אחד מהם. שאל באורים ותומים שנאמר במתת שקר. בקש דוד בכל דורו ולא מצא כה יד) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל צרקה ברבים ואין נותנים שנאמר (משלי לה לג) כי הדם הוא יחניף את הארץ. פוסקי רביבים. שפיכות דמים שנאמר (במדבר ותחניפי ארץ בזנותך. וסמיך ליה וימנעו השמים. גלוי עריות שנאמר (ירמיה ג ב) פן יפתה לבבכם. וסמיך ליה ועצר את זרה דכתיב (דברים יא מז) השמרו לכם צרקה ברבים ואינם נותנים. בעוון עבודה עריות ושפיכות דמים ובעוון הפוסקים גשמים נעצרים. בעוון עבודה זרה וגילוי אמר זוז בעוון ארבעה דברים על שם (שם א) ויהי רעב וגוי שנה אחרי לא מבני ישראל המה. ולמה ריחקם דוד מליץ אחד. (שמואל-ב כא ב) והגבעונים שנאמר (איוב לג כג) אם יש עליו מלאך מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות אבל בעולם הזה אפילו תתקצ"ט מלאכים שיכריע לכף זכות. הדא לעולם הבא. אלא לבלי חק. למי שאין בידו מצוה אחת פיה לבלי חק. לבלי חקם אין כתיב כאן ה יד) לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה בנגינות לפניו. דרש רי עקיבא (ישעיה סלה. כשיעשה הקב"ה נקמה ברשעים ננגן (שם ט יו) בפועל כפיו נוקש רשע הגיון להם. (שם י ב) יתפשו במזימות זו חשבו. כח ד) תן להם כפעלם וכרוע מעלליהם תן כן אני מנפץ את שלך. וכן הוא אומר (שם ח ג) מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. על עורתי שקבלו ממני עולליהם שנאמר (שם אנו דונו שבנינו בשביל שיקיימו ישראל בקולרין. אלא כך אמר הקב"ה אתה חרבת בבית שנפצו את עוללינו אלא שהוציאום כשם שנפצת את עוללי. ולא שמענו בחרבן בקב"ה אני מנפץ את עולליך אל הסלע אשרי שיאחז ונפץ את עולליך. כך אמר ידו להי ובשם ישראל יכנה. זה יאמר להי להי אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב שאמר והיה העולם (שם מד ה) זה יאמר בארבע כתות שהן עונות ואומרות לפני מי כא) הי הפץ למען צדקו. וכן את מוצא אושי רצונו לקיים מה שנאמר (ישעיה מב וליתן שכר ימים ושנים ולהרבות שכר כדי שלא תנעול דלת בפני גרים הבאים. גלגל הקב"ה עמו עד שהגיע לצ"ט שנה היה גר יכול להתגייר פחות מלי. לפיכך אלא בן צ"ט שנה שאלו מל בן נ' או ל' לא הקב"ה את הגרים. שלא מל אברהם אבינו מבני ישראל המה. בוא וראה כמה חבב שנאמר (שמואל-ב כא ב) והגבעונים לא אין בהם אחת מכל אלו. עמד ורחקן את הברית ואת החסד. ואלו הגבעונים שנאמר (דברים ז יב) ושמר ה' אלקיך לך עמדו אבותיו על הר סיני. גומלי חסדים חוטא. וכל שאין לו בשת פנים ברי שלא לבלתי תחטאו. הרי סימן לביישן שאינו (שמות כ יו) ובעבור תהיה יראתו על פניכם ונתן לך רחמים ורחמך. ביישנים שנאמר חסדים. רחמנים שנאמר (דברים יג יח) בישראל ואלו הן - רחמנים ביישנין גומלי שעה אמר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה אמר אין לי כסף וזהב עם שאול. באותה דאינון מתקמלין סבו לכון כסף וזהב. והוה ועוע אמר ליה מה (הגייה) [הנייה] לכון אחד ואחד באנפי נפשיה והוה מפייס מיניה בילמא בהתין אינון פלגין מפלג נסב לכל ד) אין לנו כסף וזהב עם שאול. אמר סבו לכם כסף ודהב. והוו אמרין (שם אמר להון מה הנייה לכון דאינון מתקטלין אמרין יתנון לנא שבעה גוברין מבנוהי. ושמש. אמר להם מה אחון בעאן כדון. חוטבי עצים ושנים שואבי מים וחזן וסופר לו על שהמית ממנו שבעה אנשים שנים אמר להם מה לכם ולבית שאול. אמרו המית את הגבעונים. שלח דוד וקרא להם עשיתם עמו חסד. ואל בית הדמים אשר עשה לרעהו רעה שלא ירד לאומנות חברו. שנאמר (שם כז יב) אולי ימושני אבי. ולא רב ספרא. לא רגל על לשונו זה יעקב. לפני והיה תמים. ודובר אמת בלבבו כגון אברהם. שנאמר (בראשית יז א) התהלך הולך תמים וגוי. הולך תמים ופועל צדק זה ב) מי יגור באהלך ומי ישכון בהר קדשך. דוד והעמידן על י"ג שנאמר (תהלים טו א-יהודה מילה ושבת קודם מתן תורה הוו. בא יהיה לך מפי הגבורה שמענום. ואמר רב הוו שית מאה וחד סר הויין. אנכי ולא תורה צוה לנו משה. תורה בגימטריא הכי אמר רב המנונא מאי קראה (דברים לג ד) וארבעים ושמנה כנגד אבריו של אדם. וששים וחמש כמנין ימות החמה. ומאתים מצוות נאמרו למשה מסיני. שלש מאות קול ואמרה היא אמו. דרש רבא תרי"ג את הילוד החי וגוי היא אמו. יצאת בת של שלמה דכתיב (מלכים-א ג כו) תנו לה קול ואמרה אני עד בדבר זה. בבית דינו ויאמר עד. ויאמרו מבעי ליה. יצאח בת (שמואל-א יב ג) הנני ענו בי וגוי. (שם ה) ממני היו כבושין. בבית דינו של שמואל אינש אחרינא בהדיה. יצאת בת קול ואמרה ממני. דילמא לא כי היכי דאזיל איהו אזיל (בראשית לה כו) ויכר יהודה ויאמר צדקה רוח הקודש. בבית דינו של שם שנאמר כתיב. א"ר אלעזר בג' מקומות הופיע העיר יעבדוהו מכל שבטי ישראל. יאבדוהו לבוא שנאמר (יחזקאל מח יט) והעובד בעופל. ואף הקב"ה עתיד לרחקן לעתיד שנאמר (נחמיה ג כו) והנחינים היו יושבים לא מבני ישראל המה. ואף עזרא רחקן עמד דוד ורחקן. לכך נאמר והגבעונים שדי יתן לכם רחמים. ולא רחמו עליהם. בשם יעקב שנאמר בו (בראשית מג יד) ואל אלו יראי שמים. והגבעונים שלא נקראו אלו בעלי תשובה. ובשם ישראל יכנה יעקב אלו גרי הצדק. וזה יכתוב ידו להי אני ולא יתערב בי חטא. וזה יקרא בשם

במומור י"ג. בא ישעיה והעמידן על שש נאמר אלא עושה אלה. אחד מאלה. למעלה חד מנייהו ימוט אחמהה. עושה כל אלה לא ימוט לעולם. מאן דעבד לכלהו לא ימוט כגון ר' ישמעאל ברבי יוסי. עושה אלה לא אפילו רבית דנכרי. ושחד על נקי לא לקח עד שאסיים פרשתי. כספו לא נתן בנשך ימיר. כרבי יוחנן דאמר אהא בתעניתא וקורא לו רבי ומורי. נשבע להרע ולא תלמיד חכם עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו ה' יכבד זה יהושפט שבשעה שהיה רואה עצמות אביו במטה של חבלים. ואת יראי נבזה בעיניו זה חזקיהו מלך יהודה שגרר הברול וקראם לבני ישראל עם קרובו. בקב"ה הוציא את ישראל ממצרים מכור לו קרוב בזוי או עני אז כופר בו. אבל הקב"ה מדת בשר ודם. בשר ודם אם יש קרוביו. א"ר סימון בא וראה שלא כמדת וחרפה לא נשא על קרובו זה המקרב את

ד) וצדיק באמונתו יחיה: הוא והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב (עמוס ה ד) דרשוני וחיו. בא חבקוק גם צרקה. בא עמוס והעמידן על אחת שנאמר שנאמר (ישעיה נו א) שמרו משפט ועשו וכמה. חזר ישציה והצמידן צל שתים דברים שדרכן לעשות בצנעה על אחת כמה הכנסת חתן וכלה אמרה תורה והצנע לכת. לכת. דברים שדרכן לעשות בפרהסיא כמו חסד. זה גמילות חסדים. (שם) והצנע כי אם עשות משפט זה הדין. (שם) ואהבת מיכה והעמידן על שלש דכתיב (מיכה ו ה) בנשים בשעה שעומדות על הכביסה. בא זה שאינו מסתכל עיניו מראות ברע. שמע זילותא דרבנן ושתיק. (שם) עוצם בדברים. (שם) אוטם אזנו משמוע. דלא ודובר מישרים. זה שאינו מקניט את חבירו (ישעיה לג טו) הולך צרקות. זה אברהם.

תהלה יח

למנצח לעבד הי. זה שאמר הכחוב (תהלים עד טז) לך יום אף לך לילה. ר' יודן בשם ר' יהודה אמר כל מה שאמר דוד בספרו כנגדו וכנגד כל ישראל וכנגד כל העחים אמרו. אמר לפניו רבונו של עולם עשית לנו נסים בלילה ואמרנו שירה בלילה. שנאמר (שם מב ט) ובלילה שירה עמי. ואומר (ישעיה ל כט) השיר יהיה לכם כליל התקדש חג. עשית לנו נסים ביום ואמרנו לך שירה ביום שנאמר ביום הציל ה' אותו:

בכל אלה עדיין איני יודע לקלטו פי יספר תהלל יה. אמר דוד אף על פי שקלסתיו נפשי את הי. בנשמתו (שם קנו) כל הנשמה תאמרנה. בנפשו (שם קד א-לה) ברכי עצמותיו שנאמר (שם לה י) כל עצמותי (שם פד ג) לבי ובשרי. סוף דבר קלסו בכל בשפתיו (שם עא כג) תרננה שפתי. בלבו בגרונו (שם סט ד) יגעתי בקראי נחר גרוני. בלשונו (שם לה כה) ולשוני תהגה צדקתך. הי. בפיו (שם עא טו) פי יספר צרקתך. קלסו בעיניו (שם כה טו) עיני תמיד אל שנאמר (שם כג ה) דשנת בשמן ראשי. שלא קלס להקב"ה בו. קלסו בראשו את מוצא שלא הניה דוד אבר בכל איבריו הכתוב (תהלים עא מו) פי יספר צדקתך. דבר אחר ביום הציל הי אותו. זה שאמר

דבר אחר למנצח לעבר ה'. מה ראה העובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף לו מעובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף לו כבוד וקורא לו שם חביב. בא וראה בבני קרח שעד שלא עשו חשובה לא נקראו חביבים ומשעשו חשובה נקראו חביבים (תהלים מה א) למנצח על שושנים. משעשו חשובה נקראו ידידים שנאמר (שם) למנצח אל שושנים לבני קרח משכיל

צוקתך:

(יהושע כד כט) וימת יהושע בן נון עבד הי: יהושע לא קרא עצמו עבד ונקרא עבד יג) זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך. אאמו אבו ובקב"ה קראו עבד (שמות לב עבד והקב"ה קראן עבד. יצחק לא קרא ביד דוד עבדי הושיע. ויש שלא קראו עצמן אמתך. והקב"ה קראו עבד (שמואל-בגיח) עצמו עבד (תהלים קטז טז) אני עבדך בן (במדבר יב ז) לא כן עבדי משה. דוד קרא להראות את עבוך. והקב"ה קראו עבד יעקב. משה קרא עצמו עבד (דברים ג כד) קראו עבד (ישעיה מד ב) אל תירא עבדי (שם לבי) אשר עשית את עבדך. והקב"ה בעבור אברהם עבדי. יעקב קרא עצמו עבד עבדך. והקב"ה קראו עבד (שם כו כד) עבד (בראשית יה ג) אל נא תעבור מעל קראו הקב"ה עבד. אברהם קרא עצמו אנו מוגא שכל מי שהוא קורא עצמו עבד של מעלה ונקרא עבד הי למנצח לעבד הי. מעלה. משעשה תשובה נכתב באיסרטיא שלא עשה תשובה לא נכתב באיסרטיא של שיר ידידות. וכן את מוצא בדוד שעד

אשר דבר ה' וגוי. מהו השירה הזאח.

1) כמופת הייתי לרבים. אמר דוד מה

1) מגלו בידי ארבעה ועד שנפל בידי בעל

10 אצבעות. כך ישראל אין אומרים שירה

12 אצבעות. וזהו כמופת הייתי לרבים

12 אצבעות. וזהו כמופת הייתי לרבים

12 ומגלית הפלשתי (עיין שמואל-א יו) וחירף

12 לישראל וקילל את דוד ונפל הוא בידו.

12 לישראל לפניו ארבעת (שמואל-ב כא כ) ויהי

12 איש מדון וגו' ואצבעות רגליו שש ושש.

13 אלה יולדו להרפה בגת. סמיך ליה (שם

הואת. כך כשיבוא משיח במהרה בימינו אין אומרים שירה עד שיתחרף המשיח שנאמר (תהלים פט נב) אשר הרפו עקבות משיחך. ועד שיפלו לפניו בעל אצבעות וו עכו"ם הרשעה שנאמר (דניאל ב מב) ואצבעת רגליא מנהון ברזל וגוי. ועד ואצבעת רגליא מנהון ברזל וגוי. ועד יד ב) ואספתי את כל הגוים אל ירושלים. מיד ויצא ה' ונלחם. באותה שעה אומר עירה שנאמר (תהלים צח א) מזמור שירו לה' שיר חדש כי נפלאות עשה:

שמחל לו הקב"ה לשעבר: האחרונים. ואלו הן הראשונים. אלא מלמד שירתא (שמואל-ב כג א) ואלה דברי דוד ומנין שנמחל לו עונותיו. דכתיב בתר הדא מוצא בדוד שנעשה לו נס ואמר שירה. להן הקב"ה בשעה שאמרו שירה. וכן את והיכן הן מה שעשו לשעבר. אלא מחל עוד ויעשו בני ישראל. תחלת עשייה לעשות הרע. ואחר שירת דבורה כתיב אבא בכל מקום כתיב ויוסיפו בני ישראל ישראל הרע בעיני ה'. א"ר אבהו בשם רבי דסמיך בתר שירתא (שם ו א) ויעשו בני ה א) ותשר דבורה. ומנין שנמחל להם. להם נס ואמרו שירה שנאמר (שופטים וכן את מוצא בימי דבורה וברק שנעשה שנאמר (תהלים קו ז) וימרו על ים בים סוף. סוף. שהסיען מהחטאים שלהם. מים סוף (שמות טו כב) ויסע משה את ישראל מים ואמרו שירה נמחלו כל עונותיהם שנאמר בריה חדשה. וישראל כשנעשה להם נס שירה בידוע שמוחלין לו כל עונותיו ונעשה אומר. אלא כל מי שנעשה לו נס ואומר רבי סימון לא כל מי שהוא אומר שירה דבר אחר את דברי השירה הואת. אמר

ביום הציל ה' אותו. וכי ביום אחד הציל אותו מאויביו ומשאול. אלא שהיה שקול

> עליו כנגד כל אויביו. דכל מאן דחבע ליה בר ישראל חבריה קשה עליה מכל שונאי אומות העולם. וכן שמשון אומר להן (שופטים טו יב) השבעו לי פן תפגעון בי אחם. ושבקו יתיה. וכן שלמה אומר (משלי יח יט) אח נפשע מקרית עז:

הוא אצלנו בכל שעה. רבי אלעזר אומר מלחמת ישראל קודמת אבל בן ישי מצוי בידינו לא נפנה ממנו. מהן היו אומרים על דוד. מהן היו אומרים עד שבן ישי שמואל בר נחמני ששם נחלקו גבורי שאול ולמה נקרא שמה סלע המחלקות. א"ר על כן קראו למקום ההוא סלע המחלקות. אלא מלאך היה (נקרא) שנאמר (שם כח) הוא שאמר לו (שמואל-א כג כז) מהרה. היה. אמר לו ר' פינחס וכי השליח יועץ ממרום יקחני. רבי יודן אמר מלאך שליח אומר מלאך מן השמים היה שנאמר ישלח שמואל. מיד ומלאך בא אל שאול. רבי א ג כ) וידעו כל ישראל וגוי כי נאמן אני עליו שהוא נאמן שנאמר (שמואל-מיד אמר לו הקב"ה שמואל כוזב. מעיד קטז יא) אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב. שהבטיח אותי. ומנין שאמר כן (תהלים משחך ה' למלך. היכן היא אותה ההבטחה אומר על חנם משח אותו שמואל ואמר לי שראה דוד עצמו מצומצם ביד שאול התחיל כו) ויהי דוד נחפז ללכת מפני שאול. כיון שנעשה לו נס בסלע שנאמר (שמואל-א כג הרשעים. ומה ראה דוד לקלס בסלע על סלעי מתוגה. ומצודתי בשמך אני צד את הקדש אומרת לו חזקי הי סלעי ומצודתי. אמר דוד מילתא דמתפרש לכל אילין ורוח בריותיך. ר' נחמיה בשם ריש לקיש אמר רחמים על בריותך. דבר אחר אחבבך על אקראך רחום וחנון. דבר אחר אמלא יתך אלקיך. ומתרגמנן ותרחם. דבר אחר כמה דאמר (דברים ו ה) ואהבת את הי ויאמר ארחמך ה' חוקי. רחמית יתך.

שלא היו עמו באותו שעה לפיכך נקרא סלע ומברכין ומקצתן עומדין ואין מברכין לפי שלו מתחלק באותו מקום מקצתן עומדין שעשה לנו נס במקום הזה. וכשהיה המחנה פניהם ונופלין על פניהם ואומרים ברוך הוא והן יורדין מעל סוסיהן ומשתמחין על מאות האנשים שהיו עמו. באותה שעה לו נס היה מתחלק מחיילותיו הוא ושש וחיילותיו עוברין על אותו מקום שנעשה מהו סלע המחלקות. שבשעה שהיה דוד מי שלח ידו במשיח הי ונקה. דבר אחר מלא הרגו לשאול שנאמר (שמואל-א כו ט) מפיהם. הפוצה את דוד עבדו מחרב רעה. שאול. שנאמר (איוב ה טו) ויושע מחרב שניצל משפיכות דמים. ודוד שניצל מחרב תשועה למלכים אלו דוד ושאול. שאול זה. והוא שדוד אומר (תהלים קמד י) הנותן וגבוריו עומדין בצד זה ודוד וגבוריו מצד נחלק הסלע מכאן ומכאן ונמצאו שאול

המחלקות:

בשם רבי אחא אמר כלפי יהושפט אמרו כשתושיעני מאויבי אהלל יתך. ר' הונא ודרשהו. אושע מן אויבי אקרא ה' משובח. ומאויבי אושע. רבי יודן אמר סרס המקרא עליו. מהולל אקרא הי. משובח אקרא יתך. וקרן ישעי. מה שמן המשחה מבעבע ויורד הללו אל בקדשו. וכל הפרשה שהן עשרה. בסוף הספר בעשרה הלולין. (תהלים קנ א) לפי שקלסו בעשרה קלוסין לפיכך קלסו ישעי משגבי ומנוסי. רבי יהודה אומר ומפלטי. אלקי צורי אחסה בו. מגני וקרן לגוסגו ואנו בו - שולי וסלעי ומצודתי העכו"ם. וכנגדן אמר דוד עשרה מיני להרפה. חמשה מישראל וחמשה מאומות (שמואל-ב כא כב) את ארבעת אלה יולדו גרא שובך וגלית ושלשת אחיו. שנאמר דואג ואחיתופל שבע בן בכרי ושמעי בן שנפלו לפני דוד עשרה שונאים. שאול אלקי צורי אחסה בו. רבנן אמרי כלפי

> (דברי הימים-ב כ כב) ובעת החלו ברנה ותהלה נתן ה' מארבים. שער שלא היו שונאים באין עליו היה אומר שירה והיו השונאים נופלים לפניו:

> על הקיר ונשכו הנחש זו אדום. שנאמר שמעון הצדיק ועומדין לפניו. וסמך ידו קיים בימיה ולא היה עליהן כעס שהיו רואין זו מדי. ובא הבית זו יון שהיה בית המקדש ינוס איש מפני הארי. זו בבל. ופגעו הדוב היה היכל חרב בימיהם (עמוס ה יט) כאשר לי. רבי יהודה אומר מטעם אחר כיון שלא לך ומצאוך. (איכה א כ) ראה הי כי צר וממעטין אותן שנאמר (דברים ד ל) בצר שכל הנביאים מיחדין צרותיהן של ישראל קיים. אמר בצר לי ולא אמר בצרות. לפי בשלישית היכל. שכל ימיה של יון ההיכל חמא בר חנינא אמר למה (היה) מזכיר תבוא באזניו באדום. רבי פנחס בשם רבי וישמע מהיכלו קולי ביון. ושועתי לפניו אקרא ה' בבבל. ואל אלקי אשוע במדי. אמר זו גזרה שמד וזו גזרה שמד. בצר לי ווו החריבה בית שני. ר' אבא בר כהנא וברביעית מות. שזו החריבה בית ראשון רבון אמרי למה כתב בראשונה שבלי מות נחלי בליעל חבלי שאול מוקשי באדום. אפפוני יבעתוני סבבוני קדמוני. שאול סבבוני ביון. קדמוני מוקשי מות בבבל. ונחלי בליעל יבעתוני במדי. חבלי מדבר בארבעה מלכיות. אפפוני חבלי מות אמר דוד אפפוני צרות ובאות עלי כפולות בתרי הוטין כפולין הן נקראין אפפין. כך גואל אלא אתה. דבר אחר כשאשה אורגת ורבי אחא אמר נפניתי לכאן ולכאן ואין כאופן וגלגל. דבר אחר פניא אני מן עקיא. על הארץ. דבר אחר מתגלגלות ובאות עלי כעוף שנאמר (בראשית א כ) ועוף יעופף אלא עפפוני. הצרות טסות ובאות עליו הצרות עד האף. דבר אחר אל תקרי אפפוני אפפוני חבלי מות. מהו אפפוני. הגיעו

על קדושת השם שכמה שמדין גזרו עלינו שהיו ישראל מומחין עמה ונותנין נפשותם תמתי באדום. ולמה קורין אותה תמתי לפי יונתי שהיו מקריבין תורין ובני יונה בימיה. רעיתי זו מדי יונתי ביון. ולמה קורין אותה פתחי לי אחותי רעיתי. אחותי זו בבל. מייתי לה מטעם אחר (שיר השירים ה ב) (ירמיה מו כב) קולה כנחש ילך. רבי יהודה

ותגעש ותרעש הארץ. א"ר שמואל בר בימיה:

אחת כמה וכמה. אמר לו עוד יש בהן צורך אני מקיימן אלו שיש בהן צורך על הוא מביט בהן ואומר מה אלו שאין בהן לו לצורך נבראו שבשעה שהבריות חומאין מה ברא הקב"ה שקצים ורמשים. אמר אליהו זכור לטוב שאל את ר' נהוראי מפני ותחול. למה כי קמה על בבל מחשבות הי. שנאמר (ירמיה נא כט) ותרעש הארץ נחמני אין הרעש בא אלא על הפסק מלכות יגיע גי הרים אל אצל. א"ר שמואל בר שנאמר (זכריה יד ה) ונסתם גיא הרי כי והתחתונים. ורבנן אמרי על המחלוקת לך. אף אני אזרעזע בשבילך העליונים אתה הזדעזעת איבריך על דבר שאינו ראוי אחא אמר על משכב זכור. אמר הקב"ה בשביל נוהו. לפיכך ותרעש הארץ. רבי הוא דכתיב (שם כה ל) ישאג על נוהו. בצער מחרה אפו בעולמו להחריבו הדא בהשקט ובבטחה ובית המקדש חרב ובניו ובתי קרקסאות ואומות העכו"ם יושבין הוא מביט בעולמו ורואה בתי טרטיסאות זהו עיקרו של דבר בשעה שהקדוש ברוך אמר לו הייך כך היא סברא דמילתא. אלא חלול מעשרות שאין מפרישין אותן כתקנן. על מה הזיעות באות לעולם. אמר לו על בבל. אליהו זכור לטוב שאל את ר' נהוראי נא כט) ותרעש הארץ ותחול כי קמה על מלכות למלכות. הדא הוא דכתיב (ירמיה נחמני למה הזיעות באות על הפסק בין

> לחפפית. שבלול לחזזית. סממית לעקרב: צורך. זבוב לצרעה. פשפש לעלוקה. נחש

> ובא השלישי והכריע ביניהם מן השמים עמכם. וכתוב אחד אומר ויט שמים וירד. ואומר (שמות כ יש) כי מן השמים דברתי לו) מן השמים השמיעך את קולו ליסרך. וירד משה. כתוב אחד אומר (דברים ד עשן באפו. אימתי ויט שמים וירד ויפן שכתוב בספר תהלים ותגעש ותרעש. עלה משם כל ישראל ופנה כל הפנים הזעומות משה. אמר רבי יצחק לא זו משם עד שפנה מהן. שנאמר (שמות קב טו) ויפן וירד ומחפלל על ישראל עד שהשיב את האף חמשה מלאכי חבלה נתיירא משה התחיל ועשו ישראל אותו מעשה. נזדווגו לו בשעה שעלה משה למרום ונשתהה שם דבר אחר ותגעש ותרעש.

השמיעך. אימתי מן השמים:

נמל מנגינות שלהם ולא היו יודעים מה שנאמר וברקים רב ויהומם. הממם ערברן ואף הקב"ה הביא ברקים שהן מצוחצחין פרעה והביא מיני צחצוחין של ברול. עליו שנאמר וישלח חציו ויפיצם. חזר והקב"ה מביא חצים של אש והיה זורק רעיתי. חזר והביא חצים וזרק על ישראל. השירים א ט) לסוסתי ברכבי פרעה דמיתיך הקב"ה אף אני כן אדמה לך שנאמר (שיר מהלכת ומשתנת והיא טובה במלחמה. אמר רוצה להשתין עומד ומתעכב אבל הנקבה שהיא יכולה לעמוד במלחמה. לפי כשהסוס פרעה ואמר תנו לי סוס נקבה (שהוא) תרכב על סוסיך מרכבותיך ישועה. חזר זכר ורכב עליו שנאמר (חבקוק ג ה) כי שהביא פרעה זכר כך הביא הקב"ה סוס עשה הקב"ה היה מדמה כנגדו. סוס זכר שארכב עליו שהוא קל. מה לרדוף אחרי ישראל אמר פרעה תנו לי וירכב על כרוב. בשעה שיצא פרעה

שיעשו. והיה עמוד הענן יורד ועושה אותן טיט ומיני רפש. ועמוד האש מרתיה ומלפות סוסיהון משתמטות. הזר פרעה והביא מיני בליסטראות. אף הקב"ה הביא מיני אלגביש שנאמר ברד וגחלי אש. הזר פרעה והביא סימנטרא. אף הקב"ה הביא גחלי אש והיה מלבב בקולו שנאמר ירעם משמים ה'. כיון שגמר פרעה כל מה שהיה משמים ה'. כיון שגמר פרעה כל מה שהיה לו ולא נשתייר בידו כלום אמר לו הקב"ה רשע כנגדי היית מטיח. אמר לו הקב"ה בשם ר' אלעזר התחיל הקב"ה עף שנאמר וירכב על כרוב ויעף. אמר לו רשע שמא אתה יכול לעוף התחיל הקב"ה מדדה מכנף אתה יכול לעוף התחיל הקב"ה מדדה מכנף

ממתין עד שיציעו לי הקרון בני אבד. מה הקרון לרדוף אחריהן. אמר המלך אם אני שבאין ושבו את בנו והיו עבדיו מציעין את רוח משל למה הדבר דומה למלך שבאו מבין כנפי החיות שנאמר וידא על כנפי רוח. אמר רי יהודא אין הרוח יוצא אלא נלחם בם בכל מקום) שכתוב וידא על כנפי נכתב במלחמות אחרות ללמדך שכל אחד (וכתיב בו לשון מהומה אף על פי שלא במלאך שנאמר (שם לה) ויצא מלאך הי. יט כג) ביד מלאכיך חרפת הי. נפרע ממנו שחרף על ידי שליח שנאמר בו (מלכים-ב (שמות ה ב) מי הי. נפרע בעצמו. סנחרב יוסף להבה. ובפרעה שחרף בעצמו ואמר (עובדיה א יח) והיה בית יעקב אש ובית (דניאל ז יא) ויהיבת ליקידת אשא. ונאמר ובסנחרב ובמלך חירם ובנבוכדנאצר ועשו ובדור הפלגה ובאנשי סדום ובגוג ומגוג לילך באש. וכן הוא אומר בדור המבול ומאורעיה. אמר כל מי שמעלה עצמו סופו ה' רבה בהם. ושם מפרש פגעי המלחמה לעתיד שנאמר (זכריה יד יג) תהיה מהומת ישראל עם אומות העכו"ם עתידין להלחם רוח. אמר רבי תנחומא כל מלחמה שנלחמו דבר אחר וירכב על כרוב וידא על כנפי

עשה המלך נטל סוס אחד מן הקרון ורדף עשה המלך נטל סוס אחד מן הקרון ורדף מחריהן. כך עשה הקב"ה נטל כרוב אחד מכסא הכבוד ורכב עליו ועשה מלחמה עם המצרים שנאמר וירכב על כרוב. מהיכן הביאו מגלגלי המרכבה. אמר ר' חנינא הקב"ה למעלה ממשאו שנאמר (דברים לג בר פפא בשר ודם למטה ממשאו. אבל הקב"ה למעלה ממשאו שנאמר (דברים לג נין) ומחחת זרועות עולם. כחוב אחד אומר (דידא. וכחוב אחד אומר (שמואל-ב כב יא) וירא. מכאן שיש לו עולמות הרבה והוא וירא. מכאן שיש לו עולמות הרבה והוא הולך להראות בהן. (שנאמר) ישת חשך הולך להראות בהן. (שנאמר) ישת חשך מן החשך שבמהון. רבי נחמיה אומר מן החשך שבגיהום שנאמר (איוב י כב) ארץ עיפתה כמו אופל:

בענן מלמטה הוא עולה שנאמר (בראשית (שם לז יא) יפיץ ענן אורו. ריש לקיש אמר ואחרינא אמר נהור ענני סגיין מוי שנאמר סגיין מוי שנאמר השכת מים עבי שחקים. (ורבן) [ורבנן]. חד מנהון אמר חשוך ענני כז) כי יגרע נטפי מים. רבי חייא בר אבא נוגעת בחברתה כמלא נימא שנאמר (שם שהן אלף אלפים וריבי רבבות ואין טיפה יתברך ויתגדל שמיה דקודשא בריך הוא. יהודה בר יחזקאל אמר כך היה אבא מברך בם ידין עמים. יתן אוכל למכביר. רב בחברתה. והיינו דכתיב (איוב לו לא) כי שנה גשמים יורדין ואין טיפה מתערבת שמתערבין זה בזה. ומהלך חמש מאות ושלש אצבעות ואינו מספיק לירד עד בגשמים אדם נוטל כברה חושר שתים באלו. אמר רבי יוחנן מעשה נסים יש נקרא שמם שחקים. שהם שוחקין אלו שופכין אלו באלו. אמר ריש לקיש למה אמר רבי אבא כדקין הללו של בהמה שהן מלוחין הן. אמר לו מתמתקים הם בעבים. אמר לו רבי יהושע והלא מימי אוקיאנוס אין הארץ שותה אלא ממימי אוקיאנוס. חשכת מים עבי שחקים. א"ר נחמיה

ב ו) ואיד יעלה מן הארץ. כחוב אחד אומר השכת מים. וכחוב אחד אומר (שמואל-ב כב יב) השרת מים. בשעה שהעננים מוענין את המים מחשיכין מן המים ואחר כך חושרין אותו לעולם. לכך נאמר השכת מים וחשרת מים:

רבותים. וכתיב (זכריה יד ה) ובא הי אלקי ראה מה כתיב (תהלים סח יח) רכב אלקים ונלחם. וכשיוצא למיומם שלו במתן תורה שמו. וכן הוא אומר (זכריה יד ג) ויצא הי שנאמר (שמות טו ג) ה' איש מלחמה ה' יוצא למלחמה אינו יוצא אלא לעצמו לתשמישו. אבל הקב"ה אינו כן כשהוא למייל למיומם שלו נוטל (כל) לגיונותיו נומל כל היילותיו עמו וכשהוא הולך מלך בשר ודם כשהוא הולך למלחמה שעה עביו עברו. אמר רבי יהודה הנשיא להן הקב"ה איני צריך עברון מן הכא באותו מוענין קשתות ואלו טוענין רמחים. אמר השרת לסייעו. אלו טוענין חרבות ואלו מלחמה עם המצריים בים באו מלאכי בשם רי אבא אמר כשבא הקב"ה לעשות והשמש מזריה נגדו עביו עברו. ד' יודן מנוגה נגדו עביו עברו. כשהרוח מנשבת

וירעם משמים ה'. אמר רבי אבא עלש מלחמות של מהומה הבטיח הקב"ה לישראל בכניסתן לארץ שנאמר (שמות כג כז) את אימתי אשלה לפניך. (דברים ז כג) ונתנם ה' אלקיך לפניך והמם מהומה גדולה. ורבנן ילפי לה מהכא (יהושע י י) גדולה. ורבנן ילפי לה מהכא (יהושע י י) ויהומם ה' לפני ישראל. (שופטים ד טו) ויהומה ה' את סיסרא. (שמואל-א ז י) וירעם ה' בקול גדול וגו' ויהמם. אמר ר' סימוך ועוד שתים. וברקים רב ויהמם. (זכריה יד ועוד מהומת ה' רבה בהם. ר' סימוך בשם רבי אבא אמר אחת לשעבר שנעשה לפרעה ואחד לעתיד לבוא לגוג ומגוג:

כן לדושים עמך:

הקב"ה למשה (שמות יד טז) ואחה הרם את מסך. נבקעו כל מעיינות תהום שבעולם אפילו מים שבכרים ושבגתות תהום שבעולם אפילו מים שבכרים ושבגתות ושבצלוחיות נחלקו באותה שעה. הוי ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל. אלו שבים. א"ר יודן (תהלים עז יז) ראוך מים. אלו המים העליונים. (שם) ראוך מים יחילו. אלו התחתונים. מגערתך. אמר רבי חנינא העאמר (שמות טו י) נשפת ברוחך כסמו

ישלה ממרום יקחני. רבי יודן אמר כיון שעלה אחרון מישראל מן הים עלה אחרון מישראל מן הים עלה אחרון שעלה אחרון מישראל מן הים עלה אחרון השנצרים בים. א"ר יודן מה היו עושין החשושין שבהם שנכנסו. כביכול היה הקב"ה נותן ידו ושולה אותן מן הים שנאמר הקב"ה נותן ידו ושולה אותן מן הים שנאמר על אלו ועל אלו הפך הים. מה היה על אלו ועל אלו הפך הים. מה היה על אלו ועל אלו הפך הים. מה היה ימינה שוקעה למצריים שנאמר (שם ו) אחת שוקעה למצריים עואמר (שם) ימינך ה' נאדרי בכח לישראל. (שם) ימינך ה' תרעץ אויב למצריים. ר' שמעון בן לקיש אמר אף הראשונים שבמצריים הגיעו ליבשה וביקשו לילך והביא הקב"ה את הים ודיבקם וכסה אותם שנאמר (הושע את הים ודיבקם וכסה אותם שנאמר (הושע

יצילני מאויבי עז. ר' סימן פתר לה ביום השלישי. מאויבי עז זה פרעה שנאמר (שמות טו ט) אמר אויב. ומשונאי אלו המצריים. יקדמוני ביום אידי זה עמלק שנאמר (דברים כד יח) אשר קרך בדרך. ויהי ה' למשען לי (שמות יז יב) וידי משה בבדים. ויציאני למרחב שנחן לי את התורה שנאמר (איוב יא ט) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. יחלצני כי חפץ בי יגמלני ה' כצדקי. מדבר בשבטו של לוי שלא היו

באותו מעשה. ומהו כבור ידי ישיב לי. א"ר פנחס כברריות שעשו ידי. כי שמרתי דרכי ה' בעגל. ולא רשעתי מאלקי (שמות לב כו) ויעמוד משה בשער המחנה. ר' ברכיה בשם ר' שמעון בן לקיש אמר מאן לא בעי למהוי קריביה דמלכא. אלא שאמר כל מי מלא נתן נזם לעגל יבוא אלי. מיד (שם) ויאספו אליו כל בני לוי. כי כל משפטיו ויאספו אליו כל בני לוי. כי כל משפטיו לגלדי (דברים לג י) יורו משפטיך ליעקב. ואהיה תמים עמו (שם ה) חמיך ואוריך לאיש הסידך:

לך אל העם. ואימתי נתברר על עסקיו תשלח. מה כתיב תמן (שם מז) ודבר הוא בשעה שאמר לו (שם ד יג) שלח נא ביד אשר אהיה. ואימתי בא עמו בעקמנות מה שמו. אמר לו זו עכשיו לשעה אהיה ואימתי בשעה שאמר לו (שם יג) ואמרו לי פניו. וכשבא בתמימות אף הקב"ה כן. קאי בגויה. מה כתיב (שם ו) ויסתר משה מדוע לא יבער הסנה. אמר מאן דברייה עמו כן. אימתי בשעה שאמר (שמות ג ג) במשה כשבא עמו בחסידות אף הקב"ה בא שנפנה מן המלאכים). ר' נחמיה פתר קרא סופרים הוא שכינה היתה ממתנת לו עד (שם יג) ידוע חדע. (אמר ר' סימון תיקון לו (שם טו ה) במה אדע. מה כתיב בתריה הקב"ה בא עמו כן. ואימתי בשעה שאמר עודנו עומד. וכשבא עמו בעקמנות אף עבוך. מה כתיב תמן (שם כב) ואברהם מאמר לו (שם יה ג) אל נא העבור מעל יירשך זה. ואימתי בא עמו בתמימות בשעה תתן לי. מה כתיב בתריה (שם ד) לא שאמר לו (בראשית טו ב) ה' אלקים מה בתמימות. ואימתי בא עמו בחסידות בשעה שבא עמו בתמימות אף הקב"ה בא עמו אף הקב"ה בא עמו בחסידות. ובשעה באברהם בשעה שבא עם הקב"ה בחסידות עם נבר תתברר. ר' יהודה פתר קרייא עם חסיד תתחסד. עם גבר תמים תתמם.

משה מבקש לשמש בכהונה גדולה דכתיב רי חלבו אמר כל שבעת ימי המלואים היה (דברים ג כז) כי לא תעבור את הירדן. ותחנונים שיכנס לארץ. בשביעי אמר לו כל שבעת ימי אדר היה משה מבקש תפלה בכנפיך. ואימתי פרע לו. א"ר ברכיה הקדוש ברוך הוא הייך שאני צוררה לך עלילה שעשה לבני ישראל. אמר לו יודיע דרכיו למשה לבני ישראל עלילותיו. וכבר נשלם. והיינו דכתיב (תהלים קג ז) (שיר השירים ב ח) מדלג על ההרים וגוי. הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו. וכן אומר שאתה מחשב לעצמך שמיום שנולד יצחק אלא מאתים ועשר. אמר לו הקב"ה לא כמו מאות שנה. ועדיין לא נשלמו ולא עשו שם (בראשית טו יג) ועבדום וענו אותם ארבע מה שאמרת לאברהם אבינו בין הבתרים ואמר להקב"ה רבון העולם כבר חשבתי (שם יג) שלח נא ביד תשלח. והיה מסרב מאז שבעה. בשביעי אמר לו ששה. שלשום ארבעה. משלשום חמשה. גם גם אחד. תמול שנים. מתמול שלשה. משה אל ה' בי אדוני לא איש דברים אנכי שילך בשליחותו שנאמר (שם די) ויאמר הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה כל טובי על פניך. א"ר שמואל לפי שהיה כבודך. מה כתיב תמן (שם יט) אני אעביר בשעה שאמר (שם לג יח) הראני נא את

כי אתה עם עני חושיע. אלו ישראל. ועינים רמות חשפיל עיניך על רמים אלקי יגיה חשכי באסתר. דבר אחר כי אתה תאיר נרי ביואש. ה' אלקי יגיה חשכי ביהוידע. ר' אליעזר אומר בעליית בית המקדש היה ממון. א"ר שמואל בר נחמני בתאין היה ממון. א"ר סימון נראין דברי ר' אליעזר בעליית בית המקדש בימות החמה. ודברי ר' שמואל בימות הגשמים. ומי

(ויקרא ט א) ויהי ביום השמיני:

שמרו יהוידע הכהן ויהושבעת אשתו. הוי אומר כי אתה תאיר נרי:

דבר אחר כי אתה תאיר נרי. בגדודי עמלק.
א"ר יהושע בן לוי גייס גדול של עמלק בא
אל דוד והיה דוד עושה מלחמה עמו שתי
לילות ויום אחד. שנאמר (שמואל-א ל יז)
ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. ומי
האיר לו באותן הלילות. א"ר יהושע בן לוי
הקב"ה מאיר לו. הוי כי אתה תאיר נרי
בר קפרא אמר אמר לו הקב"ה נרי בידך
ונרך בידי אם אתה תאיר נרי רוצה לומר
אם אתה תשמור את נרי אני אשמור את
שלך וכוי (במזמור טז):

כי בך ארוץ גדוד. ר' הייא בשם ר' לוי אמר בשעה שאמר דוד לישראל לעשות מלחמה עם אנשי יבוס התחיל אומר (דברי הימים-א יא ו) כל מכה יבוסי בראשונה יהיה לראש ולשר. מה עשה יואב הביא ברוש אחד רענן וקבעו בצד החומה וכפף ראשו שהיה רך ואחז בו דוד וקפץ יואב על ראש דוד ונתלה בברוש ודילג על החומה. אמר דוד (תהלים קמא ה) יהלמני צדיק חסד ויוכיחני. מה עשה הקב"ה קיצר את החומה ועלה דוד אחריו שנאמר ובאלקי אדלג שור:

האל תמים דרכו. אמר רב לא נתן הקב"ה את המצוות לישראל אלא כדי לצרף אותן שנאמר אמרת ה' צרופה. האל תמים דרכו. דרכו של אלקים תמים אתה על אחת כמה וכמה. וכי מה איכפת ליה להקב"ה שוחט מן הקנה ואוכל או מן הזנב. רבי ברכיה בשם רבי יעקב כתיב (ויקרא ז כד) וחלב בעה וחלב טרפה וגוי. אם לא אכלתם אותם בעולם הזה חייכם שאריסטון גדול מתוקן לכם לעולם הבא שנאמר (יואל ב כו) ואכלתם אכול ושבוע:

אתה הי מגן דוד. הדא הוא דכתיב ותתן לי נשבעת לו שלא יכבה נרו לעולם ועד ברוך מגן דוד בברכת ההפטרה. כי בשם קדשך שבע ולא עמד בו מיד התפלל דוד שיאמרו ב) בחנגי הי ונסגי. כיון שנסה אותו בבת בעשרה נסיונות. אמר לפניו (תהלים כו מגן אברהם ולא מגן דוד. אמר לו בחנתיו אמר דוד לפני הקב"ה מפני מה אומרים ברוך מגן אברהם. מגני וקרן ישעי משגבי. החוסים בו. ולמחר מברכין בניו בתפלה בי לפיכך אני מגינו. הוי מגן הוא לכל לו שיקריב את בנו והוא שומע לי וחוסה שעברו עליו. אמר להן הקב"ה הריני אומר ומן תשעה מלכים ואוכלוסין ומכל הצרות הקב"ה מחבב לאברהם הצילו מכבשן האש מגן הוא. אומות העכו"ם אומרים למה נא את בנך את יחידך. הוי אמרת הי צרופה משעבדות קבניו. וביצחק (שם כב ב) קח תמים. ובין הבתרים כשראה המלכיות לו הקב"ה (שם יז א) התהלך לפני והיה יד יד) וירק את חניכיו. ובמילה שאמר כאי) גרש האמה הזאת. ובמלכים (שם ב) בא נא אל שפחתי. ובישמעאל (שם לך לך. ושנים בשרה. בהגר (שם מז הוצאתיך מאור כשדים. שנים כשאמר לו כבשן האש שנאמר (שם טו ז) אני ה' אשר בעשר נסיונות. ואלו הן - כשירד לתוך תמים. אמרת ה' צרופה. שצרפו הקב"ה שנאמר (בראשית יז א) התהלך לפני והיה דבר אחר האל תמים דרכו. זה אברהם

כי מי אלוה מבלעדי הי. אמרה חנה (שמואל-אבב) אין קדוש כהי וגוי ואין צור כאלקינו. אין צייר כאלקינו. הצייר הזה אינו יכול לצייר במים והקב"ה צר במים שנאמר (בראשית אכ) ישרצו המים. צייר זה אינו צר באפלה והקב"ה צר באפלה שנאמר (תהלים קלט מו) אשר עושיתי בסתר רוקמתי. הצייר הזה צר צורה מתוך

מגן ישער:

צורה ומחוך סממנין הרבה אדום שחור לבן וירוק. והקב"ה מטפה אחת של לובן ומטפה של אודם צר את האדם. צייר זה אינו יכול לצור כל הצורה בבת אחת אלא קימעא עד שהוא גומר כל הצורה. אבל הקמעא עד שהוא גומר כל הצורה. אבל הקב"ה צר אותה בבת אחת שנאמר (ירמיה ימו) כי יוצר הכל הוא. בשר ודם הוא משבח את צורתו והקב"ה צורתו משבחת משבח את צורתו והקב"ה צורתו משבחת ונשמה קרבין ובני מעים. והקדוש ברוך ונעמה קרבין ובני מעים. שנאמר (תהלים קד א-לה) ברכי נפשי את הי. הוי אומר אין צור זולתי

מלמד ידי למלחמה ונחתה קשת נחושה זרועותי. מלמד שהיה נוטל דוד קשת נחושה וכופפה. דבר אחר נוח לאדם לכוף קשת נחושה ולא לכוף זרועותיו של דוד. דבר אחר קשת נחושה. שהוא בא מזרעו

של נחשון:

אלקינו:.

ותתן לי מגן ישעך. שלשה דברים נתנו מתנה לעולם ואלו הן - התורה והגשמים והמאורות. חורה שנאמר (שמות לא יח) יתן אל משה. הגשמים שנאמר (דברים יא יד) ונתתי מטר ארצכם. מאורות שנאמר (בראשית א יז) ויתן אותם אלקים ברקיע השמים. רבי זעירא בשם ריש לקיש אמר השמים. רבי זעירא בשם ריש לקיש אמר אף השלום שנאמר (ויקרא כו ו) ונתתי אף העלום בצרץ. ורבנן אמרי אף הנקמה שנאמר (יחזקאל כה יד) ונתתי את נקמתי באדום. ר' יהושע אמר אף הישועה שנאמר ותתן לי מגן ישעך. ובזכות מה. בזכות

דבר אחר ותתן לי מגן ישעך. מדבר באברהם שהיה יושב והשכינה עומדת. רבי ברכיה (אמר) בשם רבי לוי אמר ביקש

התורה. וימינך תסעדני. זו התורה שנאמר

(דברים לג ב) מימינו אש דת למו:

אותך. וכחיב (שם כג) ואצא אל הבקעה. ג כב) קום צא אל הבקעה ושם אדבר ובקרוש ברוך הוא אומר ליחוקאל (יחוקאל במקום פלוני והתלמיד הולך וממתין לו. עומדין הרב אומר לתלמיד לך והמתן לי רי שמעון בנוהג שבעולם התלמיד והרב ו) הי אלקינו דבר אלינו בחורב לאמר. אמר הוגעתי אתכם וציערתי שנאמר (דברים א תורה לישראל ארבעים יום ובסוף אמר להן לתלמיד הוגעתיך רב לך. והקב"ה לימד הרב והתלמיד עסוקין בתורה והרב אומר וענותך תרבני. אמר ר' אבא ראית מימיך ברא אלקים את השמים ואת הארץ. הוי שמו שנאמר (בראשית א א) בראשית אינו כן מזכיר קטיגמא שלו ואחר כך שמו ואחר כך קטיגמא שלו. והקב"ה עואי מלך בשר ודם כשהוא מוכיר מוכיר יעננו בקול. הוי וענותך תרבני. אמר בן אינו כן (שם ים ים) משה ידבר והאלקים הרב אומר והתלמיד עונה. אבל הקב"ה בשם רבי ישמעאל אמר בנוהג שבעולם יומם. הוי וענותך תרבני. רבי לוליאני שנאמר (שמות יג כא) והי הולך לפניהם והקב"ה נומל את הפנס לפני ישראל. בלילה מי נוטל לו הפנס לא התלמיד. אמר רבי הייא תלמיד הולך לפני רבו עומדת וממתנת לו. הוי וענותך תרבני. רבי סימון תיקון סופרים הוא שהשכינה שנאמר (בראשית יח כב) ויפנו משם. אמר השכינה ומעכב לו עד שהלכו המלאכים בקב"ה למלאכים לכו אצלו ונטפל עמהם אברהם היה מצטער על מילתו. אמר רבי סימון בשעה שנגלה הקב"ה על מעם (שם כב ד) ואתה קדוש יושב תהלות. להקב"ה הוא משרה שכינתו עליהם. מה חנינא על כל שבח ושבח שישראל משבחין אל. רי שמואל בר חייא ורי יודן בשם רבי שנאמר (תהלים פב א) אלקים נצב בעדת מוב הוא לבניך שהן יושבין ואני עומד אברהם לעמוד אמר לו הקב"ה שב. סימן

הוי וענותך תרבני. רבי יודן בשם רבי המא אמר לעתיד לבוא הקב"ה מושיב מלך משיח לימינו שנאמר (תהלים קי א) נאם הי לאדוני שב לימיני. ואברהם לשמאלו ופניו מתכרכמין ואומר בן בני יושב על הימין ואני על השמאל. והקב"ה מפייסו ואומר בן בנד לימיני ואני על ימינד. כביכול (שם ה) ה' על ימינד. הוי וענותך תרבני:

חרחים צעדי תחתי ולא מעדו. לא ירחבון ולא ירחפון ולא יחערפלון. רבי יהושע בן לוי אמר מכח החרם שהניף ישבי דחה את דוד י"ח אמה ונפל לארץ. היו שניהם מחיראין זה מזה. ודוד מקלס להקב"ה מחיראין זה מזה. ודוד מקלס להקב"ה מחירצין זה מזה. מיד הצמיח הקב"ה לאבישי שנאמר (שמואל-ב כא יז) ויעזור לי אבישי בן צרויה. אמר להם ישבי שנים על אחד. אמרין ליה הא אנן קטלין לך אמר על אחד. אמרין ליה הא אנן קטלין לך אמר על אימא בקרחא עשרה קטלין לך. אמר רבי שמואל בר נחמני בשעה שראה דוד את המלאך נצטנן דמו של דוד מיראתו. שנאמר (מלכים-א א א) ויכסוהו בבגדים שנאמר (מלמד שהיה ירא ונצטנן דמו:

ארדוף אויבי. בגדוד עמלק שנאמר (שמואל-א ל ח) הארדוף אחרי הגדוד הזה האשיגנו. ולא אשוב עד כלותם. שנאמר (שם יו) ויכם דוד מהנשף ועד הערב למחרתם. אמחצם ולא יכלו קום. מכת מחיצה. ותאזרני חיל למלחמה. על ידי שתחלת ברייתו לחיל לפיכך תכריע קמי

יחחת:

ואויבי נתת לי עורף. הפסוק הזה מדבר ביהודה. אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי יהודה בר אלעאי מסורת אגדה היא יהודה הרג לעשו. אימתי בשעה שמת יצחק הלכו יעקב ועשו וכל השבטים לקבור אותו דכתיב (בראשית לה כט) ויקברו אותו עשו ויעקב בניו. והיו הולכין במערה משונה כמה דאמר (ויקרא כה ל) לצמיתות נתת לי עורף. אצמיתם. אחליטם במיתה למה על פניו. לקיים מה שנאמר ואויבי את פגריכם על פגרי גלוליכם. דבר אחר לבו לקיים מה שנאמר (ויקרא כו ל) ונתתי למה על פניו. שהיה דגון אלוהו צר על א) נאם ה' לאדני שב לימיני. דבר אחר פניו בין רגליו של דוד שנאמר (תהלים קי לאחריו שש אמות וזרת. לכך נפל על הצד). מלא קומתו לפניו ומלא קומתו את ראשו. נשתכר י"ב אמה וזרחיים (מן על פניו. כדי שלא יצטער דוד וילך ויחתוך יחד פניהם חבוש בטמון. דבר אחר ולמה בעפר. שנאמר (איוב מ יג) טמנם בעפר הפה שחירף וגידף (יהא תלוי באויר) יסכר אלא המלאך דחפו על פניו. אמר הקב"ה ליפול אלא לאחריו ולמה נפל על פניו. במצחו ויפול על פניו. לא היה צריך שנאמר (שמואל-א יז מט) וחטבע האבן ויאמר. וממי את למד ידיו רב לו. מגלית. הוא שנאמר (דברים לג ז) וזאת ליהודה ואויבי נתת לי עורף. אמר פיזמריקון שלי שנאמר ידך בעורף אויביך. וכן דוד אומר ולמי נתן את העורף לשבטו של יהודה עורף. ואף על פי כן לא הועיל כלום. ארוני מה אומר אחרי אשר הפך ישראל ולא נתן לו. שכן כתיב (יהושע ז ה) בי בקדוש ברוך הוא שיתן לו את העורף בירכו בעורף. כמה נתחבט יהושע לפני (שם מט ח) ידך בעורף אויביך. ולמה לו כבוד והרגו מאחריו. והוא שאביו מברכו שהיה קלסתר פניו דומות ליעקב לכך חלק והרגו מאחריו. ולמה לא הרגו מנגד פניו. מבקש להרוג את אביו מיד עמד יהודה בשהיל עצמו ונכנס ומצא את עשו שהיה אחריו אמר שמא הוא הורג לאבא בפנים. עצמו עשו ונכנס למערה. נכנס יהודה יהא יעקב נמאס ומחבזה לפניהם. השחיל כבוד ליעקב ויצאו חוץ למערה כדי שלא ועומדין ובוכין והשבטים עומדין וחולקין

לחלוטין:

באה בבת אחת אלא קימעא קימעא. ומהו א"ר יודן לפי שאין הגאולה של אומה זו אומר מגדיל. וכתוב אחד אומר מגדול. (שם ו) ויודו שמים פלאך הי. כתוב אחד ה) עד עולם אכין זרעך. מה כתיב אחריו של דוד הכל שמחין. שנאמר (תהלים פט כבוד אל. וכן בשעה שהקב"ה מכין כסאו לדוד. מה כתיב אחריו השמים מספרים מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו תצילני באדום. על כן אודך בגוים הי. מקמי ממדי. תרוממני ביון. מאיש חמס לראש גוים. מפלטי מאויבי מבבל. אף אטילס. אמר לפניו רבון העולמים תשימני שני עטופי סדינין. אמר לו הקב"ה דוד למלוך על כל העולם כולו ולא למלוך על בפניהם. אמר בן עזאי אמר דוד נוח לי תפלטני מריבי עם. שלא יהא לי דין

מגדל עוז שם הי בו ירוץ צדיק ונשגב: מגדול ישועות מלכו. וכחיב (שם יח י) שנעשה להם מלך המשיח כמגדל שנאמר הולך ואור עד נכון היום. ומהו מגדול (משלי ד יח) ואורח צדיקים כאור נוגה עולה ומאיר ואין בריה נלכדת. שנאמר ומאיר לעולם תחלה ואחר כך גלגל חמה כל הבריות נלכדין. אלא עמוד השחר עולה לבקר. ואם יעלה גלגל חמה באותה שעה שאין לך אפלה גדולה מאותה שעה הסמוכה יבקע כשחר אורך. ולמה נמשלה כשחר. הגאולה כשחר. שנאמר (ישעיה נח ח) אז ומתגדלת והולכת. ולכך היא משולה צרות גדולות. לכך הוא באה קימעא קימעא לסבול ישועה גדולה שהיא באה מתוך ואם תבוא הגאולה בבת אחת אינן יכולין לפי שהן עכשיו שרויין בצרות גדולות מגדיל שהיא מתגדלת והולכת לפני ישראל.

תהלה יש

למנצח מזמור לדוד. השמים מספרים. זה שאמר הכחוב (משלי טז ד) כל פעל הי למענהו. לקילוסו. כמה דאמר (תהלים קמז ז) ענו לה' בתודה. דבר אחר לעדותו. כענין שנאמר (שמות כיג) לא תענה ברעך עד שקר. וכחיב (תהלים קכב ח) למען אין אומות העכו"ם כופרין בהן על הקב"ה שברא את העולם לששת ימים. ושהוא מחיה את המתים. כיצד אדם הולך ומעלה בזכורו כל ימות השבת והוא עולה ובשבת אינו עולה. והבהמה אפילו בחיל אינה עולה. לפי שאינה חיה לעתיד לבוא. הוי כל פעל ה' לעדותו:

מירכתי ארץ. שמים מנין שנאמר השמים לה ירכים דכתיב (ירמיה לא ז) וקבצתים (קהלת א ד) והארץ לעולם עומדת. וכן יש ולא ירכים ויש לה לפני המקום. דכתיב ותפתח הארץ את פיה. וכן אין לה רגלים הארץ. ואין לה פה וכתיב (במדבר טז לב) שנאמר (יחוקאל לח יב) יושבי על טבור והארץ אין לה טבור ויש לה לפני המקום. הים (שמות טו ה) קפאו תהומות בלב ים. שנאמר (דברים ד יא) עד לב השמים. וכן שמים אין לו לב ויש לו לפני המקום. שנאמר (שופטים יח י) והארץ רחבת ידים. הי. ואין לה ידים ויש לה לפני המקום. (ירמיה כב כט) ארץ ארץ ארץ שמעי דבר לה אזנים ויש לה לפני המקום. שנאמר כה) זה הים גדול ורחב ידים. הארץ אין ויש לו לפני המקום. שנאמר (תהלים קד כו) וראש עפרות תבל. הים אין לו ידים יש לו ראש לפני הקב"ה. שנאמר (משלי ה ממגון אומר מי שאין לו ראש בפני הבריות מעשיו מקלסין אותו. רבי ברכיה בשם רבי מצלסין אותו על פעולתו ועל מעשהו וכל דבר אחר כל פעל הי. לקילוסו. שהכל

ותהלה על כל קילוס שקלסוהו בני אדם. והנורא. למה שהוא מרומם על כל ברכה ם לב) ועתה אלקינו האל הגדול הגבור חזרו את הגדולה ליושנה שנאמר (נחמיה האש. וכיון שעמדו אנשי כנסת הגדולה לקרותו נורא בנוראות שעשה לנו בכבשן והיכן גבורתו. ולמה אמר נורא. לזה נאה אמר גבור. ולמה שבניו מסורין בקולרין (דניאל ט ד) האל הגדול והנורא. ולא חורבן ביתו ושותק. אבל דניאל אמר גבור. לזה נאה לקרותו גבור שהוא רואה השונאים בביתו ולא נתייראו. ולמה אמר אלקים ממקדשיך. והיכן מוראו שנכנסו מבית המקדש שנאמר (תהלים סה לו) נורא הגבור. ולא אמר נורא שאין נורא אלא אמר ירמיה (ירמיה לב יח) האל הגדול וארוני הארונים. משחרב בית המקדש (דברים י יו) כי הי וגוי אלקי האלקים בר המא משה תיקן סדר תפלה שנאמר את פגים לה. אמר רבי פנחס הכהן דלית לה טימי דכל מה דאת משבחת לה תהלה. סמא דכולא משתוקא למרגלית כפר טבריה בצור (תהלים סה ב) לך דומיה אני וחברי. א"ר אבין תרגם יעקב איש בר נחמן אמר מי ימלל גבורות הי. כמו לא מצאנו גבורתו של הקב"ה. רבי שמואל (איוב לז כג) שדי לא מצאנוהו שגיא כח. מנין ממשה רבינו. רב הונא בשם רב אמר לך רשות להוסיף על תקון הכמים בברכות. האמיץ והעזוז. ושתקו יתיה. אמרו לו אין לחזנא דקריב ואמר האל הגדול הגבור קרייתא דרומא עיילו להדא כנישתא חזיוה עבי הגינה ורבי יונתן אזלין למיעבד באילין אמר (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות הי. יותר מדאי מתבלע מן העולם. שכן דוד אם מבקש אדם לומר שבחו של הקב"ה לז כ) היסופר לו כי אדבר. רבי אבהו אמר מספרים כבור אל. זה שאמר הכתוב (איוב

את ה' מן הארץ. ואימתי (שם יד) וירם קרן של ישראל. שנאמר (תהלים קמח ז) הללו ואימתי הכל מקלסין אותו כשירום קרנם ומי יכול לומר. השמים מספרים כבוד אל. יכולין לומר שבחו של הקדוש ברוך הוא. כך אמר דוד כל הארץ וכל אשר יש בה אינן עשרו ושבחו של מלך שהיא יודעת כבודו. אלא מדינה שהוא דר בה היא נאה לומר להן מנין אתם יודעים ואתם רחוקים ממנו ושפחות יש למלך והיה שם פקח אחד אמר זהב יש למלך כך וכך אבנים טובות ועבדים הרבה והיתה כל אחת ואחת אומרת כך וכך למה הדבר דומה למלך שהיו לו מדינות מקלסין השמים מספרים כבוד אל. משל רנו שמים כי עשה הי. אמרו לו אף אנו מחניפין לו. אמר ישעיה (ישעיה מד כג) יודעים הם באלקיהם שאמיתי הוא ואינן הגדולה ליושנה. אמר רבי יעקב ברי אלעזר ולזה נקראו אנשי כנסת הגדולה שהחזירו

לעמו:

בחכמתה של תורה למד ממנה מה שיש רי הושעיא עלה לרקיע. אלא לפי שיגע (תהלים קד יג) משקה הרים מעליותיו. וכי המים העליונים הגשמים יורדין שנאמר שמים העליונים תלויים באויר. ומזיע לרקיע. אינו אומר אלא אשר מעל לרקיע אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל ויעש אלקים את הרקיע ויבדל בין המים בר המא ומקרא מלא הוא (בראשית א ז) למים העליונים. אמר רבי פנחס הכהן בתחתונים לרקיע כך יש חלל בין רקיע בשחקים. א"ר הושעיא כחלל שבין מים בחכמתה של תורה למד מתוכה מה שיש וכי שמואל עלה לרקיע. אלא על ידי שיגע הרקיע כשם שאני מכיר חוצות נהרדעא. א"ר שמואל בר אבא מכיר אני הוצות שחקים בחכמה ונבלי שמים מי ישכיב. שאמר הכתוב (איוב לה לז) מי יספר דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. זה

ברקיע:

מה כתיב (דברים כח יב) יפתח הי לך את (איוב כ כז) יגלו שמים עונו. כשהם זוכים מגיד הרקיע. כשישראל חוטאין מה כחיב השמים מספרים כבוד אל. ומעשה ידיו מגדלת הבריות מקלסין להקב"ה. לפיכך רבי פינחס ממה שהשמים מוריזין והארץ הואת וכל מי שהוא גבור יגע בה. אמר אמר כל מי שהוא חכם יאמר מה שלמה שמים. אלא שפירסו כמין וילון. הקב"ה עין שנאמר (ישעיה מ כב) הנוטה כדוק כך הקב"ה מתח השמים כדוק הזה של יעשה כמותה וכל מי שהוא גבור יגע בה. יאמר מה השמלה הואת וכל מי שהוא עשיר פלטין שלו. אמר המלך כל מי שהוא חכם הקב"ה. משל למלך שפירס וילון על פתח אצבעותיך. אין בהן אלא כדי אצבעו של נאמר (תהלים ה ד) כי אראה שמיך מעשה שכבודו מלא עליונים ותחתונים והלא כבר את השמים ואת הארץ אני מלא. יכול ר"י לפי שהוא אומר (ירמיה כג כד) הלא מהשמים אנו למידין כחו של הקב"ה. אמר דהוא מתעשש אתון יודעין מה כחו. כך יודעין מה כחו. אמר להן פקח אחד מאבנא אל. משל לגבור שנכנס במדינה ולא היו חמישי. דבר אחר השמים מספרים כבוד שהיה אדם צריך לאמרן כללן במזמור אמר רבי שמואל בר נחמן ארבעה מזמורות קטז יב) מה אשיב להי כל תגמולוהי עלי. רבי יעקב בר זבדי זה שאמר הכתוב (שם דבר אחר השמים מספרים כבוד אל. אמר

אוצרו הטוב:

יום ליום יביע אומר. כתיב במשה רבינו (שמות לד כח) ויהי שם עם הי ארבעים יום וארבעים לילה. והלא כתיב (חבקוק ג ד) ונוגה כאור תהיה. (דניאל ב כב) ונהורא עמיה שרי. וכתיב (תהלים קלט יב) גם חשך לא יחשיך ממך. ומנין היה צריקו של עולם: שנאמר (משלי י ו) ברכות לראש צדיק. עושה עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה. שיתפלל כנסיה אחרונה שבישראל והוא מלאך שהוא ממונה על התפלה ממתין עד שהוא לילה. ר' פנחס בשם ר' אבא אומר יום וכשהיתה תפלה קודמת לשמע יודע קריאת שמע קודם לתפלה יודע שהוא לך משתחוים. דבר אחר כשהיה שומע יום. שנאמר (נחמיה ט ו) וצבא השמים באין משתחוין לפני הקב"ה יודע שהוא לילה וכשרואה הכוכבים והלבנה והמזלות רואה גלגל חמה בא וכורע היה יודע שהוא להם יודע שהוא לילה. דבר אחר כשהוא להם לישראל יודע שהוא יום וכשהיה יורד את המלאכים שוחקין את המן להוריד יודע שהוא לילה. דבר אחר כשהוא רואה יום ובשעה שרואה אותם מקלסים בברוך מקלסין להקב"ה בקדושה היה יודע שהוא לילה. דבר אחר כל זמן שהמלאכים ובשעה שהוא מלמדו משנה יודע שהוא שהקב"ה מלמדו תורה יודע שהוא יום ארבעים יום וארבעים לילה. אלא בשעה יודע משה מתי יום ומתי לילה שהוא אומר

דבר אחר יום ליום יביע אומר. אמר זעירא יומו של יהושע מתנה ליומה של דבורה יומה של דבורה וברק מתנה. כמה נסים ופלאים נעשו בהו. ולילה ללילה יחוה דעת. ולילו של גדעון ללילו של סנחריב. כמה נסים נעשים בהן:

דבר אחר יום ליום. אמר ר' יוחנן בשעה שהזקנים נכנסין לעבר את השנים נוטלין מן היום ונותנים ללילה. ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום. כיצד ארבע תקופות בשנה. תקופת ניסן. ותקופת תמוז. ותקופת תשרי. ותקופת טבת. מתקופת טבת ועד ניסן הלילה פורע ליום. ומן תקופת ניסן ועד תקופת תמוז היום לוה מן הלילה אחד

> משלשים בשעה. ומן חקופת חמוז ועד מקופת חשרי היום פורע ללילה. ומן חקופת חשרי עד חקופת טבת הלילה לוה מן היום. נמצאו בחקופת ניסן וחשרי אין חייבין זה לזה כלום ונוטלין זה מזה בפינוסין ופורעין בפינוסין ואין אחד שומע ביניהן ואין מדחן כבני אדם שפורעין חוב בערים ובית דין. אין אומר ואין דברים. בערים ובית דין. אין אומר ואין דברים. אבל למטה הזקנים נוטלין מן היום ונותנין אבל למטה הזקנים נוסלין מן היום ונותנין אומר ואין דברים. וכשהן יוצאין מן הוועד בכל הארץ יצא קום. והם אומרים אימתי ראש השנה ואימתי המועדות. ובקצה חבל מליהם. בכמה חדש ובכמה הקופה:

בושת. לא הכמין ולא בהתין טעוון דפלחין נעדר. ומהו (צפניה ג ה) ולא יודע עול בשם יקרא מרוב אונים ואמיץ כח איש לא פסקין. כמה דאמר (ישעיה מ כו) לכלם יתן לאור לא נעדר. מהו לא נעדר. לא שנאמר (צפניה ג ה) בבקר בבקר משפטו מאיר בהן חציו והן יוצאין בעל כרחן ומכעיסין להקב"ה. ומה הקב"ה עושה לצאת. ואומרים שהבריות משתחוין לנו בדין לפני הקב"ה למה שהן מתביישין יהלכון. רי לוי אומר בכל יום ויום עומדין שנאמר (תהלים פט מז) הי באור פניך בקב"ה מאיר לפניהם והן מהלכין לאורו מעלה והן מתעכבות לצאת. מה עושה יום חמה ולבנה מכסות עיניהם מאורה של הלבנה. אמר רבי יהושע בן לוי בכל מאות וחמישים וארבעה חבלים כמנין ימות שהיא באה מאלכסנדריאה שיש בה שלש חבלים כמנין ימות השנה. שיש בה שלש מאות וששים וחמשה ברכיה אמר כספינה שהיא באה מאכרמוניא כקלע הזה של ספינה השמש מהלך. רבי רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן רבי אבא אמר השמש נתון בתיק. אמר לשמש שם אהל בהם. רבי פנחס בשם

ಬಿಬ್ಬ:

להון לקיין ולא בהחין. ר' אבהו בשם רבי חנינא אמר הלוכו הוא קלוסו שנאמר (תהלים קיג ג) ממזרח שמש עד מבואו מהולל שם ה'. רבי הונא אמר הוא שיהושע אומר לשמש (יהושע י יב) שמש בגבעון דום. אמר ליה שתוק את ואנא קאים:

והוא כחתן יוצא מחופתו. מה חתן זה נכנס גבור ויוצא חלוש כך השמש יוצא גבור ונכנס חלוש מעונותיהן של בריות. דבר אחר מה חתן זה נכנס מהור ויוצא ממא כך השמש נכנס מהור ויוצא ממא. יכול שהוא עושה אנגריא. תלמיד לומר ישיש כגבור לרוץ אורח. מלמד שהוא עושה שביל בפני

אומר (איוב לד כב) אין חשך ואין צלמות תורת ה' תמימה משיבת נפש. וכן הוא מי שהוא עוסק בתורה. מה כתיב אחריו מחמתו. אבל לעתיד לבוא מי נסתר מחמתו כל בריה תחתיו צל שנאמר אין נסתר [שאלמלי] נתנו ברקיע הראשון לא היה שלא נתנו ברקיע הראשון (שאלמלא) אמר רבי יהושע צדקה עשה הקב"ה בעולם שנאמר (שם) כי הנה היום בא בוער כתנור. השני ודן בו את הרשעים והוא שורפן לבוא שולף אותו מנרתיקו ומביא לרקיע נסתר מחמתו. מה הקב"ה עושה לעתיד דמים אשר מעל לרקיע ואף על פי כן אין גבי הרקיע עוברת תחתיו והוא מתיש חמתו וצוא נעון בגלגל ובריכה של מים שעל בוער כתנור. את מוצא שהוא נתון בנרתיק שנאמר (מלאכי ג יט) כי הנה היום בא השמש הזו שהיא מלהטת את הרשעים. אמרי תרוויהו אין גהינם לעתיד לבוא אלא לו בציון. ר' ינאי ורבי שמעון בן לקיש שנאמר (ישעיה לא ט) נאם הי אשר אור קצותם. רבנן אמרו יש גיהנם לעתיד לבוא אין צל לכל בריה תחתיו. ותקופתו על מקצה השמים מוצאו. שבאחד בתמוז

> להסתר שם פועלי און. ומי נסתר מי שהוא עוסק בתורה. שנאמר (מלאכי ג כב) זכרו תורת משה עבדי. וכתיב תורת ה' תמימה. אחרינא אמר ולמה היא משיבת נפש שהיא תמימה. עדות ה' נאמנה. ולמה (שהיא) [היא] מחכימת פתי שהיא נאמנה:

> דבר אחר תורת ה' תמימה. אימתי היא תמימה בשעה שהיא יוצאה מפי תמים. ואימתי היא נאמנה בשעה שהיא יוצאה מפי נאמן. רבי תנחומא פתר לה בשיתא סדרי משנה. תורת ה' תמימה זה סדר נשים. עדות ה' נאמנה זה סדר זרעים. שהוא מאמין בחיי העולם וזורע. יראת ה' טהורה זה סדר מהרות. שמפריש בין מימאה לטהרה:

> פקודי ה' ישרים משמחי לב זה סדר מועד. שיש בו סוכה ולולב ומועדות. שנאמר בהן (דברים טז יד) ושמחת בהגך. מצות ה' ברה זה סדר קדשים. שמאיר את העינים לקדושים. משפטי ה' אמת צדקו יחדו זה סדר נזיקין. שיש בו כל הדינין:

> דבר אחר פקודי ה' ישרים. תני חזקיה בר הייא אלו דברי תורה שהן עטרה לראש שנאמר (משלי א ט) כי לוית חן הם לראשך וענקים לגרגרותיך. מלוגמא ללב משמחי לב. קילורית לעינים מצות ה' ברה מאירת לבי קילורית לעינים מצות ה' ברה מאירת עינים. רטיה למכה (שם ג ח) רפאות תהי לשרך. וכוס עיקרים לבני מעים (שם) ושקוי לעצמותיך. ומנין שנבלעת במאתים וארבעים ושמונה איברים (שם ד כב) ולכל

> יראת ה' טהורה. אמר רבי לוי לפי שהיה אהרן ירא את השם שנאמר (מלאכי ב ה) ואחנם לו מורא וייראני. לפיכך נתנה לו פרשה אחת מן החורה שאינה זוה לא מבני ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות. ואיזו

בשרו מרפא:

זו פרשת המת שלא יהא מטמא למתים. שנאמר (ויקרא כא א) אמור אל הכהנים בני אהרן. צדקו יחדו. ר' שמעון בן לקיש אמר צדקו מקל וחומר. ורבנן אמרי צדקו מגודה שוה:

הנחמדים מזהב ומפז רב. אין אנו יודעין מי חמדן אם ישראל אם אומות העכו"ם. בא שלמה ופירש (שיר השירים ב ג) בצלו חמדתי וישבתי. בשמרם עקב רב. כל המשמר את התורה נעשה רב. דבר אחר כל המשמר את התורה עד עקב הוא רב ופותחין לו פתח:

עגיאות מי יבין. תני רבי שמעון בן יוחאי מה גבורים הם הצדיקים שהן יודעין לפתות את בוראן ויודעין היאך לקלס. ראה דוד היאך מקלס את בוראו התחיל מקלס בשמים שנאמר השמים מספרים כלום. ומעשה ידיו מגיד הרקיע. אמר לו רקיע שמא אתה צריך כלום. היה מומר והולך. התחיל לקלס בחורה שנאמר יראת הי טהורה. אמר לו הקב"ה דוד מה את בעי. אמר לו שגיאות מי יבין. שגייתא בעי. אמר לו שגיאות מי יבין. שגייתא שביק לך. גם מזדים חשוך עבדך. אלו

צוה לנו משה. יחי ראובן ואל ימות: לג ב) ה' מסיני בא. אף חובב עמים. תורה לברך את ראובן מהו אומר תחלה (דברים צדיק ידעון רצון. זה משה. בשעה שבקש יודעין לרצות להקב"ה. דבר אחר שפתי אבל הרשעים פי רשעים תהפוכות. שאינן לב) שפתי צדיק ידעון רצון. זה משה. יודעין לרצות את בוראן שנאמר (משלי י בצל בלא פיתא נסיב ליבא. וכן הצדיקים להם בצל אחד ונותנין לו. ואומר להם לעני מעט מים. משנותנהו אומר להם תנו על הפתחים. בתחלה הם אומרים תנו אמר רב אחא הכותיים הללו יודעים לסבב למען שמך הי וסלחת לעוני כי רב הוא. חובין רברבין. שנאמר (תהלים כה יא) ואנא חובי רברבין יאה לאלוה רב למשבק ברוך הוא רבונו של עולם אתה אלוה רב עוון רב. אמר ר' לוי אמר דוד לפני הקדוש ד) אל נחל איתן. ונקיתי מפשע רב. אותו תוקפי עברות. כענין שנאמר (דברים כא הזדונות. אל ימשלו בי אז איתם. אלו

יהיו לרצון אמרי פי, יכתבו לדורות ויחוקו לדורות. צורי וגואלי. צורי בים וגואלי בעמלק, צורי במרה וגואלי בהר סיני. צורי בעולם הזה וגואלי לעולם הבא:

תהלה כ

וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ממנו. מה כתיב (ירמיה ל ו) שאלו נא ולתחתונים שאפילו מלאכי השרת יראין יום שהכל מודים בו שהוא צרה לעליונים לו לדוד יענך הי. דבר אחר באיזה יום. תתעני צלותך אחר י"ח מזמורות. אמרו עשרה ברכות שאדם מתפלל בכל יום אומר ולמה רגשו גוים חד הוא. כנגד שמונה הספר ועד הפסוק הזה. שאשרי האיש מוצא שמונה עשרה מזמורים יש מראש הוא יענה אתכם. א"ר שמעון בר אבא את מעאכרת בהם ומה הן אומרת דעני הייתא במומור הוה כנגד תשעה חדשים שהאשה אמר רבי יהושע הכהן תשעה פסוקין יש (ישעיה גב ה) ואתה מה לי פה נאם הי. להן (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה. בלולרין ואני מצער ומיצר ולא כך כתבתי וגוי. אמר להן ביתי חרב ובני מסורין (דברי הימים-א טו כו) הוד והדר לפניו של עולם יש דברים הללו לפניך והלא כתיב ולמספד. אמרו לפניו מלאכי השרת רבונו ויקרא הי אלקים צבאות ביום ההוא לבכי בבכי ויללה בעולם שנאמר (ישעיה כב יב) שלי היא. כך כשחרב בית המקדש נתן קול צווחתה ואני צווחת עמה לפי שצרת בתי אף על פי שהכעיסה אותי איני יכולה לסבול יולדת עמה. אמרה להן בתי יולדת בצער השכנות אומרות לה מה טיביך וכי את קולה מלמעלה וצווחת גם היא כנגדה. והיו לידתה היתה מצוחת מלמטה ואמה שומעת עם אמה בכעס עלתה אמה למעלה. ובשעת אנכי בצרה. א"ר יודן [משל] לאשה שהיא אועם שנאמר יקראני ואענהו למה עמו בכבודי כבודי עמהן באותה שעה אני עונה צרה לישראל ומבקשין אותי והן משתתפין ואענהו. אמר הקב"ה בשעה שמגעת זה שאמר הכתוב (תהלים צא טו) יקראני למנצח מזמור לדוד. יענך ה' ביום צרה. יב א) ובעת ההיא ימלט עמך. בזכות מי. כה) אם לא בריתי יומם ולילה. (דניאל ומחזירו לתוהו ובוהו שנאמר (ירמיה לג שאלמלא כן הייתי מחריב את העולם אמר בשכר שעשיתם וקבלתם את התורה את התורה הייתי מכלה אתכם. בתורה (שאלמלא) שאלמלי] לא קבלתם אמר בצרקה שעשיתם עמי וקבלתם את רבי פנחס ור' אלעזר ורבי יוחנן. מדבר בצדקה רב להושיע. ובאיזה צדקה. צרקה ומושיעם שנאמר (ישעיה סג א) אני זכות וסניגוריא על בני שאני מדבר עליהם ברוך הוא מיכאל נשתחקת ואין אתה מלמד ישראל כיון שהוא משתתק אומר לו הקדוש ולא ענו. עוד שרצה ללמד סניגוריא על אלא משתחק שנאמר (איוב לב טו) חתו הגדול העומד על בני עמך. ואין העומד יב א) ובעת ההיא יעמוד מיכאל השר סניגורן של ישראל משתחק שנאמר (דניאל והללו אינן יורדים. באותה שעה נמצא עבודה זרה. מפני מה הללו יורדין לגיהנם דמים. אלו עובדים עבודה זרה ואלו עובדין מגלי עריות. אלו שופכי דמים ואלו שופכי משוא פנים יש בדבר אלו מגלי עריות ואלו אומות העכו"ם אומרים רבונו של עולם וכי סה לו) הוא נותן עז ותעצומות לעם. ושרי והוא אומר להן אני כביכול שנאמר (תהלים עולם מי עושה קומטומוריסון של בניך. ריבכם יאמר הי. והם אומרים רבונו של בני ישראל שנאמר (ישעיה מא כא) קרבו הוא אומר לאומות העכו"ם בואו ודונו עם שהיא לעליונים ולתחתונים. והקדוש ברוך ידי דוד אומרים יענך הי ביום צרה. צרה גדול היום ההוא מאין כמוהו. וישראל על ואומות העכו"ם אומרים (ירמיה ל ז) הוי כי שנאמר (יחזקאל י יד) וארבעה פנים לאחד. לירקון. ואין כל פנים אלא מלאכי השרת ידיו על הלציו כיולדה ונהפכו כל פנים

תהלה כ

בזכוח יוסף. מה הקב"ה עושה מביט בכולן ואין בהם כיוסף. שהרי יוסף לא שמע לאדונחו שנאמר (בראשית לטי) ולא שמע אליה. ומנין שנקראו על שם יוסף שנאמר (עמוס ה טו) אולי יחנן ה' צבאות שארית יוסף. ר' שמואל בר נחמני אמר בשביל יחסיהן שנאמר (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי וגוי. רבי לוי אמר בזכוח המילה. במיב הכא (דניאל יב טו) בעת ההיא ימלט אמר ה' אל יהושע:

אתכם בעת צרתכם. הוי יענך ה' ביום צרה דוד מי שענה יעקב אביכם בעת צרתו יענה ג) לאל העונה אותי ביום צרתי. אמר להם קשיותיך. כך כתיב ביעקב (בראשית לה בעני לאמך בעידן קשיותה יענה יתיך בעידן בע בנע און ידעין מה נאמר ליך אלא מאן לאשה עוברה שהיא מקשה לילד. אמרין אלקי יעקב. ולמה אמר ריש לקיש משל אברהם ואלקי יצחק אין כתיב כאן אלא ביום צרה. ישגבך שם אלקי יעקב. אלקי באותה שעה אתם נגאלים שנאמר יענך הי לישראל אם ראיתם שהצרות מכסות אתכם דע כי המדינה קרובה לך. כך אמר הקב"ה יהא בידך אם ראית בית הקברות לפניך והיכן היא המדינה. אמר לו בני סימן זה שהיו מהלכין בדרך ונתיגע הבן אמר לאביו דבר אחר יענך הי ביום צרה. לאב ובן

ישלה עזרך מקדש. מקדוש השם שבכם ומקדוש מעשים טובים שבכם. מציון יסעדך. מציונן של מצוות שבכם. דבר אחר מציון יסעדך. כל הברכות והנחמות והטובות שהקדוש ברוך הוא מביא לעולם מציון וכו' במזמור י"א. מלמד שהכל צריכין סיוע ומעשה היה באותו הרוח שהיה בימי רבי אבא בר דוסאי שהיה עובר על המעין ובא אליו הרוח ואמר לו ראה הנה

ישגבר שם אלקי יעקב:

אני כמה ימים כאן ולא היחה בריה נווקח כאן בשבילי ועכשיו מריב עמי רוח אחר ורוצה לטרדני מזה המקום והוא רע מאוד ולא יניח חיים לכל בריה. ואם רצונך שלא ינוקו הבריות סייעני עמו שאמיחנו. אמר לו והיאך אסייעך. אמר לו כשיבוא אודיעך ובא אחה עם חלמידיך. ואמרו אחם חנו לו והכוהו וישמע אחכם ויהא סבור שעל סיועי והכוהו וישמע אחכם ויהא סבור שעל סיועי אחם באים ויפחד ואוכל להרגו. ועשו כן וראו כמין טיפת דם על המעין וידעו שנהרג. ומכאן שאפילו הרוחות צריכין

יזכור כל מנחותיך. אמר ר' חמא כל הקרבנות שהכהנים מקריבין אינן מקריבין בלא מלח שנאמר (ויקרא ב יג) וכל קרבן מנחתך במלח תמלח. משל לאדם שאומר דברייתא מלחא פלן. אמר רבי תנחומא כל מנחותיך. זה גלגל נוב וגבעון שילה ובית עולמים. ועולתך ידשנה סלה. זה יצחק שנעקד על גבי המזבח לעולה:

יתן לך כלבבך. מעשה ברבן גמליאל שהלך אצל חלפא בן קרויה ואמר לו התפלל עלי. ואמר יתן לך כלבבך. רבי הונא בר רב ימחק אמר לא אמר לו כך. אלא אמר לו ימלא ה' כל משאלותיך. זו תפלה שאין מתפללין על כל אדם לפי שפעמים יש בלבו של אדם לגנוב או לעבור עבירה ואמר לו יתן לך כלבבך. אלא על ידי שלבו שלם לפני בוראו נתפלל עליו כך ימלא ה' כל

נרננה בישועתך ובשם אלקינו נדגול. לפי שבעולם הזה כל אדם מכיר דגליו מכל סגניו שנאמר (במדבר ב י) דגל מחנה ראובן. ומתוך דגליו מכיר אב שלו ומתוך האב שלו מכיר את משפחתו. אבל לעתיד לבוא הכל ובשם אלקינו נדגול. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו. יענך ה' ביום

משאלותיך:

סיוע:

מדרש תהלים

צרה. המזמור הזה ראשו בענייה וסופו בענייה. יעננו ביום קראנו:

תהלה כא

למנצח מזמור לדוד ה' בעזך ישמח מלך.

זה שאמר הכחוב (ישעיה יא י) והיה ביום

אמר רבי חנינא אין מלך המשיח בא אלא

מירן לאומות העכו"ם שש מצות. כגון

מורה מן הקדוש ברוך הוא שנאמר (שם

נד יג) וכל בניך למודי ה'. ולמה בשביל

(ישעיה יא י) אליו גוים ידרושו. רבי

מנוחתו כבוד. שהוא גמר מהו (שם) והיתה

מן הכבוד של מעלה. הוי בעזך ישמח מלך:

קדושים שנאמר (ויקרא יט ב) קדושים פב ו) אני אמרתי אלקים אתם. וקראן נתחיך אלקים לפרעה. וכן ישראל (תהלים קרא למשה בשמו שנאמר (שמות ז א) ראה ודם אין קוראין לסגן שלו בשמו. והקב"ה וישב שלמה על כסא הי למלך. מלך בשר על כסאו שנאמר (דברי הימים-א כא כג) בשר ודם אין יושבין על כסאו ושלמה ישב כתיב (שם ו) הוד והדר תשוה עליו. מלך שלו. ומהו הוד והדר. ובמלך המשיח פו. מלך בשר ודם אין לובשין פורפורייא שנאמר (תהלים כא ד) תשית לראשו עטרת עטרה שלו. והקב"ה נתנה למלך המשיח בסערה השמים. מלך בשר ודם אין לובשין וסערה. וכתיב (מלכים-ב ב יא) ויעל אליהו רכב על סוסו. ומה סוסו של הקב"ה סופה ויקח משה את מטה האלקים בידו. ואליהו בשרביטו של הקב"ה שנאמר (שמות ד כ) ואין משתמשין בשרביטו. ומשה נשתמש אין רוכבים על סוסו ואין יושבין בכסאו הכבוד סלה. שנו רבותינו מלך בשר ודם שהילק מכבודו ליראיו הי צבאות הוא מלך הי צבאות הוא מלך הכבוד סלה. זה מלך סימון (תהלים כד י) מי הוא זה מלך הכבוד דבר אחר ה' בעוך ישמח מלך. אמר רבי

עו למלכו: אלא מלכות שנאמר (שמואל-א ב י) ויתן (שם עה סא) ויתן לשבי עוזו. ואין עוז דבר אחר אין עו אלא ארץ ישראל שנאמר שנאמר (תהלים כט יא) הי עז לעמו יתן. ישמח מלך. דבר אחר אין עז אלא תורה ועמד ורעה וגוי בשם הי. אותה שעה בעוך כשם אלהא. זה שאמר הכתוב (מיכה ה ג) מב למדינתא דשמה כשם מלכה ושם מלכה א) אורי עורי לבשי עווך. אמר רבי לוי התאזר. ונתנו לישראל שנאמר (ישעיה נב של הקב"ה שנאמר בו (תהלים צג א) עו מיום ה' שמה. וישראל לובשין לבושו נקראת על שמו (יחזקאל מח לה) ושם העיר שמו אשר יקראו ה' צדקנו. וירושלים מלחמה. ומלך המשיח (ירמיה כג ו) וזה על שמו. ומה שמו (שמות מו ג) הי איש כי עם קדוש אתה. וקורא למלך המשיח תהיו כי קדוש אני. וכתיב (דברים זו)

תאות לבו נתת לו. ומהו ארשת שפתיו רשות שבשפתיו. שהן אומרים לו מדינה פלוני מרדה והוא אומר ילך גובאי ויחבל אותה. אפרכיא פלניא מרדה בך והוא אומר ילך מלאך המות ויחבל אותה. שנאמר (ישעיה יא ד) והכה ארץ בשבט פיו. וארשת שפתיו. כשהוא גוזר דבריו הן קיימין:

כי תקדמנו ברכות מוב. רבי יהודה אומר ברכות משה שנקרא טוב שנאמר (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב הוא. רבנן אמרי ברכותיה של תורה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתחי לכם תורתי. חיים שאל ממך. אמר רבי יוחנן שלשה בני אדם אמר להן הקב"ה שאל וכוי במזמור למה רגשו. אמר רבי ברכיה וגם לאותם שירדו חיים שאולה. ואלו הן - קרח ועדתו שיעלו.

ואחז. גדול כבודו בישועתך. הוד של רב הדר של תלמיד. כענין שנאמר (במדבר כז כ) ונתתה מהודך עליו. מהודך ולא כל הודך. והיכן ניתן ליהושע. רבי יודן אמר בירדן ניתן לו. במשה כחיב (שמות לד ל) וייראו מגשת אליו. וביהושע כתיב (יהושע ד יד) וייראו אותו כאשר יראו את משה:

כי תשיתהו ברכות לעד. (ירמיה ד ב) והחברכו בו גוים. תחדהו בשמחה את פניך. ר' ברכיה בשם רבי שמואל אמר

כתוב אחד אומר (דניאל ז יג) ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי. וכתוב אחד אומר (ירמיה ל כא) והקרבתיו ונגש אלי. הא כיצד המלאכים מכניסין אותן עד מחיצתן והקב"ה פושט ידו ומקרב אותן אצלו. לכך נאמר והקרבתיו. תמצא ידך לכל אויביך. רבי לוי אמר תהא ידך מצויה להפרע מהן. תשיתמו כתוור אש. רבון אמרי יש גיהום לעתיר לבוא וכוי במזמור השמים מספרים שלמעלה:

תהלה כב

אילה שלוחה. על אילת השחר זו אסתר: שבאת משבט נפתלי (בראשית מט כא) בשתי אילות. דבורה ואסתר. דבורה הוי למנצח על אילת השחר. דבר אחר לעשות שירות ותשבחות אז ישיר משה. אנו לא נהיה כפויי טובה. ומה יש לנו לפני הקב"ה כבר עשית לנו נסים הללו אף רגלך בדם לשון כלביך וגוי. אמרו ישראל שכן כתיב (תהלים סח כד) למען תמחץ בי אכול מן המעים הללו שלא חסו לי. אומר לכלבו אכול מן היד הזו שנשתעבדה ובולך ונותן רגלו על צוארו של מצרי והיה להן כל אחד ואחד מישראל נוטל כלבו וירא ישראל. ומכירין אותם. מה היו עושין רואין אותם מתים. שנאמר (שמות יד ל) צלב"ה לים והשליכם ליבשה והיו ישראל אלו המצריים שכיון שנשתקעו בים רמו ידריכני. על במותי בימאות שלי ידריכני. יותר מן הזכרים. ומהו (שם) ועל במותי כאן אלא כאילות. שרגלי הנקבות עומדות כאילות. אמר רבי פנחס כאילים אין כתיב (חבקוק ג יט) אלקים הי חילי וישם רגלי למנצח על אילת השחר. זה שאמר הכתוב

אלי אלי למה עזבחני. זה שאמר הכחוב (ישעיה י יז) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. אור ישראל זה חזקיהו. וקדושו ללהבה זו אסחר. (שם) ובערה ואכלה. זו סנחריב. בשעה שעלה לירושלים יצאה אש מביניהם וליהטה אותו ואת אוכלוסיו. דבר אחר אור ישראל זה מרדכי. וקדושו ללהבה זו אסחר. ובערה ואכלה זה המן. ללהבה זו אסחר. ובערה ואכלה זה המן. אמרו רבוחינו מאה בנים היו לו להמן. אמרו רבוחינו מאה בנים היו לו להמן. על הפתחים שנים עשר חדש ובסוף נהרגו. נמה אני מקיים (שם) שיחו ושמירו ביום אחד. אלא את מוצא במדה שאדם מודד בה מודדין לו. בגזירה שגזר להשמיד להרוג

וכבונו עליך יראה: יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח הי הבא. שנאמר (ישעיה ס ב) כי הנה החשך שעשיתי בעולם הזה כך אני עושה לעולם וגוי. ולכל בני ישראל היה אור. וכשם במצרים (שמות י כב-כג) ויהי חשך אפלה ונר לישראל. ואל תתמה שהרי כתיב כך מרדכי ואסתר השך לאומות העכו"ם ההדסים. מה הדס זה ריחו טוב וטעמו מר הדס שנאמר (זכריה א ח) והוא עומד בין אומן את הדסה. ומרדכי על שם צדיק נקרא נקראת הדסה שנאמר (אסתר ב ז) ויהי לישראל וחושך לאומות העכו"ם. אסתר הי לטובים. וכך היה מרדכי ואסתר נר הזה. אבל לעתיד לבוא (שם קכה ד) המיבה חנינא (תהלים קמה ט) טוב הי לכל. בעולם ומאיר לזה ומחשיך לזה כאחד. אמר רי כן מאיר לעולם הבא ומאיר לעולם הזה הכל משתמשין כאחד. אבל הקב"ה אינו ופלוני שהוא שונאי אל ישתמש לאורו אלא לומר פלוני שהוא אוהבי ישתמש לאורו אדם מדליק את הנר בבסילקי שלו יכול הי הוא חשך ולא אור. בנוהג שבעולם הוי המתאוים את יום הי למה זה לכם יום לאומות העכו"ם. שנאמר (עמוס ה יח) אני עושה את הדבר אור לישראל וחשך ואש זה אור אלא אמר הקב"ה דו פרצופים ישראל כאור של שחר. והלא אור זה אש והיה אור ישראל זו אסתר. שהאירה את ולאבד נגזר עליו ובערה ואכלה. דבר אחר

דבר אחר אילת. זהו שאמר הכתוב (מיכה ז ה) אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי כי אשב בחשך הי אור לי. אמר דוד למנצח למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה. ואימתי הוא מאיר בלילה. אף על פי שהוא לילה יש בו אור הלבנה והכוכבים. ואימתי הוא חושך מעלות השחר הלבנה

צעקה בקול גדול ואמרה למה עזבתני: ראשון אמרה אלי ויום שני כן. יום שלישי שהביאה השחר מתוך החשך. אלי אלי, יום שלשה ימים. לכך נאמר על אילת השחר. מיומים ביום השלישי יקימנו. לכך גזרה ה' לדג. וכן הושע אומר (הושע ו ב) יחיינו ויהי יונה במעי הדג שלשה ימים. ויאמר ימים. וכן את מוצא ביונה (יונה ב א-יא) שנאמר (יהושע ב מז) ונחבתם שמה שלשה יהושע אין לכם להצטער אלא שלשה ימים משלשה ימים. וכן רחב אומרת לשלוחי שאין הקב"ה מניח את הצריקים בצרה יותר מפסיק מבעוד יום. ולמה שלשה ימים לפי ימים ושלשה לילות ולא היו מתים. אלא ליקתון בקולתא. יכול יהו צמים שלשה אומר הא קורא והא קולתא אכלתון בקורא מאותה סעודה של אחשורוש. זה שהמשל אלא אמרה צומו עלי על שאכלתם ושתיתם יש ארם צם ואוכל ושותה ולמה אמרה כן. וצומו עלי ואל תאכלו ואל תשתו. וכי (שם) ומי יודע אם לעת כואת. (שם טו) ידיו אלא דוחה בימין ומקרב בשמאל. לכך מכאן אתה למד שלא יהא אדם דוחה בשתי הואת וגוי ומי יודע אם לעת כואת הגעת. נכשלת. (שם יד) אם החרש תחרישי בעת עאמרי בנפשך בשביל שאני מלכה אני עד (אסתר ד יג) אל תדמי בנפשך. אל השחר). וכן הוא אומר באסתר כל הפרשה למי שהוא קופץ כאיל ומאיר הוי על אילת ומאיר לעולם. (דבר אחר על אילת השחר. באותה שעה מעלה את השחר מתוך החשך ואותה שעה אין חשך גדול מזה. והקב"ה והכוכבים נכנסין והמזלות הולכין להם

אלקי אקרא יומם ולא תענה. אמרה לפניו רבונו של עולם כך עשית לאבותינו במצרים ולא כיון שקראו אותך שמעת להם שנאמר (שמות ג ז) ואת צעקתם שמעתי. איזו צרה גדולה מזו. פרעה אמר (שם א כב) כל הבן הילוד. וכל מי שהוא משלים

> מלאכתו לא היו עושין לו כלום. אבל אנו להשמיד להרוג ולאבד. ולא אותם צעקו ושמעת. אבל אנו צמנו וצעקנו והתפללנו וקראנו ולא עניתנו. אין בנו מעשים עשה עמנו למען קרושת שמך. ואתה קרוש יושב תהלות ישראל:

> אומר אני אטול את פורפריא שלה של ווה אומר אני אטול את קדשיה. בגדיה. וזה אומר אני אטול את תכשיטיה. מיתה וכל אחד ואחד אומר אני אטול את אומרים עכשיו הוא כועס עליה וגוזר עליה ובכן אבוא אל המלך. התחילו בני פלטין לך כנוס את כל היהודים. וכשאמרה (שם) שידעה אסתר התחילה אומרת (שם ד מו) עם אחד מפוזר ומפורד בין העמים. כיון במן שאמר לאחשורוש (אסתר ג ה) ישנו ויושבין באפלה כאותן הימים שהיו בימי את מוצא ימים קשים שהיו להם לישראל מתוך נפילה קימה כי נפלחי קמתי. ואין להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי. לירוב (הושע ב א) והיה במקום אשר יאמר היא ליעקב וממנה יושע. מתוך ריחוק מתוך צרה רוחה (ירמיה ל ז) ועת צרה רחמים (חבקוק ג ב) ברוגז רחם תזכור. אורה כי אשב בחשך הי אור לי. מתוך רוגו לב יד) וינחם הי על הרעה. מתוך אפלה ט יד) הרף ממני ואשמידם. מיד (שמות קימה. מתוך כעס רצון שנאמר (דברים רוחה. מתוך ריחוק קירוב. מתוך נפילה אורה. ומתוך רוגז רחמים. מתוך צרה רבותינו מתוך כעס רצון. ומתוך אפלה (מיכה ז ח) כי אשב בחשך הי אור לי. שנו אומר (ירמיה י ה) ובאחת יבערו ויכסלו. אחת הן נופלין ואין להם עמידה. וכן הוא יכשלו ברע. תכף לכשלון רעה. בפעם כי שבע יפול צדיק וקם. אבל הרשעים רבי שמואל אמר לה מן הדא (משלי כד טו) למה כי נפלחי קמחי. תכף לנפילה קימה. דבר אחר (מיכה ז ח) אל תשמחי אויבתי לי.

מלכות. שנאמר יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל. וכיון שהיחה צופה ורואה כן מתפללת ואומרת אתה ה' אל תרחק אילותי לעזרתי חושה. וכיון שראה דוד כן באיזה לשון היא קוראה להקב"ה אילותי סידר עליה מזמור על אילת השחר:

הצות לילה: של מלכים להיוח עומדין בשלש שעוח ואני יצרו מפתה אותו כל הלילה. אמר דוד דרכן אנא מעורר שחר ושחר לא מעורר לי. והיה על ידי מי על ידי הנבל וכנור. אעירה שחר. ומנגן מאליו. והיה דוד אומר עורה כבודי. צפונית יוצאה בחצי הלילה ומנשבת בו לצפון והכנור היה תלוי כנגדה והיתה רוח היה פתוח למעלה ממטחו של דוד ופתוחה כל ישראל עוסקין בתורה. א"ר לוי חלון ותושבחות אנו על אחת כמה וכמה. נמצאו דוד המלך הרי הוא עוסק בתורה בשירות חכמי ישראל שומעים קולו ואומרים מה נגער בחצי הלילה והיה מנגן בהן. והיו נבל וכנור והיה נותן למראשותיו והיה רבי אלעזר אמר מה היה דוד עושה נוטל כבודי לפני כבוד קוני כלום. רבי בשם דוד אעיר יקרי מן יקריה דבוראי. אין ם) עורה כבודי עורה הנבל וכנור. אמר דבר אחר זה שאמר הכתוב (תהלים נז

דבר אחר עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. מדבר בדי מלכיות. עורה בבבל שהעמדת לנו חנניה מישאל ועזריה. עורה במדי שהעמדת לנו מרדכי ואסתר. עורה ביון שהעמדת לנו חשמונאי ובניו. עורה באדום שהוא עתיד להעמיד לנו המשיח. אעירה שחר. אמרה כנסת ישראל המשיח. אעירה שחר. אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם עורה כאותן הימים של אסתר שנמשלה כשחר ואנו מזמרים לפניך בנבלים וכנורות. דבר אחר למה נמשלה אסתר כשחר. מה השחר עולה והכוכבים שוקעין אף אסתר בבית אחשורוש היא

> היתה עולה והמן ובניו שוקעין. אמר רבי בנימין בר יפת בשם רבי אלעזר מה שחר זה סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים. והא איכא חנוכה ניתנה ליכתב קאמרינן:

> > ς6

והיה המלך עובר והכירה שהיא בתו של משל לבת מלך שהיתה מלקטת בשבלים ממצרים שהיו דגלים דגלים. תני רבי הייא עומדין דגלים. ר' יהושע אומר כיציאתן (שם) איומה כנדגלות. כמלאכי השרת שהן חמה זו שלימה כך ישראל שלימין במצוות. לומר (שיר השירים ו י) ברה כחמה. מה שהיא חוסרת בכל חדש וחדש. תלמוד ובעולם הבא. יכול שיהו חסרין כלבנה ובלילה כך ישראל שולטין בעולם הזה ישראל כלבנה. מה לבנה שולמת ביום ידי האור אלוהות הן אלו. ולמה נמשלו כמו שחר. מי הוא זה שתשמישיה על של אש בלילה. ואומר מי זאת הנשקפה אומות העכו"ם רואין את הענן ביום ואורו (שמות יג כא) והי הולך לפניהם יומם. והיו להם את השלו והוא מאיר בכבודו שנאמר להם את המן ומעלה להם את הבאר והגיו האיך הקב"ה עושה להם נסים ומוריד עולה מן המדבר כתימרות עשן. ורואין העשן ואומרים (שיר השירים ג ו) מי זאת הברקנים והיו אומות העכו"ם רואין את ועקרב. שהיו שורפין את הקוצים ואת במוליכך במדבר הגדול והנורא נחש שרף שהיו כקשתות שנאמר (דברים ה מו) הנחשים שהיו כקורות בית הבד ועקרבים יוצא מבין שני בדי הארון ושורפין את יוסף בן זמרא כמין זיקוקים של אש היה ה' נוסע לפניהם. רבי אלעזר בשם רבי לפניהם שנאמר (במדבר י לג) וארון ברית ישראל מהלכין במדבר והיה הארון מהלך (שם ז ה) זאת קומתך דמתה לתמר. כשהיו כמו שחר. מי זאת אלו ישראל שנאמר הכתוב (שיר השירים ו י) מי זאת הנשקפה דבר אחר על אילת השחר. זה שאמר

מלך. אחז בה ונטלה והושיבה עמו בקרונין שלי. והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות לה תמול היית מלקטת בשבלין והיום את יושבת בקרונין אצל המלך. אמרה להן כשם שאתם תמהות עלי כך אני תמיהה על עצמי. כך ישראל כשהיו משועבדים בטיט ובלבנים היו מאוסים בעיניהם של מצרים. וכענגאלו נעשו חורים וסגנים על כל באי הנולם והיו תמהין עליהם. והיו ישראל הנוא דכתיב (שם יב) לא ידעתי נפשי שמתני

מרכבות עמי נדיב:

ואחר כך (שם מז) ליהודים היתה אורה: כך (שם טו) ומרדכי יצא מלפני המלך. (שם ח ח) ואתם כתבו על היהודים. ואחר ואחר כך (שם זי) ויתלו את המן. ואחר כך (שם ו יא) ויקה המן את הלבוש ואת הסוס. כראות המלך את אסתר המלכה. ואחר כך בשער המלך. ואחר כך (שם ה ב) ויהי כך בתחלה (אסתר ב כא) ומרדכי יושב פרה ורבה ואחר כך היא משבחת והולכת. ואחר כך היא מנפצת ובאה ואחר כך היא אור לי. בתחלה היא באה קימעא קימעא היינו דכתיב (מיכה ז ה) כי אשב בחשך הי חייא כך היא גאולתן של ישראל. אמר ליה השחר שבקעה אורה לעלות. אמר לו ר' (בדורה) בחדא בקעתא דאבראי וראו אילת שמעון בן חלפתא היו מהלכין בקריצתא דבר אחר מי זאת. רבי חייא בר אבא ורבי

למנצח על אילת השחר. אמר רבי יהודה בר סימון בית שיש בו נחשים מביאין קרן של אילה ומעשנין בחוכו ומיד הנחש בורח. ואת מוצא האילה הזאת בשעה שהיא צמאה היא חופרת גומא ומכנסת קרניה לחוכה וגועה והתהום מעלה לה מים שנאמר (תהלים מב ב) כאיל תערוג על אפיקי מים. ורבנן אמרי זו היא חסידה שבחיות ורחמיה מרובין על בניה

> ליהודים היתה אורה: מלפני המלך. ומה כתיב אחריו (שם מז) מרדכי שנאמר (אסתר ה טו) ומרדכי יצא אור גדול שנצמח להם גואל וגאלם זה שנגזר עליהן להשמיד להרוג ולאבד. וראו אפילה שהיתה להם לישראל כשושן הבירה מדבר בדורו של מרדכי. שאין לך שעה של הכתוב (ישעיה מ א) העם ההולכים בחושך. מזמור. למנצח על אילת השחר. וזה שאמר כן שהקב"ה עונה אותה התחיל סודר עליה תערוג על אפיקי מים. כיון שראה דוד לתוכה והתהום מעלה לה מים שנאמר כאיל היא עושה חופרת גומא ומכנסת קרניה עיניה למרום והקב"ה מרחם עליהם. מה יודעות שמעשיה חסידים כדי שתתלה וכשצמאות כל החיות מתכנסות אליה שהן

> שונאיהם הדבר שנאמר (שם ט א) ונהפוך עליהם להשמיד להרוג ולאבד. ונהפך על העץ אשר הכין למרדכי. ועל ישראל נגור גליו שנאמר (אסתר זי) ויתלו את המן על לתלות את מרדכי עליו. ונתלה הוא ובניו כל הלילה ומתקן קורה של חמשים אמה המון שביבא די נורא. המן הרשע עומד די הסיקו לשדרך מישך ועבד נגו קטיל נשרפו שנאמר (שם כב) גבריא אילך נעשה אמכירוס. ואותן שהשליכו אותן (דניאל ג טו) תתרמון לגוא אתון נורא. פרעה וחילו ירה בים. נבוכדנאצר אמר והושלך לים שנאמר (שם טו ד) מרכבות א כב) כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו. את משליכיהן. כיצד פרעה אמר (שמות שורפיהן. והנשלכין לגוב האריות משליכין את שוקעיהן. והנשרפין שורפין את צולבין את צולביהן. והמשתקעים שוקעים הנהרגין הורגין את הורגיהן. והנצלבין הגלילי אומר מה דחלין אינון מנגניא דילך. מה נורא מעשיך. ר"א בנו של ר' יוסי שאמר הכתוב (תהלים סו ג) אמרו לאלקים דבר אחר למנצח על אילת השחר. זה

הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם:

שעה נשבע הקב"ה שאינו מביאה בדין האוכלוסין על אחת כמה וכמה. ובאותה המקום. אם אני פותחת פי ובולעת כל אלו שלא קבלתי אלא דמו של הבל יחידי קללני קטיליך. ואומרת היבשה מה אם בשעה קבלי אוכלוסיך. והיבשה אומר לים קבלי ליבשה והיבשה לים. הים אמר ליבשה ימינך תבלעמו ארץ. מלמד שהשליכם הים חמורים בשרם. וכתיב (שמות טו יב) נטית המצריים שנאמר (יחוקאל כג כ) אשר בשר רבונו של עולם לחמורים נתת קבורה אלו שפכו דמם כמים. א"ר אמרה כנסת ישראל בעפר. ובירושלים כתיב (תהלים עט ג) חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו ולאבד. כחיב (שם יז יג) אשר יצוד ציד תשחטו ביום אחד. ואנו להשמיד להרוג כתיב (ויקרא כב כה) אותו ואת בנו לא בנים רוטשה. אמר ר' יהודה ברבי סימון על הבנים. וכתיב (הושע י יד) אם על מקדשם. כתיב (דברים כב ו) לא תקח האם מלך כשדים ויהרוג בחוריהם בחרב בבית (דברי הימים-ב לו יו) ויעל עליהם את ולא מבתי מדרשות. ובירושלים כתיב ולא מבתי כנסיות. בחורים מרחובות. עזבתני. (ירמיה ט כ) להכרית עולל מחוץ. הגר. כלום עברתי על אחת מהן. למה שלש מצוות נתת לי נדה וחלה והדלקת אמרה אסתר לפני הקב"ה רבונו של עולם אלי למה שלש פעמים אלי מבטן אמי. אתה עושה לי נסים. למה עזבתני. אלי אל אותו רשע כל השנים הללו למה אין ביתו. אמרה אסתר ואני נתונה בחיקו יו) וינגע הי את פרעה נגעים גדולים ואת לקה הוא וכל ביתו שנאמר (בראשית יב מה שרה אמנו על ידי שנשבית לילה אחת עלי סידורו של עולם וסידורן של אמהות. בים אלי בסיני למה עזבתני. למה נשתנה דבר אחר אלי אלי למה עובתני. אלי

ואינו חובע מידה שנאמר (שם) נטיח ימינך חבלעמו ארץ. ואין ימינך אלא שבועה שנאמר (ישעיה סב ח) נשבע ה' בימינו ובזרוע עוזו. להם נחח קבורה ולחסידיך לא נחח קבורה. ועלינו להשמיד להרוג ולאבד. למה עזבחני. אלקי אקרא יומם ולא חענה. ר' פנחס בשם ר' הושעיא אמר מה אבוחינו צעקו לפניך ושמעח אח אמר מה אבוחינו צעקו לפניך ושמעח אח אמר מה אבוחינו צעקו לפניך ושמעח אח הולך לפניהם יומם. ואנו צמנו וענינו הולך לפניהם יומם. ואנו צמנו וענינו הולך לפניהם יומם. ואנו צמנו וענינו לנו נסים. אלי אלי למה עזבחני. אם אין בנו מעשים עשה עמנו למען קרושת שמך:

שישראל מקלסין אתה למעלה מן הקילוס. בשם רבי הנינא אמר על כל תהלה ותהלה קו מו) לאהרן קרוש הי. רבי שמואל זה אהרן שנקרא קרוש. שנאמר (שם מעם (תהלים לד י) יראו את הי קדושיו. הללויה כנגד שנותיו של אהרן. פעמים שעונין אחר הקורא את ההלל תהלות ישראל. ומאה ועשרים ושלש יעקב אבינו. מה טעם ואתה קדוש יושב מזמורים שבספר תהקים כנגד שנותיו של הגדול בענקים הוא. ומאה וארבעים ושבע אברהם. שנאמר (יהושע יד טו) האדם (תהלים סח יט) לקחת מתנות באדם. זה וחמש שנותיו של אברהם אבינו. שנאמר בתורה אמירה וצווי כנגד מאה ושבעים בו מאה ושבעים וחמש פרשיות שכתוב מימי. פעם אחת מצאתי ספר אגדה ראיתי ב"ל יבוא עלי אם נסתכלתי בספר אגדה ואתה יושב תהלות ישראל. א"ר יהושע אם הושעתנו ואתה קדוש בין כך ובין כך מיד מה אני אומרת יושב תהלות ישראל אם אין אתה עונה אותנו מאבדין אותנו קרוש יושב תהלות ישראל. אמרה אסתר להקב"ה כבודו יושב ביניהם שנאמר ואתה שמואל כל קילוס וקילוס שישראל מקלסין ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. א"ר

ואני אענה:

דאמר (ישעיה סה כד) והיה טרם יקראו עומד אין כתיב כאן אלא נצב בעדת. כמה אל. רבי הגי בשם רבי יצחק אמר אלקים ומה טעם (תהלים פב ב) אלקים נצב בעדת ומתפללין הן יושבין וכבודי עומד ביניהם. כנסיות ולבתי מדרשות וקורין את שמע יהי לבניך שבשעה שישראל נכנסין לבתי בא לעמוד אמר לו הקב"ה שב סימן זה ממרא והוא ישב פתח האהל. ישב כתיב כתיב (בראשית יה א) וירא אליו ה' באלוני ותהלה. רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר שנאמר (נחמיה ט ה) ומרומם על כל ברכה

אליך זעקו ונמלטו. כמה דאמר (שמות ב

ההבטחות: למה. בך בטחו ולא בושו. הכל בזכות (שם יד ל) ויושע הי ביום ההוא. וכל כך יג) ויאנחו בני ישראל. ונמלטו. כמה דאמר

חירם נאמר (שם כח ב) ותתן לבך כלב ה כג) ועל מרא שמיא התרוממת. וכן על ישיובינכון מן ידי. בבלשצאר נאמר (שם אמר (דניאל ג טו) ומאן הוא אלה די יח לה) מי בכל אלקי הארצות. נבוכדנאצר יז י) אני חרפתי. סנחריב אמר (מלכים-ב (שמות ה ב) מי הי. גלית אמר (שמואל-א מחרפים ומגדפים כלפי מעלה. פרעה אמר אבל הרשעים כשהקב"ה נותן להם גדולה (שופטים ו טו) הנה אלפי הדל במנשה. ט כא) הלא בן ימיני אנכי. גדעון אמר עולעת ולא איש. שאול אמר (שמואל-א ונחנו מה. דוד אמר (תהלים כב ז) ואנכי ואפר. משה ואהרן אמרו (שמות טו ז) אברהם אמר (בראשית יה כז) ואנכי עפר נותן גדולה לצדיקים והם ממעטים עצמם. להם אלא פיהם. כך הקרוש ברוך הוא הואת אין לה אלא פיה כך ישראל אין ואנכי תולעת ולא איש. מה התולעת

אַנְלַנְם:

(שופטים ד ד) ודבורה אשה נביאה: כגון דבורה. חשיך דרא דאיתתא דברייתא חשיך נהורא דבעי לסמיא. וחדא באתתא דבעי למיתא. חשיך גוברא דבעי לחלשא. מיללן תלתא בגברא וחדא באיתתא. חייא בזוין בין העכו"ם. ר' ברכיה אמר ארבע ובזוי עם. מה התולעת הזו בזויה כך ישראל א) ואת המשכן תעשה וגוי. הרפת אדם משכן של תולעת שני שנאמר (שמות כו שמואל בר נחמני אמר אומה שעשו לי אומה שהלבישה אותך פורפוריא בים. רי משם. דבר אחר אמר ר' יהושע בן לוי אבותם שנאמר (דברים ד כט) ובקשתם נזכיר. ועל כן ישראל תופסים אומנות ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם הי אלקינו יהודה. וכן הוא אומר (תהלים כ ח) אלה בתפלה שנאמר (דברים לג ז) שמע הי קול מתגברין עליהם חוזרין בתשובה וצועקין לא ג) הנה אשור ארז בלבנון. וכשהן העכו"ם שנמשלו כארזים שנאמר (יחזקאל אין להם אלא פיהם ותפלתם ומכין את והיא רכה ומכה את הקשה. כך ישראל תולעת זו אינה מכה את הארזים אלא בפיה דבר אחר ואנכי תולעת ולא איש. מה

גול אל ה' יפלטהו. וכחיב (תהלים לו ה) ואומרים למחר הן נהרגין:

שהיו מלעיגין עליהם ומנענעין את ראשם כל רואי ילעיגו לי. אלו בניו של המן

(שם ח מז) ליהודים היתה אורה ושמחה.

(שם ד טז) ובכן אבוא אל המלך. ולא בושו

דברי הצומות וזעקתם. דבר אחר בך בטחו

ואסתר. אליך זעקו ונמלטו (אסתר ט לא)

דבר אחר בך בטחו אבותינו. אלו מרדכי

לו לטעון בעובי הקורה וראה אביו אותו. מעין. א"ר יוחנן [משל] לבן מלכים שנתן ילה וגלגל גלה עונותיך גל וגלגל עלי ואנא גול על ה' דרכך. רבי ביבי בשם רב אמר

66

וידבר על לב הנערה. יצילהו כי הפץ בו רשע (בראשית לד ג) ויאהב את הנערה ירושלים. ואנו למדין מפרשתו של אותו אמר הי. בדבור (ישעיה מ ב) דברו על לב תרין. באהבה (מלאכי א ב) אהבתי אתכם בבת יעקב. רבי אבא בר אלישע מוסיף עוד ח) שכם בני השקה נפשו. (שם יט) כי הפץ רשע (בראשית לד ג) ותדבק נפשו. (שם ה' בכם. ואנו למדין מפרשחו של אותו אתם ארץ הפץ. בהשיקה (דברים 11) השק אלקיכם. בחפיצה (מלאכי ג יב) כי תהיו בדביקה (דברים ד ד) ואתם הדבקים בהי את ישראל. ברביקה בחפיצה בחשיקה. בשלש לשונות של חיבה חיבב הקב"ה מעין. יצילהו כי הפץ בו. אמר ריש לקיש טעין. כך אמר הקב"ה גלו עונותיכם ואנא אמר להם הבו עלי כל מה דאתון בעיין ואנא

פיומא דידי סליק:

שעה אמרה אסתר אל תרחק ממני כי צרה הי מן השמים הללוהו במרומים). באותה להקב"ה (תהלים קמח א) הללויה הללו את תפלה בשעה שהעליונים ותחתונים מקלסין רבי המא אמר הוא שדוד אומר וסודר עליה רשותן ומהרהרין עליה. (רבי לוי בשם לא היו יכולין ליגע שעדיין לא עברה על בה שכבר עברה על רשותן. האמצעים הרביעי. הראשונים לא היו יכולין ליגע שלא ברשות. עמדה לה באמצע הקנקל שתכנס לפני ולא בקשה. וזו נכנסה כזונה ולא משתכחין. ושתי כמה חפצתי ובקשתי שיניו ומכסכס. אמר חבל על דאבדין שנכנסה לקנקל הרביעי התחיל מחרק את לקנקל הראשון ולשני ולשלישי. כיון קנקלין יש למלך. נכנסה בלא רשות ה א) ותעמוד בחצר בית המלך. שבעה ונכנסה אסתר בלא רשות שנאמר (אסתר אחשורש [אחשורוש] להשמיד להרוג תרחק ממני כי צרה קרובה. בשעה שגור כי אתה גוחי מבטן. אימתי אמרה אסתר אל

לענדנ:

וציו מפילין עליה גורלות: מלך שאין דרכו של הדיום להשתמש בה. יפילו גורל. אמר רב הונא זו פורפריא של אמר אנא נסיב שיריה וקרשיה. ועל לבושי אנא נסיב פורפירא (ופלגא) דידה. ודין לפני אחשורוש. יחלקו בגדי להם. דין אמר אומר שעשו לה כשפים. כארי ידי ורגלי של אחשורוש. כארי ידי ורגלי. רבי יהודה המן. עדת מרעים הקיפוני אלו אוכלוסין עליה. כי סבבוני כלבים אלו בניו של שתי הדרכים והעוברין והשבין שופכין שהייתי דומה לכירה שהיא מונחת בין תורתי אל תעזובו. ולעפר מות תשפתני. (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורה שבכתב ותורה שבעל פה. שנאמר דבר אחר מלקוחי שביטלני משתי תורות מודבק מלקוחי שנדבק לשוני לוויסיטי. יבש כחרש כחי שאין בו לחלוחית. ולשוני מעצמי. היה לבי כדונג כהדא שעויתא. לפספסני. כמים נשפכתי שלא נדבק עצם אל מרפו ומפספסו כך אחשורוש יושב עלי של המן. פצו עלי פיהם. מה אריה זה יושב אחשורוש. אבירי בשן כתרוני. אלו בניו סבבוני פרים רבים. אלו אוכלוסין של

ואתה ה' אל תרחק. חוס ורחם עלי.
אמר רבי יוחנן אותה הקפצה שהקפצת
על אבותינו כן תקפוץ עלי היום ותפלטני.
באותה שעה ירד מלאך מן השמים וסטרו
על פיו. אמר לו רשע קונייתך עומדת בחוץ
המלך. על כרחו שלא בטובתו נשאת חן
בעיניו. אמר רב תחליפא מצינו שהאריך
השרביט שתים וששים אמה. ונס האחרון
גדול מן הראשון. וכל מה שהיתה נכנסת
היה השרביט קופץ. אמר ר' יצחק מה
אם שרביטו של בשר ודם הוי חיים לאומה
שלימה לכשיבוא שבטו של הקב"ה דכתיב

(מיכה ז יד) רעה עמך בשבטך. על אחת

כמני וכמני:

הושיעני מפי אריה ומקרני רמים. אמר הושיעני מפי אריה ומקרני רמים. אמר רב הונא בר אידי בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור שהוא הר ועלה עליו והיה רועה. נגיע עד לשמים. באותה השעה אמר דוד מגיע עד לשמים. באותה השעה אמר דוד היכל של מאה אמה כקרן הראם הזה. יש אומרים לאורכו מדדו. ויש אומרים לרחבו היכל של מאה אמה כקרן הראם הזה. יש מדדו. מה עשה הקב"ה זימן לו אריה אחד מדדו. מה עשה הקב"ה זימן לו אריה אחד ורבין לו מפני שהוא מלך עליו וירד דוד לארץ. וכיון שראה דוד את האריה נתירא ממנו. לכך נאמר הושיעני מפי אריה כשם שעניתני מקרני ראמים:

יראי ה' הללוהו. רבי יהושע בן לוי אמר אלו יראי שמים. רבי שמואל אמר אלו גירי הצדק לעתיד לבוא. אנטונינוס בראש כל הגוים. אם כן למה וגורו ממנו כל זרע ישראל. אמר רבי בנימין זה שבט בנימין שנולד באחרונה. ורבנן אמרי יראי ה' הללוהו אלו הכהנים. כל זרע יעקב כבדוהו אלו הלוים. וגורו ממנו כל זרע ישראל אלו

*‹ጠ*Lአረ:

כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. בנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסין אצל הדיין אחד עני ואחד עשיר. למי הדיין מסביר פנים הלא לעשיר. ברם הכא לא הסתיר פניו ממני. רבי הגי גזר תעניתא נחת מיטרא. אמר לא מפני שאני כדאי אלא כי לא בזה ולא שקץ ענות עני. וכשם עלא בזה ולא שקץ את הפלתו כך לא בזה ולא שקץ את קרבנו. אגריפס המלך בקש להקריב אלף עולות ביום אחד. שלח ואמר לבהן גדול אל יקריב אדם היום חוץ ממני. על אחת כמה וכמה. הוי כי לא בזה ולא את מנחתך. אתה שנצטערת כל הצער הזה נצטער אלא בין כבש למזבח זכה שיאכל היו הכל מפייסין אותו לומר מה זה שלא הצער הזה שציערתי בשביל זה שיאכל. קומץ ומקטיר ואוכל את השאר. אמר כל מגליא ומאספמיא וראה הכהן גדול שהוא וכמה. ומעשה בחסיד אחד שהביא קרבנו ונפש. מי שמקריב נפש על אחת כמה מאינו מקריב נפש כתיב בו (ויקרא ב א) הקריבה. והלא דברים קל וחומר מה מי לכהן בחלום אל תבזה עליה כאילו נפשה מה בזה להקריב מה בזה להקטיר. נראה הכהן מבזה עליה ואומר ראו מה מקרבת אחת שהביאה קומץ אחד של סולת והיה אותו העני יותר מקרבנך. מעשה באשה בשור בחלום האגודה של ירק שנתן לשור לו ואכלה ונמשך אחריו. נראה לבעל עני אחד ובידו אגודה אחת של ירק והושיט מושכין אותו לקרבן ולא היה נמשך. בא שקץ ענות עני. מעשה בשור אחד שהיו אמר לו יפה עשית. הרי כי לא בזה ולא פרנסתי. וגם כן שלא היה לי להקריב. אין אתה מקריב לי הרי אתה חותך את יום שנים לקרבן ושנים לפרנסתי. ואם לי אדוני הכהן ארבעה תורים אני צד בכל שלא יקריב אדם היום חוץ ממנו. ואמר לי הקרב לי את אלה. ואמרתי לו המלך צוני אחד עני בא אצלי ובידו שתי תורים ואמר יקריב אדם היום חוץ ממני. אמר לו אדם המלך ואמר לו לא כך אמרתי לך שלא עני קדמך. שלח בעד הכהן הגדול אגריפס ומיד ראה אגריפס המלך בחלומו קרבנו של חותך את פרנסתי. עמד הכהן והקריבן. ואם אין אתה מקריב אותם לי הרי אתה צד בכל יום שנים לקרבן ושנים לפרנסתי לו לכהן אדוני הכהן ארבעה תורים אני צוני שלא יקריב אדם היום חוץ ממנו. אמר הקרב לי את אלה. אמר לו הכהן המלך בא אדם אחד ובידו שתי תורים. אמר לו

ふさえ:

יאכלו ענוים וישבעו. זה מרדכי ואסחר.

תאנא לשלשה הלקים נהלק ממונו של המן.

שליש למרדכי ואסחר. ושליש לעמלי

נאמרו בפסוק אחד. יאכלו ענוים וישבעו

זה מרדכי ואסחר. יהללו הי דורשיו אלו

זה מרדכי ואסחר. יהללו ה' דורשיו אלו

נמלי חורה. יחי לבבכם לעד זה בנין

בית המקדש. (שמואל-א ט טז) והיו עיני

ולבי שם כל הימים. אמר רבי יודן ממה

עעשה לכם הקב"ה בעולם הזה אתם יודעין

מה מחוקן לכם לעתיד לבוא. שנאמר יחי

לבבכם לעד אכלו וישתחו כל דשני ארץ:

זרע יעבדנו יסופר להי לדור. אמר רבי שמעון בן לקיש כל מי שהוא בא לכלל זרע הוא חי יצאו נפלים שאינן חיים לעתיד

לבוא:

יבואו ויגידו צדקחו לעם נולד. אמר רבי
יודן יבואו דורות האחרונים ויגידו צדקחו
של הקב"ה שעשה לדורות הראשונים.
רבי יוחנן אמר זרע יעבדנו אחד צדיקים
ואחד רשעים מקבלים פני שכינה. אלא
הן מראין להם פני שכינה ואומר להם בואו
ראו פני המלך שהייתם מורדים בו שעתיד
ליפרע מכם. ואף הצדיקים בשעת פטירתן
מראין להם פני שכינה ואומרים להם בואו
מראין להם פני שכינה ואומרים להם בואו
וראו פני המלך שאתם עובדים אותו שהוא
וראו פני המלך שאתם עובדים אותו שהוא
הקטנים מקבלים פני שכינה שנאמר זרע
יעבדנו יסופר לה' לדור:

ענילה כג

הסהר אל יחסר: לא אחסר. והוא אמר (שם ז ג) שררך אגן פתחי לי אחותי רעיתי. אני אמרתי הי רועי כאה לי. ואני לו לאחות שנאמר (שם ה ב) הוא לי לאח (שיר השירים ה א) מי יתנך צאן מרעיתי. הוא לי לאח ואני לו לאחות. לצאן שנאמר (יחוקאל לד לא) ואתן צאני בני בכורי ישראל. הוא לי לרועה ואני לו לאב. ואני לו לבן שנאמר (שמות ד כב) שנאמר (ירמיה לא ח) כי הייתי לישראל נא ד) ולאומי אלי האזינו. הוא לי לאב ב) אנכי הי אלקיך. ואני לו לאומה (ישעיה ואני לו לאומה. הוא לי לאלוה (שמות כ לפני הקב"ה רבון העולם הוא לי לאלוה ב מז) דודי לי ואני לו. אמרה כנסת ישראל ירביצני. זהו שאמר הכתוב (שיר השירים מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. בנאות דשא

לא עשה כן לישראל שנאמר (שם ח ד) הגוף וממעטת את היציאה. אבל הקב"ה הדרך עושה. מכלה את הכסות ושוחקת את יהודה בשם רבי אלעזר אמר שלשה דברים הילוכך ליכלוכך צערך בפרנסתך. רבי לאו אינו מתברך. מהו (שם) ידע לכתך. ידיך. אם עשה הרי הוא מתברך ואם אפילו יושב ובטל תלמוד לומר בכל מעשה אליעזר בן יעקב אומר כי ברכך. יכול הי אלקיך ברכך בכל מעשה ידיך. רבי אחר זהו שאמר הכתוב (דברים ב ז) כי רועה שנאמר ה' רועי לא אחסר. דבר האלקים הרועה אותי. אף אני קורא אותו קרא לו רועה שנאמר (בראשית מה טו) אלא אמר דוד מזקנים אתבונן. יעקב במקלו ותרמילו ודוד קרא להקב"ה רועה. אומנות בזויה מן הרועה שכל היום הולך אמר רי יוסי בר חנינא את מוצא שאין הכתוב (תהלים קיט ק) מזקנים אתבונן. דבר אחר ה' רועי לא אחסר. זהו שאמר לו הקב"ה תן בשר לבני. אמר לו מאין לי על מי מריבה וירע למשה בעבורם. אמר להקב"ה שנאמר (תהלים קו לב) ויקציפו ההרוג שנאמר הרגני נא הרוג. מיד חרה לו ומכאן הרוג אני. בבקשה ממך הרוג נא את אותי ואם אדבר כנגדן הורגין אותי מכאן ריבונו של עולם אם לא אתן להם הורגין עושה לי. מהו הרגני נא הרוג. אמר לפניו כב) הצאן ובקר ישחט להם. אם ככה את אמר לו (במדבר יא יג) מאין לי בשר. (שם מבקשים בשר. אמר לו הקב"ה תן להם. אצל הקב"ה אמר לו ריבונו של עולם בניך אנו מבקשים כיון ששמע משה כך הלך (שמות טז יג) ותעל השליו. אמרו בשר כ) הכה צור ויזובו מים. שליו אתה מבקש לכם לחם. מים אתה מבקש (תהלים עח אתה רוצה. לחם (שמות טו ד) הנני ממטיר חסרת דבר. אלא מה שתדבר בפיך מה (שם) ועשו אוחו עוגוח. לכך נאמר לא קונדיטון (שם) או דכו במדוכה. אשישות קמח (במדבר יא ח) שטו העם ולקטו. שמן פטומה והוא נעשה. אם את מבקש יעשה המן כבשר עגל הוא נעשה. יעשה חסיר אלא מימר והוא מתעביד. אם אמר רבי נחמיה אומר לא חסרת דבר. דלא הויא זה ארבעים שנה. יום ראשון כיום אחרון. אחרון. יכול אף זה כן תלמוד לומר (שם) ממעט והולך. לא דומה יום ראשון ליום יום שלישי תרנגול. רביעי קטנית. חמישי יום ראשון שוחט לו עגל. יום שני שה. דבר. בנוהג שבעולם אדם מקבל אורח. (דברים ב ז) ה' אלקיך עמך לא הסרת מלך במדינה אין המדינה חסרה כלום. כך שנה. שמלתך לא בלתה. רבי יהודה אמר ב) זה אלי ואנוהו. נתתי לכם זה ארבעים אמר רבי יודן בזכות שאמרתם (שמות טו חסרת דבר. זו היציאה. ה' אלקיך עמך. שמלחך לא בלחה מעליך. (שם ב ז) לא

אחד מארבע מאות ושמונים ותשע: אשר אלף ופרוטרוט וכמה הוא פרוטרוט במדבר היה מלאך המות מכתת מהם חמשה דבר שכל אותן ארבעים שנה שהיו ישראל ושובו אל ה'. רבי איבו אמר לא חסרו אלא שנאמר (הושע יד ג) קחו עמכם דברים רבי יוחנן אמר לא חסרו אלא תשובה. כתיב בתריה (שם יו) ויאמר הי אלי לאמר. שנאמר (דברים ב מז) ויהי כאשר תמו. מה ישראל מנודין לא היה הדבור עם משה תדע לך שכן הוא שכל אותן הימים שהיו יוחאי אמר לא חסרו אלא דבר דברי נבואה. מהרהרין בלבם והוא נעשה. רבי שמעון בן (תהלים עה יה) וינסו אל בלבבם. שהיו אתיא כההיא דאמר רי ברכיה בשם רי אבהו והוא נעשה. רבי שמעון בן יוחאי אמר חסרים דברים אלא היו מהרהרים בלבם תקצר. רבנן אמרי לא חסרת דבר. לא היו וכאן לא היה לי (במדבר יא כג) היד הי משלך היה לי. אמר לו במצרים היה לי עשיר ועכשיו נעשית עני. אמר לפניו ולא כנים היה לך במצרים וכל כך היית שם בשר. אמר לו צפרדעים היה לך במצרים

מתגהצין אלא על ידי האור. ולא היו עושין אמר לו צא ולמד מן הסיטון הזה שאינן שף בהן ומגהצן. אמר לו ולא היו נשרפין. לו ולא היו צריכין תכבוסת. אמר לו הענן שכל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו. אמר גדלים. אמר לו צא ולמד מן החלזון הזה לא בלתה מעליך. אמר לו ולא היו הקטנים בלין. אמר ולא קרית (דברים ה ד) שמלתך סימאי אמר פורפרייא. אמר לו ולא היו מזי) ואלבישך רקמה. ומהו רקמה רבי שהלבישום מלאכי השרת שנאמר (יחזקאל ארבעים שנה. אמר (להם) [לו] ממה אמר לו לאו. ומהיכן היו לובשין כל ישראל ממצרים כלי קוריים הוציאו עמהם. רבי אלעזר את רי שמעון ואמר לו כשיצאו בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות. שאל

> הבאר נאים לזה ולזה: לרחוץ בהם ואין נאים לשתות. אבל מי נאים לשתות ואין נאים לרחוץ בהם. נאים ינהלני. אמר רבי שמואל יש לך מים שהן אחסר בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות מבא לא הסרא טובתך לעולם. ה' רועי לא התחילו מקלסין ואומרים את הוא רעיא ישראל האיך הקב"ה מגהצן ומעדנן במדבר מעין גנים באר מים חיים. כיון שראו קנה וקנמון. וכל אלו מהיכן היו (שם טו) לבנון. ואומר עוד (שם יד) גרד וכרכם (שיר השירים ד יא) וריח שלמותיך כריח מסוף העולם ועד סופו. בא שלמה ואמר על מי מנוחות ינהלני. והיה ריחם נודף מגעגעין בהן שנאמר בנאות דשא ירביצני הבאר היה מעלה להן מיני דשאים והיו שלא היו מחליפים את בגדיהם. אמר לו לא כל שכן. ולא היו מסריחין מריח הזיע כנימות. אמר לו במותן לא עשו בחייהן

> נפשי ישובב. בחורחך. שנאמר (תהלים יט ח) חורת ה' תמימה משיבת נפש. ינחני במעגלי צדק. במן בבאר בשלו בענני כבוד. לא שיש לי זכות אלא למען שמו. גם כי אלך בגיא צלמות. בקדקדו של מדבר. לא אירא רע כי אתה עמדי. (שמות יג כא) וה' הולך לפניהם יומם. שבטך אלו היסורין. ומשעותך זו חורה. המה ינחמוני. יכול בלא יסורין תלמוד לומר אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי:

> חערוך לפני שלחן. זה המן. איסי בן עקיבא אומר גבהו של מן חמשים אמה. (ומי שאינו מאמין אל יראה באותה המובה. שנאמר (איוב כ יז) אל ירא בפלגות נהרי נחלי דבש וחמאה):

> דבר אחר בנאות דשא. מדבר בדוד בשנה שהיה בורח מפני שאול. מה כתיב שם (שמואל-א כב ה) וילך שאול ויבא יער

חרח. שהיה מנוגב כחרת והרטיבו הקב"ה מטובו של עולם שנאמר (תהלים סג ו) כמו הלב ודשן תשבע נפשי. נפשי ישובב. זו המלכות. שלא היה לי זכות אלא למען שמו. גם כי אלך בגיא צלמות. זה מדבר זיף. לא אירא רע. למה כי אתה מדיר. שבטך אלו הייסורין. משענתך זו תרה. המה ינחמוני. יכול בלא יסורין תלמוד לומר אך. יכול בעולם הזה תלמוד לומר אך טוב וחסד ירדפוני. תערוך לפני שלחן זו המלכות. נגד צוררי זה דואג

ואחיתופל. דעות בשמן ראשי. יכול על ירי יסורין וכוי. ושבתי בבית ה' זה בית המקדש. ורבנן פתרי קרא בישראל. בנאות דשא (יחזקאל לד טו) אני ארעה צאני ואני ארביצם. על מי מנוחות ינהלני (שם מז ארביצם. על מי מנוחות ינהלני (שם מז יב) ועל הנחל יעלה על שפתו מזה ומזה. מהו (שם) ועלהו לתרופה. רב ושמואל. חד אמר להתיר פה של אלמים. וחד אמר להתיר פה של עקרות. נפשי ישובב לעולם הבא:

תהלה כד

מתאמני לדוד מזמור: היה תובעה מזמור לדוד. וכשהיתה באה לדוד. כשהיה מבקש שתשרה עליו שכינה לא אחסר. וכי לדוד מזמור ומהו מזמור נאה לו. מה כתיב למעלה מן הענין הי רועי ויקבשני. וכן דוד נאה קמומורו ומומורו וצרקה נאה לי. וכן הוא אומר צרק לבשתי אמר איוב אני איני כן אלא אני נאה לצדקה העם אומרים אבדה הכלה הזאת באיש הזה. הואת. ואם כלה נאה היא ובעלה מכוער נאה והעם אומר אבד הבחור הזה בכפישה והם אומרים זה הוא. ורואין אותו בחור הואת והעם אומרים מי הוא בעלה של זו מכוערת ושנואה ונתונה באפריון ככפישה שמו לפי חלישותו. ויש אדם בחור ואשתו גבור ואין שמו לפי גבורתו. וחלש ואין ואין כל מתרושש והון רב. ויש אדם וכן שלמה אמר (משלי יג ז) יש מחצשר לפי עשרו. ויש רש ואין שמו לפי רשותו. נאה לו. יש אדם שהוא עשיר ואין שמו נאה לו. ויש שאין נאה ללבושו ולבושו אמר רבי הנינא יש נאה ללבושו ואין לבושו הכתוב (איוב כט יד) צדק לבשתי וילבשני. לדוד מזמור להי הארץ ומלואה. זה שאמר

דבר אחר להי הארץ ומלואה. משל למלך שהיה לו בן בית בעיר והיו בני העיר מכבדין אותו לומר שהוא בן ביתו של מלך עירו לאחר. התחילו פושעים בבן ביתו של מלך. בא לו אצל המלך. אחר ימים חזר המלך לעירו. התחיל בן ביתו עובר התוא בן ביתו של מלך. אמר להם עכשיו ארו בן ביתו של מלך. אמר להם עכשיו ארצו. ובן ביתו זה דוד. כל הימים שהיתה ארצו. ובן בית זה דוד. כל הימים שהיתה א יח סו) כי הוא יוצא ובא לפניהם. מה

כנגן המנגן ותהי עליו יד הי: (מלכים-ב ג טו) ועתה קחו לי מנגן והיה בטלים. אלא מתוך דבר שמחה. שנאמר ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות משכיל לדוד על ידי מתורגמן. ואין השכינה שורה עליו רוח הקדש ואחר כך היה מנגן. היתה שורה עליו רוח הקדש. לדוד מזמור שנאמר מזמור לדוד היה מנגן ואחר כך בנגינות אינו אלא לעתיד לבוא. וכל מקום כנגד כל ישראל. וכל מקום שנאמר למנצח בלשון יחיד כנגד עצמו אמרה. בלשון רבים עצמו אמרה וכנגד כל ישראל. האמורה אליעזר אומר כל פרשה שאמר דוד כנגד מלא כל הארץ כבודו. שנו רבותינו רי והוא ממלאה. וכן הוא אומר (ישעיה ו ג) אמות. אבל הקב"ה אינו כן ברא את הארץ גדול של מאה אמה. (וכלו) [וכולו] כשלש ודם בונה בית של חמשים אמה. וכשהוא הקב"ה אינו כן להי הארץ ומלואה. בשר הפרקמטיא שלו הספינה אינה שלו. אבל הפרקמטיא שיש בתוכה אינה שלו. ואם דבר אחר יש לך אדם שיש לו ספינה אבל מלכם. לכך נאמר להי הארץ ומלואה. ישראל ובקשו את ה' אלקיהם ואת דויד חוזר שנאמר (הושע ג ה) אחר ישובו בני לכשיקנה הקב"ה את ארצו על בן ביתו הוא את המלך דבר לאמר מה לנו חלק בדוד. ביתו שנאמר (מלכים-א יב מז) וישיבו העם את הארץ ביד רעים. התחילו פושעים בבן (יחזקאל ל יב) ונתתי יאורים חרבה ומכרתי עשה הקב"ה מכר את ארצו. וכן הוא אומר

דבר אחר לה' הארץ ומלואה. זהו שאמר הכתוב (נחמיה ט ו) אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים. אימתי נבראו המלאכים. רבי יוחנן אמר בשני. שנאמר (תהלים קד ג) המקרה במים עליותיו. וכתיב (שם אותם. הוי להי הארץ ומלואה: מוב שנאמר (שם יד) במרעה מוב ארעה ארעה צאני ואני ארביצם. ויודע מרעית ומלואה. ויודע לרעות שנאמר (שם טו) אני צאני צאן וגוי. ויש לו מרעה להי הארץ אלו ישראל שנאמר (יחזקאל לד לא) ואחן אינו כן יש לו צאן ויש לו מרעה. צאן יש לו מרעה ואין לו צאן. אבל הקב"ה מלא. בשר ודם יש לו צאן ואין לו מרעה. כג כד) הלא את השמים ואת הארץ אני יג) הודו על ארץ ושמים. ואומר (ירמיה עליונים ותחתונים שנאמר (תהלים קמח בטרקלין אינו בקיטון. אבל הקב"ה מלא ודם כשהוא בקיטון אינו בטרקלין וכשהוא הארץ ומלואה. אמר ר' פנחס מלך בשר קילס להקב"ה במה שהוא יודע שנאמר להי השמים. אבל דוד שלא עלה למרום (דברים י יד) הן להי אלקיך השמים ושמי והתחתונים וקילס להקב"ה בהן שנאמר משה כשעלה למרום היה יודע העליונים אינו יודע אלא מה שבשדות בלבד. כך שבבית וכל מה שבשדות. ושעל השדות מה שבשדות. שעל הבית היה יודע כל מה ממונה על מה שבבית ואחד היה ממונה על למלך שהיה לו שני אפטרופין. אחד היה עזריה ורבי נחמיה ורבי ברכיה אמרו משל אני קורא אותן לה' הארץ ומלואה. רבי ואחה בראת את השמים ואת הארץ לשמך של עולם. אמר דוד לפני הקב"ה הואיל מאתי. מי אתי. מי היה שותף עמי בברייתו מושה כל נוטה שמים לבדי רוקע הארץ באמצעית. אלא (ישעיה מד כד) אנכי הי המזרח וגבריאל מן המערב והקב"ה ממדד ראשון. שלא יאמרו מיכאל היה ממתח מן אמר מפני מה לא נבראו המלאכים ביום (ישעיה ו ב) ובשתים יעופף. רבי לוליאני ועוף יעופף על הארץ. כתיב במלאכים אמר בחמישי. שנאמר (בראשית א כ) ד) עושה מלאכיו רוחות. ריש לקיש

כי הוא על ימים יסדה. זו ארץ ישראל שיושבת על שבעה ימים. ימא רבא ימא דמילהא וימא דסיבכי וימא דבא ימא דמבריא ימא דמילהא וימא דסספמיא והוא דמבריא וימא דעריית וימא דאספמיא והוא ימא דהמין. ימא דקלטיינוס הקוה (הקב"ה) את הנהרות ועשאה (עליהן שנאמר) ועל ההרות יכוננה. מארבע נהרות ירדנה ופיגה וירמוך וקרייון. כתיב (במדבר כא כ) וושקפה על פני הישימון. אמר רבי אבא ונשקפה על מני הישימון. אמר רבי אבא רמין כברה בימה של מבריא והיא בארה על מרים:

שאול את העם. לפיכך ישא ברכה מאת הי: שבועה שנאמר (שמואל-א יד כד) ויואל ויואל לשבת את האיש. ואין ויואל אלא נשבע למרמה ליתרו. שנאמר (שם כא) את המלאכים ונמלך בהן והרגו בדין. ולא וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי. שראה נפשו של מצרי שנאמר (שם ב יב) ויפן כה אשר לא נשא לשוא נפשי. זה משה שנטל אל האלקים הנה אנכי בא אל בני ישראל. בשליחותו שנאמר (שמות גיג) ויאמר משה מברר עסקו בשעה שאמר לו הקב"ה שילך אחד מהם נשאתי. ובר לבב. זה משה שהיה משה. שנאמר (במדבר טז טו) לא חמור כח) ואתה פה עמוד עמדי. נקי כפים זה במקום קדשו זה משה. שנאמר (דברים ה יט ג) ומשה עלה אל האלקים. ומי יקום מי יעלה בהר הי. זה משה. שנאמר (שמות

דבר אחר מי יעלה בהר ה'. זה אברהם אבינו שכחוב בו (בראשית כב ב) לך לך אל ארץ המוריה. ומי יקום. זה אברהם שנאמר (שם ג) וישכם אברהם בבקר. נקי כפים. זה אברהם (שם יד כג) אם מחוט ועד שרוך נעל. ובר לבב. זה אברהם (נחמיה ט ח) ומצאח אח לבבו נאמן לפניך. ואומר (בראשית טו ו) והאמין בה'. אשר לא נשא לשוא נפשי. בפניו של נמרוז. ולא נשבע

למרמה (שם יד כב) הרימותי ידי אל הי. ישא ברכה מאת הי (שם כד א) והי ברך את אברהם בכל:

דבר אחר מי יעלה. זה יעקב אבינו שנאמר (שם לה א) קום עלה בית אל ושב שם. מי יקום (שם כח יא) ויפגע במקום. נקי כפים (שם לא לט) אנכי אחטנה. ובר לבב (שם לז) כי מששת את כל כלי. אשר לא נשא לשוא נפשי. ללבן. ולא נשבע למרמה (שם נג) וישבע יעקב בפחד אביו יצחק. ישא ברכה (שם לה ט) וירא אלקים אל יעקב וגוי ויברך אותו:

על גבי הדימוס. ואמר רבי אבהו ואל שהיתה האבן מסעת את עצמה ועולה ונתנת היה נבנה. (שם) אבן שלמה מסע. מלמד כתיב (שם ו ז) והבית בהבנותו. מאליו ואפילו מלאכי השרת. אמר רבי ברכיה מלכי המלכים אפילו הרוחות ואפילו שדים אמר בשם רבי יוסי הכל מסייעין למלך יהודה אמר בנין בנוי בניתי לך. ר' הייא בניתי בית זבול לך. ר' יעקב בריה דרב מפני שנתגאה ואמר (מלכים-א ה יג) בנה ולמה נצטער שלמה כל כך. השמים. שערים ראשן ונכנס הארון וירדה אש מן זכרה לחסדי דוד עבדך. מיד נענה ונשאו ב ו מב) הי אלקים אל תשב פני משיחך ולא נענה. כיון שאמר (דברי הימים-ולא נענה. חזר ואמר שאו שערים ראשיכם זה בזה ואמר שלמה עשרים וארבע רננות וחצי. אלא באותה השעה דבקו שערים וכי לא היה אמה וחצי נכנסת בתוך שתים הזה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו. אמות ארכו ושתים וחצי רחבו. והארון להכניס את הארון והיה השער קטן חמש שבנה שלמה בית המקדש בקש שלמה שאו שערים ראשיכם. את מוצא בשעה

הכבוד. שהוא חולק מכבודו ליראיו: מו לח) ועשו להם ציצית. הוי מי זה מלך חולק ליראיו. זה התכלת. שנאמר (במדבר כמראה הקשת אשר יהיה בענן. ומכבודו וכסא דומה לכבוד שנאמר (יחזקאל א כח) ערקיע ורקיע לקשה וקשה לענן וענן לכסא שהתכלת דומה לעשבים ועשבים לים וים מה נשתנית תכלת מכל מיני צבעונים. מפני ויבא מלך הכבוד. אמר רבי חזקיה מפני כך למה כדי שיבוא הארון מסויים. הוי דו) ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה. וכל עור תחש מלמעלן. ובארון כתיב (במדבר את כל מאומה בידו. כל הכלים שבמקדש שנאמר (שם כג) אין שר בית הסוהר רואה לי אלא בשעת הרוחה בשעת הצרה מנין. יוסף. רבי יודן אמר בשם רבי איבו אין הורד מצרימה. וכתיב (שם ב) ויהי הי את רבי סימון כתיב (בראשית לט א) ויוסף והאלקים יעננו בקול. רבי ברכיה בשם ומשה יענה אין כחיב כאן אלא משה ידבר ידבר והאלקים יעננו בקול. אלקים ידבר אמר רי לוליאני בשם רבי יצחק כתיב משה האסף מרים. מלמד שנתעכבה לה השכינה. רבי סימון (במדבר יב טו) והעם לא נסע עד ליראיו. ה' צבאות הוא מלך הכבוד. אמר רבי סימון מי זה מלך שהוא חולק מכבודו וכמה. הוי מי הוא זה מלך הכבוד. אמר מלך מלכי המלכים הקב"ה על אחת כמה ודם והיתית אבן הדא ושומת. לכבודו של פום אריותא ולא חבלוני. ומה לכבוד בשר דכתיב (שם כג) אלקי שלח מלאכיה וסגר של אבן וישב לו על פי הבאר. הדא הוא מלאך ירד באותה שעה ונדמה בדמות ארי ובאת וישבה על פי הבאר. רבי הונא אמר אבנים בבבל. אלא שקמת מארץ ישראל אבן חדא ושומת על פום גובא. וכי יש תחמה. שכן כחיב (דניאל ו יה) והיתית

מאנמט:

תהלה כה

לדוד אליך ה' נפשי אשא. זהו שאמר הכחוב (דברים כד טו) ביומו תחן שכרו. אמר לו הקב"ה לדוד דוד למה אחה נושא נפשך אלי. אמר לו מפני שאני שכיר בעולמך. שנאמר (איוב ז ב) כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו. וכחיב בחורה ביומו תחן שכרו וגו' ואליו הוא נושא אח צל וכשכיר יקוה פעלו. וכחיב בחורה ביומו תחן שכרו וגו' ואליו הוא נושא אח נפשו. אם הפועל הזה שהוא שכירו וחייב ליחן לו כחב ואליו הוא נושא אח נפשו. אנו שנפשוחינו חלייוח בך על אחח כמה וכמה. דבר אחר אליך ה'. זה דורו של שמר שנחמשכנו על קדושח השם. כענין שמר שנחמשכנו על קדושח השם. כענין שעומר (דברים כדי) כי תשה ברעך משאח

הרי נפשנו נשואה לך אין לנו להתלות אלא קרבן ומתכפר לו. עכשיו שאין לנו קרבן שבית המקרש קיים אדם חוטא נושא ומביא אנו יודעין שאמונתך רבה לגאלנו. בזמן סימון אמר ממה שאתה מחדשנו לבקרים לבקרים רבה אמונתך. ר' שמעון בשם רבי בריה חדשה שנאמר (איכה ג כג) חדשים ונפקדת אצלו ולשחרית היא חוזרת בגופו ישן הוא יגע ומשלים נפשו להקב"ה היום ונפשו יגעה עליו ושחוקה. וכשהוא תרע לך שכן הפועל הזה עושה מלאכה כל בידו בלויים ושחוקים והוא מחזירן חדשים. בלויים ושחוקים. אבל הקב"ה מפקידים ודם מפקידים בידו חדשים והוא מחזירן אלקים אמת. אמר רבי אלכסנדראי בעור או נפשו של אחר בידו. הוי אומר והי ולא מצאה. או שמא מצא נפשו ביד אחר אמת. שמא עמד אחד שחרית וביקש נפשו הקב"ה אינו כן אלא (ירמיה י י) והי אלקים מחליף את של זה בזה ואת של זה בזה. אבל שבעולם אדם מפקידין אצלו פקדונות והוא (תהלים לא ו) בידך אפקיד רוחי. בנוהג דבר אחר אליך הי. זהו שאמר הכתוב

> על רחמיך. הוי אליך הי נפשי אשא. רי יהודה אומר אף הקב"ה ויתר לנו סליחות הרבה משלו (ישעיה נה ז) ואל אלקינו כי ירבה לסלוח:

> רבי יצחק ב"ך בתורתך בעשרים ושתים שבועה. לכך נאמר בך בטחתי. אמר צדקך. גומל שני שכרים שכר עשייה ושכר ליט קו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי מים קרים על נפש עיפה. ואומר (תהלים א יג יד) בקש הי לו איש כלבבו. לכך נאמר שמח ואמר יש בי. וכן הוא אומר (שמואל-לבב. מי שיש בידו שתי מדות הללו. מיד לו הקב"ה אין אתה יודע. נקי כפים ובר מאלף. (שם כד ג) מי יעלה בהר הי. אמר כלתה נפשי. (שם יא) כי טוב יום בחצריך אהבתי מעון ביתך. (שם פד ג) נכספה וגם להיות בבית המקדש שנאמר (תהלים כו ח) מתיעף והיתה נפשו משתוקקת ומבקשת כה) מים קרים על נפש עיפה. היה דוד דבר אחר אליך ה'. אמר שלמה (משלי כה

אותיות:

דבר אחר אלקי בך בטחתי. מעשה בקיסטון אחד והיה שם אדם גדול והיה לו שם במדינה. והיה שם אדם גדול והיה עומבי המדינה עוברין ומצאו אכסנאי אחד והפסוהו ואמר אל חכוני כי בן ביתו של מלך אני. כיון ששמעו כן הניחוהו ושמרוהו עד הבקר. בבקר הביאוהו אצל המלך עד הבקר. בבקר הביאוהו אצל המלך ואמרו לו בן ביתך מצאנו אמש. אמר לו המלך בני מכיר אתה אותי. אמר לו לו המלך בני מכיר אתה אותי. אמר לו בקשה ממך איני בן ביתך אלא בך בטחתי. בבקשה ממך איני בן ביתך אלא בך בטחתי. מער להם הואיל ובטח בי הניחו לי. וכן אמר אומר אלקי בך בטחתי. ובשביל כך אל

יעלצו אויבי לי. ולא אני בלבד אלא גם כל

לויך לא יבושו:

יבשו הבוגדים ריקם. רבי פנחס אמר אמר דוד רבונו של עולם בשעה שאני עומד בחפלה לפניך אל חהי חפלתי מאוסה לפניך מפני שעיניהם של ישראל חלויות בי ועיני חלויות בך ואלו שמעח חפלתי כאילו שמעח חפלתם. וכן אח מוצא בחענית צבור בשעה שהצבור מחענין שליח צבור יורד לפני החיבה ועיניהם של צבור חלויות בו הוא עיניו חלויות להקדוש ברוך הוא והוא יבשו:

יודע מקרא זה מהו. כשהוא אומר ושב ודבר הי אל משה פנים אל פנים. איני חזור בך. נכנס למחנה שנאמר (שם יא) והתלמיד בכעס. אם כן מה תהא עליהם משה תרין אפין מרגזין רתחין. הרב בכעס כאילו מקבל פני שכינה. אמר לו הקב"ה מבקש הי. מלמד שכל מי שמבקש פני זקן והיה כל מבקש משה אין כתיב כאן אלא כל לרב מנודה לתלמיד. ר' יהודה אומר (שם) ומשה יקח את האהל ונטה. וכן דרש מנודה מפייס אותי עליהן. מה כחיב (שמוח לג ז) כשהתנית עמי כשאהיה עם בני בכעס. אתה וסקלוני. אתה מפייס אותי עליהם. וכן הוא כשאמרתי לך (שם יז ד) עוד מעט לקיש אמר אמר משה לפני הקדוש ברוך לעמוד על מדותי. רבי זעירא בשם ריש שאתה מנהג בעולם. אמר לו אין אתה יכול לג יח) הראני נא את כבודך. כלומר מנהג (תהלים קג ז) יודיע דרכיו למשה. (שמות יג) הודיעני נא את דרכיך. והודיעו שנאמר אמר משה להקדוש ברוך הוא (שמות לג פלונית בבקשה ממך גלה אותה לי. כך אמר לו כל מיני רפואות גלית לי הוץ ממכה ולימדו כל מיני רפואות חוץ ממכה פלונית. אמר משל לרופא אחד שהיה לו תלמיד דרכיך הי הודיעני. רי ברכיה בשם רי יוחנן

שהעולם הזה יום של אומות העכו"ם ולילה לו לאדם להתפלל כל היום. אלא לפי אלקי ישעי אותך קויתי כל היום. וכי אפשר העכו"ם. הדריכני באמתך ולמדני כי אתה הודיעני באיזו מדה אתה נוהג עם אומות אחר הודיעני נא את דרכיך. אמר לפניו זה שמש בכהונה וזה שמש בכהונה. דבר בתפלל על ישראל וזה התפלל על ישראל. הקריב. זה בקריאה וזה בקריאה. זה מזבחות וזה בנה מזבחות. זה הקריב וזה זה הרג מלכים וזה הרג מלכים. זה בנה שנה. זה עשה מלחמות וזה עשה מלחמות. על ישראל. זה מלך מי שנה וזה מלך מי אמר שירה. זה מלך על ישראל וזה מלך בזה. זה לוי וזה לוי. זה אמר שירה וזה שמו. ואתה מוצא כל מה שכתוב בזה כתוב צט ו) משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי אם יעמד משה ושמואל. ונאמר (תהלים שהיה שקול כמשה. שנאמר (ירמיה מו א) תמים פעלו וגוי. וכן מצינו בשמואל הרמתי של הקב"ה. שנאמר (דברים לב ד) הצור צוא להתפלל על ישראל להודיעם דרכיו שעה מצא משה את ידו לפני הקדוש ברוך את האהל למחנה. אמר רבי אחא באותה אל המחנה. מלמד שהתיר לו נדרו והכניס

זכור רחמיך ה' וחסדיך. אמר רבי יהושע בן לוי חסידות שנהגת עם אדם הראשון. שכך אמרת (בראשית ב יז) כי ביום אכלך ממנו מות תמות. ואילולי שנתת לו יום אחד משלך שהוא אלף שנה. היאך היה נזקק להעמיד תולדות. הוי כי מעולם המה. מימות אדם הראשון:

לישראל. לכך אותך קויתי כל היום:

חמאת נעורי ופשעי אל תזכור. אמר רבי יודן אמר דוד רבונו של עולם יהיו חמאי ופשעי כחמאת נעורי מה חמאת נעורי אין בהם ממש כך כל הפשעים שאני עושה לא יהיו בהם ממש. כחסדך זכר לי

בגיא:

מפנע ליראיך: שנאמר (תהלים לא כ) מה רב טובך אשר שהתקנתי לעתיד לבוא למי הייתי נותנה. את עולמי. שאלמלא אתם כל הטובה גדולה אני מחזיק לכם שבשבילכם בראתי לאכול. כך אומר הקב"ה לצדיקים טובה הסעודה הייתי משליך לכלבים שלא היה מי אני צריך להחזיק לכם אילולא שבאתם כל ממשמשין ובאין. אמר להן טובה גדולה ולא באו. לעתותי הערב התחילו האורחין האורחים הגיעו ארבע שעות חמש ושש אמר משל למלך שעשה סעודה זימן את קמה ט) טוב הי לכל. רבי יוסי בר חנינא אתה למה למען טובך ה'. שנאמר (תהלים מלאכה. כך אמר דוד כחסדך זכר לי גדולה ותגרים לא יספיקו לך אלא עם בעלי מלאכה. אמר לו אדוני המלך סעודתך לי בני אדם חכמים (ולא) תגרים ולא בעלי סעודה גדולה ואמר לאפטרופוס שלו זמן אתה. אמר רבי אלעזר משל למלך שעשה

מוב וישר ה'. על כן שהוא מורה חמאים בדרך שיעשו תשובה. דבר אחר למה מוב שהוא ישר. ולמה ישר שהוא טוב. שהוא מורה דרך לשבים שנתן לרצחנים ערי מקלט. רבי אבין אמר על כל מיל ומיל היה עומד בורגן ועל כל בורגן צלם והיתה ידו עקומה ומראה להיכן ערי מקלט. הוי על כן יורה חמאים בדרך. וכן פרעה הכה אותו בברד ואמר לו (שמות ט יט) שלה העז

אע מלנר:

כל אורחות ה' חסד ואמת. יכול לכל תלמוד לומר לנוצרי בריתו. דבר אחר כל ארחות ה'. בשעה שאמר להן משה לישראל (דברים יג ה) אחרי ה' אלקיכם תלכו. אמרו משה רבינו מי יכול לילך אחריו. שנאמר (נחום א ג) ה' בסופה ובסערה דרכו. ואומר (תהלים עז כ) בים דרכך ושבילך במים רבים. אמר להם אני

> אומר לכם דרכיו של הקב"ה כל ארחות הי חסד ואמת. חסד זו גמילות חסדים. אמת זו מורה. שנאמר (משלי כג כג) אמת קנה ואל ממכור. ולמי נתן לנוצרי בריתו. אמר רבי שמלאי מצינו שהקב"ה מקשט כלות ומבקר חולים וקובר מתים. מקשט כלות ומבקר מלמר שקילעה את חוה והביאה לאדם שכן מלמד שקילעה את חוה והביאה לאדם שכן בכרכי הים קורין לקלעיתא בניתא. מבקר חולים מאברהם. שנאמר (שם יח א) וירא אליו הי. לבקר את החולה. קובר מתים ממשה. שנאמר (דברים לד ו) ויקבור אותו

> מי זה האיש. זה אברהם. שנאמר (בראשית כ ז) השב אשת האיש כי נביא הוא. ירא ה'. זה אברהם. שנאמר (שם כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. כב יב) כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. יורנו בדרך יבחר. שהורהו דרך טובה להכיר את שמו. שנאמר (שם יז א) התהלך לפני והיה תמים. נפשו בטוב תלין. בקבר. זורעו יירש ארץ (שם כד ז) לזרעך אתן את הארץ הזאת:

דבר אחר מי האיש. זה יוסף. שנאמר (שם לז טו) וימצאהו איש. ירא הי (שם מב יח) את האלקים אני ירא. יורנו בדרך יבחר. שלא חטא עם אשת אדוניו. נפשו בטוב תלין. בקבר. וזרעו יירש ארץ (שם נ כג)

דבר אחר מי האיש. זה לוי. שנאמר (דברים לג ח) לאיש חסידך. ירא הי (מלאכי ב ה) ואחנם לו מורא וייראני. נפשו בטוב תלין. בקבר. וזרעו יירש ארץ (במדבר כה יג) והיתה לו ולזרעו אחריו

ברית כהונת:

עם כני מכיר בן מנשה:

סוד ה' ליראיו. בתחלה ליראיו ואחרי כן נתן לישרים. שנאמר (משלי ג לב) ואת

ישרים סודו. אמר רבי סימון אין סוד לעליונים אבל לתחתונים יש סוד. מעשה ברי יוסי בן דורמסקית שהלך להקביל פני היה בבית המדרש היום. אמר לו נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרים מעשר עני וגמרו עמון ומואב מעשרים מעשר עני את עיניך. אף הוא פשט את ידיו וקבל את צא ואמור להם אל תחושו למנינכם כך מקובלני מרבן יוחנן בן זכאי ששמע מרבו מעשרים מעשר עני בשביעית. כשנתישבה דעתו עליו אמר יהי רצון שיחזרו עיני יוסי

למקומן וחזרו להם:

פנה אלי וחנגי כי יחיד ועני אני. וכי יחיד [ועני] היה דוד. והלא כחיב (דברי הימים-א ב טו) דוד השביעי. וכחיב (שם כב יד) והנה בעניי הכינותי לבית הי. אלא אמר דוד לפני הקב"ה לפי שנחמניתי מלך על בניך עיניהם חלויות בי ועיני חלויות בך שהן בניך רבים ואני יחיד כנגדן. לכך כי יחיד ועני אני. ראה אויבי כי רבו ושנאת חמס שנאוני. אם עשו שונא ליעקב שנטל ממנו הבכורה והדין עמו. לברבריים ולענתותים מה עשה:

CAWGU:

עבלה כו

לדוד שפטני ה' (וריבה ריבי). כתוב אחד אומר (תהלים קמג ב) אל תבא במשפט את עבדך. וכתוב אחד אומר שפטני ה'. אלא בשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבא במשפט עמי. ובשעה שאתה דן את הרשעים שפטני ה'. דבר אחר עד שלא גגמר הדין שפטני משנגמר הדין אל תבא

דבר אחר זהו שאמר הכתוב (משלי יב א)

כתיב (איוב יט כ) בעורי ובבשרי דבקה שהיו מכותיו קשות משל איוב. באיוב (שם יד) כסוס עגור כן אצפצף. מגיד נתן אומר אף לוקה ובועט. שכן הוא אומר לח ב) ויסב חזקיהו פניו אל הקיר. רבי ילקה. זה חזקיהו. וכן הוא אומר (ישעיה בשלישי היה לוקה ומבקש מאוהבו שלא אל אברם וגו' אני אל שדי. די הכאתיו. אמר האב די הלקתיו. כך (שם א) וירא הי שיאמר לו הבן די ולא אמר. כיון שלקה אמר לו הרשות בידך. היה מכהו וסבור בנו ואמר לו בני נשבעתי שאני מכה אותך. רומה אברהם. למלך שנשבע שמכה את יז) ויפול אברהם וגוי ויצחק. ולמה היה משחק. זה אברהם שנאמר (בראשית יז זה שלקה והיה מבעט. והשני לקה והיה כפיך. (שם טז יח) ארץ אל תכסי דמי. (שם ג) המוב לך כי תעשוק כי תמאס יגיע אני שהרשות בידך ואתה עושה לי כך. לך. אמור כמה לי עוונות וחטאות. יודע על מה תריבני. למה אני לוקה מה עשיתי ובעט. וכן הוא אומר (איוב י ב) הודיעני אחד לקה והיה מבעט. וזה איוב שלקה אוהב מוסר אוהב דעת. ארבעה הן שלקו.

(ישעיה לח יב) דורי נסע ונגלה. מגיד שאף

יט כ) ואתמלטה בעור שני. ובחזקיה כתיב

שויתי עד בקר כארי. באיוב כתיב (איוב

עצמי. ובחזקיה הוא אומר (ישעיה לח יג)

עור שניו נטל. הרביעי אמר למה הרצועה תלויה הכוני בה. זה דוד. שנאמר לדוד שפטני הי. וכן שלמה אומר (משלי יב א) אוהב מוסר אוהב דעת. וכן דוד אומר (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה:

כאשר היה עם אבותינו: אומר (מלכים-א ה נו) יהי הי אלקינו עמנו להן שכרן וזו היא טובה גדולה. וכן הוא פועלים רעים שאין עושין מלאכתן ונותן יש למלך. ואימתי הוא משובה כשישכור מלאכתן יפה ונותן להם שכרן מה שבח בוא מלך שהוא שוכר פועלים והן עושין וכמה. וכן שלמה אומר לפני הקדוש ברוך אל תבוא במשפט. אחר על אחת כמה קהל מרעים. ארחץ בנקיון כפי. אמר באמתך. לא ישבתי עם מתי שוא. שנאתי הללו שנאמר כי חסדך לנגד עיני והתהלכתי אני ערב לבי. מה דוד שהיה בו כל מדות שלא ירד אדם לגדול הימנו שלא יאמר בעיני הי וגוי רק בדבר אוריה החתי. מכאן (מלכים-א טו ה) אשר עשה דוד הישר בדין אלא נכתבה עליו. שכן הפסוק אומר פי כן לא נשא לו הקדוש ברוך הוא פנים ג) בחנת לבי צרפתני בל תמצא. אך על חבא במשפט את עבוד. שנאמר (שם יו בי כח בבקשה ממך (תהלים קמג ב) אל ומצאחו נאמן. כיון שניסה אוחו אמר אין צרפה כליותי. צרפני כיוסף. שצרפתו ועמד בנסיונו. נסני כיצחק. שנסיתו ועמד. (בראשית כב א) והאלקים נסה את אברהם. בחנני ה' ונסני. בחנני כאברהם. שנאמר

שנאתי קהל מרעים. איזה קהל זה קהל קרח. שנאמר (במדבר טזיט) ויקהל עליהם קרח. ולאיזה קהל אני אוהב. (שמות לה א) ויקהל משה. (מלכים-א ה א) אז יקהל

שלמה. ועם רשעים לא אשב. זה ערתו של קרח. שנאמר (במדבר טז כו) סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים:

ארחץ בנקיון כפי. שיהא במקח ולא בגזל. כדתנן לולב הגזול והיבש פסול. שיהא נקי מן החמס ומן הגזל שלא יהא סניגור נעשה קטיגור. ואחר כך ואסובבה את מזבחך הי. כדתנן בכל יום מקיפין את המזבח פעם אחת ואומרים (תהלים קיח כה) אנא הי הושיעה

אמר רבי אבין זה הלל שיש בו לשעבר ויש השמים ואת הארץ. לשמיע בקול תודה. (דברים ד כו) העידותי בכם היום את וימשחם ויקרש אותם. הרא הוא דכתיב ויכלו ויקדש אותו. ובמשכן (במדבר ז א) ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך. בשביעי בששי נעשה אדם. ובמשכן (שמות כה א) חיה. ובמשכן (שם כ) והיו הכרובים. מנורת זהב. בחמישי ישרצו המים נפש מארות. במשכן (שמות כה לא) ועשית וגוי לרחצה. ונתת שמה מים. ברביעי יהי ובמשכן (שמות ל יח) ועשית כיור נחשת והבדילה הפרכת. בשלישי יקוו המים. בשני יהי רקיע ויהי מבדיל. במשכן כחיב (שמוח כו ז) ועשיח יריעוח עזים. בראשית ברא אלקים את השמים. ובמשכן עולמך. בראשון כתיב (בראשית א א) הי אהבתי וגוי. זה שקול כנגד בריאת

אל האסוף עם חטאים נפשי. אלו הנסקלים הנשרפים. ועם אנשי דמים חיי. אלו הנהרגים והנחנקים. דבר אחר אלו המצריים. שכן יעקב אומר (בראשית מז כט) אל נא חקברני במצרים. רבי יוחנן אמר מצינו בשני מקומות על הצדיקים שמתפללים שלא יאספו עם הרשעים.

בו לעתיד לבוא. (תהלים קו א) הודו להי

כי מוב:

[X:

על שם שנאמר אל תאסוף עם חטאים נפשי: מתושלה הצדיק שיעשו תשובה ולא עשו. בקדוש ברוך הוא שבעת ימי אבלו של המבול היו. אמר רב הושעיה מלמד שתלה (בראשית ז י) ויהי לשבעת הימים ומי ד יח) ויהי היום ויצא אל אביו. ודכותה היה זה בנה של שונמית. שנאמר (שם שנאמר אל תאסוף עם חטאים נפשי. ומי אלא שחיה לשעה ומת ונקבר במקום אחר. רגליו. תנא על רגליו עמד לביתו לא הלך ויגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על יעשה תשובה. ודכותה (מלכים-ב יג כא) ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמא אין כחיב כאן. אלא הימים. אלו עשרח רבי שמואל אמר (שם) ויהי כעשרת ימים שלשה ימים ומת במגפה. רבי ברכיה בשם שמואל הצדיק שלא יתערב באבלו ועשה שתלה לו הכתוב שבעת ימי אבלו של מגפה. והכתיב ויהי כעשרת הימים. אלא של ייסורין. ומה ראית לומר לגי מיתת לשבעה מיתה של חיבה. יותר מכאן מיתה שמחות). לששה מיתה האמורה בתורה. מיתה הדופה (צ"ל חטופה וכן הוא במסי בן שאול לארבעה מיתה בהכרת. לחמשה לשלשה מיתה של מגפה. ותני ר' הלפתא אחד מיתה של זעף. לשנים מיתת בהלה. והלא אין מגפה אלא לשלשה. דחניא יום ויהי כעשרת הימים ויגף הי את נבל וימת. בשם רבי איבו אמר (שמואל-א כה לח) תאסוף עם חטאים נפשי. רבי חלפתא יהובדון דניאל וחברוהי. ודוד אמר אל מן קרם אלה שמיא על רוא דנא די לא דניאל אמר (דניאל ב יח) ורחמין למיבעי

אשר בידיהם זמה. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא אלו המשחקין בפספסין שהן מחשבין בשמאל ומסמכין בימין והן חומסין וגוזלין זה את זה:

תהלה כז

לאומות העכו"ם יהיה חשך. שנאמר (שם לומי אורי כי בא אורך. אבל לעתיד לבוא מביא אותו האור. שנאמר (ישעיה ס א) אמר לו כשיגיע הקץ ותבנה ירושלים ואני הקב"ה רבונו של עולם ואימתי הוא בא. צו יא) אור זרוע לצדיק. אמר דוד לפני יפה ואמר זו לבני. וכן הוא אומר (שם לעתיד לבוא. משל למלך שהיה לו מנה ורבנן אמרי הבדילו לעצמו ליתן לצדיקים דכתיב (תהלים קד ב) עוטה אור כשלמה. כטלית והבריק את העולם מזיוו. הדא הוא אמר רבי אבין נטלו הקב"ה ונתעטף בו הוא אומר (דניאל ב כב) ונהורא עמיה שרי. בריה יכולה להשתמש בה אלא אני. וכן כך כשברא הקב"ה את עולמו אמר אין כל משל למלך שראה מנה יפה ואמר זה שלי. ברבי סימון אמר הבדילו את האור לעצמו. וירא אלקים את האור כי טוב. רבי יהודה ונר רשעים ידעך. ואומר (בראשית א ד) שנאמר (משלי יג ט) אור צדיקים ישמח ראויין בו גנזו לעתיד לבוא אל הצדיקים. (לכך נאמר דוגמא לעתיד) ברא האור שאין ואומר (תהלים מג ג) שלה אורך ואמתך. לי. לכך נאמר אורי וישעי ממי אירא. ואומר (מיכה ז ה) כי אשב בחשך הי אור יד כ) ויאר את הלילה ויהי הענן והחושך. יג כא) והי הולך לפניהם יומם. ואומר (שם אחיו וגוי ולכל בני ישראל היה אור. (שם זו במצרים (שמות י כג) ולא ראו איש את יראו ושונאי אל יראו. וכבר עשה דוגמא אינו כן אלא והיה אור ישראל וגוי. בני אלא הכל משתמשין לאורו. אבל הקב"ה ופלוני שהוא שונאי אל ישתמש לאורו. לומר פלוני שהוא אוהבי ישתמש לאורו מדליק את הנר בפלטין שלו. שמא יכול לאש וקדושו ללהבה. בנוהג שבעולם אדם הכתוב (ישעיה י יו) והיה אור ישראל לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא. זה שאמר

לרגלי דבריך. ואחר כך אור לנתיבתי: נפתחים לי שערים הרבה. לכך נאמר נר בהם והם נובעים. וכשאני נכנס לתוכו כשאני מתחיל בדברי תורה מעט אני מתחיל אור ואם נאמר אור למה נאמר נר. אמר דוד דבריך. דבר אחר אם נאמר נר למה נאמר הדא הוא דכתיב (תהלים קיט קה) גר לרגלי (ויקרא כ י) מות יומת הנואף והנואפת. לנאוף האירה לי (את) התורה. שנאמר (דברים ה יב) שמור את יום השבת. באתי השבת האירה לי (את) התורה. שנאמר יפול בתוכו. כך אמר דוד באתי לחלל את יכשל. הגיע לגומץ משמר את עצמו שלא בידו הגיע לאבן משמר את נפשו שלא ולמה הצדיקים דומין. למי שמהלך ואבוקה דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו. ונפל לתוכו. וכן הוא אומר (משלי ד ים) ואפלה הגיע לאבן ונכשל בה הגיע לגומץ דומים. למי שהיה מהלך באישון לילה קיט קה) גר לרגלי דבריך. למה הרשעים אורי וישעי. זה שאמר הכתוב (תהלים דוד אני מזמר על אותו האור שנאמר הי היו היה אור לישראל וחשך למצרים. אמר למה ענן. אמר רבי הושעיא דו פרצופין הענן והחשך. אם ענן למה חשך ואם חשך דוגמא לישראל שנאמר (שמות יד כ) ויהי תמה אתה על הדבר. כבר הראה הקב"ה אבל לישראל (שם) ועליך יזרח הי. ואם (ישעיה ס ב) כי הנה החשך יכסה ארץ. לישראל וחשך לאומות העכו"ם. שנאמר אמר הקב"ה חייך שאני מביא אותו אור שנאמר (תהלים קיח כז) אל ה' ויאר לנו. שבהם. אמר לו דוד האר לנו מאותו האור מהו (שם) שיתו ושמירו. אלו המפונקין יו) והיה אור ישראל לאש וקדושו ללהבה. ב) כי החשך יכסה ארץ. ונאמר (שם י

דבר אחר נר לרגלי. אימתי אמר דוד

אמר להם כבר נצטוינו מן השמים שלא אמות אמרו ישראל לדוד למה אנו עומדין. ורואין אותן ולא היו רחוקין מהם שמונה עמו אוכי בצרה. כיון שבאו הפלשתים כאלו צרה לפניו שנאמר (תהלים צא טו) קוצים. וכל זמן שישראל נתונין בצער מאחריהם. אמר ר' ברכיה מפני שכולה ולמה נתן לו סימן בראשי הבכאים ולא לשון חתוך. (איוב יד ה) אם חרוצים ימיו. בראשי הבכאים אז תחרץ. מהו תחרץ. (שם כד) ויהי כשמעך את קול הצעדה רואה ראשי האילנות מנענעין. שנאמר יד בהם אפילו הם קרובים אצלך עד שאתה תעלה הסב מאחריהם אין לך רשות לפשוט רפאים. וישאל דוד באלקים עוד ויאמר לא ב כב-כג) ויוסיפו עוד לעלות וינטשו בעמק לשאול באורים ותומים שנאמר (שמואל-ב עליו בעמק רפאים באותה שעה התחיל וגוי. אבל דוד בשעה שהפלשתים באין א יד יט) ויהי עד דבר שאול אל הכהן בספיק לגמור את הדבר שנאמר (שמואל-הפלשתים אמר לו לכהן אסוף את ידיך ולא ונשאל באורים ותומים כיון שראה את לכם מה בין שאול לדוד. שאול הלך משאול ונותנה לדוד. אמר להם אני אראה רבונו של עולם מפני מה אתה נוטל מלכות השרת מקטרגים לפני הקב"ה ואומרים שבא שמואל למשוח את דוד והיו מלאכי באורים ותומים). וכן את מוצא בשעה בעמק רפאים לא הלך למלחמה עד שנשאל הוי הי אורי וישעי. (וכן כשהיה מהלך מאיר להם. זיקים וברקים היו מאירים לו. דוד מהנשף עד הערב למחרתו. ומי היה והרגו אותם שנאמר (שמואל-א ל יו) ויכם עליו מן מנשה וגוי. והם עזרו את דוד (דברי הימים-א יב כא) בלכתו ציקלג נפלו אותם בני מנשה שנפלו עליו. שנאמר באורים ותומים עשה אתם מלחמה עם אף על פי כן לא הלך למלחמה עד שנשאל הפסוק הזה. כשהיה מהלך לעמק רפאים.

לפשוט יד בהם עד ענראה ראשי אילנות מנענעים. ואם אנו מנשיטין יד בהם הורגין אוחנו. מוטב שנמוח זכאין ואל נמוח הייבין. אלא אנו ואחם נחלה עינינו לאבינו שבשמים. כיון שנחנו בטחון בהקב"ה נדנדו כל האילנוח. מיד התחילו לפשוט יד בהם שנאמר (שמואל-ב ה כה) ויעש דוד כן כאשר צוהו ה' ויך את פלשתים. אמר הקדוש ברוך הוא למלאכי השרת ראו מה בין שאול לדוד. מי גרם לדוד שינצל דברו על הקדוש ברוך הוא שהאיר לו. הוי נר

בגימטריא שס"ד. כל ימות השנה יש לו זרה. צרי ואויבי לי. את מוצא מנין השט"ן אלו עובדי עבודה זרה ואלו עובדי עבודה ישראל ואומרים לפני הקדוש ברוך הוא לאכול את בשרי. שהן באין לקטרג את בקרוב עלי מרעים אלו אומות העכו"ם. אורי בראש השנה. וישעי ביום הכפורים. פתרי קראי בראש השנה ויום הכפורים. שנאמר (דברים ד מד) וזאת התורה. רבנן בואת אני בוטה. ואין ואת אלא תורה. לא יירא לבי. אם תקום עלי מלחמה ישראל אם תחנה עלי מחנה של מצרים. פרעה והילו בים סוף. מכאן ואילך אמרו לי המה כשלו ונפלו (תהלים קלו טו) ונער אומר אלא אחלק שלל. איחלק. צרי ואויבי הוא דכתיב (שם) ארדוף אשיג. נחלוק אינו שמוציא איפופסים שלו מתוך פיו. הדא בר נחמני אין הרשע יוצא מן העולם עד מו ש) תמלאמו נפשי. אמר רבי שמואל י) ופרעה הקריב. לאכול את בשרי (שם אימתה ופחד. בקרוב עלי מרעים (שם יד וזמרת יה. ממי אפחד (שם מז) תפול עליהם אל תיראו. ה' מעוז חיי (שם טו ב) עזי הי. ממי אירא (שם) ויאמר משה אל העם שנאמר (שם יג) החיצבו וראו אח ישועת (שמות יד כ) ויאר את הלילה. וישעי בים דבר אחר ה' אורי וישעי. אורי בים שנאמר

רשנה לקטרג הוץ מיום הכפורים (וראש השנה). מכאן אמרו ישראל אם תחנה עלי מחנה. אומות העכו״ם. לא יירא לבי. ואם תקום עלי מלחמה בזאת אני בוטה. אמר רבי לוי אכסיטורין שכתבת בתורה (ויקרא מז ג) בזאת יבא אהרן:

אחת שאלתי מאת הי. רבי אבא בר כהנא אמר מלכות שאל את מוצא דוד שאל אחת. ממר מלכות שאל אחת. שנאמר (משלי ל ז) שתים שאלתי מאתך. (שם ח) שוא ודבר מתים שאלתי מאתך. (שם ח) שוא ודבר כוב הרחק ממני ריש ועושר אל תתן לי. מים ט) פן אשבע וכחשתי ואמרתי מי הי ופן אורש וגובתי ותפשתי שם אלקי. אי ופן אורש וגובתי ותפשתי שם אלקי. אי וקשה ראשונה או שניה. אמר לו שניה. ולמה שוויתר הקב"ה על עבודה זרה ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים ולא וויתר על הילול השם. שנאמר (יחזקאל כ לט) איש גלוליו לכו עבדו וגוי ואת שם קדשי לא תחללו עוד:

דבר אחר אחת שאלתי. אמר לו הקב"ה בתחלה אתה אומר אחת שאלתי שבתי בבית הי. וחזרת ואמרת לחזות בנועם הי ולבקר בהיכלו. אמר לפניו רבונו של עולם לא יהא העבד שוה לרבו. בתחלה לא באת עלי באחת שנאמר (דברים י יב) ועתה ישראל מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך. ואחר כך פתחת עלינו במצוות הרבה שנאמר (שם) ללכת בכל דרכיו ולאהבה אותו וגוי. הוי דיו לעבד

כי יצפנני בסוכה ביום רעה. ביום רעתה של בת שבע. ועתה ירום ראשי על אויבי סביבותי. רבי יעקב פתר קרא ביהושע

שיהא כרבו:

ומחוסר זמן ולוי היה: ז ט) ויקח שמואל טלה חלב. הוא ועורו גדעון. שמואל מנין. שנאמר (שמואל-א ונעבד וזר ולילה ואיסור במה. אין לי אלא עצי אשרה ובאבנים פסולות ושור מוקצה אחא שבע עבירות נעשו בפרו של גדעון. ה' קה את פר השור אשר לאביך. אמר רבי (שופטים ו כה) ויהי בלילה ההוא ויאמר לו גשמים. רבי יונתן מייתי לה מן הדין קריא האלה. שיחזרו ישראל בתשובה וירדו להם א יה לו) ובדברך עשיתי את כל הדברים רבי שמואל בדיבורו עשה שנאמר (מלכים-הכרמל בשעת איסור הבמות בכל יום. אמר לך פן תעלה עולותיך. אליהו מקריב בהר נביא. ומה טעם (דברים יב יג) השמר בר הנינא אין הבמה נתרת אלא על ידי אלקי ישראל בהר עיבל. אמר רבי יוסי (יהושע ה ל) אז יבנה יהושע מזבח להי

לולא האמנתי לראות בטוב הי. זבדי בר לוי אמר כל מקום שנאמר לולא בזכות אבות. והכתיב (בראשית מג י) כי לולא התמהמהנו. אמרו כל עצמינו לא היינו עולים משם לשלום אלא בזכות אבות. רבי יוחנן אמר כל לולא בזכות המקום. שנאמר (ישעיה א ט) לולי ה' צבאות. רבי לוי אמר בזכות התורה. שנאמר (תהלים קיט צב) לולי תורתך שעשועי. ובזכות האמונה לולא האמנתי לראות:

קוה אל ה'. אמר ר' הייא בר אבא אם נתפללת והזרת ונתפללת תהא מבושר שנשמעת תפלתך והוא עתיד לעשות רצונך. ומה טעם קוה אל ה' הזק ויאמץ לבך וקוה אל ה':

תהלה כח

לבבכם:

לדוד אליך ה' אקרא צורי אל תחרש ממני. זה שאמר הכתוב (איכה ג כד) חלקי ה' אמרה נפשי. ישראל אומרים אין חלקנו אלא הקב"ה שנאמר חלקי ה'. והקב"ה אומר אין לחלקי אלא ישראל שנאמר (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו. לפיכך (דברים לב ט) כי חלק ה' עמו. לפיכר ענאמר אליך ה' אקרא:

משארת מצויה אצל תנור בשעה שהתנור ז כח) ובתנוריך ובמשארותיך. ואימתי השם. מן הצפרדעים. מה כתיב בהן (שמות מישאל ועזריה להשלים עצמן על קרושת לקדש שמו של הקב"ה. ומנין דרשו חנניה כיון שראו כן השלימו עצמן לכבשן האש מסיק בשבעה יהא מסיק בארבעים ושתים. יהא ניסוק בשבעה. ורבנן אמרי אם הוא יוחנן גזר ואמר אם הוא ניסק בחבילה אחת ארין נבוכדנצר איתמלי חימא. אמר רבי פלחין. מיד חרה אפו שנאמר (שם ים) את והכלב שוין. לאלקיך לית אנחנא גזור עלינו את מלכא. ואם לעבודה זרה אמרו לו אם למסים ולגולגליות ולארנוניות למה מלכא ואם מלכא למה נבוכדנצר. אלא וגוי. (מיד נתמלא הימה) אם נבוכדנצר ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא שלא נכפור בך. שנאמר (דניאל ג טו) לצלם. השלמנו נפשנו על קדושה שמך גזר עלינו שנעבוד עבודה זרה ונשתחוה נסים כבר קדשנו שמך. נבוכדנצר הרשע ער שלא ייחדת שמך עלינו ולא עשית לנו ובעלה. (ישעיה כו יג) לבד בך נזכיר שמך עובע את האשה שנאמר (דברים כד א) בר סימון אמר חבעו אותנו כבעל שהוא כז כב) בתוך הריפות בעלי. רבי יהודה בעלונו כתתו אותנו. כענין שנאמר (משלי (ישעיה כו יג) בעלונו אדונים זולתך. מהו דבר אחר אליך ה' אקרא. זה שאמר הכתוב

ובקשתם אותי ומצאתם כי תדרשוני בכל מירמיה דרשו. שנאמר (ירמיה כט יג) משם את ה' אלקיך ומצאת. רבנן אמרי דרשו. שנאמר (דברים ד כט) ובקשתם וכמה. פלטין איש רומי אמר מן התורה ונצטוינו על קרושת השם על אחת כמה אברהם יצחק ויעקב ויש לנו זכות אבות לא מתו. אנו על אחת כמה וכמה שאנו בני מנענו אגמן ומסרו נפשן אל קדושה השם שאין להם זכות אבות ולא ברית על ידי איש רומי מכאן אמרו מה אם הצפרדעים כדי לקיים גזירתו של הקב"ה. אמר תודוס לתנור לא מתו מפני שמסרו עצמן לשריפה להם. שכל הצפרדעים מתו ואותם שירדו התנור לקרש שמו של הקב"ה. ומה פרע חם. מלמד שהיו משלימות עצמן לתוך

דבר אחר אליך ה' אקרא. זה שאמר הכתוב (משלי טז יט) טוב שפל רוח את ענוים. אשרי אדם שנוטל את הענוים ומתנהג בענוה. ואוי לו למי שנוטל את הרשעים שהם נוטלין את שלהן והולכין מן העולם. שנאמר (תהלים לז י) ועוד מעט ואין רשע. אמר הקב"ה שעה אחת מן הרשעים אוכלין את שלהן בעולם הזה ויורדין לגיהנם הם ומסייעיהם וכל מי שמשתתף עמהן. וכן הוא אומר (ירמיה מט י) כי אני חפשתי את בסעודתם ולא אשב עמהם:

דבר אחר לדוד אליך ה' אקרא צורי אל חחרש ממני. אל חמשכני עם רשעים. אמר רבי אבא בר זעירא מתוך גנותן של שבטים את יודע שבחן. כתיב (בראשית לז ד) וישנאו אותו ולא יכלו וגוי. מה דבליבא הוי בפומא. ברם להלן (שמואל-ב יג כב) ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב. מה

דרליבא לא בפומא:

כי לא יבינו אל פעולות ה'. חזקיה אמר אלו התקופות. רבי יהושע אומר אלו ההגדות. ורבנן אמרו זו קריאת שמע שהן קורין יוצר אור. ואל מעשה ידיו. כמה שנאמר (בראשית א מז) ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים. יהרסם בעולם הזה ולא יבנם לעולם הבא:

הי עזי ומגני. אמר רבי סימון משל למלך

שהיה לו מרגלית אחת. בא בנו ואומר לו תן אותה לי. אמר לו אינה שלך. הטריח עליר ונתנה לו. כך אמרו ישראל לפני הקב"ה והיו מבקשים שיתן להם את התורה. אמר להם אינה שלכם מן העליונים היא. כיון שהטריחו נתנה להם שנאמר (תהלים כט יא) ה' עוז לעמו יתן. א"ר יוחנן אמרו ישראל נתן לו משירי הודיות שנתן לנו את התורה שנאמר ומשירי אהודנו:

תהלה כט

וכשם שהיה לי להשיבך ולא השיבותך כך לו שניהם אני אוהב. אמר לו את יצחק). וזה יחיד לאמו. אמר לו אשר אהבת. אמר איזה מהן את יחידך. אמר לו זה יחיד לאמו ועכשיו אמרת לי קח נא את בנך. (אמר לו לי (שם כא יד) כי ביצחק יקרא לך זרע. מה היה לך להשיב. אמר לו אמש אמרת ולא השיבותיך והחרשתי. אמר לו הקב"ה הי יראה. אמר לו ראה היה לי להשיבך כ"ב:י"ד) ויקרא אברהם שם המקום ההוא ועור כעבד הי. וכן הוא אומר (בראשית עבדי וחדש כמלאכי אשלח מי עוד כמשולם ישעיה אומר (ישעיה מב יט) מי עור כי אם מה להשיב למקום ואינן משיבין. וכן בני אלמים בני חרשים בנים שיש להם בני אלים (הבו). דבר אחר בני אלים. אני מעכב אותם התפללו לפני. הבו להי כח ט) הושיעה את עמך. אמר לו הקב"ה מושיע ואתה רועה. וכן הוא אומר (תהלים אתהם את דוד עבדי. אמר לו דוד אתה (שם כג) והקימותי עליהם רועה אחד ורעה אני עושה להן דוד ירעה אותם. שנאמר והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז. ומה בכתוב על ידי יחוקאל (יחוקאל לד כב) מזמור לדוד הבו להי בני אלים. זה שאמר

דוד בהבו להי בני אלים: ברכות כנגד שמנה עשרה אזכרות שאמר ברכוהו האל הקדוש. מנו לו שמנה עשרה ומה באזכרה שלישית כבוד שמו. אף אתם אף אתם תנו כבוד לשמו שהוא מחיה מתים. ואלקי יעקב. ומה באזכרה שניה כבוד ועז. ברכה ראשונה אלקי אברהם אלקי יצחק בני אברהם יצחק ויעקב. אף אתם ברכו מה כתיב בראש הפרשה הבו להי בני אלים. מנין אנו יודעין מהיכן נתחיל. אמר להן עשרה. לכך נאמר כבוד ועז. אמרו לו ראו כמה אזכרות יש בפרשה זו והן שמנה אמרו לו מנין אנו יודעים מכמה. אמר להם גודל לאלקינו. התפללו תפלות לפניו. משה (דברים לב ג) כי שם הי אקרא הבו זוכר שמו אתם הבו לה' כבוד. כשם שאמר נשחט. הבו לה' כבוד שמו. בשעה שאני אברהם אמר אני שוחט ויצחק אמר אני אחר בנים של אותם שנשחטים כאילים. פנים. לכך נאמר הבו לה' בני אלים. דבר ו כו) ישא הי פניו אליך. כשם שנשאתי לך השעה ותשא להם פנים. שנאמר (במדבר כתיבואו בני לידי עבירות זכור להם זו

תהלה ל

מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. אמר רב חסדא לית מילתא פליגא שבית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה. אמר רבי אבא מהו (תהלים כח ב) אל דביר קדשך. ממקום שהדברות יוצאות לעולם שנאמר (ישעיה ב ג) כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים. וכתיב (תהלים סח לו) נורא אלקים ממקדשיך:

דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית. זה שאמר הכתוב (איוב מא ג) מי הקדימני ואשלם. מי חושב בלבו לעשות מצוה לפני ולא השלמתי לאחריו. מי עשה מילה ולא נתתי לו קודם הבן. מי עשה ציצית ולא נתתי לו קודם המלית. מי עשה מעקה לגגו ולא נתתי לו אני קודם הבית. מי עשה צרקה ולא נתתי לו קודם הבית. מי עשה צרקה ולא נתתי לו קודם הדינרים. מי שחשב בלבו לעשות מצוה ולא עשאה אני מעלה עליו כאלו עשאה. שהרי דוד חשב לבנות בית המקדש ונקרא על שמו שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד:

מן העולם והם מקלסין להקב"ה. א"ר חייא שהקב"ה עושה לצדיקים בשעה שנפטרין יעלזו חסידים בכבוד. באיזה כבוד בכבוד לצדיקים שהקב"ה אומר להם שלום. לכך הי לרשעים. אם לרשעים אמר קל וחומר הרשעים שנאמר (שם כא) אין שלום אמר אומר לו שלום. וממי אתה למד מן סימון בשם רבי יאשיה כביכול הקב"ה נכוחו. ומהלכות לפניו. א"ר יהודה ב"ר ירננו על משכבותם. ואחת אומרת הולך (ישעיה נז ב) יבא שלום. ואחת אומרת של מלאכים מטפלין עמו. אחת אומרת שהצדיקים נפטרין מן העולם שלש כתות חסידים בכבוד ירננו על משכבותם. בשעה זה שאמר הכתוב (תהלים קמט ה) יעלזו דבר אחר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד.

לדוד. לשלמה אינו אומר אלא לדוד: כותבו. שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית כונע אוטו על שמך אני קורא אותו ואני לבנות בית המקדש אף על פי ששלמה בנך עוד אלא אמר הקב"ה הואיל ואתה חשבת ואומרים שירים משלך מזמור לדוד. ולא אלא על כל קרבן וקרבן מזכירין אותך שאתה מת אין שמך זו מתוך ביתי לעולם מדרשות. אמר לו הקב"ה הייך אף על פי שיהו אומרים משמי בבתי כנסיות ובתי דוד שהוא חי לעולמים. אלא א"ר יהודה סא ה) אגורה באהלך עולמים. וכי חשב לכך ירננו על משכבותם. אמר דוד (תהלים הטוב. וכתיב (שם) דובב שפתי ישנים. בקבר שנאמר (שיר השירים זי) וחכך כיין כך אמר פלוני שפתוחיו רוחשות ודובבות יוחנן בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר קול רנה וישועה באהלי צדיקים. א"ר אלא קילוס. כמה דאמר (תהלים קיח טו) החיים. ירננו על משכבותם. אין ירננו כה כט) והיתה נפש אדוני צרורה בצרור אותם בצרור החיים שנאמר (שמואל-א הדבור בלבד והם מקלסין להקב"ה ששם בר' יוסי אין בין צדיקים חיים למתים אלא

הכתוב (תהלים סב יג) ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. רבי יהודה ורבי נחמיה אמרי מדת פורענות עקרה ואינה עושה פירות מדה טובה עושה פירות. ענאמר (הושע י יב) זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד. מה הקב"ה עושה גובה מן האדם עונותיו וחוזר ונותן לו שכרו. רבנן אחת שנאמר (עזרא ט יג) כי אתה אלקינו אחת שנאמר (עזרא ט יג) כי אתה אלקינו חשכת למטה מעונינו. ר' אלעזר ור' יוסי בר חנינא. ר' אלעזר אמר כף מעויין הוא בר חנינא. ר' אלעזר אמר הקב"ה עושה חנוכת הבית לדוד. מכאן שכל מי שמצטער בנאו נכתב על שמו. שנאמר מזמור שיר דוד חשב לבנות המקדש ואף על פי שלא מעלה עליו כאילו עשאה. תדע לך שהרי לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה הקב"ה אם ראיתי בלבי לא ישמע הי. ואם חשב רע. אמר דוד אם כן (תהלים סו יה) און שנאמר (מיכה ב א) חושבי און ופועלי ולא עשאה אין הקב"ה כותבה עד שיעשנה. שעשאה. וישראל שחשב לעשות עבירה שמשא וגוי. ולא חשב לו הקב"ה עד שיעשנה. שנאמר (דניאל ו טו) ועד מעלי ואם חשב עכו"ם מצוה אינו כותבה עד לעשות כן מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה. היכן איבד לבן ליעקב. אלא על ידי שחשב אומר (דברים כו ה) ארמי אובד אבי. וכי הקב"ה חושבה כאילו עשאה. שכן הוא עכו"ם לעשות עבירה אף על פי שלא עשאה ועובר על פשע. ר' נחמיה אומר חשב אומר (מיכה ז יה) מי אל כמוך נושא עון שהן בכף ומיד הזכיות מכריעות. וכן הוא מה הקב"ה עושה חוסף שטר מן העוונות ולך ה' חסד. ורבי יוסי בר חנינא אמר מטה כלפי חסד שנאמר (תהלים סב יג)

על הדבר נקרא על שמו. שכן מצינו במשה על שנצטער בחורה וישב מ' יום ומ' לילה נקרא על שמו. שנאמר (מלאכי ג כב) זכרו חורת משה עבדי. וכן דוד שנצטער עליו החלה נקרא על שמו. שנאמר מזמור שיר הנוכת הבית:

דבר אחר זה שאמר הכתוב (שם טז) אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו. רבי הייא בשם רבי אבא אמר בשעה שתלמידי הכמים יושבין ונכבשים אלו לאלו. כענין שנאמר (תהלים מז ד) ידבר עמים תחתנו. הקב"ה מצית לדבריהם שנאמר (מלאכי ג מז) ויקשב ה' וישמע. א"ר יעקב בר זבדי בשם רבי אבהו ולא עוד אלא הקב"ה מאיר להם מעונותיהן. א"ר אבא לכך הן אומר מר (אולי צ"ל - אומרים אמר מר) שהן קוראים למארי דעלמא מר:

דבר אחר מזמור שיר. לפי ששני פעמים נבנה בית המקדש אחד בנה שלמה ואחד בנה עזרא. לפיכך מזמור שיר. מזמור על הראשון ושיר על השני:

ほにくに くど

מדרש תהלים

שכל הבוטח בך אתה מצילו בך אני בוטח: באלקיה. אמר דוד הואיל וכך הוא הבטחון והוסק דניאל מן גובא. ולמה (שם) די הימן בי מלטתיו מן הבור. שנאמר (דניאל ו כד) התרחיצו עלוהי. וכן דניאל בשביל שבטח דנו די שלח מלאכיה ושזיב לעבדוהי די ג כח) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד אותם. שכן נבוכדנאצר אומר להם (דניאל חנניה מישאל ועזריה בטחו בשמי והצלתי מי שבוטח בשמי אני מצילו. תדע לך שכן שנאמר (שם) יבטח בשם הי. ולמה שכל להם הקב"ה בטחו בשמי והוא עומד עליכם. לנו. (ישעיה ני) אשר הלך חשכים. אומר כי כל מה שאנו הולכים לפנים היא מחשכת אמונים מבני אדם. ואין לנו על מי להשען נאסף הצדיק. ואומר (תהלים יב ב) כי פסו ממנו. שנאמר (ישעיה נו א) מפני הרעה צדיקים. אבל עכשיו מפני עונותינו נאספו ואהרן בימי שאול דוד ושלמה היו בהם אומרים לשעבר בימי אבותינו בימי משה להם יש צדיקים ביניכם ויראי שמים. והם ואומרים לפני הקב"ה גאול אותנו. אומר עבדו. בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות (ישעיה ני) מי בכם ירא הי שומע בקול מזמור לדוד בך ה' חסיתי. זה שאמר הכתוב

מעשה. אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי אין כתיב אלא גאלתיך. אמרתי דבר ונעשה תירא יעקב כי אני גאלתיך. כי גואל אני שנאמר (שם מג א) כה אמר ה' וגו' אל אני הוא שגאלתי אתכם ואני הוא גואלכם. אינו אומר אלא עולמים. אמר הקב"ה גאולת עולמים. הוי תשועת עולמים. עולם גאלתנו אין לנו בושה. לפי שגאולתך כל הימים שאנו משועבדים אנו בבושה. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבונו של עולם הכתוב (ישעיה מה יו) ישראל נושע בהי. דבר אחר בך ה' חסיתי. זה שאמר

> שנאמר בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם: של עולם כשתגיע הגאולה אין לנו בושה. הוי לא תבושו ולא תכלמו. אמר דוד רבונו ועכשיו שהזקנתם ואין בכם כח לבושה. לשעבר אתם בחורים והיה בכם כח לבושה. תכלמו עד עולמי עד. אמר להם הקב"ה תשועת עולמים. לפיכך לא תבשו ולא שנאמר (ישעיה מה יו) ישראל נושע בהי וקים לעולם לפיכך גאולתי גאולת עולם. אני גואל אתכם על ידי עצמי שאני חי לפיכך גאולתכם גאולת שעה. ועכשיו על ידי בשר ודם היום כאן ומחר בקבר אומר להן הקב"ה לשעבר לפי שגאולתכם ומשתעבדין והיינו בבושה כמי שלא נגאלו. וכן על ידי השופטים ומלכים והיינו חוזרין כבר נגאלנו על ידי משה וכן על ידי יהושע כאן אלא וגאלו. אמרו ישראל לפניו לא לא י) כי פדה הי את יעקב וגואלו אין כתיב שאגאלך כמו שגאלחיך. שכן כחיב (ירמיה

> היא כח הבושה. שבי פעמים הוא מזכירה העולם. אמר ר' יהושע בן לוי ראה כמה בימי סיסרא ובימי סנחריב ומרד אותם מן לבוא. אף בעולם הזה עשה כן הקב"ה ומורדן מן העולם. אר"י אל תאמר לעתיד אותנו עכשיו באנו אצלך. מיד הוא דן אותן וטוורון עליו ואומרין לו אלקינו לא ענו בה ממש. ואחר כך הולכין לפני הקב"ה מו ז) אף יצעק אליו ולא יענה. למה שאין שרואים שאין עונים אותם שנאמר (ישעיה והיא קורא לאלוקיה ואינו עונה אותם וכיון לעתיד לבוא הקב"ה מביא כל אומה עכו"ם ומורדן מן העולם. א"ר שמואל בר נחמני וא"ר יוחנן לעתיד לבוא הוא דן אותן ומחזירן לגיהנם. לכך נאמר ישובו יבושו. יוחנן לעתיד לבוא הקב"ה דן את הרשעים יא) יבושו ויבהלו מאד כל אויבי. א"ר דבר אחר זה שאמר הכתוב (תהלים ו

ובו בלשון הוא מבייש לאומות העכו"ם ובו מברך את הצדיקים. שנאמר לא חבושו ולא הכלמו. אמר ר' יהושע בן לוי אלמלא לא נכתב ספר יחזקאל אלא (יחזקאל טז סג) למען תזכרי ובשת (שכחוב בו אלא שלא יהא לך) [ולא יהיה לך עוד] פתחון פה. היה לתחיל מתפלל עליה ואומר בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם:

שתקו לא נתביישו אלא פעם אחת. לכך אותן ומחייבן ומחביישין שנייה. שאילו שיהפך. מה הקדוש ברוך הוא עושה דן ביניהן והן אומרים מבקשין אנו את דיננו מתביישין. ומהו עושה מכניס יצר הרע לישראל הוא דן אותם לזכות והעכו"ם הוא לדון את העכו"ם וישראל לעתיד לבוא. ור' נחמיה אומרים כשישב הקדוש ברוך ניתכין באור. ר' יהושע בן לוי ור' שמואל אמרי מה עכו"ם ניתכת באור כן עובדיה (זכריה יד יב) וזאת תהיה המגפה. ורבנן כך עובדיה נעשו פרקים פרקים. שנאמר (חד) אמר מה עכו"ם נעשית פרקים פרקים השתחוו לו בסיני. ר' יהודה ור' נחמיה. לו אינו אומר אלא השתחוו לו. שכבר צו ז) השתחוו לו כל אלקים. ישתחוו לו. אמר רבי תחליפא וקרא מסייעו (שם ברוך הוא בסיני נתן כה בעכו"ם והשתחוו א"ר יוחנן אל תחמה. שכשירד הקדוש ולא ידברו. ועשיתם את המפל עיקר. למי שנאמר עליו (שם קלה מו) פה להם לחיי עולם קונה שמים וארץ והשתחויתם עובדיה לעתיד לבוא ואומרת להם הנחתם ברוך הוא ליתן פה לעכו"ם ומדברת לפני בושה לעובדיה. א"ר פנחס עתיד הקדוש ומשתחוה להקדוש ברוך הוא ואחר כך היא ממש בעבודה זרה לעתיד לבוא והיא באה רב נחמן עתיד הקדוש ברוך הוא ליתן ז) יבושו כל עובדי פסל. א"ר יודן בשם דבר אחר זה שאמר הכתוב (תהלים צו

שנאמר (יחזקאל כא כא) התאחדי הימיני של הקרוש ברוך הוא שש עשרה פנים. הוי. אמר רבי יצחק בן תרדיון חרבו להנחיל אוהבי יש. י"ש בגימטריא הכי לכל צדיק וצדיק. שנאמר (משלי ה כא) מאות ועשר עולמות עתיד הקב"ה לעשות ליראיך. אמר רבי אבדימי דמן חיפא שלש שנאמר (שם כ) מה רב טובך אשר צפנת מי שנותן בה פגם לא יראה באותה טובה. יבושו רשעים ידמו לשאול. אמר רב כל ברשה לרשעים שנאמר (תהלים לא יה) מתביישין אמר דוד אל אבושה. למי היא יורשים גן עדן שלכם ושלהם. ולפי שהם ז) תחת בשתכם וגו' משנה יירשו. ואתם ושלהם. והוא שאמר הכתוב (ישעיה סא בגיהנם. אלא הרשעים ירשו גיהנם שלכם תאמרו אלו נתחייבנו לא היה לנו מקום פנוי מקום הרשעים ועוד מקומות פנויים. שלא מגן עדן ומכניסן לגיהנם. ואמר להם הרי ערן עם הצריקים. ומוציא את הצריקים עושים תשובה לא היה לנו מקום פנוי בגן מקומות פנויים. שלא תאמרו אלו היינו עדן. ואומר להם הרי מקום לצדיקים ועוד לגיהנם. וחוזר ומוציא אותן ומכניסן לגן דימוס שיכנסו לגן עדן ומכניס את הרשעים הוא דן את ישראל ומזכן ונותן לצדיקים יהושע בן לוי אמר לעתיד הקדוש ברוך אותם. לכך שני פעמים יבושו יבושו. רבי ענם. זה הקרוש ברוך הוא שאינו עונה ואין מושיע. אלו אלקיהם. על ה' ולא עונה אתכם שנאמר (תהלים יה מב) ישועו תחלה אצלי. שאלמלי באתם תחלה הייתי עיקר טפל ואיני עונה לכם לפי שלא באתם להם עשיתם מפל עיקר ואני עושה לכם ואחר כך באין אצל הקב"ה והוא אומר יענו אותן שנאמר יבושו כל עובדי פסל. לפי שאין בהם ממש. והן מתביישין שלא ללבנה ויש קורא לחמה. ואין עונין אותן כל אומה עכו"ם קורא לאלקיה יש קורא שני פעמים יבושו יבושו. ולעתיד לבוא בישונוע: אשורית לתפלה. הוי תצפנם בסכה מריב לשון רומי לקרב. לשון יוני לדבר. לשון אמר רי יונתן שלשה לשונות [נאות] הן. אמר הקב"ה אתם לפי כחכם ואני לפי כחי. מובך אשר צפנת ליראיך. אמר רבי יודן לצדיקים לעתיד לבוא. שנאמר מה רב הזה ואני צופן לכם מאותו הטוב שמתוקן אפנעם לי את התורה ואת המצוות בעולם כהנא אמר הקדוש ברוך הוא לישראל אתם סתום וחתום הדברים. אמר רבי אבא בר את הקץ מהו אומר (שם יב ד) ואתה דניאל לעמך באחרית הימים. וכיון שבא לגלות (דניאל י יד) ובאתי להבינך את אשר יקרה ראובן בכורי אתה. וכן דניאל שנאמר ואחר כך העלים ממנו. מה כתיב אחריו (בראשית מט א) ויקרא יעקב אל בניו. את הקץ ליעקב ולדניאל. ליעקב שנאמר לשני בני אדם גילה הקדוש ברוך הוא אמר רי יודן בשם רבי אליעזר בר אבינא מובה שהיא מרובה על אחת כמה וכמה. אם מדת פורענות שהיא ממועטת כך מדה השימי השמאילי אנה פניך מועדות. מה

ברוך ה' כי הפליא חסדו לי בעיר מצור. זו רומי. אהבו את ה' כל (יראיו) [חסידיו] אמונים נוצר ה'. אלו שעונין אמן באמונה. אומר ברוך מחיה המתים ועדיין לא בא

ומאמינים בי שאני מחיה המתים. אומר

ברוך גאל ישראל ועדיין לא נגאלו אלא לשעה וחזרו ונשתעבדו. והם מאמינים שאני עתיד לגאלם. הוי אמונים נוצר ה'. אמר יאחא בר אדא (מלאכי ג יח) ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו. שלא יעשה אדם חורתו קרדום להשתמש בהן ולא עטרה להתעטר בהם. א"ר שמואל בר נחמן בין עובד לאשר לא עבדו. אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה מאה ואחד. מה כתיב חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה':

יא) לבי סחרחר עזבני כחי: הצוקה למאן דמנקט. שנאמר (תהלים לח צוארי הכשיל כחי. אמר רבי תנחומא אף מצום. גלות (איכה א יד) ישתרגו עלו על בדרך כחי. תענית (שם קט כד) ברכי כשלו בעוני כחי. דרך (תהלים קב כד) עינה העוון והדרך והתענית והגלות. עוון כשל תנחום בר הייא ארבעה מתישין את הכח. (דבר אחר) כי כלו ביגון חיי. אמר רי אומר תן לי שלי. וגיהנם אומר תן לי שלי. ל מו) לעלוקה שתי בנות הב הב. גן עדן אני שונא למי שהוא משמר פקודיך. (משלי אומר אהבתי השומרים הבלי שוא. ולמי מחבב למי שהוא משמר פקודיך. גיהנם שנאתי השומרים הבלי שוא. ולמי אני שנאתי השומרים הבלי שוא. גן עדן אומר

תהלה לב

אומר חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי: פורש ממעשיו והודה לפני הקב"ה. וכן הוא ומפני שהיה משכיל היה כסוי חטאה. שהיה (שם טו) וירא שאול כי הוא משכיל מאד. יח יד) ויהי דוד בכל דרכיו משכיל. ואומר הוא כסוי חטאה. וכן הוא אומר (שמואל-א שנאמר לדוד משכיל. ומי שהוא מסתכל כמה וכמה. אמר דוד אני מסתכל למעלה. אברהם יצחק ויעקב אם מסתכלין על אחת הקב"ה מוחל להם. לישראל שהם בני שהן חייבים להקב"ה כשמסתכלין למעלה לא) עיני לשמיא נטלית. מה אם הרשעים אתה מוצא בנבוכדנצר שנאמר (דניאל ד למעלה נמלט. שנאמר לדוד משכיל. וכן הם וכל אשר להם. וכן בדוד שנסתכל למטה. שנאמר (במדבר מז לג) וירדו ונהרו. ואביהם שלא נסתכל למעלה ירד וכן הוא אומר (תהלים לד ו) הביטו אליו בניו של קרח שנסתכלו למעלה נמלטו. כתיב עליו אורח חיים למעלה למשכיל. למשכיל. מי שהוא מסתכל למעלה מה הכתוב (משלי טו כד) ארח חיים למעלה לדוד משכיל אשרי נשוי פשע. זה שאמר

אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון. אמר רבי יוסי ברי יהודה שאם עשה חשובה שלימה שלבו עקור עליו הקדוש ברוך הוא מרחמו ומוחל לו. רבי אליעזר בן יעקב אומר עונות שהתודה עליהם שנה זו אסור להתודות עליהם שנה אחרת. ועליו הכתוב אומר (משלי כו יא) ככלב שב על

הרע ואני אשא. הוי אני עשיתי ואני אשא: אשא אני אסבול ואמלט. אני עשיתי יצר אמר הקב"ה (ישעיה מו ד) אני עשיתי ואני רי אליעזר בן יעקב בשם רי פנחס בן יאיר (תהלים לד כא) שומר כל עצמותיו. אמר אני מקיים רמ"ה איברים שבגופך שנאמר יש בתורה. אם קיימת רמ"ח שבתורה רמ"ח אברים יש בך ורמ"ח מצוות עשה בהי. א"ר יהודה ברי סימון אמר הקב"ה רננה שנאמר (תהלים לג א) רננו צדיקים יצאנו מכלל ישרים. אף לצדיקים נותן רי ברכיה אמר שלא יהו הצדיקים אומרים שמחו בהי וגילו צדיקים. רי יודן בשם של רמיות. הבוטח בה' חסד יסובבנו: פשע. ואין ברוחו רמיה. שלא עשה תפלתו אלה תשכחנה. לכך אמר דוד אשרי נשוי חובין. וכן הוא אומר (ישעיה מט טו) גם כמוך נושא עון ועובר על פשע. דאנשי שאני שכחן. שנאמר (מיכה ז יח) מי אל בר אבהו בשבילך כתבתי על עצמי כביכול על שאין לך עונות של שנה זו. א"ר הונא קונך. תאלמנה שפתי שקר. אתה מתגאה שאין לך מן החדש את מבזה על דבור רבי פינחס בשם רי אבא בר פפא על ידי לבו ודעתו אבל אינו מזכירן בפיו. אמר יעקב להאי דרבנן. אמר לך שיהיו כנגד נגדי תמיד. ומאי עביד רבי אליעזר בן לקיים מה שנאמר (תהלים נא ה) וחטאתי שנה זו צריך להתודות עליהם שנה אחרת. קיאו. ורבנן אמרי עבירות שהתודה עליהם

תהלה לג

הצדיקים אינן כן רננו צדיקים אל ה' אין לפניו עד שמביא עליהם מכות. אבל ועמי הרשעים. אבל אין הרשעים מרננין התחיל אומר (שמות ט כז) הי הצדיק ואני את מוצא בפרעה כיון שבאו משה ואהרן שנאמר רננו צדיקים. ורשעים מרננים. אל בגרונם. הכל מרננים. צדיקים מרננים כיין הטוב. בגרונך (תהלים קמט ו) רוממות לשונך. בחכך (שיר השירים זי) וחכך שפתותיך כלה. בלשונך דבש וחלב תחת וכן הוא אומר (שיר ד יא) נופת תטופנה הוא אומר (ירמיה לא ו) רנו ליעקב שמחה. שמחה היא לי בין משבח בין מרנן. וכן צוא יעקר מרנן על מי לא עלי בשפתיו כי קולך ערב. אמרו לפני הקדוש ברוך בין מרננת אל תמנעי קולך. (שם ב יד) אני אוהב לשמוע את קולך. בין משבחת יא) נופת תטופנה שפתותיך. אמר הקב"ה רננו צדיקים בהי. זה שאמר הכתוב (שיר ד

שנאמר (שמות כה ה) ועשו לי מקדש: שעשה חדשה שהניח שמים ושיכן בארץ. הודו לה' בכנור. שירו לו שיר חדש. למי ישרים נאים מן הכל. שנאמר רננו צדיקים. שהכל מרננין לפניו רינון של צדיקים ושל קמח ב) הללוהו כל מלאכיו. אף על פי המלאכים מרננין וכן הוא אומר (תהלים שמש וירח מרננים. וכוכבי אור מרננים. הכל מרננין לפניו. שמים וארץ מרננים. על הבית. לכך אמר דוד רננו צדיקים בהי. וכל בני ישראל רואים ברדת האש וכבוד הי וירונו. וכן הוא אומר (דברי הימים-ב ז ג) אש מלפני הי. מיד (שם) וירא כל העם ויבא משה ואהרן אל אוהל מועד. וחצא משה. וכן הוא אומר (ויקרא ט כג-כד) את היד הגדולה. מיד (שם מו א) אז ישיר מרננין. שנאמר (שם יד לא) וירא ישראל כתיב כאן אלא בהי. בזמן שהן רואין מיד

תהלה לד

צלית ואחיו של גלית שומר ראשו של אכיש דוד אצל אכיש אתה הולך אתמול הרגת דוד ויברה מפני שאול. אמר לו הקב"ה אצל אכיש שנאמר (שמואל-א כא יא) ויקם שאתננה לך. לא עשה מעט עד שהלך דוד קורא תגר הייך שתצמער ותתפלל עליה עד לו הקרוש ברוך הוא דוד על השטות אתה כב כה) אם חבול תחבול. דבר אחר אמר יחבל לו יתמשכן לו. כענין שנאמר (שמות (משלי יג יג) בז לדבר יחבל לו. מהו תגר חייך שתצטרך לו. וכן שלמה אמר אמר לו הקב"ה דוד על השטות אתה קורא אחריו והעם משחקין ממנו זה נאה לפניך. בשוק ומקרע את בגדיו והתינוקות רצין שבראת מה הנאה יש לפניך. כשאדם מהלך כל מה שעשית יפה עשית. אבל השטות כד) מה רבו מעשיך הי כולם בחכמה עשית. יפה מן הכל. וכן הוא אומר (תהלים קד לפני הקב"ה כל מה שעשית יפה והחכמה שעשה הקב"ה בעולמו יפה עשה. אמר דוד דבר אחר את הכל עשה יפה בעתו. כל מה החורף. פירות קרים נאכלים בימות החמה. הקב"ה בעתו. פירות חמין נאכלים בימות את הכל עשה יפה בעתו. כל מה שעשה עולם אדם הראשון ונח ואברהם. דבר אחר הכל עשה יפה בעתו. הגי צדיקים היו יסוד יקלקל יבוא אברהם ויתקן. דבר אחר את הרי אני בורא אדם הראשון תחלה שאם תחלה אם יקלקל אין מי שיבוא ויתקן. אלא אמר הקב"ה אם בורא אני את אברהם אבינו להברא תחלה לאדם הראשון. אלא הניין לי. א"ר סימון ראוי היה אברהם להבראות. אלא אמר דין לא הניין לי ודין בורא עולמים והיה מחריבן שלא היו ראויין העולם. מלמד שהיה הקדוש ברוך הוא א"ר תנחומא בעונתו ברא הקב"ה את (קהלת ג יא) את הכל עשה יפה בעתר. לדוד בשנותו את מעמו. זה שאמר הכתוב

יפה בעתו. וכן את מוצא בתחלת בראשית את הי בכל עת. וכן הוא אומר את הכל עשה מובה היא השמות. הדא הוא דכתיב אברכה עשה לו השירה הואת. אמר לו הקב"ה דוד דוד שיצא לו השטות ומתוך אותה השמחה שחסר משוגעים אני. באותה השעה שמח בחוץ. אמר להם אכיש וכי יודעים אתם בי ומשטות מפנים ודוד היה צועק ומשטה היא ואמה שוטות. והיו צועקות שתיהן רבוא ואשתו חמשים. ובתו של אכיש היתה על הדלתות אכיש מלך גת חייב לי מאה עשה עצמו כשוטה ומשנה עצמו והיה כותב יג) וישם דוד את הדברים האלה בלבבו. ומחיירא. וכן הוא אומר (שמואל-א כא כאבימלך. וכיון ששמע דוד כך נחבהל היה ולמה נקרא שמו אבימלך. שהיה צדיק אבימלך. וכי אבימלך היה והלא אכיש נוענו לך. לדוד בשנותו את מעמו לפני יג) בז לדבר יחבל לו. הואיל וכן הוא אני עגר. אמר לו ולא אמרתי לך (משלי יג לו מאותו השטות שבראת שקראתי עליך בקרוש ברוך הוא מה את מבקש. אמר רבונו של עולם ענני בשעה הזו. אמר לו אבטה. התחיל דוד מבקש ומתפלל ואומר אומר (תהלים נו ד) יום אירא אני אליך בדברים. באותה שעה נתיירא דוד התחיל מלך ישראל. ואנחנו נהיה עבדים. הטוהו (שמואל א כט ג) הלא זה דוד עבד שאול מכסאך ותן המלכות לדוד. וכן הוא אומר להלחם אתי והכני. אמרו לו אם כן עמוד לא כך התנה עמו (שמאול א יז ט) אם יוכל במלחמה הרגו. ועכשיו שהרג זה אחיכם במלחמה הרגו. ואילו אחיכם הרג אותו לא שהרג את אחינו. אמר להם אכיש ולא אחיך. באו אצל אכיש אמרו לו נהרוג למי אגיסו בא ברגליו. אמרו לו הרי דוד שהרג וחרבו בידך. כיון שראו אותו אמרו הרי בוא וערין לא נסתפג דמו ואתה הולך אצלו

(בראשית א לא) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד:

פודה ה' נפש עבריו. אמר רבי שמואל בר נחמני (משלי כה כא) אם רעב שונאך האכילהו לחם. במה הכחוב מדבר זה יצא הרע. אדם מהלך עם חברו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע נולד עם האדם וגדל מי כל ימיו. שנאמר (בראשית ח כא) כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אם מצא מקום להפילו בן עשרים בן מ' בן ע' בן פ' הוא מפילו. יש לך שונא גדול מזה. אמר ר' שמואל בר נחמן אם עמד עליך יצר הרע האכילהו מלחמה של חורה. שנאמר (משלי כה כא) אם רעב שונאך וגוי. ואם

עמא השקהו מים מימיה של חורה. שנאמר (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים. למה הדשקה נה א) הוי כל צמא לכו למים. למה האשר. כה כב) כי גחלים אתה חותה על האשר. מהו והי ישלם לך. ישלימנו עמך. האמר (שם מז ז) ברצות הי דרכי איש גם אויביו ישלים אחו. הוי (תהלים לה י) כל אויביו ישלים אחו. הוי (תהלים לה י) כל מחזק ממנו. אמר רבי אחא מציל יצר טוב מיצר הרע. עני ואביון מגוזלו. יש גזילה מיצר הרע. עני ואביון מגוזלו. יש גזילה יותר מזו. (יחזקאל יח כד) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול. אמר רבי יצחק ברבי מצמו וגן עדן בפני עצמו. שנאמר (תהלים לו ט) ונחל עדיר תשקם:

תהלה לה

עלי. והקרוש ברוך הוא אמר לדוד עסוק לומר לבעליו ריבה אדוני אויבי וצא והלחם ריבה ה' את יריבי. יכול עבד בשר ודם יג) הבה לנו עזרת מצר. לכך אמר דוד עמוד אתה עלי. וכן דוד אומר (תהלים ס הי ריבי נפשי (שם סא) שמעת חרפתם. הי הי עותתי. ראית כל נקמתם. (שם נה) רבת לי. וכן הוא אומר (איכה ג נמ-ס) ראיתה עומד לי אין מי יעמוד לי ראה מה הם עושים אותם זכר. אמרה כנסת ישראל אם אין את הוא אומר (תהלים ט יג) כי דורש דמים ואין לי מי שילחום בעדי אלא אתה. וכן הצרות ולא מיין הרבה. לפי שעומדין עלי ושכורת ולא מיין. וממה את שכורה מן (ישעיה נא כא) לכן שמעי נא זאת עניה לדוד ריבה הי את יריבי. זה שאמר הכתוב

בתורה ואני לוחם את מלחמתך. וכן משה אומר (במדבר כא יד) על כן יאמר בספר מלחמות ה'. אם עסקתם בתורה שנכתבה בספר אני נלחם על ידיכם. לכך אמר זוד ריבה ה' את יריבי:

החזק מגן וצנה. אמר לו הקרוש ברוך הוא וכי אני צריך למגן (תהלים לה ה) יהיו כמוץ לפני רוח. אני נופח בהן והן פורחין. וכן ישעיה אומר (ישעיה מ ו) קול אומר קרא ואומר מה אקרא. (שם ז) כי רוח נשבה בו. אמר לו הקדוש ברוך הוא דוד מה אתה עושה. אמר לו אני משבחך. וכן הוא אומר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך:

תבלה לו

פחד אלקים לנגד עיניו: ומשובותיך תוכיהוך. לכך הוא אומר אין אומר לישראל (ירמיה ב יט) תיסרך רעתך עליהם. וכן את מוצא שהקדוש ברוך הוא דן את הרשעים אלא בשעה שאין פחדו פשע לרשע. מכאן אתה למד שאין הקב"ה לו שאינו מפחד מן הקב"ה. שנאמר נאם אותו מחרף ומגדף אמר מעתה אני יכול מיני זיין. אמר בלבו מי יוכל לזה. כשראה מסחכל בגליח וראה אותו גבור ומזויין בכל הנצחון. למנצח לעבד ה' לדוד. והיה דוד הוא נתת לי הנצחון ואף אני נותן לך את ברבבותיו. אמר דוד לפני הקדוש ברוך יח ז) ותענינה הנשים המשחקות וגוי ודוד כי יש אלקים בישראל. וכשהיו מענות (שם (שמואל-א יז מו) וידעו כל ממלכות הארץ וכן דוד כשירד לגלית הפלשתי מהו אומר (שופטים ה יב) קום ברק ושבה שביך. והנצחון של משה. וכן דבורה אומרת אומר אלא משה. והקדוש ברוך הוא שלחו החוקה וגוי אשר עשה משה. אלקים אינו יא-יב) לכל האותות והמופתים. ולכל היד והנצחון שלהם. וכן הוא אומר (שם לד ברוך הוא עושה מלחמתן של ישראל ישראל מי כמוך עם נושע בהי. הקדוש זהו שאמר הכתוב (דברים לג כט) אשריך למנצח לעבר ה' לדוד נאם פשע לרשע.

כי החליק אליו בעיניו למצוא עונו לשנוא. הרשעים מסתכלים בעיניהם ומחפשין בידיהן ומהרהרין בלבם למצוא איזה עוון שהקדוש ברוך הוא שונא שיעשו אוחו. וכן הוא אומר (דברים יב לא) כי כל חועבת הי אשר שנא עשו. אוי להן לרשעים שכולם הם און ומרמה ואין עושין אמת בין איש הם און ומרמה ואין עושין אמת בין איש באון ועולין על משכבם וחושבים און. וכן הוא אומר (תהלים לו ה) און יחשוב על

> משכבו. מהו יתיצב על דרך לא טוב. שנתן להם בי דרכים אחת טובה ואחת רעה והן עוזבין את הטובה והולכין ברעה. וכן שלמה אומר (משלי ב יג-יד) העוזבים אורחות יושר. השמחים לעשות רע:

> ירחמנו יכבוש עונותינו: העולם. וכן מיכה אומר (מיכה ז יט) ישוב כובשות את העונות שלא יאבדו אותם מן שלא יעלה ויציף את העולם כך הצדקות רבה. וכשם שההרים כובשין על תהום אנצער על משפטיך כהררי אל על תהום של רשעים שוים. רבי יאשיה הגדול אמר וכשם שאין מי תהום שוין כך אין משפטן וכשם שההרים גדולים כך הצדקות גדולות. כך אין קצבה למשפטים של הרשעים. מנין לצרקות. וכשם שאין קצבה לתהום כהררי אל. כשם שאין מנין להרים כך אין נומלן. (שנאמר) (תהלים לו ז) צדקתך שאני מסגל למי שעושה תשובה והוא הקרוש ברוך הוא לרשעים הצדקות האלה מסלקין החסד. צדקתך כהררי אל. אמר והלא אין חסד אלא בארץ. אלא הרשעים ה' בשמים הסדך. וכי בשמים הוא החסד

> כי עמך מקור חיים באורך נראה אור. א"ר יוחנן עובדא הוה בחד בר נש היה מדליק את הנר בלילה והיה כבה ומדליקו כבה ומדליקו. אמר עד מתי אהיה מתיגע והולך ממתין אני עד שתזרח השמש ואני הולך לאור החמה. כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלם. חזרו ונשתעבדו בבבל וחוזרין ונגאלין על ידי חנניה מישאל ועזריה. חזרו ונשתעבדו ליון ונגאלו על ידי בערים אמרו ישראל הרי נתיגענו נגאלין ומשתעבדין אין אנו מבקשים שיאיר לנו ומשתעבדין אין אנו מבקשים שיאיר לנו בשר ודם (למטה) אלא הקדוש ברוך הוא.

(שנאמר ויכוננו עיר האלקים בשיר): אלא שהן עתידין לומר מיני זמר לישראל. בראש ההרים. אמר רבי יהודה ולא עוד שנאמר (שם ב ב) נכון יהיה הר בית הי לתבור ולכרמל וליתן ירושלים בראשם. פנחס בשם רי ראובן עתיד הקב"ה להביא שנאמר (שם) והיה לך הי לאור עולם. א"ר השמש לאור יומם. ומי מאיר להם הקב"ה. צריכין להן שנאמר (שם יט) לא יהיה לך ולאור הלבנה. אבל לעתיד לבוא אינן שישראל משמשין בעולם הזה לאור החמה גוים לאורך. א"ר שמואל בר נחמני על ידי לעתיד לבוא. שנאמר (ישעיה ס ג) והלכו ירושלים להעשות מטרפולין לכל הגוים וגוי. א"ר אושעיא בשם רי פנחס עתידה במנות שלך. כי עמך מקור חיים באורך ובל אלחם במנעמיהם. ובמה אנו הפצים שלהן אין אנו מבקשים. שנאמר (שם) עלילות ברשע. אפילו במנות הנעימות רע. למה שהן עוללות. שנאמר התעולל אל עם לבי לדבר אל תם לבי לדבר העכו"ם בעולם הזה. אמרו לפניו רבונו הוא לישראל מבקשים אתם לספות עם אמר רי שמעון בן לקיש אמר הקדוש ברוך שנאמר (תהלים קיח כז) אל הי ויאר לנו.

משוך חסדך ליודעיך. א"ר יצחק אל תהי מושך חסדך לאומות העבו"ם. א"ר ינאי אם אדם מדליק נר בשעת האורה מה הנאה יש לו. ואימתי יש לו הנאה בשעה שמאיר לו בשעת אפילה. ואותו חסד שעשו ישראל במדבר הוא מתוקן להם מאותה שעה מימי משה. ואימתי נפרע להם בשעת חשבה בימי ירמיה. שנאמר (ירמיה ב ב) הלוך וקראת באזני ירושלים. הוי משוך חסדך ליודעיך. א"ר יצחק (קהלת א ד) זור

(תהלים לה ד) אין מתום בבשרי מפני התחילו יוצאין למלחמה ונופלין. שנאמר מעצמו היה נקלף. וכיון שחרב הבית את השם שהיה חקוק עליהן. ורבנן אמרי איבו ורבנן אמרי המלאכים היו מקלפין וחרב הבית היו נופלין ביד שונאיהן. רבי השונאין לפניהם. וכיון שגרמו העונות שהיו יוצאין ולא היו עושין מלחמה ונופלין המלחמה אשר בידכם. וזהו שם המפורש (ירמיה כא ד) כה אמר הי הנני מסב את כלי צרקיהו היו יורעין בשם המפורש. שנאמר נראתה הקשת. ויש אומרים אף בדורו של ואל הל פי כן כל ימיו של בן לוי לא אילו היה צדיק לא נראתה הקשת בימיו. הוא בן לוי לראותך כשר הוא. אמר לו בהלכה ולא היה הפץ. אמר לו אליהו כדי אותו מיד. אמר לו בן לוי בא לשאול לך ואר אליהו לרבי שמעון בן יוחאי וענה ואני מעמיד אותו לך. מיד הלכו להם לשאול אותה לרבי שמעון בן יוהאי בא לוי בהלכה. אמר לו אליהו מבקש אתה שמעון בן יוחאי. ונתקשה רבי יהושע בן עמו בדברי תורה והיו עוסקין במערת רבי יהושע בן לוי שהיה אליהו זכור לטוב עוסק כנסת הגדולה ודורו של שמד. מעשה ברי שני דורות נשתמשו בשם המפורש. אנשי אלו ישראל שגלו. אמר ר"א בר כהנא יום גלות הארץ. וכי הארץ גולה אלא הפץ. וכן הוא אומר (שופטים יה ל) עד שנאמר (מלאכי ג יב) כי תהיו אתם ארץ עומדים לעולם. ואין ארץ אלא ישראל והארץ לעולם עומדת. אלו ישראל שהן הולך ודור בא. אומה נכנסה ואומה יוצאת.

านดา:

תהלה לז

לבך בחטאים: כי היא קנאת איש מרעהו. לכך אל יקנא וראיתי את כל עמל ואת כל כשרון המעשה שתיה לויה. וכן שלמה אמר (קהלת ד ד) מיד (בראשית כא לג) ויטע אש"ל. אכילה על אחת כמה וכמה שאנצל מן הפגעים. בני אדם שהם בדמות וצלם של המלאכים קיבל שכרו ונשבר. אני אם אעשה עם יוצאין משם ובשביל שאיחר עצמו כמעם שעשו צרקה עם בהמה חיה ועוף לא היו אוטי שעה אמר אברהם מה אלו אלולא אחת איחרנו את עצמנו ויצא אבי משובר. אלא היינו נותנין לפני זה ולפני זה. פעם והבהמה והעוף. לא היינו ישנים כל הלילה הייתם עושים צדקה. אמר לו על החיה שם והלא לא היה אלא נה ובניו ועל מי מה צרקה היה לכם לעשות וכי עניים היו לו בצרקה שהיינו עושים. אמר לו וכי למלכי צדק כיצד יצאתם מן התיבה. אמר קונה שמים וארץ. ואימתי קינא. כשאמר הקנאה שקינא אברהם להקב"ה לא היה שאין אדם נושא אשה ובונה בית שאלמלא שאילולי הקנאה אין העולם מתקיים. לפי לכך אל יקנא לבך. אמר הקב"ה קנא לי שנאמר (שם ו כג) כי נר מצוה ותורה אור. שאינו נדעך לעולם ואין הנר שלו פוסקת. דוד אומר אל תתחר במרעים. קנא בנר רשעים ידעך. הלכה האורה שלו. לכך כ) לא תהיה אחרית לרע. ואומר (שם) נר שלם והנר מתכבה. וכן הוא אומר (שם כד רביעית או שמינית (אין לו אחרית) השמן בנרן של רשעים. ראה כמה שמן יש בו תקנא (שם) ביראת הי כל היום. אל תקנא (משלי כג יז) אל יקנא לבך בחטאים. ובמה לדוד אל תתחר במרעים. זה שאמר הכתוב

כי כחציר מהרה ימלו. אמר הקב"ה אין הרשעים כלום חציר הם תוחלתם. וכן הוא

> אומר (תהלים צב ח) בפרוח רשעים כמר עשב. מפריחין כזה העשב ומחייבשין. וכן בלדד אומר (איוב ח מז) רטוב הוא לפני שמש ועל גנחו יונקחו תצא. ועד מחי לפני שמש עד שלא חבוא תקופת תמוז מחיבשין ואחר כך נעשין קוצין. ולהיכן הם הולכים באש. שנאמר (תהלים קיח יב) דועכו כאש קוצים. ולכך כירק דשא יבולון:

> מה רב טובך אשר צפנת ליראיך: דכתיב נתת שמחה בלבי. (תהלים לא כ) כך הצדיקים על אחת כמה וכמה. הדא הוא של צדיקים בעולם הבא. מה אם הרשעים רשעים בעולם הזה תדע מהו מתן שכרם רבו. רבי אלעזר אומר מתוך שלותן של מה עשית לרשעים. מעת דגנם ותירושם רבו. אימתי שמחה בלבי כשראיתי אותך ח) נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם התחיל שמח בלבו. כך אמר דוד (תהלים ד שעשיתי עמו כל ימי על אחת כמה וכמה. ומה זה שלא עשה אלא יום אחד כך. אני ונען לו שכרו משלם. אמר אותו הפועל משה עמו אלא יום אחד האכילהו והשקהו כלום. אחר זמן שכר המלך פועל אחר ולא בפועל מיצר ואומר שמא לא אוציא בידי אצל המלך ולא נתן לו שכרו. והיה אותו היה דוד דומה. לפועל שהיה עושה כל ימיו כמה וכמה. לכך במח בהי ועשה טוב. ולמה מו) ויהי דוד עושה משפט וצרקה. על אחת ומצרא מעיד עליך שנאמר (שמואל-ב ה עוסק בתורה ואתה עושה משפט וצדקה עמהם טובה. עמך שאתה בוטח בי ואתה מכעיסין לפני ואין לי מהם תועלת עשיתי תשא עון וקח טוב. ומה אם הרשעים שהן מוב אלא תשובה שנאמר (הושע יד ג) כל ירע לך כל כך תוסיף ועשה טוב. ואין אם תראה שאני עושה טובה לרשעים אל בטח בהי ועשה טוב. אמר לו הקב"ה לדוד

133

תהלה לח

(תהלים לי) מה בצע בדמי ברדתי אל שחת. לעמוד לא לקצף ולא לחמה. וכן הוא אומר ואנו המסכת ואתה האורג ואין בנו כח ובזמן שאינו יכול לעמוד אינו מכה בחזקה. שלו הוא יכול לעמוד הוא אורג בחוקה. באורג הזה בזמן שהוא אורג ויודע שהשתי יכבוש עונותינו. לכך אל באפך תוכיחני. וכן הוא אומר (מיכה ז יט) ישוב ירחמנו אין אנו נגאלין אלא כבוש לנו אחת אחת. העולמים אנו חוטאין ואתה קוצף מתוך כך כח לקבלם. אמר דוד להקב"ה רבון כל תיסרנו יה. אבל קצרי הרוח אנו ואין בנו וכן אומר (תהלים צד יב) אשרי הגבר אשר אל בקצפך. אמר דוד טובים הם הייסורין. יאהב הי יוכיה. אבל לא בקצף. לכך נאמר וכן הוא אומר (משלי ג יב) כי את אשר אל בקצפך תוכיחני. טובה היא התוכחה. (שם) ואל המיתו אל תשא נפשך. אמר דוד יסרהו אבל לא למות. הזהר אל תמיתהו אומר (משלי ים יח) יסר בגך כי יש תקוה. במשפט. יסרני בייסורין טובים. וכך הוא במשפט. במשפט אין כחיב כאן אלא אך שאמר הכתוב (ירמיה י כד) יסרני הי אך מזמור לדוד. ה' אל בקצפך תוכיחני. זה

יוחנן הראה הקב"ה לאברהם את הגליות העולם. אמר ר' שמעון בר אבא בשם רבי אבנבם אנו בגליות עלינו כדי שנעמוד על מ ו) כל נפלאותיך ומחשבותיך. שיברור אתכם. ר' הנינא בר פפא אמר (תהלים הרעה. הניחו מעשיכם הרעים ואני מרחם תשמר יה ה' מי יעמוד. ישוב רשע מדרכו מה אתם אומרים (תהלים קל ג) אם עונות רגליך. כך אמר הקב"ה לישראל מפני לו העבר המשוי מעליך ואתה שולף את והיו רגליו שוקעות והמשוי עליו. אמרו למה הדבר דומה לאדם שהיה עובר בנהר רבו למעלה ראש. אמר רבי יצחק משל ישראל אומרים (עורא ט ו) כי עונותינו אין מתום בבשרי מפני זעמך. התחילו גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים. שנאמר המכות האלה בין ידיך וגוי. המכות האלו בו סכנה. וכן הוא אומר (זכריה יג ו) מה כדי שלא יסמא את עיניו או על דבר שאין נעכטן אל גבו לא על ראשו ולא על פניו או על הראש. ומי שיודע להכות כופתו מי שאינו יודע להכות מכה במטה על העין

וכוי במזמור נייב:

תהלה לט

SALL: אמור מעתה (משלי יה כא) מות וחיים ביד קולך. אלא בקולה אהובה ובקולה שנואה. אהבה. שנאמר (שיר ב יד) השמיעני את בקולה וגוי. וכי בקולה שנאה והלא בקולה ח) היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי כשלה ירושלים ויהודה נפל. (ירמיה יב בדבריכם. וכן הוא אומר (ישעיה ג ח) כי בוגעתם לי במעשיכם אינו אומר אלא לכם. (מלאכי ב יו) הוגעתם הי בדבריכם. אם לא כאשר דברתם באזני כן אעשה ואומר (במדבר יד כה) הי אני נאום הי (דברים א לד) וישמע הי את קול דבריכם. גזר דין עד שחמאו בפיהם. וכן הוא אומר כשחטאו ישראל במדבר לא נחתם עליהם אף. קשה לשון הרע מעבודה זרה. כי א) מענה רך ישיב הימה ודבר עצב יעלה אשמרה דרכי. זה שאמר הכתוב (משלי טו למנצה לידותון מזמור לדוד. אמרתי

לו את הדרך לא היה נעשה. ענה הלב ואמר אנו למעלה מן הכל שאם לא היינו מראים שחלבנו לא היה עושה דבר. העינים אמרו ענו הידים אין כמותנו שאם לא היינו אנו אנו הולכין לא היה יכול להביא מן החלב. אין בכל האיברים כמותנו שאם לא היינו איבריו מהרסין זה עם זה. אמרו הרגלים בחצי הדרך ישן וראה חלום שהיו כל משחק עמה ולקח מחלבה והלך לו. וכשהיה והשליך אחרת. וכן בכל יום ויום עד שהיה לה אחת ואכלה. יום שני נתקרב לה מעט גוריה. יום ראשון עמד מרחוק והשליך לגוב אריות והיתה שם לבייא אחת מינקת עשרה עזים. אמר לעבדיו ונתנו לו. הלך מצם ואמר לו אם רצונך אלך אני ותן לי חלב לבייא ונעשה לך רפואה. ענה אחד לו הרופאים אין לך רפואה עד שיביאו לך מעשה היה במלך פרס שנטה למות. אמרו

קיט כג) גם ישבו שרים בי נדברו: אמר אשמרה דרכי. וכן הוא אומר (שם אלקים בשיר. ותיטב להי משור פר. ולכך שנאמר (תהלים סט לא-לב) אהללה שם ראה הלשון שהוא טוב מכל הקרבנות. וחיים ביד לשון. אמר דוד אשמרה דרכי. אמרת האמת. הוי אומר (משלי יה כא) מות לו האיברים עכשיו אנו מודים לך שאתה לקחו ממנו ונסוהו ונמצא חלב לבייא. אמרו ועוד גם כן כי לבייא קורין אותה כלביא. לו ומה איכפת לך ויהא לך רפואה ממנו. לו הבאת חלב כלביא לקרב מיתתי. אמר למה צוית לתלותי זו תורה וזו שכרה. אמר השיבוני אצל המלך והשיבוהו. אמר לו עליכם. אמרו לו הן. מיד אמר הלשון אם אני מציל אתכם תודו לי שאני מלך להם הלשון הלא אמרתי שאין בכם ממש הולך ליצלב היו כל האיברים בוכין. אמר מיד קצף המלך וצוה לחלותו. וכשהיה אצל המלך ואמר לו הא לך חלב כלביא. משנתו והלך לו לדרכו והגיע במקום ונכנס האיש את הדברים האלה ונתפחד והקיץ עאמרו שאני מלך ושליט עליכם. שמע כל האברים. ענה להם הלשון ואמר היום חשך ואפלה. ועוד שאין בך עצם כשאר להדמות אלינו ואת סגורה ונתונה במקום מנו גו כג צאדרים ואמרו לו לא יראת להם אם לא הייתי אני מה הייתם עושים. העצה לא הועיל כלום. ענה הלשון ואמר אני למעלה מן הכל שאלמלא לא נתתי לו

אשמרה לפי מחסום. וכי יש מחסום לפה אמרו הן. (משלי טו ד) מרפא לשון עץ חיים. זו התורה שנאמר (שם גיח) עץ חיים היא למחזיקים בה. מכאן את למד שלא נתן הקב"ה תורה לישראל אלא כדי שלא יהו עסוקין בלשון הרע ולא בדברי הבטלה. וכן דוד אומר מי רוצה לקנות העולם הבא.

היים. נצור לשונך מרע. ומהו תאלמנה

אמרו לו ומי יוכל לקנותו. אמר להם בזול שפתי שקר. ממה הוא נמנע (שם לא כ) שנאמר (תהלים לד יג-יד) מי האיש החפץ מה רב טובך אשר צפנת ליראיך:

תהלה מ

למנצח קוה קויתי הי. זה שאמר הכתוב (ישעיה כה ט) ואמר ביום ההוא הנה אלקינו זה קוינו לו ויושיענו. אין ביד ישראל אלא קווי כדי שיגאלו בשכר קוה קויתי. וכן הוא אומר (איכה ג כה) טוב הי לקויו. שמא תאמר (ירמיה ח כ) עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. קוה אל הי. וכתיב (תהלים לא כה) חזקו ויאמץ לבבכם. דוד שקוה לי עניתיו. לכך קוה קויתי הי:

(תחלה) אתה נותן לי רוחך. לכך נאמר שיר ישעך. שנטלה ממנו רוח הקדש. אמר לו וכן הוא אומר (שם נא יד) השיבה לי ששון אמרתי לו הואיל והביאותני תן לי רוחך. להם כבר הייתי הולך לבאר שחת והביאני חדש. וכי כל השירות ישנות הן. אלא אמר להם מן השירה שאני אומר. ויתן בפי שיר מנין אנו יודעים שעשה עמך כך. אמר זבחים ולא עולות אלא הקווי. אמרו לו עשה לי כך בשכר הקווי. ולא רצה לא וכן הוא אומר ויקם על סלע רגלי. ולמה מבור שאון. ולא עוד אלא שהעלני למרום. תודיעני אורח חיים. לכך נאמר ויעלני ולא הניחני. וכן הוא אומר (שם טו יא) אלא אמר דוד כבר הייתי בדרך שארד לבור ויעלני מבור שאון וגוי. וכי דוד ירד לבור.

ΠΓW:

יראו רבים וייראו. כל הרוצה לעשות תשובה יסתכל בדוד. וכן הוא אומר (ישעיה נה ד) עד לאומים נתחיו. לכך יראו רבים וייראו. וכן הוא אומר (שמות יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה הי במצרים. מיד אז ישיר משה:

שלא נשתעבד בגיהנם: נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. בשבילנו. ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית. הוי חותך את הדבר שנאמר (בראשית טו יה) מיליא. מה את מבקש גלות התחיל הקב"ה עד מתי אתה יושב ודומם. קטע הדא אותו היום עומד ודומם. אמר לו הקב"ה ומים. אמר רבי ברכיה היה אברהם כל באנו באש ובמים. לגיהנם שהוא של אש סו יב) הרכבת אנוש לראשנו. זו הגלות. מהקב"ה. והוא שישראל אומר (תהלים יודע אברהם שיברור לו את הגלות אלא זקן אחד שאמר בשם רבי לוי לא היה נ"ב. רבי יודן ור' אדי ורבי חמא בשם שיברור לו אברהם את הגלות וכוי במזמור רבות עשית אתה הי (אלקים) [אלקי].

138

תהלה מא

למנצח אשרי משכיל אל דל. זה שאמר הכחוב (קהלת ט יד) עיר קטנה ואנשים בה מעט. עיר קטנה ואנשים בה מעט. עיר קטנה זה האדם. ואנשים בה מעט אלי האברים. ובא אליה מלך גדול וסיבב אותה זה יצר הרע. ובנה עליה מצודים אותה זה יצר הרע. ובנה עליה מצודים אותה זה יצר הרע. ובנה עליה מצודים איש מסכן זה יצר הטוב דלית כל עלמא בה שמעי ליה. ומלט הוא את העיר. אמר דור הואיל ולית כל עמא שמע ליה טב לי דאשמע ליה. הדא הוא דכתיב משכיל אל דל:

ואושר בארץ: דוי. ומאן דאמר קובר מת מצוה. שנאמר שמבקר חולה. שנאמר ה' יסעדנו על ערש אל דל. מאי טעמיה דרבי יוחנן דאמר מי מוב על יצר רע. שנאמר אשרי משכיל ומאי טעמיה דמאן דאמר שהוא משכיל יצר נותן פרוטה לעני. שנאמר ישמרהו ויחייהו. מוב על יצר רע. ר' אסי אומר מי שהוא מצוה. ר' אבא אמר מי שהוא משכיל יצר לו. ר' אלעזר אמר מי שהוא קובר מת אוהבים אותו כנפשם ואף על פי כן מרויחין בני אנשא ויסקון ליה. א"ל ובלבד שיהיו אם כמיניה דר' יוחנן יסקון לגבי ביש שיתין מבקרו מוסיפין לו אחד מששים. א"ר אבא ממנו אחד מששים בחוליו. ומי שאינו יוחנן כל מי שהוא מבקר חולים מעבירין הכתוב (משלי ים יו) מלוה ה' חונן דל. א"ר דבר אחר אשרי משכיל אל דל. זה שאמר

דבר אחר אשרי משכיל אמר רבי יונה אשרי מי שהוא משכיל עליו לההנותו. כיצד אדם גדול היה וירד מנכסיו משכיל עליו והולך אצלו ואומר לו לפלוני שמעתי עליך שירושה שבאה לך ושפלוני הייב לך אלוה לך ואתה פורע לי לכשתבוא לידך. וזהו משכיל. ביום רעה ימלטהו הי. אין

לעשוק ולחמוס ולא היה מניחן לכך הן עמו. אלא מי הם אויביו אותם שרוצים ח טו) ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל ויהודה אוהבים את דוד. ואומר (שמואל-ב לדוד והכתיב (שמואל-א יח טו) וכל ישראל אויבי יאמרו רע לי. וכי אויבים היו לו אמר דוד אני איני כן אלא אמרתי ה' חנני. עליו חליו. לכך כתיב כל משכבו הפכת. הימים שהיה עומד על רגליו הקב"ה הופך כל משכבו הפכת בחליו. כל מה שחטא כל עכשיו. לכך יסעדנו על ערש דוי. ומהו נעשה דוי בעיני כל אדם אני סועדו ומעמידו אומר דוי הוא. אותה שעה אמר הקב"ה יום שני ויום ג'. ביום ד' אומרים מה עשה ראשון אז מה הוא עושה צריך תפלה. וכן וכי יש ערש של דוי. כשאדם הולה ביום ה' יסעדנו. שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. ומהו וזרח בחשך אורך. ואם חלה מה שכרו היא מבקשת לצאת מיד ולנוע את מאכלה. עולם אתה מאכילה ומרעיבה שעה אחת הנפש הזאת אין לה טובה אפילו כל מעדני לרעב נפשך. ומהו ונפש נענה תשביע. היום. וכן הוא אומר (ישעיה נח י) ותפק הצרקה שעשיתם היא עומדת לכם לאותו שמי שמש צרקה. מהו שמש צרקה אותה מה כתיב בתריה (שם כ) וזרחה לכם יראי (מלאכי ג יט) כי הנה יום בא בוער כתנור. הי. דבר אחר אי זה יום הוא שכתוב בו רעה אמלטך. שנאמר ביום רעה ימלטהו הנפש. אמר הקב"ה מה אעשה לך ביום לך יום רעה אלא יום המיתה יום יציאת

ואם בא לראות שוא ידבר לבו. נכנסין לבקרני אומרים לי הקב"ה ירחם עליך ובפיהם מתפללין עלי אבל בלבם יבקשו און לי. בפני מתפללין וכשיוצאין לחוץ ידברו יחד עלי יתלחשו. מהו דבר בליעל

אויביו:

יצוק בו. אמרו פקח הוא דוד יודע על מה עושה את הדבר הזה יכול הוא לעמוד אלא רמאי הוא כדי להכיר דעת של כל אחד ואחד. לכך נאמר דבר בליעל. אומרים לי מי אמר עליך דבר זה שמא אדם נכרי אומר להם איש שלומי אשר בטחתי בו. אמר דוד איני נותן את דבריהם בלבי אלא אני בוטח בך. ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה בוטח בך. ואתה ה' חנני והקימני ואשלמה להם. אמר לו דוד מה אתה משלם להם רעה אמר חס ושלום. (תהלים לה יג)

היו מתפללים עלי שאמות וכשהם חולים אני מתפלל עליהם ומתכסה שק. (ענתי) [עניתי] בצום נפשי. אמרו לו דוד מי יודע מה השק הזה ומה אתה מתפלל עליהם. אמר להם אם כן יבוא עלי ותפלתי אל חיקי תשוב. לכן ואתה ה' חנני. והקב"ה אומר לו הואיל ועשית כן יודע אני כי חפצת בי. ואני בתומי תמכת בי. ומה יש לי לעשות העולם ועד העולם אמן ואמן:

תהלה מב

אמאני לך נפשי: פניך לך אמר לבי בקשו פני. לכך נאמר ולא לשתות אלא צמאה לך נפשי לראות וממה את צמאה. א"ל איני צמאה לא לאכול כב כ) אילותי לעזרתי חושה. צמאה נפשי. עורגת להקב"ה כך אסתר אומרת (תהלים במזמור כ"ב. דבר אחר כשם שהאילת חסידה שבחיות ובזמן שהחיות צמאות וכוי תערוג. ומהו על אפיקי מים. האילת הזו להקב"ה והוא ענה אותם. לכך כאיל והוא עונה לה. כך קראו בני קרח מצרה על המשבר היא מצטערת ועורגת להקב"ה ולא נקבה. מה האילת הזאת כשיושבת מים. כאילת אינו אומר אלא כאיל. זכר למשכיל. במזמור כאיל תערוג על אפיקי הכתוב (משלי טו כד) אורה חיים למעלה למנצח [משכיל] לבני קרח. זה שאמר

היתה לי דמעתי. מכאן את למד שהבכיה משבעת את האדם ואינו מבקש לאכול. וכן אלקנה אומר לחנה (שמואל-א א ה) למה תבכי וגוי. ואומר (שם) ויאמר לה אלקנה אישה וגוי למה לא תאכלי. מכאן שהבכיה משבעת. לכך היתה לי דמעתי לחם. אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. נזכרת אני מה עשית לאבותינו במדבר שאמרו (שמות לב ד) אלה אלקיך ישראל. ואני נזכרת ונשפכת עלי נפשי. דבר אחר נזכרת אני מה שאמר משה (במדבר כט לט) אלה תעשו במועדיכם:

כי אעבור בסך אדדם. מהו בסך. כשעולין לרגלים לראות פניך בסקפטיות (כמו סוכה) והיינו באים אנו ובנינו בחיל גדול והאומות דוממין לפנינו. לכך כי אעבור בסך אדדם עד בית אלקים. כשהיה בית המקדש קיים האומות דוממין לפני. ועכשיו אני דוממתי. לכך אדדם. בקול רנה

> כשהייתי עוברת במה הייתי עוברת בקול רנה ותודה. ומהו המון חוגג. לשון יוני הוא חוגים של מים. כשם שלא היה להם לחוגים של מים שיעור כך לא היה להם לישראל שיעור כשעולים לרגל. לכך המון חוגג:

ושחטו אותו ויצאו ממצרים. וכן הוא אומר והלא צוית אותם שישחטו את הפסח בלילה וגליך עלי עברו. ואם תאמר שאין לי זכות שעשית להם. ומה עשית לי. כל משבריך ירשו עם קדשך. ולא עשית לנו נסים כמו בית המקדש. שנאמר (שם סג יה) למצער מצער. חרמון זה סיני. מהר מצער זה על כן אזכרך מארץ ירדן וחרמונים מהר ב) כי אם עונותיכם היו מבדילים. הן לא קצרה יד ה' מהושיע. אלא (שם אמר להן הקדוש ברוך הוא (ישעיה נט א) למעלה אלא שנשתנית ימין של מעלה. (תהלים עז יא) חלותי היא. וכי יש חולי הי. אנה הוא הכח ואנה היא המדה. ואומר כמה דאמר (במדבר יד מז) מבלתי יכולת שעשית לנו וחושבים אנו דברים אחרים. מהשטים. נוכרת אני הצרות והנסים (יהושע ג א) וישכם יהושע בבקר ויסעו כשהעברתנו את הירדן. וכן הוא אומר אל פי שהכעסנוך בשטים אשית לנו נסים כשעברתי את הירדן מה עשית לנו אף על כן אזכרך מארץ ירדן. נזכרת אני ואתה מה איכפת לך. ועלי נפשי תשתוחה. כשאני רואה שלותן של העכו"ם וכועסת כנסת ישראל אני מתקנאה ומשתוחחת אודנו. אלקי עלי נפשי תשתוחח. אמרה ישועה שאין אחריה שעבוד. לכך כי עוד שחזרנו ונשחעבדנו כשיושיענו מן העכו"ם לאלקים כי עוד אודנו. כבראשונה ובשנים מה תשתוחחי נפשי ומה תהמי עלי הוחילי

יומם יצוה הי חסדו:

אומר (ירמיה טז יט) הי עזי ומעזי. למה ולא זה בלבד אלא עזי ומעוזי. וכן הוא אני נותן לך עזי. הוי כי אתה אלקי מעוזי. ב) עזי וזמרת יה. אני איני כן עד שתגאלני אבותינו ממצרים לא נתנו לך עוז (שמות טו כחבת עלי כי אתה אלקי מעוזי. עד שגאלת אומרה לאל סלעי למה שכחתני. ואתה שיבוא אני גואלך. בא ולא גאלחני. הוי אלא שאתה אומר לי בכל שנה ושנה לזה השביעי הזה. וכי לא יש שביעי אלא זה. עושה. מהו (במדבר כט ז) (באחד) לחדש בעשור לחדש. ובחמשה עשר לחדש אני אני עושה. באחד לחדש השביעי הזה. את חדש האביב אני משמרת וחג שבעות המצוות שצוית לי אני עושה למה שכחתני. לא עשו אלא מצוה אחת ויצאו. אני שכל אומרה לאל סלעי. אותן שהיו במצרים

(ענילים עט יג) ואנחנו עמך וצאן מרעיתך: יש לי לעשות אלא הודיות. וכן אסף אומר במה (תהלים סו יג) אבא ביתך בעולות. מה אל הר קדשך. ואבואה אל מזבח אלקים. תביאמו ותטעמו. ולהלן הוא אומר יביאוני נאמר שלח אורך ואמחך. כשם שאמר לו (ישעיה מב א) הן עבדי אתמך בו. לכך לכם את אליה הנביא. הנה אחד. והשני בקדוש ברוך הוא (מלאכי ג כג) הנני שולח שנאמר שלה אורך ואמתך. אמר להם שלח משה עבדו. וכן שלח לנו שנים כנגדן להם את הגאולה שנאמר (תהלים קה כו) אלא לחץ. למה קודר אתהלך. הלא שלחת (שמות ג ט) וגם ראיתי את הלחץ. אין לי מן הלחץ שהיו לחוצים. וכן הוא אומר קודר אתהלך. גאלני כמו שגאלת לאבותינו

תהלה מד

הנאה כשתעשה עמי אות לטובה (תהלים לנו במה שעשית לאבותינו. ואימתי יש לנו קרח לאבותינו עשית ולא לנו מה הנאה יש אלא שהיו מתובאים על הדורות. אמרו בני ברוך הוא שמספרים בניו בין העכו"ם. שיצאו ממצרים. ומה כבודו של הקדוש אבותינו ספרו לנו והלא הם עצמם מספרים ג) ספרו בגוים כבודו. וכן אמרו בני קרח (תהלים צו א) שירו להי שיר חדש. (שם מספרים כבודו בין העכו"ם. וכן הוא אומר מספר באזני בגך לימן שבה למקום שבניו משה לא במעשיכם אתם נגאלין אלא למען בבקעה תרד. וכשנגאלו ממצרים אמר להם שם. וכן הוא אומר (שם יד) כבהמה ולא בזכותם נקרע הים אלא לעשות לו מתשים שיגאלו בהם ולא מעשה אבותם שלא היה ביד ישראל כשיצאו ממצרים מוליך לימין משה וגוי. מכאן אתה למד שמענו. זה שאמר הכתוב (ישעיה סג יב) למנצח לבני קרח משכיל. אלקים באזנינו

פו יו) עשה עמי אות לטובה. ראשונים בימי אברהם פעלת פעולה גדולה שנאמר (בראשית יד טו) ויחלק עליהם לילה. אף בניו במדבר פעלת להם ולהם רצית ולא לנו. וכן הוא אומר (תהלים פה ב) רצית ה' ארצך:

כי שחה לעפר נפשנו. א"ר יצחק אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם (בראשית יג מו) ושמתי את זרעך כעפר הארץ. וכתיב (שם יו) קום התהלך בארץ. הוי כי שחה לעפר נפשנו. מה כתיב בתריה קומה לעפר נפשנו. מה כתיב בתריה קומה ואם לאו עשה למען שמך. שנאמר ופדנו ואם לאו עשה למען שמך. שנאמר ופדנו מען חסדך. אמר רבי ברכיה אי מטיית מלכותא דאמתילא לעפרא צפה לישועה. מכירת אמר הקווש ברוך הוא הרטיבו מעשיכם כשושנה ומיד אני גואל אתכם. מה כתיב בתריה למנצח על שושנים:

תהלה מה

וכל בניך למודי הי: לומר שירה להקב"ה שנאמר (ישעיה נד יג) הקב"ה. לכך נאמר שיר ידידות. ומלמדים לבני קרח משכיל וגוי. משמיע לידידים של לשמוע שירתן של בני קרח שנאמר למנצח יודע שהיה משה ואהרן וכל הגדולים באין ואחד מהם ידידות הם לפני. מנין אתה ידידות. אמר הקדוש ברוך הוא כל אחד בני קרח. ומפני שהם שלשה נאמר בשלשה הזה. בניצוח במשכיל בשיר. כנגד שלשה ידידות. בשלשה דברים נאמר המזמור נצחתם. הוי למנצח על שושנים שיר שושנים. אמר להם הקדוש ברוך הוא מבקש של שושנים. אמרו בני קרה אנו א יג) קטורת תועבה היא לי. ומה אני הכסף ולי הזהב. ואפילו הקטרת (ישעיה להם הקדוש ברוך הוא (חגי ב ה) לי בקדוש ברוך הוא מחתות של זהב. ואמר המדינה. כך קרח ועדתו אומרים מבקש זהב יש כאן שושנים. מיד שמחו בני ואמרו להם אין המלך מבקש עטרה של מקובעת באבנים טובות ומרגליות. יצאו ובאו בני המדינה לעשות לו עטרה של זהב עליהם והצילם. משל למלך שנכנס למדינה אלא יאכלו עמהם וקפץ הקרוש ברוך הוא קרח שהיו שושנים נלקטו מבין הקוצים טז לה) ואש יצאה מאח הי ותאכל. ובני כי תצא אש ומצאה קוצים. וכתיב (במדבר כסוחים באש יצתו. וכתיב (שמות כב ה) קוצים לאש שנאמר (ישעיה לג יב) קוצים הם. למה שהיו עם הקוצים ומה דרכן של היו נכרים וכל מי שרואה אותן אומר קוצים ו ב) דודי ירד לגנו. אלו בני קרח. ולא ידידות. זה שאמר הכתוב (שיר השירים למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר

רבר אחר זה שאמר הכתוב (הושע יד ו) אהיה כמל לישראל. פסוק זה נאמר

> נאטר למנצח על שושנים: לישראל. ואימתי כשיפרה כשושנה. לכך אביא גואל שנאמר (הושע יד ו) אהיה כמל מכוון למעלה כשושנה הזאח. ואותה שעה אף אתם תעשו תשובה לפני ויהא לבבכם כשם שהשושנה הזו מפרחת ולבה למעלה. להם הקדוש ברוך הוא הכל תלוי מכם מה כתיב אחריו קומה עזרתה לנו. ואמר (תהלים מד כו) כי שחה לעפר נפשנו. קרח בירידה התחתונה אנו. כמה דאמר בני יהודה ובני ישראל יחדו. אמרו בני גואל אתכם. שנאמר (הושע ב ב) ונקבצו לכשתרדו לירידה התחתונה אותה שעה אני העולמים אימתי את גואלני. אמר להם אמרו ישראל לפני הקדוש ברוך הוא רבון (תהלים טז יא) שובע שמחות את פניך. לשבוע מזיו השכינה ואינן ניזוקין. שנאמר בריה כך הצדיקים לעתיד לבוא עתידין לעולם הבא. כשם שאין הטל מזיק לכל

מפיהם. לכך רחש לבי. וכי לא היו שלשה מכאן ואש מכאן ולא היו יכולין להתודות בעדתם. והיו בני קרח רואין שאול פתוחה יח) תפתח ארץ ותבלע דתן. ותבער אש מז לה) ואש יצאה מאת הי. (תהלים קו יו-מלהטת סביבותם. וכן הוא אומר (במדבר שירה בפיהם שאול פתוחה מתחתיהם ואש ומיד קבלם. ולמה לא היו יכולין לומר שירה בפיהם אלא רחש לבם בתשובה מבין. וכן בני קרח לא היו יכולין לומר צר את המחשבה בלבו הקדוש ברוך הוא מחשבות. ומהו וכל יצר. עד שאין האדם משתכוע אינו אומר אלא (שם) וכל יצר את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם. וכל הימים-א כח ט) ואתה שלמה בני דע בתשובה קבלם הקב"ה. וכן אומר (דברי להתודות בפיהם אלא כיון שרחש לבם רחש לבי דבר מוב. להודיעך שלא יכלו

ולמה אמר רחש לבי. אלא ללמדנו מה שכיון זה בלבו כיון זה בלבו ושלשתן היו שוין בלב אחד. אומר אני מעשי למלך. אם רחש למה אמירה ואם אמירה למה רחש. אלא כך אמרו אם בלבנו רחשנו כבר אמרנו מעשינו להקב"ה. לכך אני אומר מעשי למלך. דבר אחר רחש לבי בנבואה שנחנבאו בנבואה לעתיד לבוא. וכן חנה אומרת (שמואל-א ב 1) הי ממית ומחיה:

דבר אחר למנצח על שרשנים. משל למטרונית שראתה שלשה יוצאין ליצלב ופדתה אותם. אחר ימים ראתה אקלפרין מעונין קונטבריא של מלך. כך בני קרח חלקו עם אביהם. לקרח בליעת הארץ ובניו שעשו תשובה נעשו נביאים ונעשו שושנים. רחש לבי. משל למי שמבקש עוענים. רחש לבי. משל למי שמבקש לו למה לא כתבתו. אמר לו לא היה לי

> פנאי. כך בני קרח לא היה להם פנאי לומר בשפחותיהם ואמרו בלבם. לכך כתיב אומר אני מעשי למלך. משל למי שהיה הולך לבימה מצאו בעל חובו אמר לו תן לי את חובי. אמר לו המתן לי עד שארד מן הבימה ואחר כך אפרע לך. כך אמרו בני קרח אין לנו פנאי לומר שירה ומשנפנה אומר אני מעשי למלך:

> תחת אבותיך יהיו בניך. א"ר אלעזר ברבי יוסי עתיד כל אחד ואחד מישראל להיות לו בנים כיוצאי מצרים. שנאמר תחת אבותיך יהיו בניך. וכמה היו אבותינו כשיצאו ממצרים ששים רבוא. א"ר אבהו ואל תחמה שהרי תרנגולתא ברא ביומא רבה ילדה תרי ביעי וביומא זוטא חדא. הדא הוא דכתיב (ישעיה סה כב) כי כימי העץ ימי עמי:

תהלה מו

הן הולכין. אמרו בני קרה לשאול. שנאמר י) ויחי עוד לנצח ולא יראה השחת. ולהיכן שהוא הדל באותו היום לעולם ואומר (שם ויקר פדיון נפשם. ומהו וחדל לעולם. מי י יו) ולא יקח שוחד. ולמה (תהלים מט ט) אתם יכולים שאיני מקבל. שנאמר (דברים מקבל מכם. עכשיו איני מקבל מכם ואין רשע יקה. אילו אותה שעה נתתם לי הייתי מכם. שנאמר (משלי יז כג) שוחד מחיק תקח. ואמרתי תנו לי שוחד ואני מקבל בזול. אני כתבתי (שמות כג ה) ושוחד לא בקב"ה ולא אמרתי לכם קחו אותו עד שהוא יפרה. ולמה יקר פדיון נפשם. אמר להן על אותו היום אח מה קשה. אח לא פרה יפרה איש. ומהו אח. הצדיקים אומרים וכן הוא אומר (תהלים מט ח) אח לא פרה את ישמעאל בנו. ולא יעקב לעשו אחיו. כשר ובזכותו אני נמלט. אין אברהם מציל זהבם לא יוכל להצילם. ואל יאמר אדם אבי וכן הוא אומר (צפניה א יה) גם כספם גם מה הן יכולין לעשות אין עושרן עומד להן. (שם מט ז) הבוטחים על חילם. אותה שעה דרכן של אותן שהיו בוטחין בחילם שנאמר מולמים ראינו של צדיקים ושל רשעים ראו ראינו. דבר אחר על עלמות שיר. שני הם הדברים שראינו ואין אנו יודעין מה אמרו בני קרח על עלמות שיר. מעולמין יודע נסים ופלאים שהוא עושה עמך. כך לעושה נפלאות גדולות לבדו. הוא לבדו של הקב"ה. וכן הוא אומר (תהלים קלו ד) אין חקר. אין אדם יכול לספר נפלאותיו שאמר הכתוב (איוב טי) עושה גדולות עד למנצח לבני קרח על עלמות שיר. זה

(שם טו) כצאן לשאול שתו מות ירעם וירדו בם ישרים לבקר. מהו לבקר. מלמד שיהיו הצדיקים יורדין בכל בקר ובקר ומבקרין אותן. אמרו לבני קרח מה הצדיקים עושים באותה שעה. (אמר) [אמרו] להם אלקים לנו מחסה ועוז עזרה בצרות נמצא מאד. בכל צרה וצרה שמגעת אלינו הוא נמצא לנו. וכן הוא אומר (שם צא טו) יקראני ואעוהו עמו אנכי בצרה. בשר ודם אינו יודע מה לעשות עד שמגיע אצל פטרונו. והקב"ה אינו כן אלא עזרה בצרות:

לא נירא בהמיר ארץ. ואומר (ישעיה נד י) אל תיראו יודעין אנו מה עשה עמנו הקב"ה אומר (שם י) ויהיו לנס. וכן אמרו בני קרח העמיד להן הקב"ה כתורן הספינה. וכן הוא הוה כן. אלא בשעה שנפתחה הארץ ונבלעו יא) ובני קרח לא מתו. ר' נחמיה אומר לא שעה באויר היינו. וכן הוא אומר (שם כו ותפתח הארץ את פיה. והיכן היינו באותה עמנו הקב"ה. שנאמר (במדבר טז לב) אל תיראו אנו רואים כל הנסים שעשה הדבקים בהי אלקיכם. אמרו להם בני קרח עומדים באותה שעה (דברים ד ד) ואתם שמים חדשים וארץ חדשה. והיכן צדיקים ממנה. ואומר (ישעיה סה יו) כי הנני בורא לה יג) לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים לנער את הרשעים מן הארץ שנאמר (איוב קרה אל תיראו אותו היום שעתיד הקב"ה על כן לא נירא בהמיר ארץ. אמרו בני

כי ההרים ימושו:

תהלה מו

למנצח לבני קרח מזמור כל העמים חקעו בריקים ישמח העם. כשהרשעים מושלים בעולם הכל נאנחים והכל מצירין ואין אדם הולך בקומה זקופה. וכן שלמה אומר (שם כח כח) בקום רשעים יסתר אדם ובאבדם ירבו צדיקים. קשה לפני הקב"ה יום שמשליט אדם על אדם לרע לו. וכן הוא אומר (ישעיה כח ב) הנה חזק ואמץ ערי כזרם ברד סער קטב כזרם מים כבירים אדם ששלטה על אדם כמוהו. לכך נאמר מלך גדול על כל הארץ: מלך גדול על כל הארץ: את נחלתנו את נחלת גאון יעקב. (דבר אחר) אימתי הוא יבחר ויתן את נחלתנו כשישב על כסא קדשו. וכן הוא אומר (חגי ב כב) והפכתי כסא ממלכות. וכן דניאל המיו. ואימתי הוא יושב (עובדיה א כא) אומר (דניאל ז ט) חזה הוית עד די כרסון ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר אמר כיון שעלה הקב"ה לדין ויושב על אמר כיון שעלה הקב"ה לדין ויושב על אמר כיון שעלה הקב"ה לדין ויושב על והופך מדת הדין למדת רחמים. ועולה בדין משהשופר עולה בתרועה. (תהלים מז ו) והי בקול שופר. ברחמים. שנאמר (שמות לד ו) הי הי אל רחום וחנון ארך אפים:

प्रतर्भ यम

שיר מזמור לבני קרח. גדול ה' ומהולל מאד וגו'. ואלקינו אינו גדול אלא בעירו בלבד. אלא אמרו בני קרח גדול ה' במה שעשה בעירו ובמקדשו. וכן הוא אומר (תהלים צט ב) ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים. לומר בעירו עשה כן בעמים לא כל שכן. וכן הוא אומר (ירמיה כה כט) כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה אנכי מחל להרע ואחם הנקה תנקו. הוי בעיר אלקינו וגו':

בעולם הזה עשה כן אבל לעתיד לבוא אינו קרית מלך רב. רב המלך שעשה כן בעירו. (ויקרא א יא) על ירך המזבח צפונה. מהו אלא בדרום. אלא שם הוא נשחט. שנאמר קרית מלך רב. וכי בצפון הוא והלא אינו עב אכן הוא שנאמר הר ציון ירכתי צפון משם שמח. לכך משוש לכל הארץ. תרע קרבן ומתכפר לו ולבו שמח עליו. ויוצא מוב ישמחנה. היה הולך לירושלם ומקריב (משלי יב כה) דאגה בלב איש ישחנה ודבר היה דואג בלבו ולבו שח עליו. אמר שלמה משמחת כל הארץ. היה אדם עובר עבירה כל הארץ. ובמה היתה משוש. שהיתה משוש לכל הארץ. וכן הוא אומר משוש העיר שיאמרו כלילת יופי. ולא עוד אלא אינו כן הכל אומרים (איכה ב טו) הזאת אלא כמה דאמרינן מגיריה. אבל בציון לך. זהו משל הדיום לא כמה דאמרת אמך את אמרת לעצמך אבל אחרים לא אמרו אבל אחרים לא אמרו לה. וכן הוא אומר אומרת אני כלילת יופי. היא אמרה לעצמה אף על פי שנאמר (יחוקאל כו ג) בצור את שהכל מיפין לה היופי שלא היתה כמותה. יפה נוף משוש כל הארץ. מהו יפה נוף.

> בארמנותיה. אלא כדרך אנשי המדינה עושין מחזרין בלילה לכל פתח ופתח. כך עושה הקב"ה לעתיד לבוא מעמיד משמר. שנאמר (ישעיה סב ו) על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים. לכך אלקים בארמנותיה:

כי המלכים נועדו. כשהיא חרבה ועברו עליה. שנאמר (ירמיה כב ח) ועברו גוים רבים על העיר הזאת. עברו עליה ותמהו. לכך נאמר המה ראו כן תמהו. (שם) ואמרו וגוי על מה עשה הי:

לכל שבט ושבט. הוי סובו ציון והקיפוה: ותצ"ו בירניות. כמה שערים קמ"ד. י"ב מעיני בך. וכמה בריכות עתיד להיות אלף שנאמר (תהלים פז ז) ושרים כחוללים כל והמים עולין להן כך עתיד (הקב"ה) להיות. שיהיה. כשם שהיו ישראל אומרים שירה ותצ"ו. אמר רב נחמן מה שהיה הוא מפאות אלף ותתע"ו. וכמה מטפראות אלף מגדלים עתידים להיות אלף ותפ"ה. כמה כמה גינאות עתיד להיות בירושלים וכמה מי אלה כעב תעופינה. ספרו מגדליה. הוא עושה להם שנאמר (ישעיה ס ה) יט ד) ואשא אתכם על כנפי נשרים. כך ממצרים בענני כבוד ונשאם שנאמר (שמות שיהיה. כשם שנטל הקב"ה את ישראל רב נחמן (קהלת א ט) מה שהיה הוא סבו ציון והקיפוה ספרו מגדליה. אמר

שיתו לבכם לחילה. לחיילותיה דסלקין לה. דבר אחר לאותה החולה שהיא עתידה להיות חולה. דבר אחר לחילה לשירה. פסגו ארמנותיה קטעו ברניותיה:

כי זה אלקים אלקינו. רבי חלבו ורבי ברכיה בשם רבי אלעזר בשם רי יוסי בר

אלקים בארמנותיה נודע למשגב. מהו

מושה כן:

חנינא אמר עתיד הקב"ה לעשות חילה לצדיקים לעתיד לבוא והקב"ה חל עמהן והן מראין לו באצבע. שנאמר (ישעיה כה ט) הנה אלקינו זה קוינו לו. הוי כי זה אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו עלמות. בשני

עולמות. והכל שומעין בוצחונו של הקב"ה מה שעושה עם ישראל. שנאמר שמעו זאת כל העמים:

תהלה מט

יושבי חלד. זו הארץ. ולמה נקרא שמה (דברים ד מד) זאת התורה. האזינו כל העמים. ואין זאח אלא תורה שנאמר ראו מתן שכרה. שנאמר שמעו זאת כל ומה הייתם אתם אומרים לנו לריק יגיעתם. לאומות העכו"ם זכינו על שעסקנו בתורה. בזכותה לעתיד לבוא אותה שעה הן אומרים מטן שכרן על עמלן בתורה וישפיע להן שכרה. כשיבוא הקב"ה לפרוע לישראל את התורה מלובנה כשלג שאין סוף למתן כי גר מצוה ותורה אור. אשרי אדם שרואה תורה שנמשלו כאור. שנאמר (משלי ו כג) בגבורתו. רבי אבא אמר מה מתוקין דברי (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש טובים כדי שיראה אותו האור. שנאמר של עולם הבא. אשרי אדם שיש לו מעשים בר כהנא. רבי יצחק אמר מתוק הוא אורו האור וטוב לעינים. רבי יצחק ורבי אבא זה שאמר הכתוב (קהלת יא ז) כי מתוק למנצח לבני קרח. שמעו זאת כל העמים.

חלד שפניהם של רשעים מעלה חלודה בגיהנם לעחיד. ומי הם גם בני אדם גם בני איש. בני אדם. זה אברהם שנקרא (יהושע יד טו) האדם הגדול בענקים הוא. ומי הם בניו של ישמעאל ובני קטורה. גם בני איש. אלו בניו של נח שנקרא איש (בראשית ו ט) נח איש צדיק. (דבר אחר) אלו העכו"ם שיורדין לגיהנם:

יחד עשיר ואביון. עשיר בתורה ואביון בתורה כולן יורדין לגיהנם. עשיר בתורה התורה ירדו לגיהנם אף על פי שהן ראשי סנהדראות. ואביון בתורה כל מי שיש כיפק בידו ללמוד ולא למד. לפיכך אמרו בני קרח הואיל וכך היא מתן שכרה של תורה. פי ידבר חכמות בחכמה של תורה. והגות לבי תבונות בתבונה של תורה. אטה למשל אזני במשלה של תורה:

תבלה ב

ועד מבואו. ומנין שבראו מציון שנאמר כד) אנכי הי עושה כל. הוי ממזרח שמש י טו) כי יוצר הכל הוא. ואומר (ישעיה מד צר אותו בבת אחת. וכן הוא אומר (ירמיה אבל הקב"ה אינו כן כשהוא צר את האדם ברגליו או מתחיל ברגליו וגומר בראשו. בשר ודם צר צורה ומתחיל בראשו וגומר יעמדו יחדו. הוי ממזרח שמש ועד מבואו. ארץ וימיני טפחה שמים קורא אני אליהם הוא אומר (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה לעצמו. לאו אלא שניהם ביחד נבראו. וכן שבהן נתנה התורה. יכול אחד לעצמו ואחד אלא שבהם נברא העולם. אל אלקים הי הוא יודע. ומה ראו להזכיר שני פעמים (יהושע כב כב) אל אלקים הי אל אלקים העולם. וכן בני גד ובני ראובן אומרים אל קנא. הרי שלש כנגד שלש שבהן נברא הוא אומר (שמות כ ה) כי אנכי הי אלקיך דעת (שם כ) בדעתו תהומות נבקעו. וכן יסד ארץ. תבונה (שם) כונן שמים בתבונה. חכמה מנין שנאמר (משלי ג יט) הי בחכמה העולם. ואלו הן - החכמה והדעת והתבונה. מולמו כנגד שלשה מדות שבהן נברא שבשלשה שמות הללו ברא הקב"ה את הזכיר שמו של הקב"ה גי פעמים. ללמדך מזמור לאסף. אל אלקים הי. **441**

מציון מכלל יופי. יופיו של עולם. מהו הופיע. אין הופיע אלא אורה. וכן הוא אומר (איוב לז טו) והופיע אור עננו. ומנין שבעולם הזה הוא מדבר. נאמר כאן מכלל יופי. ונאמר להלן (בראשית ב א) ויכולו השמים והארץ. וכשהחריבו מציון החחיל. וכן הוא אומר על ידי ירמיה (ירמיה טי) וכן הוא אומר על ידי ירמיה (ירמיה טי) וכון יוא אומר הארץ לשממה על יושביה. ז יג) והיתה הארץ לשממה על יושביה. וכשיחדש הקדוש ברוך הוא את עולמו מציון הוא מחדשו. שנאמר (ישעיה ב ב) נכון יהיה הר בית הי:

לא על זבחיך אוכיחך. אמר רב נחמך בשם ר' ברכיה אם אמר אדם לעשות צדקה הקב"ה כותבה כנגדו. שנאמר ועולותיך לנגדי תמיד. (מלכים-א ה ב) ויהי לחם שלמה ליום אחד. ר' יהודה אומר אלף נשים היו לו וכולן עושות אריסטון כל יומא בסעודה שהיחה כל אחת ואחת אומרת שהוא סועד אצלה. (שם ג) לבד מאיל וצבי ויחמור. ואת מעלה לפני עולה. הוי לא על זבחיך וגוי. כי לי כל חיתו יער. ועל מה אני מוכיחך פיך שלחת ברעה:

תהלה נא

בבוא אליו נתן הנביא: כן אמר מומור. הוי למוצח מומור לדוד (שמואל-ב יב יג) גם הי העביר חטאתך. על פניך מחטאי. כיון שאמר לו נתן הנביא שנכשלתי לפניך. וכן הוא אומר הסתר עבונו אל עולם אל תסתכל באותה שעה בדרכי וגוי כאשר הלך דוד אביך. אמר דוד לשלמה (מלכים-א ג יד) ואתה אם תלך בישרן של ישראל. וכן הקב"ה אומר אמר דוד לפני הקב"ה בבקשה ממך הסתכל ואומר (ישעיה נח י) וזרח בחשך אורך. שנאמר (תהלים יח כט) כי אתה תאיר נרי חטאתי. בחשיכה היה והאיר לו הקב"ה (שמואל-ב יב יג) ויאמר דוד אל נתן הנביא העולם הבא פיו שאמר חטאתי. שנאמר העולם הבא. ומי גרם לדוד שבא לחיי ביד לשון. לשונו של אדם מביאתו לחיי זה שאמר הכתוב (משלי יח כא) מות וחיים למנצח מזמור לדוד. בבא אליו נתן הנביא.

חנני ה' כחסדך. למה היה דוד דומה. למי שהיה לו מכה בידו ובא אצל הרופא. ואמר לו יכול אתה לרפאני. אמר לו הן אבל הדמים מועטים. אמר לו בבקשה ממך קח כל מה שבידי והשאר עשה משלך ועשה מני חסד ורחם עלי. וכן דוד אומר להקב"ה חנני אלקים כחסדך. רחמן אתה וכרוב החמיך מחה פשעי. הרבה חסד עשית רחמיך מחה פשעי. הרבה חסד עשית אומר (תהלים יז ז) הפלא חסדיך מושיע אומר (תהלים יז ז) הפלא חסדיך מושיע חוסים. ממך הרפואה ולפי שהמכה גדולה חון איספלנית גדולה. וכן הוא אומר הרב בבסני מעוני. מכאן את למד שכל מי שעובר עבירה כאילו נממא בנפש מת ואין

> לו לכך אמר דוד וחטאתי נגדי תמיד: במעביר עוונו מנגד עיניו אין הקב"ה מוחל לו חייך עד קדקדך הוא מטילך. כך כל עקרב רמת לגמלא ושואפה בעקיבה. אמר ברגליהם בעקביהם. וכן משל הדיום אומר עקבי יסובני. אותן שדועכים את העוון אומר (שם מט ו) למה אירא בימי רע עון מנגד עיניו הקב"ה מבקשה ממנו. וכן הוא שהוא יודע שחמא ושואף ברגלו ומעבירה ובין המקום שהקב"ה מוחל לו. וכל מי על החטא ומתיירא ממנו ונושא ונותן בינו את למד שכל מי שיודע שחטא ומתפלל אומר (שם קט כב) לבי חלל בקרבי. מכאן נפש חלל אלא בעוון שהנפש חללה וכן הוא תחטאני באזוב ואטהר. וכי נטמא דוד בעוון מטהרין אותו אלא באזוב וכן הוא אומר

לך לבדך הטאתי למען תצדק בדברך. למה היה דוד דומה. למי שנשבר ובא לו אצל הרופא. והיה הרופא מתמה ואומר לו מה הרופא. והיה הרופא מתמה ואומר לו מה אותלה מכתך צר לי עליך מאד. אמר לו אותו שנשבר אתה צר לך עלי לא בשבילי אותו שנשבר אתה צר לך עלי לא בשבילי אמר להקב"ה לך לבדך הטאתי. כשאתה אמר להקב"ה לך לבדך הטאתי. כשאתה אם תקבלני כל הפושעים משלימים לך אומר לפושעים למה לא עשיתם תשובה. וכן הקדוש העולם שאתה מקבל השבים. וכן הקדוש העולם שאתה מקבל השבים. וכן הקדוש לאומים נתתיו. ולא אני בלבד אלא כל ברוך הוא אומר לו (ישעיה נה ד) עד ישראל. וכן הוא אומר (שם מגי) אתם ישראל. וכן הוא אומר בחרתי:

תהלה נב

בפיך ואמרת לשון הרע על חבירך. וחבל יקצוף האלקים. על אותו הקול שהוצאת שם רע. ואומר (שם) והובא אל הכהן. למה יד ב) זאת תהיה תורת המצורע. המוציא הוא. שהמצורע בא אצלו. שנאמר (ויקרא שנאמר (מלאכי ב ז) כי מלאך ה' צבאות בצרעת. אל תאמר לפני המלאך. זה הכהן. בשרם ממה שהם מוציאים בפיהם לוקים בלשון הרע. שהם מחטיאים בפיהם את מרים הנביאה אחות אהרן. דבר אחר מדבר אלו התופים. שנאמר (שמות טו כ) ותקה על משה הצדיק. וחבל את מעשה ידיך. למה יקצוף. על אותו הקול שהוציאה בפיה ממצרים. וכי מלאך היה. אלא זה משה. שנאמר (שם כ מז) וישלח מלאך ויוציאנו כשלג. אל תאמר לפני המלאך. זה משה. ומה היה לה (שם י) והנה מרים מצורעת (במדבר יב א) ותדבר מרים ואהרן במשה. שדברה במשה שלקתה בבשרה. שנאמר רבנן אמרי במרים הכתוב מדבר. בשעה אחר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. בידך אתה מכניס בהן ערבוביא. דבר את מעשה ידיך. מעט משא ומתן שיש על אותו הקול שאתה מחניף בפיך. וחבל רבי לוי בחופין הכתוב מדבר. למה יקצוף. מאבדם. דבר אחר אל תתן את פיך. אמר את מעשה ידיך. מצוות שהיו בידך אתה ואמרת ליתן ואין אתה נותן. (שם) וחבל האלקים. על אותו הקול שהוצאת בפיך ולא הייתי יודע מה דברתי. למה יקצוף מה שפסקת. ואתה אומר שגגה היתה זה שליה צבור שהוא בא ואומר לו תן אתה נותן. (שם) אל תאמר לפני המלאך. אל תתן את פיך בצביון שאתה נותן ואין בן לוי אמר בפוסקי צדקה הכתוב מדבר. את פיך לחטיא את בערך. רבי יהועע זה שאמר הכתוב (קהלת ה ה) אל תתן למנצח משכיל לדוד. בבוא דואג האדומי.

מעשה ידיך. מעט חורה שיש בידיך אחה מאבדה. ומי היה זה דואג שאמר לשון הרע על זוד ונצטרע. שנאמר גם אל יחצך לנצח ושרשך מארץ חיים סלה. ומהו יחצך שנצטרע. כענין שנאמר (שם מה) ונחץ אח הביח. ומי גרם לו על ידי שאמר לשון הרע על זוד. שנאמר בבוא זואג האדומי ויגד לשאול וגוי:

דבר אחר בבוא דואג האדומי. זה שאמר

דבר אחר מות וחיים ביד לשון. כלכלה שהיה מסבב בעיירות של צפוריא וכוי. אמרו רבותינו מעשה היה ברוכל אחד שנאמר (שם לד יג) מי האיש החפץ חיים. מלשון הרע ואתם זוכים לחיי העולם הבא. אם רצונכם להנצל מגיהנם הרחיקו עצמכם עם גחלי רתמים. אמר הקב"ה לישראל הוא אומר (שם קכ ד) חצי גבור שנונים ואומר לה אני מלמעלה ואת מלמטה. שכן לו איני יכולה. והקדוש ברוך הוא חוזר בהן גיהנם. ואף גיהנם חוזרת ואומרת מי יקום לי עם מרעים. ומי יכול לעמוד צווח מן בעלי הלשון ואומר (שם צד טו) ומי יעמוד כנגדם גיהנם. כביכול הקב"ה ללשוננו נגביר שפתינו אתנו מי אדון לנו. בעיקר. שנאמר (תהלים יב ה) אשר אמרו שאין אדם מוציאו מחוך פיו עד שהוא כופר ביד לשון. ראה כמה קשה לשון הרע שומר פיו ולשונו. דבר אחר מות וחיים ורוח הקדש צווחת ואומרת (משלי כא כג) מפסיד כלום. חס ושלום שאתה משתכר נצור לשונך מרע. ואם תאמר שמא אתה כבר הזהירה התורה ואמרה (תהלים לד יד) רשות ללשוני הריני מדבר מה שאני מבקש. אומר. לכן אל יאמר אדם הואיל וניתנה לשון הרע אומר. ואם בקש לשון טוב שהכל תלוי בלשון. אם יבקש אדם לומר הכתוב (משלי יה כא) מות והיים ביד לשון.

ረጠአነረ: הרע. שנאמר בבוא דואג האדומי ויגד לנצח. מן חיי העולם. ומי גרם לו. לשון שנטרד מן העולם. שנאמר גם אל יחצך כב מז) מות תמות אחימלך. ודואג שאמרו ואטימלך שנאמר עליו שנאמר (שמואל-א (דברי הימים-א י יג) וימת שאול במעלו. ודואג שאמרו. שאול שקבלו שנאמר שאול שקבלו. ואחימלך שנאמר עליו. על אחימלך לפני שאול ונהרגו שלשתן. ומנין אתה למד זה מדואג שאמר לשון הרע שלשה. המספרו והמקבלו והנאמר עליו. אלא נפש אחת. והאומר לשון הרע הורג דבר אחר שההורג את הנפש אינו הורג שקשה לשון הרע משלש העבירות הללו. (שם דיג) גדול עוני מנשוא. בא להודיעך וחטאתי לאלקים. ובשפיכות דמים כתיב לט ט) ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת גדולה. ובגילוי עריות כתיב (בראשית (שמות לב לא) אנא חטא העם הזה חטאה מדברת גדולות וגוי. בעבודה זרה כתיב גדולה. ובלשון הרע כתיב גדולות. לשון דמים. כי בשלש עבירות הללו כתיב גדול הרע מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות מתחייב בנפשות. בא וראה כמה קשה לשון עץ חיים. לכן מי שעוסק בלשון הרע ללשון. שנאמר (שם מו ד) מרפא לשון היים היא למחזיקים בה. והתורה רפואה נקרא עץ חיים. שנאמר (משלי ג יח) עץ אם זכה לתורה זכה לחיים לפי שהתורה הכל תלוי בלשון. דבר אחר מות וחיים. לשון. אכל ובירך זה חיים ביד לשון. של תאנים. אכל ולא בירך זה מות ביד

דבר אחר בבוא דואג. זה שאמר הכתוב (משלי כו כו) תכסה שנאה במשאון. תני ר' חייא מפרסמין את החנפים מפני חלול השם. שנאמר (יחזקאל ג כ) ובשוב צדיק מצדקתו. ולמה הקב"ה נועל הדרך לפניו. בשביל לפרסם מעשיהם לבריות שלא

> מה אדום נוקם ונוטר כך דואג נוקם ונוטר של זוד. ורבותינו זכרונם לברכה אמרו זכיותיו של ישראל כך דואג מבליע זכיותיו בתשובותיו. ר' הנינא אמר מה אדום מבליע בהלכה. שכל מי שנושא ונותן עמו מסלקו על ידו. ר' יצחק אמר שהיה מאדים פני דוד אחד. לכך נאמר אדומי. בשביל שנתחייבו ואתה הולך להמית נער וזקן טף ונשים ביום כח) אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד. לשאול. ואמר לו כתוב בתורה (ויקרא כב לאחר. בר קפרא אמר שאסר דמו של אגג מות הוא ודמו מותר ואשתו מותרת לינשא שהתיר דמו של דוד. שאמר לשאול בן וגו' וימת ביום ההוא. רב נחמן אמר על שנאמר (שם כב יח) ויסוב דואג האדומי אמר על שהתיר דמן של נוב עיר הכהנים. ואנשי קעילה ונבל. ר' אבא בר כהנא לינא בלבד אלא כל שבטו נתקנאו בו זיפים שקינא בדוד שנקרא אדמוני. ולא הוא תירו נקרא ארומי. רי שמואל אמר על הכתוב. ולמה נקרא שמו אדומי. על שם לפני הקב"ה כנגד מדת הדין. לפיכך פרסמו ברעים שלא ליפרע ממנו ויהיו קורין תגר בכתוב פרסמו כדי להודיע לבריות מעשיו בו לשון הרע אף על פי שהיה בו תורה אביר הרועים אשר לשאול. ובשביל שהיה ראש לסנהדרין. שנאמר (שמואל-א כא ה) מחניף את חבירו. ולמדנו זה מדואג שהיה כך הקב"ה רצה לפרסם מעשיו למי שהוא קוראות תגר כנגד מדת הדין. בשביל יארע בו דבר משום העבירות ויהיו הבריות

> דבר אחר ויגד לשאול מה ויגד אגדי ליה. א"ל עשה לדוד מלך בחייך לפי שאין נשאלין בתומים ואורים אלא למלך ולבית דין ולמי שצורך צבור בו ודוד נשאל באורים ותומים. וכיון שאמר לו את הדבר נכנס בלבו רוח קנאה. ומנין שכן הוא אומר (שם כב יג) בתתך לו לחם וחרב.

ረደኒኒ:

נתן לנו פרוסה לא היה אדם מישראל שיתן. לו סבור אתה שאם לא קבלנו אחימלך ולא כך אדם עושה. חסד אל כל היום. אמר איברי (אולי צ"ל אל הבור). ברעה הגבור. ואתה ראית שאול כועס עלי והטלת מים על וכן מי שרואה חבירו שנופל לבור ומעלהו. שיבוא חבירו ליפול ואוחזו בידו שלא יפול. גבורה היא. אלא אימתי הוא גבור בשעה לבור. ורואה אותו על ראש הגג ודוחפו. זו שרואה אדם את חבירו על פי הבור ודוחפו הרע. ברעה הגבור. אמר לו וזו גבורה היא לסנהדרין יתעסק ברעה הזאת ואומר לשון אל כל היום. אמר לדואג אדם גבור וראש צווח ואומר מה תתהלל ברעה הגבור חסד ואת נוב עיר הכהנים הכה לפי חרב. ודוד עצמו הרגן. ולא אלו בלבד אלא (שם ים) היה לו שלא סייעו אדם בעולם אלא הוא שמונים וחמשה איש. ראה אי זה גבורה אותם. שנאמר (שם) וימת ביום ההוא לדואג סוב אתה ופגע בכהנים. עמד והכה הכם בחרב. שנאמר (שם יח) ויאמר המלך לו לדואג מה אתה עומד. הכיתם בלשון המלך. כיון שראה שלא שמעו לו אמר שנאמר (שמואל-א כב יו) ולא אבו עבדי רע. זה אבנר שלא הניחו לפגוע בכהנים. (קהלת ח ה) שומר מצוה לא ידע דבר בהם. ולא שמעו לו. זה שאמר הכתוב ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו. לפגוע עליו איפופטין של מות. מיד (שם יו) שואל לו ואין אתה חייב מיתה כיון שהוציא אבי. אמר לו וכל כך היית למוד להיות (שם) אל ישים המלך בעבדו דבר בכל בית לי. למוד הייתי להיות שואל לו. אלא היום החלותי לשאול לו באלקים חלילה זה. וכי תחלה קרא היום הזה (שם טו) בכל עבדיך כדוד נאמן. א"ל לא זה ולא (שם יד) ויען אחימלך את המלך ויאמר ומי כיון שראה פניו של שאול זועפות עליו מיד בשביל זה (שם מז) מות תמות אחימלך. ולא דייך אלא ושאול לו באלקים. לפיכך

נהוגין הן ישראל לעשות חסד אל כל היום:

זקוף ונראה על אחת כמה וכמה: עליו ואין אדם יכול לעמוד בו. ואילו היה והלחיים מקיפות אותה וכמה מנגנאות יש ויש מהן עומדין והלשון הזה בבית האסורין יש באדם. יש מהן זקופין ויש מהן מוטין כמה הוא קשה לשון הרע. כי כמה איברים ברעה הגבור. א"ר יוסי בן זימרא בא וראה עושה חסד אל כל היום ואומר לשון הרע. כביכול שכל מי שהוא עוסק בתורה כאילו שעוסק בחסד אל כל היום עושה דבר קשה. אל כל היום. אמר לו דוד לדואג אדם ישראל לעשות חסד לכל מי שיבוא. חסד פלסתר. ברעה הגבור. דבר אחר מצווין הן כמותך יעסוק בדברים הללו ותעשה תורתך חסד על לשונה. אדם שהוא עוסק בתורה התורה. שנאמר (משלי לא כו) ותורת דבר אחר חסד אל כל היום.

אש זה גיהנם. שנאמר (מלאכי ג יט) בוער רואים את הקולות ואת הלפידים. תנור אלא תורה שנאמר (שמות כ טו) וכל העם (בראשית טו יו) ולפיד אש. ואין לפיד וקרבנות גיהנם וגליות. תורה מנין שנאמר רבי יוחנן הראה הקב"ה לאברהם תורה דרכיו משכיל. א"ר שמעון בר אבא בשם ואומר (שמואל-א יה יד) ויהי דוד בכל ב ח טו) ויהי דוד עושה משפט וצרקה. וידוע אותי. וכן הוא אומר (שמואל-מד) וזאת התורה. (ירמיה ט כג) השכל ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד יתהלל הכם בהכמתו. כי אם בזאת וגוי. למה עשית כן. (ירמיה ט כב-כג) אל אתה הכם גבור ועשיר וראש לסנהדרין וישקהו. אבל אתה שמא עני היית הרי אדם שמשקר ונושא פנים לאדם שיאכילהו קבל ממך לשון הרע לא היה נענש. יש רעתו של שאול יותר מטובתך. שאילו לא אהבת רע מטוב. אמר לו דוד לדואג אהבת

כתנור. וכתיב (ישעיה לא ט) אשר אור לי עגלה משולשת. גליות (שם יב) והנה אימה חשכה גדולה. אימה זו בבל. חשכה זו יון. גדולה זו מדי. נופלת עליו זה אדום. אמר הקב"ה לאברהם עתיד הוא בית המקדש ליחרב והקרבנות בטלין שהיו מכפרין עליהן. מה רצונך שישתעבדו בניך בגליות ואל ישתעבדו בגיהנם. אמר רב

הנינא בר פפא אברהם בירר לו את הגליות אמר מוטב שישתעבדו ישראל בגליות ואל ישתעבדו בגיהנם. והוא שהקדוש ברוך הוא אומר לישראל אבוכון הוא. וכן הוא אומר (ישעיה נא א) הביטו אל צור הוצבתם. זה אברהם. שנאמר (שם ב) הביטו אל אברהם אביכם:

תהלה נג

שכן הוא אומר (שמואל-א כה לא) לא תהיה עשה כן לנבל שלא נתן לו ואת מפקפק. אתה יכול להוציאו מפיך. והן אומרים לא אתה אומר לו. ואתה מפקפק בדבר ואין עליו והורגו. אם הן באין אצלך לדין מה ותן לי פת אחת ואינו נזקק לו והעני נופל בעני ויאמר לבעל הבית עשה עמי צדקה יבוא הדין הזה לפניך מה אתה עושה. ילך בשלום. אמר לו אביגיל לדוד אדוני דוד אם כט יא) הי עז לעמו יתן הי יברך את עמו שניתן להם את השלום. שנאמר (תהלים בין ישראל לאביהם שבשמים. אלו ישראל שלום שמחה. מי הן אלו שעושים שלום (משלי יב כ) מרמה בלב חורשי און וליועצי רמאין אמר שלמה על שניהם אני מדבר רמאי כך נבל היה רמאי. הואיל ושניהם נבל הוא לבן הן הן האותיות. מה לבן היה כה) גבל שמו וגבלה עמו. א"ר סימון הוא בוד לא היה לך ללמוד משמו (שמואל-א כה יהיה דבר עם לבבך בליעל. אמרה לו אדוני עין הרע. וכן הוא אומר (דברים טו ט) פן את לבו אל איש הבליעל. מהו בליעל זה וכן הוא אומר (שם כה) אל ישים אדוני גרם לו על ידי שהיתה ידו קצרה במצוות. א כה לח) ויהי כעשרת הימים ויגוף. מי לטוב וילך הרע ברעתו. שנאמר (שמואל-מוחלין. אמר הקב"ה תבוא הטובה ותהיה על מחלת. שמחלה לו כשם שהקרבנות שטובה היתה לו מכל הקרבנות. הוי למנצח היה לו כפרה והיא באת אליו ומלטתו. הוי אילו היה מקריב כל הקרבנות שבעולם לא שבעולם. שאילו עשה אותו מעשה שחשב טובה היתה אביגיל לדוד מכל הקרבנות (קהלת ז כו) ומוצא אני מר ממות וגוי. מובה כך אין סוף לאשה רעה. שנאמר לאשה טובה. וכשם שאין סוף לאשה יח כב) מצא אשה מצא טוב. אין סוף למנצח על מחלח. זה שאמר הכתוב (משלי ג) הכל סר. כל שהוא סר מן הדרך יכול יחדו נאלחו. ולהלן הוא אומר (תהלים יד בהקב"ה כפר. שנאמר אין אלקים הכל סג (שמואל-א כה י) מי דוד ומי בן ישי. אף רע. שהיה חורש רע שכפר בדוד. שאמר אחר מהו (משלי יב כ) מרמה בלב חורשי ובני עלי בני בליעל. אשר ישכבון. דבר עריות. וכן הוא אומר (שמואל-א ב יב-כב) אל הבליעל הזה אל נבל. מהו בליעל מגלה וכן אביגיל אומרת לדוד (שמואל-א כה כה) המבול (בראשית ו יב) כי השחית כל בשר. מהו השחיתו בהשחתה. וכן את מוצא בדור משכיל. לכך נאמר אמר נבל בלבו וגוי. אומר (שמואל-א יה יד) ויהי דוד בכל דרכיו לפניך כי אני משכיל דורש את ה׳. וכן הוא כג יט) תועבת ה' גם שניהם. והכל צפוי יב) כי השחית כל בשר. התעיבו (דברים השחיתו שניהם. כמה דאמר (בראשית ו עליו אין אלקים וגוי. בשעה שמצאה דוד בקבו. כשפגע אותה דוד היה אומר נבל דוד יצא מן העוון ונבל נכנס. לכך אמר נבל שנאמר (שם לג) ברוך טעמך וברוכה את. אשר שלחך וגוי. ואף את צריכה להתברך. שנאמר (שם לב) ברוך ה' אלקי ישראל אל תתייהרי בעצמך הקב"ה שלחך אצלי הייתי יכול לכפרו. אמר לה אין זה ממך ברמים שאם הייתי עושה אותו מעשה לא זכורה אותה לטובה שעשתה לי שלא באתי הזה לפניך וכשאתה דן אותו. הוי אומר אל תשכחני אהיה כנגד פניך כשיבוא הדין א כה לא) וזכרת את אמתך. אמרה לו מונחת לך אחת דייך באחת. מהו (שמואל-אחרים. לא תהיה לך זאת לפוקה. זאת כבר אחרים קשט עצמך תחלה ואחר כך קשט א) התקוששו וקושו. אם תרצה לקשט את הוכח אתה לעצמך. וכן הוא אומר (צפניה ב תאמר בשביל שאני מלך אין אדם מוכיחני. זאת לך לפוקה. אל תפקפק בפיך ואל

הוא לחזור בתשובה. וכאן אינו אומר אלא הכל סג. נעשו סיגים. יחדו נאלחו נאלחים מבחוץ ונאלחים מבפנים:

שהם אוכלין. ה' לא קראו. אלו אומות שהן מברכים להקב"ה על הלחם ועל מה מוב. אוכלי עמי אכלו לחם. זה ישראל אדם עושין בארץ. אמרו לו אין עושה צלב"ה למלאכי השרת צאו וראו מה בני נאלחו. נעשו אחים לאלקים אחרים. אמר השקיף על בני אדם. הכל סג. דבר אחר אברהם אין לך עסק עמהם. שנאמר אלקים כ א) ויסע משם אברהם. אמר לו הקב"ה א) הביטו אל צור הוצבתם. מיד (בראשית ואין צור אלא אברהם שנאמר (ישעיה נא וחברותיה. וצור יעתק ממקומו זה אברהם. יעתק ממקומו. הר נופל יבול זה סדום (איוב יד יה) אולם הר נופל יבול וצור ויסע משם אברהם. זהו שאמר הכתוב קהל מרעים. שנאמר (בראשית כ א) כו ד) לא ישבתי עם מתי שוא. שנאתי אברהם. התחיל אברהם אומר (תהלים אברהם שנאמר (יחזקאל לג כד) אחד היה שם אברהם נמנה עמהם ואין אחד אלא מבוערת. אין עושה טוב אין גם אחד. אין כמה דאמר (ירמיה לו כב) ואת האח לפניו סדום שנעשו סיגים ועשו עצמן אחות. דבר אחר הכל סג יחדו נאלחו. אלה אנשי

> העכו"ם שהם אומרים שהטובה שהיא נאה אין הקב"ה קורא אותה. הוי הי לא קראו:

> CXQU: עני תבישו. וכן הוא אומר הבישות כי הי נד יא) עניה סוערה לא נוחמה. הוי עצת בנו את ירושלים. אתם אומרים לי (ישעיה עבודה זרה שלכם. וכיון שאני אומר לכם עצת עני. אמר להם הקב"ה בניתם בתי יד ו) עצת עני תבישו כי ה' מחסהו. מהו שמד. לא היה פחד. להלן כתיב (תהלים אוווא ולא אמרתי שיתוו עליהם פחד של שיהיו ישראל מעלין אנונא אני אמרתי פחד דבר אחר לעתיד יאמר הקב"ה אני אמרתי שמחים עליו. לכך נאמר לא היה פחד. דנו ומראה את הצדיקים את מעשיו והם עשה כך ולנו על אחת כמה וכמה. והקב"ה אחיתופל בגיהנם. ואומרים לאותו צדיק שם פחדו פחד. הצדיקים פחדו שראו את

מי יחן מציון ישועת ישראל בשוב ה' שבות עמו יגל יעקב ישמח ישראל. אמר הקב"ה לישראל כשלקו הבנים לקו האבות עמהם. שנאמר (שמואל-א יב מו) והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם. ואף כשתתנחמו יתנחמו האבות עמכם. הדא הוא דכתיב מי יתן מציון ישועת ישראל וגו:

תהלה נד

למוצח בגגינות. בבוא הזיפים. זה שאמר הכחוב (משלי כט יב) מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים. כיון שראו לשאול שהיה מטה אזנו לשמוע לשון הרע על דוד היו באין ואומרים לו. וכן הוא אומר בבוא דואג. וכן בנבל (שמואל-א כה י) מי דוד ומי בן ישי. כיון שראו כך מיד הן באין. וכן בבוא הזיפים:

אלקים בשמך הושיעני. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם קטנטין שהיה רודף אחר חבירו קובל לאיפרכס ואם איפרכס היה רודפו קובל למלך ואם המלך רודפו למי קובל אין לו למי יהיה קובל אלא לך. כך אמר דוד להקב"ה רבונו של עולם שאול הוא מלך אין לי למי לקבול אלא לך. הוי בשמך הושיעני. מהו בגבורתך תדינני. שאמרת (דברים כג מז) לא תסגיר עבד אל אדוניו. ומה עבד שאמש היה עובד עבודה

> זרה אמרת שאם יבוא אצלך אל תסגירהו. אני שאני נשיא בן נשיא עד חמשה דורות על אחת כמה וכמה. וכן הוא אומר (רות ד כא) ושלמון הוליד את בועז וגוי. אל תסגירני ביד המלך. הוי בגבורתך תדינני. בגבורה של תורה. שנאמר (משלי ח יד) לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה:

> אלקים שמעה תפלחי. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם בא דואג וקבל ממנו באו הזיפים ושמע להם. שמעה תפלחי. למה כי (זדים) [זרים] קמו עלי ולא שמו אלקים לנגדם סלה. הנה אלקים עוזר לי הי בסומכי נפשי. אמרו לו מי אמר לך. אמר להם עד שאני במעי אמי נחנבא עלי איחן האזרחי. שנאמר (תהלים פט כא) מצאחי דוד עבדי בשמן קדשי משחחיו. הוי הי בסומכי נפשי:

תהלה נה

הארכי. כיון שראה אותו דוד אמר לו יש ישתחוה שם לאלקים והנה לקראתו חושי ב מו לב) ויהי דוד בא עד הראש אשר כיון שגמר תפלתו שכן הוא אומר (שמואל-ברגש. מיודעי. המודיעני תוצאות בינה. כל העזרה. שנאמר בבית אלקים נהלך שם. ולמה א"ר יוחנן כדי להרגיש את הפר בעשרים וארבעה. וארבע פייסות היו סוד. מהו ברגש. כדתנן התמיד בי"ב היה. וכן הוא אומר אשר יחדו נמתיק אלופי ומיודעי שהיה מאלפני ומלמדני ורבי כסדרי. שהוא מסדר עלי את ההלכות. אנוש כערכי אלופי ומיודעי. מהו כערכי ואשא. גדול הוא ממני. וכן הוא אומר ואתה כיוצא בו הוא אומר כי לא אויב יחרפני עד כלותם. וכן אמר דוד אין זה מאותן. ען לי מאותן שארדוף ושאשיגם ולא אשוב מרבבות עם. אמר לפניו רבונו של עולם מחנה לא יירא לבי. (שם ג ז) לא אירא אמרת אתה (תהלים כז ג) אם תחנה עלי אויב מפני עקת רשע. אמר לו הקב"ה לא מתחנתי. הקשיבה לי וענני. למה מקול אומר האזינה אלקים תפלתי ואל תתעלם נתיירא דוד מאדם אלא ממנו. והוא שדוד טו לא) סכל נא את עצת אחיתופל. לא באושרים עם אבשלום אמר (שמואל-ב יועץ למלך. כיון ששמע דוד שאחיתופל אומר (דברי הימים-א כז לג) ואחיתופל שלו. והוא יועצו כל העצות. וכן הוא יותר מלאחיתופל והוא היה בעל מחלוקת רעתו בקהל. לא היה דוד אוהב לאדם (משלי כו כו) מכסה שנאה במשאון תגלה האדם עד שהוא מפרסם מעשיו. שנאמר יודע. זה אחיתופל. אין הקב"ה גובה מן יג) ואני בתומי תמכת בי. ומעקש דרכיו ילך בטה. זה דוד. שנאמר (תהלים מא זה שאמר הכתוב (משלי י ט) הולך בתום למנצח בנגינות. האזינה אלקים תפלתי.

ארוכה למכתי. (שם לג) ויאמר לו דוד אם עברת אתי והיית עלי למשא. (שם לד) ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני. אמר לפניו רבונו של עולם לך אני קורא. ענאמר אל אלקים אקרא וה' יושיעני: ערב ובקר וצהרים אשיחה. מכאן שצריך

צא ז) יפול מצדך אלף. דבר אחר מהו אלו המלכים המסורין לו. שנאמר (תהלים יקרבו לי המזיקין. הוי כי ברבים היו עמדי. הוי פרה בשלום נפשי מקרב לי. שלא לפיכך מכריזין לפני האדם שלא יזיקהו. פניו של מזיק והוא מביט באדם ומזיקו. אדם גורמים אותה הפראמא נגלית מעל שלא יזיקו לבריות. ובשעה שעונותיו של שיש לחמורים הללו של טחנים. ולמה וכל אחד ואחד נתון פראמא בפניהם. כשם של עולם שאין בו תשעת קבין של מזיקין בשם רבי לוי לפי שאין בית רובע בחללו מקום לאיקונין של מקום. למה א"ר יודן האדם הזה ומכריזין לפניו ואומרים תנו נפשי. איקונים של מלאכים מהלכת לפני אמר רי יהושע בן לוי מהו פדה בשלום ובקר וצהרים אשיחה. פדה בשלום נפשי. בי. אמר דוד הואיל ואבות תקנום ערב אל תתפלל בעד העם הזה וגו' ואל תפגע אלא תפלה שנאמר (ירמיה ז טו) ואתה כח יא) ויפגע במקום וילן שם. אין פגיעה יעקב תיקן תפלת ערבית שנאמר (בראשית תפלה לעני כי יעטוף ולפני הי ישפוך שיחו. מנטע אלא תפלה שנאמר (תהלים קב א) כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה וגוי. ואין יצחק תיקן תפלת מנחה שנאמר (בראשית שנאמר (תהלים קו ל) ויעמד פנחס ויפלל. אברהם בבקר וגוי. ואין עמידה אלא תפלה השחר שנאמר (בראשית יט כז) וישכם אותם אבות העולם. אברהם תיקן תפלת אדם להתפלל שלש תפלות ביום. ומי תיקן

מקרב לי. אמר דוד רואה אני דניאל שעומד משבטי היאך נשלך לגוב אריות ואין נוגעין בו. התחיל אומר פדה בשלום נפשי שלא יקרבו אליו האריות. ומי גרם לו להנצל כי ברבים היו עמדי. ואף חנניה מישאל ועזריה סדר עליהן תפלה. לפיכך ישמע אל ויענם. דבר אחר על רחל נאמר הפסוק הזה. מקרב לי. שלא תקרב עצתו של עשו הזה. מקרב לי. שלא תקרב עצתו של עשו הזה. מקרב לי. שלא תקרב עצתו של עשו הדהל. למה שכך היו התואים שיעקב נומל את לאה ועשו לרחל. ומי גרם ליעקב (צ"ל לרחל. וכן הוא בילקוט) להנצל מידו כי לרבים היו עמדי. אלו סנהדרין שהיו עמדי:

חלקו מחמאות פיו. כשדבריו של אחיתופל

פתוחין הכל שומעין לו. וכן הוא אומר (שמואל-ב יז א-ב) ויאמר אחיתופל אל אבשלום אבחרה שנים עשר אלף איש וארדפה אחרי דוד הלילה. והוא יגע ורפה ידים. (שם ד) וישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל ישראל. כיון שראה דוד שהכל ובעיני כל ישראל. כיון שראה דוד שהכל הקדוש ברוך הוא אל תחיירא אני עמך. הקדוש ברוך הוא אל תחיירא אני עמך. העלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. בשר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך. בשר אחת יש לו אוהב והולך אליו. פעם אחת ודם יש לו אוהב והולך אליו. פעם אחת העלבלו ושניה ושלישית נראה לו רביעית אונו נפנה לו. והקדוש ברוך הוא אינו כן כל מקבלו השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך:

תהלה נו

אמר לו ראה מה אתה לי ומה אני לך. שאם הוא. ואומר (שם יא) אבי ראה גם ראה. עליך ואומר לא אשלח ידי בו כי משיח הי (שמואל-א כד י) ואמר להרגך ותחס עיני אומר קטליה עד דלא ליקטלך. לכך נאמר בדמו. אל תמלך אלא הרגהו מיד. והמשל תעמוד על דם רעך ואל תאמר מתחייב אני רעך. אם אדם בא להורגך ויכולת לו אל בוא אומר (ויקרא ים מו) לא תעמוד על דם במערה עמי ומן התורה מותר דמך. וכן א) אם במחתרת ימצא הגוב. ואתה ומצאת נתנך היום הי בידי. משה אמר (שמות כב אדוני המלך את דברי עבדו. (שם כג) אשר וכן הוא אומר (שמואל-א כו יט) עתה ישמע למנצח על יונת אלם. על אותו המעשה. גלית שומר ראשו של אכיש. לפיכך אמר עשה לדוד שהיה עומד אצל אכיש ואחיו של מן הכל והנצחון שלך יותר מן הכל. מה ועביד אתין ותמהין. אמר דוד עשה לי יותר וכן דניאל אומר (דניאל ו כה) משזיב ומציל (דברים ג כד) אשר מי אל בשמים ובארץ. למנצח על יונת אלם. זה שאמר הכתוב

היית מוצא אותי הרגתני. ואני לא עשיתי כך. באלקים אהלל דבר בהי אהלל דבר. מהו באלקים. מהו בהי. מקום שכתוב אלקים זה מדת הדין. ומקום שכתוב הי זו מדת רחמים. שנאמר (שמות לד ו) הי הי אל רחום וחנון. אמר דוד לפני הקב"ה אם במדת הדין אתה בא עלי אני מקלסך באלקים אהלל דבר. אם במדת רחמים אני מקלסך בהי אהלל דבר:

עלי אלקים נדריך אשלם תודות לך. אמר ר' פנחס בשם ר' לוי ורבי יוחנן בשם ר' מנחם גלילאה כל התפלות לעתיד לבוא בטלות והתדיה אינה בטלה. וכל הקרבנות בטלות והתודה אינה בטלה לעולם. שכן בתיב (נחמיה יב מ) ותעמודנה שתי תודות בית ה'. תודת תפלה. ותודת קרבן. כי הצלת נפשי ממות הלא רגלי מדחי להתהלך לפני ה' בארצות החיים. זו ארץ ישראל. דבר אחר זו גן עדן:

תהלה נו

למנצח אל תשחח. חנני ה' חנני כי בך חסיה נפשי. למה שני פעמים חנני. חנני שלא אפול בידו לא יחוס אפול בידו לא יחוס עלי. וחנני שלא יפול בידו שלא יפול הוא בידי שלא יפתה אותי יצר הרע ואהרגנו. הוי חנני הוותי הוותי ובצל כנפיך אחסה עד יעבור הוות. הוותו של שאול. דבר אחר חנני שלא אחמא ואכשל בעבירה. וחנני שאם חס ושלום ושלחי בך חסיה נפשי שאחזור בתשובה. חטאתי בך חסיה נפשי שאחזור בתשובה. דבר אחר חנני שלא יהו עונותי מכלות אותי. עד יעבור הוות הוותן של גליות אותי. עד יעבור הוות הוותן של גליות אותי לבית מקדשך ושם אתפלל ואודה:

אלקים וגוי ואמרתם במה קבענוך התרומה מלאכי אומר (מלאכי ג ה) היקבע אדם אלא על החתום. חזרו ובטלו אותם. וכן (שם) על החתום. החתומים אינו אומר מצמר הקדוש ברוך הוא עמהם שנאמר עומדים מקיימים אנו מצות מעשרות. ומנין זאת. אמרו בין שאנו גולים בין שאנו (שם א) ובכל זאת אנו כורתים. מהו ובכל י לח) ואת ראשית עריסותיכם. ואומר אותן מעצמן. מנין ר' יוחנן אומר (נחמיה לעשות. כיון שחזרו בימי עזרא קיימו א) אלה החקים והמשפטים אשר תשמרו נפטרו מן המעשרות. שנאמר (דברים יב אלא על שבטלו את המעשרות. וכיון שגלו בשם. מעשרות מנין לפי שלא גלו ישראל במעשרות ומגלת אסתר ושאילת שלום עברו את בריתי. ואלו הן שלשה מקומות. זה אתה נופל על פניך. הטא ישראל וגם (יהושע ז י-יא) ויאמר הי אל יהושע למה הסכים עמהם על ידי יהושע. שנאמר דין של מטה. ורבותינו אומרים אף ביריחו מקומות הסכים הקדוש ברוך הוא עם בית אמר רבי סימון בשם רבי יהושע בשלשה אטרא לאלקים עליון לאל גומר עלי.

בעא: תמלוך. מלוך בעולם הזה תמלוך לעולם אומר (שמואל-א כד כ) הנה ידעתי כי מלוך הכיר שאול מה שאמר לו שמואל. התחיל וקרע דוד את כנף המעיל אשר לשאול מיד ליטול את מלכותך. כיון שנכנס למערה מי שהוא קורע לך את מעילך הוא עתיד אמר לו איני אומר לך אלא אני רומז לך. ממלכות ישראל וגוי. אמר לו ומי הוא זה. אמר לו שמואל (שם כה) קרע ה' את שמואל ללכת ויחזק בכנף מעילו ויקרע. קרע לו את מעילו. שנאמר (שם כז) ויסב מאסתה את דבר הי. כיון שבקש לילך ושמואל בא והוכיחו (שמואל א טו כו) כי מל גזירתו של הקדוש ברוך הוא בעמלק ר, תחליפא דקסרי בשעה שעבר שאול (שופטים ו יב) ה' עמך גבור החיל. אמר מן השמים. הרי אומר המלאך לגדעון עאמר מעצמו יצא אבל לא הסכימו עמו ב ד) ויאמר לקוצרים ה' עמכם. ואם למטה. ושאילת שלום בשם שנאמר (רות וקבלו היהודים. קיימו למעלה מה שקיבלו אסתר מנין שנאמר (אסתר ט כז) קיימו אותו. שנאמר היקבע אדם אלקים. מגלת אתם אותי מלפשוט יד בעולמי ולהרויה אמר הקדוש ברוך הוא לישראל קובעים היקבע. אמר ר' ברכיה בשם רבי יוחנן לי אומר לו מה אתה קובע לי. דבר אחר שהוא מבקש לומר לחבירו מה אתה גוול היקבע אדם אלקים. אמר רי לוי כל מי ובטלתם אותו. היקבע אדם אלקים. מהו עמכם. ואחר כך חזרתם בכם וקבעתם אותי ואטם צורחם עלי בשביל המעשרות וגמרתי עושה שמא התלמיד גוזר לרב והוא מקיים. בנוהג שבעולם הרב גוזר לתלמיד והוא והמעשר. אמר רב שמואל בר רב יצחק

תהלה נח

אימר בסירה הועדה. בחנית וצפחת מה יש נכנסין לשם ומחתכין אותו אבר אבר. או במערה אילו היה עושה לך מאומה היינו לו מה יש לך לענות. הרי אמרת על דבר דוד אל העם וגוי הלא תענה אבנר. אמר החנית ואת צפחת המים. (שם יד) ויקרא יצר הרע וגער בו. (שם יב) ויקח דוד את הי אני אהרוג אותך. דבר אחר נשבע על אמר לו הי הי אל תהרגהו ואם תהרגהו הי חי הי כי הי יגפנו. ולמה שני פעמים הי אלא הוי למנצח אל תשחת. (שם י) ויאמר דוד אלקים את אויבך. ויאמר אל תשהיתהו. ישן. (שם ח-ט) ויאמר אבישי אל דוד סגר כי תרדמת ה' נפלה עליהם. הוי שוכב להם תרדמה. וכן הוא אומר (שם יב) במעגל. הוא שוכב הוא ישן אלא שניתן ויבא דוד ואבישי לילה ושאול שוכב ישן כו ב) ויקם וילך אל מדבר זיף. (שם ז) שמע וקיבל מהם ורדף אחריו. מיד (שם ומחתכין אותו אבר אבר ונתיירא. מיד בך יד היינו נכנסין ומוציאין אותו משם נעשה צדיק. כי יודע היה שאם היה שולח לשאול וכי בשביל שלא הרגך דוד במערה לשאול. כיון שהלך שאול אמרו לו גבוריו כד כא-כב) ועתה השבעה לי. וישבע דוד צריק זה דוד שאמר לו לשאול (שמואל-א שנאמר (שמואל-א כח יו) לרעך לדוד. כו) יתר מרעהו צדיק. מרעהו זה שאול. הוי צדיק ממני. וכן הוא אומר (משלי יב הרגתיך. ואני נפלתי בידך ולא הרגתני. שיצאתי לבקש את נפשך ואילו מצאתיך יו) צריק אתה ממני. אני עשיתיך צריק הפכפך. אמש אמר לדוד (שמואל-א כד בדבורם אומרים ומבטלים. כך היה שאול וזר. הפכפכים הם הרשעים ואינם עומדים שלמה (משלי כא ה) הפכפך דרך איש למנצח אל תשחת. האמנם אלם צדק. אמר

ישמח צדיק כי חזה נקם: יראי שמי שמש צדקה. וכן הוא אומר אבל הצדיקים (מלאכי ג כ) וזרחה לכם אין אתם רואים שמש לעולם בל חזו שמש. שנאמר כמו שבלול תמס יהלך נפל אשת. אתם נופלים לגיהנם ואש אוכלת אתכם. להם הקדוש ברוך הוא אמרתם לשון הרע לכם (הרוס) [הרס] שנימו בפימו. אמר אוכל עפר. כך הקרוש ברוך הוא עושה ברוך הוא לנחש שיבר את שיניו ועכשיו אמר להם אין אתם יודעים מה עשה הקדוש ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחוכם. למה חמת למו כדמות חמת נחש. אשר לא אתם מרחם זריתם. זרו רשעים מרחם. שהיה מרצץ עם אחיו במעי אמו. אמר אף (בראשית כה כב) ויתרוצצו הבנים בקרבה. דאימיה הוה מגיח עם אחיו. שכן הוא אומר אחה מוצא בעשו הרשע ער דהוה במעי קראני. ומרחם הרשעים ניכרים. וכן וכן ישעיה אומר (ישעיה מט א) הי מבטן (ירמיה א ה) טרם אצרך בבטן ידעתיך. תפעלון. ורוח הקודש אומר על ידי ירמיה ואחם לא כך הייחם אלא אף בלב עולות שנאמר (תהלים טו ב) ודובר אמת בלבבו. אמר להם הלב הזה אינו נברא אלא לאמת. מרחם זריתם. תעו מבטן. מבטן הצדיקים. אף בלב עולות תפעלון. זרו רשעים מרחם. תשפטו בני אדם. לכך אלם צדק תדברון. עמיתך. יפה עשיתם כך עושים מישרים מכן כתיב (ויקרא יט טו) בצדק תשפוט מז כ) צרק צרק תרדוף. או צרק שפטתם בצרק רדפתם אחרי שאמרה תורה (דברים צרק תדברון מישרים תשפטו. אמר להן לענות נעשה אלם. לכך אמר להם אלם לענות. הלא תענה אבנר. לא היה לו מה

תהלה נט

מלטתהו מן הבית ויהונתן מן החוץ. הוי ויאהבהו יהונתן (לדוד) כנפשו. מיכל שאול אהבתו. וביהונתן כתיב (שם א) כתיב במיכל (שמואל-א יח כח) ומיכל בת אוהבים לדוד ומלטו אותו משאול אביהם. זו מיכל בת שאול ויהונתן שהיו שניהם והחוט המשולש. דבר אחר טובים השנים. עצמו. ואם היו שלשה הרי יפה. שנאמר שנים שעוסקין בפרקמטיא מאחד בפני זה. דבר אחר טובים השנים. טובים הי. אמר הקדוש ברוך הוא אני ערב בדבר מעתה ועד עולם. מה הוא (שם) אמר בנו שוב אין תורה פוסקת מהן. שנאמר זרע זרעך. כיון שהוא בן תורה ובנו ובן נט כא) לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי כמו שנעשה לפלוני. כמו שנאמר (ישעיה במהרה ינתק. שאפילו פוסקת חוזרת. צריק ודור רביעי רשעים. אמר להם לא רבי זעירא והלא פלוני צדיק בן צדיק בן (קהלת דיב) והחוט המשולש. אמרו לפני צריק. אינה פוסקת מהם לעולם. שנאמר ואם היו שלשה צריקים צדיק בן צדיק בן שנים ממשפחה אותה המשפחה מצלחת. אחד מעיר ושנים ממשפחה. שבשביל אותה. שנאמר (ירמיה ג יד) ולקחתי אתכם על המשפחה זכות שניהם עומדת ומבטלת יש להם שכר מוב. שאם תבוא פורענות זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים. אשר צריק בן צריק מצריק בן רשע. ולא דומה ינתק. דבר אחר טובים השנים. טוב שנאמר (שם) והחוט המשולש לא במהרה יעמדו נגדו. ואם הם שלשה הרי יפה. נגדו. ואם יבוא אדם רע עליהם השנים (שם יב) ואם יתקפו האחד השנים יעמדו שיצא לעצמו. אם יפול חבירו מעמידו. טובים הם השנים שיצאו בדרך מן האחד (קהלת ד ט) טובים השנים מן האחד. למנצח אל תשחת לדוד. זה שאמר הכתוב

טובים הענים מן האחד. והחוט המעולע. אלו יעראל. ענאמר (עם טז) וכל יעראל ויהודה אוהבים את דוד. הוי למנצח אל תשחת:

(משלי יח כב) ויפק רצון מהי. הרי שייחד ידעו כי מהי הוא (יצא הדבר). ובכתובים בנביאים (שופטים יד ד) ואביו ואמו לא נ) ויען לבן ובתואל ויאמרו מהי יצא הדבר. שמו על הזיווג בתורה שנאמר (בראשית כד שבתורה ובנביאים ובכתובים ייחד הקב"ה משכלת. בא וראה כמה קשה כח הזיווג. מהי. וכן הוא אומר (שם ים יד) ומהי אשה בעלה. ועל זה נאמר (שם יח כב) ויפק רצון ימצא. וכתיב (שם יב ד) אשת חיל עטרת מובה מה כתיב בה (שם לא י) אשת היל מי ועושה אותו עני. אבל אם היתה אשה מצא טוב שהיא ממצאת כל טובה מביתו כב) מצא אשה מצא טוב. וכשהיא רעה עזר כנגדו. חסר טובה שנאמר (משלי יח סיוע שנאמר (בראשית ב יה) אעשה לו (משלי ה יח) ושמח באשת נעוריך. חסר האשה אשר אהבת. חסר שמחה שנאמר היים שנאמר (קהלת ט ט) וראה היים עם אותו לא נאמר אלא אותם (אלקים). חסר שנאמר (שם כח) ויברך אותם אלקים. אשה חסר חמשה דברים ממנו. חסר ברכה הוי מצא טוב. אמרו רבותינו כל מי שאין לו אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. משנבראה מה כתיב (שם א לא) וירא (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו. מוצא עד שלא נבראת האשה מה כחיב לטובתה. הוי מצא אשה מצא טוב. את לרעתה. ואם אשה טובה היא אין סוף האשה. אלא אם אשה רעה היא אין סוף (להלת ז כו) ומוצא אני מר ממות את מצא אשה מצא טוב. וכאן אתה אומר דבר אחר זה שאמר הכתוב (משלי יח כב)

שמו על הזיווג:

אמר להם הביאוהו במטה לכאן. הלכו ומוטל במטה. הלכו ואמרו לו לשאול. בקשו את דוד. אמרה להם שהוא חולה ומיכל בת שאול לקחה את התרפים. מיד תחת ראשו. שנאמר (שמואל-א יט יג) על המטה ונטלה כביר העזים ונתנה אותו שאול מה עשתה נטלה את התרפים ונתנה בעד החלון וברח. כיון שעלו שלוחיו של שלא יברח. מה עשתה מיכל שלשלה אותו לו והיו עומדין על השער והיו משמרין אחר וברח. ורבנן אמרי שער אחד היה ציה נעול ומשמרין משער זה ויצא משער אומר שני שערים היה לו לדוד בביתו אחד ברת דוד. רבי איבו ורבנן. רבי איבו הוא דכתיב למנצח אל תשחת. והיאך בשעה ששלח שאול לשמור את הבית. הדא שהיתה אוהבת לדוד יותר מלאביה. אימתי מצא אשה מצא טוב. זו מיכל בת שאול הוי (שם) מצא אשה מצא טוב. דבר אחר אמר ליה מצא או מוצא. אמר ליה מצא. צפרא. בצפרא קריב ליה רבי עקיבא לגביה וגליא מריש לסיפיה ומנהרא קמיה עד דמטי קיימא ומנהרא. והיא הוות פתחא ספרא ואנהרין לי. והות סבת ליה כל ליליא והות הלילה וקורא בתורה. אמר לה סב בוצינא מה עשה כיון שנכנסה אצלו היה עומד כל מעשה בבנו של רבי עקיבא שנשא אשה.

כך מיכל לא קבלה עול מאביה אלא קינטרה בעגלה הואת אינה מקבלת עול על צוארה יתרעם לעגלה אשת דוד. זו מיכל. מה מער עגלה שנאמר (שמואל-ב ג ה) והששי אמר אלי שלחני למה אמיתך. ולמה נקרא הרא היא דכתיב (שמואל-א יט יו) הוא נדה. ללמדך שהחרדה מביא את הדמים. ד) ותתחלחל המלכה מאד. מלמד שפירסה המורא נתחלחלתי. כענין שנאמר (אסתר ד נצטנן דמי ונתפחדתי והברחתיו. ומרוב אותי אני מתיז את ראשך בסייף. ומיד בחרב להרגני ואמר לי אם אינך מברחת נמסרתני לליסטים שלך ועמד עלי עם והברחת את שונאי. אמרה לו אתה נתתני התרפים. התחיל כועס עליה כך רמיתני והביאו את המטה אצלו ומצא בה את

ואחה ה' אלקים אלקי ישראל הקיצה לפקוד כל הגוים אל תחון כל בוגדי און. לפי שבעולם הזה הקב"ה עושה עצמו כביכול ישן. למה שאין הדין נותן שיגאלו ישראל. שנאמר (תהלים עה סה) ויקץ כישן הי. אבל לעתיד לבוא כשיגיע הקץ כביכול הקב"ה ניער עליהם. שנאמר הקיצה לפקוד הקב"ה ניער עליהם. שנאמר הקיצה לפקוד און:

אותו:

תהלה ס

בימי בלעם ואחת בימי כושן. כיון שלמדוה רשעתים. שהרשיעו שתי רשעיות. אחת (שופטים ג ה) ויעבדו בני ישראל את כושן בלבד אלא בימי כושן רשעתים. שנאמר ז) מן ארם ינחני בלק מלך מואב. ולא זו ולא הם עברו תחלה שנאמר (במדבר כג (בראשית לא גב) עד הגל הזה. אמר להם של יעקב אתה ולא כן התנה יעקב עם ארם וירשוה. וכן ארם אמרו לו ליואב לא מבניו כפרתם באותה שבועה מיד נכנסו לארץ העוים היושבים בחצרים עד עזה כפתורים. הלכו להן. וכן הוא אומר (דברים ב כג) אנו. אבל אין אתם פלשתים והפלשתים את אבימלך. אמרו להם הן מקיימים אתם מקיימין מצות הברית שכרת אברהם אמרו להם אין אתם זרעו של אברהם ואין ויכרתו ברית. באו ליכנס בארץ פלשתים כא כג) ועתה השבעה לי. (שם לב) כרת אברהם. וכן הוא אומר (בראשית וגוי. אמרו שני בריתות כרתו אבותינו אחד אומר (שיר השירים זג) בטנך ערמת חטים סנהדרין שנקראו שושנים. וכן שלמה לו כך וכך אמרו לי בני ארם. מיד הושיב לעשות ומה להשיבו. בא אצל דוד אמר כיון ששמע יואב כך לא היה יודע מה אני ואתה. ויקח יעקב אבן וירימה מצבה. (בראשית לא מד-מה) ועתה נכרתה ברית בן בנו של יעקב ולא כך היו התנאים לעשות מלחמה עם ארם אמרו לו אין אתה להשיב בה לכל האומות. כשהלך יואב מי יריב אתי. שהקב"ה נתן תורה לישראל זה שאמר הכתוב (ישעיה נ ה) קרוב מצדיקי למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד.

מסנהדרין וישב יואב וגוי. מלמד ששב מסנהדרין וישב יואב וגוי. מלמד ששב ופתח אותם. אמר אם אני מחריב אותם עבשיו מה אני מוצא כשאעלה מן המלחמה עם ארם לא אכילה ולא שתיה. אלא הריני מניחם עד שאעלה. כיון שחזר הכה אותם. שנאמר וישב יואב ויך את אדום. אותם. שנאמר וישב יואב ויך את אדום. בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה. מהו בהצותו שהציחה באש. דבר אחר שירה בם חצים. דבר אחר שנטל את ארם נהרים ונתן בארם צובה. וארם צובה בארם נהרים:

אלקים זנחתנו פרצחנו אנפת תשובב לנו. אמר הקב"ה אני זנחתי אתכם ואתם זנחתם אותי. שנאמר (הושע ה ג) זנח ישראל. אמר לו אף על פי כן חזור ושוב אלי. וכן הוא אומר (ישעיה יב א) אודך הי כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני. לכך נאמר תשובב לנו. בשעה שאמר למואב אלה הדברים נתפלצה עליהם ונתקפלה תחתיו ונמצא עומד להצוחו. באותו שעה אמר (רפא) [רפה] שבריה כי מטה:

הראיח לעמך קשה. מהו יין תרעלה. יין שהוא מחער את העולם שיחיר עולה של תורה. הושיעה ימינך וענני. אותה הימין שהשבת אחריך. שנאמר (איכה ב ג) השיב אחור ימינו. אמר הקב"ה אתה מבקש אחת אני מוסיף לך אחרת. וכן הוא אומר (ישעיה יא יא) והיה ביום ההוא יוסיף הי שנית ידו לקנות את שאר עמו:

תהלה סא

וקראתם אותי והלכתם והתפללתם. (שם אקרא). וכן ירמיה אמר (ירמיה כט יב) אותי. (לכך נאמר מקצה הארץ אליך קראתם אותי כשהייתם בארץ לא קראתם אליך אקרא. ואמר לו הקב"ה מקצה הארץ קולי שמעת. ואף עכשיו שאנו בקצה הארץ קראתי שמך ה' מבור תחתיות. (שם נו) שגלינו ענה אותנו. שנאמר (איכה ג נה) ויהי ככלות שלמה להתפלל. ואף עכשיו בימי שלמה. שנאמר (מלכים-א ה כד) (שמואל-א ז ט) ויזעק שמואל אל הי. ואף נכנסו לארץ וקראוהו ענה אותם. שנאמר (במדבר כא ג) וישמע הי בקול ישראל. תצעק אלי. במדבר ענה אותם. שנאמר הים ענה אותם. שנאמר (שם יד טו) מה (שמות ג ז) ואת צעקתם שמעתי. קראוהו במצרים ענה אותם. MEXUL מקום שקראו ישראל להקב"ה ענה אותם. הי מרשעים ותפלת צדיקים ישמע. כל זה שאמר הכתוב (משלי טו כט) רחוק למנצח על נגינת לדוד. הקשיבה תפלתי.

יג) ובקשתם אותי משם ומצאתם. (שם יד) ונמצאתי לכם. וכן משה אמר (דברים ד ל) בצר לך ומצאוך. לכך מקצה הארץ אליך אקרא:

בעטוף לבי. עד היכן אדם הייב לעמוד בתפלה עד שיעטוף. שנאמר (תהלים קב א) תפלה לעני כי יעטוף. וכן הוא אומר (יונה ב ה) בהתעטף עלי נפשי:

בצור ירום ממני תנחני. ואי זו זו ירשלים. שנאמר (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה. לכך בצור ירום ממני הנחני. אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם איני מבקשת אצל האויב הזה אלא אגורה באהלך עולמים. וכן הוא אומר (תהלים כו ח) מה אהבתי מעון ביחך. (שם פד יא) כי טוב יום בחצריך מאלף בחרתי הסתופף בבית אלקי מדור באהלי רשע:

תהלה סב

עושה לכם. לכך נאמר על ידותון: על ידותון. על הדתות ועל הדיינין שאני אלא שתטרחו. ועל מה אני מטריה אתכם כך אמר הקב"ה לישראל גואל אני אתכם ואחר כך (מיכה ד יג) קומי ודושי בת ציון. השה יושבי מרום. ואחר כך תרמסנה רגל. בדבר ה' שמים נעשו. (ישעיה כו ה) כי הקב"ה את עולמו. שנאמר (תהלים לג ו) לשון. כך בלא עמל ובלא יגיעה ברא פיו אין בה לא ריהוש שפתים ולא הריצת הזה בה"א. מה ה"א כשאדם מוציאה מתוך כי ביה הי צור עולמים. ולמה נברא העולם בראם. והעולם הבא נברא ביו"ד. לפיכך תולדות השמים והארץ בהבראם. בה"א בה"א. וכן הוא אומר (בראשית ב ד) אלה העולם הזה והעולם הבא. העולם הזה נברא אותיות. שנאמר (שם) ביה ה' צור עולמים. אתם בוטחים במי שברא שני עולמים בשתי בהי עדי עד. אמר הקב"ה הוו יודעים במי נפשי. זה שאמר הכתוב (ישעיה כו ד) בטחו למנצח על ידותון. אך אל אלקים דומיה

ממלכות נתן בקולו תמוג הארץ. ה' צבאות קרח אומרים (תהלים מו ז) המו גוים מטו והי מחסה לעמו ומעוז לבני ישראל. וכן בני מירושלים יחן קולו. באוחה השעה (שם) רבה. שנאמר (שם מז) וה' מציון ישאג דינו חרוץ לעולם. אותה שעה אל אמוט המונים בעמק החרוץ. שכל מי שנופל שם השיקו היקבים כי רבה רעתם המונים. עומדים. וכן הוא אומר (יואל ד יג-יד) רבה מקום שהרשעים נופלין שם ואינן משגבי לא אמוט רבה. גיהנם נקראת ובשכר התוקף שהוא בא עלי יושיעני. מהו צורי. בתוקף בא עלי בעולם הזה לא נדע מה נעשה. אך הוא צורי וישועתי. וכן הוא אומר (דברי הימים-ב כ יב) ואנחנו אך אל אלקים דומיה נפשי כי ממנו ישועתי.

אמנו מחזר לנו אלקי יעקר סלה:

מעסה לנו סלה: בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלקים שלא להפליג ממנו שעה אחת. הוי בטחו על הנפלאים שהוא עושה עמנו בכל שעה בגוף אנו הייבים לומר הללויה. תהלל יה מהו תהלל יה כל שעה שהיא עולה ויורדת מזמרים (תהלים קנון) כל הנשמה תהלל יה. א"ר הייא בשם רבי מעלי בכורים כך היו כד) הלא את השמים ואת הארץ אני מלא. של הקב"ה מלא עולם שנאמר (ירמיה כג וגו' ואתה מחיה את כלם. ומנין שכבודו לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים הגדולה פירשוה (נחמיה ט ו) אתה הוא הי לאחוריה. והיכן הוא פירושה אנשי כנסת והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת בוא מלא כל הארץ כבודו מניחה בגופו היא עומדת בתוכו. אלא הקדוש ברוך ויורדת ומבקשת לצאת מן האדם היאך רמן יפו הנשמה הואת כל שעה שהיא עולה בטחו בו בכל עת. אמר רבי חייא בר אבא

ולך ה' חסד כי אחה תשלם לאיש כמעשהו. (מה) [מהו] כמעשהו. רבי יהודה אומר העבירה עקרה ואינה עושה פירות שנאמר כי אחה תשלם לאיש כמעשהו. אבל העבירה עקרה ואינה עושה פירות שנאמר (ישעיה ג בי אחה תשלם לאיש כמעשהו. אבל הצדקה עושה פירות שנאמר (ישעיה ג הצדקה עושה פירות שנאמר (ישעיה ג אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם ועכלו. יש לך אדם שיש לו עשר מצוות ואומר לא שכרן של מצוות ואומר לא שכרן של מצוות אלו. והקב"ה אינו עושה כן אלא בתחלה גובה הוא ממנו עונותיו ואחר כך נותן לו שכרו של מצוות. אמרו רבותינו משלם הקב"ה לאדם כפי מעלליו הרעים ואינו מדקרק עמו כפי שחטא ומניח מחובו אצלו העאינו פורע ממנו. שנאמר (עזרא ט יג) כי

ההוא ויהי דבר הי אל נתן הנביא לאמר. נעל שנאמר (שמואל-ב ז ד-ה) ויהי בלילה בלבבך עולה. מיד נגלה עליו הקב"ה על ידי א יג יד) בקש הי לו איש כלבבו. לא היה במחשבה בלבו של הקב"ה ואומר (שמואל היריעה. אמר לו נתן הנביא אלולא שעלה בבית ארזים וארון ברית ה' יושב בתוך מצרהר בלבו ואומר (שם ב) אני יושב המלך בביתו והי הניח לו מסביב. התחיל בוא אומר (שמואל-ב ז א) ויהי כי ישב יד) ואני בעניי הכינותי לבית אלקי. וכן אם אבא באהל ביתי. (דברי הימים-א כב הי לדוד את כל ענותו. אשר נשבע להי. המקדש. שנאמר (תהלים קלב א-ג) זכור ואת למד מדוד שהיה מצטער לבנות בית עשאה הקב"ה כותבה עליו כאילו עשאה. ואם חשב לעשות מצוה אחת ונאנס ולא עשאה הקב"ה אינו כותבה עד שיעשנה יש לך אדם שחשב לעשות עבירה ולא ה' חסד. ר' נחמיה אומר מהו כמעשהו. עצמו. יש לך חסד גדול מזה. הוי כי לך שעבר. ונמצא הקב"ה גובה את שלו משל והקב"ה נוטל אחד מבניו תחת אותה עבירה עושה תולה עד שישא אשה ויוליד בנים. דלוק בעבירה וראוי למות. מה הקב"ה גובה את שלו משלו. היאך אדם בחור אומר אלא כמעשהו. ומהו למטה. הוא אתה תשלם לאיש כמעשהו. מעשהו אינו אתה אלקינו השכת למטה מעונינו. ואף כי

ולא עשאה המקום מעלה עליו כאלו עשאה: ללמדך שכל מי שחושב לעשות מצוה ונאנס הבית לדוד. לשלמה אינו אומר אלא לדוד. שנאמר (תהלים ל א) מזמור שיר חנוכת וחשבת לבנותו על שמך אני קורא אותו. אמר לו ואף שאין אתה בונה אותו הואיל הוא דכתיב (איכה ב ד) דרך קשתו כאויב. שאפיג בו חמתי ומחייבו והן נצולים. הדא אמר לו והרי הוא יפה. אמר לו מוטב בונה אותו הרי הוא קיים ואינו חרב לעולם. מפיג בו חמתי וישראל נצולין. ואם אתה וגבות לפני שישראל עתידים לחטוא ואני אם כן למה איני בונה אותו. אמר לו גלוי כד) על הארץ תשפכנו כמים. אמר לפניו כאיל וצבי הן לפני. שנאמר בהן (דברים יב הקב"ה אל תירא. חייך כל הדמים ששפכת המקדש. א"ר יהודה ב"ר אלעאי אמר לו כך נתיירא ואמר הרי נפסלתי מלבנות בית שמך מאחר שנצטערת. כיון ששמע דוד ברבה איני יכול לבנותו על ידך אלא על חנוכת הבית לדוד. ובשביל ששפכת דמים אותו. שנאמר (תהלים ל א) מזמור שיר באתה תבנה לי בית שעל שמך אני קורא תבנה לי בית אלא שלמה בנך יבנה אותו. יתקיימו שני כתובים הללו. אלא לא אתה יז ד) לא אתה תבנה לי בית לשבת. היאך לי בית. וכתוב אחד אומר (דברי הימים-א לך ואמרת אל עברי אל דוד האתה תבנה

תהלה סג

מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה. זה שאמר הכתוב (ישעיה כו מז) בצר פקדוך צקון לחש מוסרך למו. אימתי ישראל מבקשים להקב"ה בזמן שהם בצרה. שנאמר (תהלים יח ז) בצר לי אקרא שנאמר (תהלים יח ז) בצר לי אקרא שנאמר (שם ג א) מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. ואומר (שם נד ב) בבוא הזיפים. ואומר (תהלים נב ב) בבוא דואג. אבשלום בנו א) בברחו מפני שאול. ואף ואומר (שם נז א) בברחו מפני שאול. ואף ואומר (שם קיח ה) מן המצר קראתי יה. (ואומר יום אירא אני אליך אקרא) ואומר (שם קים יהודה:

אלקים אלי אתה אשחרך. זה שאמר הכתוב

(משלי ה יו) אני אהבי אהב ומשחרי ימצאונני. אמרה תורה אני אוהבי אהב שכל מי שהוא אוהבני אני אוהב אותו. דוד על ידי שאהב אותי אהבתיו ועל ידי ששחרני אני שחרתיו ונמצאתי לו. הוי אלקים אלי אתה אשחרך:

צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה.

זו אדום. נחש יש לו חבר. שרף יש

לו חבר. צמאון אשר אין מים אין לו

חבר. כך לרשעה הזו אין לה חבר. לכך

בארץ ציה ועיף. נפשנו עיפה לדברי תורה

ואין מניחין אוחנו. שנאמר (ישעיה מא

יו) העניים והאביונים מבקשים מים ואין

לשונם בצמא נשתה אני ה' אענם אלקי
ישראל לא אעזבם:

תהלה סד

הייבין לא מיתה ולא כרת עשו כך. שאר שמשא. מה אם בשביל התפלה שאין איני מתפלל. לכך נאמר (שם) ועד מעלי התחיל להתפלל. אמר בשביל אלו הרשעים והיו דוממין כל היום. כיון שהגיע המנחה שאמרו עליו אמר להם אין אתם נאמנין עלוהי ועל דניאל שם בל לשיזבותיה. כיון מלכא וגו' (שם טו) מלתא שגיא באש שנאמר (שם יג) באדין קריבו ואמרין קדם פועלי און. כיון שמצאו ידיהם קרבו אליו. הרגישו. תסתירני מסוד מרעים מרגשת בעא. אמר לפניו רבונו של עולם הרי ארין גובריא אלך הרגישו והשכחו לדניאל דניאל מצאו אותו עומד ומתפלל. (שם יב) שמע אלקים קולי בשיחי. היו מבקשין את וכוין פתיחן ליה בעליתיה. ודניאל אומר דניאל כדי ידע די רשים כתבא על לביתיה (דניאל ו ט) כען מלכא תקים וגוי. (שם יא) כיון ששמע כן השלים עמהן. שנאמר בדתי פרס ומדי. ואתה לא גזרת מימיך. גזירות ונותנין דתין. שנאמר (אסתר א ים) אמרו לו אי אתה מלך. כל המלכים גוזרין ם) כען מלכא תקים אסרא ותרשם כתבא. ו ח) אתיעטו כל סרכי מלכותא וגוי. (שם למעלה נטלו עצה בדניאל. שנאמר (דניאל ורוזנים נוסדו יחד. ובשביל שלא יכלו שנאמר (תהלים ב ב) יתיצבו מלכי ארץ שאינם יכולים לעלות למעלה עושין למטה. (שם ו) בכשיל וכילפות יהלומון. ובשביל יכולין לחתור ברקיע היו חותרין. שנאמר ער ז) שלחו באש מקרשך. ואילו היו היו עושין. וכן בני קרח אומרים (תהלים לעלות למעלה לעשות עם הקב"ה מלחמה לדוד מה עושים לדניאל ואלו היו יכולין סודו אל עבדיו הנביאים. הודיע הקב"ה כי לא יעשה הי אלקים דבר כי אם גלה בשיחי. זה שאמר הכתוב (עמוס ג ז) למנצח מזמור לדוד. שמע אלקים קולי

שס"ו. לכל אחד ואחד ארבע אריות שהיו בנים. שנאמר אינון בניהון ונשיהון. הרי מאה ועשרים ושנים וקכ"ב נשים וקכ"ב מנהון סרכין תלתא ודניאל חד מנהון. הרי לאחשררפניא מאה ועשרים. (שם ג) ועילא (שם ב) ושפר קדם מלכא והקם על מלכותא בניהון ונשיהון. כמה הוו. הרי הוא אומר לכך נאמר (שם) לגוב אריותא רמו אינון נאכלו. שנאמר ויורם אלקים חץ פתאום. ונראה אם הם שבעים. כיון שהשליכום מיד שבעים לכו ורדו אתם ולינו שם הלילה הם לכך לא אכלוהו. אמר להם אם הם די אכלו קרצוהי די דניאל. אמרו לו שבעים שגיא מאב עלוהי. (שם כה) והיתיו גובריא אריה מפי אריה. (שם כד) באדין מלכא בבהמה. אמר הקב"ה יבוא אריה ויציל כבהמה. שנאמר (משלי ל ל) ליש גבור למה שהיה דניאל יורד אצל האריות ונעשו היה יכול לענות. אמר אלקי שלח מלאכיה. זעיק. מצאו שהיה קורא קריאת שמע ולא בשפרפרא יקום וגוי. ולדניאל בקל עציב ידי שימות האיש הזה. (שם כ) אדין מלכא להיכליה. אמר מה הצרה הזאת שתבוא על פום אריותא. (שם יט) אדין אזל מלכא שנאמר (שם כג) אלקי שלח מלאכיה וסגר מלאך בא בדמות ארי וישב על פי הבאר. על פי הבאר. רב הונא בשם רי יוסי אמר בבבל. אלא מארץ ישראל פרחה וישבה לה חדא ושומת וגוי. וכי מהיכן היו אבנים לגובא די אריותא. (שם יה) והיתית אבן יו) באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו די לא להשניא. כיון שאמרו לו כן (שם ופרס די כל איסר וקים די מלכא יהקים לכך נאמר (שם טו) דע מלכא די דת למדי לנו אין אתם נאמנין. הרי ראית בעיניך. להצילו ולא היה יכול. אמרו לו ולא אמרת אחת כמה וכמה. ואף המלך היה מבקש המצוות שהן חייבין עליהן מיתה וכרת על

עושין אותן ארבע ארבע איברים אבר אבר לכל חיה וחיה. שחטפו אותן ולא ירדו לבור. שנאמר (שם כה) לא מטו לארעית גובא. הרי אלף תס"ד. הוי ישמח צדיק כי

חזה נקם וגוי. ואומר ישמח צריק בהי וחסה בו ויתהללו כל ישרי לב:

תהלה סה

ג כו) טוב ויהיל ודומם לתשועת הי: (תהלים לז ז) דום להי והתחולל לו. (איכה דומיה תהלה אתה דומם ואני דומם שנאמר לו) ואמר אי אלקימו צור חסיו בו. לך צעול שנתנו שאמרו ידינו רמה (דברים לב שנאמר (איכה ב ז) קול נתנו בבית הי ומהו עבלה על שדממת על הקול שנתנו בציון תהלה יכול אתה לידום הכל נותנין לך הדין אינה נותנת. לכך אמר דוד לך דומיה אמר הקב"ה יכול אני לעשות אלא מדת (שם) מי יתנני שמיר ושית במלחמה כך אלא מה אעשה מדת הדין נותנת שאחריש. (שם כז ד) חמה אין לי איני יכול לעשות וגוי בית קדשנו ותפארתנו. אמר להם תתאפק הי (שם ט-י) ערי קדשך היו מדבר אפעה. ואומר (שם סד יא) העל אלה יד) החשיתי מעולם אחריש אתאפק כיולדה אלקים בציון. זה שאמר הכתוב (ישעיה מב למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה

זדונות. אמרו לפניו אין אנו מבקשין לא להם מה אתם מבקשים שאמחול שגגות או אזעק ואשוע. (שם מד) סכותה בענן. אמר ושלנו אין אתה שומע). (איכה ג ח) גם כי והקב"ה שומע. (אל תפלת כל אתה שומע בכנסת ורואה אותן מתפללין מתפלל עמהן הוי שומע תפלה. בשר ודם נכנס לבית אלא (קהלת א ה) לא תמלא און משמוע. ודם מתמלאת אזנו משמוע והקב"ה אינו כן שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. בשר ולוחשין לפניו ומן הכל הוא שומע שנאמר מכן מן הכל והקב"ה אינו כן הכל מתפללין לשמוע מן שנים ושלשה בני אדם כאחד וכל כל בשר יבואו מלך בשר ודם אינו יכול ישולם נדר לכך נאמר) שומע תפלה עדיך בשר אתה שומע ושלנו אי אתה שומע. (לך שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו תפלת כל

> עגגות ולא זדונות ולא תעלומות אלא דברי אגגות גברו מנו פשעינו אתה תכפרם:

אשרי חבחר ותקרב אשריו מי שאתה מקרב בחצריך ולא בחצר אלא במרום (תהלים לו ה-ט) מה יקר חסדך אלקים וגוי ירויון מדשן ביתך. וגם בני קרח אומרים (שם פד יא) כי טוב יום בחצריך מאלף. וכן הוא אומר (שם ה) אשרי יושבי ביתך:

מער: אבא ביתך מיד (שם סט יד) ענני באמת על דבריו. (תהלים ה ח) ואני ברוב חסדך אומר איני כמבטל דברי רבי אלא כמוסיף ויהא מבושר שתפלחו נשמעת. ואחרינא את הי שהוא מתפלל להקב"ה והוא נענה קצרו לפי חסד מה כתיב אחריו עת לדרוש שנאמר (הושעיייב) זרעו לכם לצדקה צומל חסדים יהא מבושר שנשמעת תפלתו ורבי עקיבא. חד מנהון אמר מי שהוא שערי תפלה אינן ננעלין לעולם. בן עואי ורב ענן בר יוסף בשם רב אידי אמר אף עתים הם לתפלה. ר' ברכיה ור' חלבו תפלתי לך ה' עת רצון אלקים ברב חסדך. יוסי בר הלפתא אומר (תהלים סט יד) ואני מקבלו אבל לתפלה עתים יש לה. רבי שאדם רוצה לעשות תשובה עושה והקב"ה שעה שהוא רוצה כך התשובה בכל שעה אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל וים רחוקים. מה הים הזה אינו נגעל לעולם ננעלין לעולם שנאמר מבטח כל קצוי ארץ ופגמים נעולים אבל שערי תשובה אינן לך. אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים ואמר לו מהו (איכה ג מד) סכותה בענן שנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמני נוראות בצדק תעננו אלקי ישענו.

תהלה סו

למנצח שיר מזמור הריעו לאלקים כל הארץ זמרו כבוד שמו. זה שאמר הכחוב (צפניה ג ט) אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא כולם בשם הי ולעבדו שכם אחד. מהו עבודתו תפלה וכן משה אומר (דברים יא יג) והיה אם שמוע תשמעו אל אחד. מהו עבודתו תפלה וכן משה אומר (דברים יא יג) והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי. ולעבדו מה היא עבודה שאדם מצותי. ולעבדו מה היא עבודה שאדם מצותי. ולעבדו מה היא עבודה שאדם מצותי. ולעבדו אח הי בשמחה. ואומר (שם צה א) לכו נרננה להי נריעה לצור ישענו. וכן א זימר מלח ליה בתדירא. ומהו הפולחן זו דריוש אומר ליה בתדירא. ומהו הפולחן זו הפלה שנאמר (שם יא) זימנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי. הוי אמרו לאלקים מה נורא מעשיך. וכן ישעיה אומר כשם

שאמרו לו בים (שמות טו יא) מי כמוך באלים ה' כך (ישעיה כה א) אלקי אתה ארוממך. אף עכשיו אני אומר לך מה נורא מעשיך וכן ישעיה אומר (שם סו כג) והיה מדי חדש בחדשו וגוי יבוא כל בשר וגוי. ואומר (תהלים פו ט) כל הגוים אשר עשית יבואו וישתחוו. ולא כל הגוים בלבד אלא כל הארץ ישתחוו לך למה שאין שלטון כל הארץ ישתחוו לך למה שאין שלטון לבשר ודם. וכן בני קרח אומרים (שם מז לבשר ודם. וכן בני קרח אומרים (שם מז ביום ההוא יהיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה יד ט) והיה ה' למלך על כל הארץ נורא הלהוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

תהלה סו

וישמרך. ואף כאן ברכם כן אלקים יחננו ברכה מברכין (במדבר ו כד) יברכך הי נאמר ברך בברכה שמברכין את בניך ומה אומר (דברים לג יא) ברך ה' הילו. לכך שהיא נופלת ביד שבטו של לוי התחיל שמשעבדת אותנו התחיל להתפלל למה לה. וכשראה משה רבינו מלכות יון בבבל העמדתנו חדשים עשתה מעט והלכה ודבר האמונה שדברת עם אבותינו באנו יודעים שרבה אמונתך לכל באי עולם. ג כג) חדשים לבקרים ומתוך כך אנו חדשים בכל בקר ובקר שנאמר (איכה עוד גדולה מזאת שאתה מחדשנו ומעמידנו לכך נאמר הסדי הי כי לא תמנו אלא לכו ונכחידם מגוי ולא כלו רחמיו מעלינו. עלינו שהעכו"ם אומרים (תהלים פג ה) צלב"ה קיימים הם ולא כלינו אותם ורחמיו כי לא תמנו. יודעים אנו שרחמיו של זה שאמר הכתוב (איכה ג כב) הסדי הי למנצח בנגינות. אלקים יחננו ויברכנו.

כבוגר: ואומר (שם ב) וראו גוים צדקך וכל מלכים למען ציון לא אחשה ולמען ירושלים וגוי. כארץ תוציא צמחה. ואומר (שם סב א) כולם. וכן הוא אומר (ישעיה סא יא) כי לו שנאמר יודוך עמים אלקים יודוך עמים שיאמרו הגוים נושא להם פנים אלא מודים צכונעו שהקב"ה מושיע את ישראל יכול קו ה) ויושיעם למען שמו להודיע את לבניך גבורה לגאלם בזרוע עוזך. (שם הודעת בעמים עוזך. ומהו העוז שהודעת ואומר (שם עו טו) אתה האל עושה פלא נודע ביהודה אלקים בישראל גדול שמו. ולהודיע שמו. ואסף אומר כך (שם עו ב) לישראל במעשיהם אלא להודיע גבורתו דרכך בכל גוים ישועתך ואין הקב"ה מושיע הודעת בעמים עוזך שנאמר לדעת בארץ ויברכנו. ואם עשיח כן (תהלים עז טו)

תהלה סח

יקום אלקים יפוצו אויביו וינוסו: י יא) יאבדו מארעא ומתחות שמיא לכן ותקותם מפח נפש. וכן ירמיה אמר (ירמיה אין להם מנוסה להיכן נסים אלא (שם) כ) ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. אויביך. וכן צופר הנעמתי אומר (איוב יא שנאמר (במדבר י לה) קומה הי ויפוצו אמר דוד עשה לי כאשר עשית לראשונים אומר (תהלים לט ב) אשמרה לפי מחסום ואהביו כצאת השמש בגבורתו. וכן דוד (שופטים ה לא) כן יאבדו כל אויביך הי ובאבדם ירבו צדיקים. וכן דבורה אומרת לכך נאמר בקום רשעים יסתר אדם זקופה ולא פה אבדו רשעים רבו הצדיקים. זמן שהרשעים מושלים אין לצדיקים קומה כח כח) בקום רשעים יסתר אדם. שכל יפוצו אויביו. זה שאמר הכתוב (משלי למנצח לדוד מזמור שיר. יקום אלקים

כהנדוף עשן חנדוף כהמס דונג מפני אש. אמר דוד לפני הקב"ה הרשעים אינן כלום עשן הם. כהנדוף עשן ולא כעשן אלא כלא חשיבי. דבר אחר כהנדוף עשן אלו

> הרשעים. משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים בפלטין שלו והוא היה בפלטין העליון והיו עבדיו בתחתון מציתין את האש ומעשנין אותו כדי שיעלה אליו העשן כך הם הרשעים מלמטה. וכן ישעיה אומר (ישעיה סה ג-ה) העם המכעיסים אותי וגוי היושבים בקברים וגוי אלה עשן וגוי אלה הם הרשעים ואינם כלום שנאמר הי וגוי כלו בעשן כלו. לכך כהנדוף הי וגוי כלו בעשן כלו. לכך כהנדוף עמחים שנאמר וצדיקים ישמחו ויעלצו לפני אלקים וישישו בשמחה:

> סולו לרוכב בערבות. וכן משה אומר (דברים לג כו) אין כאל ישורון רוכב שמים. אבי יתומים ודיין אלמנות אלקים במעון קדשו. וכן (תהלים קמו ז) עושה משפט לעשוקים נותן לחם לרעבים ה' מחיר אסורים (שופטים ה לא) ואוהביו כצאת השמש בגבורתו:

תהלה סט

למנצח על שרשנים. הרשיעני אלקים כי
באו מים עד נפש. אמר שלמה (שיר
השירים 1 1) מה יפיח ומה נעמח אהבה.
ישראל יפים ונעימים עומדים על הים
ורואין להקב"ה היו יפים ונעימים. ראו
אוחו בסיני נעשו ישרים כענחן להם
החורה שנאמר (משלי ב 1) יצפון לישרים
הועיה ואומר (תהלים קכה ד) היטיבה
ה' לטובים ולישרים. ראוהו נכנס לאהל
מועד נעשו צדיקים שנאמר (שם לג א)
רננו צדיקים בה'. וכשראוהו על הים

נעשו שושנים שנאמר למנצח על שושנים. אימתי כי באו מים עד נפש:

ואני תפלתי לך הי עת רצון. רי יוסי בר הלפתא אומר עתים לתפלה במזמור למעלה מזה:

הצילני מטיט ואל אטבעה מרינה של גיהנם שנאמר (שם מ ג) ויעלני מבור שאון מטיט היון:

תהלה ע

כך אמר דוד למעלה מן המזמור (תהלים הצאן מכונסות והדיר בנוי ואני איני נזכר. הדיר ולרועה לא הזכיר. אמר הרועה הרי את הרועה. אחר זמן כנס הצאן ובנה את גירש את הצאן והתיר את הדיר והעביר היה דומה למלך שהיה לו צאן וכעס עליהם למנצה לדוד להזכיר אלקים להצילני. למה נפלאותיו. אמר דוד אם כן אני מזכירו ועשה עמהם אלא בשביל שיהיו מזכירים מתשה עמכם בכל עת ולא גאל את ישראל זכרו נפלאותיו אשר עשה זכרו נפלאותיו להזכיר ולהודות. ומה היו מזכירין (שם יב) הימים-א טז ד) ויתן לפני ארון ברית ה' וגוי הבן יקיר לי אפרים וגוי המו מעי לו. (דברי מעי הומים עליכם שנאמר (ירמיה לא יט) מזכיר אותם בכל זמן שאתם מזכירים אותי ובשכר שמזכירים אותי בכל פעם אני שאמר הכתוב (זכריה י ט) ואזרעם בעמים. למנצח לדוד להזכיר. אלקים להצילני. זה

סט לו) כי אלקים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה הרי הדיר בנוי. וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואהבי שמו ישכנו בה הרי הצאן מכונסוח ואני איני נזכר לכך למנצח לדוד להזכיר. ווי להם לרשעים שאינם מחים לעולם הבא אלא מן הקנאה שהם רואין ומן הכעס שנאמר (איוב ה ב) עהם רואין ומן הכעס אחר הקנאה וכעס הן כי לאויל יהרג כעס אחר הקנאה וכעס הן מבקשי נפשי ישובו על עקב בשחם:

אלקים חושה לי. וכתוב אחר אומר (שם מ יח) אדני יחשב לי. אלא אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם חשוב לעניותי ואביונותי וגאלני חושה. ולמה עזרי ומפלטי אתה הי אל תאחר. בין היום בין מחר עליך לגאלני לפיכך אל תאחר:

תהלה עא

בך ה' חסיתי. אמר ישעיה (ישעיה ני) מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו מי היה מער בכם ירא ה' שומע בקול עבדו מי היה בערה וקראני ולא עניתיו. (שם) אשר הלך השכים ומי היה בחשכה ולא הארתי לו. וכן דריוש אומר (דניאל ג כה) בריך אלההון די שדרך מישך ועבד גוו. וכן דריוש אומר (שם ו כד) והוסק דניאל מן גובא וגו' די הימין באלקיה ואומר (ישעיה כו ד) בטחו הימין באלקיה ואומר (ישעיה כו ד) בטחו ה' עדי עד. אמר (לו) דוד אם כן בך ה' חסיתי אל אבושה. וכי לא נחביישו ה' חסיתי אל אבושה. וכי לא וחביישו לעולם הבא. וכן ישעיה אומר (ישעיה מה ישראל נושע בה' לפיכך לא חבושו ולא חכלמו:

בצרקחך תצילני ותפלטני. אמרה כנסת ישראל רבונו של עולם כשחושיעני לא בצרקה את מושיעני ולא במעשים שיש לי אלא בין היום בין מחר בצרקחך את עתיד לגאלני שנאמר (שם נט מז-יז) וירא כי אין איש וישחומם כי אין מפגיע וגוי וילבש צרקה כשריון לכך (כצדקחך) [בצדקחך] תצילני ותפלטני. המה אלי אזנך והושיעני אם הטיח הושעת שנאמר (תהלים קטז ב-חזקיה אומר (מלכים-ב יט מז) המה הי אזנך השמע ובשביל שהמה הושיע אמרחי המה הי אזנך ושמע:

תהלה עב

ובלא התראה. וזהו דינן של זונות שנאמר דינור אלא שהיה דן כיוצרו בלא עדים והלא כתיב (דניאל ז ט) כורסיה שביבין וכי אפשר לו לאדם לישב על כסא הי הימים-א כט כג) וישב שלמה על כסא הי הקב"ה חייך כך אני עושה שנאמר (דברי שלמה דן בלא עדים ובלא התראה. אמר לו שאתה דן בלא עדים ובלא התראה כך יהא עבונו אל עולם תן משפטיך למלך כשם אומר אלא משפטיך אמר דוד לפני הקב"ה שלמה אמר משפטיך למלך תן משפט אינו דוד עושה משפט וצדקה בארץ. ואף על פרי מצשיו שנאמר (שמואל-ב ה טו) ויהי פרי מעשיהם. ואף דוד הניח לשלמה בנו מעלליהם אלו צריקים שמניחים לבניהם דבר אחר כי פרי מעלליו אינו אומר אלא וכן הוא אומר (תהלים קלו א) הודו להי. של עולם שהוא טוב אמרו צדיק כי טוב ואמר להם אמרו מה עלינו לומר לצדיקו וברחמים אני עתיד לנהגו כיון שהלך משה אמר הקב"ה ברחמים בראתי את העולם אהיה. את מוצא ג' פעמים כתוב אהיה הקב"ה אני אומר לך (שם יד) אהיה אשר (שמות גיג) ואמרו לי מה שמו אמר לו בקב"ה לשלוח משה למצרים אמר לו משה מוב מאד. א"ר יוסי בר חנינא כשבקש לא) וירא אלקים את כל אשר עשה והנה כי טוב כיון שגמר מה כתיב (בראשית א את העולם את מוצא שנאמר בכל יום ויום כי טוב א"ר איבו בשעה שברא הקב"ה אמרו צדיק כי טוב. דבר אחר אמרו צדיק לנו משלו וכי יש צדיק גדול מזה. הוי זכות יתן לנו משלנו ואם לאו צדקה יעשה צריק ה' צרקות אהב. למה אם יש בידינו צריק זה הקב"ה שנאמר (תהלים יא ז) כי מוב. אר"י בר שלום מי הוא זה שנקרא שאמר הכתוב (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי לשלמה אלקים משפטיך למלך תן. זה

דליתבה ניהלה אלא בת קול יצאת ואמרה שלמה דילמא עירומי קא מיערמי כי היכי כו) והמת אל תמיתוהו היא אמו. מנא ידע בבית דינו של שלמה שנאמר (מלכים-א ג יצתה בת קול ואמרה אני עד בדבר הזה. בכם ויאמר עד. ויאמרו עד מבעי ליה אלא שמואל שנאמר (שמואל-א יב ה) עד הי ואמרה ממני יצאו כבושין. בבית דינו של אול נמי איניש אחרינא אלא יצאת בת קול מנא ידע דילמא כי היכי דאזיל איהו לגבה שם שנאמר (בראשית לח כו) צדקה ממני. מקומות הופיע הקב"ה. בבית דינו של משפטיך למלך תן. א"ר אלעזר בשלשה (שם יו) אשריך ארץ שמלכך בן הורין. הוי לו היא אמו כיון שראו ישראל כך אמרו והמת אל תמיתוהו יצתה בת קול ואמרה נער. כיון שאמר תנו לה את הילד החי אומרים (קהלת י טו) אי לך ארץ שמלכך היה גוזר כיון שראו סנקלימין שלו התחילו מל צוארו לא די לאחד שמת אלא עוד לשני אלעאי אילו הייתי שם פיקרין הייתי נותן גזרו את הילד החי לשנים. אר"י ברי חוטם שתי רגלים ושתי ידים. התחיל אומר ווגות שני עינים ושתי אזנים ושתי נקבי הזה עתיד לבוא לפני לפיכך ברא לאדם פיו נובע בחכמה אמר צפה הקב"ה שהדין כן אמר (שם כב) גזרו את הילד. התחיל הדיין לשקול מענותיהן כיון ששמע המלך כי בנך המת ובני החי. א"ר סימון צריך המלך וגוי. והאחרת אומרת (שם כב) לא (שם יו) ותאמר האשה האחת בי אדוני אמר זונות היו ובאו לפניו לדין שנאמר זונות ממש. ר' בנימין בשם ר' יהודה זונות. רב אמר רוחות היו. ושמואל אמר (מלכים-א ג טו) או תבאנה שתים נשים

דבר אחר משפטיך למלך תן זה מלך המשיח

היא אמר:

שנאמר (ישעיה יא א) ויצא חומר מגזע ישי.

ר' אליעזר אומר כל מקום שאין דין יש דין

מאין עושין הדין בארץ עושין הדין בשמים

והקב"ה יושב עליהם בדין ופורע מהן. אבל

מדין אמר הקב"ה נטלהם אומנותי מה יש

לי לעשות. היא היתה אומנות שלי שנאמר

(שם ל ח) כי אלקי משפט ה' ואומר (ויקרא

אומנותי אבקש אומנות אחרת (שם ד)

ונחתי גשמיכם בעתם. לכך ידין עמך בצדק

ונתיר במשפט ויעשה הדין:

ישאו הרים שלום לעם וגבעות בצדקה. וכי הרים נושאים שלום אלא בזמן שהפירות מועטים מריבה באה לעולם שנכנס אדם לתוך כרמו של חבירו הוא אומר לו מה אתה עושה בתוך כרמי ומריבין זה עם זה. ובזמן שהפירות מרובין עין טובה הוא בעולם ושלום בעולם. שנאמר (זכריה גי)

והיה ביום ההוא וגוי תקראו איש לרעהו:

דבר אחר ידין עמך בצדק. א"ר יוסי בר תחליפא בכל בקר ובקר אדם נידון שנאמר (איוב ז יח) ותפקדנו לבקרים:

ישפוט עניי עם יושיע לבני אביון. ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. מהו דוד דורים דור שאין דור אחריו:

ירד כמטר על גז כרביבים זרזיף ארץ. α רפרה בימיו צדיק. הדא היא דכתיב (תהלים צב יג-יד) צדיק כתמר יפרה. שתולים בבית α רי עד היכן עד אין ירה שליט בו שנאמר α רוב שלום עד בלי ירה כשם שהחמה ולבנה מאירין לעולם הזה כך הצדיקים עתידין להאיר לעולם הבא שנאמר (ישעיה α ג) והלכו גוים לאורך ומלכים לנוגה זרחך:

תהלה עג

נוגעין בהם: הרצובות למותם שהן בריאין ואין הייסורין אמר להו משה ומשלם לשונאיו. הוי כי אין כל מה שרוצה לאכול למה שהוא מת. כן צרופא לבקרו נטל הכף שלו אמר תנו לו ניתן להם. למה הדבר דומה לחולה שעלה של רשעים אלא כל מה שהם מבקשים מהו הרצובות אין הקב"ה מאחר צביוום אלא בריאים כאולם. לכך ובריא אולם. אלא כי אין הרצובות למותם אין בהם מום הטווי כולו שוה. אבל הרשעים אינן כן אטע מאומפע ואטע מגוסע ואול (עכל) ובריא אולם. האשה הזאת טווה במטוה רשעים אראה כי אין חרצובות למותם שקנאתי כמעט נטיו רגלי. ולמה שלום לא הייתי יודע שלטובה הן וקנאתי ובשביל קדשו נקי כפים ובר לבב. אמר אסף אני כד ג-ד) מי יעלה בהר הי ומי ישכון במקום את לבם לאותן דכי עליהן הבריא (תהלים ישראל מובים הם. ולמי לברי לבב להבריא הייתי יודע שהיסורין שהקב"ה מביא על (לטוב). אמר אסף אני קנאתי בהוללים ולא שנאמר (שם כג יח) כי אם יש אחרית שיש בו אחרית טוב ואינה פוסקת לעולם ידעך. ובמה תקנא ביראת הי כל היום בדבר רועך לעולם הבא שנאמר (שם) נר רשעים נרן של רשעים דולק אל תקנא בם שהוא תהיה אחרית לרע. אמר הקב"ה אם ראית אחרית וכן הוא אומר (משלי כד כ) כי לא תתחר במרעים אל תקנא בדבר שאין לו לבב. זה שאמר הכתוב (תהלים לז א) אל מומור לאסף אך טוב לישראל אלקים לברי

בעמל אנוש אינמו. וכן אמר איוב (איוב כא ט) בתיהם שלום מפחד. אין אחד מהם חש לא בעינו ולא בשינו. אלא הקב"ה מיחל לפניהם את הדרכים שנאמר (תהלים י ה) יחילו דרכיו בכל עת הייסורין

> משכיות לבב ובשביל כן יביעו ידברו עתק: שהיו מסכימים העברת עליהם. הוי עברו להיות שלטון עשיתו שר צבא על כל מה בעל זמורה עשיתו דוכוס ומי שהיה מסכים ממה שהם מבקשים יש שהיה מסכים להיות עברו משכיות לבב. הרבה נתת להם יותר דוד אומר (שם ו ה) עששה מכעס עיני. (תהלים פב י) עיני דאבה מני עוני. וכן של אדם מעמיקות וכן בני קרח אומרים שכן את למד שמן העניות ומן הדמעות עיניו ויושבות תחת עיניהם והם בולטות מפניהם עיניהם יוצאין מן השמנים שהם אוכלים ל מב) ובהעטיף הצאן. יצא מחלב עינימו. ואין יעטוף אלא ילוד כמה דאמר (בראשית כשדים שנאמר לכן ענקתמו גאוה יעטוף ובשביל שאינן מחייסרין מתגברין ומולידין כל צורריו יפיח בהם. בעמל אנוש אינמו. עוד אלא שרואים בשונאיהם שנאמר (שם) מנאמר (שם) מרום משפטיך מנגדו ולא שהוא מביא על ישראל אינם נוגעין בהם

בתאנה אומרת כלום אבל לעתיד לבוא אם הזה אדם הולך ללקוט תאנים בשבת אין סימון בשם רבי שמעון חסידא בעולם כז) ואת רוחי אתן בקרבכם. (שם) נקבה תסובב גבר. (יחזקאל לו מחזרין אחר הקב"ה שיעשה רצונם שנאמר מיעשו תשובה אבל לעתיד לבוא ישראל לפי שבעולם הזה הקב"ה מחזר על ישראל (ירמיה לא כא) נקבה תסובב גבר. כך לבוא הנקבה תסובב אחר הזכר שנאמר הזה הזכר מסבב אחר הנקבה אבל לעתיד אמר רבי שמואל בר נחמני לפי שבעולם לבקרים. בכל בקר ובקר מיסרין אותי. אבל אני ואהי נגוע כל היום ותוכחתי מו) מאן הוא אלה די ישיובינכון מן ידי. ה ב) מי הי. נבוכדנצר אמר (דניאל ג שתו בשמים פיהם. פרעה אמר (שמות

אדם הולך ללקוט תאנה בשבת היא צווחת ואומרת שבת היום. בעולם הזה אדם הולך לשמש עם אשתו והיא נדה אין מי מעכב בידו אבל לעתיד לבוא אם רצה לעשות האבן זועקת ואומרת ממקום מושבה נדה היא שנאמר (חבקוק ב יא) כי אבן מקיר תזעק לכך נאמר (ירמיה לא כא) עד מתי תתחמקין שהיא עתידה להיות מלהטת לפני

הקב"ה שהן ערשין תשובה והקב"ה ערשה להם רצונם ולא עוד אלא אפילו השמים מטיפין להן עסיס שנאמר (יואל ד יח) והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. ואין יטפו אלא נבואה שנאמר (יחזקאל כא ב) והטף אל דרום:

תהלה עד

ברים יולדו: ב) מעון אתה היית לנו בדוד ודור. בטרם ער שלא נברא העולם שנאמר (שם צ א-קרם. מהו קרם מלמד שברא את ישראל מרעיתי ששכחת אותה. זכור עדתך קנית שאמרת (יחוקאל לד לא) ואתנה צאני צאן מתי עשנת בתפלת עמך ואיה צאן מרעיתך מן העשן וכן הוא אומר (תהלים פ ה) עד אתה מסתיר פניך ממנו כאדם שמסתיר פניו יעשן אפך בצאן מרעיתך. אמר לו מפני מה זנחתנו עד עכשיו עשן אפך עולה לפניך. מתים אנחנו. וכן אסף אומר למה אלקים ואם אתה בא להאריך עמנו אין בנו ממש יד א) אדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז. ואנו קצרי רוח וילודי אשה שנאמר (איוב (שמות לד ו) אל רחום וחנון ארך אפים. תקחני. אר"י אתה ארך אפים שנאמר ופלבני והנקם לי מרודפי אל לארך אפך הכתוב (ירמיה טו טו) אתה ידעת הי זכרני משכיל לאסף למה אלקים זנחת. זה שאמר

את הרקיע ולעלות למעלה היו עושים: ולא הי פעל כל זאת שאם היו יכולים לחתור מובה ואומרים (דברים לב כז) ידינו רמה אותות. ואף על פי כן אינן מחזיקים לו סימן שנתנו הצליחו. הוי שמו אותותם שנאמר (יחזקאל כא כו) קלקל בחצים. וכל העולם ונופלות בדרום ויודע שנכבשת בידו בצפון והיה הולך בדרום ואל ארבע רוחות נטלו הצים ועושין בהן אותות היו יורדין אומרים ביום פלוני אנו כובשים אותם משלם גמול לאויביו. שמו אותותם אותות. מהיכל מקטרג. ומהו מקטרג (שם) קול הי בן לוי (ישעיה סו ו) קול שאון מעיר קול שאגו צורריך בקרב מועדיך. א"ר יהושע פעמים בשנה הרי הם עשויות משואות. הפעמים שאמרת לנו (דברים טו טו) שלש הרימה פעמיך למשואות נצח. にてくなに

אַנְלֵי מִי נַלְרָא לָאִ יוֹכַר עוֹרָ: אלקי ישראל אם נאבד ישראל מן העולם פע ע) לכו ונכחידם מגוי אלקי מי נקרא לא בלבם נינם יחד. מה הם אומרים (תהלים יכלו לעלות בשמים שלטו בארץ. אמרו שנאמר שלחו באש מקדשך בשביל שלא בשמים ולא יכלו ועשו עמך מלחמה בארץ פתוחיה יחד בכשיל וכילפות. בקשו לעלות פתח לבנים וראה מה הם עושים. ועתה כא יב) חשבו מזימות בל יוכלו. עשו אבות לקרוא בשם ה'. כך עשו הרשעים (תהלים לא תוכירו. ואומר (בראשית ד כו) אז הוחל שנאמר (שמות כג יג) ושם אלקים אחרים ונעשה לנו שם. ואין שם אלא עבודה זרה שם ונלחם עמו שנאמר (בראשית יא ד) כמה דאמר (דניאל די) עיר וקדיש. ונגיחנו ר) הבה נבנה לנו עיר. ואין עיר אלא אלוה אלא אבותיהם עשו כן שנאמר (בראשית יא כמביא למעלה בסבך עץ. ולא סוף דבר למעלה ותדע במה הם באים. הוי יודע יודע כמביא למעלה בסבך עץ. כאילו יעלו

שרפו כל מועדי אל בארץ. מקומות שהיה מחוועד לתפלה לקדש את שמו ולהמליכו עלינו. אותוחינו לא ראינו. אותו אות שאמרת לנו (ירמיה לא ז) הגני מביא אתכם מארץ צפון. ואותו האות שכתוב בו (ישעיה גב ז) מה גאוו על ההרים רגלי מבשר. למה כי אין עוד גביא ולא אתנו יודע עד מה. וכן הוא אומר (איכה א יודיענו כלום שישיב נפשנו אלא הכל סחום לפנינו שגאמר (דניאל יב ד) סחום את הדברים. אם אין אתה עושה בשבילנו עשה בשביל שמך הגדול והקדוש שמחחרף יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח: עמודיה:

תהלה עה

לנטוע שמים וליסוד ארץ. הוי אנכי תכנתי (ישעיה נא טו) ואשים דברי בפיך. למה ז) נעשה ונשמע. וכן הקב"ה אומר לישעיה העמדתי העולם במה שאמרתם (שמות כד וכל יושביה אנכי תכנתי עמודיה סלה אני שעה אני מישרים אשפוט. נמוגים ארץ (דניאל יב ז) כי למועד מועדים וגוי אותה אקה מועד לכשיבא אותו מועד שנאמר ספרו נפלאותיך. אימתי אנו מספרים כי עשה לנו ושוב נודה לך ושמך קרוב בפינו. לפניו ולא עשית לנו נסים והודינו לך איש את בנו ה' אלקיך מיסרך. אמר בנו שנאמר (שם ה ה) כי כאשר ייסר רבונו של עולם יסרני כאדם המיסר את כך עשה לנו למנצח אל תשחת אמר לפניו אמר אסף לפני הקב"ה כשם שעשית למשה אלי גם בפעם ההוא לא אבה הי השחיתך. איני משחיתם שנאמר (שם י י) וישמע הי אלקים אל תשחת עמך. אמר לו הקב"ה וגוי (שם ט כו) ואתפלל אל הי ואומר הי הכתוב (דברים ד לא) כי אל רחום הי למנצח אל תשחת מזמור לאסף. זה שאמר

אמרתי להוללים אל תהולו. אמר ר' ברכיה בשם רבי לוי כתיב (תהלים קד לא) יהי את עולמו מה כתיב (בראשית א לא) וירא אלקים את כל אשר עשה אין לשון וירא אלא לשון שמחה שנאמר (שמות ד יד) אלא לשון שמחה שנאמר (שמות ד יד) שכינתי למרום ואני הוא אלוהו של עולם ואני לא שמחתי בעולמי והרשעים שמחים. ותהלים קד לא) ישמח ה' במעשיו שמח והרשעים שמחים. הוי אמרתי להוללים אל תהולו. ורבנן אמרי זו אלישבע בת אל תהולו. בידיה ארבע שמחות. משה

> יבמה מלך בעלה כהן גדול אחיה נחשון נשיא ושני בניה סגני כהונה ונכנסו להקריב ונשרפו שנאמר (ויקרא י ב) וחצא אש מלפני ה' וכחיב (שם מז א) אחרי מוח שני בני אהרן. הצדיקים אינן שמחים בעולמי והרשעים שמחים הוי אמרחי להוללים אל חהולו:

> אל תרימו קרוכם למרום תדברו בצואר עתק. כי לא ממוצא וממערב. בשעה שראה בלשצר (דניאל ה ה) פס ידא די בי ההוא משליח לכל אפרכיא ולא מצא בי והוא משליח לכל אפרכיא ולא מצא וממערב. אמר לו הקב"ה לכל אפרכות שלחת שמא אצלי שלחת אני הוא משפיל ומרים שנאמר אלקים שופט זה ישפיל וזה ירים. דבר אחר זה ישפיל מדבר בישראל בשעה שעשו אותו מעשה ואמרו (שמות לב א) כי זה משה בזה הושפלו. ובשעה שאמר להם הקב"ה (שם ל יג) זה יחנו כל העובר להם הקב"ה (שם ל יג) זה יחנו כל העובר על הפקודים נתרוממו בזה. הוי זה ישפיל

וזה ירים:

היר מלא מסך. יכול קיוהא חלמוד לומר חמר עתיק. רבי יודן ור' ינחמיה בר חנינא אמרי לעתיד לבוא אומר לפרעה שתה כוסך והוא אומר לו רבונו הוא אומר לו מה ששתיח כמין אגורה אחת היחה שנאמר ויגר מזה. אבל עכשיו אך היחה שנאמר ויגר מזה. אבל עכשיו אך היחה שנאמר ויגר מזה. אבל עכשיו אך היחה שנאמר ויגר מזה. אבל עכשיו די אותו ולא מציח. (ישעיה כט ט) שכרו אוחו ולא מיין נעו ולא שכר. ר' אלעזר בר' ולא מיין נעו ולא שכר. ר' אלעזר בר' ולי הגלילי אומר (דברים לב לד) הלא הוא כמוס עמדי כמוס למאוסים. אמר רבי הוא באיזה כוס בכוס חיברי לא שכולו אחד

עורה שנאמר (חבקוק ג ד) וקרנים מידו חנה ותאמר וגוי רמה קרני. וקרנה של נכנאני שנאמר (שמואל-א ב א) ותתפלל לד לה) כי קרן עור פני משה. קרן של בקרניו. וקרנו של משה שנאמר (שמות (בראשית כב יג) הנה איל אחר נאחז בסבך לידידי וגוי בקרן בן שמן. קרן יצחק אברהם שנאמר (ישעיה ה א) אשירה נא קרנות הן שנתן הקב"ה לישראל. קרן רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. עשר לעכו"ם לעתיד לבוא ואחרי כן כל קרני למובה. וכנגדן ארבע כוסות של פורענות אשא ובשם הי אקרא שנים. הרי ארבעה חלקי וכוסי. (שם קטז יג) וכוס ישועות בשמן ראשי כוסי רויה. (שם מז ה) הי מנת וארבע לרעה. לטובה (תהלים כג ה) דשנת והרחבה. את מוצא ארבע כוסות לטובה (יחזקאל כג לב) כוס אחותך תשתי העמוקה שהיא רחבה מלמטה וצרה מלמעלה שנאמר אלא דהוא שפיך כוליה כהדא קלקילתא

גדיק קרנות שגידע צדיקו של עולם: קרני רשעים אגדע מיד תרוממנה קרנות ומרוממות קרנותם של ישראל שנאמר וכל בימינו קרנותם של אומות עכו"ם גדועות קרנם של ישראל לעתיד לבוא במהרה גדע בחרי אף כל קרן ישראל. ולכשירום לרני ישראל גדועים שנאמר (איכה ב ג) כטגוע צללו וכל זמן שקרני העכו"ם קיימות ז כד) וקרניא עשר מנה. שנמשלו העכו"ם ניטלו מהן וניתנו לעכו"ם שנאמר (דניאל שם אצמיה קרן לדוד. כיון שהטאו ישראל משיחו. וכן הוא אומר (תהלים קלב יו) (שמואל-א בי) ויחן עוז למלכו וירם קרן עניתני. וקרנו של מלך המשיח שנאמר שנאמר (תהלים כב כב) מקרני ראמים בנים להימן וגוי להרים קרן. וקרן ירושלים שנאמר (דברי הימים-א כה ה) כל אלה קיב ט) קרנו תרום בכבוד. וקרן לויה לו. וקרנה של כהונה שנאמר (תהלים

תהלה עו

תחת הנער. אמרו לו בעיא ערבא דמקיים אל ידי שאמר (שם מד לג) ישב נא עבדך לו דיה הצלה שתכפר על המכירה אמר (בראשית לז כו) מה בצע כי נהרוג. אמרו שתכפר על הביאה מפני מה מפני שאמר שהודה במעשה תמר. אמרו לו דיה להודיה ביבנה מפני מה זכה יהודה למלכות מפני עלמידיו לרבי טרפון בצילה של שובך מפני מה זכה יהודה למלכות שאלה זו שאלו על שבט יהודה. דבר אחר נודע ביהודה שסד עם כל ישראל שכל ישראל נקראו עושה חסד עם יהודה כאילו אתה עושה שהוא בישראל גדול. אמר לו בשעה שאתה נודע ביהודה אלקים בישראל גדול שמו. מאי טעמא משום דהים ראה וינס. הוי (תהלים קיד ב-ג) היתה יהודה לקדשו וגוי לפיכך זכה יהודה למלכות בישראל שנאמר אל בני ישראל ויסעו ואתה הרם את מטך לקצר ועת להאריך. (שמות טו טו) דבר עומדים בצרה ואתה מאריך בתפילה עת משה עמד בתפלה אמר לו הקב"ה משה בני ב) הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש. לתוך גלי הים ועליו הוא אומר (תהלים סח תחלה מתוך כך קפץ נחשון בן עמינדב אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד על הים היו עומדין ומדיינין זה עם זה זה יהודה בר אלעי בשעה שהיו ישראל עומדין ביהודה אלקים בישראל גדול שמו. א"ר ישראל הודעתי נאמנה. באותה שעה נודע הודיע אמונים בעולם שנאמר (שם) בשבטי אכסניא שלו ועל זה לא הגלם כיון שגלו אלא כמי שנושא להם פנים לפי שהם בני גלו התחילו אומרים אומות העכו"ם אין זה עשרת השבטים ושבט יהודה ובנימין לא ישראל הודעתי נאמנה. בשעה שגלו אפרים לשמה תהיה ביום תוכחה בשבטי בישראל. זה שאמר הכתוב (הושע ה ט) למנצח בנגינות. נודע ביהודה אלקים

ערבותיה אמר להם ובאיזה זכות לפי שקפץ לתוך גלי הים. שהיו כל השבטים עומדין ולא ירדו אחד מהן לים אלא זה אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד תחלה בין כך רצה שבט בנימין לירד בא נחשון וקפץ לפניו וירד לתוך גלי הים שנאמר (תהלים סח כח) בנימין צעיר רודם רד ים. שרי יהודה רגמתם שהיו מרגמין אותו והקדימו שנאמר (הושע יב א) ויהודה עוד רד עם אל ועם קדושים נאמן. והשלים להקב"ה וקידש את שמו וירד ובזכות זה וכה למלכות שנאמר (תהלים קיד ב) היתה יהודה לקדשו לפיכך ישראל ממשלותיו של יהודה. הוי נודע ביהודה אלקים:

יום זה זכור לפניך שיש לי להשיבך. תמול בי יראה אמר אברהם רבונו של עולם יהא יד) ויקרא שם המקום ההוא ה' יראה. מהו קרא לבית המקדש יראה שנאמר (שם כב שיהיה משמשו הוי זה הוא שם. ואברהם ליפת וישכון באהלי שם. ששיכן באהלו לאל עליון. וכתיב (שם ט כו) יפת אלקים והוא שם בן נח שנאמר (שם) והוא כהן (בראשית יד יח) ומלכי צדק מלך שלם. מוצא שנקרא בית המקרש שלם שנאמר ומקדשי. הוי ויהי בשלם סוכו. את בני ויעשו תשובה ואקרב בנין ביתי רצון מלפני להכרית יצר הרע שמחטיא מתוועד בתפלה. וכיון שחרב מתפלל יהי ויחמוס כגן סוכו שיחת מועדו. מקום שהיה כיון שגרם החטא מה כתיב (איכה ב ו) ומקרשי שנאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו. בני עושין רצוני כדי שלא אחריב ביתי מעפגל בתוכה ואומר יהי רצון מלפני שיהו הקב"ה סוכה בירושלים כביכול שהיה רבי ברכיה מתחלת ברייתו של עולם עשה ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון. אמר

אמרת לי (שם כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. ועכשיו אתה אומר (שם כב ב) קח נא את בנך. ולכשיבאו למדה זו זכור להם זה היום ושא להם פנים. אמר הקב"ה אם אני קורא אותו כמו שאמר שם אני מבטל דברי אברהם אוהבי שקראו יראה. שם הצדיק. מה עשה הקב"ה שיתף מה

שקראו שניהם וקרא אותו ירושלים. הוי ויהי בשלם סוכו. דבר אחר אימתי נודע ביהודה אלקים כשתחקיים אותה הסוכה שנאמר (עמוס ט יא) והיה ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת. הוי ויהי בשלם סוכו:

תהלה עו

עשע יש לך ללקות הוא מונה והולך עד רצועות אתה לוקה. הכהו אחת אמר עוד לאדם שבא להכות את בנו אמר לו עשר הקץ תודיעני עתך ואני מתנחמת. משל היא ממאנת להנחם שאינה יודעת מתי יבוא להקב"ה לכך נאמר מאנה הנחם נפשי. למה צרתי דרשתי הי. בעת צרה ישראל דורשין אימתי הוא מאזין ביום צרה שנאמר ביום קולם שנאמר קולי אל אלקים ואצעקה. היו צועקים לפני הקב"ה והיו נותנים את בקב"ה שעוברין עליהם כיון שהיו רואין מל הדתין ועל הדינין שהראה ידותון. עומדין ומתרעמין לפניו. לכך למנצח על מראה לצדיקים צרותיהן של ישראל הן (שם ג) אם יתמהמה חכה לו. כך הקב"ה תאמר שאינו בא אלא חכה לו וכן הוא אומר אמר לו כבר אמרתי את הקץ ועבר ואל אחרי אני עונה אותך. לכך (שם ב) ויענני. לו הקב"ה אלי קראת ולא היית מהרהר של עולם איני זו מכאן עד שחענני. אמר אורה ועמד בתוכה אמר לפני הקב"ה רבונו משמרתי אעמודה. מה עשה חבקוק צר לו ואצעקה. אמר חבקוק (חבקוק ב א) על למנצח על ידותון. קולי אל אלקים

עשר והיה מתנחם והולך שהיה יודע כמה יש ללקות. כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה מאנה הנחם נפשי למה שאיני יודע את הקץ עד מתי אני לוקה בין העכו"ם (תהלים לט ה) הודיעני ה' קצי:

ביוני: (ירמיה טז ה) כי אספתי שלומי מאת העם צמר אומר לדור ודור גמר הדבר שאמר חסד הי מעולם ועד עולם ועכשיו הניח. לנצח חסדו וכן הוא אומר (תהלים קג יו) אזכרה נגינתי בלילה אלו סנהדרין. האפס אבות חשבתי שנות עולמים ולא מצאתי. ב) מי העיר ממזרח. חשבתי לימים של שבא מקדם זה אברהם שנאמר (ישעיה מא חשבתי ימים מקדם חשבתי לימיו לאותו שמרותי בלילה אלא מתפעמת אני והולכת. אחזת שמורות עיני איני יכולה לישן שכל ד) דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו. ומעיהם הומים שנאמר (שיר השירים ה להקב"ה (מנהמים) [מנחמים] להקב"ה אזכרה אלקים ואהמיה. כשישראל מזכירין

תהלה עה

(משלי ג ה) רפאות תהי לשרך: בקב"ה לישראל סם רפואה היא שנאמר ביעקב ותורה שם בישראל תורה שנתן להם לאו אשר שמענו ונדעם. ויקם עדות מני קדם. אמרו לאסף אין אתה יודע אמר הוא אומר אפתחה במשל פי אביעה חידות משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. לפיכך משל. וכן שלמה אמר (משלי א ו) להבין (יחוקאל יו ב) בן אדם חוד חידה ומשול אביעה חידות. וכן הקב"ה אומר ליחזקאל תורה הן. וכן הוא אומר אפתחה במשל פי אלא אף החידות והמשלות שהן מושלין האזינה עמי תורתי. ולא המזמורות בלבד וכן אסף אמר הואיל והמזמורות תורה תורה אלא תורה הם ואף הנביאים תורה. זרעו. שלא יאמר אדם שאין המזמורות אומר (דברים לא כא) כי לא תשכח מפי הקב"ה סם של חיים הוא לישראל וכן הוא ותורה שם בישראל. תורה שנתן להם מפיהם וכן הוא אומר ויקם עדות ביעקב ישראל אלא בשביל התורה שלא תשכח אלקיך בחורב. לא כרת הקב"ה ברית עם ושמור נפשך וגוי יום אשר עמדת לפני הי שאמר הכתוב (דברים ד ט-י) השמר לך משכיל לאסף האזינה עמי תורתי. זה

הן הכה צור ויזובו מים. כיון שהכה משה את הסלע טיפטפה דם שנאמר ויזובו מים. ואמר רבי יוסי בר חנינא כענין שנאמר (ויקרא טו כה) ואשה כי תזוב זוב דמה. הוי ויזובו מים. ונחלים ישטופו. ששטפו מים הרבה שהיו ליצני הדור אומרים עכשיו אנו מוציאין אותה והיא מתבלעת מיד ויצו שחקים ממעל. אמר רב כהנא בשם רבי ובדי בן לוי מזון אלפים שנה היה המן יורד לישראל בכל יום. אמר רבי שמעון בן יוחאי כתיב כאן ודלתי שמים פתח. והתם יוחאי כתיב (בראשית ז יא) וארובות השמים ונמס. הוי לחם אבירים. (תהלים סט לג) ימסה שנאמר (שמות מז כא) וחם השמש ומלקטין אותו עד שלא זרחה השמש שלא הטל על המחנה וגוי. והיו יוצאין כל ישראל יורד הטל עליו שנאמר (שם יא ט) וברדת מנשבת ומכבדת את המדבר ואחר כך היה והאיך היה יורד להם המן היתה הרוח האיברים. הוי לחם אבירים אכל איש. שעות כנגד ששים רבוא ובא לו כנגד כל בשש שעות בא יתרו וירד לו מן בשש ולא היו מוציאים כלום. אמר רבי איבו בקרבו בבני מעים שלהם שהיו אוכלים בלחם (שם יד יא) עד אנה ינאצוני מהו עלי ואומרים (במדבר כא ה) נפשנו קצה להם ושויתי אותם למלאכים הם מתרעמים קמח. אמר הקב"ה בטובה שאני עושה נותן היטים לתוך הריחים ואינה מוציאה ילוד אשה אוכל ואינו מוציא ראית מימיך היו ישראל מתרעמים ואומרים יש לך איש ישראל. אמר ר' שמעון בן לקיש אלו ישראל שנאמר (דברים כם ט) כל לחם אבירים שנעשו מלאכים. אכל איש שנאמר לחם אבירים אכל איש. דבר אחר וי שהיה נבלע ברמ"ח איברים שבאדם היה אחד נצרך לנקביו מהספס כתיב בלא והנה על פני המדבר דק מחספס. שלא אמר רי שמעון בן לקיש (שמות טו יד) ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. ביו קצרי יד בו ומה טעם (משלי י כב) ודגן שמים נתן למו. אמר רבי אחא לא ככל יום שנאמר וימטר עליהם מן לאכול שני אלפים שנה היה יורד להם לישראל חמש מאות (אמה) בכפלים. הוי מזון בדלת ומדה טובה מרובה על מדת פורעניות שמנה ארובות. מפני שארבע ארובות עשר חדש. וכאן ודלתי שמים פתח הרי ושנו רבותינו משפט דור המבול שנים נפתחו. תרתין כוי אפתחו לדור המבול מכף זכות לכף חובה: לא נכנסו לארץ. הוי ובחורי ישראל הכריע ואהרן ועל ידי שאמרו שמעו נא המורים בשונאי. אין לך אדם שאתה מסייעו כמשה אני יודע מה עשה לעוזרי. אני אראה בר נחמני מהו (תהלים קיח ז) הי לי בעוזרי אביונים הי. אמר רי לוי בשם רבי שמואל אחאב ואתנה מטר. הוי כי שומע אל פתח לה שנאמר (שם יח א) לך קרא אל אם יהיה השנים האלה טל ומטר. וכשבקש של גשמים לאליהו שנאמר (מלכים-א יז א) הי. התחיינה העצמות האלה. ונתן מפתח וגוי. וכן (יחוקאל לו א-ג) היתה עלי יד ב ב לד) וישם פיו על פיו ועיניו על עיניו אלישע בנה של שונמית שנאמר (מלכים-נפש הילד. וכתיב (שם) ראו כי חי בנך. וכן צרפית שנאמר (מלכים-א יז כא) תשב נא תחיית המתים מסר לאליהו שהחיה בנה של חיה את חובקת בן. ותהר האשה. של לאלישע שנאמר (מלכים-ב ד טו-יו) כעת רוצה מוסרן לצדיקים. של עקרה נתן את אוצרו הטוב את השמים. וכשהוא מנין שנאמר (דברים כח יב) יפתח הי לך אני ה' בפתחי את קברותיכם. של גשמים מנין שנאמר (יחזקאל לז יג) וידעתם כי וגוי ויפתח את רחמה. של תחיית המתים מנין שנאמר (בראשית כט לא) וירא הי ואין משליטן לבריה אלא לידו. של רחם של תחיית המתים. מפתח של גשמים. שלש מפתחות הן. מפתח של רחם. מפתח לה סתם. רבי אחא בשם רבי יונתן אמר עקרות שהקב"ה פוקדן. רבי נחמיה אמר הי אלו ישראל. ואת אסיריו לא בזה אלו המקרש. (שם לד) כי שומע אל אביונים שליש למרדכי ואסתר. ושליש לבנין בית ממונו של המן שליש לתלמידי חכמים. ראו ענוים וישמחו. שלשה חלקים נחלק

רבי ברכיה ור' שמעון בן יוסי בשם ר' מאיר

בכל זאת הטאו עוד ולא האמינו בנפלאותיו.

להשתעבר השעבוד הזה שאנו משועברים: באמינו שאילו עלה ולא ירד עוד לא היה לו מאיר היה דורש בכל זאת חטאו עוד ולא המובח. אמר רבי שמעון ברבי יוסי רבי עליו (עמוס ט א) ראיתי את הי נצב על צבאות הוא. (בראשית כח יג) והנה הי נצב מלאכים שנאמר (מלאכי ב ז) כי מלאך הי הכהנים שעולים ויורדים בכבש שנקראו והנה מלאכי אלקים עולים ויורדים בו אלו הקרבנות שמקריבין וריחן עולה לשמים. בית המקדש. וראשו מגיע השמימה אלו חלום אלא שיש לו פתרון. הנה סולם זה (בראשית כח יב) ויחלום והנה סולם. אין וכהנים משרחים ושכינה מסתלקת שנאמר בית המקדש בנוי וחרב וקרבנות מוקרבין ומנון אתה אומר שהראהו הקב"ה ליעקב אפול. אמר לו הקב"ה חס ושלום אל תירא. אמר לפניו רבון העולם מתירא אני שלא אלו. אמר לו הקב"ה ליעקב עלה גם אתה. עבדי יעקב. כשם שנפלו אלו כך יפלו אמר לו הקב"ה (ישעיה מד ב) אל תירא אדום עולה יותר מדאי והיה רואה ומתירא. ושנים ויורדת. יון מאה ושמונים ויורדת. בבל עולה שבעים ויורדת. מדי חמשים אומרים הראה הקב"ה ליעקב סולם והיתה

ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה. רבי ורי נתן. רבי אומר מתשעה באב היו מתים. רבי נתן אומר היו מתלקטין כל השנה שנאמר ושנותם בבהלה. אם הרגם ודרשוהו ושבו ושחרו אל אפילו אם הורג אותנו לו אנו מקוים ולו אנו בעיין. הוי ושבו ושחרו אל. ויפתוהו בפיהם וגוי ולבם לא נכון עמו ואף על פי כן והוא רחום יכפר

והוא רחום יכפר עון. אמר רבי סימון זה שאמר הכתוב (ירמיה י כד) יסרני הי אך במשפט. אינו אומר אלא אך במשפט אך מיעוט הוא. וכאן נמי לא יעיר כל חמתו.

αιl:

שנאמר (שמות ז כה) וימלא שבעת ימים עושה בהן. ושבעה ימים בין מכה למכה בהם ועשרים ושלשה ימים המכה היתה יוחאי ורבנן תנו שבעה ימים היה מתרה רבי יהושע בן קרחא בשם רי שמעון בן בשדה צוען. המכות היו שפותות בהן. בוי אשר שם במצרים אותותיו ומופתיו ישראל החוו. המכות היו נרשמות בגופן. בנו אדם אתה הוי דן אותנו. הוי וקדוש לפני הקב"ה רבונו של עולם אל ישלוט דאמר אנא מחי לברי. כך אמרו ישראל והולכתיה המדבר. אמר רי הנינא כאיניש שנאמר (הושע ב מז) הנה אנכי מפתיה לה) במדבר הזה יתמו. ומתנחמים במדבר במדבר. תמו במדבר שנאמר (במדבר יד שיעלו המתים כמה שנאמר כמה ימרוהו הוקך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהוא סברי דאמרי אינשי דלית מתין חיין שאמר ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב כל חמתו אינו מעיר אבל מעיר הוא מקצת.

ויהפוך לדם יאוריהם. בתחלה היו ממלאין בספלים ביחד ונמצא לישראל מים בספל ולמצרים דם וחוזרין והיו ממלאין מים בספל והיה המצרי אומר לישראל נשתה אני ואתה ביחד ושניהם היו נותנין פיהם בספל והיה ישראל שותה מים והמצרי דם. אמר רבי אבין כל המים שהיו המצריים שותין היו לוקחים אותן בדמים מישראל ומשם העשירו. שאם היה לוקחו בלא דמים היה נהפך לדם. רבי יוסי אומר מן הדא

אחרי הכות הי:

ישלח בהם ערוב. ר' יהודה אומר נשריתא. רבי נחמיה אומר ערוב מלמטן. דובין ואריות ונמרים מלמעלן. רבי נתן אומר מלמעלן ערוב נרגזין ראות ועורבין ועופות. מלמטן אריות ונמרים וזאבים. רבי חמא

(שמות ג כב) ושאלה אשה משכנתה:

עליהן ברול. ומי הביאו הנשר. ואמרי לה מזבח שכתוב בהן (דברים כז ה) לא תניף יורד ובוקע למטה. ובו חלק שלמה כל אבני ביה נותנו אפילו על ההר או על הצור היה של עופרת מלא מוכין או מלא סובין ואם והשמיר שהוא כמין שעורה נתון לתוך כלי ארעית גובא עד די שלטו אריותא בהון. אריות מה כתיב (דניאל ו כה) לא מטו עד חמשים אמה. אר"י בר חייא אף שיני אמר ושרשי תאנה רכין בוקעין בצור יהודה שרשי חמים בוקעים בארץ חמשים הצור. אמר ר' ברכיה בר חנינא בשם ר' במצחו. ושרשי האנה רכין שבוקעין את שנאמר (שמואל-א יו מט) ותטבע האבן והאבן שהשליך דוד ומבע במצחו של גלית בקשת לפי תומו ויך את מלך ישראל. שנאמר (מלכים-א כב לד) ואיש משך את אהאב ונכנס לתוך השריון והכהו וגם את הצרעה ישלח. וחץ נעמן שהכה לתוך עינו אחרת שנאמר (דברים ז כ) ומקישות לו אחת לתוך עינו אחת ואחת יהושע שהיו יוצאין אמוריין ונכנסין עליהן ושומט את בני מעיו. וכן הצרעה בימי שהיה עולה נבקע הספל מאליו והיה עולה בפלשתי יושב על הספל של נחושת כיון (שמואל-א ה ו) ויך אותם בטחורים. היה ואלו הן - עכברים של פלשתים שנאמר הדברים שהשלים הקב"ה את הרך בקשה. מפניהם. א"ר יהודה בשם רבי זה אחד מן מי שאמר והיה העולם והסיפין נבקעין ועולין לתוכו והיו אומרים אנו שלוחן של שם מים היו נעשו צפרדעים והיו רואין אמר רי יוחנן כל מקום שהיו רובצין ערבוביא בלבד אלא וצפרדע ותשחיתם. מן העולם שנאמר ישלה בהם ערוב ולא לערבב זרע אברהם אוהבי אני מערבבך ריש לקיש אמר הקב"ה לפרעה אתה בקשת אמר העריב עליהן את המאורות. אמר ושמו פנחרין והביאו הקב"ה. רבי יאשיה ורי יהושע שניהם אומרים מין חיה הוא

ההוא סמיא דהוה קא מעי באורחא אסקיה. רויא דקא טעי באורחא ואסקיה. חדותא דהוו ממטן ליה בכי. חוא ההוא מו) לשון רכה תשבר גרם. הוא לההיא גרמא מיניה אמר היינו דכתיב (משלי כה לאפיה ואיחננא ליה כפא לקומתיה איתבר שדייה. כי מטו ההוא גובא דארמלתא נפקא בהדיה מטא ההוא דיקלא שדיה מטא ביתא שמא דמרך עלך ונקטיה. כד נקיט ואתי איתער הוה קא מפרזיל. אמר ליה בניהו שדא עליה שושילתא דחקיק עליה שם כי לבב אנוש. אישתי ורוה וגני. אתא בניהו ליה אמר כתיב (תהלים קד טו) ויין ישמח לב. לא אשתי כד צחי טובא ולא סגי וכתיב (הושע ד יא) זנות יין ותירוש יקה כתיב (משלי כ א) לץ היין הומה שכר. לגושפנקיה גלייא אשכחיה חמרא. אמר וסליק ויתיב ליה באילנא. כי אתא סייריה כרא בירא מתתאי ושפך לחמרא וסתם ליה שם וגבבא דעמרא וזיקי דחמרא. בחקיק עליה שם ושושילתא דחקיק עליה יהוידע ריש דסנהדרי ויהב ליה עיזקתא ליה וחתים ליה. אול שדריה לבניהו בן לגושפנקיה ומגלי ליה ושתי והדר מכסי למתיבתא דארעא וכיון דגמיר אתי וסייר יומא סליק למחיבתא דרקיעא ונחית וגמר ומכסי ליה בטינרא וחתים בגושפנקיה וכל ליה בטור פלן וכרית ליה גובא ומלייה מיא דשידי ידע. אמר להו היכא איתיה אמרו אנן לא ידעינן ליה דילמא אשמדאי מלכא דידעי ומגלי לך. אזל אייתינהו אמרו ליה זיל אייתי שידא ושידתין וכבשינהו אפשר שבו פסל משה אבני אפוד את יכיל למיעבד בית מקדשא. אמרו ליה אי אית לך שמירא להו לרבנן היכי לעביד דבעינא למבנייא שידה ושידתין. ולמאי מתבעי להו אמר שידה ושידות אלו מרחצאות. הכא תרגימו ותענוגות בני האדם אלו בריכות של מים. ח) עשיתי לי שרים ושרות אלו מיני זמר. לא הביאו הנשר אלא כדכתיב (קהלת ב

ליה דמית גברא בגו תלחין יומין ובעיא טעמא כי חזית לההוא חדותא בכית. אמר הוא ואמינא אשבקיה דליכול עלמיה. מאי בהוא רויא אסיקתיה אמר ליה דרשע גמור וכי לעלמא דאתי. ומאי טעמא כי חזית רצריק גמור הוא ומאן רעבד ליה נייח נפשא אסיקתיה. אמר ליה דמכרזי עליה ברקיעא מעמא כי חזית ההוא סמיא דהוה קא טעי אילין מלייא דחמיהא דעבדת באורהא. מאי אשבועתא. כי אתא אמר ליה אימא לן כל קלא ביה שדייה ושקליה אזלא חנקה נפשיה מאיא אולא אייתי שמירא אותבא עליה רמו לקיניה בזוגיתא חיורתי כי אתא למיעל לא בקינא דתרנגולא ברא דאית ליה בני וחפיוה לאקדוחי והיינו דמתרגמינן נגר טורא. בעו מורא ונפיק ביזרוני ומעייל להתם ושרית בה יישוב ומנח ליה אטינרא דטורא ופקע ומאי עביד ליה ממטי ליה לטורא דלית אלא לתרנגולא ברא דמהימן אשבועתא. מסר לי אלא לשרא דימא ולא יהיב ליה מבעי ליה שמירא. אמר ליה לדידי לא אלא קא בעינא למבנייה לבי מקדשא וקא לי לדידי. אמר ליה לא בעינא לך מידי ליה לכולי עלמא ולא שבעת עד דכבשת לית ליה אלא ארבע גרמידי השתא כבשת לקמיה. אמר ליה מכדי כי מיית ההוא גברא לקמיה משח קניא ארבע גרמידי שדייה תכא מקמיה. לסוף תלתא יומי עיילוה לשלמה אמר להו הכי קאמר לכו עקרו שקל לבינתא אותבה אארעא. אתו אמרו קבעי לי מלכא אמרו ליה אנסייה מיכלא. אשקויה. למחר אמר להו מאי טעמא לא לשלמה אמר להו הכי קאמר לכו הדור לבינתא אותבה אחבירתה. אתו אמרו ליה מלכא אמרו ליה אנסייה משתייא. שקל למא אמר להו מאי טעמא לא קא בעי לי עיילוה לקמיה דשלמה עד תלתא יומי. יומא דקסים אריפתא הייך. כי מטו להתם לא מסאני לשב שנין חייך. חוא ההוא קיסמא חוא ההוא גברא דאמר לאושכפיה עביד לי

והדיוט היה. וחד אמר מלך והדיוט ומלך: גבורים סביב לה. רב ושמואל חד אמר מלך השירים ג ז) הנה מטחו שלשלמה ששים הכי הוה ליה בעיתא מיניה שנאמר (שיר עלה שם כד הוה עייל חזייה ופרח ואפילו עיזקתא דחקיק עליה שם ושושילתא דהוה כיון דשמעו הכי אתיוה לשלמה והבו ליה קא אתי וקא תבע נמי לבת שבע אימיה. אתי מלכא לגביהו אמרה להו אין ובמוקי אמר להו לא. שלחו להו למלכוותא קא ליה לבניהו בן יהוידע קא בעי לך מלכא לא סריך מאי האי דקאמר. אתו אמרו הייתי מלך. אמרי מכדי שטיא חדא מלתא מטי הוה קאמר (קהלת א יב) אני קהלת פתקיה ארבע מאה פרסי כל היכא דהוה קא לחדא גפא בארעא וחדא גפא ברקיעא שושילתא ויהב ליה עזקתא ובלעא אותבא דחקיק עלה שם ואחוי לך. שקל מיניה ליה שקול שושליתא מינאי והב לי עזקתא ראם אלו השדים. מאי רבותיהו מינן. אמר לו. ואמרינן כתועפות אלו מלאכי השרת. שלמה כתיב (במדבר כג כב) כתועפות ראם מקרשא יומא חד הוה יתיב לחודיה אמר אחרינא ידע. שהייה גביה עד דבנייה לבי לקסום מאי דאיכא תותיה לא ידע מילתא קיסמא חייכת. אמר ליה דהוה יתיב אבי גזי לשב שנין בעי. ומאי טעמא כי חזית לההוא גברא ליה ליה שב יומין בעלמא ומסאני לי מסאני לשב שנין חייכת. אמר ליה ההוא חזית לההוא גברא דקאמר לאושכפא עביד למינטרא ליבם חליסר שנין. ומאי טעמא כי

וצפרדע ותשחיתם שנאמר (שמות ח ב) ותעל הצפרדע. צפרדע אחת היתה והיתה מסעת ועולה לעשות שליחותה. הוי וצפרדע ותשחיתם. מהו ותשחיתם כענין שנאמר (ויקרא כב כה) כי משחתם בהם מום בם. יהרג בברד גפנם. רבי הונא בשם ריש לקיש אמר בפילקין היה יורד הברד וקוטע כל האילנות. א"ר יוחנן מן הדא

> דריש לקיש את שמע תרין. בחנמל בא חן ומל:

> ויסגר לברד בעירם. כיון שהיה הברד עתיר לבוא אמר משה לפרעה (שמות טיט) שלה העז את מקנך. אמר פרעה וכי עכשיר אנו באים לשמוע דברים של בן עמרם. אמר ר' רעיא בדייתי מה דהוה חד שרביט הנה מחי לה ומשתברא ליה. כיון שבא הברד נעשה ככותל זה בפני צאנו. היי ויסגר לברד בעירם. ולא היו יכולים להלוך היה המצרי אומר אוי לו לאותו האיש מהו והיה המצרי אומר אוי לו לאותו האיש מהו ניין ששחטה היה נוטל בשרה על כתפו ומקניהם לרשפים. כענין שנאמר (איוב ה ומקניהם לרשפים. כענין שנאמר (איוב ה

> מכות שנאמר ישלח בם חרון אפו. חרון הרי חמשים. ועל הים לקו מאתים וחמשים אצבע אלקים היא. וראשי האצבע עשר אל. פינטיגון היא ונאמר (שמות ח טו) שנאמר (תהלים כב א) אלקים נצב בעדת לקו חמשים מכות על כל אחת ואחת חמש עשה ה' במצרים. ר' עקיבא אומר במצרים יד לא) וירא ישראל את היד הגדולה אשר מאחים מכוח שלקו על הים שנאמר (שם שלש. משלחת מלאכי רעים ארבע. הרי וצרה עברה אחת. וזעם שתים. צרה שנאמר ישלח בם חרון אפו עברה וזעם במצרים. ועל הים לקו מאתים מכות. טטרגון היה על כאו"א הרי ארבעים מכות שנאמר (שם ח טו) אצבע אלקים היא). חמש אצבעות. ר"א אומר (ארבעים מכות לא) וירא ישראל את היד הגדולה. היד בים לקו חמשים מכות שנאמר (שם יד לקו באצבע עשר מכוח. אמור מעתה (שמות ח טו) אצבע אלקים הוא. כמה עשר מכות לקו המצריים במצרים שנאמר ישלח בם חרון אפו. ר' יוסי הגלילי אומר

אפר אחת. עברה שתים. זעם שלש. צרה ארבע. משלחת מלאכי רעים חמש:

יפלס נחיב לאפו. ר' הונא בשם ר' איבון אומר כל מכה ומכה שהיחה באה על המצריים במדה במשקל היא באה עליהן. לא חשך ממות נפשם. (דבר אחר) אמר רי יהושע בן לוי כל מכה שהיחה באה עליהן דבר שפע עליהן. וחייחם לדבר הסגיר. ויך כל בכור במצרים. אמר רבי אבא בר אחא בכור לאיש בכור לאשה בכור לבהמה בכור לכל ואם לא היה לו בכור אפוטרוטפוס שבביח מת שנאמר (שמות יב ל) כי אין בית אשר אין שם מת:

ויסע משה את ישראל מים סוף: אחר משה ואהרן שנאמר (שמות טו כב) בזו נמשכת אחר בעליה כך ישראל נמשכין מן היישוב למדבר כך ישראל. מה הצאן בעדר של יתרו. מה עדר וצאן של יתרו באיזה צאן. בצאן של יתרו. באיזה עדר ורי יודן אמרי לה בשם רי יהושע בן לוי שכר. ר' שמעון בשם ר' יוסי בן קצרתא מרעיתי צאן לעונשין. אדם אתם לקבל הגלילי (יחוקאל לד לא) ואתנה צאני צאן יוחנן בשם רבי אליעזר בשם רבי יוסי ושמפה של בעליה כך ישראל. אמר רבי ישראל. אי מה הצאן הזו גוזה וצמרה את האילנות ואין בעליה מעלים עליה כך ויצא העם ולקטו. מה הצאן הזו מחבלת להן איפוסיהן כך ישראל (שם מז ד) ויסע כצאן עמו. מה הצאן הזו אין מחקינין

ויביאם אל הר קדשו זה בית המקדש. ויפילם בחבל נחלה וישכן באהליהם. שכינס ישראל באהליהם של שלשים ואחד מלך. ויטוש משכן שילה. כתוב אחד אומר (שמואל-א א כד) ותביאהו בית ה' שילה. וכתוב אחד אומר ויטוש משכן שילה. בית מלמטן אבנים ויריעות מלמעלן. רבי זעירא

> אומר קרשים היו שנאמר וימש משכן שילה. ויתן לשבי עזו זה הארון:

> בחוריו אכלה אש זה נדב ואביהוא. אבא הנן אומר נדב ואביהוא שחצנין. שהיר אומרים אנו בני כהן גדול דודנו מלך אחי אמנו נשיא אנו סגני כהונה אי זה אשה ההוגנת לנו. לכך בחוריו אכלה אש. ומפני מה על כי בתולותיו לא הוללו:

כהניו בחרב נפלו זה חפני ופינחס. ויקץ כישן ה'. אמר רבי ברכיה בשם רבי אלעזר עד שלא יבוא הקץ הקב"ה כישן עושה עצמו כביכול ויקץ כישן. אבל כשיבוא הקץ כגבור מתרונן מיין:

ויך צריו אחור. אמר ר' יצחק בר מריון הרבו של הקב"ה שש עשרה פנים יש לה שנאמר (יחזקאל כא כא) התאחדי הימיני השימי השמאילי. התאחדי ארבעה. הימיני ארבעה. השימי ארבעה. השמאילי ארבעה. הרי שש עשרה:

ויבחר בשבט יהודה את הר ציון אשר אהב. רבי הוה יתיב ופשיט כל החופות בגבולו של בנימין הן. א"ר שמעון ב"ר לרי חייא והא כתיב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר. אמר ליה ודא מסייע ליה לאבוה. מה בחירה שנאמרה בשבט יהודה לא נאמר אלא בבנימין. אף מאיסה שנאמרה בשבט

יוסף אינה אלא בשבט בנימין:

ויבן כמו רמים מקדשו. כשהיה דוד רועה את צאן אביו. במזמור כ"ב. לכך ויבן כמו רמים מקדשו. ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן. א"ר יהושע הכהן מה ממכלאות צאן שהיה דוד כולה אלו מפני אלו מוציא את הגדיים ומאכילן ראשי אמצען של עשבים ומוציא את הזקנות

ומאכילן עיקרן של עשבים. אמר הקב"ה הואיל ויודע (לראות) [לרעות] צאן ירעה את צאני אלו ישראל שנאמר (יחזקאל לד לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי:

וירעם (בתום) [כתום] לבבו. ר' אבהו

בשם רי יוחנן אומר ישב וחשב שלא יהיה משמר נוטל עם חברו בשדה אחוזה. א"ר יודן משקלס דוד להקב"ה בכל מיני קלוסין מהו אומר בסוף (תהלים קמד כא) תהלת הי ידבר פי תהלה לקלוסו של הקב"ה:

*L*61

תהלה עט

אמר עשרה שנאמר (שם י יט) ונער יכתבם. וכל אותן מתו. וכמה נשתיירו מהן רב והמוטה של תרנגול אחד מששים בכנפיו. מוטות כנפיו מלא רוחב ארצך עמנו אל. מהם אלא אלו שנאמר (ישעיה ח ח) והיה מן אוכלוסיהון. אמרו רבותינו לא נשתייר וחמשה אלף וכולן דוכסין ואפרכים חוץ מעליהן ומכל אלו האוכלוסין מאה ושמונים ההוא וגוי ויך הי במחנה אשור. והלכו שנאמר (שמואל-ב יט לה) ויהי בלילה ישן על מטתך ואני עושה מלחמה בשבילך בעדינו. אמר הקב"ה אני עושה כן אתה אלא בשעה שאני ישן על מטחי אתה נלחם ואמר אין בי כח לרדוף ולא לראות מלחמה את אלו. עמד חזקיה בשעה שבא סנחריב הלבישן איספקלריא המאירה ורואין אלו ותפלה נתן ה' מארבים. מה עשה הקב"ה שנאמר (שם כ כב) ובעת החלו ברנה אנחנו ואתה רודף אותם. וכן עשה הקב"ה ולעשות עמהם מלחמה אלא נהיה עומדים רבונו של עולם אין בי כח לרדוף אחריהם הכושים לפני אסא. עמד יהושפט ואמר הקב"ה (דברי הימים-ב יד יא) ויגוף הי את בי כח לרדוף אחרי מלך הכושי. מה עשה אמר אסא לפני הקב"ה רבונו של עולם אין ועד הערב למחרתו. אסא לא עשה כן אלא והרגן שנאמר (שם יו) ויכם דוד מהנשף אמר לו רדוף. וכן עשה הלך ומצא אותן (שמואל-א ל ח) הארדף אחר הגדוד הזה. מצטער הוא ואנשיו מהו אומר לפני הקב"ה בתוכה כיון שבא דוד ומצאה שרופה התחיל עמלק על ציקלג ושרפה ושבה כל מה שהיה סנחריב. בוא וראה בשעה שבא גדוד מאחר שנעשו בה כל הנסים בימיו של מאמין שירושלים נכבשת ביד השונאים מלכי ארץ כל יושבי תבל. מי היה זה שאמר הכתוב (איכה ד יב) לא האמינו מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך.

הוי כי לא האמינו מלכי ארץ: מקדשך ופיגרו את בניך באו גוים בנחלתך. היד. הרי אני רואה שנכנסו וממאו את ומחריבין אותה מקום שלא היתה שולט בו מי היה מאמין שיכנסו השונאין בירושלים בתחיל אומר לפני הקב"ה רבונו של עולם שהיא חריבה בידו. כיון שראה כן אסף לשם ירושלים לא היה נשבר והיה יודע לודקיא והיה החץ נשבר. וכשהיה זורק החץ לשם אנטוכיא או לשם צור או לשם הדרכים לקסם קסם. שהיה זורק את כי עמד מלך בבל על אם הדרך על בי לעלות אם לאו שנאמר (יחזקאל כא כו) ארץ. מה עשה עמד לו מקסם לידע אם שנאמר (איכה ד יב) לא האמינו מלכי היה מאמין שהקב"ה מחריב את ירושלים יודע מה הגיע לסנחריב בימי חזקיה ולא שמעין ליה. והיה מתירא לעלות שהיה בישא סק וחרוב ביתא דמרך דבני מרך לא מכרות לתוך ביתו של אותו רשע עבדא לוי שמונה עשרה שנה היתה בת קול עבדי ואת כל עמו ירושלים. אמר רבי (ירמיה מג י) הנני שולה את נבוכדנצר ולהגלות את ישראל מן הארץ שנאמר להעלות נבוכדוצר ויחריב את ירושלים כיון שהכעיסו אנשי ירושלים ביקש הקב"ה הרי ארבעה עשר. ונבוכדנצר היה אחד מהן הרי חמשה. ארבעה חמשה הרי תשעה. תנחום אומר ארבעה עשר. שנים שלשה בסעיפיה. הרי תשעה נשתיירו מהן. ר' אמר תשעה שנאמר (שם) ארבעה חמשה חמשה נשתיירו מהן. רבי תנחום בר חייא זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר. הוי שנאמר (שם יז ו) ונשאר בו עוללות כנוקף ומה נער כותב ו׳. רבי יהודה אומר חמשה מהן. ר' אליעזר אומר ששה נשתיירו מהן וכמה נער כותב יי. הוי עשרה נשתיירו

צער... עני אחו אנו אני ירושלים לעיים הנני קורא לכל משפחות הארץ. אמר צויתי אותם שיכנסו שנאמר (ירמיה א טו) פגעתי בהם. אבל אלו נכנסו ברשות ואני לו הקב"ה הללו נכנסו שלא ברשות לפיכך הארץ. ואלו הערלים הנחתם שיכנסו. אמר לפניך ויצא מצורע ולא עוד אלא שרעשה עוויה לא נכנס אלא לכבודך להקטיר קטרת אהרן קדושים נכנסו להקריב ונשרפו. וכן והור הקרב יומת. ולא הור בלבד אלא בני ליכנס ולא כתבת בתורה (במדבר א כא) ויצת אש בציון. לכך אמר אסף הנחת אותם אומר (איכה ד יא) כלה הי חמתו. במה חמתו בעצים ובאבנים ולא בבניו. וכן הוא אמר אסף לא יפה עשה הקב"ה שהפיג את אחי יורש אותי ומוטב שיירשני בני. כך ולא הרגתיו בחמתי שאם הרגתיו בחמתי בן של בני שאני יכול לעשות יותר יפה הימנה אמר המלך לא יפה עשיתי שקרעתי חופתו לאשפה עד שנקרע כולו והשליך הבן משם. לחופתו של בנו והיה מחתך ומקרע ומשליך לאביו מה עשה המלך כיון שכעס נכנס שהיה לו בן והיה קשה ולא היה שומע אומר מזמור לאסף אלקים. משל למלך פורעין חובו ומזמרין להקב"ה. וכן אסף מו) שמחה לצדיק עשות משפט. הצדיקים וכתיב מזמור. זה שאמר הכתוב (משלי כא ודוד עולה במעלה הר הזיתים עולה ובוכה. וכיוצא בו אתה אומר (שמואל-ב טו ל) וכי מזמור היה לו לומר אינו אלא בכיה. מזמור לאסף אלקים באו גוים בנחלתך.

ואני מחדשה שנאמר (ישעיה ס יו) חחת הנחשת אביא זהב. אמר לפניו רבונו של עולם הרי את מחדש את אלו בניך שנהרגו מה תעשה שנאמר נחנו את נבלת עבהיך מה תעשה שנאמר נחנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידיך. וכי מאכל לעוף השמים בשר חסידיך. וכי מוינים היו והלא כתיב (ירמיה ה ח) סוסים מוינים משכים היו איש אל רעהו ילצהו. אמר אסף כיון שנעשה בהן דין חסידים היו. וכן הוא אומר (דברים כה ב) והיה אם בן הכות הרשע. בתחלה נקרא רשע ואחר שנקלה נקרא אחיך שנאמר (שם) ונקלה אחיך לעיניך:

יאמר ברוך הי ואעשיר: לא נאשם. וכתיב (זכריה יא ה) ומוכריהם אנו אשמים עליהם שנאמר (שם נ ז) אמרו לשכנינו. ולא עוד אלא שהם אומרים אין אלא שמחרפים אותנו שנאמר היינו חרפה הי יוציאו את עצמות מלך יהודה. ולא עוד וכן הוא אומר (ירמיה ה א) בעת ההוא נאם יכלה. אין לו נפש ובשר גובה מן העצמות. וכן הוא אומר (ישעיה י יח) מנפש ועד בשר גובה מן הנפש יצאה הנפש גובה מן הבשר. ואין לו ממה לפרוע. אבל הקב"ה אינו כן אמר לו אין לי מה יש לו עליו לעשות הואיל אדם לחבירו מאה מנה אומר לו תן לי מעותי העצמות לא היו מניחין לקבור. אם חייב בשר חסידיך לחיתו ארץ להודיע שאפילו (שם יב כד) על הארץ תשפכנו כמים. שפכו דמם כמים. כדם בהמה שנאמר

תהלה פ

אמר רבי אחא הוא יואל הוא אביה: אומר משנהו כלאב ששינה את מעשיו. זה היה רשע אף זה היה רשע. ר' יהודה אביה. ר' יהודה בר סימון ורבנן אמרי מה אחד אומר (דברי הימים-א ו יג) שם הבכור (שם ח ב) ויהי שם הבכור יואל. וכתוב (שמואל-א ז ו) ויאמרו שם חטאנו לה'. לה) הנני נשפט אותך על אמרך לא הטאתי. שהוא אומר לא הטאתי שנאמר (ירמיה ב אמר הנביא כלום אתה דן את האדם אלא יהושע הכהן בר נחמיה בשם רבי יצחק אמר פתואל שהיה מסלסל בשערו כבתולה. די נתקיימה. ורבנן אמרי למה נקרא שמו רבותינו הפרשה הזאת בימי יואל בן פתואל הרטיבו מעשיכם כשושנה הזאת. אמרו הבנות. אמר רבי אחא אמר הקב"ה ב ב) כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין האזינה. זה שאמר הכתוב (שיר השירים למנצח אל שושנים. רועה ישראל

אותך רעות כביכול שעברנו על מצוותיך. אחיו רעות והוא גמלם טובה אף אנו גמלנו תנחומא בשם ר' אבין מה יוסף גמלו אותו אתה כלכל אותנו לפי מעשינו. אמר רי שנאמר (שם מז יב) לחם לפי הטף. אף הבא. מה יוסף כלכל את אחיו לפי מעשיהם כונס אותנו מחיי העולם הזה לחיי העולם כינס משנת השובע לשנת הרעב אף אתה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. מה יוסף (שם טו) האלקים הרועה אותי. הוי רועה מכל רע. והפרנסה על ידי עצמו שנאמר (בראשית מה טו) המלאך הגואל אותי הגאולה. שהגאולה על ידי מלאך שנאמר שמואל בר נחמני ואף הפרנסה גדולה מן הגאולה פלאים אף הפרנסה פלאים. א"ר הפרנסה בכל יום אף הגאולה בכל יום. ומה פרנסה אף שנת הפרנסה גאולה. ומה רועה ישראל האזינה. מה שנת הגאולה

אתה גמול לנו טובות. הוי נוהג כצאן יוסף:

לפני אפרים ובנימין ומנשה. חמשה דברים ישנים בעולם. הגבורה שנאמר עוררה את גבורתך. והקשת שנאמר (חבקוק ג מ) עריה תעור קשתך. והחרב שנאמר (זכריה יג ז) חרב עורי על רועי. והזרוע שנאמר (ישעיה נא ט) עורי לבשי עז זרוע ה'. והקנאה (שם מב יג) כאיש מלחמות ה'. והקנאה (שם מב יג) כאיש מלחמות יעיר קנאה. הוי לפני אפרים [ובנימין] ומנשה וגוי. ולכה לישועהה לנו. אמר רבי הישועה שלך היא. אלקים השיבנו והאר הישועה שלך היא. אלקים השיבנו והאר פניך ונושעה. אמר רבי אין לנו אלא הארת פניך:

שתמלא עליהם רחמים: לי דמעתי לחם וגוי. על אחת כמה וכמה כלחם כענין שנאמר (תהלים מב ד) היתה שעיניהם זולגות בכל יום ודמעתם תדירה בעולם הזה. לכשתבוא לראות עלבון בניך בשלטת אותו בכל העולם ונתת לו שלוה בזכות שלש דמעות שהוריד אותו רשע שמלאי אמרה כנסת ישראל רבון העולמים רבי אבין אמר ואית דאמרי משמיה דרבי לכך בדמעות שליש אחד משליש דמעה. שליש. ר' ברכיה אומר שליש דמעה הוריד בדמעות שליש. שלש אינו אומר אלא והשלישית קשורה בעינו שנאמר ותשקמו מעינו. אי מעינו הימין ואי מעינו השמאל אומר שלש דמצות הוריד צשו הרשצ האכלתם לחם דמעה וגוי. ר' אלעזר

גפן ממצרים תסיע. מה הגפן הזה בוצרין אותה והיא שותקת דורכין אותה והיא שותקת ובסוף היין שלה משתה לאדם ומפלת אותו. כך ישראל לאומות העכו"ם. ומה הגפן הזה משליכין עליו גולגליות

לאקה על ראשו. כך ישראל עואמר (ירמיה ב ג) קדש ישראל להי ראשית תבואתו וגוי. למה פרצת גדריה. כשם שהכרם הזה שנפרץ הכל עולין בו ובוזזין אותו. כך ישראל בבל מדי יון אדום בא שלטון בוזזו בא שר צבא בוזזו שנאמר וארוה כל עוברי

LLL:

אשו הרשע גונב וגוול וחומס ומראה כאילו פורס טלפיו כלומר ראו שאני טהור. כך את החזיר כי מפריס פרסה הוא. מה החזיר אלא משה ואסף. משה אמר (ויקרא יא ז) אמר לא פירש נביא בשביל מלכות רביעית מן ימא. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון דכתיב (דניאל זג) ארבע היון רברבן סלקן אלו העכו"ם שנמשלו כחיות הים. הדא הוא מדבר. הוי מדבר ים. דבר אחר מדבר ים ליבשה מיד מתות. ואם לאו הרי הם כחיות אם זכיתם הרי הם כחיות הים שהן עולות ים למה מדבר ואם מדבר למה ים. אלא אומר (ישעיה כא א) משא מדבר ים. אם מן חזירתא דחורשא. כיוצא בדבר אתה וידגו לרוב. כך ישראל. ואם לאו מיער. הרע שולטת בהן שנאמר (בראשית מה טו) זכית מיאור. מה דגים שביאור אין עין יכרסמנה חזיר מיער העי"ן תלויה. אם שרי ירענה זה איסרטקולין. דבר אחר יכרסמנה חזיר מיער. זה המלך. וזיז

> הם דינים של אמה. אסף אמר יכרסמנה הזיר מיער. רבי פנחס ורבי חלקיה בשם רבי סימון אמרי מעשה היה בשלטון אחד שדן ביום אחד מכשפין ונואפים ורוצחין. ואמר לסנקליט שלו שלשתן עשיתי בלילה אחת. הוי יכרסמנה חזיר מיער:

> ונושע: יוחנן אנו אין לנו אלא הארת פניך הושיענו את עמו. ה' אלקים צבאות השיבני. אמר ר' ממך שנאמר (שמואל-א יב כב) לא יטוש הי יהיה מושבך. על בן אמצת לך ולא נסוג שנאמר (בראשית כז לט) משמני הארץ ברשע אותה שבועה שנשבעת לו בימינך יצחק אמר תהי ידך מצויה להפרע מעשו תהי ידך מגנת על איש ימינך. אשר נטע ימינך. תהי ידך על איש ימינך. אלא כסוחה וכל דבר שנכסח מחליף. וכנה כסוחה. ואחרינא אמר אינו אומר עקורה כסוחה. ר' שילה ורבנן חד אמר שרופה כא א) והי פקר את שרה. שרופה באש ה) הבט נא השמימה. וראה ופקוד (שם אליך. תהי ידך על איש שאמרת (שם טו שאמר לאברהם (בראשית יה י) שוב אשוב ר"ג בשם רי יעקב דקסרין אמר אותו ופקוד גפן זאת וכנה אשר נטעה ימינך. אלקים צבאות שוב נא הבט משמים וראה

תהלה פא

כו) ראה ריח בני כריח שדה. יעקב קרא יראה. יצחק קראו שדה שנאמר (שם כז קראו הר שנאמר (בראשית כב יד) בהר הי ויעקב היו אוהביו של הקב"ה. אברהם שמך אני קורא אותו. כך אברהם יצחק אני שהיה פלטין מתחלה. אמר לו חייך על לבנות פלטין במקום הזה. אמר לו זכור בוא ובא אצל השלישי ואמר לו אני רוצה לו זכורני שהיה פה מתחלה שדה. הניחו גם אני לבנות לי פלטין אחד במקום הזה. אמר בניה אותו ובא אצל השני ואמר לו מבקש לו אוהבו זכור אני שהיה פה הר תחלה. המקום הזה שאני רוצה לבנות פלטין. אמר קרא לאוהביו הביא הראשון אמר לו ראה שהיה לו ג' אוהבין ובקש לעשות פלטין א' אחת לאחת למצוא חשבון. משל למלך לחשבון גדול חלמוד לומר (קהלת ז כז) שבמנין מנין שאפילו פרוטות מצטרפות סואן ברעש. אין לי אלא דבר שבמדה וחצי תרקב מנין שנאמר (שם ט ד) כל סאון בשלחה תריבנה. אין לי אלא סאה תרקב מודדין לו שנאמר (ישעיה כז ה) בסאסאה האבות. שנו רבותינו במדה שאדם מודד בה יעקב. דבר אחר למה הזכיר יעקב מכל איני מזכיר אלא יעקב לבדו. הריעו לאלקי האבות יש בהן פסולת ויעקב אין בו פסולת הביט און ביעקב. אמר אסף הואיל וכל אלא יעקב לבדו. הוי (במדבר כג כא) לא יפה רעיתי ומום אין בך. לפיכך לא הזכיר הרא הוא דכתיב (שיר השירים ד ז) כולך מט כח) כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. אבל יעקב כולו בקדושה שנאמר (בראשית קטורה. וראה שיצא מיצחק עשו ואלופיו. שיצא פסולת מאברהם ישמעאל וכל בני ליעקב ולא לאברהם ולא ליצחק. ראה הביט און ביעקב. מה ראה בלעם להזכיר עזנו. זה שאמר הכתוב (במדבר כג כא) לא למנצח על הגתית לאסף הרנינו לאלקים

אותו פלטין שנאמר (שם כה יז) אין זה כי אם בית אלקים. אמר לו הקב"ה חייך אתה קראת אותו בית עד שלא נבנה על שמך אני קורא אותו שנאמר (ישעיה ב ג) לכר ונעלה אל הר ה' ואל בית אלקי יעקב. וכן ירמיה אומר (ירמיה ל יח) כה אמר ה' הנני שב שבות אהלי יעקב. ועוד אסף קישט את דבריו ולא הכיר בתרועה אלא ליעקב שנאמר הריעו לאלקי יעקב:

שאו זמרה וחנו חוף. ר' חייא בר אבא אמר הוא נבל הוא כנור. ר' שמעון אמר בל לעצמו כנור לעצמו נימין ויחדוח בין זה לזה. אמר רב הונא בשם רבי אסי על ידי עור שאינו עובד ועל ידי נימין ויחידוח. זמר. א"ר יהודה ברבי אלעי בעול הזה ולמה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני על ידי נימין ויחידוח (וכמה נימין ביחידות) על ידי נימין ויחדוח (וכמה נימין ביחידות) שבעה נימין בכנור שנאמר (חהלים קיט שמונה שנאמר (שם יב א) למנצח על השמיניח. ולעחיד לבוא עשר שנאמר (שם העמיניח. ולעחיד לבוא עשר שנאמר (שם צב ד) עלי עשור ועלי נבל:

תקעו בחדש שופר. זה שאמר הכחוב (שם פט טז) אשרי העם יודעי חרועה ה' באור פניך יהלכון. יודעי חרועה זה נור המדבר שהיו חונין בחרועה ונוסעין החרועה שנאמר (במדבר י ד) ואם באחת יחקעו. ה' באור פניך יהלכון שנאמר (שמוח יג כא) וה' הולך לפניהם יומם. דבר אחר אשרי העם אלו הזקנים שמעברין אח הענה וקובעים אח החדשים. באור פניך. הענה וקובעים אח החדשים. באור פניך. ר' אבהו אמר זה הקב"ה שמסכים עמהם. א"ר יוסי בן יעקב בשם רבי אחא (בראשית מט כא) נפתלי אילה שלוחה הנוחן אמרי שפר. אלו דברי תורה שנחנו על ידי שופר שנאמר (שמוח כ טו) אח קול השופר. לכך

תקעו בחדש שופר. אמר רבי יאשיה והלא אומות העכו"ם יש להם ספק ידים אלא ישראל הם יודעים לרצות להקב"ה בשופר דבר אחר אשרי העם אלו ישראל שיודעין לרצות להקב"ה בראש השנה. באור פניך יהלכון זה יום הכפורים שהקב"ה מוחל להם ומאיר להם. תקעו בחדש שופר. באיזה חדש בכסא שהחדש מתכסה בו ואי זה הוא זה ראש השנה. תקעו בחדש

שופר. רבון אמרי חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם ואני מכסה על עונותיכם שנאמר (תהלים פה ג) נשאת עון עמך כסית כל הטאתם. אמר ר' ברכיה בשם רבי אבא שפרו מעשיכם וחדשו מעשיכם. ומה שופר זה תוקע מזה ומוציא מזה כך כל קטיגורין שבעולם מקטרגין לפני אני שומע מזה ומוציא מזה. הוי תקעו בחדש שופר:

תהלה פב

מזמור לאסף אלקים נצב בעדת אל. זהר שאמר הכתוב (דברים א יו) לא תכירו פנים במשפט. וכן יהושפט אומר (דברי הימים-ב יט ו) כי לא לאדם תשפטו כי לה' ועמכם בדבר המשפט. זה הקב"ה. אמר להם הקב"ה הוו יודעין כי עמכם אני יושב שנאמר אלקים נצב בעדת אל. ונאמר (ישעיה סא ה) אני ה' אוהב משפט ונאמר (ישעיה אח) אני ה' אוהב משפט ומלאכי ג ה) וקרבתי אליכם למשפט. הוי (מלאכי ג ה) וקרבתי אליכם למשפט. הוי

עד מתי תשפטו עול. ואתם נושאים פנים לרשעים שנאמר פני רשעים תשאו סלה. רצוני לעשות משפט. שפטו דל ויתום והצדיקו עליו את הדין לא בשביל שהוא עני תגזלו משל עשיר. ולמה (תהלים כד

> א) להי הארץ ומלואה. שלי הוא העולם ואני אמרתי להעשירו ואתם נוטלין את שלו. לא ידעו ולא יבינו בחשכה יתהלכו. אין יודעין לדון את הדין ועל כך העולם מתמוטט שנאמר ימוטו כל מוסדי ארץ:

> אני אמרתי אלקים אתם וגוי. מצוה אחת צויתי לאדם ולא עמד בה וגרשתיו מיד שנאמר (בראשית ג כד) ויגרש את האדם. אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו. אלו שרים של מעלה שנאמר (ישעיה כד אלי יפקוד ה' על צבא מרום במרום. קומה אלקים שפטה הארץ כי אתה תנחל. העבר את אלו ותהא אתה מולך במשפט ושופט עליהם שנאמר (תהלים ט ח) וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו:

תהלה פג

אל תחרש. אל תחרש ואל תשקום אל (שמות יד יג) הי ילחם לכם וגוי. לכך (איכה ב י) ישבו לארץ ידמו. החרשתנו. דמי לך. אתה דומם ואנו דוממים שנאמר תתני דמי לו עד יכונן וישים. הוי אלקים אל ירושלים הפקדתי שומרים. (שם ז) אל וכן ישעיה אומר (שם סב ו) על חומותיך כו) מקים דבר עבדו ועצת מלאכיו ישלים. לו אל דמי והוא שומע שנאמר (ישעיה מד שנאמר (שם עה סה) ויקץ כישן הי. אומר מד כד) עורה למה תישן. והוא מתעורר אל תישן והוא מתעורר שנאמר (תהלים שנאמר (שם י לו) שובה הי. אומרים לו (במדבר י לה) קומה הי. שוב והוא שב מה תעשה אומר לו קום והוא קם שנאמר מלך שלטון. הצדיקים אומרים להקב"ה לא ידע דבר רע. (שם ד) באשר דבר שאמר הכתוב (קהלת ה ה) שומר מצוה שיר מזמור לאסף אלקים אל דמי לך. זה

עד שאחה רואה בעלבון בניך. וכן הוא אומר (תהלים פג ג) כי הנה אויביך יהמיון. (ישעיה יז יב) הוי המון עמים רבים כהמוח ימים יהמיון:

על עמך יערימו סוד. באין על עמך בעביל שאנו מקיימין את התורה שנאמר (תהלים כה יד) סוד ה' ליראיו. יתיעצו על צפוניך. נוטלין עצה על מזבחך לעקרו. הדא הוא דכתיב (ויקרא א יא) על ירך המזבח צפונה. שלא נקריב קרבנות לפניך:

אמרו לכו ונכחידם מגוי. כל זמן שישראל קיימין הוא נקרא אלקי ישראל. ואם נעקר ישראל אלקי מי נקרא. כי נועצו לב יחדו. כל מה שהם עושים ומרגישים עלינו בשבילך הוא שנאמר (תהלים ב ב) על הי ועל משיחו:

תהלה פד

למנצח על הגתית לבני קרח. זה שאמר הכתוב (ישעיה סג ו) ואבוס עמים באפי. מה עלינו לומר (שם ז) חסדי ה' אזכיר. וכל מי שהוא רואה את הגת הוא נותן נצחון. ישעיה ראה אותו ואמר חסדי ה' אזכיר. ראה אותו דוד ואמר עליה מזמור על הגתית. ראה אותו אסף ואמר עליה (תהלים פא א) על הגתית לאסף. ראו אותה בני קרח ואמרו על הגתית לבני קרח:

מה ידידות משכנותיך. מה ידידות הן שבשבילן אתה עושה את הגת הזו שכל מי שפושט ידו בבית המקדש עתיד ליחנו מי שפושט ידו בבית המקדש עתיד ליחנו הגון הגת. וכן הוא אומר (ישעיה סו ו) קול שאון מעיר. ממה שעשו בעירך. קול עאון מהיכל, ממה שעשו בהיכלך. הוי מה ידידות משכנותיך. בית המקדש נקרא ידיד ומי שבנאו נקרא ידיד שנאמר (שמואל-ב כה) ויקרא שמו ידידיה. ומי שנבנה בחלקו נקרא ידיד. וכן הוא אומר (דברים לג יב) לבנימין אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו. וכן דוד אמר (תהלים ס ז) למען ידידיך:

נכספה וגם כלתה נפשי. ולא משל עכשיו אלא משהיו ישראל בים נתאוו לבית המקדש שנאמר (שמות מו יג) נחית בחסדך עם זו גאלת וגוי. תביאמו ותטעמו. אמרו ישראל עד מתי יהו שונאין אותנו ואומרים (משלי כז ה) כצפור נודדת מקנה וגוי. ואין היש אלא הקב"ה שנאמר (שמות מו ג) הי איש מלחמה. ואומרים שאין הקב"ה הי איש מלחמה. ואומרים שאין הקב"ה חוזר לביתו שנאמר (משלי כז ה) כן איש מוזר ממקומו. וכן הוא אומר (תהלים יא א) נודו הרכם צפור. ולא אמר כיונה

> אלא כצפור. היונה הזו נומלין גוזליה והיא חוזרת למקומה שנאמר (הושע ז יא) כיונה פותה אין לב. אבל הצפור הזו אינו כן אלא ילדה במקומה ונומלין את גוזליה אינה חוזרת למקומה. וכך משלו הרשעים הקב"ה וישראל אומר להם גם צפור מצאה בית ודרור קן לה:

> אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. אשרי מערי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה. אשרי מדם עוז לו בך. יכול לכל תלמוד לומר מסלות בלבבם. עוברי בעמק הבכא מעין ישיתוהר. עמק הבכא זה גהינם. אמר רבי אלעזר דהוא קטלא. מעין ישיתוה עהדמעות שלהן נמשכות כמעין. גם ברכות יעטה מורה. אמר ר' יוחנן מלמד מקילוסו של הקב"ה עולה מגיהנם יותר מגן עדן שכל מי שרואה את עצמו למעלה מחבירו מקלס להקב"ה ואומר אשראי למעלה מוה. וכן כל אחד ואחד מקלס להקב"ה שהוא למעלה מחבירו ענאמר גם להקב"ה שהוא למעלה מחבירו עואמר גם להקב"ה עודים יפה למדת ויפה הורית ולא

ילכן מחיל אל חיל. אמר רבי יונה בשם רבי לוי אין נחת רוח לחברים לעתיד לבוא עד היכן אמר רבי פנחס עד יראה אל אלקים בציון. ה' אלקים צבאות שמעה תפלתי. אמר ר' לוי אגיסטרון זה נתן משה ליהודה שנאמר (דברים לג ז) שמע ה' קול יהודה. לפיכך אמר ה' אלקים צבאות שמעה תפלתי. וכן הוא אומר (תהלים פו א) המה ה' אזנך ענני כי עני ואביון אני:

שמעינן:

תהלה פה

לא בחיים ולא במתים. וכן הוא אומר ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עוון מי מכפר על עמו אדמתו. אשריהם יושבי שנאמר (דברים לב מג) וכפר אדמתו עמו. נשוא עון. הרי החיים. מנין אף המתים שנאמר (ישעיה לג כד) העם היושב בה נושא עונם הארץ אשר הם יושבים עליה עון עמך כסית כל חטאתם סלה. מי את שבתותיה. לכך רצית ה' ארצך נשאת הוא אומר (ויקרא כו לד) אז תרצה הארץ שעה היא מרצה מעשיה להקב"ה. וכן השמיטים וכל המצוות שנצטוו בהן אותה גליהן אם הוציאו את המעשרות ועשו את מעשיה להקב"ה והמצוות שנצטוו ישראל ומהפך ומסתכל ונותן עיניו בה עד שתרצה אשר הי אלקיך דורש אותה. הקב"ה הופך זה שאמר הכתוב (דברים יא יב) ארץ למנצח לבני קרח מזמור. רצית הי ארצך.

וחייתם: הנגי פותה את קברותיכם. ונתתי רוהי בכם כשם שאמר יחזקאל (יחזקאל לז יב-יד) אין אתה מקבלנו הלא אתה תשוב תחיינו הלעולם תאוף בנו אם אנו עושים תשובה פה ה) שובנו אלקי ישענו. מה אתה אומר לעצמנו אלא שנינו כאחד שנאמר (תהלים עטעע עא אטי עמוב עמצמך ולא אנו נשוב והנחם. ואתה אומר לא כי אלא ישראל שנאמר (תהלים צ יג) שובה הי עד מתי שובבים. והן אומרים לך שוב אתה תחלה מתי אתה אומר (ירמיה ג יד-כב) שובו בנים יד ה) ארפא משובתם. אמרו בני קרח עד יג) והנחתי חמתי. וכן הושע אומר (הושע כל עברתך. וכן יחזקאל אומר (יחזקאל ה כמוך נושא עון ועובר על פשע. אספת נשאת עוון עמך. (מיכה ז יה) מי אל

תהלה פו

תפלה לדוד המה ה' אזנך. אמר ר' ליר אגיסטרון זה נחן משה ליהודה בשעה שביקש ליפטר מן העולם שנאמר (דברים לג ז) וזאת ליהודה ויאמר. לפיכך המה ה' אזנך ענני. שמרה נפשי כי חסיד אני. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר (ירמיה ג יב) המר רבי אבא בשם רבי אלכסנדרי כל מי אמר רבי אבא בשם רבי אלכסנדרי כל מי עשומע קללתו ושוחק וספק בידו למחות נעשה שותף להקב"ה שכן הוא שומע יכול לאבון בשעה אחת ושותק. אף דוד כן היה שומע קללתו ושוחק. לפיכך שמרה נפשי כי חסיד אני:

חנני ה' כי אליך אקרא כל היום. וכי איפשר לו לאדם להתפלל כל היום אלא העולם הזה שהוא יום לאומות העכו"ם ולילה לישראל. הוי כי אליך אקרא כל היום. שמח נפש עבדך כי אליך ה' נפשי אשא. בר קפרא אומר אם יש לו לאדם עבד אם יאמר לו אני לוקח לך בגד מיד משמחו. מה אם בשר ודם אומר לו לעבדו כך משמחו אנו על אחת כמה וכמה שאנו עבדיך. הוי שמח

IGM KELL:

כי אחה ה' טוב וסלח. אמר רבי פנחס הכהן כף מאזנים מעויין כאן עוונות וכאן זכיות. מה הקב"ה עושה חוטף שטר אחד מהחובות ומיד הוא מטה לכף זכות שנאמר (בראשית לט כא) ויט אליו חסד. ורבנן אמרי מסייע לכף של עוונות ומעלהו ומיד הזכיות מכריעות שנאמר (מיכה ז יח) מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע:

אין כמוך באלקים הי. מלך בשר ודם בונה את התחתונים ואחר כך בונה העליונים אבל הקב"ה אינו כן בנה את העליונים

> המלאכים במזמור למעלה: ורבי יוחנן אמרי בשני או בחמישי נבראו נושא עמו במשאו. חדע לך שכן רבי הנינא נומלין עמו במשאו. אבל הקב"ה אין אדם עמו למה שהם מקולסין עמו בקלוסו והם ודם מקלסין אותו בפניו ומקלסין אפרכיו ועושה נפלאות וגוי. אמר רבי תנחום בשר קרל. ויכברו לשמך. למה כי גדול אתה ולא בעון (פי' רוצים ולא רוצים) תבירי אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ה'. בעון והארץ. הוי אין כמוך באלקים הי. כל גוים שנאמר (שם ב ד) אלה תולדות השמים צורה. ושמים וארץ צורתו של הקב"ה חיה. ואדם בצורתו של הקב"ה ועושה שנאמר (שם כ) ישרצו המים שרץ נפש מושה צורה אבל הקב"ה צורתו עושה צורה השמים ואת הארץ. בשר ודם אין צורתו (בראשית א א) בראשית ברא אלקים את ואחר כך בנה את התחתונים שנאמר

> של שאול. הוי כי חסדך גדול עלי והצלח אמר דרכן של מנאפים היא נתונה בעמקה מהו והצלת נפשי משאול תחתיה. רבי יודן וביצר רע שלא יהא בהם עקף. א"ר הייא דרכך. אודך הי אלקי בכל לבבי. ביצר טוב ליצר טוב שנאמר (תהלים כז יא) הורני הי מבקש כך הוא ליצר הרע אין אתה מדריכו העול בעל כרחה ומדריך אותה להיכן הוא מכלשת לקבל עול את עושה לה לקבל שאינה חורשת שתחרוש. מה דבר שאינו בעול מעליה ונותן על שתיהן ועושה לאותה ואחת שאינה חורשת מה הוא עושה נומל לאדם אחד שהיו לו שתי פרות אחת חורשת חנינא בר אבהו משל למה הדבר דומה אמר ר' יצחק אית דאמרי לה בשם ר' הדרך השטני בשבילך. הוי הורני הי דרכך. רבונו של עולם אם ראית אותי יוצא מן הורני הי דרכך. אמר דוד לפני הקב"ה

נפשי משאול תחתיה:

ותוהא כביכול. הוי ארך אפים: באף לכלות הן באין בכנופיא ואני מקבלן אמר הקב"ה שאם אכעס על בני עד שיבוא רחוק הוא. שנאמר באים מארץ מרחק. בשם רבי לוי מלאך שהוא ממונה על האף ממדינתו שלא יחבלו המדינה. א"ר ברכיה אותה. מה עשה אותו המלך הרחיק אותן שמורדת בו שולה אותן והולכין ומחריבין למלך שהיה לו לגיונות רעים וכל מדינה באים מארץ מרחק ה' וכלי זעמו. משל הוא מרחיק את האף שנאמר (ישעיה יג ה) אבל התחיל לגבות גובה וכשמאריך רוחו רבי תנחום בר חייא מאריך רוחו תחלה להם טובה ושלוה. אמר רבי אחא בשם מאריך רוחו עם הצדיקים וחוזר ומשפיע מאריך רוחו עם הרשעים וחוזר וגובה מהם רחום וחנון. אמר רבי שמואל בר נחמני אלקים זדים קמו עלי וגוי. ואתה ה' אל

פנה אלי וחנני. אמר דוד רבונו של עולם תפנה מכל עסקיך ופנה אלי וחנני. עשה עמי אות לטובה באחיתופל. כי אתה עזרתני בחושי הארכי. ונחמתני בנתן הנביא שאמר (שמואל-ב יב יג) גם הי העביר חטאתך:

דבר אחר עשה עמי אות לטובה. ביעקב נאמר הפסוק הזה. עשה עמי בעשו ואלופיו. כי אתה הי עזרחני ברחל. ונחמתני בלבן. דבר אחר מדבר בישראל. בשעה שהיתה לשון של זהורית נתלה על פתח ההיכל מתלבן היו יודעים שנשמעה תפלתם. הוי עשה עמי אות לטובה. ויראו שונאי ויבושו שהיו אומות העכו"ם אומרים אינו נמחל להם. דבר אחר עזרחני בראש השנה. ונחמתני ביום הכפורים שנאמר לטהר אתכם מכל הטאתיכם:

תהלה פו

ראיתי. אמר לו ריקה אילמלא לא ראית לא דרוש כי לך נאה לזרוש כזרך שאמרת כך כי אתא חזייה דהוה קא דריש אמר לו רבי לו עתיד הקב"ה להעמידן בשערי ירושלים. ברום עשרים. אמר להן הללו למי. אמרו מנסרים אבנים טובות וחוקקים אותם עשר הפליגה ספינתו לים ראה מלאכי השרת לא משכחינן כולי האי משכחינן. לימים תלמיד ואמר השתא כביעתא דצוצילתא ומעמידן בשערי ירושלים. לגלג עליו אותו ומרגליות חקוקות עשר ברום עשרים עתיד הקב"ה להביא אבנים גדולות טובות יוחנן הוי קא דריש ושעריך לאבני אקרח מזוזות ושתי פשפשים של אבן אחת. רבי מעואל שער הגדול של ירושלים שתי לאבני אקדה. אמר רבי יהודה בשם רי וכדין. הוי ושמתי כדכד שמשותיך ושעריך וחד אמר ישפה. אמר הקב"ה ליהוי כדין וחוקיה בני רבי חייא. חד אמר שוהם ואמרי לה תרי אמוראי במערבא יהודה בה תרי מלאכי ברקיע מיכאל וגבריאל. רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא פליגי (שם יב) ושמתי כדכד שמשותיך. אמר הפטיש ונשבר הסדן וסנפירנון לא נשבר. הסדן והיה מכה בפטיש על הסדן נחלק סנפירינון על מנת לבודקה. הניחה על כחלא. מעשה באדם אחד שלקח אבן של יא) ויסדתיך בספירים מרביץ בפוך. אבני בעולם הזה אני מייסר אותך. (ישעיה נד בים. לא נוחמה. אמר הקב"ה לישראל כענין שנאמר (יונה א ד) ויהי סער גדול מטולטלת. שטלטלתי אותם בעולם הזה אמר ר' יצחק עניה ממעשים. סוערה (ישעיה נד יא) עניה סוערה לא נוחמה. ובתי מדרשות. דבר אחר זה שאמר הכתוב שערים המצויינין בהלכה מכל בתי כנסיות אוהב הי שערי ציון. אמר הקב"ה אוהב אני לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קדש

לרח שיר מזמור יסודתו בהררי קדש: כדין אני אומר לך שירין וזמירין. הוי לבני שלום. אמרו לו בני קרח אימתי תעביד כעפר שנאמר (תהלים קמז יד) השם גבולך מכאן שהכסף והזהב לפני מלך המשיח הוא מה אני חייב לך שנים ושלשה זהובים טול המשיח. והם הולכים אצלו והוא אומר לו על חבירו והוא אומר לו נלך אצל מלך לבוא אדם יש לו שנים ושלשה זהובים חוב ומרגליות טובות. אמר רבי יודן לעתיד גבולך לאבני חפץ של אבנים גדולות טובות שדותיהן בחצובות אבל לעתיד לבוא כל בנימן בר לוי לפי שבעולם הזה הם מתחמין (שם) וכל גבולך לאבני חפץ. אמר רבי ברום עשרים. הוי ושעריך לאבני אקדה. אחת והוא ראה אבן אחת עולה מן הים עשר שער גדול שתי מזוזות ופשפשין של אבן דהוה מטייל והיה תמה על הדבר הזה אפשר פנחס הכהן בר חמא מעשה היה בחסיד אחד עיניו בו ונעשה גל של עצמות. אמר רבי באמנת מלגלג על דברי הכמים אתה נתן

על עולם בזכות שני הרים של קרושה הר סיני והר המוריה. א"ר פנחס בשם רבי ראובן עתיד הקב"ה להביא לסיני ולחבור ולכרמל וליתן ירושלים בראשן שנאמר (ישעיה ב ב) נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. אמר רבי חנינא ולא עוד אלא שעתיד להיות מומר והן עונין אחריו שירין וומירין שנאמר (שם) ונשא מגבעות. אין ונשא אלא לשון שירה כמו שנאמר (דברי הימים-א טו כב) וכנניהו שר הלוים במשא

אוהב הי שערי ציון. בכל מדינה ומדינה יש למלך פלטין אחד למי אוהב יוחר מכולן פלטין שהוא בתוך מדינתו. כך אמר הקב"ה

LYL:

אני מחבב שערי כנסיות ובתי מדרשות ולמי אני מחבב מן הכל לציון שהוא פלטין שלי:

נכבדות מדובר בך. זה חזקיה שנאמר (מלכים-ב כ כ) ואשר עשה את הבריכה ואת התעלה ויבא את המים. הוא חזקיה שסחם מי גיחון שנאמר ויבא את המים העירה. שהוא סודרן לפי שאינו מדבר העירה. שהוא סודרן לפי שאינו מדבר העירה. שהוא סודרן לפי שאינו מדבר מירה וזקיה עושה זמי סדרן טב מייתי (ישעיה נה א) הוי כל צמא לכו למים. מה היה חזקיה עושה חמי סדרן טב מייתי מה היה חזקיה עושה דמי סדרן טב מייתי מדובר בך. רבי חנינא בר אידי אמר למה אומרים ישראל את השם במקדש בפירוש ובמדינה בכנויו (דברים כח נח) ליראה את השם הנכבד שנאמר נכבדות מדובר בך. ואן איתמר בקרייתיה שנאמר עיר האלקים מלה:

אוכיר רהב ובבל. א"ר יוסי בר סימון עחידין כל האומות להביא דורונות למלך המשיח שנאמר (שיר השירים ד ה) תשורי מראש אמנה. אמר ר' סימון למה נקרא היי מסתכל בה ומזמר האי כענין שנאמר (איוב ז ה) לא תשורני עין אומר להם יש ביניכם ישראל הביאו אותם לי שנאמר (תהלים צו ז) הבו לה' משפחות עמים. עמים הביאו לי משפחותיהם של ישראל. אמר ר' אהא ואומר להם הביאו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון. (שם ה)

> כט כה) הנסתרות להי אלקינו: מהם אקח וגוי אמר הי. והיכן אמר (דברים האונסים אני מקבלם. הוי (שם כא) וגם נמכרו לעבדים ונשתכחו ונעשו גוים על יד אומר זה כהן זה לוי זה ישראל כגון אם מביאין אותם והם באים לילך להם והוא נכבדות שהן מביאין אותן בכבוד. וכשהן מביאין אותן ושוענין אותן בידיהן. מהו שבהן אינן יכולין להשען מה הם עושין הגוים מנחה להי. אמר רי ברכיה הזקנים (שם סו כ) והביאו את כל אחיכם מכל מביאין אותן דורונות למלך המשיח שנאמר ההיא יוב"ל שי. גימטריא בה"ם. שהם ברכיה בשם רבי יהודה (ישעיה יח ז) בעת בעולם הזה ונתנו כבוד לשמו. אמר די הביאו להי כבוד שמו. אותן שכיבדו אותו

> ה' יספור בכתוב עמים. מאותן העמים שהם מביאין את ישראל שהוא כותב אותן עם ישראל. זה יולד שם. כאילו נולדים באותה שעה. הוי זה יולד שם סלה:

> ושרים כחוללים כל מעיני בך. אמר רי יהודה ברבי סימון בשם רי מאיר כשם שהבאר נובע מים חדשים בכל שעה כך ישראל אומרים שירה חדשה בכל שעה. הדא הוא דכחיב ושרים כחוללים כל מעיני בך. רבנן אמרי כשם שאומרים האנשים שירה כך אומרים הנשים שירה שנאמר כל מעיני בך. ואומר (שיר השירים ד יב) גן נעול אחותי כלה גל נעול מעין חתום:

תהלה פח

שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלח לענוח. מהו מחלח. אמר ר' ברכיה אמר הקב"ה לדוד קלס אותי היאך אתה מבקש ואני מוחל לך בקילוסך שאין אדם יכול למצוא אחד מכמה מיני שבחין של הקב"ה. וכן הוא אומר (איוב לז כ) היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבולע. ולמי נחן העות לדוד. שנאמר למנצח על מחלח. שמחל לו הקב"ה. לענות (תהלים קלב א) זכור ה' לדוד את כל ענותו:

ה' אלקי ישועתי. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אין לי ישועה אלא בך ואין עיני מיחלות אלא לך. אמר לה הקב"ה הואיל וכך הוא אני מושיעך. שנאמר (ישעיה מה יו) ישראל נושע בה' תשועת עולמים. נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל. דלית ליה פטרון:

במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר. רבי

חלבו אמר שוכבי קבר כמו חללים אלו דור המבול. אמר ר' אחא אמר הקב"ה הן קראו עכו"ם בשמי אף אני קורא למי אוקינוס והוא פורע להם בשמי שנאמר (עמוס ה ח) הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ הי שמו. דרש רבי אבהו אוקינוס גבוה מכל העולם. אמר לו ר' אלעזר ברבי מנחם ולאו קרא הוא שנאמר וישפכם על פני הארץ:

ואני אליך ה' שועתי. אמר רבי שמואל בר נחמני המלאך הממונה על התפלה הוא מקדים אותה שנאמר ובבקר תפלתי מקדמך. רבי פנחס אומר מלאך שהוא ממונה על התפלה ממתין עד שתתפלל כנסיה אחרונה של ישראל ונוטל כל התפלות ועושה אותן עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה שנאמר (משלי י ו) ברכות לראש צדיק. חי העולמים. הוי בבקר תפלתי תקדמך:

תהלה פט

שנאמר (שם) כי לעולם חסדו. וכן כל בתבונה. ועל ידי מי הם עומדים על החסד. דוד אומר (תהלים קלו ה) לעושה השמים סמכו בחסד. הוי עולם חסד יבנה. וכן כביכול מתמוטט. עד שסמכו הקב"ה. ובמה צרור וסמכו. כך היה הכסא של מעלה לו ארבע רגלים והיה אחד מתמוטט נטל כסא. משל למה הדבר דומה לכסא שיש אלא בחסד שנאמר (שם טז ה) והוכן בחסד ולא השמים בלבד אלא אף הכסא אינו עומד כי אמרתי עולם חסד יבנה אף שמים תכין. אמרו לאיתן על מה העולם עומד. אמר להם חסדי ה' אזכיר. לכך אמר אותן חסדי ה'. חסדים הרבה. וכן ישעיה אומר (ישעיה סג יג) ולך הי חסד. ולא חסד אחד בלבד אלא בחסד אני מקלסך. לכך נאמר (תהלים סב חפצתי ולא זבח. אמר לו דוד חסד הפצת באלה. וכן הוא אומר (הושע ו ו) כי חסד חפצתי. כל מי שמקלסני לא יקלסני אלא אמר לו הקב"ה השכלת (שם) כי באלה האזרחי אני השכלתי משכיל לאיתן וגוי. יתהלל המתהלל השכל וגוי. אמר איתן שאמר הכתוב (ירמיה ט כג) כי אם בזאת אשירה לדור ודור אודיע אמונתך בפי. זה משכיל לאיתן האזרחי. חסדי ה' עולם

לעולם הבא: ו) ויענו כל העם אמן. אמן בעולם הזה ואמן האשה אמן. אמן קבלה שנאמר (נחמיה ח אמן שבועה שנאמר (במדבר ה כב) ואמרה שנאמר (בראשית מב כ) ויאמנו דבריכם. אמנה. אמן שבועה. אמן קבלה. אמן אמנה רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זימרא אמן (שם פט נג) ברוך ה׳ לעולם אמן ואמן. אמר (תהלים קנו) כל הנשמה תהלל יה. ואומר מה לעשות לקלס ולברך. וכן הוא אומר והשליטו בכל טוב כדי לקלסו. ועלינו וכצו ממד וברא את העולם וברא את האדם והן מקלסין אותי. כך היה העולם תהו מונחין לוקח אני עבדים ומאכילן ומשקן אוגרוע מלאות כל טוב ואמר על מה אלו דומה (וכבודו של הקב"ה) למלך שהיה לו אמרתי עולם חסד יבנה. משל למה העולם בר נחמני הפרנסה גדולה מן הגאולה. הוי בכל יום אף הגאולה בכל יום. א"ר שמואל פלאים אף הפרנסה פלאים. מה הפרנסה למה נמשלה הפרנסה לגאולה. מה הגאולה אדם כנגד כל מעשה בראשית. א"ר אלעזר לכל בשר. ללמדך שקשים מזונותיו של המזמור. ואחר כן אומר (שם כה) נותן לחם

ענילה צ

לדוד. מהו אומר (שם יז יד) ממתים ידך סידר תפלה שנאמר (תהלים יו א) תפלה אומר (שם ב) שמעתי שמעך יראתי. דוד (חבקוק ג א) תפלה לחבקוק הנביא. ומהו שאתה צדיק כי אריב אליך. חבקוק אמר ומחר אינני ואני אריב עמך. וכל כך למה צריק אתה הי כי אריב אליך. שאני היום ואתפלל אל הי. ומהו אומר (שם יב א) שם קנטורן. ירמיה אמר (ירמיה לב טו) רבי יהודה ברבי סימון אמר בתוך תפלתן (שמות לב יא) למה הי יחרה אפך בעמך. אל ה' ואומר ה' אלקים. מה כתיב למעלה משה סדר תפלה (דברים ט כו) ואתפלל (שם י יד) כי אחה עמל וכעס חביט. וכן שמעה הי צרק. מה כתיב למעלה מן הענין אמר דכתיב (תהלים יז א) תפלה לדוד א ג) למה תראני עמל ואון תביט. ודוד לחבקוק הנביא. מה כתיב למעלה (חבקוק סגר תפלה שנאמר (חבקוק ג א) תפלה (שם כד) הנה הסוללות באו העיר. וחבקוק (ועל ידי) שקינטר דברים מה כתיב למעלן הי (ואומר) אחרי תתי את ספר המקנה. ירמיה אמר (ירמיה לב מז) ואתפלל לפני סדרו תפלה וקנטרו דברים לפני המקום. יהודה ברבי סימון. רבנן אמרו ארבעה ישראל. הוי תפלה למשה. רבנן ורבי (משלי טו ה) ותפלת ישרים רצונו. אלו ובמה אני חפץ בתפלת הצדיקים. שנאמר הם לפני שנאמר זבה רשעים תועבת ה'. הקרבנות שאתה מקריב לי. למה כי תועבה מאריבין לפני עם התמיד טוב עלי מכל נחת. רוצה לומר הקומץ של סולת שבני אני מקבל קרבנות (קהלת ד ו) טוב מלא כף שבעה מזבחות. אמר לו הקב"ה רשע ממך בלעם לבלק (במדבר כג א-כט) בנה לי בזה הי. זה בלעם ובלק. אימתי בשעה שאמר לו הכתוב (משלי טו ה) זבה רשעים תועבת תפלה למשה איש האלקים. זה שאמר

מו) וזמרי מלך שבעת ימים בתרצה. ואחד מלך. כיוצא בדבר אתה אומר (מלכים-א טז לא) ואחריו שמגר בן ענת. שלא העמיד שופט. כיוצא בו אתה אומר (שופטים ג לכך מפלו עמו. אמר רבי יודן לא העמיד שנאמר (בראשית מט ט) גור אריה יהודה. אותו ותש כחו. כך נמשל יהודה כארי מתו לתרו לו ארי על אבוסו והוא רואה דומה לשור אחד שהיו עסקיו רעים מה בני יהודה נחלת בני שמעון. למה שמעון עם יהודה שנאמר (יהושע יט ט) מחבר דסיכנין בשם רבי לוי אף על פי כן מפלו עליו על מה שעשה בשטים. אמר ר' יהושע בירך ולשבט שמעון לא בירך שהיה בלבו מתוכה לא היו יכולין. ואחד עשר שבטים מונח בארון שאם יבקשו ישראל לזייף העולם אחד לכל שבט ושבט ואחד שהיה תורות כתב משה באותו היום שיצא מן האלקים. אמר רבי חלבו שלש עשרה ספרי למנצח אל תשחת. הוי תפלה למשה איש סלחתי כדברך. אמר דוד (תהלים נו א) לו הקב"ה איני משחית. (במדבר יד כ) תשחת עמך ונחלתך. פתח בהשחתה. אמר כו) ואתפלל אל הי. ומהו אומר (שם) אל ה' ממתים מחלד. ומשה אמר (דברים מ

תפלה למשה איש האלקים. בטרם הרים יולדו ותחולל. תשב אנוש עד דכא. כנגד ראובן (דברים לג ו) יחי ראובן. (תהלים צא א) יושב בסתר עליון. כנגד שבטו של לוי שהיה יושב בצל העזרות. (שם צב א) מזמור שיר ליום השבת טוב להודות. כנגד שבטו של יהודה שנאמר (בראשית כט לה) הפעם אודה את הי. (שם צג א) ה' מלך גאות לבש. כנגד שבטו של בנימין ה' מלך גאות לבש. כנגד שבטו של בנימין שהוא יושב בצלו של הקב"ה. (שם צד א)

עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר

שבמים:

נבואה ואין מפסיקין בין דברי תורה לדברי נכתבו בתורה. אלו דברי תורה ואלו דברי משה בטכסיס של נבואה אמרן. ולמה לא בשם רבי הנינא אחד עשר מזמורים שאמר היה יודע מה היה מתובא. אמר רבי לוי ואותי לא נאמר אלא ואת שמואל. שלא וישלה הי את ירובעל ואת בדן ואת יפתה. ולא היה יודע שנאמר (שמואל-א יב יא) יוסי אף שמואל רבן של נביאים היה מתנבא שפתי ברור מללו. אמר ר' אלעזר בשם רבי ולא היה יודע שנאמר (איוב לג ג) ודעת רבי יהושע הכהן אף אליהוא היה מתנבא הנה אנכי והילדים אשר נתן לי הי. אמר כמטר לקחי. וישעיה אמר (ישעיה ח יח) בלבד. משה אמר (דברים לב ב) יערוף יודעין מה היו מתנבאין אלא משה וישעיה בן זמרא כל הנביאים היו מתנבאין ולא היו לעצמך. אמר רבי אלעזר בשם רבי יוסי עד כאן שמעתי מכאן ואילך אתה מחשב ברננה של תורה. אמר רבי יהושע בן לוי להי. כנגד שבמו של יששכר שהוא עוסק משחיתו של עכו"ם. (שם צה א) לכו נרננה זכור לטוב עומד ממנו שהוא עתיד לגדע אל נקמות הי. כנגד שבטו של גד שאליהו

נבואו:

תפלה למשה איש האלקים. אם איש
למה אלקים ואם אלקים למה איש. אלא
בשעה שהיה עומד לפני פרעה נקרא אלקים
ענאמר (שמות ז א) ראה נתחיך אלקים
לפרעה. בשעה שברה מפניו נקרא איש.
דבר אחר בשעה שהושלך ליאור נקרא איש.
וכשהפך אותו לדם נקרא אלקים. דבר
אחר כשעלה למעלה נקרא איש מה בוצין
מב קומוי מה סומבק טב קומוי. משה
בשר ודם עולה לפני הקב"ה שכולו אש
בשר ודם עולה לפני הקב"ה שכולו אש
וכשירת ואש כשעלה אצלו נקרא איש
וראה שאין אוכלין ושותין וגם הוא לא אכל
ושתה נקרא אלקים. וכשירד ואכל ושתה

נקרא איש. א"ר אבין ממחציחו ולמטה נקרא איש. א"ר אבין ממחציחו ולמטה נקרא איש. א"ר אלעזר מן מטרופולין היה משה שנאמר (במדבר יב ז) לא כן עבדי משה. דבר אחר איש האלקים. גברא עדיינא. שנאמר (דברים לג כא) צדקח הי עשה ומשפטיו עם ישראל. שהיה אומר עשה ומשפטיו עם ישראל. שהיה אומר דברים כלפי מדת הדין שנאמר (במדבר טז דברים כלפי מדת הדין שנאמר (במדבר טז דבריאה מוטב ואם לאו יברא בשביל קרה בריאה מוטב ואם לאו יברא בשביל קרה ועדתו. ואין איש שהטיח כנגד מדת הדין ועדתו. ואין איש שהטיח כנגד מדת הדין בדבר ואורישנו. ומשה אמר (שם יני) סלח בדבר ואורישנו. ומשה אמר (שם יני) סלח בדבר ואורישנו. ומשה אמר הי סלחתי

דבר אחר אמר רבי יהודא ברי סימון בשם ריש לקיש למה נקרא שמו איש האלקים מה האיש אם מבקש להפר נדרי אשתו מפר ואם מבקש מקיים שנאמר (במדבר ל יד) אישה יפירנו וגוי. כך כביכול משה אומר להקב"ה (שם י לה-לו) קומה הי. שובה הי:

CTELT:

שנאמר (שמות כ מז) דבר אתה עמנו שהיה מגיד להן לישראל דבריו של הקב"ה כ) ברכו הי מלאכיו גבורי כח. זה משה השרת ראיתם גבורתו שנאמר (תהלים קג יום וארבעים לילה. אמר הקב"ה למלאכי יום אחד. אבל משה רבינו (שם) ארבעים שתי שעות וכשהוא מתפלל הרבה מתפלל כיצד אדם עומד ומתפלל שעה אחת או כן לפי שהיו מעשיו משונים מכל הבריות. הכתוב לייחס אלא למשה בלבד. ולמה צריקים נתפללו לפני הקב"ה ולא בא את מוצא שהרבה נביאים והרבה מלא נתנפל עליו שנאמר ואתנפל לפני בר נחמני אמרו לא הניח משה זוית ברקיע רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל (דברים ט יה) ואתנפל לפני הי כבראשונה. דבר אחר תפלה למשה. זה שאמר הכתוב

גדולה היא לך שאני מעביר רצוני מפניך נא לעון העם הזה. אמר לו וזו עטרה מבקש. אמר לו (במדבר יד ים) סלח על שגיונות. בא משה ואמר לו מה אתה אמרתי (חבקוק ג א) תפלה לחבקוק הנביא עול. אותה שעה התחיל אומר בשגגה כך כתיב (דברים לב ד) אל אמונה ואין הקב"ה ואמר אחרי אתה קורא תגר. לא יצא משפט מעוקל. אותה שעה נגלה עליו (שם) כי רשע מכחיר אח הצדיק על כן ויוסף קדוש ומהור והוא ממליך את יוסף. והוא ממליך את מרדכי. פרעה ערל וטמא אחשורוש ערל וממא ומרדכי קדוש וטהור קדוש וטהור הוא מלביש לדניאל ארגונא. חורה). אלא נבוכדנצר ערל וטמא ודניאל אל כן יצא משפט מעוקל (ועל כן תפוג לנצה משפט כי רשע מכתיר את הצדיק (חבקוק א ד) על כן תפוג תורה ולא יצא קרושים מפני מה אלו ניצולין ואלו נשרפין. צריקים ואלו צריקים אלו טהורים ואלו כן קרא הגר ואמר רבון כל העולם אלו בן תרזיון וחבריו נשרפין. כיון שראה לכבשן האש ונמלטין וראה רבי חנניא לפניך בשגגה שראה חנניה וחבריו נשלכין מה אתה מבקש. אמר לפניו מה שאמרתי א) שמעה הי צרק. בא חבקוק ואמר לו לפניו שחשמע תפלחי שנאמר (תהלים יו אמר לו הקב"ה מה אתה מבקש. אמר עטרה גדולה היא לך. כך בא דוד להתפלל. גזור שאבנה אותה. אמר לו המלך וזו אלא מדינה פלונית שהיא חרבה והיא שלך לו אדני המלך איני מבקש על עצמי דבר השלישי ואמר לו מה אתה מבקש. אמר לי דרור. נתן לו. בא השני ונתן לו. בא בשביל המרד שמרדתי אני מבקש שתתן וכיבדו ואמר לו מה אתה מבקש. ואמר לו ליטול דרור מאת המלך. בא הראשון למה הדבר דומה לשלשה בני אדם שבאו רבוא ומגיד להן. הוי תפלה למשה. משל ונשמעה. מה שלא היו יכולין לשמוע ששים

אני עושה גזירתך (שם לג יד) פני ילכו אותך אם אין פניך הולכים. אמר לו חייך אפילו אתה שולח כמה מלאכים איני מניח אנכי שולה מלאך לפניך. אמר לו משה את הדרך. אמר לו הקב"ה (שם כג כ) הנה ממארים עמד לו ומתפלל ואומר איני מכיר למשה איש האלקים. כיון שיצאו ישראל אני עושה אותו אב לנביאים. הוי תפלה שנאמר (שמות לב יא) ויחל משה. מה אני טובה למשה שביקש עליהם רחמים את ישראל הייתי מכשיל לעצמי. מחזיק כדברך. אחר כך אמר הקב"ה אילו הרגתי מה כתיב (שם יד כ) ויאמר הי סלחתי הרוג נא את ההרוג. הוי הרגני נא הרוג. הריגה לפניך. מכאן ומכאן הרוג אני. אותי ואם לא אעשה שליהותך נתהייבתי נא את ההרוג. אם אדבר כנגדן הורגין לי הרגני נא הרוג. מהו הרוג. הרוג לו משה (במדבר יא טו) אם ככה את עושה (דברים ט יד) הרף ממני ואשמידם. אמר עושה אותו אב למלכים. כך אמר הקב"ה שבקש עליו רחמים ומה אני עושה לו אני לעצמי הייתי מכשיל אלא זכור אוהבי לטוב בתחיל המלך ואומר אילו הרגתי את בני ממך מחול לו ואל יהרג. וכן עשה. למחר בנו ובקש להרגו. אמר לו אוהבו בבקשה משל למה הדבר דומה למלך שכעם על צריך לומר אלא למשה מהו איש האלקים. שנאמר תפלה למשה איש האלקים. לא היה

הי מעון אחה הייח לנו. אמר רבי אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולם ואם העולם מעונו. בא משה ופירש (דברים לג כז) מעונה אלקי קדם. אמר רבי יוסי בר הלפתא ואין אנו יודעים אם הקב"ה מפל לעולמו אם עולמו מפל לו. בא משה ופירש (שמות לג כא) הנה מקום אחי. אמר רב הונא בשם רבי אמי ולמה מכנין אמר רב הונא בשם רבי אמי ולמה מכנין

והניהותי לך:

שמו של הקב"ה מקום. שהוא מקומו של עולם שנאמר הנה מקום אחי. דבר אחר למה נקרא שמו מקום. שבכל מקום שצריקים עומדים שם הוא נמצא עמהם שנאמר (שם כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתיך. זכן הוא אומר (בראשית כח יא) ויפגע במקום וילן אומר (בראשית כח יא) ויפגע במקום וילן שם. בטרם הרים יולדו. וכחוב אחר אומר (משלי ח כה) בטרם הרים הטבעו. שהיו משיר מקום עמוק היה נותן בתוכו הר הקב"ה מקום עמוק היה נותן בתוכו הר גדול וממלא אותו והיכן שהיה רואה מקום גדול וממלא אותו הר קל. שנאמר בטרם הרים יולדו:

תשב אנוש עד דכא. אמר רבי אבהו גדולה תשובה שקדמה לבריאת עולם שנאמר בטרם הרים יולדו תשב אנוש עד דכא. א"ר הונא בשם ריש לקיש אלפים שנה קדמה תורה לברייתו של עולם שנאמר (שם ל) ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום. יומו של הקב"ה אלף שנה שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול:

זרמתם שינה יהיו. ר' יוחנן אמר זרו מתורתך המו ענתם. רשב"ל אמר זרו מתורתך היתה. בבקר יציץ וחלף. רבנן ורבי אבא בר כהנא. רבנן אמרי בבקר יציץ וחלף אלו ישראל. למה שלערב ימולל ויבש אלו עכו"ם. רבי אבא בר כהנא אמר כלו של ישראל. בבקר יציץ וחלף לעולם הבא למה שלערב ימולל ויבש לעולם הזה. שתה עונותינו לנגדך. בכל שעה שתה עונותינו ואם מבקש אתה להחיותנו עלומינו למאור פניך. אותה שעה אנו הולכים למאור פניך:

כי כל ימינו פנו בעברתך וגוי. רבי יהודה אמר זו מרירה. ורבנן אמרי זה נער שהוא הוגה. כלינו שנינו וגוי. ימי שנותינו בהם :חאו:

ימים שנאמר (בראשית כט כו) מלא שבוע יבעל בחור בתולה. וכמה ימי החתן שבעת אלפים כימי החתן. שנאמר (שם סב ה) כי ד) ושנת גאולי בא. רבי אבהו אמר שבעת שישראל מונין בהן. שנאמר (ישעיה סג וחמשים וארבע כמנין ימות שנת הלבנה ג) ויענך וירעיבך. ורבנן אמרי שלש מאות שעשו אבותינו במדבר שנאמר (דברים ה שנאמר כימות עניתנו. כארבעים שנה הרי סי. רבי עקיבא אומר ארבעים שנה. ירח דור דורים. דור כי שנה דורים מי שנה. ששים שנה. שנאמר (תהלים עב ה) ולפני עביד בארעא שית מאה שנין. רבי יוסי אמר כימי העץ ימי עמי. וגמירי דהאי סדנא שש מאות שנה. שנאמר (ישעיה סה כב) של הקב"ה אלף שנה. רבי ברכיה אומר שנאמר כימות עניתנו. שני ימים. ויומו אתמול. רבי יהושע אומר אלפים שנה. רבי אליעזר אומר אלף שנה. שנאמר כיום אחר כימות המשיח. וכמה ימות המשיח. כימים שעניתנו בבבל במדי באדום. דבר שובה ה' עד מתי. שמחנו כימות עניתנו. הם בתשובה. הוי למנות ימינו כן הודע. ויאמר שמא למחר אני מת ונמצא כל ימיו אמר להם כל שכן שהוא עושה תשובה תלמידיו וכי אדם יודע אימתי הוא ימות. שוב יום אחד לפני מיתתך. אמרו לו היינו עושים תשובה. אמר רבי אליעור אם אנו יודעין שנותינו אימתי אנו מתים וכיראתך עברתך. למנות ימינו כן הודע. יצחק כל מי שקדמו יום דין בעולם הזה. מי יודע עוז אפך. אמר רבי הנינא בר בר כהנא שמא מתמלאת עברה על ידך. מובים. מי יודע עוז אפך. אמר רבי אבא יודן אמר אף על פי כן היו בו מעשים חיש. רבנן אמרי גזין חשין וטסין. ר' (תהלים פו ד) אוכיר רהב ובבל. כי גו בר יצחק אפילו מלכותו עמל ואון שנאמר וגוי ורהבם עמל ואון. אמר רבי הנינא

ותשבים לאילנות ואילנות לרקיע ורקיע באמר משום ר"מ תכלת דומה לעשבים מה תכלת מכל גוון. רבי חזקיה אמר ואית מתכסין בו שנקראו בנים למקום. ומפני אחר והדרך זה תכלת שבציצית שישראל להלז. הוי יראה אל עבדיך פעלך. דבר האיש הלוה. הדור. כמו (דניאל ח טו) ונכנס בלבה והיא שאומרת לאליעזר מי שראתה רבקה אותו ראתה אותו הדור באה עם אליעזר בדרך וראתה ליצחק כיון עליו מזיו השכינה וזהרו. וכשהיתה רבקה עושה בשעה ששוחט את הבהמה נצנץ ואת האש ונתן רגלו עליו כדרך שאדם שעקדו על גבי המזבח והעריך את העצים כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה. בשעה על בניהם. זה יצחק ורבקה שנאמר (שם רבי הייא אמר זה אברהם ושרה. והדרך יראה אל עבדיך פעלך. רבי ברכיה בשם

ואינו חרב לעולם: לבוא אני אבנה אותו ומשרה שכינתי בתוכו לפיכך חרב וסילקתי שכינתי. אבל לעתיד על ידי שנבנה בית המקדש על ידי בשר ודם עלינו. אמר לו הקדוש ברוך הוא לשעבר ראוי שתתן כבודך. ויהי נועם ה' אלקינו נתת בעליונים אתמהא. היכן שנתת תורתך קדחתא. אמר לו נתת תורתך לנו וכבודך אלקינו עלינו. נפשי מן תכלתא עינא מן שנאמר את כל מצות הי. ויהי נועם הי וכאילו עסוקין בכל המצוות שנאמר (במדבר טו לט) וראיתם אותו באוען הציצית כאילו שכינה שרויה ביניהן ותכלת לא היו עכורין שאם היו מסתכלין א"ר חוקיה אם לובשין ישראל ציצית (יחזקאל א כח) כמראה הקשת וגוי כדמות. לנוגה ונוגה לקשת וקשת לדמות שנאמר

תהלה צא

בסתר עליון:

(מלכים-א ח כז) הן השמים ושמי השמים יכול לעשות מקדש שישרה שכינתו בתוכו. (שמות כה ח) ועשו לי מקדש. אמר מי אחד תעשה בבקר. וכן בשעה שאמר לו מבקש מהם. אלא (במדבר כח ד) את הכבש אמר לו הקב"ה חייך לא כשאתה סבור אני די עולה. ומי יוכל לספק אילים וקרבנות. (ישעיה מ טו) ולבנון אין די בער וחיתו אין בני ישראל את קרבני לחמי. אמר לו משה כשאמר לו הקב"ה (במדבר כה ב) צו את אש. אמר לו (שמות ל יג) זה יתנו. וכן הראה לו הקב"ה למשה כמין מטבע של מי יוכל תת כופר נפשו. אמר רבי מאיר משה (משלי יג ה) כופר נפש איש עשרו. (שמות ל יב) ונתנו איש כופר נפשו. אמר הגבורה והרתיע לאחוריו. כיון שאמר לו ברבי סימון שלשה דברים שמע משה מפי עליון בצל שדי יתלונן. אמר רבי יהודה על בניהם. פתח משה ואמר יושב בסתר בכתובים. יראה אל עבדיך פעלך והדרך על פי שאין כתוב בתורה מפורש הוא נועם הי אלקינו עלינו ומעשה ידינו. ואף ידיכם. והן אומרים (תהלים צ יו) ויהי בירכן. אמר להן תשרה שכינה על מעשה המלאכה וגוי ויברך אותם. ומה ברכה שנאמר (שמות לט מג) וירא משה את כל ואימתי אמרו בשעה שראה כל המלאכה הקרשים שעשה משה עשר על עשר. עשרים אמה על עשרים אמה ובית קדש בית קדש הקדשים שעתיד שלמה לעשות תחלמה אמרו ולא אמרו אלא משה על במזמור כ״ב. המזמור הזה סבירן לומר שהיה רועה דוד מצא את הראם ישן (תהלים צב יא) ותרם כראם קרני. בשעה יכלכלוך. ר' הונא בשם ר' אידי פתח על הארץ הנה השמים ושמי השמים לא (מלכים-א ה כז) כי האמנם ישב אלקים יושב בסתר עליון. זה שאמר הכתוב

לא יכלכלוך. א"ל הקב"ה כשאני מבקש כל העולם אינו מחזיק כבודי וכשאני מבקש במועט אני מחזיק ואיני מבקש ממך אלא י' אמוח בצפון וי' אמוח בדרום וי' אמוח במערב. הוי יושב בסחר עליון. ר"י ברבי מימון אמר יושב בסחר עליון. שרואה ואינו נראה. ובצל שעשה בצלאל יחלונן שדי. שיר של פגעים היה אומר משה בשעה שהיה עולה לרקיע ואומר יושב

פה. וכתיב (דברים כב ו ז) כי יקרא קן ב) היעלה פח מן האדמה התפול צפור אל יצילך מפח יקוש. כענין שנאמר (עמוס ג כחץ. ומי יצילך ממנו שלוח הקן. כי הוא ברכיה יש מי שהוא פורח כעוף הזה וקושם כתוב עליו. לא תירא מפחד לילה. אמר רי בקב"ה לישראל בסיני היה שם מפורש היא אמתה של תורה לבעליה. וזיין שנתן צנה וסוחרה אמתו. אמר רשב"י כלי זיין עושה לכל מי שסוחר באמתתה של תורה. לך. אמר רבי שמעון בן לקיש זיין אני הוות. שמביא הווה לעולם. באברתו יסך הוא יצילך מפח. מצודתא דציידא. מדבר לגיהנם. משיבה רוח הקדש ואומרת לו כי בו. שבשמו אני צד את הרשעים ומורידן מקדש ושכנתי. אם עשית כן אלקי אבטח ולא אמרת לי (שמות כה ה) ועשו לי מצודתי קסטרי דידי. אלקי אבטה בו. אומר לה' מחסי ומצודתי. מחסי אגנתי.

מדבר באפל יהלוך. רבנן אמרי שד הוא. רבי יהודה ברבי יוסי אמר דהוה קץ לה לשון שודד. רבי הונא בשם רבי יוסי אמר קטב מרירי עשוי כמין קליפין קליפין שערות שערות עינים עינים ובעין אחת הוא רואה ועינו לתוך לבו ואינו שולט

צפור לפניך שלח תשלח:

לא בצל ולא בחמה אלא בין חמה לצל ומתגלגל ככדור ושולט מארבע שעות ועד תשע ושולט מי"ז בתמוז עד תשעה באב וכל מי שרואה אותו נופל על פניו. חזקיה ראה אותו ונפל על פניו. אמר רבי פנחס בר חמא מעשה היה באחד שראה אותו ונפל על פניו ונכפה. רבי שילא בר רבי יצחק מפקיד ונכפה. רבי יוחנן היה מפקיד לספרייא לספרייא דיהון מפנין לטלייא מארבע שעין ועד תשע. רבי יוחנן היה מפקיד לספרייא דלא ליהוון מחין לטליא מן שבעה עשר בתמוז ועד תשעה באב. הוי מקטב ישוד

צהרים:

הי מן המזיקים אימתי (שם ז א) ויהי ביום (ריש לקיש אמר זה ספר תהלים. יברכך מכל דבר רע. אימתי ביום שהוקם המשכן. (במדבר ו כד) יברכך ה' וישמרך. ישמרך ממי נלמוד מספר תהלים. נלמוד ממקומו זה המשכן. דבר אחר אמר ריש לקיש משהוקם המשכן ונגע לא יקרב באהלך. היה המשכן היו המזיקין מתגרין לבריות. תאונה אליך רעה. אמר רבי יוחנן עד שלא תורה בתחתונים ועליון שמת מעונך. לא נפשי מן תכלתא ועיינא מן קדחתא. נתת תביט. כי אתה ה' מחסי. אמר רבי חנינא על פי כן אליך לא יגש. רק בעיניך ורבוא לימינו לשמרו ואינו מפרנסן ואף מסר לאדם הזה אלף מלאכים משמאלו מסורים לטובתו ולשמרו. אבל הקב"ה לאדם אלף איש עליו לזון אותם שהן במצוות הרבה. בנוהג שבעולם אם נמסר לפני הימין הן נופלין לפניה שהיא שולטת היד שמאל הן נופלים לפניה ואם ריבוא אלא יפול שאם באים אלף מזיקין לפני אמר רבי הנינא בר אבהו אינו אומר נמסרו מימינך. ריבוא של מלאכים נמסרו לה. הימין שהיא שולטת על מצוות הרבה רבבה של זרוע מסרו לה אלף מלאכים. אבל שהיא שולטת על מצוה אחת וזאת תפילין יפול מצדך אלף. רבי יצחק אמר היד

> כלות משה להקים את המשכן): בי אליימיו ייים לה

כל הארץ ועליה היכל הי שנאמר (שם כב) אבן שתיה ששם טבור הארץ ומשם נפתחה שהוא נותן סניף לכיפה. לפיכך נקראת תהומות ועשה אותה סניף לארץ כאדם בקב"ה נטל רגל ימינו וטבע אותה עד עומק שנאמר ויצק שמן על ראשה. מה עשה המקום וירד לו שמן מן השמים ויצק עליה לקה יעקב את האבן ושם אותה מצבה בתוך חזר יעקב ללקט את האבנים ומצאן אחת לשמוע תפלה שנאמר וזה שער השמים. הכבוד ששער השמים הוא שם ופתח פתוח מעקבב בירושלים כאילו מתפלל לפני כסא שער השמים. מכאן אמרו כי כל מי שהוא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים וזה שנאמר (שם יו) ויירא ויאמר מה נורא של הקב"ה במקום הזה ולא ידעתי שכינתו ומצאן אחת והיה בפחד גדול ואמר ביתו ורבנן אמרי אבנים שנים. והשכים יעקב ויקח את האבן. מלמד שנעשו כולן אחת. עמד ומצאן כולן אחת שנאמר (שם יח) כשם שיחד שמו על אבותי יעשו כולן אחת. אבנים היו ואמר אם מיחד השם שמו עלי שנעשו אבן אחת. רבי נחמיה אמר שלשה (שם כח יא) ויקח מאבני המקום וישם. שבטים. ולבו היה מתכוין לבוראו שנאמר אחת יודע אני שאני מעמיד שנים עשר ונטן טטט מראשותיו ואמר אם נעשו כולן מעמיד. מה עשה נטל שנים עשר אבנים יעקב מהרהר ואומר שנים עשר שבטים אני ישאונך. רבי יהודה אומר בשעה שהיה הנישא גדול. הדא הוא דכתיב על כפים אומר מי גדול הנושא או הנישא. הוי אומר השחר. הרי יעקב פוטר למלאך. רבי יוסי אומר לו (בראשית לב כו) שלחני כי עלה אבינו (מתפרש) מן המלאך. מה המלאך גדול מן הנפטר. אם כן גדול היה יעקב גדול הפוטר או הנפטר. הוי אומר הפוטר כי מלאכיו יצוה לך. רבי יהודה אומר מי וואש יעקב (לבדו) ויגל את האבן: לבדו גלל אותה שנאמר (בראשית כט י) שכולם לא היו יכולין לגלול את האבן והוא ושופעת מים הוצה לה וראו הרועים ותמהו האבן מעל פי הבאר. והיתה הבאר עולה מל יעקב ולא נכשל כחו וכגבור גלל את שנאמר על כפים ישאונך. ולא צרו צעדיו אבהו בשם רבי יוחנן המלאכים טענו אותו תרוץ לא תכשל. א"ר הנינא בשם רבי (משלי ד יב) בלכתך לא יצר צעדך ואם מבאר שבע וילך חרנה. ועליו הכתוב אומר גין בא לחרן שנאמר (שם י) ויצא יעקב שהיתה הבאר מהלכת לפניו. ובהריפת ומשם נשא רגליו ושם הניח את הבאר (שם כ) וידר יעקב נדר לאמר. ונדר ושלם אזבחה לפניך זבחי תודה ועולה שנאמר עולם אם תשיבני במקום הזה בשלום אז וציה מתפלל לפני השם ואומר רבונו של אלקים. נפל יעקב ארצה לפני אבן שתיה והאבן הואת אשר שמתי מצבה יהיה בית

של הקב"ה: בקשין שישועתן של ישראל הוא ישועתו אורך ימים אשביעהו זה אחד מן המקראות ויוציאך מן הצרה). הוי אחלצהו ואכבדהו. מן הצרה והוא נותן לך כבוד (יציאה תכבדהו בתפלה והוא מציל אותך ומוציאך אסף לישראל כל מי שהוא מציל אותך עונה אותם שנאמר יקראני ואענהו. אמר אותי בשעה שמגיע להם הצרה מיד אני א"ר יצחק בשם רי אחא אם מבקשים הם הם מתפללין ונענין שנאמר יקראני ואענהו. נב ו) לכן ידע עמי שמי. באותה שעה לבוא הקב"ה מודיען כמו שנאמר (ישעיה שאינן יודעין בשם המפורש. אבל לעתיד ישראל בעולם הזה ואינן נענין. על ידי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין כי בי חשק. אמר רבי יהושע בן לוי מזיקין אותו שנאמר על שחל ופתן תדרוך. נח בתיבה היה מהלכו על נחשים ולא היו על שחל ופתן תדרוך. כל י"ב חדש שהיה

תהלה צב

הבל. הרי שבעה. לפי שברא יום שביעי בנפשו ואמר גם זה הבל. לכך אמר הכל כן הסתכל וראה שאדם הומא בו ומתחייב אלא כולה קדושה ומנוחה. א"ר יצחק אחרי לכאן ולכאן למצוא וליתן פגם בו ולא מצא ומה נברא בשביעי שבת. חוזר ומסתכל כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אמר הבל. בששי אדם. ומה סופו (בראשית ג יט) כל מעל פני האדמה. אמר הבל. ומה נברא המים. ומה סופן (צפניה א ב) אסוף אסף ומה נברא בחמישי (בראשית א כ) ישרצו (ישעיה כד כג) וחפרה הלבנה. אמר הבל. אותם אלקים ברקיע השמים. ומה סופן מאורות. שנאמר (בראשית א יו) ויתן ים מצרים. אמר הבל. ומה נברא ברביעי סופן (ישעיה יא טו) והחרים הי את לשון בשלישי (בראשית א ט) יקוו המים. ומה כספר השמים. אמר הבל. ומה נברא שני רקיע. ומה סופו (שם לד ד) ונגולו כבגד תבלה. אמר הבל. ומה נברא ביום (ישעיה נא ו) שמים כעשן נמלחו והארץ נברא ביום ראשון שמים וארץ. ומה סופן כנגד שבעת ימי בראשית. אמר שלמה מה הבלים ששה. הכל הבל הרי שבעה. למה אמר קהלת. הבל אחד. הבלים שנים. הבל אמר קהלת הבל הבלים. שבעה הבלים שאמר הכתוב (קהלת א ב) הבל הבלים מזמורו כפול מזמור שיר ליום השבת. זה ה' מכובד. אזהרותיה כפולות זכור ושמור. (ישעיה נה יג) וקראת לשבת עונג ולקדוש לא יד) מחלליה מות יומת. שכרה כפול השבת שני כבשים. עונשה כפול (שמות לאחד. קרבנו כפול (במדבר כח ש) וביום כפול. עומר כפול (שם כב) שני העומר לכון. אמר רבי יצחק כל עיסקא דשבתא מהו ראו. אמר רבי יוסי מרגניתא דיהיבת (שמות טז כט) ראו כי הי נתן לכם השבת. מזמור שיר ליום השבת. אמר ר' יצחק שנאמר (דברים טו א) מקץ שבע שנים ומכולם לא בחרתי אלא שנת השמטה אלקים את יום השביעי. שבע שנים בראתי יום שביעי שנאמר (בראשית ב ג) ויברך שבעה ימים בראתי ומכולם לא בחרתי אלא ואחת שכולו שבת ומנוחה לחיי העולם. בחרתי אלא שביעי. ששה לצאת ולבוא ירשה. שבעה עולמות בראתי ומכולם לא שבע רצון (מהו) ומלא ברכת הי ים ודרום לשבט נפתלי שנאמר (שם לג כג) נפתלי ומכולם לא בחרתי אלא ים כנרת והנחלתיו עיני ה' אלקיך בה. שבעה ימים בראתי ארץ ישראל שנאמר (דברים יא יב) חמיד ארצות בראתי ומכולם לא בחרתי אלא (תהלים סח ה) סולו לרוכב בערבות. שבע בחרתי למכון שבתי אלא ערבות שנאמר ישראל. שבעה רקיעים בראתי ומכולם לא לפיכך נאמר (שם לא יו) ביני ובין בני ימי המעשה פעלתי את העולם ובשבת נחתי נתתי לישראל אות ביני לבינם. בששת ל) וישבתו העם. אמר הקב"ה השבת הזה העם כן שבתו גם הם שנאמר (שמות מז ליתן אלא מפני ששבת לפניו. כיון שראו ובשבת לא היה יורד. לא מפני שלא היה כח בששת ימי המצשה היה נותן להם את המן שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר וישראל הייבין לקדשו. תדע לך שכן הוא עבוך. והקב"ה בירך וקידש את השבת ואת שבת קדשך הודעת להם וגוי ביד משה נתן להם את התורה שנאמר (נחמיה ט יד) את השבת ושתי שבתות שבתו עד שלא עד שלא נתן להם את התורה נתן להם תדע לך שכן הוא כשיצאו ישראל ממצרים וקרושה ולא רצה להנחילו אלא לישראל. להנחילו אלא לבנו. כך יום שבת מנוחה למלך אחד שהיה לו כלי חמדה ולא רצה ערב ויהי בקר. משל למה הדבר דומה שלא לעשות בו מלאכה לא נאמר בו ויהי

הימנון להקב"ה שנאמר טוב להודות לייי:

בשבת לי אתה אומר הימנון אני ואתה נאמר

לשבת מזמור שיר ליום השבת. אמר לו

(ישעיה נו ב) כל שומר שבת מחללו. מחול צלב"ה מוחל לו על כל עוונותיו שנאמר תעשה שמטה. וכל מי ששומר את השבת

קולות והשבעה קולות לעי לשון. רבי מרובה היה הדבור יוצא ונחלק לשבעה ה' יתן אומר המבשרות צבא רב. בלשון מזמור שיר ליום השבת. (תהלים סח יב) ረԼ:

אדם כחה של שבת בא אדם לומר הימנון

השבת ניצל מדינה של גהינם. כיון שראה

היא קדושתי וזו היא מנוחתי. ובשביל

לא נענש אדם בעולם ובי אתה מתחיל זו

הקב"ה רבון העולמים בששת ימי המעשה בא יום שבת נעשה לו סניגור ואמר לפני דבר אחר ליום השבת. ליום ששבתו ילין נמשל כבהמות נדמו. נדמו שניהם. קוראין לו (תהלים מט יג) אדם ביקר בל באותו היום: נכנס השבת פינהו משם והיו מלאכי השרת אף ביום הכפורים מבדילין ששבת האור שתים עשרה נתגרש. בא ליתן לו איפופסין מבדילין על האור במוצאי שבת. א"ר הונא צוהו. עשירית חטא. אחת עשרה נידון. אש משתי האבנים והבדיל. ולפיכך אנו את שתי האבנים והקישן זו לזו ויצא מהן נשמה. שמינית העמידו על רגליו. תשיעית גולם. ששית רקמו. שביעית נפח בו אבן אופל וצלמות. ונטל אדם הראשון שנאמר (איוב כח ג) קץ שם לחשך וגוי כנס עפרו. ברביעית גבלו. חמישית עשאו שניה נמלך עם מלאכי השרת. שלישית שתי אבנים אחת של אופל ואחת של צלמות הראשון. שעה ראשונה עלה במחשבה. קרש לחול. ויש אומרים שזימן לו הקב"ה לו. כיצד את מוצא בערב שבת נברא אדם לבער אש בשבת. ואמר ברוך המבדיל בין מל צוויו של מקום ישב לו בדין לספק אני יודע שנבדל יום הקדש מן החול שאין ומכניסים אותו. א"ר לוי כשעבר אדם האש וכשהרחיק ידו מן האש אמר עכשיו בגן עדן והיו מלאכי השרת מקלסין לפניו אני יודע שהמקום עמי. ובירך בורא מאורי השבת. בשש שעות בערב שבת נכנס אדם ראה לעמוד האש ושמח בלבו ואמר עכשיו בשירין ובזימרין שנאמר מזמור שיר ליום עמוד אש להאיר לו ולשמרו מכל דבר רע. עוד אלא כשהוא נכנס אנו מקבלין אותו אותי בערב שבת וישופני עקב. נשתלח לו (ישעיה נח יג) וקראת לשבת עונג. ולא ומהרהר בלבו שמא יבוא הנחש שהטעה אותו במאכל ומשתה ובכסות נקיה שנאמר יא) ואומר אך חשך ישופני. והיה יושב כ ה) זכור את יום השבת. והן מכבדין הוא מביאו עכשיו. שנאמר (תהלים קלט ולכאן. כך המבשרות צבא רב. (שמות שאמר הקב"ה (שם ג טו) הוא ישופך ראש. בפטיש על האבן וניצוצות ניתוות לכאן אדם טופה על פניו ואומר אוי לי שמא זה יוסי בר הנינא אמר כאדם שהוא מכה דמדומי חמה ומתחיל החשך לבוא התחיל עצמה. כיון שראה אדם מוצאי שבת עם הסדן וניצוצות יוצאות לכאן ולכאן. רבי יהושע בן לוי אמר כאדם שהוא מכה על ביה יום ערב שבת ולילו שהיה בקר ושבת אמר רבי לוי בר נזרא שלשים ושש שעות ערב ויהי בקר. ובשבת לא כתיב בו ערב. בכל יום ויום כחיב (בראשית א ה-לא) ויהי השבת. שלא שמש בו אפלה. את מוצא דבר אחר אמר רבי לוי מזמור שיר ליום

לו בהר המוריה ששערי גן עדן סמוכין המלחמות. גירש אדם ויצא מגן עדן וישב בנוה שלום. דבר אחר ליום ששבת מן בשלום שנאמר (ישעיה לב יח) וישב עמי במויקין מן העולם ליום שישבו עמו

ויעש הי אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור כענוע כבוד לו ולעזרו שנאמר (שם כא) אומר מן העור שנפשט הנחש עשה הקב"ה ג ז) ויתפרו עלה תאנה. רבי אליעזר עטעיו לקחו עלים ותפרו שנאמר (בראשית יהושע בן קרחא אומר מן האילן שנחבאו בקרבי תנחומיך ישעשעו נפשי. רבי לב שנאמר (תהלים צד יט) ברוב שרעפי יום השבת משמרו מכל רע ומכל שרעפי ואדם שמר אותו ראשון בתחתונים. והיה אומר הקב"ה שמר את השבת בעליונים את האדמה אשר לוקח משם. רבי יהודה עדן בהר המוריה שנאמר (שם ג כג) לעבוד מקום לקחו ממקום בהמ"ק. וישב חוץ לגן טו) ויקח הי אלקים את האדם. מאי זה במלום שנלקח משם שנאמר (בראשית ב להר המוריה משם לקחו ולשם החזירו

נילבישם:

יוחאי והיו התלמידים רואין את הריוח היו ובא עשיר. כי אתא לגבי רבי שמעון בן שמעון בן יוחאי דאויל להודקי ואויל טעין ברבי ירמיה מעשה בתלמיד אחד של רי כי שמחתני ה' בפעלך. אמר רבי חזקיה אלא הגיון פיהם שנאמר עלי הגיון בכנור. הקב"ה איני רוצה מישראל זמר בכנור (רות ד ב) ויקח בועז עשרה אנשים. אמר בעשרה. עדות חליצה בעשרה שנאמר ברית מילה בעשרה. עדות ברכת השם בו היה בעשרה. עדות המת בעשרה. לישראל בעשרה. הכנור שהיה דוד מנגן של גהינם. עלי עשור. כל עדיות נאמנות אמונעו וחסדו שעשה עמי והצילני מדינה הזה שהן דומין ללילה. יגידו ויאמרו לבקר. ואמונתך בלילות לכל באי העולם חסדך לכל באי עולם הבא שהן דומין שנאמר טוב להודות להי. להגיד בבקר על פשעים ועווב ניצל מדינה של גהינם כדי שילמדו כל הדורות שכל מי שמודה מוב להודות להי. אדם הראשון אמרו.

> ושבח וומר במעשיו שנאמר במעשה ידיך תוסיף שנותיו כמו דור ודור. ונתן לאל רנן שנאמר (תהלים סא ז) ימים על ימי מלך משנותי שבעים שנה והוספתי על ימיו והראני בן ישי מושלו לעתיד לבוא ולקחתי עדן והראני ארבע מלכיות מושלן ואובדן בגן עדן והראני מקום שכינת הצדיקים בגן בפעלך. אמר אדם שמחני הקב"ה והכניסני כי שמחתני ה' בפעלך. כי שמחתני ה' ששמעו כך משכו ידיהם התחילו אומרים שכרו של עולם הבא הוא נוטל. כיון אבל תהיו יודעים שכל מי שהוא נוטל ממתן כל אחד ואחד חלקו כל מה שאתם רוצים. זהב. ונתמלאה. מיד אמר לתלמידיו יטול חדא. אמר בקעה בקעה התמלאי דינרי יוחאי נסב לתלמידיו ונפק עמהון בבקעתא מצירין על עצמן. מה עשה רבי שמעון בן

מה גדלו מעשיך הי. התחיל אומר ומהלל לשם הגדול ואומר מה גדלו מעשיך הי. אבל לעומק מחשבותיך תהום רבה. איש בער לא ידע. אדם שהוא בער מישראל הכמי ישראל ילמדוהו דברי תורה שנאמר (תהלים צד ח) בינו בוערים בעם. אבל אדם בקי בעכויים הוא כסיל שאינו יודע אדם בקי בעכויים הוא כסיל שאינו יודע דברי תורה שנאמר וכסיל לא יבין את זאת. בפרוח רשעים. בזמן שאתה רואה דשעים שרבו כמו עשב והציצו כל עובדי רשעים ערבו כמו עשב והציצו כל עובדי להשמד שנאמר להשמדם עדי עד. וכן

כי הנה אויביך הי. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון כל העולמים נתנו אויביך עלינו עול קשה על צוארנו אבל אנו יודעים שהן עתידין לאבדון שנאמר כי הנה אויביך יאבדו. וכל עובדי כו"ם יתפרדו כמוץ

הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את הי

הוא אומר (שם קד לה) יתמו הטאים מן

בללויה:

XL[]:

לפני רוח ענאמר יתפרדו כל פועלי און.

ואתה מרום לעולם ה'. אמר רבי ברכיה

לעולם מן עיליתא. ותרם כראם קרני.

מה ראם זה קרנותיו גבוהות והוא מנגח

לארבע רוחות העולם כך מנחם בן עמיאל

מר משה (דברים לג יז) בכור שורו הדר

לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח והם

לו וקרני ראם קרניו בהם עמים ינגח והם

רבבות אפרים והם אלפי מנשה. עמו

רבבות אפרים והם אלפי מנשה ועליו

רבבות אפרים להורגו שנאמר (תהלים ב

יתיצבו מלכים להורגו שנאמר (תהלים ב

ב) יתיצבו מלכי ארץ. וישראל שבארץ

רענן שנאמר בלותי בשמן רענן ותבט עיני

בשורי בקמים עלי. וישראל רואין במפלתן

שנאמר וחבט עיני בשורי:

יב יז) וינגע ה' את פרעה נגעים. (כך שאינו נזהר מהם לוקה שנאמר (בראשית הוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שכל מי מקולסין ועושה סילין כך תלמידי חכמים מה התמרה הזאת עושה תמרים רטובים ד ג) כפלח הרמון רקתך. דבר אחר ואפילו בורים שבהם שנאמר (שיר השירים צריקים ישרים בני תורה וגומלי חסדים ועצה להדליק. כך ישראל אינן חסרין וקורות לסוכה ואפילו הסיב שלה לחיזוק אחר מה התמרה הזו יש בה לולב להלל יצחק ויעקב וחנניה מישאל ועזריה. דבר אינן חסרין משלשה צדיקים כאברהם אינה חסרה משלש אוכוכלין כך ישראל לאלף דור. דבר אחר מה התמרה הזאת תשמעון. וכחיב (שם ט) לשומרי מצותיו עולם הבא שנאמר (דברים ז יב) והיה עקב כך מתן שכרן של צדיקים רחוק מהן עד ארא מה התמרה הזאת צלה רחוק ממנה ומובים לפני הקב"ה. אמר ר' יצחק בר בן דוד נאה במראהו וכל מעשיו מתוקין במראיה וכל פירותיה מתוקין וטובים כך צדיק כתמר יפרח. מה התמרה הואת נאה

יהיו. גבורי כח במעשיהם הטובים שנאמר לזקנים כך הם הדר וכבוד. דשנים ורעננים בשיבה. מה השיבה הזאת הדר וכבוד שנאמר בחצרות אלקינו יפריחו. עוד ינובון וכעשב הזה יפריחו ויצמחו בבית המקדש אל ארץ טהורה שנאמר שתולים בבית הי. וכך עתיד הקב"ה ליטע אותם מארץ טמאה שהוא נטוע מערוגה לערוגה כך ישראל. לקבץ אותם מארבע כנפות הארץ. וכגן ישראל שתולים בבית ה' ועתיד הקב"ה ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כן בארץ ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ומה הארו שבלבנון שרשיו מרובין למטה ארז. מה ארז גזעו מחליף כך ישראל. גזעו מחליף אף ישראל כן. תלמוד לומר פירות כך ישראל. אי מה תמר זה אין תלמוד לומר תמר. מה תמר זו עושה מה ארו אין עושה פירות כך ישראל. בבבל וממנה כלים ושלחנות ומנורות. אי שאלתי אותה את רבי הונא ואמר לי ראינוה לומר כארז בלבנון. אמר רבי תנחומא עושין ממנה כלים כך ישראל. תלמוד ישראל להקב"ה. אי מה התמרה הזו אין ממנה מיד עשתה פירות. כך תאותן של מיריחו והיא מתאוה לה. הלכו והביאהו אמר להם דקלי אחד תמרה זו היא רואה ומרכיבין אותה ולא היתה עושה פירות. מעשה היה בתמרה אחת שהיתה בחמתן ישראל תאותן להקב"ה. אמרו רבותינו אחר מה התמרה הזו יש לה תאוה כך ישראל לבם מכוון לאביהם שבשמים. דבר מה התמרה הזאת לבה מכוון למעלה כך בעלי תלמוד בעלי אגדה). דבר אחר ישראל יש בהם בעלי תורה ובעלי משנה

להגיד כי ישר הי. כל אלו למה להגיד שמו של הקב"ה שהוא צדיק וישר ואין עול שנאמר צורי ולא עולתה בו. דבר אחר מה התמר והארז גדולים מכל האילנות

דשנים ורעננים:

שנים והוליד בן למאה שנה: יהושע בן קרחא אומר העלה ניבין בן מאה בתוף לעכו"ם. הוי עוד ינובון בשיבה. ר' מזמרין בהן לעכר"ם. יקשן. שהיו מקישין ויקח אשה. ותלד לו את זמרן. שהיו שנאמר (בראשית כה א-ב) ויוסף אברהם של מעלה. עוד ינובון בשיבה. זה אברהם לוי עד דהוא במעי אימיה נכתב באיסרטיא שפט אלא שלש עשרה שנה. הדא אמרה בן כל ימי הייו. וכי כל ימי הייו שפט והלא לא (שמואל-א ז טו) וישפוט שמואל את ישראל ראימיה נכתב באסרטיא של מעלה שנאמר שמואל בר רב יצחק בן לוי עד שהוא במעי שהוא עתיד לשמר כאילו שמר. אמר רבי תפקדם. וכי מבן חדש משמר אלא כיון אמרי (במדבר ג טו) מבן חדש ומעלה אלו השירות. רבי נחמיה ורבי פינחס שהם בבית הספר. בחצרות אלקינו יפריחו. פזי עד שהן שתולין בבית הי אלו התינוקות לומר שתולים בבית ה׳. אמר רבי חנן בר ממקומן אין נחלפים כך ישראל. תלמוד וגדול. אי מה התמר והארז אם נעקרו מרדכי וגוי. (שמואל-ב ה י) וילך דוד הלוך כך ישראל שנאמר (אסתר ט ד) כי גדול

כי ישר ה׳. ואף אני אומר (צפניה ג יג) יראיו ויראיו קולעים אותו. אתם אומרים כי ישר הי. אמר רבי יוחנן הוא קולע על (הושע יד י) כי ישרים דרכי הי. הוי להגיד רע לך ומסוכן למוח. ואני הוא שעשיחי. יו) מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל. שהוא שעברתי על מה שצוה לי. כן (בראשית ב זה. אמר להם לאו אני הוא שעשיתי לעצמי למות. אמרו שמא הרופא עשה לך דבר לו הרופא שלא לאכול אותו שהוא מסוכן לו ומסוכן למות. לימים אכל ממה שאמר לו דבר פלוני לא תאכיל אותו שהוא רע בלך הרופא וראה אותו התחיל מצוה ואומר למה הדבר דומה לחולה שהיה מוטל במטה. ושלום לא אבל אני גרמתי לעצמי. משל עשה לך הקב"ה דבר זה. אמר להם הס אמר להם אני גרמתי לעצמי. אמרו לו ולא אמרו לו לאדם הראשון מי גרם לך מיתה. הצדיק (דברים לב ד) אל אמונה ואין עול. שהקב"ה מצדיק את הרשע ומחייב את אמר להם חס ושלום אפילו אתם רואים לעצמי. אמרו לו ולא הקב"ה עשה לך. שלא תכנס לארץ. אמר להם אני גרמתי

מארית ישראל לא יעשו עולה:

להגיד כי ישר הי. אמרו למשה מי עשה

תהלה צג

לבושיה כתלג חוור: שביעי לימות המשיח שנאמר (דניאל ז ט) (שם סג א) מי זה בא מאדום חמוץ בגדים. בגדים של קנאה. ואחד כנגד אדום שנאמר כמעיל קנאה. כך היו בני חשמונאי לבושי ואחד כנגד יון שנאמר (ישעיה נט יו) ויעט (אסתר ח טו) ומרדכי יצא מלפני המלך. יו) וילבש צדקה כשריון. וכן הוא אומר היכלו. ואחד כנגד מדי שנאמר (ישעיה נט אומר (ירמיה נא יא) כי נקמת הי הוא נקמת יו) וילבש בגדי נקם תלבושת. וכן הוא בסיני. ואחד כנגד בבל שנאמר (ישעיה נט יא) ה' עז לעמו יחן. כנגד עוז שנחן לעמו גאה גאה. אחד בסיני שנאמר (תהלים כט הים שנאמר (שמות טו א) אשירה להי כי שנאמר הי מלך גאות לבש. זה כנגד מלחמת לבושין לבש הקב"ה. אחד במלחמת הים נאה לו שנאמר הי מלך גאות לבש. שבעה לו. אבל הקב"ה הוא נאה ללבושו ולבושו לך שהוא נאה ללבושו ולבושו אין נאה הי מלך גאות לבש. אמר רבי חנינא יש מלך הגוים. לך יאתה לך מלכותא יאה. נביא לגוים נתתיך. אף אני קורא אותך אנא. אמר לו לפי שאמרת לי (שם א ה) לו הקב"ה לירמיה ולאו מלכיהון דישראל (ירמיה י ז) מי לא ייראך מלך הגוים. אמר הי מלך גאות לבש. זה שאמר הכתוב

אף תכון תבל בל תמוט. אמר ר' אבהו משל למה הדבר דומה למלך שמלך תחלה עמד לגיון אחד אמר לו הימנון נתן לו המלך פרוקפי שאינה זזה ממנו. כך כשמלך הקב"ה בעולמו אמרה הארץ הימנון תחלה אלו מים העליונים שנאמר מקולות מים רבים. אמר להם הקב"ה אני נותן לכם פרוקפי שנאמר (תהלים קד ה) יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד. (אף תכון תבל בל תמוט). נכון כסאך מאז. זה

> כנה החיצונה נושרת. הוי נשאו נהרות הי: שלהן נושרת. רבי שמעון בן לקיש אמר דכים. א"ר שמואל בר נחמני כנה הפנימית נהרות דכים. אני מדכאן ביסורין קשים. הנהר ארץ פלשתים. אמר הקב"ה ישאו אלא פלשתים שנאמר (מלכים-א ה א) מן הוא דכתיב נשאו נהרות הי. ואין נהרות בלבד שבינו אלא לאדונו של ארון. הדא בארון התחילו מתגאין ואומרין לא לארון אמר ריש לקיש בשעה ששבו פלשתים את (ישעיה ל לג) כי ערוך מאחמול חפחה. עד דכא. (נשאו נהרות הי) גיהנם שנאמר צ ב-ג) בטרם הרים יולדו. תשב אנוש מרום מראשון. התשובה שנאמר (תהלים המקדש שנאמר (ירמיה יז יב) כסא כבוד (תהלים עד ב) זכור עדתך קנית קדם. בית כב) ה' קנני ראשית דרכו. וישראל שנאמר לינון ישיני עפר. והתורה שנאמר (משלי ה שמו. ולמה נקרא שמו ינון שהוא עתיד המשיח שנאמר (שם עב יו) לפני שמש ינון שנאמר נכון כסאך מאז. ושמו של מלך בריאתו של עולם ואלו הן - כסא הכבוד אחד משבעה דברים שעלה במחשבה קודם

דבר אחר נשמו נהרות ה'. אמר רבי ברכיה בשם בן עזאי המים היו עולים ומגיעים עד כסא כבוד שנאמר (בראשית א ב) ורוח אלקים מרחפת על פני המים. וכן הוא אומר (דברים לב יב) כנשר יעיר קנו. וכשהיה הדבור יוצא מפי הגבורה קנו. וכשהיה הדבור יוצא מפי הגבורה הארץ הרים וגבעות ונתפרצו על כל הארץ הארץ הרים וגבעות ונתפרצו על כל הארץ ונעשית עמקים עמקים על תוכה של ארץ והמים נתגלגלו ונקוו לעמקים שנאמר (שם ולמקוה המים קרא ימים. מיד נתגאו המים ועלו לכסות הארץ כתחלה עד שגער בהם הקב"ה וכבשן תחת כפות רגליו ועשה הול גזר לים כאדם שהוא גודר לכרמו. על המים. הוי נשאו נהרות דכים: מטרטר לפניהם שנאמר (שם כט ג) קול הי ברכיה בשם רבי עזאי קולו של הקב"ה היה הכהן דכים מדוככין אנו קבלונו. אמר רבי לדוכתא פלן לדוכתא פלן. אמר רבי יהושע להדך פלן להדך פלן. ר' הונא מפיק לישנא אנו הולכין והם אומרים דרך ים דרך ים הלכו. אמר רי לוי מלחשין אלו באלו להיכן (תהלים לג ז) כונס כנד מי הים. ולהיכן (שם ט ח) ודורך על במתי ים. ואומר מו) יעצר במים וייבשו. וכן הוא אומר עליהן ויצא הרוח מהן שנאמר (איוב יב כולו מלא מים במים מה עשה הקב"ה כבש מהן הן נפנות למקום אחד. כך היה העולם ממלאות את הטרקלין ובשעה שהרוח יוצא יכולין לעשות. הנודות בזמן שהן נפוחות ריקנית אבל אם היו שתיהן מלאות מה הן לשתי קערות בשעה שאחת מליאה אחת יהודה ברבי שלום. משל למה הדבר דומה המים. רבי ברכיה בשם רבי יודן ורבי לרוקע הארץ על המים. ולהיכן הלכו אותן מרוקעת על המים שנאמר (תהלים קלו ו) נרקעת כאניה שהיא צפה בלב ים כך הארץ שתחת לארץ שהארץ על התהומות היא נבראו התהומות ואלו הן התהומות אלו חול גבול לים. ועד שלא נקוו המים צאועי לא תיראו נאם הי וגוי אשר שמתי חוזרין לאחוריהן שנאמר (ירמיה ה כב) וכשהן עולין ורואין את החול לפניהם

מקולות מים רבים. מעשה באדריאנוס שביקש לעמוד על סופו של אוקינוס נטל הבלים והיה משלשל שלש שנים. שמע בת קול אומר כלה אדריאנוס. עוד ביקש לידע מה המים מקלסין להקב"ה. עשה תיבות של זכוכית ונתן בני אדם לתוכן ושלשלן לאוקינוס ועלו ואמרו כך שמענו לאוקינוס מקלס אדיר במרום הי:

דבר אחר נשאו נהרות ה'. אוי להן לרשעים

המים התחתונים רבים שנאמר (שם) חומר מקולות מים רבים. וכשירד למטן נקראו כשהיה הקב"ה למעלן נקראו עליונים רבים גדול הלגיון הזה שהמלך נכנס בו. כך נכנס בו. וכשנכנס אצל זה היו אומרים גדול היו אומרים גדול הלגיון הזה שהמלך לגיונות כשהיה המלך נכנס אצל זה נקרא נקראו רבים. משל למלך שהיו לו שני סוסיך. הרי שלמעלן נקראו רבים ושלמטן רבים שנאמר (חבקוק ג טו) דרכת בים אלו העליונים. ונקראו המים של מטה ישאו נהרות דכים. מקולות מים רבים ועכשיו יבואו גם הם וידכאו אותם. הוי ישאו נהרות דכים וידכאו ישראל בצרות (ישעיה יז יב) הוי המון עמים רבים. לכך נהרות. ואין נהרות אלא גליות שנאמר שבו ולא שבו לעצמן בלבד אלא נשאו שהן סבורין שישראל (לעצמו) [לעצמן]

מים רבים:

אשה הרבה עד שאמר לו (במדבר יד יב) לך מדותי ואת אומר כן חייך שתצטרך. לא הקב"ה משה את צריך לומר זה ולא גליתי אדם חוטא ואין אתה פורע לו מיד. אמר לו אייר יצחק אמר משה לפני הקבייה מפני מה ארך אפים. ורבנן אמרי על מדת רחמים. וישתחו. רבי אליעור בן יעקב אומר על שנאמר (שם ה) וימהר משה ויקוד ארצה מהן השתחוה. רב חסדא אמר על החסד עשרה. ורבנן אמרי עשר. ועל אי זה ו) הי הי אל רחום וחנון. רב אמר אחת עשרה מדות בהקב"ה שנאמר (שמות לד עתה לאורך ימים. אמר רבי סימון שלש אותו וחרב עזרא בנה אותו וחרב. אבל אם עשית כן לא כבראשונה. שלמה בנה נאמר לביתך נאוה קדש ה' לאורך ימים. הגבה קולה של תורה וקולה של ביתך. לכך ולולה של ביתך והגבהת קולן של רשעים רבונו של עולם השפלת קולה של תורה עדותיך נאמנו מאד. אמר משה לפני הקב"ה

אכנו בדבר ואורישנו. אמר לפניו (שם יז) ועחה יגדל נא כח ה' וגוי. היכן דבר ה' אל רחום וחנון. אמר רבי חגאי יורד הייתי לדפליסט בטבריה ושמעית קלהון דטלייא בגו כנישתא דכולהון מברכין ואומרים

עדותיך נאמנו מאד. יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך עם הצדיקים תלמוד לומר אל נקמות הי:

תהלה צד

ירצה. אל תהי קורא וכאב אלא וכאב. יב) את אשר יאהב הי יוכיה וכאב את בן בן יעקב אומר הרי הוא אומר (משלי ג ח ה) כי הי אלקיך מיסרך. רי אליעזר מי שייסורין באין עליו שנאמר (דברים אומר הייסורין. שהקב"ה מיחל שמו על אי זה מהן מביאה לחיי העולם הבא. הוי אור ודרך היים תוכחות מוסר). צא וראה שנאמר (משלי ו כג) כי נר מצוה ותורה אלקיך מביאך אל ארץ טובה. (העולם הבא הברית כרותה לישראל שנאמר כי הי ברבי יוסי אומר חביבין יסורין שבשבילן אלקיך מביאך אל ארץ טובה. רבי נתן ייסר איש את בנו. למה (שם ז) כי הי (דברים ה ה) וידעת עם לבבך כי כאשר יה ומתורתך תלמדנו. ארץ ישראל דכתיב ומוסר. וכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו עורה שנאמר (משלי א ב) לדעת הכמה הם - התורה והעולם הבא וארץ ישראל. לא נתנן אלא בזכות הייסורין. ואלו שנתן הקב"ה לישראל והעולם מתאוין להן אומר חביבין יסורין ששלש מתנות טובות מעשיך הבאתי עליך יסורין. ורבי שמעון עמך וייסורין שהבאתי עליך שלא לפי וקבך יודעים מעשים שעשית עמי ושעשיתי אומר (דברים ה ה) וידעת עם לבבך. את הקנאה שנאמר אל קנא ונוקם. רבי מאיר ודם קנאה כובשת אבל הקב"ה כובש את נוקם הי ובעל חימה. רי יונתן אומר ובשר כובש את החימה. שנאמר (נחום א ב) ודם החימה כובשת אותו אבל הקב"ה הוא הי. רבי ורבי יונתן. רבי אומר בשר כח ומסחתר הופיע גבורתך. אל נקמות אך בך. אמר לו היכן אתה מסתתר יש בך וגו' אך בך אל ואין עוד אפס אלקים. מהו וסחר כוש וסבאים אנשי מדה אליך יעבורו (ישעיה מה יד) כה אמר הי יגיע מצרים אל נקמות הי. על זה אמר ישעיה הנביא

בשביל עצמו לאנשי הארץ בעבור נחלתו. הגדול. ורבנן אמרי לאנשי חוצה לארץ שאין להם מעשים טובים עושה למען שמו הוא עושה בשביל עמו ונחלתו. ובשעה בשעה שישראל עושין רצונו של מקום עמו. ר' איבו ורב שמואל בר נחמני אמרו השנה ויום הכפורים. כי לא יטוש ה' את הדין ויום המיתה. ורבנן אמרי זה ראש רע עד יכרה לרשע שחת. א"ר לוי זה יום למה ומתורתך תלמדנו. להשקיט לו מימי נפשו. לפיכך אשרי הגבר אשר תיסרנו יה. שנאמר (איוב ב ד) וכל אשר לאיש יחן בעד בקרבנות שהקרבן בממון והייסורין בגוף את עונם. ולא עוד אלא שייסורין חביבין מן ובייסורין הוא אומר (שם כו מא) אז ירצו אומר (ויקרא א ד) ונרצה לו לכפר עליו. מרצין כך הייסורין מרצין. בקרבנות הוא נתן אומר חביבין יסורין שכשם שהקרבנות לאביהם שבשמים הוי אומר הייסורין. רבי בשעה שמכאיבו. ומי גרם להם לרצות

הוי כי לא יטוש הי את עמו:

אלקי אברהם. נענה זבדי בן לוי ואמר שנאמר (בראשית לא מב) לולי אלקי אבי לוי כל מקום שנאמר לולי בזכות אברהם לולי הי עזרתה לי. אמר רבי יהושע בן לי עם מרעים מי יתיצב לי עם פועלי און ואם יעשה תשובה אני מקבלו. מי יקום אומר להם קשה הוא האדם הזה בשעתו הט שמיך ותרד גע בהרים ויעשנו. והקב"ה ואמרים רבונו של עולם (תהלים קמד ה) עבירה באין המלאכים ומקטרגין אותו רבי שמעון בן יוחאי בשעה שאדם עובר שנאמר (דברים זי) ומשלם לשונאיו. אמר באחוריהן. ושל רשעים נתון לפניהם כל ישרי לב. מתן שכרן של צדיקים לב. אמרו לשמואל הקטן מהו ואחריו כי עד צדק ישוב משפט ואחריו כל ישרי

והא כתיב (שם מגי) כי לולא התמהמהנו. אף היא בזכות אבות שאם לא היה זכות אבות לא היינו עולים משם לעולם. אייר לוי כל מקום שנאמר לולי בזכות התורה נאמר שנאמר (תהלים קיט צב) לולי תורתך שעשועי. ובזכות אמנה שנאמר (שם כז יג) לולא האמנתי לראות בטוב הי. אמר ענאמר (שם קכד ב) לולי הי שהיה לנו:

וישב עליהם את אונם. אר"י בן חלפתא אותו היום שחרב בית המקדש מוצאי שבת היה ומוצאי שמטה היה ומשמרתו של יהויריב היתה בראשונה ובשניה ובזה ובזה היו הלוים עומדין על דוכנן ואומרים וישב עליהם את אונם. ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלקינו עד שבאו אויבים ותפשום:

תהלה צה

לכו נרונה לה". זה שאמר הכחוב (צפניה ג יד) רני בת ציון הריעו וגוי בת ירושלים. על איזה דבר (שם מו) הסיר משפטיך פנה אויבך. הכל שמחין במפלחן של רשעים. אויבך הכל שמחין במפלחן של רשעים. וכן הוא אומר (ישעיה יד ה-ו) שבר ה' מטה רשעים וגו' מכה עמים בעברה מה כתיב ואומר (יחזקאל לה יד) כשמוח כל הארץ פצחו רנה. ואומר (יחזקאל לה יד) כשמוח כל הארץ שמחה שממה אעשה לך. אימתי הארץ שמחה ישמה אותך שממה. וכן הוא אומר וכן הוא אומר (משלי יא י) באבוד רשעים וכן הוא אומר (משלי יא י) באבוד רשעים רנה. נקדמה פניו בחודה בזמרות. גדול כה החודה. וכן יונה אומר (יונה ב י) ואני בקול חודה אובחה לך:

כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלקים.
וכי יש אלקים אחרים והרי הוא אומר
(דברים לב לט) ראו עתה כי אני אני הוא.
אלא אוי להן לרשעים שיורדין לגיהנם הם
ואלקיהם. וכן הוא אומר (תהלים צו ה) כי
לעולם. אשר בידו מחקרי ארץ אשר לו
הים. מלך בשר ודם אם אומרים לו הים
מילך אינו יכול לומר כמה מדות יש בו. אבל
הקב"ה נאה לו לומר אשר לו הים למה כי
והוא עשהו והוא יודע כמה מדות יש בו.
מים. הוי אומר (ישעיה מ יב) מי מדד בשעלו
מים. הוי אשר לו הים. ומהו מבקש מכם

השתחויות. שנאמר בואו נשתחוה ונכרעה. כי הוא ה' אלקינו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו. אימתי אנו עמו כשאנו צאן מרעיתו שנאמר (יחוקאל לד לא) ואחנה צאני צאן מרעיתי. אבל כשאנו אריות הוא שונא אותנו שנאמר (ירמיה יב ח) היתה לי נחלתי כאריה ביער:

אלו לאלו שאלו קשים משבעה ראשונים: ובמסה ובקברות התאוה. ולמה לא סמך ואינן אלא שבע. והיכן עוד שלש בחבערה שנאמר (דברים א א) במדבר בערבה וגוי. עשר נסיונות נסו אבותינו להקב"ה במדבר בין הבתרים. ושל יצחק. ושל ישמעאל. בשרה בפרעה ובאבימלך. ושל מילה. ושל מארצך. ויציאתו מחרן. ויהי רעב. ושנים אבינו ואלו הן - אחד באור כשדים. ולך לך קשה מכולן. ועשר נסיונות נתנסה אברהם בעגל. ואחד בפארן. ואחד במרגלים והוא בתוך הים. ושנים בשלו. ואחד במן. ואחד וימרו על ים הרי על הים. בים סוף הרי וינסו אותי זה עשר פעמים. שנים בים. ישראל להקב"ה שנאמר (במדבר יד כב) כמריבה. את מוצא עשר נסיונות ניסו את יום השבת לקדשו. אל תקשו לבבכם בקולו תשמעו. וכתיב (דברים ה יב) שמור כתקנה מיד היו נגאלין שנאמר היום אם אם היו ישראל משמרין אפילו שבת אחת היום אם בקולו תשמעו. אמר רבי לוי

תהלה צט

בכהניו:

ידי ששמרו את התורה שכתוב בה (שמות משונאין נעשו אוהבין. ומי גרם להם על קלוני הוא לי והייתי סבור שהוא שונאי מיד והן נכנסין לפונדק ומסייעו והוא אומר כך שונאו שהוא תחת משאו הולך ונותן לו יד מישרים. אדם יוצא לדרך וראה המורו של אומר יוצאין ועושין שלום. הוי אתה כוננת אמו גנון וגון מקבלין עליהם מה שהדיין עולם. יש לו לאדם דין עם חבירו הוא נכנס אמר רבי אלכסנדרי אתה כוננת ישרות של ותופש מיד בדין. אתה כוננת מישרים. אבין אף על פי שהעוז שלו משפט אהב בכבודו. ועוז מלך משפט אהב. אמר רבי נא ג) כי נחם ייי ציון. אותה שעה נראה יודן וקרא מסייעא ליה לרבי הנינא (ישעיה בציון אותה שעה גדול הוא. אמר רבי חנינא ויי׳ בציון גדול. כשיחזיר שכינתו המחריבים על אחת כמה וכמה. אמר רבי בציון. על ביתו לא חס כשיבוא ליפרע מן ייי בציון גדול. אמר רבי יוחנן ממה שעשה

כג ה) כי תראה חמור שונאך. הוי (משלי ג יז) דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. משפט וצדקה ביעקב אתה עשית. (שמות כא א) אלה המשפטים אשר תשים לפניהם:

משה ואהרן בכהניו. רבי יודן בשם רבי יוסי ברבי יהודה ורבי ברכיה בשם רבי יהושע בן קרחה אמר כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה שנאמר משה ואהרך בכהניו. אמר רבי ברכיה בשם רבי כגיון מקרא מלא הוא (דברי הימים-א כג יג-יד) ובני עמרם משה ואהרן ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. ומשה איש האלקים. אמר רבי יהושע ברבי יוסי בחלוק לבן שימש משה בכהונה גדולה כל שבעת ימי המלואים שנאמר משה ואהרך

תהלה ק

מיד אמר לו (שמואל-ב יב יג) גם יי׳ העביר לאלקים הלא אנכי חטאתי תהי נא ידך בי. דוד שאמר (שמואל-ב כד יו) ויאמר דוד מעמלקי הביאום. ומודה ועוזב ירוחם זה טו) ומה קול הצאן הזה באזני. ויאמר שאול פשעיו זה שאול שנאמר (שמואל-א טו יד-צב ב) מוב להודות לייי. דבר אחר מכסה הראשון וכך התשובה טובה אמר (תהלים עשיתי תשובה ונתפשרתי. אמר לו אדם הראשון אמר לו מה נעשה בדינך. אמר לו ויצא המן ביום ההוא שמח. פגע בו אדם יצחק יצא שמח כענין שנאמר (אסתר ה ט) ייי. אמר רבי הווא בשם רבי הויוא בר שנאמר (בראשית ד טו) ויצא קין מלפני לא יצליח. ומודה ועוזב ירוחם. זה קין ליראה. ואין פן אלא לאו. הוי מכסה פשעיו ישראל מה ייי אלקיך שואל מעמך כי אם אלא תשובה שנאמר (דברים י יב) ועתה עשה תשובה והוא היה אומר פן. ואין עתה רבי אבא בר כהנא היה הקב"ה אומר לו שנאמר (שם כב) ועתה פן ישלה ידו. אמר אשר נתת עמדי. לא ביקש לעשות תשובה שאמר להקב"ה (בראשית ג יב) האשה לא יצליה. מכסה פשעיו זה אדם הראשון שאמר הכתוב (משלי כה יג) מכסה פשעיו כל לשון אני מקבלן. מזמור לתודה. זהו (לפניך). אם לי תכרע כל ברך ותשבע כין) כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון כל האומות ואני מקבלן שנאמר (ישעיה מה אבהו בשם רבי אהא מזמור לתודה יודו בי מזמור לתודה. אמר רבי יעקב אמר רבי

חטאחך. דבר אחר מכסה פשעיו. אמר רבי סימון ורבי יהושע בן לוי בשם רבי חלפחא מלך בשר ודם בשעה שהוא מודה הוא נוחן לו ספקו ובשעה שאינו מודה אינו נוחן לו ספקו. אבל הקב"ה אינו כן (אפילו) בשעה שאינו מודה נוחן לו ספקו ומשהודה נוטל דימוס. הוי ומודה ועוזב ירוחם:

כתוב אחד אומר עבדו אח יי' בשמחה. וכתוב אחד אומר (תהלים ב יא) עבדו את יי' ביראה. אמר רבי איבו בשעה שאתה עומד ומתפלל יהא לבך שמח כי לאלקים עליון אתה עובד. דבר אחר עבדו את יי' בשמחה. יכול שלא ביראה תלמוד לומר ביראה. אמר רבי אחא בעולם הזה ביראה. אבל לעתיד לבוא (ישעיה לג יד) אחזה רעדה חנפים. ויהיו הצדיקים גילים ברעדה שדברתי על העכו"ם:

בואו שעריו בתודה הודו לו ברכו שמו. אמר רבי פנחס בשם רבי לוי כל הקרבנות בטלים וקרבן תודה אינו בטל לעולם שנאמר (תהלים נו יג) אשלם תודות לך. שתים. אחד כנגד התפלה ואחד כנגד הקרבן. וכן הוא אומר (ירמיה לג יא) קול העון וקול שמחה וגוי קול אומר הודו את ייי. הרי תפלת ההודייה. (שם) ומביאים תודה בית ייי. הוי קרבן תודה. הודו לו ברכו שמו הרי תפלת ההודייה. מה כתיב ביה כי טוב ייי לעולם חסדו:

תהלה קצ

יי (אזמרה) אקרא: אשא ובשם ייי אקרא. בין כך ובין כך לך ויגון אמצא ובשם יי' אקרא. כוס ישועות אהלל דבר. רבנן אמרי (שם קטז ג-ד) צרה במדת רחמים אהלל דבר. בין כך ובין כך אם בא עלי בדין אהלל דבר. אם בא עלי וכתוב אחד אומר (שם) בייי אהלל דבר. אחד אומר (שם נו יא) באלקים אהלל דבר. האמת. אמר רבי תנחומא ברבי יודן כתוב הטוב והמטיב. ועל הרעה אומר ברוך דיין לעולם ידך מן עליתא. על הטובה ברוך לוי (תהלים צב ט) אתה מרום לעולם ייי. לך ייי אזמרה. אמר ר' ברכיה בשם רבי בין נתן יהי שם ייי מבורך. בין כך ובין כך (איוב א כא) ייי נתן וייי לקח. בין לקח לך ייי אזמרה. אמר רי יהודה בר שילא אם בחסד אשירה. אם במשפט אשירה. נקרש בצרקה. א"ר הונא בשם ר' אחא צבאות במשפט. אם בצרקה האל הקרוש צבאות במשפט. אם במשפט ויגבה ייי שאמר הכתוב (ישעיה ה טו) ויגבה ייי לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה. זה

אשכילה בדרך תמים. ד' יהודה ורבי מנה לי כהן. אמר לפניו מאי זה שבט משבט מנה לי כהן. אמר לפניו מאי זה שבט משבט מעשה דבר בליעל. שנאמר (בראשית לה משבט שמעון. אמר לו עשה שטים שנאתי. כב) וישכב את בלהה פילגש אביו. אמר לו משבט שמעון. אמר לו עשה שטים שנאתי. ממה שעשה בשטים. לכך לא ידבק בי. מער לו אמנה לך משבט דן. אמר לו דבר עקש יסור ממני. שהן עוברי עבודה זרה עקש יסור ממני. שהן עוברי עבודה זרה עלמו של מיכה. הוא שמשה אומר לישראל או משפחה או שבט. ואומר (שופטים יח ל) ויעשו להם בני דן את הפסל. אמר

> לו אמנה לך משבטו של יוסף. אמר לו מלשני בסתר רעהו. שדבר לשון הרע על אחיו שנאמר (בראשית לו ב) ויבא יוסף את דבתם רעה. אמר לו אמנה לך משבטו של יהודה. אמר לו גבה עינים ורחב לבב. אלא ממי אמנה. אמר לו תמנה לך משבטך. אלא ממי אמנה. אמר לו תמנה לך משבטך. עיני בנאמני ארץ שנאמר (במדבר יב ז) צלא ממי אמנה. אמר לו תמנה לך משבטך. בכל ביחי נאמן הוא. רבי נחמיה אמר ואית בכל ביחי נאמן הוא. רבי נחמיה אמר ואית עמשרתני בעולם הזה הוא ישרחני לעולם הבא. לא ישב בקרב ביחי. אמר רבי יהושע ואין צריך לומר בביחו של חבירו:

הנשיאים לטעון את המשכן. רבי איבו נאמר אלא זבח הבקר. אותן הבקר שהביאו ויזבח שלמה את זבח הבקר. זבח בקר לא רבי לוי מאי טעמא (דברי הימים-ב ז ה) שנבנה בית המקדש וקרבן שלמה. אמר עד גדעון. רבי חמא בר חנינא אומר עד אמר עד נוב היו קיימות. רבי אבהו אמר יב יב) בגלגל שורים זבחו. אבא בר כהנא שמואל בר נחמני עד הגלגל שנאמר (הושע חנינא בשם בר קפרא ורבי יודן בשם רבי לעבודת המשכן. וכמה היו קיימות. רבי אחר חידש להם דבר זה. אמר לו יהיו הקב"ה קח מאתם. אמר לו משה שמא נביא בנשיאים את העגלות ואת הבקר אמר לו שיטעון עולמי זה המשכן. כיון שהביאו כאילו הייתי צריך לטעון עולמי ואי זה דבר אמור להם דברי כבושין מעלה אני עליכם לאמר. אמר רבי הושעיה אמר הקב"ה צא ארץ. (שם כה ב) ויקחו לי תרומה. מהו בבקר. בזכות זה לבקרים אצמית כל רשעי נדבת המשכן שנאמר (שמות לו ג) בבקר אמר רבי יוחנן לשני בקרים הביאו ישראל דובר שקרים לא יכון. לבקרים אצמית.

בשם רבי מאיר אומר עד לעתיד לבוא הן מתוקנות להפרע מן הרשעים בהם שנאמר

לבקרים אצמית כל רשעי ארץ:

תהלה קב

תפלה לעני כי יעטוף. זהו שאמר הכתוב (משלי טו ה) זבה רשעים הועבת ה' ותפלה ישרים רצונו. אין הקב"ה מבקש מן הרשעים לא זבה ולא עולה. ומהו מבקש תפלח ישרים שנאמר ותפלה ישרים רצונו. וכן הוא אומר (תהלים נא יה) כי לא תחפוץ זבח ואחנה. דבר אחר זבה רשעים תועבה. מדבר בבלעם ובבלק שנאמר (במדבר כג הישרים. שנאמר (תהלים צ א) תפלה למשה איש האלקים:

עפגע שנאמר שמעה תפלחי: הונא הכל מודים שהוא תובע צרכיו בשומע לפנות ערב. אמר רבי זעירא בשם רב בראשית כד סג) ויצא יצחק לשוח בשדה לפניו אגיד. ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ג) אשפוך לפניו שיחי. ואחר כך צרתי ואחר כך יתבע צרכיו שנאמר (תהלים קמב כי יעטוף. ואחרינא אמר תחלה הוא מתפלל קודם שיתפלל שנאמר תפלה לעני. אימתי מנהון אמר אימתי צריך אדם לתבוע צרכיו בהתעטף עלי נפשי. רבי מאיר ורבי יוסי חד העטופים. ואין יעטוף אלא תפלה שנאמר לה כענין שנאמר (בראשית ל מב) והיה אמרו. ר' ברכיה אומר דהוא אתי ומלקש מובים. רבי אלכסנדרי אמר כלפי התפלה תפלה לעני כי יעטוף שהוא עני ממעשים רבי שמואל בשם רבי נתן כלפי מנשה אמרו כגון אחז אמון ומנשה קורא עצמו עני. אמר ובשעה שהיה רואה הרשעים עומדין ממנו כגון אסא וחזקיה ויאשיהו קורא עצמו דוד. כשעה שהוא רואה הצדיקים עומדין ממנו עני ופעמים הוא קורא עצמו דוד. אלא על דעתו של דוד. פעמים קורא את עצמו פנחס בשם רבי ראובן איני יכול לעמוד דבר אחר תפלה לעני כי יעטוף. אמר רבי

> אל תחן יי' מארי רשע. אל תחן אכסיומא שלי בחוכה שלא תעלה וחעשה פירות. הטה אלי אזנך. אמר רבי יוחנן לכל השבט הזה של יהודה ניחנה המחנה שנאמר (דברים לג ז) שמע יי' קול יהודה. רבי הוינא אומר לביחו של דוד ניחנה. רבי יהודה ברבי סימון אמר אין אדם אומר הטה אלא אם כן אחרים מקטריגין אוחו. רבי לוי אמר אגיסטורין זה נחן משה ליהודה בשעח יציאחו מן העולם שנאמר (שם) וזאח ליהודה ויאמר:

> כי כלו בעשן ימי. כהדין מצוצא דחנוא. פנה אל תפלח הערער. רבי שמואל בר נחמני בשם רבי אבא אמר לא היה צריך לומר אלא פנה אל תפלח הערערים ולא בזה את תפלחם. או הערער זה מנשה את תפלחו. אלא תפלח הערער זה מנשה את תפלחו. אלא תפלח הערער זה מנשה שערער ממעשים טובים. ולא בזה את תפלחם זה חזקיה ודוד שנאמר (מלכים-ב יט טו) ויתפלל חזקיהו. אמר רבי אחא בשם רבי אלכסנדרי אשרי אדם שיש לו על מי להתלות:

> דבר אחר פנה אל תפלת הערער. אמר רבי יצחק כלפי דורות אמרו שאין להם לא נביא ולא כהן ולא בית המקדש שיכפר עליהם אלא עוד תפלה אחת שנשתייר להם שהם מתפללין בראש השנה ויום הכפורים ולא תבזה אותו מהם. הוי ולא בזה את תפלתם:

> תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא. וכי עדיין אומה עתידה להבראות שהוא אומר ועם נברא. אמר רבי יוסי ברבי שמעון זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה. ורבנן אמרי אלו הדורות שהן כמתים במעשיהם ובאין ומתפללין לפניך בראש השנה וביום

ומה להם לעשות ליקח הדס ולולב ולהלל הכפורים ואתה בורא אותן בריה חדשה. אותך שנאמר ועם נברא יהלל יהי:

תהלה קג

לדוד ברכי נפשי את ייי. זה שאמר הכתוב (תהלים קלט יד) אודך על כי נוראות נפליתי ונפשי יודעת מאד. רבי אבדימי לקנה. ויש דבר רע לקנה ויפה לכבד. לקנה. ויש דבר רע לקנה ויפה לכבד. עשרה דברים יש באדם. הקנה לקול. הוושט למזון. הכבד לכעוס. הריאה הוושט למזון. הכבד לכעוס. הריאה לשמוח. המרה לקנאה. הקיבה לשינה. המסס לטחון. הטחול לשחוק. הכליות יועצות. הלב גומר. לפיכך היה מקלס דוד ואומר אודך על כי נוראות נפליתי. לכך

ברכי נפשי את ייי:

נפשי את יי׳ הללויה. רבי יוחנן אמר כנגד חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את יי' יי' אלקי גדלת מאד. יתמו מקומות ממשלתו ברכי נפשי את ייי. ברכי נפשי את ייי ואל תשכחי כל גמוליו. בכל הן - ברכי נפשי את יי' וכל קרבי. ברכי ברכי נפשי כנגד חמשה חומשי תורה ואלו רבי יהושע בן לוי חמשה פעמים כתיב כאן דוד מקלס להקב"ה ברכי נפשי את ייי. אמר האדם הזה וצר בו נפש ובני מעים. לכך נפש ומעים. אבל הקב"ה אינו כן צר את בצייר הזה צר צורה אינו יכול לצור בו לבדך. ואתה מחיה את כלם. דבר אחר אוכל שנאמר (נחמיה ט ו) אתה הוא ייי בקב"ה אינו כן צורתו אוכלת והוא אינו ודם הוא אוכל וצורתו אינה אוכלת. אבל הצייר יכול לעשות כן. דבר אחר בשר (ירמיה י מז) יוצר הכל הוא. מה שאין או מרגלו. אבל הקב"ה אינו כן שנאמר צר צורתו בבת אחת אלא מתחיל מראשו לעולם ועד. דבר אחר הצייר הזה אינו יצר את האדם הזה האדם מת והוא חי וקיים וצורתו קיימת. אבל הקב"ה אינו כך. אלא בונא הצייר הזה צר איקונין הצייר מת דבר אחר ברכי נפשי. א"ר לוי בשם רבי

> המשה עולמות שהוא רואה. אחד שרואה במעי אמו. ברכי נפשי את ייי וכל קרבי. ואחד כשהוא נולד. ברכי נפשי את ייי ואל תשכחי כל גמוליו. ומהו כל גמוליו. אמר רבי אבהו שעשה לו דדין במקום בינה. מאי טעמא. רב אמר שלא יסהכל בערוה. רב מתנה אמר שלא יינק ממקום הטנופת. ואחד כשהוא יוצא לאויר העולם הטנופת. ואחד כשהוא יוצא לאויר העולם המנופת. ואחד כשהוא יוצא לאויר העולם ממשלחו ברכי נפשי. ואחד כשהוא מסחלק מן העולם שרואה את השכינה. ברכי נפשי את ייי ייי אלקי גדלת מאד. ואחד לעתיד לבוא. יתמו המאים מן הארץ. לפיכך ברכי

> דבר אחר ברכי נפשי את ייי. למה מקלס את הגוף כך הקב"ה ממלא את עולמו. ומה הנפש סובלת את הגוף כך הקב"ה סובל את העולם. ומה הנפש יחידה בגוף כך הקב"ה יחיד בעולמו. ומה הנפש אינה אוכלת ואינה שותה כך הקב"ה אינו אוכל ואינו שותה. ומה הנפש מהורה כך הקב"ה ואינו שותה. ומה הנפש מהורה כך הקב"ה ואינו שותה. ומה הנפש מהורה כך הקב"ה רואה ואינה נראית כך הקב"ה רואה ואינו נראה. אמר דוד תבוא הנפש שיש בה כל המדות הללו ותהלל להקב"ה שיש בו כל

> הואת אין אדם יודע אי זהו מקומה ובאיזה מקום היא נתונה כך הקב"ה אין שום בריה יודעת אי זהו מקומה ובאיזה מקום היא נתונה כך הקב"ה אין שום בריה יודעת אי זהו מקומו שאפילו היות הקדש שהן טעונות בכסא הכבוד אינן יודעות אי זהו מקומו ובאיזה מקום הוא נתון. ומה הן אומרים (יחזקאל ג יב) ברוך כבוד ייי ממקומו. מעשה באדם אחד שאמר לרבן גמליאל באיזה מקום הוא נתון. אמר לו

במדות הללו:

נפשי את ייי:

MY GIV: הוא דכתיב (יחזקאל א כח) ואראה ואפול כשראה דמותו נשמטה נפשו ממנו. הדא לא יראני האדם וחי. תדע לך שכן יחוקאל אינן רואין אותו שנאמר (שמות לג כ) כי והקב"ה רואה למעשה ידיו ומעשה ידיו אתם רואים אותם והם אינם רואים אתכם. מביטים בו בכל שעה. אמר לו מעשה ידיכם הם עושין שמשתחוין למעשה ידיהן שהם חמש מאות שנה. אמר לו אם כן יפה ואתה אומר לי דבר שהוא רחוק ממני מהלך ואת שנתונה אצלך אין אתה יודע מקומה אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא. מה באיזה מקום היא נתונה. אמר לו איני יודע. אמר לו זה הנפש שנתונה אצלך אמור לי באיזה מקום הוא נתון. אמר לו מי הוא זה. שהוא נתון אצלך ביום ובלילה ואמור לי מאות שנה. הריני שואל ממך דבר אחד שאלת דבר שהוא רחוק ממני מהלך חמש ואין אתם יודעין אי זהו מקומו. אמר לו וחכמתכם שאתם מתפללין לפניו בכל יום איני יודע. אמר לו וזו היא תפלתכם

ברכי נפשי אח יי' ואל תשכחי כל גמוליו. אמר ר' אבא בר כהנא אם יטול אדם פונדא אחת ופיה למטה המעות נופלות. הגאשה הזאת פיה למטה ומהלכת על שתי הגליה והולד שמור במעיה ואינו נופל הזאת שהיא מהלכת על ד' ולדה נתון במעיה הזאת שהיא מהלכת על ד' ולדה נתון במעיה שמור בתוכה ואשה הולכת על שתים ואף על פי כן הולד שמור. הוי ואל תשכחי על מוליו. אמר רבי סימון האשה הזאת עעה אחת היתה מתה. לכך אל תשכחי כל גמוליו:

הסולח לכל עוניכי. רבי ינאי היה לבוש תפלין בתר בישיה תלתא יומין דאמר מר תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים.

> עצמו מן היסורין ונתחדש. הוי המשביע באשפה ומנער את עצמו. כך איוב ניער לה ג) אזור נא כגבר הלציך. כאדם שיושב בטוב עדיך. רבי יודן פתר ליה באיוב (איוב ושם המפורש כתוב עליו. הוי המשביע שמעון בן יוהאי אומר כלי זיין נתן להם הגרן שנאמר (שם) ואחבשך בשש. רבי רקמה. רבי הונא דצפורי אמר זוניראות פורפיות שנאמר (יחוקאל טו י) ואלבישך ואחד חוגרו זין. רבי יוחנן אמר הלבישן רבוא ירדו ואחד היה נותן עטרה בראשו אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן מאה ועשרים השרת ונתנו עטרות בראש כל אחד. רבי את התורה ירדו ששים רבוא של מלאכי פתר קרייה בסיני. בשעה שקבלו ישראל עוניכי המשביע בטוב עדיך. רבי יוחנן בכל יום ויום כדי שיאמר הסולה לכל מניח אותן. רבי יוחנן היה לבוש תפילין מחוליו גופו נקי ואחר שלשה ימים היה אלישע בעל כנפים. וכיון שאדם עומד ונמצאו כנפי יונה. לפיכך קוראין אותו בידך. אמר כנפי יונה. ונעשה לו נס מפניו. רץ אחריו והגיעו. אמר לו מה ראהו קוודור אחד מיד נטלן בידו ורץ יפצעו את מוחו והיה אלישע מניח תפלין גורה מלכות הרשעה שכל המניח תפלין ולמה נקרא בעל כנפים לפי שפעם אחת

> ערשה צדקות ייי. רי יצחק אמר הכל ברבוי. הצדקות ברבוי. עושה צדקות ייי. וסליחה ברבוי (ישעיה נה ז) ואל אלקינו כי ירבה לסלוח. הפדות ברבוי (תהלים קל ז) והרבה עמו פדות. רבי שמואל בר נחמן אומר אף הישועה שנאמר (שם סח כא) האל לנו אל למושעות:

במוב עדיך:

יודיע דרכיו למשה. אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהוא אמר משה לפני הקב"ה רבונו של עולם (שמות לג יג) הודיעני נא

741

מינן. שנאמר הרחיק ממנו את פשעינו: רחמנא ירחיקנא מן חטאה אלא ירחק חטאה את פשעינו. א"ר ירמיה לא לימא איניש אריב. כרחוק מזרח ממערב הרחיק ממנו משה נשתכרתי בעולמי. הוי כי לא לעולם אותם והפסדתי אותם. ובשעה שנצח אותי הסדומיים וכן עם אנשי דור הפלגה ונצחתי אותם. עם דור המבול עשיתי מריבה ועם לא כבר עשיתי מריבה ונצחתי והפסדתי גובה. לא לנצה יריב ולא לעולם יטור. רבי תנחום אמר מאריך רוחו התחיל לגבות הזה וחוזר ונותן להם שלוה. רבי אבא בשם מהם מיעוט מעשים רעים שעשו בעולם לאבדם. ומאריך רוחו עם הצדיקים וגובה מיעוט מעשים טובים שעשו בעולם הזה כדי מאריך רוחו עם הרשעים ונותן להם שכר עלילות דברים. אמר רבי שמואל בר נחמן לא כשם שנאמר (דברים כב יד) ושם לה דרכיו למשה. ולבני ישראל עלילותיו. מבקש לידע חייך שאני מודיעך. הוי יודיע את דרכיך. אמר לו הקב"ה משה דרכי אתה

עראם אב על בנים. תני ר' חייא כרחמן שבאבות. מי הוא זה. אמר רבי יהודה ברי סימון זה אברהם. שכן הוא אומר להקב"ה כשהיה מבקש על סדום (בראשית יח כד) האף תספה צדיק עם רשע. רבי ברכיה אמר האר תספה צדיק עם רשע. רבי ברכיה אמר כאבינו יעקב. שכן כחיב (שם לג ג) והוא עבר לפניהם. אמר מוטב לי שיפגע בי ולא שיפגע בבני. הזי כרחם אב על בנים:

כי הוא ידע יצרנו. חני ר' חייא אוי לה לעיסה שהנחתום מעיד עליה שהיא רעה. כי רוח עברה בו ואיננו. הדא אמרה לית מחין חיין. אלא זה יצר הרע שהוא הולך עמו ולא בא עמו. וכן הוא אומר (תהלים עח לט) כי רוח הולך ולא ישוב. ולא יכירנו עוד מקומו זה יצר הרע. חסד ייי מעולם ועד מולם. אמר רבי יוחנן החסד מן העולם ועד העולם. אבל הצדקה עד שלשה דורות

שנאמר וצדקתו לבני בנים:

ולזוכרי פקודיו. אמר רבי תנחומא משל לאלמנה אחת שהיה לה בן. כל זמן שלא נשא אשה היה נזקק לה. כיון שנשא אשה היה נזקק לה. כיון שנשא אשה אמרה ליה אימיה ידענא אנא לית אשה אמרה ליה אימיה ידענא אנא לית את מזדקק לי כמה דהוית לקדמאי אלא הוה דכיר לי. כך כל השנים שהיו ישראל הוה דכיר לי. כך כל השנים שהיו ישראל להם. לשומרי בריתו. שהיו זוקקים להם והיו יכולין להיות שומרין את התורה להם והיו יכולין להיות שומרין את התורה לבונסתו ולזוכרי פקודיו:

רבי אבין אמר את מוצא ארבע גיותנין בעולם ולפי שהן גאין הקב"ה מתגאה עליהן. כיצד בחיות אין גיותן מן הארי ובבהמות מן השור ובעופות מן הנשר ובנהמות מן השור ובעופות מן הנשר ענאמר (בראשית א כח) ורדו בדגת הים. מה עשה הקב"ה נתן כל הגיותנים הללו תחת כסא כבודו שנאמר (יחזקאל א י) ודמות פניהם פני אדם. אמר הקב"ה הואיל והם גאים אני מתגאה עליהם ענאמר (שמות מו א) כי גאה גאה. שהוא מתגאה על כל הגאים. הוי ומלכותו בכל משלה:

ברכו ה' מלאכיו. במה הכחוב מדבר אם בעליונים הרי כבר נאמר כל צבאיו. אינו מדבר אלא בתחתונים. ומנין שנקראו התחתונים מלאכים שנאמר (במדבר כ מז) היה והלא משה היה אלא שנקראו הנביאים מלאכים. וכן הוא אומר (חגי א יג) ויען חגי המלאך. אמר רבי יהודה ברבי מימון (שופטים ב א) ויעל מלאך ייי מן הגלגל. זה פנחס. ורבנן אמרי אשתו של מנוח מה היתה אומרת לו (שופטים יג ו) הנה איש אלקים בא אלי ומראהו יג ו) הנה איש אלקים בא אלי ומראהו

וכתיב (שם כד) קרב אתה ושמע. שנאמר (דברים ה כב) אם יוספים אנחנו. לפני הר סיני ולא יכלו לשמוע קול הדבור שאין גבור כח כמשה. שישראל עמדו תנחום בר הנילאי אומר גבורי כח זה משה שמא לשנה. וישראל לשבע שנים. רבי או ליום אחד לשבת אחד או לחדש אחד בנובג שבעולם אדם עושה מצוה לשעה רבי יצחק אמר מדבר בשומרי שביעית. כך ז) כל אשר דבר ייי נעשה ונשמע. שהקרימו עשייה לשמיעה. שנאמר (שמות גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. רבי הונא בשם רבי אחא פותרו בסיני. כרחך אתה למד שהנביאים נקראו מלאכים. שהוא נביא ואינו אלא מלאך. הוי על כמלאך האלקים נורא מאד. כסבורה בו

גבורי כח זה משה: קול הדבור. שנאמר ויקרא אל משה. הוי ממלאכי השרת. ומי הוא זה משה ששמע ב יא) כי עצום עושה דברו. שהוא גדול ישמשונה. ומי יכול לשמוע קולו. (יואל אלקים זה. וכתיב (דניאל ז י) ואלף אלפין המלאכים שנאמר (בראשית לב ב) מחנה קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו. אלו לשמוע קולו שנאמר (יואל ב יא) וייי נתן ומודעועים ונבהלים. והצדיקים יכולים שהם אינן יכולים לשמוע קולו אלא עומדים שגדולים הצדיקים יותר ממלאכי השרת. א) ויקרא אל משה. ולא ניזוק. ללמדך לעצמו. וקרא לו הדבור שנאמר (ויקרא א שלא יכלו ששים רבוא לשמוע שמע משה

क्तरंत दार

גדלת מאד:

ייי ידבר פי. סוף כל הדברים קלסו להקב"ה שנאמר (תהלים קמה כא) תהלת דוד מאה וארבעים וחמשה מזמורים קילס לו כי אדבר. תדע לך שכן הוא משאמר שכן אליהוא אומר (איוב לז כ) היסופר ביקש אדם לומר שבחו של הקב"ה מתבלע. ייי. מי יכול לספר שבחו של הקב"ה. ואם שנאמר (תהלים קו ב) מי ימלל גבורות שקלסו אותך. ומרומם על כל ברכה ותהלה אמר רבי סימון ראש אתה לכל הקילוסין ראשית תבואתו. דבר אחר לכל לראש. ואומר (ירמיה ב ג) קדש ישראל לייי (שמות ל יב) כי תשא את ראש בני ישראל. לראש. ואין ראש אלא ישראל שנאמר צבא המרום במרום. הוי המתנשא לכל כענין שנאמר (ישעיה כד כא) יפקוד הי על אחריו ברכו הי כל צבאיו. אלו המלאכים מקלסין המלאכים אחריהם. מה כתיב דבר ייי נעשה ונשמע. משמקלסין ישראל לשמיעה שנאמר (שמות כד ז) כל אשר הכתוב מדבר שעמדו בסיני והקדימו עשייה עושה. למה כתיב כן. אלא בישראל ביה צריך לומר שמה שאדם שומע הוא גבורי כח לשמוע בקולו לעשות את דברו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו. תרע לך שכן כתיב למעלה ברכו ה' מלאכיו מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו. אלא קילוסין של ישראל שנאמר (ישעיה מהולל שם ייי. ואין קילוס גדול להקב"ה מקלסין להקב"ה שנאמר (תהלים קיג ג) מהו מתנשא לכל לראש. את מוצא הכל וגוי והמתנשא לכל לראש. אמר רב הונא הימים-א כט יא) לך ייי הגדולה והגבורה תשוה עליו. זהו שאמר הכתוב (דברי את לבושו שנאמר (תהלים כא ו) הוד והדר את לבושו. אבל הקב"ה בני אדם לובשין והדר לבשת. מלך בשר ודם אין לובשין ברכי נפשי את ייי ייי אלקי גדלת מאד הוד

לה י) כל עצמותי האמרנה ייי מי כמוך. לא הניה אבר שלא קילס בו להקב"ה. אמר להם מה אתם סבורים מפני שקלסתי להקב"ה בכל הדברים האלה שמא נגעתי באחת מרובי רבבות של שבחיו עכשיו אני בראש הקילוסין (שם קמה א) תהלה לדוד ארוממך אלקי המלך. א"ר אף כשיעשה פיהם של צדיקים לעתיד לבוא כמעין נובע שאינו פוסק שבחו של הקב"ה האמר שהם יגעים. לאו אלא זכר רב טובך יאמרו אין הוי לכל לראש. אף דוד כך אמר הי אלקי

שנאמר ברכי נפשי את הי: הברכה יפה ברך להקב"ה בנפשו ובגופו תאונה אליך רעה. כיון שראה דוד שכך ואין נוגע בך דבר רע שנאמר (שם י) לא הוי אם זכית מלאכי שלום משמרין אותך לך לשמרך בכל זרכיך. על כפים ישאונך. שנאמר (תהלים צא יא-יב) כי מלאכיו יצוה שיש בו מעשים טובים לא היה נשא ונשמר הנשמר. הוי אומר הנשמר. למה שאלולי הנישא גדול מן הנושא. ומי גדול השומר או ומי גדול הנושא או הנישא. הוי אומר אומר יהא אליך לוייתך. אמר רבי מאיר שיחתן של ישראל תורה היא. משל הדיום וברוך אתה בצאתך. אמר רבי זעירא אפילו ברוך אתה בשדה. ברוך אתה בבואך ברכתי אותך (שם ג-ו) ברוך אתה בעיר הברכה. ואם הפרשת מעשרותיך בשדה חבלה נמסרים לו. הוי יצו ה' אתך את השרת נמסרין לו אם מתחייב אדם מלאכי מלאך ממונה עליו. אם זכה אדם מלאכי הברכה באסמיך. את מוצא כל דבר ודבר הכתוב (דברים כח ה) יצו הי אתך את דבר אחר ברכי נפשי את ייי. זה שאמר מדרך הקדים והארץ האירה מכבודו: שנאמר (יחוקאל מג ב) הנה כבוד ייי בא ברכיה בשם ר' יצחק מבית המקדש הביאו ומהיכן הביא הקב"ה את האורה. אמר רבי יצחק דדרשה ברבים לא אמריתיה ברבים. אמר רבי ברכיה אילולא דשמעיניה לרבי שקבלתיה בלחישה כך אמרתי לך בלחישה. הוא עוטה אור כשלמה. אמר לו כשם ליה בלחישה אמר לו ולאו מקרא מלא והבהיק את העולם באורו. הוה קאמר האורה. אמר לו נתעטף בטלית לבנה בר נחמן ואמר לו כיצד ברא הקב"ה את רי שמעון בן יהוצרק שאל את רי שמואל היית ומשקלסו אותך נתגדלת עד מאד. מאד. עד שלא קילסו אותך הנביאים גדול יבול בעולם ומשבראת עולמך נתגדלת עד ורי יהושע עד שלא בראת עולמך היית מאד. אמר רבי ברכיה בשם ר' אליעור דבר אחר ברכי נפשי את ה' ה' אלקי גדלת

בוד והדר לבשת: שכרו (תהלים קיא ג) הוד והדר פעלו. הוי לב מז) והלוחות מעשה אלקים המה. ומה ואין מעשי אלא הלוחות שנאמר (שמות גדולים מעשי ה' דרושים לכל הפציהם. מי שהוא יגע בתורה שנאמר (שם קיא ב) למלך המשיח בלבד הוא נותן אלא לכל כתיב אחריו הוד והדר תשוה עליו. ולא (תהלים כא ד) כי תקדמנו ברכות טוב. מה אני נותן את שניהם למלך המשיח שנאמר הוד מלכות. אמר הקב"ה לעתיד לבוא שנאמר (דברי הימים-א כט כה) ויחן עליו שורו הדר לו. ונתן את ההוד לשלמה נתן ליהושע שנאמר (דברים לג יו) בכור (במדבר כז כ) ונתת מהודך עליו. וההדר לו ההוד וההדר. ונתן הוד למשה שנאמר אבל הקב"ה אינו כן שני דברים הללו יש אם גבור אינו נאה ואם נאה אינו גבור. דבר אחר הוד והדר לבשת. בשר ודם

עוטה אור כשלמה. המקרה במים עליותיו.

אמר רבי פנחס בשם רבי לוי השמים הללו
של נתר הן או של בורית ואין אתה יודע
על נתר הן או של בורית ואין אתה יודע
עליותיו הוי אומר של מים הן. השם עבים
רכובו. בשני עבים בא הקב"ה עם ישראל
אחד בסיני ואחד במצרים. אחד בסיני
העון. ואחד במצרים שנאמר (ישעיה יט
א) הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים.
המהלך על כנפי רוח עושה מלאכיו רוחות.
במזמור של מעלה. אמר רבי איבו משל
למלך שמלך תחלה וכו' במזמור צ"ב:

ומכין עפאים יתנו קול: אחר. וקולו של סוס כשהוא רץ ומרתיח. יודע מהו. התוקע יתד בארץ ונשמע ממקום אמר על שלשה דברים אנו עומדים ואיני אמר (דניאל ד יח) ועפיה שפיר. ושמואל עפאים יתנו קול. אמר רבי יודן כמה דאת שקילוסו של הקב"ה מהם שנאמר מבין ישמעאל אומר זה עוף ששוכן על האילנות [מדברותיך] ולך אצל נגעים ואהלות. רבי לו רבי ישמעאל עקיבא כלה (מרברותיך) עקיבא אומר אלו מלאכי השרת. אמר ישכון. רבי ישמעאל ורבי עקיבא. רבי מעינים בנחלים. עליהם עוף השמים אוקינוס. גבול שמת בל יעבורון. המשלח ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם. זה על ההרים יעמדו מים. וכתיב יעלו הרים הארץ על המים. והמים על ההרים שנאמר על המים שנאמר (תהלים קלו ו) לרוקע נחמיה שאלו הארץ על מה היא עומדת תהום כקבוש כסיתו. רבי יהודה ורבי

דבר אחר עליהם עוף השמים ישכון. אלו אומות העולם שהן מתכנסין על ישראל ומשעבדין בהן כדי להרחיק אותן מן

אברהם:

הקב"ה. אף על פי כן אינן מניחין אותו שנאמר מבין עפאים יחנו קול. ומיחדים אותו בכל יום שתי פעמים ואומרים (דברים ו ד) שמע ישראל הי אלקינו ייי אחד:

מצמיח חציר. ר' יעקב בר אחא ורבי נחמיה ורבנן. ר' נחמיה אומר ראה לשון שהתקינו חכמים בברכת המוציא לחם מן הארץ שהוא מוציא הלחם מן הארץ. ורבנן אמרי שהוא עתיד להוציא גלוסקאות מן הארץ שנאמר (תהלים עב מז) יהי פיסת בר בארץ. ולחם לבב אנוש יסעד. א"ר יצחק בשלשה מקומות מצינו שהלחם סועד. באברהם כתיב (בראשית יח ה) ואקחה פת לחם וסעדו לבכם. וכתיב (שופטים יט ה) סעד לבך פת לחם. וכאן לחם לבב אנוש

ישבעו עצי ה'. ישבעו מימיהם ישבעו מימיהם ישבעון מטעחן. ארזי לבנון. אמר ר' הנינא לא היו ארזים ראוים להבראות. ולמה נבראו בשביל כבוד מקום שנאמר ולמה נבראו בשביל כבוד מקום שנאמר (ישבעו עצי ה' ארזי לבנון. אין לבנון אלא בית המקדש שנאמר (דברים ג כה) החר המוב הזה והלבנון. אר"ש בן לקיש ההר המוב הזה והלבנון. אר"ש בן לקיש ההר הנוב האוי להבראות. ולמה נברא לא היה זהב ראוי למבראות. ולמה נברא בשביל בית המקדש שנאמר (שמות לח כד) לא היה זהב העשוי למלאכה. וכן הוא אומר (בראשית ב יב) וזהב הארץ ההוא מוב. ואין מוב אלא בית המקדש שנאמר (דברים ואין מוב אלא בית המקדש שנאמר (דברים

אשר שם צפרים יקננו. רבי הונא בר פפא ורבי יהודה בשם רבי סימון. חד אמר למה נקרא שמה חסידה שהיא נרמסת תחת חברותיה. וחד אמר שהיא חסה על שכיניה. רבי יהודה ברבי סימון אמר אינו מדבר אלא בשבטו של לוי שנאמר (שם לג ח) תומיך ואוריך לאיש חסידיך:

ג כה) ההר הטוב:

יסעד:

הרים הגבוהים ליעלים. אמר רבי יודן לא ברא הקב"ה את עולמו אלא בזכות אברהם ענאמר (בראשית ב ד) השמים והארץ בהבראם. הן הן האותיות של אברהם. אמר רבי יודן ואם תמה אתה על זה ראה מה כתיב הרים הגבוהים ליעלים מה אם הרים הגבוהים לא נבראו אלא בשביל היעלים על אחת כמה וכמה שנברא העולם בזכות

שתזרח לו השמש בשדה במלאכתו וצריך הבית והכניסה משל פועל. שצריך הפועל מכאן אמרו חכמים שתהא היציאה של בעל ערב. אמר רבי אבהו בשם ריש לקיש עבודתו עד ערב. דבר אחר ולעבודתו עדי אתם. ולעבודתו עדי ערב. מי שהשלים לד לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם לקבל פעולתן מן הקב"ה שנאמר (יחזקאל גיהנם. יצא אדם לפעלו. יצאו ישראל העכו"ם. ולהיכן אל מעונותם ירבצון זה כשתזרח שמשו של מלך המשיח יאספון לטרוף את ישראל. תזרח השמש יאספון. האומות שהם כופרים בהקב"ה שואגים למועדים. הכפירים שואגים לטרף. אלו אלא משקיעת החמה. בוי עשה ירח תמרתא בשם רבי יוחנן אין מונין ללבנה עשה ירח למועדים. אמר רי שילא דכפר

מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית. כגון אריא ואנקקתא וכלבא הוו קיימי בעא אריא למיזק כלבא והוי חמי אנקקתא וצרי ליה מיניה דהוא סעדא דאריא וכלבא סעדא דאנקקתא ולא הוו מזקי אהדדי. התחיל רבי עקיבא רואה ואומר מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית. כשהיה רבי עקיבא מגיע בחכמה עשית. כשהיה רבי עקיבא מגיע בריות (גדלות) [גדילות] בים ויש בריות (גדלות) [גדילות] ביבשה. אם עולות אלו

בעל הבית שתהא משקיע הפועל להיות

בביתו:

שבים אל היבשה ואלו שביבשה לים מתות. מקום חיותן של אלו מיתתן של אלו. הוי מה רבו מעשיך ייי כלם בחכמה עשית:

דבר אחר זה הים גדול מדבר במלכות רביעית שהיא שולמת בעולם. שם רמש ואין מספר. אין מספר לגזרות שמכתיבין עלינו. היות קטנות עם גדולות. דוכסין ואפרכין ואיסטרטוקולין. שם אניות יהלכון. אלו האוניות שהם עושין לישראל יהלכון. אלו האוניות שהם עושין לישראל שהן מכתיבין עליהם בכל יום. לויתן זה יצרת. שכל מי שמתלוה עמהן עתיד להעשות שחוק עמהם לעתיד לבוא:

דבר אחר מדבר בתורה. (איוב יא ט)
ארוכה מארץ מזה ורחבה מני ים. שם
רמש. אלו המסכתות דבר קפרא ורי
מיא ודרב ודרבנן בבלאי. היות קטנות
עם גדולות. אלו התלמידים הקטנים עם
הגדולים שמחדרין זה את זה. שם אניות
הגדולים שמחדרין זה את זה. שם אניות
אומר טמא דמנהגין עלמא. לויתן זה. כל מי
מתולוה עמהן עתיד הקב"ה לשחק עמהן
לעתיד לבוא:

דבר אחר זה הים גדול מדבר בשאול. שם רמש ואין מספר אלו המחים. חיות קטנות עם גדולות (איוב ג יט) קטון וגדול שם הוא. שם אניות יהלכון (קהלת יב ה) כי הולך האדם אל בית עולמו. לויתן וגוי. זה הולך האדם אל בית עולמו. לויתן וגוי. זה מובוי מן הדא מלוויתא. כלם אליך ישברון. עיניהם תלויות לחחיית השעה יאמרו לשם שעיניהם תלויות לחחיית השעה יאמרו לשם שירה. יהי כבוד ה'לעולם. וחדע לך שאינו מדבר אלא בתחיית המחים. שבתחיית המחים כחיב (ישעיה מב יא) ישאו מדבר מתיים חשב קדר ירונו יושבי סלע ועריו חצרים יצוחו. ישימו לה'ל בחוי מתים אף כבוד שאומר להלן תחיית המחים באותה השעה בצותה השעה

הן אומרים שירה הדא הוא דכתיב (שם י) שירו לייי שיר הדש:

דבר אחר זה הים גדול מדבר בים. שם אניות יהלכון. אמר ר' יצחק בר מוריון אילולי שכתיב (ישעיה מג טז) הנותן בים דרך. מי שהוא בים מיד היה מת:

תסתיר פניך יבהלון. רבי ורבי נתן. רבי אמר אילולי איילו של הקב"ה שהוא נותן ומגין על האדם הזה היו הורגין אותו המזיקין שנאמר (שם נז יט) בורא ניב שפתים שלום שלום:

תשלח רוחך יבראון. אימתי כשתחדש פני אדמה. אותה שעה יהי כבוד הי לעולם. אמר רבי ברכיה בשם רי לוי אמר הקב"ה אני לא שמחתי בעולמי והעכו"ם שמחים וכוי במזמור ע"ג:

למני גל בבל מחשבת הי: כט) ותרעש הארץ. מה כתיב בתריה כי מלכות. ואי זהו בית אב שלהם (ירמיה נא כל מקום שנאמר רעש אינו אלא הפסק לארץ ותרעד. אמר רבי שמואל בר נחמן מזעזע את העולם בעבורך. הוי המבים איבריך במקום שאינו ראוי לך אף אני זכור. אומר לו הקב"ה אתה הרתעת לארץ ותרעד. רבי אחא אמר בעון משכב (עמוס א ב) הי מציון ישאג. הוי המבים הוא מביט בעולמו ומבקש להחריבו שנאמר ובתי קרקסיאות יושבין ובית הקדש חרב. כן. אלא כשהקב"ה מבים ורואה בעכו"ם לטוב נראין הדברים כדבריך אבל אינו מוציאין כתקנן. אמר לו אליהו זכור באות. אמר לו מפני המעשרות שאין מאל לרבי נהוראי אמר מפני מה הזועות המביט לארץ ותרעד. אליהו זכור לטוב

אשירה להי בחיי. רבי ינאי ורבי יהודה

בר' שמעון. חד מהן אמר אילו אדם נתון תחת צירו של דלת כדי להנצל מן המיתה אינו ניצל. ואחרינא אמר אילו נתון לשונו תחת צירו של דלת כדי להנצל מן שאול אינו ניצל. הוי אשירה לה' בחיי:

יחמו חמאים מן הארץ. רבי יהודה ורבי וחמימים. רבי יהודה אומר יחמו יעשו ממימים. ורשעים עוד אינם. אינם עוד רשעים. באוחה שעה ברכי נפשי את הי. רבי נחמיה אומר יחמו רשיעיא ורשעים עוד אינם. אותם שעה ברכי נפשי את הי. רבי מאיר הוה ההוא מינא בשיבבוחיה דהוה מצער ליה טובא הוה בעי מאי דעחך משום יחמו חמאים. מי כחיב

חוטאים יסופון. חטאים כחיב יחמו חובייא ורשעים עוד אינם. אותה שעה ברכי ופשי אח ייי. אמר רבי שמואל בר יצחק לפי שבעולם הזה פרעה נידון בפני עצמו. סיסרא בפני עצמו. סנחריב בפני עצמו. וכל אחד ואחד בפני עצמו. אבל לעתיד המאים מן הארץ. אותה שעה ברכי נפשי את הי. אמר רבי שמואל בר אבא מראש הספר ועד כאן מאה ושלשה מזמורין ואין המיב בהן הללויה. וכשהרשעים נגמרין מה הללויה. ולמה (משלי יא י) באבוד רשעים רנה:

L†7

תהלה קה

הודו לייי קראו בשמו. אמר רבי יוסי בר הלפתא לרבי ישמעאל בריה אתה מבקש לראות את השכינה בעולם הזה עסוק בתורה בארץ ישראל שנאמר דרשו ייי ועוזו בקשו פניו תמיד. זכרו נפלאותיו בא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. כל מי שהוא בשם יצחק עולמית הרי הוא כיצחק ולא בכולו שנאמר ביצחק ולא בכולו. כל מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע:

זכרו נפלאותיו אשר עשה. זרע אברהם.
הוא ה' אלקינו בכל הארץ. מהו הוא
י' אלקינו אח מוצא חמשה הוא לרעה.
וחמשה הוא לטובה. (שם ' ט) הוא היה
גבור ציד. (שם לו מג) הוא עשו אבי אדום.
(במדבר כו ט) הוא דחן ואבירם. (דברי
הימים-ב כח כב) הוא אחז המלך. (אסתר
הימים-א א כז) הוא אברהם. (שמות ו כז)
הימים-א א כז) הוא אברהם. (שמות ו כז)
הימים-א מידון. (עורא זו) הוא עזרא עלה
הוא משה ואהרן. (עורא זו) הוא עזרא עלה
מבבל. (דברי הימים-ב לב ל) הוא חזקיה
הקטן. אמר רבי ברכיה בשם רבנן הקב"ה
נמנה עם הצדיקים שנאמר הוא ה' אלקינו
בכל הארץ משפטיו:

זכר לעולם בריחו דבר צוה לאלף דור. אמר רבי חייא בר אבא לאלוף שבדור. למעולה שבדור. כדחנן תקוע אלפא לשמן. הוי דבר צוה לאלף דור. אמר רבי חייא בשם רבי שמואל בר נחמן תשע מאות ושמונים דור היה ראוי לעמוד שכולם נמחו בדור המבול שכך אמר הקב"ה שהוא עתיד ליחן את המילה אחר אלף דור. ואת

> מוצא עשרה דורות מאדם ועד נח עשרה דורות מנח עד אברהם. רב הונא בשם ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר דבר צוה לאלף זור אלף דור עלה במחשבה להבראות וכמה נמחו מהם תשע מאות לשבעים וארבע. מאי טעמיה דבר צוה לאלף דור. ששה דורות מאברהם עד משה דבר אלא חורה שנאמר (שמות כ א) וידבר דבר אלא חורה שנאמר (שמות כ א) וידבר אלקים את כל הדברים האלה. בהיותכם אלקים את כל הדברים האלה. בהיותכם מתי מספר כמעט עד שלא תפרה בששים ריבוא נחלת הארץ לפניהם. שכיון שהלכו שמעון ולוי ועשו אותו מעשה בשכם מה אביהם אומר להם (בראשית לד ל) עכרתם אביהם אומר להם (בראשית לד ל) עכרתם

> ויתהלכו מגוי אל גוי. מדבר באברהם ושרה שנאמר (שם יב י) ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה. לא הניח אדם לעשקם אלו המצרים. ויוכח עליהם מלכים זה אבימלך ופרעה שנאמר (בראשית יב יז) וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים. אל הגעו במשיחי. אמר רבי ברכיה אלו האבות. ובנביאי אל חרעו אלו האמהות האבות. ובנביאי אל חרעו אלו האמהות יצחק (שם כז מב) ויוגד לרבקה את דברי יצחק (שם מא) ויאמר עשו בלבו. אלא רוח (שם מא) ויאמר עשו בלבו. אלא רוח הקדש הגיד לה:

> ויקרא רעב על הארץ. אמר רבי יהודה בר נחמן בשם רבי שמעון בן לקיש ראוי היה יעקב לירד למצרים בשלשלאות של ברזל ובקולרין ועשה לו הקב"ה כמה עלילות וכמה מנגנאות ונמכר יוסף למצרים כדי לירד. ויקרא רעב על הארץ וכל כך למה (שם מו ו) ויבא יעקב מצרימה. אמר ר' פנחס הכהן בר חמא משל לפרה אחת

שהיו רוצין למשוך אותה למקולין שלה ולא היתה נמשכת. מה עשו משכו בנה תחלה והיתה רצה אחריו. כך עשה הקב"ה מנגנאות שעשו אחי יוסף כל אותן הדברים כדי שירדו למצרים גם כן כדי שירד גם יעקב שנאמר (הושע יא ד) בחבלי אדם

אמתכם:

לבם לשנוא (שמות א ח) ויקם מלך חדש: נשמע וגוי וייטב בעיני פרעה. ועכשיו הפך בשם רי יהוצרק אתמול (שם מה מז) והקול עמו. רבי חייא בשם ר' יוחנן ורבי יודן גבור אלא שזה גבור מזה. הפך לבם לשנוא גדול מזה. וגם כן לשני גבורים זה גבור וזה שהם בבסילקי זה גדול וזה גדול אלא שזה בן לקיש משל למה הדבר דומה לשני שרים את עמו ויעצימהו מצריו. אמר ר' שמעון לאסור שריו שרו כתיב זה פוטיפר. ויפר גניסין ואחר כך גררן בחבלין. דבר אחר וחבשן עד שבאו אחיו להודיע שהוא בן סנקליטין שלו וכי יש עבד שמולך. נמלן שביקש פרעה להמליך את יוסף אמרו לו אדון לביתו. לאסור שריו בנפשו. כיון ויוסף הוא השלים על הארץ. הוי שמו עמים וישתחוו לך. לפיכך (שם מב ו) ליעקב אבי ומה ברכו (שם כז כט) יעבדוך שאין הקב"ה מטעימני ממה שבירך זקני בן שאול אמר להן יוסף מה אתם סוברין אדון לביתו. אמר רבי לוי בשם רבי יוחנן עת בא דברו. שלח מלך ויתירהו. שמו מא א) ויהי מקץ שנתים ימים. לפיכך עד שתעשה שם עוד שתי שנים שנאמר (שם אתך. אמר לו הקב"ה כך אמרת חייך המשקים (בראשית מ יד) כי אם זכרתני עת בא דברו של הקב"ה שאמר יוסף לשר חד אמר עד בא דברו של יוסף. וחד אמר עד עד עת בא דברו. רבי חייא בר אבא ורבנן.

שמו בם דברי אותותיו. אמר רבי יודן ברבי סימון שהיו המכות נרשמות בהן בגופן.

> הירוד שבישראל הוציא בידו ממצרים ויוציאם בכסף וזהב. אמר ר' אליעזר הגדול בו בכור היה הורג לאפטרופוס שהיה שם. לאשה. בכור לבהמה. וכל בית שלא היה אמר רבי אבא בר כהנא בכור לאיש. בכור מז) ושקמתם בחנמל. ויך כל בכור בארצם. לשקמים בא חן ומל שנאמר (תהלים עח ידי שהיו דקים היה יורד כפילקין. אבל בב, אמאון אם שמע מרחין הדין גפנים על הברד עליהם. אמר רבי יוחנן ממילתיה שמעון בן לקיש כפילקיס הזה היה יורד גפנם ותאנתם. אמר רבי הונא בשם רבי (אמר ויבוא ערוב). נתן גשמיהם ברד. ויך (ויקרא כב כה) כי משחתם בהם מום בם. מה) וצפרדע ותשחיתם. כענין שנאמר מאליה והיתה עולה שנאמר (תהלים עה מי שאמר והיה העולם והיה השיש נבקע בצפררע עולה היתה אומרת אני שלוחו של הדברים שהשליט רך בקשה. כיון שהיתה אמר רבי ישמעאל ברבי יוסי זה אחד מן השיש ובבתי הסיפים לא היו עולין אתמהא. שם היו נעשים צפרדעים. תאמר בבתי אמר רי יוחנן בכל מקום שהיו רובצין מרו את דברו. שרץ ארצם צפרדעים. יתר מדאי. כך שלח חשך ויחשיך ולא שהלך לעשות שליחותו והקשה עליהם שלח חשך ויחשיך. משל לקוסטינור

שמח מצרים בצאתם. אמר רבי ברכיה משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור. חמרא מסכי אימת נחית ליה מיניה ואיהו מסכי אימת ניחות מן חמרא. כיון דנחית ליה חדי גברא וחדי חמרא ולית אנן ידעי מאן חדי מפי. כך כשהיו ישראל במצרים היו המכות באות על המצרים והיו מקוים המצרים אימתי יצאו ישראל וישראל מקוים אימתי יגאלנו הקב"ה. כיון שנגאלו התחילו אלו ואלו שמחים ואין אנו יודעין מי שמח יותר. ממה שאמר דוד שמח

תשעים חמורים טעונים בכסף וזהב:

מצרים בצאתם אנו יודעים שמצרים שמחו

دلالال:

פרש ענן למסך ואש להאיר לילה. רבי מאיר אומר שני עננים היו שנאמר (שמוח מלח) כי ענן ה' על המשכן יומם. רבי אלעזר בן שמוע אומר ענן אחד היה שנאמר פרש ענן למסך ואש להאיר לילה. חזקיה אמר למה היה משחנה להן מפני הזבין והמצורעין כדי שיהו יודעים אימתי יום ואימתי לילה. פתח צור ויזובו מים. אמר ואימתי לילה. פתח צור ויזובו מים. אמר רבי חמא בר חנינא בתחלה היתה מוציאה דם והיו ליצני הדור אומרים עכשיו אנו הולכין ונותנין פינו עליה ונשתה אותו הדם. ואחר כך הוציא מים ושטפם שנאמר (תהלים עח כ) ונחלים ישטופו:

רי הנינא שאל לרי הייא בר אבא מהו ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו הוקיו ותורותיו. אמר לו פועל שהיה עושה עם בעל הבית ויגע עמו וניתן לו שכרו באמונה ונותן לו שכרו משלם. ואמר בוד המלך לפני הקב"ה רבונו של עולם אנו פועלים עצלים ואין אנו עושים עמך באמונה שנאמר בעבור ישמרו. וצריכים אנו להחזיק לך טובה שנתת לנו ארצות של גוים ואם אנו משמרים אין לנו להחזיק מובה על זאת. ומה עלינו לעשות לזמר ולמר הללויה:

תהלה קו

שאנו עסוקין בתורה כל צרכנו: הי. אמר רבי שמואל ומי ימלל כגון אנו. שבחו של גבור. הוי אומר מי ימלל גבורות בגבור שהוא יודע מה כחו הוא יכול לספר למה שאינו יודע מה שבחו וכחו. אבל החלש יכול לספר שבחו של גבור לאו. אנשים האחד היה גבור והאחד חלש. וכי ערוך לשבחו. משל למה הדבר דומה לשני לפיכך הוא אומר רבות עשית אתה הי אין לבדו יודע ניסים ונפלאות שעושה עמנו שנאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו. הוא פלאי עשה הקב"ה עמו. ומי יודע הקב"ה. רגלו עליו ברח הנחש מפניו. ואינו יודע מה לעמוד והרגיש בו הנחש כיון שבא ליתן נתון על גבי המטה והנחש בארץ לפניו ובא לעולם בלא ניסין ובלא פלאין. כיצד אדם אי אפער לעולם בלא היא. כך אי אפער כנגד הים שנקרע ללמדך מה הפרנסה הזו נותן לחם לכל בשר. הפרנסה הזו שקולה לבדו. מה כתיב לגוזר ים סוף לגזרים כתיב (שם קלו ד) לעושה נפלאות גדולות אתה הי. אמר רבי אלעזר בן פדת ראה מה כן בכל יום ויום ואין אדם יודע. ומי יודע ונפלאות אתה עשית עמנו ואתה עושה גם נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. הרבה נסים (תהלים מ ו) רבות עשית אתה הי אלקי מי ימלל גבורות הי. זה שאמר הכתוב הללויה הודו להי כי טוב כי לעולם הסדו.

דבר אחר מי ימלל. אמר צופר הנעמתי לאיוב (איוב יא 1-ט) החקר אלוה תמצא. ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. מי יוכל לחקור דוגמא שלו אלא (שם ח) גבהי שמים מה תפעל. מה הוא אומר יכול אתה לספר מי פעל שמים והכוכבים ואפילו משה רבינו שעלה למעלה למרום וקיבל את התורה מיד אל יד לא עמד על חקר זה. (א"ר) [אמר] רבי הונא הכהן בשם רי ירמיה בשם רי חייא

וצאן מרעיתך נודה לך: הי. ואנו מקלסין (שם עט יג) ואנחנו עמך נכחד מבניהם לדור אחרון מספרים תהלות יקלסוך בעולם הבא. (תהלים עה ד) לא דוד המלך כשם שקילסוך בעולם הזה כך מכאן שהוא נורא על כל תהלותיו. אמר אדם להקב"ה (הוא) יש בו יותר ויותר אבל הקב"ה אינו כן אלא מכל דבר שמקלס ואינו אלא עני. רחמני ואינו אלא אכזרי. שהוא גבור ואינו אלא חלש. שהוא עשיר מלך בשר ודם נכנס למדינה מקלסין אותו יודן נורא אחה על כל תהלותיך. כיצד בקודש. מה הוא נורא תהלות. אמר רבי (שם יא) מי כמוך באלים הי מי כמוך נאדר כאדם שאומר פלוני יאמר שירה תחלה. אז ישיר משה. שר לא נאמר אלא ישיר וישראל יקלטו אותי שנאמר (שמות טו א) זה אל זה ואמר. אמר להם הקב"ה משה אלא מלאכים שנאמר (ישעיה ו ג) וקרא כ) ולא קרב זה אל זה כל הלילה. ואינם הניחן הקדוש ברוך הוא שנאמר (שמות יד בעוכו באו מלאכי השרת לקלס לפניו ולא להם הקדוש ברוך הוא את הים והעבירן יצוה. כיון שיצאו ישראל ממצרים וקרע (בראשית יה ים) כי ידעתיו למען אשר מי כמוך. וכתיב אשרי שומרי משפט. בניו שנאמר (דברים לג כט) אשריך ישראל שכתוב בתורה. ומי יוכל לומר שבחו אלא הנביאים ושל הכמים. לא יוכל למצוא מה אינו כן אם יאמר החכם זה משה רבן של לא ימצא. כי גם אם יאמר החכם לדעת לא יוכל אדם למצוא את המעשה. באדם לב מז) והלוחות מעשה אלקים המה. כי האלקים. זו התורה. כמה דאמר (שמות בגדול (קהלת ה יו) וראיתי את כל מעשה

דבר אחר מי ימלל גבורות הי. אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. שאלו

חלמידיו לרבי טרפון מי הוא שעושה צדקה בכל עת זה הכותב ספרים ומשאילן. א"ל ובטל הוא מי שמלמד תינוקות. ובטל הוא מי שמגדל יתום. אמרו והוא נפיק ערטילאי. אמרו עדיין אנו צריכין למודעי. רבי אלעור המודעי אומר לא עמד ערטילאי אלא בכח הפרנסה שהוא אוכל. הוי עושה צדקה בכל עת:

זכרנו ה' ברצון עמך. אמר דוד רבון העולמים כשהעשה ישועה על ידי מרדכי זכרני. אמר לו הקב"ה חייך לך אני מדכר קדמאי. איש יהודי שהיה משבט יהודה ואחר כך ושמו מרדכי. לא זכרו את רוב חסדיך. אמר ר' אבהו ברבי כהנא בשם ר' אליעזר שתי המריות המרו שנאמר וימרו על ים הרי אחת. בים סוף הרי שתים. אמר רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי (ואילמלא דבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי (ואילמלא שנאמר (הבקוק ג טו) חומר מים רבים.

באנו:

ויגער בים סוף ויחרב. רבי הונא ורבי אחא. חד אמר (שם טו י) נשפת ברוחך כסמו ים. וחד אמר מנהם עליהם כנהמת ים. ויכסו מים צריהם. רבי יהודה ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר אפילו פרעה שנאמר אחד מהם לא נותר. רבי נחמיה אומר פרעה לעצמו נוחר שנאמר (שם ט טו) ואולם בעבור זאח העמדתיך. ויש אומרים אף הוא באחרונה מבע שנאמר וניער פרעה וחילו בים סוף:

רישך. מטיט ולבנים יצאנו ובטיט ולבנים

לים אומרים אלו לאלו בעוט בעיטך. ודוש

כדי ליפרע ממצרים דכתיב (שמות א יד)

ויקנאו למשה במחנה. אמר רבי שמעון בן ינאי נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה ואבירם במקומו של אהרן שנאמר (במדבר יד ד) נתנה ראש.

> הוי ויקנאו למשה. ומה גרמו לעצמן תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם. יעשו עגל בחורב. הדא הוא דכתיב (דברים מ ה) ובחורב הקצפתם. אמר רבי מאיר אית אתרין דקרין לאבלא קיצפא. אמר רבי שמעון בחורב טענו ובחורב פרקו שנאמר (שמות לג ו) וינצלו בני ישראל את עדים. (שמות לג ו) וינצלו בני ישראל את עדים. אמר בשור של מעלה. אמר לו רבי עקיבא אמר בשור של מעלה. אמר לו רבי עקיבא אני מקיים בחבנית שור אוכל עשב. אלא מה מנוול ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל

נשב:

בשפתים:

כענין שנאמר (ויקרא ה ד) כי תשבע לבמא דרבי יודן כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו ושמאלו אל השמים. אמר רבי יודן בריה ידו. כענין שנאמר (דניאל יב ז) וירם ימינו משה שנאמר (במדבר כ יא) וירם משה את רוחו ויבטא בשפתיו. אמר רבי יודן נשבע כך למה ויצמדו לבעל פעור. כי המרו את שולטין בם שנאמר וישא ידו להם. וכל במעשה של פעור נחחייבו שיהיו המלכיות אמר רב הונא בשם רבי שמואל בר נחמן כך להשיב חמתו מהשחית. וישא ידו להם אפופסין בא הסניגור וחטף הקולמוס מידו. על בנו. בא לחתום בקולמוס ליתן לו ממואל בר נחמן אמר משל למלך שכעם אותו והלך לו. כך לולי משה בחירו. רבי דחה אותו ועמד במקומו והקטיגור ראה מקטרג לבן של מלך. מה עשה הסניגור יהודה ברבי סימון משל לקטיגור שהיה ויאמר להשמידם. רבי ברכיה בשם רבי

ויעבדו את עצביהם. אמר רבי יודן מקישין בזוג ואומרים הרי הן כמותנו. הדא הוא דכתיב ויהי להם למוקש. פעמים רבות יצילם. כמה פעמים היו מכעיסין להקב"ה והיה מאריך רוחו עליהן ומציל

אותן מצרחן. (שופטים ו א) ויעשו בני ישראל הרע בעיני ייי. ומה כחיב (שופטים ו ו) וידל ישראל. כענין שנאמר (ויקרא יד כא) ואם דל הוא. הוי פעמים רבות יצילם:

וירא בצר להם בשמעו את רנחם. אמר רבי אלעזר אין ישראל נגאלין אלא מחוך חמשה דברים. מחוך צרה ומחוך תפלה ומחוך זכות אבות ומחוך תשובה ומחוך הקץ. מחוך צרה שנאמר וירא בצר להם. מחוך חפלה שנאמר בשמעו את רנחם. מחוך זכות אבות שנאמר ויזכור להם בריתו.

מתוך התשובה שנאמר הישיעני יי. אלקינו מחוך הקץ שנאמר הישיעני יי. אלקינו וקבצנו והצילנו. ואף משה כללם כולם בפסוק אחד שנאמר (דברים ד ל) בצר לך ומצאוך. הוי וירא בצר להם. ברוך הי אלקי ישראל מן העולם ועד העולם. מן עלמא דהוינא ביה עד עלמא דאנן ביה. אמר רבי אלעזר בשם רי יוסי בן זימרא אמן שבועה אמן קבלה. כדכתיב במזמור פ"ח כל מי שעונה אמן בעולם הזה וכו:

253

प्रतर्प दा

Ľ,: אליהו. ולא פרויי מלך המשיח. אלא ופרויי ופרויי ה' ישובון. ופרויי ה' ולא פרויי ישראל. וכן ישעיה מפרש (ישעיה לה י) רבי שמואל מה הוא יאמרו גאולי ה' אלו אמר רבי ברכיה בשם רבי חלבו בשם הוא נקרא נקלס לו. הודו לייי כי טוב. שמו הגדול. על זה אמר דוד הואיל ובשמו הגוים האלה. הרי שאינו עושה אלא בשביל וביושר לבבך אתה בא וגוי כי ברשעת שנה (דברים ט ה) וידעת כי לא בצדקתך שמשה מוכיח להן לישראל בסוף ארבעים רבי הונא הכהן בשם רבי אבין זה הוא (ישעיה מח יא) וכבודי לאחר לא אתן. אמר אמר שני פעמים למעני למעני. ולמה (קהלת א ט) מה שהיה הוא שיהיה. לכך לגאול אתכם לעולם הבא. וכן הוא אומר שגאלתי אתכם בעולם הזה כך אני עתיד שמו. אף באדום אעשה בשביל שמי. וכשם בשביל שמי (תהלים קו ה) ויושיעם למען הקב"ה כשהייתם במצרים גאלתי אתכם ולמה שני פעמים למעני למעני. אמר איני עושה אלא בשביל שמי שלא יתחלל. אלא למעני למעני שני פעמים. אמר הקב"ה כי איך יחל. למעני אינו אומר פעם אחת הכתוב (ישעיה מה יא) למעני למעני אעשה גאולי יי׳ אשר גאלם מיד צר. זה שאמר הודו ליי' כי טוב כי לעולם חסדו. יאמרו

דבר אחר הודו ליי. כי טוב. ומארצות קבצם. תעו במדבר. וזה קילוס הוא תעו במדבר. אמר רבי יהודה ברבי שלום מהו אומר למעלה הושיענו יי. אלקינו. ברוך יי. אלקי. אמר הקב"ה אף על פי שטעו אני גואלם כמו שעשיתי במדבר. (שם מה יו) גואלם ושע ביי. תשועת עולמים. עולם אינו אומר אלא עולמים. ואומר (זכריה יב ז) והושיע ה' את אהלי יהודה. הוי תעו

במדבר. ויצעקו אל הי:

דבר אחר יאמרו גאולי ייי אשר גאלנו היה לו לומר. או אמרו גאולי ה' אשר גאלם. או יאמרו גאולי ה' אשר יגאלם. אמר רבי יהודה ברבי שלום כמה יפה הוא אומר לפי שמאמרו של הקב"ה מעשה. אמר רבי הנוא בשם רבי דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן וממקום אחר את למד שמאמרו בר נחמן וממקום אחר את למד שמאמרו מאברהם. מה כתיב (בראשית מו יח) ביום מאברהם. מה כתיב (בראשית מו יח) ביום ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרער ההוא כרת ה' את אברם ברית לאמר לזרער התיי. אתן אינו אומר אלא נתתי וכי עד הקב"ה מעשה. אמר הקב"ה אמרתי דבר נעשה מעשה. אף כאן הוא אומר גאולי ה' שכבר גאלם:

לעתיד לבוא שנאמר (ישעיה יא יא) והיה מפוזרים בכל הארצות אני אקבץ אתכם אתכם לשעה קלה לרעמסס. ועכשיו שאתם כשהייתם במצרים הייתם מפוזרים וכנסתי הברול ממצרים. אמר הקב"ה לישראל (שם כ) ואתכם לקח ה' ויוציא אתכם מכור הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים שנאמר הזה פושט ידו ונוטל הזהב מן הכור כך איבו בשם רבי יוסי בן זימרא כשם שהזהבי לד) לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. אמר רבי ושומטו כך עשה הקב"ה שנאמר (דברים ד בהמה. וכשם שהרועה נותן יד בתוך מעיה מצרים כעובר שהוא נתון בתוך מעיה של בשם רבינו כך היו ישראל נתונין בתוך ה' ביום ההוא. אמר ר' אבהו ברבי אחא מצרים. וכן הוא אומר (שם יד ל) ויושע המצרים (שמות ג ה) וארד להצילו מיד מחיה אותה. כך היו ישראל משוקעים ביד ביד הצייד אם מבקש ממיתה אם מבקש מארצות קבצם. כשם שהצפור נתונה

ביום ההוא יוסיף ייי שנית ידו וגוי. ואומר (שם יב) ונשא נס לגוים:

क्तरंत रात

אמר דוד הואיל כן הוא אני אכוין את לבי הלוים ויברכו את העם וישמע בקולם. וכן הוא אומר (שם כז) ויקומו הכהנים לבו שמע הקב"ה תפלתו וריפא את העם. לבבו הכין לדרוש את הי ובשביל שכיוון וכשנתפלל כיוון לבו שנאמר (שם ים) בכל עליהם חזקיהו לאמר הי הטוב יכפר בעד. שנאמר (דברי הימים-ב ל יח) כי התפלל את מוצא בחוקיהו כשהתפלל על ישראל ויתן לו המלך כיד ה' הטובה עליו. וכן (עזרא ז י) עזרא הכין לבבו. (שם ו) י יו) תכין לבם תקשיב. וכן הוא אומר מבושר שנשמעה תפלתך שנאמר (תהלים בר נחמן אם כיוונת לבך בתפלתך תהא תכין לבם תקשיב אזניך. אמר רבי שמואל אמר (שמואל-ב ז יח) מי אנכי הי אלקים. שישב לו בתפלה וכיון תפלתו. ואחר כך קו ל) ויעמד פינחס ויפלל. אלא מהו וישב אדם מתפלל אלא מעומד שנאמר (תהלים הי. וכי יש ישיבה לפני המקום והלא אין (שמואל-ב ז יה) ויבא המלך דוד וישב לפני בטלים כדי שתשמע תפלחו. וכן הוא אומר ראש לא מתוך שהוק ולא מתוך דברים ע"ב) אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד תפלתם. וכך שנו רבותינו (ברכות ל כך הצדיקים מתחננים להקב"ה שישמע לא היא תפלה לא היא תחנונים אלא אל ייי האלקים לבקש תפלה ותחנונים. שאמר הכתוב (דניאל ט ג) ואתנה פני שיר מזמור לאסף נכון לבי אלקים. זהו

לפניו כדי שישמע שנאמר נכון לבי אלקים אשירה ואומרה:

דבר אחר נכון לבי. אמר דוד אני אכין את לבי שתהא תפלחי כקטורת לפניך שנאמר (תהלים קמא ב) תכון תפלחי קטורת לפניך. אמר לו הקב"ה כוונת תפלחך אף אני אכין כסאך שנאמר (שמואל-ב ז מז)

וכסאך יהיה נכון:

וישלח ביד נתן הגביא ויקרא שמו ידידיה: יב כד-כה) וינחם דוד את בת שבע אשתו. עמדי חסד. שכן הוא אומר (שמואל-ב לשמים שהייתי ירא ממנו ונחמתני ועשית מעל שמים חסרך. החסר שעשית עמרי ער אודך בעמים הי. על איזה דבר כי גדול ואומר (שם קמו) קדמתי בנשף ואשועה. קיט סב) חצות לילה אקום להודות לך. הוי אעירה שחר. וכן הוא אומר (תהלים הייתי מעורר את השחר ולא השחר אותי. לא בא עלי השחר ומצאני ישן אלא אני אעירה שחר. מהו אעירה שחר מעולם בנבלים וכנורות שנאמר עורה הנבל וכנור איש. ואף אני לא הייתי ישן אלא מעורר שנאמר (שמואל-איי כב) הבא עוד הלום הביאותני עד הלום. ואין הלום אלא מלכות שנאמר (שם יח) מי אנכי ומי ביתי כי אשירה ואומרה. על הכבוד שנתת לי

תהלה קט

עשו את יעקב. ונוקם ונוטר עלי ומתלחמים אביהם שנאמר (בראשית כז מא) וישטום מהר שנאה שמדברים בשנאה שמסר להם ופי מרמה עלי פתחו. דברי שנאה סבבוני. הי פעל כל זאח. לכך נאמר כי פי רשע המקדש אומרים (שם כו) ידינו רמה ולא אלקימו יקומו ויעזרכם. כך היו בבית אמנו שנאמר (דברים לב לז-לח) ואמר אי אומרים היכן הוא אלקיהם יבוא וילחום פתח פתחו ונכנסו לקדשי הקדשים והיו כי פי רשעים ופי מרמה. ומהו פתחו ראשונות. עכשיו באדום כיולדה אפעה. מעולם אחריש אתאפק. הרי שלש מלכיות אמר להם הקב"ה (שם מב יד) החשיתי מקדשנו ותפארתנו וגוי היה לשרפת אש. שעשו בביתך שנאמר (ישעיה סד י) בית דמי לך ואל תחרש. ואתה מחריש על מה וכן הוא אומר (תהלים פג ב) אלקים אל תתאפק הי. ומחריש אתה על כל אלה. פתחו וכן הוא אומר (שם סד יא) העל אלא אל תחרש. כי פי רשע ופי מרמה עלי עולם אתה תהלתי ומחריש. אלקי תהלתי יספרו. אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של (ישעיה מג כא) עם זו יצרתי לי תהלתי ואין להקב"ה תהלה אלא ישראל שנאמר אלקיך. אין לישראל תהלה אלא הקב"ה אם עשית כן (שם כא) הוא תהלתך והוא בי אלקיך תירא ואותו תעבוד ובו תדבק. תחרש. זה שאמר הכתוב (דברים י כ) את למנצח לדוד מזמור אלקי תהלתי אל

עמי חנם. אמרו ישראל אנו כששלחנו אצלו באהבה נהגנו עמו שנאמר (במדבר כיד) וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך אדום כה אמר אחיך ישראל. אבל הוא (שם יח) ויאמר לא כי אם בחרב אצא. אמרו ישראל (תהלים קכ ז) אני שלום וכי אדבר המה למלחמה. אמר הקב"ה לא הניחר אחכם לכך (עמוס א יא) כה אמר ה' על אחכם לכך (עמוס א יא) כה אמר ה' על בחרב אחיו. שנאמר (במדבר כ יח) פן בחרב אחיו. שנאמר (במדבר כ יח) פן עשו שונא ליעקב שלקח ממנו את הבכורה לברבריא ולשתותיא מה עשה:

מובה. לכך (תהלים סט יד) ואני תפלתי: רעה תחת טובה. הוי וישימו עלי רעה תחת אהבתי ישטנוני. (ירמיה יח כ) הישולם מתפללת עליהם שירדו הגשמים. הוי תחת אני מקריב בחג על שבעים אומות ואני תחת אהבתי ישטנוני. שבעים פרים לכם הקב"ה בשבילנו ואתם שונאים אותנו. ישראל לאומות העכו"ם כל אלה עושה יב) יפתה הי לך את אוצרו הטוב. אמרו ולא היה המטר יורד שנאמר (דברים כה (ירמיה לג כה) אם לא בריתי יומם ולילה. ישראל לא היו המאורות זורהים שנאמר כח ח) יצו הי אתך את הברכה. ואילולי לא היתה ברכה בעולם שנאמר (דברים תחת אהבתי ישטנוני. ואילמלא ישראל

תבלה קי

היתה פסיעתו של אברהם ויש אומרים הארץ לפניו. ויש אומרים שלשה מלין לא יבוא כשבא לרדוף אחריהם נקפצה לו (שם ג) ירדפם וגוי. מהו אורח ברגליו ונעשים כעפר זרק חצים ונעשים כקש. כקש. מהו כקש שהיה זורק אמרפל חרבות אין כתיב עפר וקש. אלא (שם) כעפר לו רבי נחמיה אם כן עקרת את המקרא ונומל קש וזורק ונעשה קשת וחצים. אמר נומל עפר וזורק עליהם והיה נעשית חרבות ורבי נחמיה. רבי יהודה אומר אברהם היה יתן כעפר חרבו. מהו כעפר רבי יהודה אמרפל וחביריו שנאמר (ישעיה מא ב) אותו ואימתי כשבא לעשות מלחמה עם לרגלו. דבר אחר צדיקו של עולם מלוה אכילה שתייה לוייה. הוי צדק יקראהו אשל בבאר שבע. א"ר עזריה מהו אש"ל והשבים שנאמר (בראשית כא לג) ויטע לו פתחים לכל רוח והיה מקבל העוברים וכיצד עשה אברהם עשה לו פונדק ופתח אף הצדקה היתה ישינה והעירה אברהם. מי העיר ממזרח. ואל תאמר לזה בלבד אלא לחסות תחת כנפי השכינה אברהם שנאמר מלבא תחת כנפי השכינה ומי העירן לבוא ממזרח צדק. ישנים היו אומות העכו"ם זה שאמר הכתוב (ישעיה מא ב) מי העיר לדוד מזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני.

אמע לני נאל (משלי כג כג) אמת קנה ואל ומני עלינו לעשות לקרות ולשנות בתורה ואני אעשה מלחמה לכך וישב עליו באמת. וישב עליו באמת. אמר הקב"ה הוא ישב למשיח (ישעיה טו ה) והוכן בחסד כסא נאם הי לאדוני שב לימיני. וכן הוא אומר פי שאינה כתובה כאן פירשה דוד שנאמר לימיני. שב ואני עושה לך מלחמה. ואף על אשה כל המלחמות הקב"ה שאמר לו שב אלא עבדו אליעזר שכן עולה חשבונו. ומי יוחנן בנו של רבי יוסי והלא לא היה עמו ושלש מאות נלחם כנגד כולם. אמר רבי אשה כל המלחמות איפשר בשמנה עשר ברגליך לכלוך עוון זה אורה ברגליו. ומי צדיק. אמר לו הקב"ה אברהם לא יבוא נלפו לבו ואמר אי אפשר שלא היה בהם כיון שהרג אברהם כל אותן האוכלוסין בשם רבי יוסי בן זימרא מהו ארח ברגליו ברגליו לא יבוא. אמר ר' אלעזר בן פרת לא נתלכלכו רגליו של אברהם. הוי אורה בביתו רגליו מתלכלכות בעפר אפילו כן הכהן בר אבין בשם רבי ביבי תינוק הולך הוי אורה ברגליו לא יבוא. רבי יהודה שנים אבל כשבא לא קפצה לפניו הארץ.

תמכור. הוי וישב עליו באמת:

תהלה קיא

בללויה: הלל והודיה אני נותן על דבר זה. לכן נאמר שנאמר (שם) על כן ירים ראש. אמר דוד וצין בא לשטפו והוא מרים את ראשו ז) מנחל בדרך ישתה. והנחל עושה גלים העוף לשתות מן הנחל של דם שנאמר (שם לעתיד נהרות יורדין מדמן של רשעים ובא קי ו) ידין בגוים מלא גויות מחץ ראש. ההוא. (עד עכשיו לא היו יודעין). (תהלים צומר (ירמיה כה לג) והיו חללי הי ביום מהו חרוץ שכל שנופל שם דינו חרוץ וכן (יואל ד יד) המונים המונים בעמק החרוץ. (ישעיה ל כו) ביום חבוש הי את שבר עמו. מגע עלב"ה מרפא את שבר עמו שנאמר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. ואותה כן יאבדו כל אויביך הי. אותה שעה (שם) העולם. וכן הוא אומר (שופטים ה לא) אלו הרשעים שהן מונעין את האור מן (שם כה) ביום הרג רב בנפל מגדלים. וגוי. והיה אור הלבנה כאור החמה. אימתי (ישעיה ל כה-כו) והיה על כל הר גבוה אודה יי בכל לבב. זה שאמר הכתוב

אודה הי בכל לבב. מהו בסוד ישרים ועדה לפי שהקב"ה מגלה סודו לישראל. וכן

> הוא אומר (עמוס ג 1) כי לא יעשה הי אלקים דבר כי אם גלה סודו אל עבדיר הנביאים. וכן ישראל נקראו נביאים ענאמר (ישעיה מד א-ד) ועתה אל תירא עבדי יעקב וישראל בחרתי בו. כי אצק מים על צמא וגוי. וצמחו בבין חציר. ואין צריכים שילמדם אלא (שם ה) זה יאמר לייי אני וזה יקרא בשם יעקב. ומי גרם להם סוד שגליתי להם לכך נאמר בסוד ישרים ועדה:

גדולים מעשי הי. הוא גדול ומהלליר גדולים. הוא גדול שנאמר (תהלים קמה ג) גדול הי ומהולל מאוד. ומהלליו גדולים דכתיב (שם קכו ב) אז יאמרו בגוים הגדיל הי לעשות. ומהו שכרו מי שהוא עושה אותם מלבישו הוד והדר שנאמר הוד והדר פעלו. וכן הוא אומר (שם צ מז) יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם:

זכר עשה לנפלאותיו. כל מה שעושה הקב"ה לצדיקים בעולם אינו כלום אלא זכר הוא עושה להם. אלא כשיעשה לעולם הבא צדקתו עומדת לעד. וכן הוא אומר (שם קיט קמב) צדקתך צדק לעולם:

תהלה קיב

הקב"ה (שם כב ב) קח נא את בנך. לא עשה כו) בעצם היום הזה נימול אברהם. אמר לו יז יג) המול ימול. לא עכב אלא מיד (שם אברם את שרי אשתו. אמר לו הקב"ה (שם לא עשה באנגריא אלא מיד (שם ה) ויקח אמר לו הקב"ה (שם יב א) לך לך מארצך. באנגריא אלא בשמחה. במצותיו הפץ מאר. הי ולמה אשריו שלא עשה את המצוות התורה מאי עד תי. אשרי איש ירא את יראת ה' היא תתהלל. ושניהם עשו את עם המזמור של אשתו מא' ועד ת'. אשה נאמר עליו המזמור של מעלה באל"ף בי"ת עקב אשר שמע אברהם בקולי. לפיכך מאל"ף ועד תי"ו שנאמר (בראשית כו ה) וואת התורה. ואברהם עשה את התורה ואין זאת אלא תורה שנאמר (דברים ד מד) בואת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. בחכמתו ואל יתהלל וגוי. (שם כג) כי אם בוא אומר (ירמיה ט כב) אל יתהלל חכם כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. וכן שהיה ירא לפניו שנאמר (בראשית כב יב) אברהם לפני הקב"ה ולא נתהלל אלא (שם) אשה יראת ה' היא תתהלל. כמה עושר. ומהו מתבקש יראת הטא שנאמר אין מתבקש לפני הקב"ה לא יופי ולא הכתוב (משלי לא ל) שקר החן והבל היופי. הללויה אשרי איש ירא את הי. זה שאמר

באנגריא אלא מיד (שם ג) וישכם אברהם בבקר. הפץ לעשות מצוה. וכשנולד יצחק בן שמונה ימים הגישו למילה שנאמר (שם כא ד) וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים. והגישו למנחה על גבי המזבח ועשה שמחה ומשתה. ומכאן אמרו חכמים חייב אדם לעשות שמחה ומשתה באותו היום שזוכה למול את בנו כאבינו אברהם שנאמר (שם ח) ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק. הוי במצוחיו הפץ מאוד:

גבור בארץ יהיה זרעו. מהו שכרו גבור בארץ יהיה זרעו זה יצחק (שם יב) כי ביצחק יקרא לך זרע. ומהו גבורתו שעשה לעקרה שתלד שנאמר (שם כה כא) ויעתר יצחק לייי. וכי יש גבור גדול מזה שעשה לעקרה שתלד:

דבר אחר גבור בארץ יהיה זרעו. זה יעקב ענאמר (ישעיה מא ח) ועחה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי. ומהו גבורחו שנטל את המלאך ורפשו לארץ ענאמר (הושע יב ה) וישר אל מלאך. דור ישרים יבורך (בראשית מ"ט:כ"ח) כל אלה שבטי ישראל ענים עשר:

תהלה קיג

שנאמר הללויה הללו עבדי הי: עבדים לפרעה וגאלתנו ונעשינו עבדים לך שנגאלנו ויצאנו מעבדות לחירות שהיינו הלילה. הוי אזכרה נגינתי. באותה הלילה בלילה שנאמר (שמות יב כט) ויהי בחצי התקדש הג. אימתי כשהרגת בכורי מצרים (ישעיה ל כט) השיר יהיה לכם כליל לך ואומר שירין וזמרין בלילה שנאמר שעשית עמי בלילה במצרים והייתי מנגן אמר אמרה כנסת ישראל נזכרת אני נסים עם לבבי אשיחה. ר' יהודה ברבי סימון (בראשית יד כ) אשר מגן צריך. לכך לפני הקב"ה מדכר אנא תברי. כמה דאמר נגינתי. רבי איבו אמר אמרה כנסת ישראל (תהלים עו ז) אוכרה נגינתי בלילה. מהו הללויה הללו עבדי הי. זה שאמר הכתוב

צרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הואת ממך. אמור הרי אתם בני חורין אמרו לו ומבקש אתה לכלות את המכה שנאמר (שם לג) ותחוק מצרים על העם. עד בקר. אמר להם הרי מתו כל מצרים (שם כב) ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו במתן עד הבקר שכך אמר לנו הקב"ה גנבים אנחנו שנלך בלילה בבקר אנו יוצאין אמרו לו שוטה בלילה אנו עומדין וכי פרעה על פתחו של משה ואהרן בלילה. פרעה למשה ולאהרן לילה. והיה דופק ואַירן בלילה שנאמר (שמות יב לא) ויקרא בכורות. עמד לו פרעה והלך לו אצל משה הלל. ואימתי אמרו בשעה שבאת מכת ממצרים משעבוד של טיט ולבנים אמרו ולא אמרו הלל. וכיון שיצאו ישראל משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים לשונה. את מוצא עשרים וששה דורות לא כו) פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על דבר אחר הללויה. זה שאמר הכתוב (משלי

> הקב"ה. התחיל פרעה צווח ואומר לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם והרי אתם עבדיו של הקב"ה צריכים אתם להלל לו שאתם עבדיו שנאמר הללויה הללו עבדי הי:

> עלה. לכך הללו למנין הללו: אמנים שנאמר (בראשית מו ד) אעלך גם אבותיך מצרימה. וכשעלו הקב"ה עלה וכתיב (דברים י כב) בשבעים נפש ירדו (בראשית מו ד) אנכי ארד עמך מצרימה. למצרים שבעים ואחד היו עם השכינה. הללויה. מנין הללו היו כשירדו ישראל גודל לאלקינו. הרי שלשה. לכך נאמר כי שם הי אקרא. הרי אחד. ואתם הבו שלשה. וכן הוא אומר (דברים לב ג) הללו לשנים. והאומר אחד. הרי כאן משלשה שנאמר הללויה הללו. ולמי אומר הללויה. מכאן אמרינן אין הלל פחות קנ ו) כל הנשמה תהלל יה. לכך נאמר בכל השם אלא בחציו שנאמר (תהלים רי אלעזר אין העולם הזה כדאי להלל לא אמר הללו הי. אמר רבי ירמיה בשם השיר יהיה לכם). דבר אחר הללויה ולמה עבדים. (וכן הוא אומר (ישעיה ל כט) שנאמר (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל דבר אחר הללו עבדי הי. אלו ישראל

> הללו את שם ה'. הללו לשם שעשה לנו מלחמה שנאמר (שמות יד יד) ה' ילחם לכם. יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם בעולם הזה קלסוהו והכעיסוהו. אבל לעולם הבא אינו כן אלא מעתה ועד עולם. אמר הקב"ה אתם ברכתם אותי מעתה ועד עולם אף אני כן (תהלים קכה ב) וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם:

תהלה קיד

ביה שמו בשני אותיות הללו ברא הקב"ה אלעזר ולא אמרה לי כן. אלא אמר לי מהו דאברין ולא משתכחין שאילית יתה לרבי ביאה שמו. אמר רבי יהודה הנשיא חבל על ביה שמו. אתמהא אל תהי קורא ביה אלא ביאה של עולמו כביכול הקב"ה. שנאמר אדם ממונה על ביאה שלו. ומי ממונה על שמו. אמר לו אין לך כל מקום ומקום שאין את ר' שמואל בר נחמן מהו שכתוב ביה פירות. (שם) ביה שמו ר"י הנשיא שאל זורע מעשיהם של צדיקים עליו והוא עושה הכהן בר חמא הרקיע ששמו ערבות הקב"ה צדיקים וערב עליו מעשיהם. אמר ר' פנחס ברבי סימון שראה הקב"ה מעשיהם של אמר רבי תחליפא בן יעקב בשם רבי יהודה ה) סולו לרוכב בערבות. מהו בערבות. של הקב"ה בערבות שנאמר (תהלים סח שחקים זבול מעון מכון ערבות. וכבודו אליעזר אומר שבעה הן - שמים רקיע י יד) הן להי השמים ושמי השמים. רי שמי קדם. רבנן אמרי שלשה (דברים רקיעין הן שנאמר (שם לד) לרוכב בשמי סח ה) לרוכב בערבות. רבנן אמרי שני (ישעיה סב י) סולו סולו המסילה. (תהלים שיערו לפניו דרכיכם. כענין שנאמר רי יהודה אומר קילסו. רי נחמיה אומר וזימרין. ומהו סולו ר' יהודה ורבי נחמיה. דבר אחר שירו להי אמרו לפניו שירין שנאמר (איוב ז ה) לא תשורני עין רואי. בערבות. מהו שירו לה' צפו לה'. כענין סח ה) שירו להי זמרו שמו סולו לרוכב ישראל ממצרים. זה שאמר הכתוב (שם מאלס על יציאת מצרים שנאמר בצאת ישראל שמחים כשיצאו ממצרים התחיל החמור וכוי. כיון שראה דוד היאך היו דרכיה משל לבעל בשר שהוא רוכב על (תהלים קה לח) שמח מצרים בצאתם. א"ר בצאת ישראל ממצרים. זה שאמר הכתוב

הללו ברא הקב"ה שני עולמות התחיל גבהות אדם. כשראה דוד כי בשתי אותיות לעתיד לבוא שנאמר (ישעיה ב יו) ושה עסקה של יו"ד קטן בקומתה כך הרשעים מכורכמות לעתיד לבוא. דבר אחר מה כך פניהם של הרשעים עתידים להיות ביי. למה מה עסקה של יו"ד קומתה ceren רמז לתחיית המתים. והעולם הבא נברא יורדין לשאול. ואותה העקיצה שיש בה צדריה. כך העולם הזה כל מה שנברא בו מה עסקה של הי פתוחה למטה וסתומה מכל בראם הרי העולם הזה נברא בהי. ולמה אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. בהי נברא ביי. ממה שנאמר (בראשית ב ד) אם העולם הזה נברא בהי ואם העולם הבא ה' צור עולמים. ביו"ד ה"א. ואין אנו יודעין שני עולמים שנאמר (ישעיה כו ד) כי ביה

מללס בהם הללויה:

הקולות. ויש לך מקום אחר ללמוד ממנו תורה כתיב (שם כ טו) וכל העם רואים את ב כה) וירא אלקים את בני ישראל. ובמתן נחמיה אומר בזכות התורה שנאמר (שמות בדמיך חיי ואומר לך בדמיך חיי. רבי מילה שנאמר (יחוקאל טו ו) ואומר לך רבי יהודה אומר בזכות דם הפסח ודם באיזה זכות נגאלו. רבי יהודה ורבי נחמיה. ישראלית והוא בן איש מצרי. דבר אחר הכתוב שנאמר (ויקרא כד י) ויצא בן אשה פרוצין בעריות אחד היה בהם ופירסמו היה בהם מי שיגלה את הדבר. ולא היו (שמות ג כב) ושאלה אשה משכנתה. ולא אצלן שנים עשר חדש כמה שאמר להן מסתורין. את מוצא היה הדיבור מופקד לשונם ולא היו פרוצים בעריות ולא גילו ממצרים. שלא שינו את שמם ולא שינו את בקפר בזכות ארבעה דברים יצאו ישראל בצאת ישראל ממצרים. א"ר אלעזר

ממצרים): על יציאת מצרים הללויה. (בצאת ישראל זכיות יצאו ישראל ממצרים התחיל מקלס מעשה ידיו בקרבו. וכיון שראה דוד בכמה אמר בזכות דורו של ישעיה (ישעיה כט כג) אשר אין בהם כל מום. רבי אבא בר כהנא מעשה ידיו. מהו ילדיו (דניאל א ד) ילדים ועליהם כתיב (ישעיה כט כג) בראותו ילדיו (שמות ב כה) וירא אלקים את בני ישראל. אומר בזכות חנניה מישאל ועזריה שנאמר מצרים. על תנאי לשכני בתוכם. ר' אלעזר (שם כט מו) אשר הוצאתי אתכם מארץ כל המלאכה. ויש לך ממקום אחר ללמוד המשכן שנאמר (שם לט מג) וירא משה את תעבדון. רבי יהושע בן לוי אמר בזכות (שם ג יב) בהוציאך את העם הזה ממצרים

להם עשרה נסים על הים. אי עשאו חומות ג) ומצרים אדם ולא אל. ועשה הקב"ה ואין אדם אלא מצרים שנאמר (ישעיה לא ב) לולי הי שהיה לנו בקום עלינו אדם. מצרים באותו ענין. הרי הוא אומר (שם בלעונו. ואם לחשך אדם לומר אינו מזכיר בתוך מעיהם שנאמר (תהלים קכד ג) חיים רבי סימון מהו מקרב גוי. שהיו מובלעים כביכול כך ישראל. אמר רבי אבין בשם מעוך הכור שלא בצבת ולא בסמרטוטין אתכם מכור הברול. כאדם שנומל את הזהב לשומט מנין שנאמר (דברים ד כ) ויוציא יג) והקרב והכרעים. למדנו צער לנשמט. גוי מקרב גוי. כענין שנאמר (ויקרא א הוציא הקב"ה את ישראל ממצרים שנאמר כאדם ששומט את העובר ממעי בהמה. כך בר אחא בשם רבי חנין מהו גוי מקרב גוי נאמר (שם) ובמלחמה. אמר רבי אבא יורד למלחמה או לנצח או להנצח. לכך חייא בשם רבי ירמיה משל לגבור שהיה לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי. אמר רבי מה כתיב (דברים ד לד) או הנסה אלקים דבר אחר בצאת ישראל ממצרים. ראה

ישראל רועים בה שנאמר (ישעיה סג יד) יי עשאו כמין בקעה והעלה עשבים והיו (שמות יד כט) ובני ישראל הלכו ביבשה. ים סוף לגזרים. מי עשאו כיבשה שנאמר חי עשאו גזרים שנאמר (שם קלו יג) לגוזר שנאמר (תהלים עד יג) פוררת בעוך ים. ערימות. ז' ועשאו כמין פרורות פרורות נד נוזלים. כמו נד של חבן שבין שתי כמעבל שנאמר (שמות טו ה) נצבו כמו ג מו) דרכת בים סוסיך חומר. וי עשאו נוזלים. ה' עשאו כטיט שנאמר (חבקוק ובהמתם שנאמר (תהלים עה מו) ויוציא הוציא להם מתוקין מתוך מלוחין ושתו הם (זכריה ב ח) פרזות תשב ירושלם. ד' פרויו. ואין פרויו אלא פלטיות שנאמר ג' עשאו כמין פלטיות שנאמר (שם) ראש מלמעלה ואחת מלמטן על אחת כמה וכמה. לא היינו יכולים לעבור ועכשיו ששנים כשהיו המים שתים מלמטן ואחת מלמעלן במטיו. אמר להם משה באו ועברו. אמרו כמין כיפים שנאמר (חבקוק ג יד) נקבת לבו של ים ומלא את כל גדותיו. ב' ועשאו אחת למעלה ואחת למטה כך הקפיא הקב"ה על כל גדותיו. כשם שהאדם צף שתי ידות להם חומה. הקפיא לב הים ועלה הים ומלא הללו שנאמר (שמות יד כב-כט) והמים ועברו אמרו לו היאך נעבור בין החומות את ישראל שלא ינזקו. אמר להן משה בואו שאין בה שומר והיו מלאכי השרת משמרין חומות ואין חומה שאין בה מגדל ואין מגדל

היתה יהודה לקדשו. כשהגיעו ישראל לים היו עושין מלחמה זה עם זה אי זה שבט ירד לים ראשון ולא משנתייבש הים אלא בתוך הים ירדו והיו יורדים עד שהגיעו לאפסי ים שנאמר (תהלים סט ב) הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש. וכתיב (שמות יד כב) ויבואו בני ישראל בתוך הים. היה בנימין הצדיק נכנס תחלה לים שנאמר (תהלים סח

כבעמני בבלגני ערד:

סוף. ומהו בים סוף שאף בים היו ממרים הוא דכתיב (תהלים קו ז) וימרו על ים בים אמר הם ממרים ואני אקרע לפניהם הרא היה רוצה הים ליקרע למה שהיו ממרים. מפניו. הוי הים ראה וינס. דבר אחר לא יב) וינס ויצא החוצה. אף הים יהיה נס הקב"ה ינוס מפני הנס שנאמר (בראשית למ אחר ראה ארונו של יוסף יורד לים. אמר עומד מיד ברח שנאמר הים ראה וינס. דבר עם זה על קדושת שמו. אמר הים מה אני יהודה. ראה הים ישראל עושין מלחמה זה ביתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו של את שמי. הוי את מושל על אחיך. הוי הקב"ה היית מרגם את אחיך בשביל לקדש ה כט) והלבש לדניאל ארגונא. אמר לו לאחיו זכה לארגמן הדא הוא דכתיב (דניאל נחשון בן יהודה עברו ישראל. ומפני שרגם (שם) שרי יהודה רגמתם. ועל ממשלת יד בקב"ה לעיני הכל ומרגם לבנימין שנאמר עמינדב קפץ לתוך גלי הים וקידש שמו של רודם אלא רד ים. ומה עשה נחשון בן כח) שם בנימין צעיר רודם. אל תיקרי

ההחהילו המים לטבען שנאמר (שם סט ב) הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש. מיד גער בו הקב"ה שנאמר (שם קו ט) ויגער בים סוף. כיון שראה כן ברח שנאמר (ישעיה כג ד) בושי צידון כי אמר ים. אמר הים אני שאין לי אלא מעוז הים פוחדני מפנין שלא גדלתי בחורים ולא רוממתי בתולות אתה על אחת כמה וכמה:

הירדן יסוב לאחור. וכי מה טיבו של ירדן ומה איכפת לו וכי בירדן היו עומדין. אלא מכאן את למד שאם ברח ראש האומניות ברחה כל האומנות. כיון שראה הירדן שברח הים אף הוא ברח. אמר משה לים לא אמרת איני נקרע ועכשיו אתה בורח. מה לך הים כי חנוס. אמר לו מן הדין איני האוי ליקרע מפניך שאני נבראתי ביום ג' ואתה נבראת ביום ו' ולא מפניך אני נס אלא מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוה יעקב ההופכי הצור אגם מים חלמיש למעינו מים:

תהלה קטו

תהלה קטו

וכתיב (שם יג) ואהבך וברכך והרבך: שנאמר (דברים ז ח) כי מאהבת הי אתכם. להם אתם אוהבים אותי ואני אוהב אתכם יח) און אם ראיתי בלבי לא ישמע הי. אומר לכבות את האהבה שאהב. אבל (תהלים סו אהבה. וכתיב (שם ז) מים רבים לא יוכלו שנאמר (שיר השירים הו) כי עזה כמות ארם יורע את האהבה שאהבתו מה היא (תהלים כו ה) הי אהבתי מעון ביתך. ואין אוהבת אני אותו ואוהבת את ביתו שנאמר אלא חולת אהבה שנאמר כי חולת אהבה. חולה לא מכאב לב ולא במיחוש ראש השירים ב ה) כי חולת אהבה אני. ואיני שאני אוהבת אותך אני חולה שנאמר (שיר לפיכך אהבתי כי ישמע הי. ומאהבה הי. אמרה כנסת ישראל אוהבת אני אותך ישמע תפלתן. לכך אהבתי כי ישמע אל תאחר. וישראל אוהבין להקב"ה שהוא יט) הי שמעה הי סלחה הי הקשיבה ועשה שאם שמע סלח עשה שנאמר (דניאל מ צלב"ה אלא שישמע תפלתם של ישראל שנון יחנך לקול זעקך. אין מתבקש לפני בנביא (ישעיה ל יט) כי עם בציון ישב וגוי אהבתי כי ישמע ייי. זה שאמר ישעיה

כי ישמע. אמר להם הקב"ה (שיר השירים ביד) השמיעני את קולך למה כי קולך ערב. וכתיב (שם ה יג) היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך השמיעני. שהוא מתאוה לתפלתן של ישראל. אמר להם הקב"ה אתם מתאוים שאשמע תפלתכם ואף אני מבקש שתשמעו לי. (דברים כה א) והיה אם שמוע תשמע בקול ה' אלקיך. אם שמעת תהיה נשמעת שנאמר (ישעיה נה ט)

את קולי תחנוני. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אפילו כל אומות העולם קוראין

אז תקרא והי יענה:

אותך הנה אותם ושמע תפלחי. לכך את קולי תחנוני. וכן עשה הקב"ה כי הטה אזנו לי. אין האזנים של מעלה כרויות אלא לשמוע תפלחי בלבד שנאמר (תהלים מ ז) אזנים כרית לי. וכתיב (שם יז ו) הטה אזנך לי:

ובימי אקרא. בימים טובים שנחת לי שנאמר (ויקרא כד ה) ביום השבת ביום השבת יערכנו לפני הי. וכתיב (במדבר כה כו) וביום הכפורים וכתיב (ויקרא כג לד) בארבעה עשר יום לחדש חג הסוכות. הוי

אפפוני חבלי מוח. בני אדם חבולים למוח. ומצרי שאול מצאוני אלו הגליות שנאמר (הושע יג יד) מיד שאול אפדם ממוח

צרה ויגון אמצא ובשם הי אקרא. לעולם בשמך אנו קוראים שנאמר (תהלים כ ח) אלא ברכב ואלה בסוסים ואנחנו בשם הי

נדרי לה' אשלם. רבי יהודה אומר (קהלת ה ד) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם. טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר שנאמר (דברים כג כג) כי תחדל לנדור לא יהיה בך המא. ר' מאיר אומר טוב מזה ומזה נודר ומשלם שנאמר (תהלים עו יב) נדרו ושלמו

להי אלקיכם:

אלקינו נזכיר:

אגאלם:

ובימי אקרא:

יקר בעיני ה'. עשרה דברים נקראו יקר. העושר שנאמר (משלי יב כז) הון אדם יקר הרוץ. התורה שנאמר (שם ג מו) יקרה היא מפנינים. ישראל שנאמר (ירמיה לא יט) הבן יקיר לי אפרים. הדעת (משלי כ מו) וכלי יקר שפתי דעת. הנבואה

ישכבון:

יסתלקן אלו מפני אלו: ושמואל ודוד ושלמה. אלא אמר הקב"ה יצחק שררה. וכן יעקב וכן משה וכן יהושע אילו היה אברהם קיים היאך היה מנהיג בפיהם אמר הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו. קח נא את נפשי. ולפי שהצדיקים שואלים בדרך כל הארץ. ביונה כתיב (יונה ד ג) מת. בדוד כתיב (מלכים-א ב ב) אנכי הולך הפעם. במשה כתיב (דברים ד כב) כי אנכי מותי. ביעקב כתיב (שם מו ל) אמותה וביצחק כתיב (שם כז ז) ואברכנה לפני כתיב (בראשית טו ב) ואנכי הולך ערירי. הצדיקים בפיהם לא היו מתים. באברהם צדיק וצדיק. ואילולי ששואלים מיתה שהשליכו עצמן לכבשן האש. וכן לכל וירד לגלית. וכן לחנניה מישאל ועזריה להרוג את משה. וכן דוד שהשלים נפשו וירד לפרעה שנאמר (שמות ב טו) ויבקש לומר למשה שימות שהשלים נפשו בכפו שימות שעמל בתורה כל ימיו. וקשה לי וקידש שמי בעולם. וקשה לי לומר ליעקב ליצחק שימות שעקד עצמו על גבי המובח וקידש שמי בעולם. וגם קשה לי לומר שמים וארץ וירד לכבשן האש על שמי בעיני לומר לאברהם שימות שכבר הקנני אני תובען ממנו. כך אמר הקב"ה קשה כל עצמו אינו הייב אלא המשים זוז האיך כשבא לתבוע טימיון שהוא חייב לו אמר מפקיד אצלו מאה מנה הרי עשרה ריבוא. הבית אחד עשר יום ובכל יום ויום היה לגבות טימיון שלו הלך ונתאכסן אצל בעל הדבר דומה למלך אחד ששלח שלטון אחד יקר בעיני הי המותה לחסידיו. משל למה חסדך אלקים. ומיתת הצדיקים יקר שנאמר אל. החסד שנאמר (תהלים לו ח) מה יקר מנאמר (תהלים קלט יו) ולי מה יקרו ריער מחכמה ומכבוד סכלות מעט. הצדיקים ובסכלות יקר שנאמר (קהלת י א) יקר שנאמר (משלי יז כז) יקר רוח איש חבונה. (שמואל-א ג א) ודבר ה' היה יקר. התבונה

לרשעים. ואחת אומרת (שם ניא) למעצבה מח כב) אין שלום. ואחת אומרת אמר הי (לקראתו) [לקראתם]. אחת אומרת (שם העולם שלש כתות של מלאכי חבלה יוצאין הולך נכוחו. וכשהרשעים מסתלקין מן ינוחו על משכבותם. והשלישית אומרת (ישעיה נו ב) יבא שלום. והשניה אומרת יוצאין (לקראתם) [לקראתו]. אחת אומרת מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת באים ושוררים ביניהם. וכשהצדיק מסתלק בעולם. ומלאכי השרת שמחין עליהם שהם ביניהם הם מכלים את הפורעניות מלבוא הבריות מצטערין עליהן שכל זמן שהם יפה. כך הצדיקים כשמסתלקין מן העולם אצלם היו מקלסין אותו שהוא עתיד לנהגם שהנהיגם יפה. ואלו שהוא עתיד ליכנס שיהיה יוצא מאצלם היו מקלסין אותו לו אפרכיא אחרת. אלו לא היו רוצים אפרכוס הנהיג בו יפה השלים זמנו ונתן דבר אחר יקר בעיני ה'. משל למלך ששלח

לפני תעמוד ואם תוציא יקר מזולל כפי שנאמר (ירמיה טו יט) אם תשוב ואשובך כיוצא בי שמא יותר ממני אתם מבקשים כך אומר להם הקב"ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי שמא יותר ממני אתה מבקש. לו ולכך נתתי לך ועבדתיך. הרי אתה עשוי אמר לו הרי אתה עשוי אפרכוס. חזר ואמר שלטון. אמר לו ולכך נתחי לך ועבדתיך. גלוסקין במדבר. אמר לו הרי אתה עשוי מה טיבך. אמר לו אני הוא שנתתי לך אריסטון ועמד לפני המלך. אמר לו המלך ליישוב שכח אותו. לימים בא אותו בעל אחד וקדמהו במאכל ובמשתה. כשהגיע לי גלוסקין אחד. בא אחד ונתן לו גלוסקין וכלה אריסטוון שבידו אמר ולואי מי שיתן משל למלך שיצא הוא וחיילותיו במדבר דבר אחר יקר בעיני הי המותה לחסידיו.

תהיה. מה אני בורא עולמות ומחיה מתים אף אתם כן:

אנא ה' כי אני עברך. מלמד שהיה דוד משפיל עצמו בכל מקום שנאמר ויאמר אליו (שמואל-א יו נו) בן מי זה העלם. בן אמתך. לפי שאינו דומה עבד שנולד בתוך הבית לעבד שהוא לקוח מן השוק. דבר אחר אמר דוד אני בן בנה מן אותה שאמרה (רות ג ט) אנכי רות אמתך ופרשת כנפיך

> על אמתך. פתחת למוסרי. פתחת איסורי מתמר התרתה אסורי מרות:

> לך אזבח זבח תודה. שכל מי שהוא חייב חטאת מביא חטאת. אשם מביא אשם. כאן אין אומר לא חטאת ולא אשם אלא זבח תודה. הודייה אני חייב לך. הוי לך אזבח זבח תודה:

תהלה קיז

יעקב:

umıduL: כענין שנאמר (בראשיה ג טו) ואל אישך לה משוקתה. רבי אומר תן לה תאותה. (תהלים סה י) פקדת הארץ ותשוקקיה. תן בעולם לבהמה ולחיה ולעופות שנאמר וירידת הגשמים שמחה לכל העמים ולכל ממתן התורה. שמתן תורה שמחה לישראל רבי תנחום בר חייא גדולה ירידת הגשמים פני ארץ. לכך הללו את הי כל גוים. אמר וגוי נפלאות עד אין חקר. הנותן מטר על אלא הגשמים שנאמר (איוב ה ט-י) עושה כי גדול אתה ועושה נפלאות. ואין נפלאות גוים אשר עשית יבואו. ואימתי (שם י) שמחין ומקלסין להקב"ה. שנאמר (שם) כל עומדין להן הכל מצירין וכיון שיורדין הכל אחד הכל שמחים אימתי כיון שהגשמים והאומות משתחוים להקב"ה. אמר לו יום בן חנניה אי זה יום שכל העולם שוים רי פנחס שאל פוליפוס אחד את רי יהושע (תהלים פו ט) כל גוים אשר עשית. אמר אבל הקב"ה הכל מקלסין אותו שנאמר לקלסו אוהביו מקלסין אותו. שמא שונאיו. א כ) ישרצו המים. מלך בשר ודם כשבאין המים מעשה ידיו והן שורצין שנאמר (שם שנאמר (שם ה ג) ויולד בדמותו בצלמו. אלקים את האדם. ואף הוא מוליד כצורתו הוא צורתו שנאמר (בראשית ב ז) וייצר צורתו עושה צורה. אבל הקב"ה האדם כמעשיך. כיצד בשר ודם צר צורה ואין (תהלים פו ה) אין כמוך באלקים הי ואין הללו את ה' כל גוים. זה שאמר הכתוב

דבר אחר הללו את ה' כל גוים. כך אומרים ישראל לאומות העולם קלסו להקב"ה. והקב"ה אומר קלסו לישראל. החתן אומר קלסו לכלה. והכלה אומרת לקסו לחתן. עתידין אומות העולם שיקלסו להקב"ה בשעה שיגאל ישראל מביניהם שנאמר

> (תהלים קב כג) בהקבץ עמים יחדו. ואומר (שם צח ב) הודיע ה' ישועחו. לכך נאמר הללו את ה' כל גוים. שאל רבי שמעון בנו את ה' כל גוים. שאל רבי שמעון בנו של רבינו הקדוש את אביו ואמר לו מי הן כל הגוים ומי הן כל האומים. אמר לו מי כל הגוים אלו העכו"ם ששעבדו בישראל. כל האומים אלו שלא שעבדו בהם. אמרו כל האומים מה אם אלו ששעבדו בישראל כל האומים מה אם אלו ששעבדו בישראל מקלסין להקב"ה אנו שלא שעבדנו בהן על אחת כמה וכמה. התחילו אומרים כי גבר מהו ואמת ה' לעולם אמת ברית שקיימת מאבות (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי

> דבר אחר ואמת ה' לעולם. היה הקב"ה מפתה את אליהו שילך ויראה אל אחאב ענאמר (מלכים-א יח א) ודבר ה' היה אל אליהו וגו' לך והראה אל אחאב. אמר לו אליהו היאך אני הולך ועד עכשיו לא עשה תשובה. אמר לו הקב"ה כשהייחי משקה אח עולמי אד אחד היה בעולם שנאמר (בראשית ב ו) ואד יעלה מן הארץ. אף עכשיו לך הראה אל אחאב ואתנה מטר:

> דבר אחר הללו את ה'. כיון שהושלך אברהם לכבשן האש ביקש גבריאל לירד ולהצילו. אמר לו הקב"ה אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו (שנאמר (יחזקאל לג כד) אחד היה אברהם. נאה ליחיד שיציל את היחיד שנאמר (בראשית מו ז) אני ה' אשר הוצאחיך מאור כשדים. אמר לו הקב"ה ואף על פי כן איני מקפח שכרך שמידין בניו לירד לכבשן האש לקדש אח חנויה מישאל ועזריה לכבשן האש עמד יורקמי שר של ברד לפני הקב"ה ואמר

לפניו רבונו של עולם אני שר של ברד ארד ואכבה את הכבשן. אמר לו גבריאל אני שר של אש אלך ואקדיה אותו מבחוץ האצנן מבפנים ואעשה נס בתוך נס. אמר לו הקב"ה כך נאה. ירד להצילן. אמר חנניה הללו את ה' כל גוים. אמר מישאל שבחוהו כל האומים. אמר עזריה כי גבר עלינו הסדו. ענה גבריאל ואמר ואמת ה' לעולם.

מהו ואמת אמת הוא הדבר שאמרת לי בימי אברהם. הוי ואמת ה' לעולם הללויה. דבר אחר אמת ג' אותיות מעידות עליו שהוא אמת. א' ראשונה מ' תיכונה תי"ו אחרונה. הדא הוא דכתיב (ישעיה מד ו) אני ראשון ואני אחרון:

697

क्तरंत त्रा

הוי אמרו צדיק כי טוב: שבא ונוצח ויודעין שישראל זוכין בדין. את לולביהן ומקלסין לצדיקו של עולם כמי העכו"ם. כיון שבא החג כל ישראל נוטלים יודעין מי זכה בדין אם ישראל אם אומות כי ביום הזה יכפר עליכם. ועדיין אין אנו וסולה לעונותיהם שנאמר (ויקרא מז ל) בדין. ובא יום הכפורים ומזכה את ישראל הקב"ה וכל אומה ואומה אומרים אנו נצחנו מוצא בראש השנה הכל עומדין בדין לפני אחר אמרו לצדיק הקב"ה שהוא טוב. את כגמול ללמדך שאין עושה פירות. דבר גמול ידיו ישיב לו. כפרי אינו אומר אלא אינה עושה פירות שנאמר אוי לרשע רע כי מוצא את הברכה עושה פירות והקללה צריק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו את הוי אמרו צדיק כי טוב. דבר אחר אמרו בתריה (שם יט) תמחה את זכר עמלק. זכור את אשר עשה לך עמלק. מה כתיב עמלק היה מקללו שנאמר (דברים כה יו) (שם יח) ואברהם היה יהיה. וכשמזכיר את המכסה אני מאברהם. מה כתיב בתריה הצדיק היה מברכו שנאמר (בראשית יח יו) וכן את מוצא כשהקב"ה מזכיר את אברהם הוא אומר (משלי י ז) זכר צדיק לברכה. לרעה שנאמר (שם יא) אוי לרשע רע. וכן וכשיהא מזכיר את הרשע יהא מזכיר אותו אותו לטובה שנאמר אמרו צדיק כי טוב. כשיהא אדם מוכיר את הצדיק יהא מוכיר הכתוב (ישעיה ג י) אמרו צדיק כי טוב. הודו להי כי טוב כי לעולם חסדו. זה שאמר

א) הי אלקי אתה ארוממך. כיון שראה דוד

בטובה שהוא עושה עמהם שנאמר (שם כה

שיאמרו להקב"ה אלא הודייה בלבד על כל

ההוא אודך הי כי אנפת בי. אין לישראל

זה שאמר הכתוב (ישעיה יב א) ואמר ביום

דבר אחר הודו לה' כי מוב כי לעולם חסדו.

היאך ההודיה טובה אמר הודו להי כי טוב. לפי שההודייה טובה. וכן הוא אומר (משלי כה יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. ואומר (תהלים לב ה) אודה עלי פשעי להי. וכן הוא אומר (שם צב ב) טוב להודות להי. לכך הודו להי כי טוב. דבר אחר כל מי שהוא מודה לפניו הוא לוקח טוב ענאמר (הושע יד ג) קחו עמכם דברים וגוי כל תשא עון וקח טוב:

להודות. לכך הודו לה' כי טוב: כך הקב"ה מפרנס לבריותיו חנם ולו נאה חנם. לזה נאה להודות שהוא נותן חנם. ומודים לשני. בא אחד ואמר אני נותן לכם אני נותן לכם בסלע אחד. הניחו לראשון סלעים רבית בימות החמה. בא אחד ואמר הגשמים אלא שהוא נוטל ממנו שלשה לטובה שהוא נותן לנו כל צרכינו בימות בני עירו אומרים זכור אותו בעל הבית לבעל הבית שהיה מלוה לכל בני עירו והיו לעולם חסדו. דבר אחר כי טוב. [משל] (איכה ג כב) חסדי הי כי לא תמנו. הוי כי החסרים שעשה עמהם לעולם הם שנאמר צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב. וכן כל להם למורשה שנאמר (דברים לג ד) תורה לשונה. ולא נלקחה מהם לעולם אלא נתנה שנאמר (משלי לא כו) ותורת חסד על שנתן להם משה את התורה שנקראת חסד ולא לשנתים אלא לעולם. וכן את מוצא אין הקב"ה עושה חסד עם ישראל לא לשנה דבר אחר הודו להי. מהו כי לעולם חסדו

יאמר וא ישראל. אין ואה מן האדם שיאמר שהוא טוב על עצמו אלא אם אחרים מעידים עליו שהוא טוב. ומי מעיד בהקב"ה יעקב שאמר החסד שעשית עמי לא ליום ולא לשנה אלא לעולם שנאמר (בראשית לב י) קטנתי מכל החסדים. אמרו לו

אצרן שהן מקריבין לפניו כל עת: פלטין שלו. ומי הן עבדיו של הקב"ה בני ומתנו בתוך ביתו. ומי יודע עבדיו ובני להם שיורי הגת אבל אינן יודעין משאו בוא משייר להם שיורין ובשעת הגת משייר בחשבון אינו מדקדק עמהם ובשעת הגורן הבית שהיה מנהיג יפה עם אריסיו ובשעת ישראל יאמרו נא בית אהרן. משל לבעל ב ב) זכרתי לך חסד נעוריך. הוי יאמר נא נעשה ונשמע. באותה השעה אמר (ירמיה עשו לי בסיני (שם כד ז) כל אשר דבר הי (שמות יג כא) והי הולך לפניהם יומם. ומה להם במצרים. ומה ששלמתי להם במדבר הרועה אותי. יאמרו ישראל מה עשיתי להם קצבה. אלא (שם מה מו) האלקים וכמה הסדים עשה עמך. אמר להם אין

יאמרו נא בית אהרן מה עשיתי להם לכל מי שעמד כנגדן. עמד קרח וסיעתו בלעה אותם הארץ. עמד עוזיהו וביקש להקטיר את הקטורת וזרחה במצחו הצרעת. ובשביל מה שילמתי לו השכר הזה בשביל שהלך לפני ביושר שנאמר (מלאכי ב ו) בשלום ובמישור הלך אתי. ולמד תורתי שנאמר (שם) תורת אמת היתה

בפיהו:

יאמרו נא בית אהרן. אלו המילדות שלא שמעו לפרעה שנאמר (שמות א יז) ותיראן המילדות את האלקים. ומה עשיתי להם בתים:

יאמרו נא יראי ה'. ומי היו יראי ה' זה היה ביחו של דוד שנאמר (תהלים קיט סג) חבר אני לכל אשר יראוך. ומה עשה עמו דוד (שמואל-ב ז ב) הנה אנכי יושב בביח ארזים. ומה עשיחי לו (תהלים פט כח-ל) אף אני אשמור לו חסדי ושמחי לעד זרעו וכסאו כימי שמים. דבר אחר יאמרו נא יראי ה' זה פנחס שהרג לזמרי ונתן נפשו על

> קג יו) וחסד הי מעולם ועד עולם על יראיו: בלבד אלא אף לעולם הבא שנאמר (תהלים להם יד ושם טוב מבנים. ולא לעולם הזה האש בשביל שבמחו בי (ישעיה נו ה) ונתתי מישאל ועזריה היאך הצלתי אותם מכבשן דבר אחר יאמרו נא יראי ה' יאמרו נא חנניה בקבד. ובעובדיה כתיב (שם) ירא הי מאד. באברהם ויוסף הצדיק כתיב ירא (אחד) ממה שנאמר באברהם ויוסף הצדיק. דאילו אמר רבי הנינא גדול מה שנאמר בעובדיה (מלכים-א יה ג) ועובדיה היה ירא את הי. כב יב) כי ירא אלקים אתה. בעובדיה כתיב הי אלו הגרים. באברהם כתיב (בראשית נמשח אלא בדמו של זמרי. דבר אחר יראי מלא יערערו על הכהונה אף על פי שלא יב) לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום. אחר איש ישראל וגוי. ומה שלמתי לו (שם קדושת שמי שנאמר (במדבר כה ה) ויבא

> גיניו למרום ואמר (שם קכא א) שיר אחיו וכל ישראל באותה שעה נשא דוד בדוד. בשעה שירד דוד לאחיו והניחוהו כנפי יונה נחפה בכסף. דבר אחר מדבר הקב"ה כנפי חסדו שנאמר (תהלים סח יד) וגוי. ענני הקב"ה במרחב יה שהרחיב לי במצרים (שמות א יד) וימררו את הייהם קראנו אליו. דבר אחר מן המצר מדבר לו אלקים קרובים אליו כהי אלקינו בכל בוא אומר (שם ד ז) כי מי גוי גדול אשר מן המצר קראתי יה וענני במרחב יה. וכן בהי (שם) וישמע הי את קולנו. קראוהו ביה (דברים כו ז) ונצעק אל הי. וענה אותם ותעל שועתם אל האלקים. קראוהו בהי תחן לי. וענה אותם באלקים (שמות ב כג) קראוהו באלקים (שם טו ב) הי אלקים מה שנאמר (שם לה יא) אני אל שדי פרה ורבה. ג) ואל שדי יברך אותך. וענה אותם בשדי אותם. קראוהו בשדי שנאמר (בראשית כח לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה מן המצר קראתי יה. מהו מן המצר בכל

למעלות אשא עיני אל ההרים. השיבתו רוח הקדש ואמרה לו (שם ג) אל יחן למוט רגליך אל ינום שומרך. במרחב. שהרחיב לו הקב"ה שחזרו אחריו כל ישראל ובאו עד מחנה פלשתים (שמואל-א יז נג) וישובו בני ישראל מדלוק אחרי פלשתים:

הי לי לא אירא מה יעשה לי אדם. אברהם אמר מה יעשה לי אבימלך. יעקב אמר מה יעשה לי עשר. דוד אמר מה יעשה לי גלית:

ואף הקב"ה לא הניחו שנאמר (שם מו ז) צרקתו עומדת לעד אינו מניח להקב"ה. יא) מן הארץ ההוא יצא אשור. אברהם צרשעים הללו הלך לו שנאמר (בראשית י את עצמן. אשור אמר היאך אני דר בין עמד ונטע לו כרם. ושם ועבר הטמינו ואשור ואברהם. נח לא הקפיד לעבור אלא חמשה צדיקים עמדו בעולם. נח ועבר ושם כמה דאמר (ישעיה מה יב) ישראל מקוראי. לו אלקים קרובים. שמזכה אותנו לדין. צוא אומר (שם ד ז) ומי גוי גדול אשר (דברים לב ו) הלא הוא אביך קנך. וכן אחי ורעי. וביותר שהוא אביכם שנאמר מן הדין אחיכם הוא (שם קכב ח) למען קרובו הללויה. ושבו ואמרו להם אל תיראו הוא (תהלים קמח יד) לבני ישראל עם מן הדין. אין אתם מכירים אותו קרובכם וגלותי ישלח. וחזרו ואמרו להם אל תיראו שנאמר (ישעיה מה יג) הוא יבנה עירי אומרים להם אל תתייראו בן עירכם הוא לפני הקב"ה והם מתייראין ומלאכי השרת לבבכם. כך ישראל עתידין לעמוד בדין אמרו להם אל תיראו מן הדין אלא תעיזו באין לדין אצל בימה והיו מתיראין מן הדין. ה' לי בעוזרי. משל לשני בני אדם שהן

מוב לחסות בהי. שלא היה בוטח על דברי אביו ולא על דברי אמו. ותרח היה רואה

אני הי אשר הוצאתיך:

בהי מבטוח בנדיבים שכן דוד אומר (תהלים שרה ונתמלא ממנו כל העולם. טוב לחסות ויקח אברם ונחור להם נשים. יסכה זו ושרי היתה בתו של הרן שנאמר (שם כט) ואינו יודע אם מן האנשים או מן הנשים אל בנו אברהם שכל העולם מתמלא ממנו ביה רואה שמולו של הרן שנשרף ומולו כח) וימת הרן על פני תרח אביו. ותרח יפה המלאך והשליכו אצל אביו שנאמר (שם יא ולא הספיק לירד עד שהמיתו האש ונטלו אני. מיד נטלוהו והשליכוהו לתוך הכבשן שראה שאברהם נמלט אמר של אברהם אברהם אני ואם לאו אומר שלכם אני. כיון צבול ממני אם ראיתיו שנמלט אומר אני של אמרו לו של מי אתה. אמר בלבו אברהם על דברי אביו. נכנסו כל האומות אצלו הוצאתיך. הרן היה לבו חלוק והיה בוטח בקב"ה בעצמו שנאמר (שם) אני הי אשר עיר ולא קדיש ולא שרף ולא גדוד אלא והשליכוהו לכבשן האש ולא ירד עמו לא לא אניה הקב"ה שבשמים. מיד נטלוהו אמרו לו של מי אתה. אמר להם לעולם ממנו. נכנסו כל האומות אצל אברהם ומולו של אברהם שכל העולם מתמלא במולות ורואה מולו של הרן שהוא נשרף

כל גוים סבבוני. ג' פעמים עחיד גוג ומגוג לעלות לירושלים כדרך שעלה סנחריב לעלות לירושלים כדרך שעלה ובוכדוצר לירושלים. שלש פעמים פעם ראשון הוא אומר כל גוים סבבוני. שהוא עתיד לכנוס כל העולם ולהעלותם לירושלים שנאמר (מיכה ד יא) ונאספו אליו גוים רבים. וכל הפרשה. והמה פרוכין. לכך נאמר בשם הי הברשה. והמה פרוכין. לכך נאמר בשם הי כי אמילם. פעם שניה הוא אומר סבוני גם סבבוני. שהוא עתיד להרגיש כל האומות ולהעלותם לירושלים שנאמר (תהלים ב א) למה רגשו גוים. והם פרוכין. לכך נאמר בשם ה' כי אמילם פעם שניה. פעם

למו ג) אל תבטחו בנדיבים:

שלישית אומר סבוני כדבורים. שהוא עתיד לפרוש דוגמניות על כל המדינות להוציא כרוזות. כמה דאת אמר (יואל ד מ) קראו זאת בגוים קדשו (עצרה) מלחמה. וכל הפרשה. והמה פרוכין. לכך נאמר בשם ה' כי אמילם פעם שלישית:

(שם יב) וזאת תהיה המגפה. וכל הפרשה. הגוים. והקב"ה משלח בהם מגפה שנאמר שנאמר (שם ג) ויצא הי ונלחם עם כל זו השביה. והקב"ה יוצא ונלחם עמהם אלו הבנות. (שם) ויצא חצי העיר בגולה ונשסו הבתים זו הביזה. והנשים תשכבנה אל ירושלים. ואומר (שם) ונלכדה העיר העיר שנאמר (שם ב) ואספתי את כל הגוים גנבים אלו אומות העכו"ם. המחתרת זה עומד עליהן והורגן. כך המלך זה הקב"ה. שעתידין לבוא שלשה פעמים לסוף אני מה מצא בידינו מן המחתרת. אלא יודע אני המלך אם אני עומד עליהם מיד הם אומרים שנכנסו עליו גנבים והיה המלך פקח. אמר לכך נאמר דועכו כאש קוצים. משל למלך יד א) הנה יום בא להי. יכול יש בהם ממש צאולם ולהעלותם לירושלים שנאמר (שם לבעליה כך עתיד הקב"ה לכנס כל אומות כדבורים. מה הדבורה הזו מכניסה דבש לכך נאמר בשם ה' כי אמילם. סבוני את אלופי יהודה וגוי. והמה פרוכים. לפניהם שנאמר (שם ו) ביום ההוא אשים והקב"ה עושה להם נסים ומפיל שונאיהם (זכריה יב ה) ואמרו אלופי יהודה בקבם. וישלטו בנו ואל ישלטו בנו שונאינו שנאמר ואחד לשונאים שלו ויאמרו יבואו אחינו ולאסור אותן וכסבורין למסור כל אחד סבבוני. שהוא עתיד לתפוס שבט יהודה מא יד) אל תיראי תולעת יעקב. סבוני גם באותה השעה אומר להם הקב"ה (ישעיה לירושלים וישראל מתייראים ממנו. עתיד להכניס כל אומות העכו"ם להעלות דבר אחר כל גוים סבבוני. מוינא

> והמה פרוכין. לכך נאמר כי אמילם. דחה דחיתני לנפול בימי עשו והי עזרני. דוד אמר דחה דחיתני לנפול בימי גליח והי עזרני:

> עזי וזמרת יה. בעולם הזה מקלסין אותי בשתי אותיות אבל בעולם הבא בחמש [בארבע] עזי וזמרת יה ה' ויהי לי לישועה. ואומר (ישעיה כו ד) כי ביה ה' צור עולמים. קול רנה וישועה. אנשי ירושלים אומרים מבפנים קול רנה וישועה. אנשי יהודה אומרים מבחוץ ימין ה' עושה חיל. לא אמות כי אחיה. אברהם אמר לא לי לחנות כל הנסים שנעשו לי בימי נמרוד. יצחק אמר לא לי לתנות כל הנסים שנעשו לי בימי עשו. דוד אמר לא לי לתנות נסים

מנגמו לי בימי גלית שובך ושאול:

יסור יסרני יה. חביבים היסורין שהם מרצין כקרבנות. שבקרבנות אומר (ויקרא א ד) ונרצה לו לכפר עליו. וביסורין כתיב (משלי ג יב) וכאב את בן ירצה. דבר אחר חביבין היסורים שהם מרצין יותר מן הקרבנות. שחמאת ואשם אין מכפרין אלא לאותה עבירה שנאמר ונרצה לו לכפר עליו. אבל היסורים מכפרין על הכל. הוי יסור יסרני יה:

פתחו לי שערי צדק. לעולם הבא אומר לו לאדם מה היתה מלאכתך והוא אומר מאכיל רעבים הייתי. והם אומרים לו זה השער של מאכיל רעבים הכנס בו. אחר אומר משקה צמאים הייתי והם אומרים לו זה השער של משקה צמאים הכנס בו. וכן למלביש ערומים ומגדל יתומים ולגומל הסדים. וכן לכל המצוות. אמר זוד אני עשיתי את כולם פתחו לי את כולם. לכך אומר פתחו לי שערי צדק אבא בם:

זה השער להי צדיקים יבואו בו. משל לאדם

מהלך בדרך וסחורתו בידו. הגיע להרגים נתן להם מה שנתן וניצל. הגיע לחרמים נתן להם מה שנתן וניצל. כיון שהגיע במדינה אמרו לו הזהר שהאפרכוס במדינה אם אינך מוכס כל סחורתך אין את מוצא בידך כלום. הוי אומר פתחו לי שערי צדק:

אודך כי עניתני ותהי לי לישועה. [משל] לאחד שהתקין אנפוריא שלו לצאת בדרך יצא חוץ למדינה הכהו הקוץ עקצתו עקרב אחזתו חמה הניחוהו והלכו להם. התחיל עומד ומתפלל לפני הקב"ה אמר לפניו מה עונתי וחמאתי והיה מצטער הרבה. ולא באו ימים רבים עד ששמע שנאבדה אותה השיירא התחיל עומד ומשבח לפניו ואומר אילו הייתי שם הייתי כאחד מהם. וכן הוא אומר (ישעיה יב א) אודך הי כי אנפת בי:

אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה. אברהם יצא ממנו ישמעאל. וכן בני קטורה. יצחק יצא ממנו פסולת עשו וכל אלופיו. אבל יעקב העמיד שנים עשר שבטים וכולם שלמים להקב"ה שנאמר (בראשית מב יא) נאומר (שיר השירים ד ז) כלך יפה רעיתי:

מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעיניו.
מדבר בכנסת ישראל בשעה שהיר
משועבדין בטיט ובלבנים ולאחר שיצאו
התחילו מתושאין בענני כבוד והיר
המצריים תמהים עליהם ואומרים עד
המצריים תמהים עליהם ואומרים עד
ועכשיו אתם מתושאין בכל עבודה קשה
ועכשיו אתם מתושאין בכל כבוד. וישראל
משיבין אותם ואומרים להם אתם תמהים
עלינו אנו תמהים יותר מכם שנאמר (שיר
השירים ו יב) לא ידעתי נפשי שמתני
מרכבות עמי נדיב. ורוח הקדש משיבה
ואומרת מאת ה' היתה זאת היא נפלאת
בעינינו. דבר אחר מאת ה' היתה זאת
בעינינו. דבר אחר מאת ה' היתה זאת

כל הגאולות שעברו על ישראל אחריהם שעבוד מכאן ואילך אין אחריהם שעבוד שנאמר (ישעיה יב ה) זמרו הי כי גאות עשה:

תמהים מכם. ורוח הקדש משיבה להם מאת משיבים אותם אתם תמהים עלינו יותר אנו אלו הנגופים אינן אלו הדחופים. וישראל לישראל בשלוה לעתיד לבוא יאמרו אינן תמה מכם. כך כשיראו אומות העכו"ם וצוא אומר להם אתם תמהים עלי יותר אני שהיה נושא משאו לדוכסין ונעשה אפרכוס ואמרו היא נפלאת בעינינו. משל לאחד משיבה אותן מאת ה' היתה זאת. ענו כולן יב) לא ידעתי נפשי וגוי. ורוח הקדש על זה הדא הוא דכתיב (שיר השירים ו קלה מלך. והוא אומר להם אתם תמהים אומרים עליו אמש היה רועה בצאן ובשעה להיות רועה על עמי ישראל. וכשמלך היו התישים והכבשים. אמר הקב"ה זה ראוי לפני הגדיים והמלאים והקשים מניח לפני את הצאן ומלקט בעשבים הרכים ומניחן דבר אחר מדבר בדוד כשהיה רועה

הי היתה זאת:

אנא ה' הושיעה נא. אנשי ירושלים אומרים מבפנים אנא ה' הושיעה נא. אנשי יהודה אומרים מבחוץ אנא ה' הצליחה נא. אנשי ירושלים אומרים מבפנים ברוך הבא. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ מבפנים אל ה'. ואנשי ירושלים אומרים מבפנים אל ה'. ואנשי ירושלים אומרים מבפנים אסרו הג בעבותים עד קרנות מבחוץ ויאר לנו. אנשי ירושלים אומרים המזבח. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ אלקי המזבח. ואנשי יהודה אומרים מבחוץ אלקי ארוממך. אנשי ירושלים ואנשי יהודה מוחין את פיהם ומשבחין ומהללין יחד להקב"ה אומרים הודו לה' כי טוב כי לעולם מרולם על יראיו וצדקתו לבני בנים:

תהלה קיש

ברך וגוי: שנעשה אותם. לכך נאמר אשרי תמימי פי שקבלו עליהם לא אמרו לו מה שכרנו להם למה אלא קבלו עליהם. ואף על וערלתם ערלתו את פריו וגוי. ולא אמר כי חבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל קבלו עליהם. אמר להם (שם יט כג) ועז לא תאכלו. ולא אמר להם למה אלא אמר להם (ויקרא ז כג) כל חלב שור וכשב הי. בתמימות קבלו ישראל את התורה. נאמר אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת מיל לאחריהם על כל דבור ודבור. לכן ישראל את התורה י"ב מיל לפניהם וי"ב חסידי כורתי בריתי עלי זבח. שלא קבלו אומר אמר להם הקב"ה (שם נ ה) אספו לי היו דור המדבר. וכן היה רבי אליעזר נאמר אשרי תמימי דרך. תמימים וחסידים (תהלים יט ה) תורת ה' תמימה. לכן ישראל תמימים והתורה תמימה שנאמר שנאמר בו (שם לב ד) הצור תמים פעלו. אתה עם הי אלקיך למה שאף הוא תמים אלא עם הי אלקיך. ואם היית תמים הרי הי אלקיך. לפני הי אלקיך אין כתיב כאן לישראל (דברים יח יג) תמים תהיה עם התהלך לפני והיה תמים. וכן אמר משה אלא שיהיה תמים שנאמר (בראשית יו א) כמה וכמה. הקב"ה לא בקש מאברהם ואם בניו אשריהם בעבורו הוא על אחת ו) מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו. אמר שלמה המלך עליו השלום (משלי כ אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת הי.

אשרי נוצרי עדותיו. אם נצרת אותה היא נוצרת אותך. וכן שלמה אומר (משלי ד א) שמעו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה. (שם ב) כי לקח טוב וגוי. (שם ד) ויורני ויאמר לי וגוי. (שם ו) אל תעזבה ותשמרך אהבה ותנצרכה (שם יג) החזק במוסר וגוי.

> לכך נאמר אשרי נוצרי עדותיו וגוי. וכן הוא אומר (משלי ו כב) בהתהלכך תנחה אותך וגוי:

> אף לא פעלו וגוי. מה אף לא פעלו עולה וגוי אין האף נוגע בהם למה כי לא פעלו עולה אלא הלכו בדרכיו של הקב"ה. לכך נאמר בדרכיו הלכו:

> על ישראל: (תהלים קכח ו) וראה בנים לבניך שלום ראית בנים ובני בנים הרי שלום שנאמר (שם) והודעתם לבניך ולבני בניך. ואם תוכה שתראה בנים ובני בנים. לכן נאמר ימי הייך אם עשיתה את התורה כל ימי הייך (שם) השמר לך וגוי כל ימי חייך. מהו כל את התורה אני שומר נפשך. לכך נאמר מהו השמר לך אלא אמר הקב"ה אם שמרת (שם ד ט) רק השמר לך ושמור נפשך מאד. ג) ושמעת ישראל ושמרת לעשות. ואומר שלישים במועצות ודעת. ואומר (דברים ו ואמר הקב"ה (משלי כב כ) הלא כתבתי לך צוה אותם בנביאים. צוה אותם בכתובים. שצוה הקב"ה על התורה צוה אותם בתורה. אתה צוית פקודיך לשמור מאד. בכל מקום

> במה יזכה נער את ארחו לשמור כדבריך.
> אמר שלמה (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו.
> אם ידעת להקב"ה בכל דבר ודבר הוא יישר
> אורחותיך. וכן דוד אומר (תהלים טז ח)
> שניתי ה' לנגדי תמיד. ובשביל ששניתי
> ה' לנגדי תמיד לכן שמח לבי ויגל כבודי
> וגוי. מהו אף בשרי ישכון לבטח אלא
> אמר דוד יודע אני שאין הרמה שולטת
> בבשרי. וכך הם הצדיקים נוחים בלא רמה
> למה ששוקדים ושוחרים וחוקרים באי זה
> דבר יבואו לחיי העולם הבא. לכך דוד

להקב"ה (שמות לג יג) ועתה אם נא מצאחי חן בעיניך הודיעני נא את דרכך. וכן הוא אומר (תהלים כה ה) הדריכני באמתך ולמדני. וכן הוא אומר (שם כז יא) הורני הי דרכך וגוי. וכתיב (ירמיה ו מז) כה אמר הי עמדו על דרכים וראו ושאלו לנתיבות עולם אי זה הדרך הטוב ולכו בה. ראו באי זה דרך הלך אברהם ובאי זה דרך הלך נמרוד ואי זה מהם הצליח. באי זה דרך הלך יעקב ובאי זה דרך הלך עשו ואי זה מהם הצליח:

בכל לבי דרשתיך אל תשגני ממצותיך. הלב הזה הוא מכניס לצדיקים לגן עדן לבן של רשעים מורידם לגיהנם. וכן הוא אומר (ישעיה סה יג-יד) הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו הנה עבדי ישתו ואתם תצמאו. הנה עבדי ירונו מטוב לב ואתם תצמאו. הנה לב ומשבר רוח תילילו. וכן היה דוד אומר לב ומשבר בנו (דברי הימים-א כח ט) ואתה שלמה בני דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם כי כל לבבות דורש הי וגוי:

בלבי צפנתי אמרתך וגוי. אין יצר הרע שולט על התורה ומי שהתורה בלבו אין יצר הרע שולט בו ולא נוגע בו. וכן הוא אומר (משלי ה יב) אני הכמה שכנתי ערמה. ובמקום ששכנתי סביבותי ערמה. ובערמה אין יצר הרע שולט. וכן הוא אומר (תהלים לו לא) תורת אלקיו בלבו לא תמעד אשוריו. וכן משה אומר (דברים יא יח) ושמתם את דברי אלה על לבבכם ועל ופשכם. לכך נאמר בלבי צפנתי אמרתך:

גמול על עבדך אחיה ואשמרה דבריך. אמר ישעיה (ישעיה נט יח) כעל גמולות כעל ישלם וגוי. כך הקב"ה משלם לרשעים לפי שהם גומלים ולצדיקים משלם להם כמעשיהם. משלם לרשעים (שם) חמה לצריו גמול לאויביו. ומשלם גמול לצדיקים וכן הוא אומר (תהלים עג א) אך

הכתוב אומר פלאות עדותיך. לכך נאמר פליאה דעת ממני. פליאה זו התורה. וכן נפלאות מתורתך. ולמה (תהלים קלט ו) ומסתרתא. וכן דוד אמר גל עיני ואביטה גלי לי. ואומר (שם כב) והוא גלה עמיקתא בחכמה די איתי בי מן כל חייא רוא דנא רזין וגוי. וכן דניאל אמר (שם ל) ואנא לא אלהכון הוא אלה אלקין ומרי מלכין וגלי נבוכרנצר אמר (דניאל ב מז) מן קשוט די א ט טו) והי גלה אזן שמואל וגוי. וכן מגלה הקב"ה את אזנו שנאמר (שמואל-שהיה שמואל נביא לא היה יודע כלום עד איני יודע כלום. בוא וראה אף על פי ואביטה וגוי. ואף על פי שעיני פתוחות עיני מנין אני יודע. לכך נאמר גל עיני נפלאות מתורתך. ואם אין אתה גולה את רצונך שאשמור דבריך גל עיני ואביטה עבדך אחיה. אמר לו דוד רבונו של עולם נצרה כי היא חייך. לכך נאמר גמול על היא התורה. וכן הוא אומר (משלי ד יג) גומל חיים לי מפני שאשמרה דברך. חיים גמול על עבדך אחיה וגוי. ומפני מה את וכן אמר דוד להקב"ה חיים את גומל לי ומה גמל לי כי הלצת נפשי ממות וגוי. (שם קטז ז) שובי נפשי למנוחיכי וגוי. ה' ומשפטים לכל עשוקים. וכן הוא אומר הוא עושה שנאמר (שם ו) עושה צדקות חייכי. ולא אלה בלבד אלא הרבה צדקות גמוליו. הסולה לכל עוניכי הגואל משהת קג ב-ד) ברכי נפשי את הי ואל תשכחי כל לצדיקים היים חנם. וכן הוא אומר (תהלים ג ט) הכרת פניהם ענתה בם. ומהו גומל גומלים לנפשם. וכן הוא אומר (ישעיה עליון לא תצא הרעות והטוב. אלא הם עליהם. וכן הוא אומר (איכה ג לה) מפי הבאה על הרשעים לא הקב"ה מביאה חנם לא לרשעים ולא לצדיקים. הרעה וכרוב הסדיו. אין הקב"ה משלם כלום על אומר (ישעיה סג ז) אשר גמלם כרחמיו מוב לישראל אלקים לברי לבב. וכן הוא

נפלאות מתורתך. אוצרות היא התורה. וכן הכתוב אומר (משלי כא כ) אוצר נחמד וגוי. מטמוניות היא התורה. וכן אמר הכתוב (שם ב ד) אם תבקשנה ככסף וכמטמונים וגוי. הרבה דלתות יש בה הרבה פתחים יש לה. וכן הוא אומר (שם ח לד) אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום. וכן אמר דוד פלאות היא התורה. אמר משה אינה נפלאות שנאמר (דברים ל יא) לא נפלאת היא ממך וגוי. לא נפלאות אלא

מעונעל:

אר אנכי בארץ אל תסתר ממני מצותיך: והשכר הרבה ובעל הבית דוחק. לכך נאמר לצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים ועוסקים בתורה. וכן שנו רבותינו היום ואימתי ימינו הם כצל אם אינם לומדים ימינו על הארץ. עבר הצל הזה כן האדם. אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל הוא אומר (דברי הימים-א כט טו) כי גרים בתורה. לכך נאמר גר אנכי בארץ. וכן על אחת כמה וכמה שאין אנו יודעים כלום אמר גר אנכי בארץ ואיני יודע כלום. אנו שאמר כל השירות וכל המזמורים הללו ימינו לשמאלו כלום בתורה. ומה אם דוד כך עיניו של אדם פתוחות ואינו יודע בין שהמתגייר היום אינו יודע כלום בתורה. וכי גר היה דוד אלא אמר לו כשם גר אנכי בארץ אל תסתר ממני ממצותיך.

גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עה. מהו גרסה נפשי אמר לו (לא היה להרחיק פרשה אי) הייתי פותח את הפרשה והייתי רואה היפה הימנה לא היה לי פנאי להרחיק (ובשביל כן הייתי גורס) אלא מי יוכל להרחיק שכבר נאמר (איוב יא ט) ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים. בשביל כן הייתי גורס אותה. לכך נאמר גרסה וגוי:

> על כן דוד אמר לו דבקה לעפר נפשי וגוי: מעפר דל. הגיעו הם לארץ הקמותה אותם. וכן חנה אומרת (שמואל-א ב ה) מקים דבקה לארץ בטננו. מיד קומה עזרתה לנו. תשכח ענינו ולחצנו. כי שחה לעפר נפשנו אמרו (תהלים מד כה כז) למה פניך תסתיר מעפר קומי שבי ירושלם. וכן בני קרח וכן ישעיהו אמר (ישעיה גב ב) התנערי (שם) ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה. מכלים כל העכו"ם והם קיימים לעולם. כלי מתכות והוא מתקיים לעולם כך בניך בניך מדושים לכל. ומה עפר הארץ מכלה כשם שעפר הארץ מדושה לכל כך יהיו (בראשית כח יד) והיה זרעך כעפר הארץ. דברים שאמר הקב"ה ליעקב אבינו שנאמר ודבר אלקינו יקום לעולם. קיימים הם ישעיהו (ישעיה מ ח) יבש חציר נבל ציץ דבקה לעפר נפשי חייני כדבריך. אמר

> בתודיתי לך לכך למדני חקיך: דרכי ספרתי ותענני. ואף על פי שחטאתי ואתה צדיק על כל הבא עלינו. לכך נאמר החתום שרינו וכהנינו לוינו (שם ט לג) י א) ובכל זאת אנחנו כורתים אמנה ועל כורתים אנו לך אמנה. וכן הוא אומר (שם עליה. ואף על פי שאנחנו עבדים בה את פריה ואת טובה הנה אנחנו עבדים עבדים והארץ אשר נתת לאבותינו לאכול שמענו (נחמיה ט לו) הנה אנחנו היום לעינינו ביד עבדיו הנביאים. ובשביל שלא בקול הי אלקינו ללכת בתורותיו אשר נתן ממצותיך ומשפטיך. (שם י) ולא שמענו מ ה) המאנו ועוינו והרשענו ומרדנו וסור בשביל שהמאתי. וכן הוא אומר (דניאל ואמרתי כל מה שחטאתי ולמה הכיתני אלא דרכי ספרתי ותענני. מהו ספרתי התודיתי

> דרך פקודיך הבינני. מהו הבינני אמר לו דוד רבוני אל תאמר לי הרי הם לפניך התבונן אתה לעצמך אם אין אתה מבינני

איני יודע כלום. לכך נאמר דרך פקודיך הבינני ואשיחה בנפלאותיך:

דלפה נפשי מתוגה. מהו מתוגה מן השברים שבא עלי. אין שנה שאין בה שבר. אין הדש שאין בו שמועה. אין יום שאין בו צרה (יחזקאל ז כו) הוה על הוה תבוא ושמועה על שמועה תהיה. לפיכך דלפה נפשי מתוגה קיימני כדבריך. מהו כדבריך כשם שאמר משה (דברים כט יב) למען הקים אותך היום לו לעם וגוי. לפיכך דלפה נפשי מתוגה. טפח היום טפח למחר עד שהיא מתאמצת ויוצאה. לכך נאמר דלפה

נפשי מתוגה וגוי:

אטיתופל מה הועילו אלא אמר דוד הורני שהיה עוסק בתורה ואחר כך הניחה. וכן ימיו ויגע בה ואחר כך הניחה מה בידו דואג עשאו. כך אדם שהיה עוסק בתורה כר שהיה עושה כלי נאה ונשבר בידו כאלו לא ונשברה מה בידו כאלו לא עסק בה. וכן למי שהיה עושה עששית למלך והביאה לו לא עסק בה וכן לכל דבר. למה הדבר דומה . עסוק בתורה כל ימיו ומניחה מה בידו כאלו עקב שתהיה בידי התורה עקב כאדם שהוא עשה אותה לפני דרך. ואצרנה עקב. מהו לכך נאמר הורני הי דרך חקיך. מהו דרך אתה הורני שנאמר הבינני ואצרה תורתך. תאמר לי הרי הם לפניך למוד מעצמך. אלא הורני הי דרך חקיך. מהו הורני אמר דוד אל אלקים משפטיך למלך תן וגוי. לכך נאמר מלך המשיח שנאמר (תהלים עב א) לשלמה אמר לו (שם יב) החכמה והמדע נתון לך. (דברי הימים-ב א י) חכמה ומדע תן לי וגוי. דוד אמר הורני הי דרך חקיך. שלמה אמר חכמה מהקב"ה דוד ושלמה מלך המשיח. טו) יקרה היא וגוי. ג' בני אדם שאלו תבונה. (שם יד) כי מוב סחרה וגוי. (שם ג יג) אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק הורני הי דרך חקיך וגוי. אמר שלמה (משלי

> ה' דרך חקיך ואצרנה עקב. וכן הוא אומר (תהלים יט יא-יב) הנחמדים מזהב ומפז רב גם עבדך נזהר בהם בשמרם עקב רב. וכן הוא אומר (שם קיט קסה) שלום רב לאוהבי תורתך וגוי:

> > 627

וגוי. והרשעים שהיו אומרים איה אלקיך ומה כתיב אחריו (שם ט) ואמר ביום ההוא וחרפת עמו יסיר מעל כל הארץ כי ה' דבר. לנצח ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים וכן הוא אומר (ישעיה כה ח) בלע המות בשבילי אתם מתחרפין אני מסיר חרפתכם. (תהלים מב ד) איה אלקיך. אמר לו הקב"ה נפשי. ומה הם מחרפים אותי אומרים לי י) כי קנאת ביתך אכלתני. ואבכה בצום כסתה כלמה פני. וכן הוא אומר (שם שנאמר (שם סט ח) כי עליך נשאתי חרפה ואענה חורפי דבר. ומה הם מחרפים עליך נגעך מתגרת ידך אני כליתי. לכך נאמר רצונך שאענה אוחן (שם יא) הסר מעלי לטי) נאלמתי לא אפתה פי כי אתה עשית. שעכשיו איני משיב להם שנאמר (תהלים לומר ולענות למחרפים אותי אף על פי מושיענו. ואם אתה מושיענו יש לי פה הי. ומהו החסד שאתה עושה עמנו שאתה עם זו גאלת. כך אמר דוד ויבואני חסדיך וכן משה אמר (שמות מו יג) נחית בחסדך (מיכה ז כ) תתן אמת ליעקב חסד וגוי. החסדים שאמרת לאבותינו. וכן הוא אומר ויבאני חסדיך ה' משועתך כאמרתך. אותן

זכר דבר לעבדך על אשר יחלתני. אמר ירמיה (ירמיה ה ג) הי עיניך הלא לאמונה הכית אותם ולא חלו. מהו ולא חלו לא חזרו בתשובה. אמר לו ומה אתה אומר. אמר הי עיניך הלוא לאמונה. והיכן היא אותה הי עיניך הלוא לאמונה. והיכן היא אותה האמונה שהאמין אברהם שנאמר (בראשית מו ו) והאמין בהי. וכן דוד אמר זכר דבר

יודו ויאמרו זה הי קוינו לו נגילה ונשמחה

בישועתו:

דבריך קיימים לעולם. שנאמר (שם) ודבר נבל ציץ. וכשם שאתה קיים לעולם כך וכן אמר הכתוב (ישעיה מ ח) יבש חציר חציר קיים כך אין דבריהם קיימים לעולם. להם למה שהם חציר יבש. כשם שאין עלראו ואני מתיירא ממך ואין אני שומעת לי לא תמולי ולא תשמרו את השבתות ולא מתורתך לא נטיתי. ועוד חוזרין ואומרים נאמר זדים הליצוני עד מאד ואף על פי כן עגעו וגוי אמרו בגוים לא יוסיפו לגור. לכך (שם טו) סורו ממא קראו למו סורו סורו אל חלקם לא יוסיף להביטם. וכן הוא אומר אתכם. וכן הוא אומר (איכה ד מו) פני הי אומרים לי מי שהגלה אתכם עוד אינו משיב מתורתך לא נטיתי. מה הליצוני מליצים הם כי אמרתך חייתני. זדים הליצוני עד מאד נאמר זכר דבר לעבדך. זאת נחמתי בעניי אמרתי אתן לזרעכם ונחלו לעולם. לכך משה (שמות לב יג) וכל הארץ הזאת אשר הדברים האלה אני מתנחמת על מה שאמר על אשר יחלתני. זאת נחמתי בעניי על את זרעך ככוכבי השמים. זכך נאמר מה שאמרת לאברהם (שם כב יו) ארבה אשר יחלתני. על הדברים אני מיחלת בין הבתרים שנאמר זכר דבר לעבדך על לעבדך. אותו הדבר שקיימת לאברהם

חלקי ה' אמרחי לשמור דבריך. אמר משה (דברים 11) כי עם קדוש אתה לה' אלקיך. בכם בחר ה' אלקינו אין כחיב כאן אלא בך בחר ה' אלקין. אפילו אחד מכם חביב בך בחר ה' אלקין. אפילו אחד מכם חביב לפני הקב"ה מכל העכו"ם. וכן ישעיה אמר לפני הקב"ה מכל העכו"ם. וכן ישעיה אמר (ישעיה מ'ז) כל הגוים כאין נגדו וגוי. לכך נאמר בך בחר ה' אלקיך. הוא בחר בכם נאמר בך בחר ה' אלקיך. הוא בחר בכם ואתם בחרתם בו. וכן הוא אומר (תהלים קלה ד) כי יעקב בחר לו יה וגוי. ה' בחר ביעקב ויעקב בחר בה'. וכן הוא אומר (שיר השירים ו ג) אני לדודי וגוי. הוא אומר לכם חלקי אתם ואתם אומרים לו

אַנְלֵינוֹ יְקוֹם לְעוֹלִם:

(איכה ג כד) חלקי ה' אמרה נפשי. וכן הוא אומר חלקי ה' אמרחי. והקב"ה אומר להם הלקי אחם ושלי אחם ומה אני מבקש מכם דברים שנאמר (דברים ו ו) והיו הדברים האלה וגוי. וכן הוא אומר (שם יא יח) העמחם את דברי אלה וגוי. לכך נאמר הלקי ה' אמרחי וגוי. חליחי פניך בכל לב הנני כאמרחך (שמוח לג יט) וחנותי אח אשר אחון וגוי:

מוב עשית עם עבדך ה' כדבריך. טוב אתה ומטיב וגוי. טוב אתה בעולם הזה. ומטיב לעולם הבא. טוב היית לאבות ומטיב לבניהם אחריהם. לכך נאמר טוב אתה ומטיב. טפלו עלי שקר זדים. ומהו טפלו אמרו (שמות א י) הבה נתחכמה לו. אני בכל לב אצור פקודיך. (שם יב) וכאשר יענו אותו כן ירבה וגוי. טפלו עלי שקר ודים מהו שנאמר (שם טו) ויאמר בילדכן את העבריות וגוי ותיראן המילזות את האלקים. ובאותה צרה אני בכל לב אצור

GULLL:

ב) לדעת הכמה ומוסר להבין אמרי בינה. קנינך קנה בינה. וכן הוא אומר (שם א ר ה) קנה חכמה קנה בינה. (שם ז) ובכל בינה ואחר כך ואלמדה מצותיך. (משלי הופת. והתלמוד הוא היין. הבינני תן בי ופתני ואחר כך שים בי יין. הבינה הוא לחוכה יין עד שיופתו אותה בופת. כך מצותיך. אמר דוד החבית של יין אין נותנין ידיך עשוני ויכוננוני. מהו הבינני ואלמדה אותי נאה בשביל שיקלסוך. לכך נאמר אמר דוד אני הכלי ואתה הוא האומן עשה נאה מי משתבח הוי אומר מי שעשאו. כך עשוני ויכוננוני. הכלי הזה בזמן שהוא עשה כל אלה אמר דוד אתה האלקים ידיך תתיכני וגוי. עור ובשר תלבישני וגוי. מי יא) ידיך עצבוני ויעשוני וגוי. הלא כחלב ידיך עשוני ויכוננוני. אמר איוב (איוב י ה-

מי שיש לו חכמה ואין לו מה יאכל בה. ומי שיש בידו פת ואין לו מה יאכל בה. ומי שיש לו בינה ואין לו חכמה דומה למי שיש בידו חבשיל ואין לו פת שיאכל בו. ומי שיש לו חכמה ובינה דומה למי שיש בידו פת וחבשיל והוא אוכל שניהם ושבע. כך אמר דוד הלחם היא החכמה והחבשיל היא הבינה. ומי שאין בידו לא זו ולא זו אין הבינה. מנהגו של עולם אדם עושה לו חלוק במאה מנה אינו כלום. כך אמר הבינוי ואלמדה מצוחיך:

יראיך יראוני וישמחו וגוי. אימתי ישראל שמחין כשהן רואות למלך או לנשיא שלהן עוסק בתורה. וכן הוא אומר (תהלים לה כז) ירונו וישמחו הפצי צדקי. ומה כתיב אחריו (שם כח) ולשוני תהגה צדקך כל היום תהלתך. הוי כל זמן שהמלך עוסק היום תהלתך. הוי כל זמן שהמלך עוסק ראוני וישמחו וגוי:

לכך נאמר יבאוני רחמיך ואחיה וגוי: הוא אומר (שם כה ו) זכור רחמיך הי וגוי. שבהם בראת את העולם (ברחמים). וכן וגוי. אמר דוד הביא עלי מאותן הרחמים כאמרתך לעבדך. יבאוני רחמיך ואחיה כד) וכתותי מפניו צריו וגוי. לכך נאמר אמירה אותה שאמר איתן האזרחי (שם פט לנחמני. כאמרתך לעבדך. אי זו היא עניתני נחמני כשם שעניתני יהי נא חסדך ידעתי ה' כי צדק משפטיך. אמר ליה רבוני א) מזמור לדוד בברחו וגוי. לכך נאמר לא אמר אלא מזמור שנאמר (תהלים ג עולה ובוכה. יכול שקרא תגר או קינה שמואל ב טו ל) ודוד עולה במעלה הזתים ידעתי ה' כי צדק משפטיך. וכן הוא אומר בצרק עשית איני קורא תגר באותה שעה שהבאת עלי והעינויים באמונה הבאת עלי כך אמר דוד כל המשפטים והייסורין ידעתי הי כי צרק משפטיך ואמונה עניתני.

מא יג) ואני בחומי חמכח בי וגוי. לכך מבאש דוד כך נותן לו הקב"ה שנאמר (שם אמר דוד יהי לבי תמים בחקיך. וכמו שהיה אומר (תהלים ד ח) נתת שמחה בלבי. לכן יתערב זר. והלב הוא ששמח. וכן הוא יד י) לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא אשה ומחבייש מעצמו. לכך נאמר (משלי הלב הוא שמבייש את האדם למה שיודע מה וכתיב (שם נא יב) לב מהור ברא לי אלקים. חלל בקרבי. וכתיב יהי לבי תמים בחקיך. מתבייש. לכך נאמר (תהילים קט כב) ולבי לא אכלתי בה קדשים למען שלא אהיה וגוי. אמר ליה קדירה שאכלתי בה חולין יראיך ויודעי עדותיך. יהי קבי תמים בחקיך ליי' את דברי השירה הזאת וגוי. ישובו לי את התורה אלא (שם כב א) וידבר דוד בגת וגוי. אף על פי שעמדו עלי לא הנחתי ב כא כב) את ארבעה אלה יולדו להרפה הנחתי את התורה. וכן הוא אומר (שמואל-אף על פי שהרשעים הם מעותים אותי לא יבושו זדים כי שקר עותוני וגוי. אמר דוד

כי הייתי כנאד בקיטור. לא כן אמר דניאל נחמתני. לכך נאמר לאמר מתי תנחמני. מועדים וחצי. ועברו מועדי מועדים ולא כלו על מה שאמר (דניאל יב ז) כי למועד לאמר מתי תנחמני. מהו כלו עיני וגוי. לחשועתך נפשי וגוי. כלו עיני לאמרתך אפים נפשינו כלתה. לכך נאמר כלתה אפים ואנו קצירי רוח וכל שאתה מאריך מרדפי אל לארך אפך תקחני. אתה ארך מו) אחה ידעת הי זכרני ופקדני והנקם לי יג ב) עד אנה ה' תשכחני נצח. (ירמיה טר קיץ ואנחנו לא נושענו. ואמר דוד (תהלים וכן הוא אומר (ירמיה ה כ) עבר קציר כלה אם מאוס מאסתנו. השיבנו הי אליך וגוי. (איכה ה כ-כב) למה לנצח תשכחנו וגוי כי כלתה לתשועתך נפשי וגוי. אמר ירמיה

נאמר למען לא אבוש:

וכחיב (ישעיה נט כא) ואני זאת בריחי (תהלים קיז ב) כי גבר עלינו חסדו וגוי. שישמרו אותה לעולם. וכן הוא אומר לעולם ועד. שלא נתת תורה לישראל אלא חייני וגוי. וכחיב ואשמרה תורחך תמיד שומרים את התורה. לכך נאמר כחסדך לעולם. אמרו לו עכשיו שגלינו גואלנו ואנו ואלולי לא עזבו את התורה לא היו גולים גואל את ישראל אלא כדי שיעשו התורה כלוני בארץ. כחסדך חייני. אין הקב"ה (שם ג יג) להשמיד וגוי. לכך נאמר כמעט נדדה שנתו כמעט היו מכלין אותנו שנאמר בלילה ההוא נדדה שנת המלך. אלולי לא רחמת עלינו. וכן הוא אומר (אסתר ו א) ברשעים לכלותנו מן העולם אלולי כמעט כמעט כלוני בארץ וגוי. מהו כלוני בקשו וכתיב (שם לה ה) תבואהו שואה לא ידע. וכתיב (תהלים ז מז) בור כרה ויחפרהו וגוי. שנאמר (משלי כו כז) כורה שחת בה יפול. ליה הקב"ה אל תאמר כן אלא לעצמן אנו (תהלים עט ג) שפכו דמם כמים וגוי. אמר ושפך את דמו וכסהו בעפר. ועלי כתיב בנים רוטשה. כתבת בתורה (ויקרא יז יג) ביום אחד. ועלי כתיב (הושע י יד) אם על (ויקרא כב כה) אותו ואת בנו לא תשחטו הרשעים אלא שיחות הרבה. כתבת בתורה ישראל להקב"ה לא שיחה אחת כרו לי לעיניכם. כרו לי זדים שיחות. כך אמר לבבל וליושבי כשדים וגו' אשר עשו בציון וכן אעשה שנאמר (ירמיה נא כד) ושלמתי הקב"ה לעיניכם אתם מבקשים שאעשה עט י) יודע בגוים לעינינו וגוי. אם רצונך עשה לעינינו שנאמר (תהלים אנו חוששים אותם שנכבשו בתוך הבנין על פי שהוצאת את ישראל ממצרים מה כמה ימי היינו שנאמר כמה ימי עבדך. אף יש צריפה גדולה מזו מתי תושיענו כשנמות הצרות כלם שנאמר כי הייתי כנאד בקיטור. כבר נתלבנו כבר נצרפנו הרי עברו עלינו (שם י) יתבררו ויתלבנו ויצרפו רבים. הרי

אותם וגוי. אם עשית כן מה כתיב אחריו (שם ס א) קומי אורי וגוי:

נאמר למשפטיך עמדו היום וגוי: בעיניו. ומי נמלט והכל עומדין בדין. לכך מו) הן בקדושיו לא יאמין וכוכבים לא זכו יאמר זכיתי לבי טהרתי מחטאתי. (איוב טו דור וגוי. וכן הוא אומר (משלי כ ט) מי (תהלים פט ב) חסדי ה' עולם אשירה לדור השמים והארץ עומדין על האמונה שנאמר דברך נצב בשמים. לדור ודור אמונתך וגוי. בו הם עומדים לעולם. לכך נאמר לעולם הי הי שמים נעשו ובאותו הדבר שברא אותן לכך נאמר (שם) הוא צוה ויעמוד. בדבר ויהי וגוי. אותו הדבר שאמר הוא עשה. ויהי כן. וכחיב (תהלים לג ט) כי הוא אמר (בראשית א ו-ז) יהי רקיע בתוך המים. מה השמים עומדים על אותו דבר שאמרתי דבר הנצב בשמים. אלא אמר הקב"ה על נצב בשמים. מהו דברך נצב בשמים אי זהו מחמנין עליו. לכך נאמר לעולם ה' דברך זה אומר בכה וזה אומר בכה. הרי שכולן וצבא וגוי. ויאמר ה' מי יפתה וגוי ויאמר א כב יט-כ) ראיתי את הי יושב על כסא אמרו למיכה אתה מה ראית. אמר (מלכים-איוב (איוב כג יג) והוא באחד ומי ישיבנו. נאמר (שם) ואמת הדבר וצבא גדול. אמר גדול. אמרו שצבא גדול מחמנין בה. לכך נגלה לדניאל וגוי. ולמה הוא אומר וצבא א) בשנת שלש לבלשאצר מלך בבל דבר עירין פתגמא וגוי. וכן הוא אומר (שם ה רבה. וכן דניאל אומר (דניאל ד יד) בגזרת (תהלים פט ה) אל נערץ בסוד קדושים דין העליון מתמנין עליה. וכן הוא אומר מג אטג ולא על פי שנים אלא כל בית ולמה הוא נצב שאינו נעשה לא על פי יקום לעולם. וכן אמר דוד לעולם הי וגוי. (שם מ ח) יבש חציר גבל ציץ ודבר אלקינו לעולם ה' דברך נצב בשמים. אמר ישעיהו

בושיעני: אומר פדני מעושק אדם. לכך נאמר לך אני עבדים עבדי הם. לך אני הושיעני. וכן הוא אמרת (ויקרא כה נה) כי לי בני ישראל יכולה היא פרה לחרוש בבי נירין לא כך אני הושיעני וגוי. אמרו ישראל להקב"ה מ יא) כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לד. לד לה) כי מוצאי מצא חיים וכוי. וכחיב (שם (דברים ל כ) כי הוא חייך. וכתיב (משלי ח אלולי היא לא היה חיים. וכן הוא אומר אשכח פקודיך וגוי. הם חיים לישראל בובי תורתך שעשועי וגוי. לעולם לא משתעשעים בהם משבת לשבת. לכך נאמר על האנשים וגוי. ספרים היו להם והיו פרעה אומר (שמות ה ט) תכבד העבודה צד יט) ברוב שרעפי בקרבי וגוי. וכן אז אבדתי בעניי. וכן משה אומר (תהלים אלולי תורתך שהיתה עמי והיא שעשועי לולי תורתך שעשועי וגוי. אמרו ישראל

היו לי חקיך. ולא זמירות בלבד אלא גם משוי אלא זמירות. וכן הוא אומר זמירות כל עיקר לפי שלא הנחתיה לא היתה עלי ו כב) בהתהלכך תנחה. לא הנחתי אותה עמו וקרא בו כל ימי חייו. כתיב (משלי עמי. כשם שצויתני (שם יז יט) והיתה אני הולך למרחץ והיא עמי. אני ישן והיא האלה. לכך נאמר מה אהבתי תורתך וגוי. את הי אלקיך. וכתיב (שם ו) והיו הדברים אני אוהבי. שנאמר (דברים ו ה) ואהבת היים עם אשה אשר אהבת וגוי. אמר דוד אוהב אלא היים. וכן הוא אומר (שם) ראה תורתך וגוי. כל מי שאוהב את התורה אינו אמר דוד אני אוהבה. שנאמר מה אהבתי עם אשה אשר אהבת כל ימי הייך. ולכן וגוי. וכן הוא אומר (קהלת ט ט) ראה חיים לישראל (שם כ) ולמה תשגה בני בזרה התורה הכל אוהבים אותה. אמר הקב"ה ה יט) אילת אהבים וגוי. אילת אהבים היא מה אהבתי תורתך וגוי. אמר שלמה (משלי

בהר ציון ובירושלם וגוי: שנאמר (ישעיה כד כג) כי מלך ה' צבאות עכשיו לא ראית כלום עדיין יש לך לראות נאמר מזקנים אתבונן. א"ל הקב"ה עד לזקנים הוא עושה שאצור פקודיך. לכך שאל אביך ויגדך וגוי. מן הכבוד שנתת תקום וגוי. וכן הוא אומר (דברים לב ז) לפניהם. ואומר (ויקרא יט לב) מפני שיבה (שם יט ז) ויקרא משה לזקני העם וישם ולא נתת את התורה עד שאמרת לאספם. (שמות ג טו) לך ואספת את זקני ישראל. ולא הוצאתם ממצרים עד שפרשת ואמרת מוקנים אתבונן הרבה כבדת את הוקנים זקנים. שנאמר מזקנים אתבונן וגוי. מהו מכל מלמדי השכלתי. ומי גרם לי שיחת יפולו האחד יקים את חברו. לכך נאמר אם ישכבו שנים וחם להם. (שם י) כי אם ם) טובים השנים מן האחד. (שם יא) וגם ומזכירה אותו. וכן הוא אומר (קהלת ד בתורה שאם שכח דבר אחד שואל לחבריו צריך אדם שיהיו לו חברים ותלמידים מכל מלמדי השכלתי. מהו מכל מלמדי דברי תורה. לכך נאמר כי לעולם היא לי. אם נכנסת דברים אחרים בתוך לבך יצאו יצאה כנגדה רביעית דבש מתוכה. כך הם מלאה דבש אם נתנה לחבית רביעית מים טז) דבש מצאח וגוי. החורה משולה לחביח ספרים הרבה אין קץ. ואומר (משלי כה בה. וכן שלמה אומר (קהלת יב יב) עשות מהו לי שלא עסקתי בספרים אחרים אלא מאויבי תחכמני מצותיך כי לעולם היא לי. ד ו) ושמרתם ועשיתם וגוי. לכך נאמר של נבוכדנאצר. וכן משה אומר (דברים הנמצא כזה. והיא עמדה לדניאל בביתו פרעה שכן אומר לעבדיו (בראשית מא לה) תחכמני מצותיך. היא עמדה ליוסף בבית ניתה עומדת לי על שונאי שנאמר מאויבי שיחה שנאמר כל היום היא שיחתי. ולכן

נר לרגלי דבריך וגוי. אמר שלמה (משלי

המילה. לכך נאמר נשבעתי ואקיימה וגוי: ומן נועד ומן היהית ומל תפילין ושל נומל שכר השבועה ושכר המצוה של סוכה הלולב ונומל שעושה סוכה ועושה והיה השבועה ושכר המצוה. היה נשבע שנומל ואקיימה. שני שכרים היה נוטל דוד שכר לפני. לכך נאמר נר לרגלי וגוי. נשבעתי מניחין אותי אם בקשתי להלך הם מאירין אני מתאוה ומבקש לחטא אין דברי תורה כג) כי נר מצוה וגוי. וכן אמר דוד אפילו אמר דוד גר לרגלי דבריך. וכתיב (משלי ו נכשל בה ראה אילן לא הכהו כלל. כך והנר בידו מצא אבן ומסתלק הימנה ולא הצדיקים דומין למי שהיה מהלך באפלה אורה שנאמר דרך רשעים כאפלה. אבל היכן הוא מהלך. כך הרשעים אין להם בפניו מצא נחל נפל לתוכו לא היה יודע נר והוא נכשל באבן ונפל פגע באילן והכהו דומין למי שהיה מהלך בדרך לא היה בידו יט) דרך רשעים כאפלה וגוי. למה הרשעים ד יח) וארח צריקים כאור נוגה וגוי. (שם

אהבתי. שנאתי מה ששנאת אהבתי מה ולא ביראה אלא באהבה שנאמר ותורתך אמר דוד לא עשיתי אני אותם לא באונס מדרכי האלקים והולך בדרכי בני אדם. מטוך ייסוריהן ולא מאהבה וגם מי שפורש אלו הם בני אדם שמחשבין יראת אלקים היום למי תעבדון וגוי. סעפים שנאתי לא תאחזו החבל בשתי ראשים בחרו לכם אתם פוסחים על שתי הסעיפים. אמר אליהו אמר (מלכים א יח כא) עד מתי עוף השמים. רוצה לומר סעפים. וכן אומר (יחוקאל לא ו) בסעפותיו קננו כל מי שפורש מדרכיו של הקב"ה. וכן הוא לכך נאמר סעפים וגוי. ומהו סעפים כל א"ל דוד כל מה שאתה שונא אני שונא. שהוא שונא דרך החיים והולך דרך הרע. יראת ה' שנאת רע. כך הקב"ה שונא למי סעפים שנאתי. אמר שלמה (משלי ה יג)

מחקיך וגוי. מהו סלית כל שוגים החוטאים לכך נאמר סעדני ואושעה. סלית כל שוגים מושיע לישראל אלא על שעוסקים בתורה. תסעדני. מכאן אתה למד שאין הקב"ה וכן הוא אומר (תהלים יח לו) וימינך ולא הייתי יכול לעשותה סעדני ואושעה. היה בי כח סעדני. אם אבוא לידי מצוה שתושיעני. הלכתי לשנות פרק אי ולא לעמוד בייסורין שאתה מביא עלי בשביל וגוי. כך אמר דוד יסעדני שיהא בי כח את התורה ואיני מתבייש. סעדני ואושעה שאעשה את התורה תן לי חיים ואני עושה שאתה סומך סמכני כאמרתך וגוי. שברתי יפול לא יוטל כי ה' סומך ידו. אמרתי הנופלים. וכן הוא אומר (שם לז כד) כי שאמרת (תהלים קמה יד) סומך הי לכל סמכני כאמרתך וגוי. באיזו אמירה כשם עובד. לכך נאמר סורו ממני מרעים וגוי. ואיני עוסק בתורה כאלו אלקים אחרים אני היה עובד אלא אמר דוד בשביל שרדפוני עבוד אלקים אחרים. וכי אלקים אחרים גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך ישמע נא ארוני את דברי עבדך וגוי כי בוא אומר לשאול (שמואל-א כו יט) ועתה שעה אחת שאשב ואעסוק בתורה. וכן אומר להם מה אתם דוחפים לי הניחו לי ממני מרעים וגוי. זה דואג ואחיתופל שהיה בו. לכך נאמר סתרי ומגני אתה וגוי. סורו הוא אומר (שם לא) מגן הוא לכל החוסים ולא לעצמי אלא לכל מי שבוטה בך. וכן אומר (שמואל-ב כב לו) וחחן לי מגן ישעך. תירא אברם אנכי מגן לך וגוי. וכן הוא דבר שאמרת לאברהם (בראשית מו א) אל דבר אחר סתרי ומגני אתה וגוי. לאיזה אותה אל תניהני אלא סתרי ומגני אתה. אומר מה אהבתי וגוי. ובשביל שאהבתי מאהבה של תורה אני עושה אותה. וכן הוא עושין אלא מיראה. אני איני כן אלא מושון אותם אף על פי שעושין אותם אינם שאהבת. בשר ודם פורש כתב גזרתו והכל

לו הקב"ה פחדת אשריך. שנאמר (משלי (ישעיה לג יד) פחדו בציון חטאים. אמר בשרי. מפחד של גיהנם. וכן הוא אומר לכך נאמר סיגים השבת וגוי. סמר מפחדך לארץ. כך אלו. הכל סג יחדו נאלחו. אכל הענבים עושה סוגים והנשאר משליכו כל זמן שיש בו ענבים הוא נתון ביד אדם. ארץ. מהו סיגים השבת. האשכול הזה שקר תרמיתם. סיגים השבת כל רשעי בשקר וברמיות למדוה. לכך נאמר כי כי שקר תרמיתם כשבאו ולמדו את התורה שוגים מחקיך. כי שקר תרמיתם. מהו ולבבם מלא הוללות. לכך נאמר סלית כל כך היו גם אלו באו ולמדו כל דקדוקי תורה נפל הטיט התחיל התבן יוצא מן החורין. אף על פי שטחו בטיט חורין מלאים תבן תבן לאחר ימים פנה בעל הבית וטחו בטיט למה היו דומין דואג ואחיתופל לבית מלא ולמד את התורה ולא קיימה וחלפת אותו. וחלפת אותו. בא אחיתופל מעלה פנים בא דואג ולמד את התורה ולא עשה אותה

(ישעיה לח יד) כסוס עגור כן אצפצף אהגה ערבני מי יוכל לערבני. וכן חזקיה אמר עבדך וגו' שלא ארד לגיהנם אם אין את את שלך. ערוב עבדך לטוב. מהו ערוב את בניו וגוי. עשינו ערבותינו עשה גם אתה (בראשית יה יט) כי ידעתיו למען אשר יצוה עשינו ערבותינו כאברהם אבינו שנאמר ועשו צרקה וגוי. כך אמרו ישראל ולא וכן הוא אומר (שם נו א) שמרו משפט הם נפרים גם אני עשיתי משפט וצרק. פושעים וחטאים וגוי. וכן אמר דוד במשפט תפדה. מה כתיב אחריו (שם כח) ושבר שאני פורע משונאיהם שנאמר ציון במשפט משפט וצרקה מיד נגאלין. ולא עוד אלא תפדה וגוי. אמר הקב"ה אם עשו ישראל אמר ישעיהו (ישעיה א כו) ציון במשפט עשיתי משפט וצדק בל תניחני לעושקי.

כח יד) אשרי אדם מפחד תמיד:

כך עשה עמנו. לכך נאמר עשה עם עברך בחסדך וגוי. כשם שעשית עם הראשונים וגאלתם. וכן הוא אומר (שמות טו יג) נחית במעשיהם גאלתם אלא עשית עמהם חסד עבדך כחסדך. הראשונים אשר גאלת לא אין בנו עשה עמנו חסד שנאמר עשה עם אתה במעשים טובים שבנו. זכות ומעשים (תהלים סט ד) כי כלו עיני וגוי. שמא הפץ והושעתי לצאני. הושיענו כמו שאמרת ישראל מושיעך. וכתיב (יחזקאל לד כב) וגוי. למה (שם ג) כי אני הי אלקיך קדוש (ישעיה מג ב) כי תלך במו אש לא תכוה לישועתך. לאי זו אמירה שאמרת לישראל את הטובה ואל יעשקוני זדים. עיני כלו אבצב לטוב וגוי שאעשה רצונך והבא עלי ארבני מי יוכל לערבני. לכך נאמר ערוב נפש חבירו מי יוכל לערבני אם אין את בנפש מי יוכל לערבני ומי נותן נפשו תחת או מרגליות הייתי ערב הזהב ההוא אבל אמר איוב אלו היה ממון או כסף או זהב אמר (איוב יו ג) שימה נא ערבני עמך וכוי. כיונה וגוי הי עשקה לי ערבני. וכן איוב

הממון והזהב והפז ליום הדין. וכן הוא מכל זהב ומפז. למה לפי שאין עומד לא וגוי. כך אמר דוד אוהב אני תורתך יותר עת לעשות לה' וגוי. על כן אהבתי מצותיך בתורה אותה השעה עשה אותה. לכך נאמר את התורה ורפו ידיהם ממנה מיד נשתכחה עת לעשות להי. אם ראית הדור שהניחו כן אלא סרס המקרא ודרשהו הפרו תורתך ושעה הוי עושה. אמר הקב"ה לא תאמר מי שאומר אקרא כשאפנה אלא בכל שעה הבינני. עת לעשות להי הפרו תורתך מהו לא ידעתי ספר. לכן אמר דוד עבדך אני בספר על אשר לא ידע הספר וגוי ואמר ויודע. וכן הוא אומר (ישעיה כט יב) וניתן לא תאמר הרי הספר לפניך קרא ואת מוצא עבדך אני הבינני. מהו עבדך אני הבינני CTOTT:

אומר (יחזקאל ז יט) כספם בחוצות ישליכר וזהבם לנדה יהיה כספם וזהבם לא יוכל להצילם וגוי. וכן הוא אומר (משלי יא ד) יוצא למיתה התורה שלמד בה היא משיבה את נפשו. שנאמר תורת ה' תמימה משיבת את התורה שנאמר על כן אהבתי מצותיך וגוי. על כן כל פקודי כל ישרתי. מהו ישרתי הוא דתי לשון עברי כשאדם אומר לחבירו האר לי הוא אומר הישר לי. כך אמה האר לי. וכן הוא אומר כי אתה תאיר

דבי וגוי:

וגוי. לכך נאמר פתח דברך יאיר וגוי. דברי וגוי. וכן הוא אומר (משלי ו כג) כי נר מצוה וכן הוא אומר (תהלים יט ט) מצות הי ברה פתח דברך יאיר מאירים הם דברי תורה. נצרתם נפשי. פתח דברך יאיר וגוי. מהו התורה נפשך את שומר. לכך נאמר על כן השמר לך ושמור נפשך וגוי. אם שמרת את נצרה כי היא חייך. וכתיב (דברים ד ט) רק נוצרת אותן. וכן הוא אומר (משלי ד יג) וגוי. על כן נצרתם נפשי וגוי. נפשי היא אומר (תהלים קלט ו) פליאה דעת ממני לכך נאמר פלאות עדותיך וגוי. וכן הוא ישראל. מה הם הפלאים פלאות התורה. הקולות יבואו הפלאים שעשה הקב"ה עם ויהי קול השופר וגוי. לכן אמר דוד מכל ה' עוז לעמו יחן. וכחיב (שמוח ים ים) וגוי. קול הי שובר ארזים. כל הקולות למה הוא אומר (תהלים כט ה-ז) קול הי חוצב ואימתי נשמע קולו כשנתן את התורה. וכן בקול ולא שמעה אומה קולו של הקב"ה. בקול וכשברא את הארץ לא ברא אותה כשברא הקב"ה את השמים לא ברא אותם אלקים חיים. כך אמר להם לישראל דעו כי ב כג) כי מי כל בשר אשר שמע קול פלאות עדותיך וגוי. אמר משה (דברים

כמו התנינים שואפים רוח כך אני הייתי לקחי וגוי. לכך נאמר פי פערתי ואשאפה. וכן משה אומר (דברים לב ב) יערף כמטר פערו למלקוש. למה מטר היא התורה. אומר (איוב כט כג) ויחלו כמטר לי ופיהם שפוערים פיהם בני אדם למלקוש. וכן הוא לתורתך למה כי למצותיך יאבתי. כשם יאיר וגוי. פי פערתי ואשאפה. פערתי פי נאמנה מהכימת פתי. לכך נאמר פתח דברך וכן הוא אומר (תהלים יט ה) עדות הי היה להם לבוא בתורה והיא מהכמת אותם. מפרי דרכם. כי משובת פתאים תהרגם. (שם כט-לב) תחת כי שנאו דעת. ויאכלו באותה שעה אז יקראוני ולא אענה. ולמה וגוי. (שם כו) גם אני באידכם אשחק וגוי. מתי פתאים תאהבו פתי. תשובו לתוכחתי התורה. וכן הוא אומר (שם א כב-כג) עד בקב"ה פורע מהם אלא על שלא עשו את אדם שומע לי וגוי. אוי להם לרשעים שאין היא התורה שנאמר (משלי ה לד) אשרי תורה פותחים זה לזה כמו פתחים ודלתות

לכך נאמר פדני מעושק אדם. פניך האר ונעשה רצונך פדנו מהם ונעשה תורתך. אמר ולך אנו משועברים רצונך שנעבדך המלך אין לסגן רשות להשתמש בו ואנו כך אמר דוד לפני הקב"ה כלי שנשתמש בו הכן כאמרתך וגוי. פרני מעושק אדם וגוי. אין יצר הרע שולט בו. לכך נאמר פעמי חטאת רובץ. כל מי שהוא עוסק בתורה שם. וכן הוא אומר (בראשית ד ז) לפתח שמגיע לבית המדרש אין לו רשות ליכנס נכנס לבית המדרש הולך עמו כל הדרך כיון כל היום לבית המדרש כי אין יצר הרע ענגי שילכו למקום רצונם אלא לתורתך כאמרתך וגוי. כך אמר דוד אל תניח את לכך נאמר פנה אלי וחנני. פעמי הכן כו ט) ופניתי אליכם והפרתי אתכם וגוי. פנה אלי וחנני וגוי. מה שאמרת (ויקרא

שואף לתורתך:

בעבדך וגוי. כך אמר דוד רצונך אל תסתכל בנו בחמה אלא במאור פנים כשם שאמר משה (במדבר ו כה) יאר הי פניו אליך ויחנך. לכן נאמר פניך האר בעבדך. פלגי מים ירדו עיני וגוי. כך אמר דוד בוכה הייתי על אותן הגדולים שפירשו מן התורה על וכן ירמיהו אמר (איכה ג מה) פלגי מים ורן עני וגוי. וכן הוא אומר (ירמיה לא חרד עיני וגוי. וכן הוא אומר (ירמיה לא תרד עיני וגוי. וכן הוא אומר (ירמיה לא בנים ליוסף הלא מתה מן המשבר כשנולד בנימין. אלא הוביאים בוכים על ישראל בנימין. אלא הוביאים בוכים על ישראל בכיתם על ביטול תורה. (שם טו) כה אמר הי מנעי קולך מבכי וגוי. לכך נאמר פלגי

מים ירדו עיני:

החורה. לכך נאמר ואמונה מאד. צמחתני הראשונים הי נשבעת לדוד באמונתך. הרי נשבע. שנאמר (תהלים פט נ) איה חסדיך גדולה שבה ברא הקב"ה את עולמו ובה מה ואמונה מאד אמונה זו תורה שהיא לעשות. לכך נאמר צוית צדק עדותיך. כתיב אחריו וצרקה תהיה לנו כי נשמר האלה ליראה את הי אלקינו לטוב לנו. מה ו כד) ויצונו הי לעשות את כל החקים להם את התורה. וכן הוא אומר (דברים צרק צרקה עשה הקב"ה עם ישראל שנתן אתה הי וגוי. צוית צדק עדותיך. מהו צוית להם משפטים ישרים וגוי. לכך נאמר צדיק הר סיני ירדת ודברת עמהם משמים ותתן וכן כנסת ישראל אמרה (נחמיה ט יג) ועל הוא אומר (דברים ד ה) מי גוי גדול וגוי. צדיק כך משפטיך הם צדיקים וישרים. וכן צריק אתה ה' וישר משפטיך. כשם שאתה פיו בצדק הם צדיקים וישרים. לכך נאמר כל אמרי פי כל מה שהוציא הקב"ה מתוך ועקש. כלם נכוחים למבין וגוי. מהו בצדק ח-ט) בצרק כל אמרי פי אין בהם נפתל צריק אתה הי וגוי. אמר שלמה (משלי ח

אמרתך מאד: ב) כל אמרת אלוה צרופה. ואומר צרופה פנים התורה נדרשת. לכך נאמר (משלי ל אמרות טהורות וגוי. ז' ז' פעמים הרי מ"ט צרופה. ואומר (תהלים יב ז) אמרות הי צוא אומר (משלי ל ה) כל אמרת אלוה הקב"ה צורף את התורה מ"ט פעמים. וכן פעם שנית ועוד צרפהו פעם שלישית. כך לכור צירפו והוציאו אמר לו שוב צרפהו הכסף לצורף אמר לו צרפהו לי הכניסו דומה למלך שהיה לו קערה של כסף נתן וגוי. מהו צרופה אמרתך. משל למה הדבר כי שכחו דברך צרי. צרופה אמרתך מאד ג יו) ותזנח משלום נפשי וגוי. לכך נאמר שכחו את תורתך. וכן הוא אומר (איכה על כל הטובות שאתה מביא עליהם ואיך באכילתן של רשעים ולא בשתייתן אלא

קנאתי וגוי. אמר דוד איני מקנא לא

למאה אלא לעולם. שנאמר (ישעיה נט כא) שנתנה לישראל לא לשנה ולא לשנים ולא ומצוק מצאוני. צרק עדותיך לעולם. זכות יבואו גם הטובות והנחמות. לכך נאמר צר (דברים כח נז) במצור ובמצוק. באו הצרות צר ומצוק מצאוני וגוי. כשם שאמר משה וגוי. לכך נאמר צדקתך צדק לעולם וגוי. (בראשית מט י) לא יסור שבט מיהודה לו מתנה ואין אתה נוטלה ממנו. וכתיב צרקה שאתה עושה עם האדם שאתה נותן צרקתך צרק לעולם וגוי. כך אמר דוד בן ליש. לכך נאמר צעיר אנכי ונבזה וגוי. מאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי והיא נתנה לעדריאל וגוי. (שם כה מד) יט) ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד ביזני שאול. וכן הוא אומר (שמואל-א יח קטן. שנאמר צעיר אנכי ונבזה וגוי. הרבה אליהוא הוא אחריו אלא שהיה עושה עצמו הימים-א ב מו) דוד הזי. אליהוא השמיני. אליהוא הוא השמיני. וכן הוא אומר (דברי צעיר אנכי ונבזה וגוי. צעיר היה דוד והלא

לא ימושו מפיך וגוי. ומה שכרה אורך ימים רימיוה

בימינה:

קראתי בכל לב וגוי. וכן הוא אומר (שמואל-א ז ג) ויאמר שמואל אל כל ישראל לאמר אם בכל לבבכם אתם שבים אל ה' אלקיכם. מהו אם בכל לבבכם אתם שבים. אלא כך אמר שמואל אם שבתם בכל לבבכם עונה הקב"ה תפלתי שאני מתפלל עליכם. וכן הוא אומר

(שם ה-ו) ויאמר שמואל קבצו את כל ישראל המצפתה ואתפלל אל ה' בעדכם. ויקבצו המצפתה וישאבו מים. ואיזו מים הין שואבים ושופכים אלא שעשו תשובה היו שואבים ושופכים אלא שעשו תשובה ושפכו לבם כמים לפני הקב"ה בתשובה שלימה. וכן ירמיהו אומר (איכה ב יט) שפכו כמים לבך וכח פני ה'וגו'. לכך ואמר (שמואל-א ז ו) וישאבו מים. לכך ואמר קראתי בכל לב וגו:

687

תהלה קכ

במעלות: מעלות מעלות הם עולים. לכך נאמר שיר ב א) השליך משמים ארץ וגוי. וכשעלו ואחה תרד מטה מטה. וכן הוא אומר (איכה יורדין ירידה אחת אלא (דברים כח מג) המתעלה מן המדבר. וכשהם יורדין אינם (שיר השירים ג ו) מי זאת עולה. מי זאת כח יג) אחה תעלה מעלה מעלה. וכתיב הרבה הן עולין. וכן הוא אומר (דברים עולים אינם עולין מעלה אחת אלא למעלות כתיב כאן אלא שיר המעלות. כשישראל שנאמר שיר המעלות. שיר המעלה אין כשיוצאין מן הצרות ומן הגלות אומר שבח משך ועבד נגו וגוי. הרי לשעבר ולעתיד ענה נבוכנצר ואמר בריך אלההון דשדרך באש וקלסוהו הכל שנאמר (דניאל ג כח) וגוי. חנניה מישאל ועזריה הוציאן מכבשן (שמות יח ט-יא) ויחר יתרו וגוי עתה ידעתי תחלה גאלם ממצרים וקלסוהו הכל שנאמר לא הם מודים בלבד אלא הכל מודים. מיד מרעים. כשהקב"ה גואל את ישראל למה ועל אי זה דבר כי הציל נפש אביון ירמיהו (ירמיה כ יג) שירו להי הללו את הי. שיר המעלות אל הי בצרתה לי וגוי. אמר

הצילה נפשי משפת שקר וגרי. אמרו ישראל לפני הקב"ה כשם שהצלחנו מן הכל כך תצילני מזה ואין לנו צרה עוד כי שפת שקר היא הצרה. לכך נאמר הצילה נפשי וגרי. כל אבריו של אדם הצילה נפשי וגרי. כל אבריו של אדם ידיו נושאות ונוטלות. הלשון הזה אינו ידיו נושאות ונוטלות. הלשון הזה אינו לא יושב ולא עומד אלא מוטל דומם וסגור לא יושב ולא עומד אלא מוטל דומם וסגור ונתון בפנים וכך הוא מכה גדולים וקטנים קרובים ורחוקים אלו היה מבחוץ נושא ונתון כשאר כל אברים ומהלך ברגליו על אחת כמה וכמה. מה יתן לך ומה יוסיף אחת כמה ובמה. מה יתן לך ומה יוסיף וגרי. מה אתה נהנה ומה אתה מועיל הוא

ובשלו להם מה שיאכלו ואכלו והלכו להם. וישבו תחת רותם אי לקטו עצים מרותם ומעשה היה בבי בני אדם שבאים במדבר הרותם הזה מי שמדליקו גחליו אינם כבות. להחזיר. לכך נאמר חצי גבור שנונים וגוי. והלך אפילו מבקש להחזירה אינו יכול לגרתיקו. אבל החץ כיון שירה אותו הימנו רחמים מתנחם ההורג ומחזיר החרב להרוג את חבירו הוא מתחנן לו ומבקש לחץ ולמה שאם ישלוף האדם החרב שבידו כב) קולה כנחש ילך וגוי. נמשל הלשון הרשעה הוא מכה כנחש שנאמר (ירמיה מו ו) וימת שאול ושלשה בניו וגוי. וכן עכו"ם מממת ולבל ממנו שנאמר (שמואל-א לא עליו ונוב עיר הכהנים שלו. והרג שאול לעולם הבא. והרג לאחימלך הכהן שנאמר אתה מוצא בדואג שהרג עצמו ואין לו חלק הורג עצמו והמקבלו ומי שנאמר עליו. וכן הרע קורין אותו שלישי ולמה שהורג גי. וגוי. מה יתן לך ומה יוסיף לך וגוי. לשון שאמרתי לנחש (בראשית ג יד) ועפר תאכל נחש וגוי. ואף אני כך אני עושה להם כשם אנאמר (תהלים קמ ד) שננו לשונם כמו השרפים. ולמה נחש אלא הוא המלשין עשה להם (שם ו) וישלח הי בעם נחשים כא ה) וידבר העם באלקים ובמשה. מה עושה לך (ונחש המדבר) דכתיב (במדבר והלשנת על אדם והוא הנחש. כך אני לך לשון הרע כשם שעשית לעולם מתחלה את נפשך והרגת. אומר לך מה אני עושה תאותו לשעה. ואתה הלשון כלום הועלת חסר לב. אף על פי שמשחית נפשו עושה לשעה שנאמר (משלי ו לב) נואף אשה יג) לא תנאף. ונואף. ועושה תאות נפשו ל) לא יבוזו לגוב וגוי. וכחיב (שמות כ לא תגנוב. גונב לשעה שנאמר (משלי ו צונב לאכול אף על פי שכחוב (שמוח כ יג) חוטא ולא לו. אמר הקב"ה ללשון הגוב

עם אהלי קדר שאין להם לא מקום ישיבה שגרתי עם העם הנמשכים לגיהנם. שכנתי פניהם כשולי קדרה. מהו כי גרתי משך עם אהלי קדר. מהו אהלי קדר שהשחירו מהו ממושך שהייתי נמשך עמהם. שכנתי אומר (ישעיה יח ז) עם ממושך וממורט. למדי וממדי ליון ומיון לאדום. וכן הוא לי כי גרתי משך שהיו מוליכין אותי מבבל שנונים. אויה לי [כי] גרתי משך. מה אויה מן לבלרין שלהם. לכן נאמר חצי גבור לילה. מפחדה של עכו"ם. מחץ יעוף יומם. לישראל (תהלים צא ה) לא תירא מפחד לכך נאמר הצי גבור שנונים. וכן משה אמר וכותבין עליו להיכן שהוא והורגין אותו. לאיסורין לפי שאדם הזה נתון במקומו עד שהן מוציאים אותה מלה להריגה או רשע (מעשו) באין פתאום ואין אדם יודע ברע אינו יודע בו עד שהיציו של אדם אנו יודע בו עד שהגיע אליו כך לשון הורג בני אדם בלשון. כשם שהחץ הזה חצי גבור שנונים וגוי. וכן הרשע הזה לכך נמשל לשון הרע כגחלי רתמים שנאמר הגחלים שתחת האפר לפי שאין נכבות. מששו באפר והלכו עליו ונכוו רגליהם מן חדש יש לנו משעברנו ואכלנו במקום הזה ומאאו אפר ממה שהדליקו אמרו הרי י"ב לאחר שנה באו למדבר באותו מקום הרותם

אני שלום וכי אדבר וגו: למה כי אינם מבקשים שלום. לכך נאמר (תהלים לה כ) כי לא שלום ידברו וגוי. הם הרשעים אינם מבקשים שלום שנאמר ורפאתיו. (שם כ) והרשעים כים נגרש. כך אני בא אצלו ומרפא אותו. שנאמר (שם) נאמר שלום שלום וגוי. וכל מי שיבוא אצלי לי לבו בתשובה איני עוד מחזירו. לכך וגוי. לידי פשוטו איני מחזיר בריה מי שנתן (ישעיה נו יט) שלום שלום לרחוק ולקרוב אני שלום וכי אדבר וגוי. אמר ישעיהו בשלום אני פותח לדבר לגוים. לכך נאמר ברזל וגוי. א"ל רבונו של עולם לאו אלא הקב"ה למשיח (שם ב ט) תרועם בשבט וכי אדבר וגוי. מהו אני שלום כך אמר חזיר מיער. זה עשו הרשע. אני שלום אלא חזיר שנאמר (תהלים פ יד) יכרסמנה והשבתי חיה רעה מן הארץ. ואין חיה רעה כו ו) ונתתי שלום בארץ. אימתי יהיה כן אמו שונא השלום וכן הוא אומר (ויקרא לה נפשי וגוי. וכי יש אדם שונא שלום. היום ולמחר ילכו למקום אחר. רבת שכנה הרשעים יהיו כאהלי קדר שהם שוכנים כאן ולמחר להלן ולהלן במקום אחר. כך הם אי ולא עמידה אי אלא נוטע היום אהלו כאן

עהלה קכא

להם הקב"ה בכיתם אתם אף אני בוכה וגוי. ולא כן היה צריך לומר אלא אמר ואומרים (שם קלז ה) אם אשכחך ירושלים למה תישן הי. והנביאים מתנבאים ובוכים כן וכן אסף אמר (תהלים מד כד) עורה ישראל בעולם הזה כביכול הקב"ה עושה אל ינום שומרך אלו הצרות הבאות על הא מכאן שאין שינה למעלה. אלא מה נחית. וכחיב (שם יד) בגזרח עירין פחגמא. דעווי ליליא וארו עיר וקדיש מן שמיא כך אמר הכתוב (דניאל ד י) הוא הוית חלילה לא שינה ולא ישיבה יש למעלה. לא ינום ולא יישן. וכי יש שינה למעלה אתם מברכין השם נפשנו בחיים וגוי. הנה סו ח) ברכו עמים אלקינו. על איזה דבר ב ט) רגלי חסידיו ישמור. וכחיב (תהלים אותה שעה אינכם מטים שנאמר (שמואל-א תמוט רגלם. כשתמוט רגלם של רשעים בכתוב (דברים לב לה) לי נקם ושלם לעת הכל לגיהנם אתם אינכם מוטים. וכן אמר למוט רגלך. מהו אל יתן בשעה שימוטו מי עוזר אתכם עושה שמים וארץ. אל יתן עזרי מעם ה' וגו'. אמר הקב"ה אתם יודעים אבינו כי אברהם לא ידענו וגוי. שנאמר שבשמים ואומרים (ישעיה סג מו) כי אתה הדין באותה שעה נושאים עיניהם לאביהם איש שימלט את אחיו מאותה צרה ביום עליהם זכות ואין אב שימלט את בנו ואין בדין וישראל מסתכלין באבות שידברו עיני וגוי. מהו אל ההרים יום שיבוא הקב"ה המלכות. לכך נאמר שיר למעלות אשא לך שירה על אותה מעלה שהעליתנו מן וגוי. אומרים ישראל להקב"ה אנו נאמר שנאמר (עובדיה א כא) ועלו מושיעים שוב אין אנו יורדין עוד לשעבוד מלכות. זו אין אנו יורדין משיושיענו ממלכות עשו בוב אמר שיר למעלות משנתת עלינו מעלה שיר למעלות אשא עיני אל ההרים וגוי.

שנאמר (עובדיה א כא) ועלו מושיעים וגוי. כשתעבור הגלות והמלכות שלה מן העולם אין מלכותי מלכות קיימת. אימתי אני מלך אמר הקב"ה אתם בגלות כמו חולה כביכול קיימת כיון שחלה אין מלכותו קיימת. כך לזכור. משל למלך שהיה מולך מלכותו עמלק. שאדם ששכח עצמו אינו מבקש (דברים כה יו) זכור את אשר עשה לך אומרים אני איני שוכח אחה זכור שנאמר הי לבני אדום. אמר לו הקב"ה ולי אתם זכור הרפתך מני נבל. לכך נאמר זכור בשבילנו זכור בשבילך. (תהלים עד כב) יא) העל אלה תתאפק הי וגוי. אם לא הוא משבח ואמר עצמו הרג. (ישעיה סד ומביא אותה עד שיצאת מלאה דם ויצא המקדש וחרבו שלופה בידו והיה מוליך הי יום שנכנס בן אחותו של מיטוס בבית אמר לו הקב"ה ומה אזכור. אמר לו זכור מחרבת אותו. לכך נאמר זכור ה' וגוי. ארום. אלא שנתנבא שהבית נבנה וארום תחלה ולמה הוא אומר (שם) זכור הי לבני ארום ארום החריבה והלא בבל החריבה וגוי. זכור ייי לבני אדום וגוי. ולמה בראש שמחתם. לכך נאמר אם לא אעלה אפר שנותנין בראש התנים ובראש הכלה לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי. זה מוכיר אותה. לכך נאמר אם לא אזכרכי אם המזון הייב לומר בונה ירושלם. בנביא לירושלים עירך ברחמים תשוב. בברכת בתפלה חייב להזכיר את ירושלם שנאמר אוכרכי. מהו תדבק היכן הוא מזכיר עומד (תהלים קלז ו) תדבק לשוני לחכי אם לא שנאמר בזכרנו את ציון. בשבילה אומר אם אשכחך ירושלים. לא על ציון בכו מו) התשכח אשה עולה וגוי. לכך נאמר בוא אומר על ידי ישעיהו (ישעיה מט אמר הקב"ה איני יכול לשכח אתכם. וכן עמכם. לכך נאמר אם אשכחך ירושלים.

רעתם:

בעצמי לנפץ את עולליך כשם שבעולם הזה עולליך אל הסלע. אמר הקב"ה עתיד אני לכך נאמר (שם ט) אשרי שיאחו ונפץ את גמלת בלבד כל הרעות אלא לי ולהם גמלת. בקב"ה לי ולהם גמלת יחד ולא לישראל את גמולך שגמלת לנו. מהו לנו. אמר להם בקב"ה (תהלים קלו ה) אשרי שישלם לך עשתה זו. לכך נאמר בת בבל. אמר לה הבית ואדום החריבה הבית מה שעשתה זו קרא את אדום בת בבל. בבל החריבה ערו וגוי. בת בבל השדודה וגוי. למה לך אם שודרי לילה וגוי. לכך נאמר ערו כך שנאמר (עובדיה א ה) אם גנבים באו לקחת עד העוללות ואף אני משלם לך אמר הוא אלקוט עלילותיה של גפן ואתה נאוכל עד שישבע ולוקט ויוצא לו שמא אמר ליה הקב"ה שוטים אדם נכנס לכרם י) אני הפשתי את עשו גליתי מסתוריו. איך נחפשו עשו וגוי. ואומר (ירמיה מט אני כך משלם לך שנאמר (עובדיה א ו) לא עשית כן אלא אמרת ערו ערו וגוי. אף עד התהום לא מלפניהם נוטלין והולכין ואת לגנוב או היל נכנס למדינה שמא מהפשים וגוי. אי שומה כך היית עושה גנב נכנס נאמר את יום ירושלים האומרים ערו ערו צרה תחת יום אחד שהביאו עליהם. לכך כל הימים האלה אני מביא עליהם ימים של למה זה לכם יום הי הוא חושך ולא אור וגוי. א מז) כי קרוב יום הי וגוי. (עמוס ה יח) תקעו שופר בציון וגוי כי בא יום ה'. (שם ימים של צרה. וכן הוא אומר (יואל ב א) לו תחת יום אחד אני מביא עליהם עשרה דבר אחר זכור ה' לבני אדום וגוי. אמר

כב) ושלמתי לבבל וליושבי כשדים את כל ליה עכשיו אני נפרע שנאמר (ירמיה נא הרי פרעת מאדום ומבבל לא תפרע. אמר לא יהיה שריד לבית עשו וגוי. אמרו לו וכן אני עושה להם שנאמר (עובדיה א יה) באף ותשמידם מתחת שמי הי. אמר הקב"ה כן עשה להם שנאמר (איכה ג סו) תרדוף השבו אמרו לכו ונכחידם מגוי וגוי. אתה (שם י ב) יתפשו במזימות זו חשבו. מהו תן להם כפעלם וגוי כמעשה וגוי. וכתיב כמעשה ידיהם. וכתיב (תהלים כח ד) ירמיהו (איכה ג סד) תשיב להם גמול הי לכך נאמר את גמולך וגוי. וכן יש בספר (ישעיה נט יח) כעל גמולות כעל ישלם. צולבין אותו. אבל הקב"ה אינו כן אלא אַן מַלְב וּנְמַלְין אָת ראַשוּ וְשִוּרפֿין אַוּתוּ אַנ שבעולם אם יכה אדם בנו של אפרכוס או שיאחז וגוי. לא פחות ולא יותר. בנוהג מפי עוללים ויונקים וגוי. לכך נאמר אשרי יח) הי ימלוך וגוי. שנאמר (תהלים ה ג) שהמליכוני תחלה עליהם ואמרו (שמות טו וגוי. אמר הקב"ה כשם שנפצת את עוללי את תשתכרי וגוי. לכך נאמר אשרי שיאחו בעזרתך. גם היא לגולה וגוי. (שם יא) גם עושה להם (נחום ג מ-י) פוט ולובים היו אלא כך אמר הקב"ה כשם שעשו כך אני עם הנשים. ושנפצו העוללים לא שמענו. מיצאו בקולרין ששרפו את הבית ושכבו ברית נפצו את עולליהם של ישראל שמענו נפצת את עוללי. ולא שמענו שבחרבן

תהלה קכב

בשאר ימות השנה. אמר רבי זעירא ובלבד עושה כל ישראל חברים. מעתה אפילו יחדו. אמר רבי יהושע בן לוי עיר שהיא דכתיב ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה בעיר. ומי איכא ירושלים למעלה אין. (צוחה גא ם) כלוכך לדוש ולא אבוא עד שאבוא לירושלים של מטה. שנאמר בקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה ירושלים הבנויה. אמר רבי יוחנן אמר שערי ירושלים שהיו עוסקים בהם תורה. בן לוי מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה רגלינו בשעריך ירושלים. אמר רבי יהושע באומרים לי בית הי נלך. עומדות היו שאני שמח. הרא הוא דכתיב שמחתי פי שהם מתכוונים להכעיסני תבוא עלי ואימתי בית הי נלך. והוא אומר אף על ואומרים דוד אימתי יבנה בית המקדש עושים היו הולכים אצל חלונותיו של דוד דור שאין בו ליצנים מה היו פריצי הדור בגך להקריב לפני על גבי המזבח. אין עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בחצריך מאלף. טוב לי יום אחד שאתה ליה הקב"ה (תהלים פד יא) טוב לי יום בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי. אמר מתי ימות זקן זה ויבוא שלמה בנו ויבנה אמר דוד שמעתי בני אדם שהם אומרים בית ה' נלך. אמר רבי יהושע בן לוי שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי

למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך. ע"כ: בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה' וגוי. בירושלם. תלמידי חכמים מרבים שלום ירושלם. היכן מתרוממת קרני הצדיקים אחר ברכת הצדיקים דכתיב שאלו שלום ישליו אוהביך. מה ראו לומר ולירושלים לדון אומות עכו"ם. שאלו שלום ירושלם עלו שבטים. כי שמה ישבו כסאות למשפט. שנאמר ירושלם הבנויה. וסמיך ליה ששם אין ירושלם נבנית אלא בזכות השבטים גן נעול גל נעול שתי ביאות. א"ר אחא נעול מעין חתום. אלו הארוסות. דבר אחר ורבי נתן אומר גן נעול. אלו הנשואות. גל הזכרים. גל נעול מעין חתום. אלו הנקבות. השירים ד יב) גן נעול אחותי כלה. אלו ופרסמה הכתוב. ומפורש בקבלה (שיר ישראל שלא היה ביניהם אלא זו בלבד בן האשה הישראלית. להודיע שבחן של על העריות שנאמר (ויקרא כד י) ויצא נטמאו במצרים בזנות. ומנין שלא נחשדו אמר הקב"ה שמי מעיד על ישראל שלא בזמן שהשבטים שבטי יה. דבר אחר עלו שבטים וגוי. אימתי עדות לישראל בשבטים אינו מעיד עליו שנאמר ששם אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה מעיד על אמר רבא אמר רב אדא אמר רב כל הנושא ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל.

תהלה קכד

שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל. ישראל סבא. כחיב (בראשית כח יא) וישכב במקום ההוא. אמר רבי יהושע בן לוי כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב. ומה היה

אומר ט"ו שיר המעלות שבספר תהלים רי שמואל בר נחמני אמר כל ספר תהלים היה אומר. מאי טעמא (תהלים כב ד) ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. ישראל סבא:

תהלה קכה

יוסף. המיבה הי למובים. יבוא מוב ויקבל אשתו של פוטיפר. על גורל הצדיקים זה רשעים. למה לא ינוח שבט הרשע זה חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של אבא בר כהנא אמר אין לו נייהא בצד שם כי לא ינוח שבט הרשע וגוי. רבי ידעה. אלא שאפילו אדם לא תבע בה על כד מו) בתולה. איני יודע שאיש לא רבי יוחנן ממה שנאמר ברבקה (בראשית ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. אמר לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא הרשע. דרש ריש לקיש אין מזווגין לו עתיד הקב"ה להחזירם. כי לא ינוח שבט הקב"ה להחזירו אף בתיהם של צדיקים ציון לא ימוט לעולם ישב. מה הר ציון עתיד שנאמר שיר המעלות הבוטחים בה' כהר רבי יוחנן ועתיד הקב"ה להחזירם לישובן אם לא בתים רבים לשמה יהיו. שנאמר (ישעיה ה ט) באזני ה' צבאות נגזרה גזירה על בתיהם של צדיקים ליחרב וגוי. אמר רב מיום שחרב בית המקדש שיר המעלות הבוטחים בהי כהר ציון

במבדר ליה למלוה: דברים שבגופו אבל בדברים שבממונו עד סלקא דעתך אלא ודאי עשה תשובה. אימר אחריו ביום שמא עשה תשובה. עלמיד חכם עובר עבירה בלילה אל תהרהר האון. תני רבי ישמעאל אומר אם ראית משלום על ישראל יוליכם הי את פועלי פועלי האון שלום על ישראל. אפילו בשעה שנאמר והמטים עקלקלותם יוליכם הי את מטתן של תלמידי חכמים נופל בגיהנם אמר רבי יהושע בן לוי כל המספר אחר בלבותם. והמטים עקלקלותם יוליכם הי. לטובים. יכול לכל תלמוד לומר ולישרים הי לטובים ולישרים בלבותם. הטיבה הי לכם. לטובים אלו ישראל. שנאמר הטיבה שנאמר (משלי ד ב) כי לקח טוב נתתי קמה ט) טוב הי לכל. ויקבל טוב זה התורה. הוא. מטוב זה הקב"ה. שנאמר (תהלים שנאמר (שמות ב ב) ותרא אותו כי טוב מוב מטוב לטובים. יבוא טוב זה משה.

תהלה קכו

לעיריה הוה מנהרא. עלל ונהרת. קרא ליה שומעין אנן כד הוה חוני המעגל עלל את. אמר לון אנא חוני המעגל אנא. אמרו אמר לון מה קלא בעלמא. אמרין ליה ומאן כרמים הוה עבידא זרעים. עלל למדינתא הוה עלמא מחלף דהוה זיתים עבידא כרמים מקדשא ואיתבני. לסוף אתער משנתיה ועביד שקיעה שנתיה שבעין שנין עד דחרב תמן נהית מטרא על למערתא נם ודמך ליה מקדשא נפק לטורא לגבי פועליו עד דיתיב בריה דחוני המעגל הוה סמוך לחורבנא דבי כחברי דאיוב או מתותא. חוני המעגל בר נפשיה. והיינו דאמרי אינשי או חבריא ביה יקרא כדבעי ליה. בעא רחמי ונח אמר להו אנא הוא ולא המנוה ולא נהגו כל קושיא דהוי להו לרבנן הוה מפרק להו. דחוני המעגל דכי הוה עולה לבי מדרשא בלא אמרי נהירא לן שמעתתא כי הנך שני ליה. אול לבי מדרשא שמעינהו לרבנן אול לביתיה אמר להו אנא הוא ולא הימנו ליה אנא ודאי שבעין שנין ניימנא בחלמא. חוא לחמרא דילדא ליה רמכי רמכי. אמר דשתליה. אמר ליה אנא בר בריה אנא. לקיט מההוא חרובא. אמר ליה אנת הוא שנין כי אחער חוא ההוא גברא דהוה קא ליה משוניתא איכסי מעינא נאים שבעין כריך רפתא אתיא ליה שינתיה ניים אהדרא אבהתי אנא נמי אשתיל לבני. אדיתיב וקא עלמא חריבא אשכחית כי היכי דשתלו לי לך דחיית שבעין שנין. אמר ליה ואנא עד כמה טעין עד שבעין שנין פשיטא דהוה קא נטע חרובא אמר ליה מכדי חרוב חד הוה קא אזיל באורחא חזא ההוא גברא איכא דניים שבעים שנין בחלמא. יומא אועו צריק היה מצטער על מקרא זה מי נבנה אלא בזכות השבטים. כל ימיו של כחולמים. אמר רבי יוחנן אין ירושלם שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו

על גרמיה בשוב ה' את שיבת ציון היינו

כחולמים:

שחוק פינו:

ואתעציבו. יש אז להבא שנאמר אז ימלא אייתי כסא דזוגיתא חיורתי ותבר קמייהו הילולא לבריה הוא לרבנן דקא בדהי טובא ותבר קמייהו ואתעציבו. רב אשי עבד אייתי כסא דמן קרתא בת ארבע מאה זווי לבריה הוא להו לרבנן דהוי קא בדהי טובא מנחנא. מר בריה דרבא עבד הילולא בכל עצב יהיה מותר. אמר ליה תפילין בדה טובא. אמר ליה כתיב (משלי יד כג) ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי זירא חזא דהוה שחוק פיו בתר דשמעיה מרבי יוחנן. רב רבי שמעון בן לקיש שכל ימיו לא מלא בגדיל הי לעשות עם אלה. אמרו עליו על ולשוננו רנה. אימתי בזמן שיאמרו בגוים בעולם הזה שנאמר אז ימלא שחוק פינו בן יוחאי אסור לאדם שימלא שחוק פיו אז ימלא שחוק פינו. אמר רבי יוחנן אר"ש

שובה ה' את שביחנו. אמר רבי יצחק גדול יום הגשמים כקיבוץ גליות. שנאמר שובה ה' את שביחנו כאפיקים בנגב. ואין אפיקים אלא מטר שנאמר (שמואל-ב כב טז) ויראו אפיקי ים. הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. אמר רבי יהודה שור כשהוא מהלך מהלך אחר הזורעים בדמעה זה יעקב שזרע את בוכה ובחזרתו אוכל חזיז מן התלם. דבר אחר הזורעים בדמעה זה יעקב שזרע את בו כח) ויתן לך האלקים. הלך ילך ובכה הברכות בדמעה. ברנה יקצורו (בראשית כז כח) ויתן לך האלקים. הלך ילך ובכה (שם כט יא) וישא את קולו ויבך. נושא משך הזרע שמשך השבטים מחרן. בא יבא ברנה נושא אלמותיו. אנא טעון עולמי ועולמותי:

תהלה קכז

שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו. ר' יהודה נשיאה שלה דארעא דישראל מתקנא להון סופרים ומתנין. עלון לחד אתר לא אשכח תמן לא סופר ולא מתניץ. א"ל אייתי לן נטורי קרתא אייתון. אמר לון אלין נטורי קרתא לית אלין אלא מחרבי קרתא ומה אינון נטורי קרתא ספריין ומתניץ. הדא הוא דכתיב אם ה' לא ישמור עיר שוא שקד שומר. שוא לכם משכימי קום מאחרי שבת

וגוי. אלו נשוחיהן של תלמידי חכמים. הנה נחלח ה' בנים שכר פרי הבטן. מדח בשר ודם פועל עושה עם בעל הביח חורש עמו וזרע עמו מנכש עמו מעדר עמו מטבע אחד נותן לו והולך. אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא תאב לבנים נותן לו שנאמר נחלח ה' בנים. תאב לחכמה נותן לו שנאמר נחלח ה' בנים. תאב לחכמה נותן לו שנאמר (משלי ב ו) כי ה' יתן חכמה. תאב לנכסים נותן לו שנאמר (דברי הימים-א כט יב) והעושר והכבוד מלפניך:

תהלה קכח

בשרה (בראשית יה ט-י) ויאמר הנה באהל. ביתך אז בניך כשתילי זחים. וכן אתה מוצא אשתך כגפן פוריה כשהיא צנועה בירכתי מתנות יחיה. אשתך כגפן פוריה. אימתי להו דאיהי שנאמר (משלי טו כו) ושונא הוו מזמני ליה לא הוה אזיל. אמר לא ניהא ליה מידי מבי נשיאה לא הוה שקיל. כי לעולם הבא. רבי אליעזר כי הוו משדרי ומוב לך. אשריך בעולם הזה ומוב לך אמר זוכה ונוטל בי עולמות שנאמר אשריך כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זביד ורואה טריפה לעצמו עליו הכתוב אמר יגיע חכם שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים מר זוטרא משמיה דרב הסדא כל תלמיד תלמיד חכם הרואה טריפה לעצמו. דרש כפיך כי תאכל. אמר רב הסדא אי זהו יראת שמים לא כחיב ביה וטוב לך. יגיע הזה וטוב לך לעולם הבא. ואלו גבי תאכל אשריך וטוב לך. אשריך בעולם גבי נהנה מיגיע כפו כחיב יגיע כפיך כי ירא שמים כתיב אשרי כל ירא הי. ואלו הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים. דאלו גבי רבי הייא בר אבא משמיה דעולא גדול שיר המעלות אשרי כל ירא הי. אמר

שלום על דייני ישראל דלא אתו לאנצויי: שמואל בר נחמני אמר כיון שבנים לבניך ישראל דלא אתו לידי חליצה ויבום. רבי יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על בנים לבניך שלום על ישראל. אמר רבי פעולות טובות ונחמות טובות מציון. וראה תואר קרא ה' שמך. יברכך ה' מציון. כל לו שנאמר (ירמיה יא מז) זית רענן יפה פרי כשתילי זתים. איכא דאמרי שם טוב יוצא אילני הויין לו בנים מרובים שנאמר בניך פרי ורבי עסקיה כזיתא. והני מילי פרי אבל העולם הבא. הרואה זתים בחלום זוטרי צריכים רחמים. אכלן מובטח לו שהוא בן יפים. שחורים בעתם יפין. שלא בעתם בחלום לבנים בין בעתם בין שלא בעתם עירה ולשורקה בני אתונו. הרואה ענבים למשיח שנאמר (שם מט יא) אוסרי לגפן שנאמר אשתך כגפן פוריה. שורקה יצפה הרואה הגפן בחלום אין אשתו מפלת נפלים הרכבה אף בניך לא יהיה בהם שום פסולת. בניך כשתילי זתים. מה זתים אין בהם בן לוי אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך ויאמר שוב אשוב אליך. אמר רבי יהושע

תהלה קכט

כו יג) ואשבור מוטות עולכם. וכן הוא צמול ומקצץ את הסמלונים שנאמר (ויקרא עשיתם לבני אלא מיד בא ומשבר את אין הקב"ה אומר לאומות העולם כך וכך האריכו למעניתם. למחר כשיגיע הקץ ארוכה שנאמר על גבי הרשו הורשים זה העכו"ם בא ומשעבד והולך לו והמענה הסמלונים. כך הם ישראל בעולם הזה באיש אלא בא מיד ושבר את העול וקצץ הספיק בעל הפרה לקבל פיוס מן אותו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה. לא עד שנתיגעה הפרה ורבצה לה. נכנסו וחורש וישב לו וזה בא וחורש וישב לו והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה הדבר דומה לבעל הבית שהיה לו פרה הי צריק קצץ עבות רשעים. משל למה נא ישראל. על גבי חרשו חורשים וגוי. מיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר

יו) תחת הנחושת אביא זהב וגוי: שאתם פורעים כמה דאת אמר (ישעיה ס הפייסים וזימות וגולגולין וארנוניות. סוף אלא (שאתה) [שאתם] מגלגלים עלינו את דייכם מכל הטובות הבאות עליכם בזכותנו אתכם בשם הי. וישראל אומרים להם לא ברכת ה' אליכם. וישראל אומרים ברכנו שהם עוברים מן העולם לא אמרו לישראל ולא אמרו העוברים אלו אומות העכו"ם לקרות אתה יודע ולדרוש אי אתה יודע. לומר לחורשי שביעית איישר. אמר לו אמרו העוברים ברכת הי אליכם. שאסור ענינא בר פפא ולא כן אולפן רבי ולא שמואל בר נחמני איישר. אמר לו רבי עברו על חד חרשן שביעית. אמר לו רבי ענינא בר פפא ורבי שמואל בר נחמני אומר ה' צדיק קצץ עבות רשעים. רבי

תהלה קל

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'. אמר רבי יוסי בר הנינא משום ר' אליעזר בן יעקב לעולם אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל משום שנאמר ממעמקים קראתיך. תניא נמי הכי לעולם לא יעמוד אדם לא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי שרפרף ולא במקום

גבוה ויתפלל שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה'. כי עמך הסליחה. אמר רבי אבא הסליחה מופקרת אצלך מראש השנה. וכל כך למה למען תורא. בשביל ליתן אימתך על בריותיך ביום הכפורים:

תהלה קלב

ם) העיט צבוע נחלתי לי. דברי ר' יהודה. היתה לי נחלתי כאריה ביער. ואומר (שם ירושלים. וכן הוא אומר (ירמיה יב ה) ליה מנוחה דנחו מכיבוש הארץ. נחלה זו אל המנוחה וגוי. זו שילה. אמאי קרי רבנן (דברים יב ט) כי לא באתם עד עתה כהונת עולם. זאת מנוחתי עדי עד. תנו (שם כה יג) והיתה לו ולזרעו אחריו ברית (במדבר יח יט) ברית מלח עולם. ואומר לבריתו של אהרן שלא נתן על תנאי שנאמר לג ד) תורה צוה לנו משה מורשה. ומנין תורה שלא נתן על תנאי שנאמר (דברים פט לג) ופקדתי בשבט פשעם. ומנין לספר אם ישמרו בניך בריתי. ונאמר (תהלים ישום וגוי. מלכות בית דוד מנין שנאמר ח) הבית הזה יהיה עליון כל עובר עליו בונה אם תלך בחקותי. ואם לאו (שם (מלכים-א ט ג-ד) הבית הזה אשר אתה את השמים וגוי. בית המקדש מנין שנאמר פן יפתה לבבכם. וחרה אף הי בכם ועצר מנין שנאמר (דברים יא מז-יז) השמרו לכם של אהרן שלא נתנו על תנאי. ארץ ישראל ומלכות בית דוד. הוץ מספר תורה ובריתו נתנו על תנאי. ארץ ישראל ובית המקדש אם ישמרו בניך בריתי. שלשה דברים שיר המעלות זכור הי לדוד את כל ענותו.

כשרות לדברות: שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הארצות לכם לדעת כי הי נתן הממלכה לדוד. עד ישראל. שנאמר (דברי הימים-ב יג ה) הלא כל ישראל ראוין למלכות משנבחר יצאו ולזרעו אחריו. עד שלא נבחר דוד היו עולם היא. ואומר (שם כה יג) והיתה לו ישראל. שנאמר (במדבר יח ים) ברית מלח ישראל ראוין לכהונה משנבחר אהרן יצאו עדי עד. עד שלא נבחר אהרן היו כל שנאמר כי בחר ה' בציון ואומר זאת מנוחתי ראויה לשכינה משנבחרה יצתה ירושלים שלא נבחרה בית עולמים היתה ירושלים השמר לך פן תעלה עולותיך וגוי. עד ארץ ישראל. שנאמר (דברים יב יג) כשרה למזבחות משנבחרה ירושלים יצאת שלא נבחרה ירושלים היתה ארץ ישראל זה וזה ירושלים. כי בחר הי בציון. עד זה וזה שילה. רבי שמעון בן יוחאי אומר ויפל להם הגורל בשילה. ר' ישמעאל אומר דכתיב (יהושע יח י) ויחלק להם יהושע מנוחה על שם נחת הארון. נחלה זו שילה. הי בציון אוה למושב לו. ואמאי קרי ליה אומר זאת מנוחתי עדי עד. ואומר כי בחר רי שמעון אומר מנוחה זו ירושלים. וכן הוא

תהלה קלג

שבת אחים גם יחד. כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו. שנו רבותינו כמין שני טפי מרגליות היו תלוין לאהרן בזקנו. אמר רב פפא תאנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעקרי זקנו ועל דבר זה דאג משה אמר עמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה. יצאת בת קול ואמרה כטל חרמון מה טל אין

בו מעילה אף שמן המשחה אין בו מעילה. ועדיין היה אהרן דואג שמא משה לא מעל ואני מעלחי. יצאת בת קול ואמרה הנה מה מוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא מעל אף אתה לא מעלח. כטל חרמון שיורד על הררי ציון. כל פעולות ונחמות טובות מציון:

प्रतर्प तर्र

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עברי ה' העומדים בבית ה' בלילות. מאי בלילות. אמר רבי יוחנן אלו תלמידי הכמים העוסקים בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאלו עוסקים בעבודה. (דברי הימים-ב ב ג) לעולם זאת על ישראל. אמר רב זה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. ורבי יוחנן אמר אלו תלמידי חכמים העוסקים העלות עבודה מעלה אני עליהם כאלו ובנה בית המקדש בימיהם. שאו ידיכם בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאלו קדש וברכו את ה'. עשרה דברים נאמרו בכוס של ברכה מגביהו מן הקרקע טפה. אמר רבי חנינא בר פפא מאי מקרא שאו ידיכם קדש. אמר ר' שמעון בן פזי כל

ענאמר שאו ידיכם קדש וברכו אח הי שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו אח הי שלש תכיפות הן. תכף לסמיכה שחיטה ידים ברכה שנאמר שאו ידיכם קדש. תכף לגאולה תפלה (תהלים יט טו) יהיו לרצון אמרי פי וגוי. מה כחיב בתריה (שם כ ב) אמרי היביום צרה. אמר רבי יוסי בר בון כל מי שתוכף לסמיכה שחיטה אין הפיגול נוגע באותו קרבן. כל מי שתוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. מקטרגו באותו היום:

पतरंत तरंत

הללויה הללו את שם ה' וגוי. מעלה נשיאים מקצה הארץ. ריש לקיש ור' יוחנן. רבי יוחנן אומר אין עננים אלא למעלה שנאמר (דניאל ז יג) וארו עם ענני שמיא. ריש לקיש אמר אין עננים אלא מלמטן שנאמר מעלה נשיאים מקצה הארץ. על דעתיה דרבי יוחנן לאחד שכבד את חבירו בחבית על יין וקנקנה עמה. ודעתיה דריש לקיש על יין וקנקנה עמה. ודעתיה דריש לקיש לאחד שאמר לחבירו הליני סאה של חיטין

לארץ אייתי ענוך וקבלי מטר. חמשה שמות יש לו. עב ענן אד נשיא חזיו. עב שהוא מעבב את פני הקרקע. אד שהוא שובר בעלי שערים. ענן שהוא עושה את הבריות ענוים אלו על אלו. נשיאים שהוא עושה הבריות נשיאים אלו על אלו. חזיו שהוא עושה חזיונות ברקיע ומשרה רוח הקדש על הבריות. כמה דאת אמר (ישעיה א א) חזון ישעיהו:

תהלה קלו

הודו לה' כי טוב וגו'. אמר רבי יהושע בן לוי הודו למי שגובה חובחו של אדם בטובחו עשיר בשורו עני בשיו יתום בהיצחו אלמנה בחרוגולחה. ואמר רבי הושע בן לוי הני כ"ו כי לעולם חסדו כוגד מי. כוגד כ"ו דורוח שברא הקב"ה ולא נחן להם חורה וזן אוחם בחסדו. למה נקרא שמו הלל הגדול. אמר רבי יוחנן מפני שמו הלל הגדול. אמר רבי יוחנן מפני שיושב הקב"ה ברומו של עולם ומחלק בחודה מהודו ועד על נהרוח בבל. רי יוחנן אמר משיר המעלות ועד על נהרוח בבל. רב אחא ברבי יעקב אמר מכי יעקב בחר לו יה עד על נהרוח בבל:

לכך נאמר (שם) ישוב אפר ותנחמני: ספינת חבירו בים התחיל מודה ומשבח. התחיל מחרף ומגדף לימים שמע שטבע שהלכו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהם בי. במה הכתוב מדבר בשני בני אדם דכתיב (ישעיה יב א) אודך הי כי אנפת שנאמר לבדו. וכדדרש רב יוסף מאי אלעזר אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו שבחך ואיני כדאי לספר נפלאותיך. א"ר אלינו אין ערוך אליך. אין לי להעריך עשית אתה הי אלקי נפלאותיך ומחשבותיך הקב"ה. וכן הוא אומר (תהלים מ ו) רבות מה פלאים עשה הקב"ה עמו. ומי יודע לעמוד הרגיש לו הנחש מלפניו ואינו יודע נתון על המטה והנחש לפניו על הארץ בא לבדו יודע מה פלאים עושה. כיצד אדם אשה עמו דבר שהוא אומר לבדו אלא הוא לעושה נפלאות גדולות לבדו. וכי אחר

לרוקע הארץ על המים. שנו רבותינו שלשה משקין אסורין משום גלוי מים ויין וחלב. מים מנין שנאמר לרוקע הארץ על המים. חלב מנין שנאמר (שופטים ד יט)

> יסוד עולם: וצריק שמו. שנאמר (משלי י כה) וצריק רי אלעזר בן שמוע אומר על עמוד אי עומד ישראל. ויש אומרים על ז' עמודים עומדת. (שם לב ח) יצב גבולות עמים למספר בני י"ב (עומדים) [עמודים] עומדת. שנאמר ומתחת זרועות עולם. וחכמים אומרים על בזרועו של הקב"ה שנאמר (דברים לג כז) ח) רוח סערה עושה דברו. וסערה תלוי רוח. ורוח בסערה שנאמר (תהלים קמח (עמוס ד יג) כי הנני יוצר הרים ובורא הרים יעמדו מים. והרים על הרוח. שנאמר ומים על ההרים. שנאמר (תהלים קד ו) על על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים. ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון. ועמודים על העמודים. שנאמר (איוב ט ו) המרגיו מה עומדים. הארץ על מה היא עומדת יודעים מה רואות עומדין ואינם יודעין על יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינם (ירמיה יג יב) כל נבל ימלא יין. תניא רבי ותפתח את נאד החלב. יין מנין מדכתיב

כתיב כאן אלא למכה מצרים בבכוריהם. מצרים בבכוריהם. למכה בכורי מצרים אין כל אחד חרבו והרג את אביו שנאמר למכה של אלו. מה עשו הבכורות מיד יצאו ונטלו ועליך. אמר לעבדיו צאו וקפחו שוקיהם העם הזה שבשבילם רעה תבוא עלינו לפרעה ואומרים בבקשה ממך הוציא את נכנסו כל הבכורות אצל פרעה והיו מצווחין המצרים מתים אינן יוצאים מכאן. מה עשו אנו מתים. השיבו להם ואמרו אפילו כל והוציאו את העברים האלו מבינינו ואם לאו הביא עלינו אין אתם מבקשים שנחיה בואו אבותיהם ואמרו להם כל מה שאמר משה ומת כל בכור. נכנסו כל הבכורות אצל הקב"ה מכת בכורות א"ל כחצות הלילה למכה מצרים בבכוריהם. בשעה ששלח

גולם:

ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהם. רי אבין בשם רבי יודא בן פזי אמר בתיה בת פרעה בכורה היתה ובתפלתו של משה נצולה דכתיב (משלי לא יח) טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה. ליל כתיב. כמה דאת אמר (שמות יב מב) ליל שמורים הוא להי:

דסיכנין אומר יותר מקריעת ים סוף דכתיב (שם טו) האלקים הרועה אותי. ר' יהושע אותי. והפרנסה על ידי הקב"ה שנאמר שנאמר (בראשית מח טו) המלאך הגואל הפרנסה מן הגאולה שהגאולה על ידי שליח לכל בשר. א"ר שמואל בר נחמני קשה לגוזר ים סוף לגזרים. וכתיב נותן לחם שמו שזן ומפרנס לכל בריותיו. שנאמר ג) יי׳ איש מלחמה. שנלחם במצרים. הי שאמר והיה העולם אינו כן אלא (שמות טו חיילותיו ולא לספק להם אפסניות. אבל מי בשר ודם עומד במלחמה אינו יכול לא לזון לגזרים. וכתיב נותן לחם לכל בשר. מלך (שמות טו ה) קפאו תהומות. לגוזר ים סוף ונעשה כמין בולוס של זכוכית שנאמר נוזלים מסלע. קפא המים משני חלקים מלוחים שנאמר (תהלים עה טו) ויוציא כמו נד. יצאו להם מים מתוקים מתוך נערמו מים. נעשה כמין נד שנאמר נצבו ארמות שנאמר (שמות טו ה) וברוח אפר גורים שנאמר לגוזר ים סוף לגורים. נעשה (שם) שברת ראשי תנינים על המים. נעשה פוררת בעוך ים. נעשה סלעים שנאמר נעשה פרורין שנאמר (תהלים עד יג) אתה ג מו) דרכת בים סוסיך חומר מים רבים. ביבשה. נעשה כמין מיט שנאמר (חבקוק שנאמר (שם טו יט) ובני ישראל הלכו נטה את ידך על הים ובקעהו. נעשה יבשה פרזיו. נחלק לשנים שנאמר (שמות יד טו) שנאמר (חבקוק ג יד) נקבת במטיו ראש לאבותינו על הים. נבקעו ונעשו כמין כפה לגוזר ים סוף לגזרים. י' נסים נעשו

וכחיה ועוף והקב"ה מחלק מזונות לכל באי אדם כשנטלה מהם דעה חשובים כבהמה אינו יכול לפרנס עצמו שעה אחת כך בני צא ולמד מן השוטה כשנטלה ממנו חכמה ראשונה שאמרתי לך. אמר לו בני אשיבך אשר תעשה. אמר ליה תשובה זו היא שמה ידיך. יכול יהא יושב ובטל תלמוד לומר יד כט) למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה והקב"ה מברך מעשה ידיו שנאמר (דברים מכין לחמו. א"ל זהו דרך ארץ עושה בידיו קמו ט) נותן לבהמה לחמה. וכי אין אדם כתיב נותן לחם לכל בשר. וכתיב (תהלים שאלני בדבר תורה. אמר לי רבי מפני מה תקפיד עלי. אמרתי לו חס ושלום אם אתה אומר לפניך דבר אחד ומתירא אני שמא בו מקרא ואין בידו משנה. אמר לי רבי עובר ממקום למקום מצאני אדם אחד שהיה לכל בשר. תנא דבי אליהו פעם אחת הייתי לגוזר ים סוף לגזרים. וסמיך ליה נותן לחם

אברהם שעוסק בעוגת הפסח. כשבא משה הפליט. ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא היה שמו שנאמר (בראשית יד יג) ויבא רבי שמעון בן לקיש משום בר קפרא פליט מלכים גדולים. ולעוג מלך הבשן. אמר שנאמר למכה מצרים בבכוריהם למכה ועוג אלא שבא דוד ואמר עליהם שירה ראויין לומר שירה על מפלחן של סיחון שאמרו שירה על מפלת פרעה כך היו סיחון ועוג יותר מפרעה וחיילותיו. וכשם ומסרו לישראל. אמרו הכמים קשים היו (שם) ואשמיד פריו ממעל. והפילו ממקומו מה עשה הקב"ה כפת שר שלו. שנאמר ואין כל בריה בעולם יכולה לעמוד לפניו. וארוך מכל המגדל ורגליו מגיעות לארץ סיחון כמגדל וחומה והיה קשה מכל הבריות ארזים גבהו. אמרו רבותינו קשה היה ואוכי השמדתי את האמורי אשר כגובה למכה מלכים גדולים. כתיב (עמוס ב ט)

וישראל לתחומא דאדרעי אמר (לו) [להם] משה נחנה כאן ולמחר אנו נכנסין בשחרית וכובשין אותה. עמדו שחרית ועדיין לא היתה העין רואה תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה ורגליו מגיעות לארץ אמר משה איני יודע מה אני רואה חומה אחרת בנו הלילה. אמר לו הקב"ה זה שאתה רואה עוג הוא. א"ר יוחנן אורך

רגליו היו י"ח אמה. עוג היה תולש הר וזורקו לישראל. א"ל אל תתירא. משה היה נוטל צרור ומזכיר עליו שם המפורש וסומכו. ישראל היו אומרים ארורים הם הידים שכך זורקות. והאמורים היו אומרים ארורים הם הידים שכך סומכות:

प्रतरेत त्रा

כשדים באניות רנתם. וכל מלכי יהודה ועמהם כל מני זמר שנאמר (ישעיה מג יד) יושב בספינה הוא וכל גדוליו וכל שריו בהם פרת ולא עוד אלא שהיה נבוכדנצר מתים שמתו בדרך ועל ההרוגים שהרג על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם ועל מים הפרתים ומתים. לפיכך היו בוכים נוזלים וממי מעינות כיון שגלו לבבל שתו בארץ לא היו שותין אלא ממי גשמים וממי נבוכדנצר הרשע. כשהיו ישראל שרויין הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג לבכות על נהרות בבל. רבי יוחנן אמר היו רודפנו. גם בכינו. מה ראו ישראל צוארנו נרדפנו וגוי. (שם ד יט) קלים אותם בעל כרחם שנאמר (איכה ה ה) על כלום לפיכך היו דוחקים אותם ומריצין כלם ויקראו לאלקיהם ויעזרם ולא הועלנו חוזר ומרחם עליהם שמא ישובו ויתחברו רחמן הוא וכיון שמסבירין לו פנים הוא שהגיעו לפרת. אמרו אלההון של אלו היה להם ישיבה משיצאו מירושלים עד גליתם. שם ישבנו גם בכינו. מלמד שלא בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון לא ואמר להם מעיד אני עלי שמים וארץ אלו בבל שם ישבנו גם בכינו. ענה ירמיה אתה מניחנו שם בכו שנאמר על נהרות געו כלם בבכיה וצווחו רבינו ירמיהו הרי עיניהם וראו את ירמיהו שפירש מהם לגלות הנשאר מהם. נטלו הגליות את באבו אם הולך עמהם לבבל אין מנחם מוב בעיניך לבוא אתי בבל. חשב ירמיהו לנהר פרת ענה נבוזראדן ואמר ליה אם את יום ירושלים. כיון שהגיע ירמיהו בבל. על בית שני זכור ה' לבני אדום וחרבן בית שני. בית ראשון על נהרות שהראה הקב"ה לדוד חרבן בית ראשון את ציון. אמר רב יהודה אמר רב מלמד על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו

לכו והלבישו את בני ישראל. מה שכרן שמא מלך אוהב ערומים אתה. אמר להם והקריבום דורון לפני נבוכדנצר ואמרו לו בארי הפשיטו את עבדיהם ואת שפחותיהם והיו רואים אותם ערומים. מה עשו בני לקראתם בני בארי ובני מדינות אחרות (שם מג יד) למענכם שלחתי בבלה. יצאו בלבר אלא אף הקב"ה נשא בעצמו שנאמר ונמלו המשאוי מעליהם ולא מלאכי השרת המשאוי מעליהם. מיד ירדו מלאכי השרת אועי ניאוצין הן לפני רדו מלפני ושאו אמר להם תנחומין הללו שאתם מנחמים שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני. זקנה אני הוא. (שם כב ד) על כן אמרתי ואני מכיר בסוף שנאמר (ישעיה מו ד) ועד וכי תנחומין אני צריך אני מכיר בראש שתחריב דירתך של מעלה. אמר להם שלך לא דייך שחרבת דירתך של מטה אלא עבונו אל עולם כל העולם כלו ומלואו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו א"ר אלפא בר קרויא באותה שעה נכנסו (ישעיה מח יג) אף ידי יסדה ארץ אחרבנו. חמתי. עולם שבראתי בשתי ידי שנאמר כא כב) גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי בראתי אלא בשביל אלו שנאמר (יחזקאל ובהו. אמר הקב"ה כל מה שבראתי לא בקש הקב"ה להחזיר כל העולם לתוהו למרום. א"ר אחא בר אבא באותה שעה צמו כל ישראל בבכיה עד שעלתה שועתם ה ה) על צוארנו נרדפנו. באותה שעה עד שנכפף קומתם ואמרו על עצמם (איכה כחמות ומלאו אותם חול והניחו על כתפם באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם משאוי אין לכם משא שיתנו על צוארם. מפני מה הללו הולכין בקומה זקופה בלא הרשע את עיניו וראה אותם אמר לעבדיו ערומים על שפת הנהר נשא נבוכדנצר מושלכים בשלשלאות של ברול והולכין

זרה שנאמר ותוללינו שמחה. באותה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני עבודה תלי תלים של הרוגים. אף על פי כן היה שידע כן נבוכדנאצר עמד והשליך מישראל והלוים אשר ראו את הבית הראשון. כיון שנאמר (שם ג יב) ורבים מראשי האבות ומנין שחזרו אותן הלוים שגלו מתוכם היו אלא שלא היו יכולים להקיש בכנורות. וגוי. (שם) מבני לוי לא מצאתי שם. שם ם מו) אקבצם אל הנהר הבא אל אהוא ונחקטעו אצבעותינו. וכן הוא אומר (עזרא מראים אצבעותיהם ואומרים היינו כפותים ציון. לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר. פיהם ומרצצים אותם. שירו לנו משיר ושלטו בעצמם ונטלו אליוני ידיהם לתוך אומר לי עמדי והשקיני. עמדו כלם הייתי מוסיף על כבודי כבוד עכשיו אתה גלי והוציאני מתוך ביתו שאלו השקיתיו השקיני כוס אחד ולא רציתי להשקותו כעס מלכים הייתי ונשאתי למלך ועל שאמר לי והשקיני כוס אחד ואמרה לו ריקה בת והלכה ונשאת למוכה שחין. אמר לה עמדי להשקותו כעס עליה והוציאה מתוך ביתו לה עמדי והשקיני כוס אחד ולא רצתה למלך בשר ודם שנשא בת מלכים אמר רי יצחק בר טבלא אומר למה הדבר דומה לפני הננס הזה ולפני העבודה זרה הזה. מקדשו אלא עכשיו אנו עומדים להקיש אלו באלו ואומרים לא דיינו שהחרבנו את שהייתם מקישין לפני אלקיכם. מסתכלים ולפני עבודה זרה בכנורות שלכם כדרך ושותין אני מבקש שתעמדו ותקישו לפני ובוכים הכינו עצמכם עד שאנו אוכלין שיר. אמר להם נבוכדנצר מה אתם יושבים כנורותינו. כי שם שאלונו שובינו דברי עמהם הקב"ה. על ערבים בתוכה תלינו עבירה. מהו גם בכינו שהיו בוכים ומבכים אדם שנכנס שם אינו מבקש לצאת בלא ארץ ישראל והם יפים יותר. אמרו כל של בני בארי נמל הקב"ה עליהם חסד מכל

שנאמר (ישעיה סא ג) לשום לאבילי ציון היכא מנח לה. אמר ליה במקום תפלין שבראש חתנים. אמר ליה רב פפא לאביי ראש שמחתי. אמר ליה זה אפר מקלה אשכחך ירושלים תשכח ימיני. מאי על ניהו. אמר רב בת צדעה. שנאמר אם כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט. ומאי אמר רב פפא כסא דהרסנא. עושה אשה סעודה ומשייר דבר מועט. ומאי ניהו. בבתרא דף ס' ע"ב) עושה אדם כל צרכי ביתו בסיד ומשייר דבר מועט וכוי (כדאיתא לא. אלא כך אמרו חכמים סד אדם את בגוי כלו. אי איכא הגוי כלו אין ואי לא מ) במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים קרא. אמר רב אדא בר אהבה (מלאכי ג כן רוב הצבור יכולים לעמוד בה. מאי בא"ר יהושע אין גוורין גורה אלא אם אפתר ולהתאבל יותר מדאי אי אפער אמר להם שלא להתאבל כל עיקר אי נשתה שממנו היו מנסכים מים בחג. שתקו. ולחם הפנים בכל שבת ושבת. מים לא נאכל שמהם מביאים שתי הלחם בעצרת נאכל שמהם מביאים ביכורים לחם לא בטל. אמר להם אף תאנים וענבים לא שבכל יום היה מתנסך על המזבח ועכשיו היה תמיד קרב על גבי המובח ונשתה יין ושותין יין. אמרו לו נאכל בשר שבכל יום להם בני מפני מה אין אתם אוכלין בשר ושותין יין. נספל להם ר' יהושע אמר פרושים בישראל לא היו אוכלים בשר תשכח ימיני. ומשחרב בית המקדש רבו לירושלים שנאמר אם אשכחך ירושלים אשה תכשיטיה ומשייר דבר מועט זכר ומשייר דבר מועט זכר לירושלים עושה תניא סד אדם את כל ביתו אתכם שנאמר אם אשכחך ירושלים תשכח אויב. ואינה חוזרת אלא (אפילו) אזכיר אני (איכה ב ג) השיב אחור ימינו מפני בעצמכם וקטעתם אצבעות ימינכם. אף שעה נשבע הקב"ה לישראל אתם שלטתם

חשף הי זרוע קרשו. וכחיב (תהלים צח ברוך הוא אני עושה שנאמר (ישעיה נב י) להם בשביל ימינך וענני. אמר ליה הקדוש יצחק ויעקב וכל זמן שאין להם זכות עשה העולמים עשה להם בשביל ידידך אברהם יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני. רבון ימיני. הוא שדוד אמר (תהלים ס ז) למען ימיני משועבדת עמהם גאלתי בני גאלתי נתתי לימיני כל זמן שבני משועבדים תהא הימין שהיא משועבדת אמר ליה הקב"ה קץ לקץ הימים או לקץ הימין אמר ליה לקץ ליה נייחא לעולם א"ל ותעמוד אמר ליה לך. א"ל ליתן דין וחשבון א"ל ותנוח אמר צלה אותם לדניאל (דניאל יב יג) ואתה ג) השיב אחור ימינו מפני אויב. ובסוף נתונים בצרה ואני רואה כביכול (איכה ב (תהלים צא טו) עמו אנכי בצרה. וכפתו ידיהם לאחוריהם. אמר הקב"ה ונכנסו יווים לירושלים נמלו גבורי ישראל בן לקיש את מוצא כיון שגרמו העוונות נסים. רבי זעירא אמר בשם רבי שמעון אשכחך ירושלים תשכח ימיני מלעשות פאר תחת אפר. רבי דוסא אמר אם

לפי שלא עשה השובה: בימיו מעלה עליו כאלו החריבו. מאי טעמא היסוד בה. ללמדך שכל דור שאינו נבנה את הכותלים שנאמר האומרים ערו ערו עד ויגל את מסך יהודה. אבל אנו פעפענו העבירו את התקרה שנאמר (ישעיה כב ח) ליה עדיכם בית הבחירה יוכיח אבותיכם האחרונים כשרים מן הראשונים. היסוד בה. שאלו את ר' אליעזר דורות יסודותיה ממנה האומרים ערו ערו עד אדום את יום ירושלים. אימתי לכשיעקרו כד כ) ותער כדה אל השוקת. זכור הי לבני אמר פינון פינון. כמה דאת אמר (בראשית נח) חומת בבל ערער תתערער. רבי לוי אמר פגרו פגרו. כמה דאת אמר (ירמיה נא ערו ערו עד היסוד בה. רי אבא בר כהנא שאין שכחה לפני כסא כבודך. האומרים לנו זכור אנו שכחה מצויה בנו אתה זכור לפני הקב"ה רבונו של עולם אתה אומר לבני אדום את יום ירושלים. אמרו ישראל א) הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו. זכור הי

תהלה קלח

שעה אודך בכל לבי וגוי: פנויים לקלס בכל לבם ואם אובדים אותה משעברים את ישראל ודוחקים אותם ואינם אתה למד שכל זמן שהרשעים בעולם הם להקב"ה. שנאמר אודך בכל לבי. מכאן אותה השעה מקלסין ישראל בכל לבם (תהלים קלו ט) אשרי שיאחו ונפץ וגוי. שנפץ את עוללי ישראל אל הסלע. שנאמר לך גמולך ישוב בראשך. מה היה הגמול שנאמר (עובדיה א טו) כאשר עשית יעשה אימתי אנו מקלסין כשישלם גמול לרשעים. צרימי אל תיראי וגוי. אמרו ישראל מתייראים. (שם ט) הרימי בכח קולך (שם ז) כי רוח ה' עברה בו. ממי אתם הייתם מתייראין מהם. עכשיו שאבדו חציר היו. כלומר כל זמן שהיו קיימים אנו מפני שונאים. אמר הקב"ה השונאים לך מבשרת ציון. אמרו ישראל מתייראין מני לכם לעשות (שם ט) על הר גבוה עלי (ישעיה מ ז-ח) יבש חציר גבל ציץ. ואתם לדוד אודך בכל לבי וגוי. אמר ישעיה

דבר אחר נגד אלקים אזמרך. נגד סנהדרין. שנאמר (שמות כב כז) אלקים לא תקלל.

> שחוק פינו וגוי: לעשות. וכתיב (תהלים קכו ב) אז ימלא אל תיראי אדמה וגוי. למה כי הגדיל הי ההרים עסיס. וכן הוא אומר (שם ב כא) וגוי. (שם ד יה) ואמרת ביום ההוא יטפו (יואל ג א) והיה אחרי כן אשפוך את רוחי שאמרת לנו על ידי הנביאים. ומה אמרתי אמרו ישראל להקב"ה הגדלת על כל מה קדשך. למה כי הגדלת על כל שמך אמרתך. ובית מקדשו אותה שעה אשתחוה אל היכל ישראל מקלטין להקב"ה כשיבנה היכל תיראי וגוי. כך כשיאבדו רשעים מן העולם ג מו) ביום ההוא יאמר לירושלים אל ואודה את שמך. וכן הוא אומר (צפניה אנו מזמרין לך. אשתחוה אל היכל קרשך אלקים אזמרך. נגד הצרות הבאות עלינו אלקים עולים מן הארץ. לכך נאמר נגד אחה מוצא בשמואל (שם כח יג) ראיתי עלי. ואף במיתתן נקראו אלקים. שכן (שמואל-א ב כו) ויבא איש האלקים אל (דברי הימים-א כג יד) ומשה איש האלקים. נגד הנביאים שנקראו אלקים.

תהלה קלש

לכך נאמר הי חקרתני ותדע: לבבי. ששמעתי ליצרי והביא עלי יסורים. ונתן לי את הגט. כך אמר דוד חקרני אל ודע ידע שנחתי עיני באחר ידע שיש לי אוהב באשה אומרת ראו כמה חכם אדוני המלך אוכל עמה כתב לה גט ונתן לה. התחילה למלך שהיה יושב ואוכל עם אשתו כשהוא למנצח לדוד מזמור. ה' חקרתני. משל לכן דוד נותן לו את הנצח ומזמר. שנאמר אלא הוא עומד נצח והוא חוקר את הכל. התורה מיד אל יד לא עמד על חקר זה. משה רבינו שעלה למעלה למרום וקבל את יכול להגיע לגבורותיו של הקב"ה. ואפילו דוד אמר מי ימלל גבורות ה'. אין אדם יכול להגיע עד סוף מעשיו של הקב"ה. וכן כי הוא לקצות הארץ יביט וגוי. אין ארם (שם כג) אלקים הבין דרכה וגוי. (שם כד) מעיני כל חי. ומי ידעה אלקים. שנאמר אדם עומד עליה. (שם כח כא) ונעלמה וגוי. (שם ט) ארוכה מארץ מדה וגוי. אין תמצא וגוי. (שם ח) גבהי שמים מה תפעל צופר הנעמתי (איוב יא ז) החקר אלוה למנצה לדוד מזמור ה' הקרתני וגוי. אמר

אתה ידעת שבחי וקומי וגוי. אתה ידעת כשהייתי ברע לא שכחתיך. וכן הוא אומר (שמואל-ב ז א) ויהי כי ישב המלך בביתו והי הניח לו מסביב. שמא לא אמרתי לבנות בית המקדש. אתה ידעת שבתי וקומי. בית המקדש. אתה ידעת שבתי וקומי אחריך חגר. אלא (תהלים ג א) מזמור לדוד אחריך חגר. אלא (תהלים ג א) מזמור לדוד בברחו וגוי. רבי יהודה אומר המזמור הזה בברחו וגוי. רבי יהודה אומר המזמור הזה אדם הראשון אמרו. שנאמר הי חקרתני אדם הראשון אמרו. שנאמר הי חקרתני ותדע. וידעת שלא היה לי אפשר בלא אשה. לכך נאמר (בראשית ב יח) לא טוב היות האדם לבדו. כמו שנאמר הי חקרתני היות האדם לבדו. כמו שנאמר הי חקרתני היות האדם לבדו. כמו שנאמר הי חקרתני היות האדם לבדו. במו שנאמר הי חקרתני היות האדם לבדו. במו שנאמר הי הקרתני היות הצרם לבדו. ארהי וקומי. שבתי בגן

> מהו ארחי ורבעי. (במדבר כגי) מי מנה עפר יעקב וגוי. זריח. כמו שהאדם זורה בגורן ונוטל את החבואה ומשליך את החבן כך זרית הרביעה ונטלת הטיפה שידעת ועשיתני הימנה:

> כי אין מלה בלשוני וגוי. כך אמר דוד לפני הקב"ה אתה ידעת שבתי וקומי. ולא עוד אלא על כל פסיעה ופסיעה שאני עתיד לפסוע כבר גלויה לפניך. וכן אמר הכתוב מעכשיו אלא עד שלא באתי לעולם. וכן הוא אומר לירמיהו (ירמיה א ה) בטרם לסנחרב (מלכים-ב יט כח) יען התרגוך אלי און מירה מאני מחיד לומר שאינם גלויין לפניך. לכך נאמר כי אין מלה בלשוני:

> (שם ז כג) וימה את כל היקום אשר על אלא לפורענות המבול. שנאמר נחש בתחלה נתקלל ולבסוף חוה ולבסוף פורענות דמאי אילימא משום קללה הא ראברי במעלי שבתא. אלא קדם לפורענות לפורענות. בשלמא אחור למעשה בראשית דאמר ר' אמי אחור למעשה בראשית וקדם זנב מאי אחור וקדם. כראמר ר' אמי אחור וקדם צרתני. אלא למאן דאמר זנב. בשלמא למאן דאמר פרצוף דכתיב ושמואל. חד אמר פרצוף. וחד אמר לכך נאמר אחור וקדם צרתני וגוי. רב (בראשית ב כב) ויבן הי אלקים את הצלע. מאחוריו היה צורת חוה. וכן הוא אומר (פיי שני פנים). כך היה אדם הראשון אחור וקדם צרתני. זו פרצופין נבראו

אחור לכל המעשים וקדם לכל העונשים. זה רוחו של אדם הראשון. א"ר סימון (שם ב) ורוח אלקים מרחפת על פני המים. למעשה בראשית. זה דעתיה דריש לקיש בן לקיש אחור למעשה יום אחרון וקדם רוחו של אדם הראשון. אמר רבי שמעון (בראשית א כד) תוצא הארץ נפש חיה. זו למעשה יום אחרון. הוא דעתיה דרי אלעזר א"ר אלעזר אחור למעשה יום ראשון וקדם בחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפיך. סד) מקצה הארץ ועד קצה הארץ. ומנין אף צרתני. מצפון לדרום שנאמר (דברים כח ממזרח ועד מערב. שנאמר אחור וקדם בשם רי אלעזר מלא כל העולם כלו בראו עיניך. ר' יהודה בר' נחמיה בשם ר' שמעון ועד סופו. הדא הוא דכתיב גלמי ראו אומר גולם בראו והיה מוטל מראש העולם תנחומא בשם ר' ברכיה בשם ר' אלעזר ומנסרו ועשהו גב לכאן וגב לכאן. ר' בראם. א"ר שמואל דו פרצופין בראו נבראו. שנאמר (בראשית א כז) זכר ונקבה כפך מעלי הרחק. א"ר אליעזר אנדרוגינוס עלי כפך כמה דאת אמר (איוב יג כא) לאו הוא בא ליתן דין וחשבון. ותשת אדם אוכל בי עולמות אחור וקדם. ואם אחור וקדם צרתני. א"ר יוחנן אם זוכה בנהר אין לו חלק לעולם הבא. דבר אחר יסלקנה לצדריו וכל העובר אחרי אשה ואפילו היא אשתו נזדמנה לו על הגשר ברישא דתניא לא יהלך אחר אשה בדרך סגיא ברישא. מסתברא דוכר מסתגיא פני האדמה. ולמאן דאמר פרצוף הי מניהו

אמר שמואל בר תנחום אף קלוסו אינו אלא באחרונה. הדא הוא דכחיב (תהלים קמח ז-יא) הללו את ה' מן הארץ וגו' עד מלכי ארץ וכל לאומים. א"ר שמלאי כשם קלוסו אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף. ענאמר (ויקרא יא ב) זאת הבהמה אשר תאכלו. ולבסוף (שם יב ב) אשה כי חזריע. תאחת עלי כפיך מכאן לאדם ולבית המקדש ענבראו בשתי ידים. כחיב (תהלים קיט עג) ידיך עשוני ויכוננוני הבינני ואלמדה מצוחיך. וכחיב (שמות טו יו) מקדש ה' כרונו ידיך וגו':

לומר מאדם הראשון: מי פעל ועשה קורא הדורות מראש. רצה הזכיר שמי. וכן הוא אומר (שם מא ד) (ישעיה מט א) הי מבטן קראני ממעי אמי ה א) זה ספר תולדות אדם. וכן אמר ישעיה עד שיחיו המתים. וכן הוא אומר (בראשית בור דור ונביאיו דור דור וסופריו ותלמידיו ודורשיו דור דור ופרנסיו דור דור וחכמיו שיחיו המתים. וכה קורא לפניו דור דור בספרו מה שהוא עתיד להעמיד ממנו עד מיום שברא הקב"ה לאדם הראשון כתב לו גלמי ראו עיניך וגוי. מהו ועל ספרך. האדם וחוה מושלך לפניו כגולם. שנאמר שתי יצירות. כך הקב"ה חשב וצר את אותם עוד לתהיית המתים שכבר צר אותם הזה יצירה בעולם הבא. אינו צריך לצור דבר אחר אחור וקדם צרתני. יצירה בעולם

תהלה קמ

הבא בידו וגוי עזים מאחים וגוי. אין זה (שם יג-יד) וילן שם בלילה הוא ויקח מן מות מאיש המסים תנצרני. ומה היה חומס יא) הצילני נא מיד אחי מיד עשו וגוי. אי זה מאדם רע וגוי) וכן יעקב אמר (בראשית לב מאדם רע וגוי. (וכן יעקב אמר הלצני הי הרי מות עשו הרשע. לכך נאמר חלצני הי שאול אפדם ממות אגאלם אהי דברך מות. אפרה אתכם. שנאמר (הושע יג יד) מיד אמר הקב"ה כשאפרה אתכם מידי מות אני זה עשו הרשע. ומה היא רעתו מות. כך תסובבני סלה. הלצני הי וגוי. מי הוא לפני ואני מפלטך. (תהלים לב ז) רני פלט חייך. רצונך שאפלטך מיד רשעים רנן התורה. שנאמר (שם ד יג) נצרה כי היא אמר הקב"ה לדוד רצונך שאצרך נצור את שם ו כב) בהתהלכך תנחה אותך וגוי. כך שלמה (משלי דו) אל תעובה ותשמרך וגוי. למנצח מזמור לדוד. חלצני הי וגוי. אמר

(עובדיה א יה) והיה בית יעקב אש וגוי: די קטילת היותא והובד גשמה. וכתיב וגדופים. וכתיב (שם יא) חזה הוית עד כנגד אלקים מוציא דברים קשים וחרופים וגוי. מסתכל הוית בקרניא וגוי. מדבר (דניאל ז ז-ח) וארו חיוא רביעיא דחילה יב) כי נמו עליך רעה וגוי. וכן הוא אומר הן חושבין אלא גם עליך. שנאמר (שם כא רעות בלב. וכשהן חושבין לא עלינו בלבד רעות בלב. רעה בלב אין כתיב כאן אלא מפיו אלא טמון הוא בלבו. אשר חשבו רעות בלב וגוי. מהו רעות בלב. אינו מוציא נאמר מאיש חמסים תנצרני. אשר חשבו (תהלים סח כג) אמר הי מבשן אשיב. לכך הקב"ה אני מוציא מבין שיניו. שנאמר הרי נכרת לעולם ומה שבלע בלע. אמר אחיך יעקב תכסך בושה וגוי. אמר ישראל חמס. וכן הוא אומר (עובדיה אי) מחמס

はにかに 心食め

ואני בוטה בך אף על פי שאין בי מעשים שיש לו ויש שבוטה על מעשה אבותיו יש שהוא בוטח על מעשים נאים ונכוחים הדיין ואתה הוא הסניגור. כך אמר דוד לי סניגור אין לי מי שידבר עלי. אתה ממך הכל צריכין הם לסניגוריהם אני אין עליהם. קרא אל השלטון ואמר לו בבקשה לפני השלטון ראה שיש לכל סניגורין לדבר חושה לי. למה היה דומה. למי שהיה לו דין חושה לי חשתי לעשות דברך. אף אתה מאותן שרואין פניך. ה' קראתיך וגוי. מהו לשמך וגוי. אמר דוד בבקשה ממך אהיה הפרשה (תהלים קמ יד) אך צדיקים יודו הבשורה שבשרן. מה שכתוב למעלה מן כשבשרן בשורות טובות. ומני ביא של צדיקים שמח את לבן דשן עצמותם לב וגוי. האיר הקדוש ברוך הוא עיניהם שלמה (משלי טו ל) מאור עינים ישמח מזמור לדוד ה' קראתיך חושה לי. אמר

וגוי. אימתי בעת מנחת ערב: בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון דניאל אומר (דניאל ט כא) ועוד אני מדבר לכך נאמר משאת כפי מנחת ערב. וכן להתודות הטאתו ולהתחנן בתפלת המנחה. מתה עלי ומעי מתחלפין. לפיכך צריך אדם מובה נפשי בעולם שלא נצטער ובמנחה וגוי. ולמה במנחה. אלא עכשיו כל היום צהרב קמתי מתעניתי ואקרע בגדי ומעילי חרד בדברי אלקים וגוי. (שם ה) ובמנחת בוא אומר (עורא ט ד) ואלי יאספו כל תפלתי. לכך נאמר תכון תפלתי וגוי. וכן צגול תקבל תפלתי ותקרע הרקיע ותכנס קטורת. עכשיו אין לנו לא מזבח ולא כהן בית המקדש קיים היינו מקטירים לפניך תכון תפלתי. כך אמר דוד רבוני כשהיה קראתיך וגוי. תכון תפלתי וגוי. מהו מובים אלא על שקראתיך ענני. לכך נאמר

תהלה קמב

לכך נאמר משכיל לדוד וגוי: דוד וידע ואמר שאין טוב לו אלא תפלה. בגבורתו. ומהו עומד לו תפלתו. השכיל אדם עומד לא בממונו ולא בחכמתו ולא כשהיה שאול ודוד במערה ידע וראה שאין לדוד בהיותו במערה. מהו משכיל לדוד. לא קרא אלא להקב"ה. שנאמר משכיל נכנס היה בוטח בהקב"ה. וכשהיה במערה לא הזכיר אלא הקב"ה. ובכל צרה שהיה אלא להקב"ה. וכן כשהיה במדבר יהודה וגוי. וכן כשברה לפני אבשלום לא זמר וגוי. (שם ב) אברכה את הי בכל עת (ענילים לד א) לדוד בשנותו את טעמו עצמן אלא על הקב"ה. וכן אמר הכתוב וגוי. כשהצדיקים נכנסים לצרה אין מענין שלמה (משלי יח י) מגדל עוז שם הי משכיל לדוד בהיותו במערה תפלה. אמר

קולי אל ה' אזעק קולי אל ה' אתחנן. למה ב' פעמים קולי. וכן אמר הכתוב (שם נו ב) חנני ה' חנני. ב' פעמים. אלא כך אמר דוד חנני עלא אפול בידו וחנני עלא יפול בידי. וכן קולי אל ה' אזעק עלא אפול בידו קולי אל ה' אתחנן עלא יפול בידי:

אשפוך לפניו שיחי וגוי. כך הצדיקים מגידין צרחן לפני הקב"ה. וכן אמר הכחוב (שם קב א) תפלה לעני כי יעטוף וגוי. וכן חנה אמרה (שמואל-א א טז) כי מרוב שיחי וכעסי דברחי עד הנה. לכך נאמר אשפוך

> לפניו שיחי וגוי. והקב"ה אמר ליה (תהלים נה כג) השלך על הי יהבך והוא יכלכלך:

בהתעטף עלי רוחי וגוי. מהו אהלך. כך אמר דוד לפני הקב"ה אומרים לי כל גבורי עלח ידך אליו. ולבי אומר לי כי מי עלח ידו במשיח ה' ונקה. לכך נאמר בהתעטף עלי רוחי ואתה ידעת נתיבתי וגוי:

הבט ימין וראה ואין לי מכיר. מהו הבט ימין וראה שאין לי מכיר ועומד על ימיני אלא אתה. וכך היא אומנתך את הוא ימינם של עניים. שנאמר (שם קט לא) כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו. לכך נאמר הבט ימין וראה וגוי. אבד מנוס ממני. אמר דוד אם אבקש ממך מנוס אבקש מנוס אחר הואים ולא מן שאיל ולא מכל ישראל בשעה הזאת. לכך נאמר אבד מנוס ממני וני:

זעקתי אליך וגוי. סגור היה דוד במערה מבפנים ושאול מבחוץ ועומד על פתח. אמר לו דוד רבוני בבקשה ממך הוציאה ממסגר נפשי וגוי. כתר את נוטל על דבר זה שתושיעני. שנאמר בי יכתירו צדיקים וגוי. וכתיב (שם נז ג) אקרא לאלקים עליון על גומר עלי. וכתיב (שם קיט יז) גמול על עבדך ואחיה:

תהלה קמג

עמדי וגוי. (שם כא) כפך מעלי הרחק וגוי. וכן הוא אומר (שם יג כ) אך שתים אל תעש וגוי. למה הכל לך עבד וכל אשר לו לקונו. אמר הכתוב (שם י טו) אם רשעתי אללי לי מכניס אותי יש עבד נכנס לדין עם קונו. וכן עבדך וכוי אמר דוד לפני הקב"ה לדין אתה אפר. וכן דוד אומר ואל חבוא במשפט את יעבור זעם עד שיעבור אף. (שם) עד שוב לעולם. אמר לו עד שיעבור הדין. עד יג) מי יחן בשאול הצפנני. אמר לו הקב"ה מי יוכל לעמוד. וכן איוב אמר (איוב יד תפלתי וגוי. ואם אין אתה עושה צדקה עמי צרקה על אותו היום. לכך נאמר הי שמע אני מתפלל לפניך שתענה אותי ועשה עמי לירקון. אמר לו דוד בבקשה ממך הרי בשבילן. שנאמר (שם) ונהפכו כל פנים אל יצחק על עשו ואף למעלן על ישראל כל פנים לירקון. אף אברהם על ישמעאל אדם ביום ההוא שפניו יפות אלא ונהפכו על חלציו ונהפכו כל פנים לירקון. אין אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו ירמיהו אומר (ירמיה ל ו) שאלו נא וראו בהראותו. ומי יוכל לעמוד ביום הדין. וכן ג ב) ומי מכלכל את יום בואו ומי העומד אין אדם יכול לעמוד וכן הוא אומר (מלאכי לומר ביום הדין זך אני טהור אני מעווני רע. מי יאמר זכיתי לבי וגוי. מי יוכל מלך יושב על כסא דין מזרה בעיניו כל תחנוני וגוי. אמר שלמה (משלי כ ח-ט) מומור לדוד הי שמע תפלתי האזינה אל

נאמר כי לא יצדק לפניך כל חי: אינן יכולין להצדיק לפניך ביום הדין. לכך הא המתים זכים. אלא על החיות של מעלן כל חי. מהו כל חי. כל חי לא יצדק לפניך זכו בעיניו. לכך נאמר כי לא יצדק לפניך לא זכו בעיניו. (שם כה ה) וכוכבים לא יעשה טוב ולא יהטא. (איוב טו טו) ושמים אומר (קהלת ז כ) כי אין צדיק בארץ אשר לך כי אין אדם אשר לא יחטא. וכן הוא עצמו בדין. למה (מלכים-א ה מו) כי יהטאו זכיתי לבי וגוי. אין אדם יכול לזכות את עבדך וגוי. לכך נאמר (משלי כ ט) מי יאמר עיניך וגוי. למענך ואל תבוא במשפט את כציץ יצא וגוי. (שם ג) ואף על זה פקחת למה (שם יד א) אדם ילוד אשה. (שם ב) עשית וגוי. ועל כל אלה מעמידני לדין. יא) עור ובשר וגוי. (שם יב) חיים וחסד (שם י ט) זכור כי כחומר עשיתני וגוי. (שם

כי רדף אייב נפשי וגוי. וכן אמרו ישראל כשאנו מדוכדכים בצרות מה טוב לנו כבר דכדכונו ויבחנונו. וכן הוא אומר (תהלים סו י) כי בחנתנו אלקים צרפתנו כצרף כסף וגוי. (לא תאמר כן אלא) אלו ואלו הן הרכבת אנוש לראשנו. ואחר כל אלו הן הרכבת אנוש לראשנו. ואחר כל אלו למשפט. אמר ליה הקב"ה כל כך עבר עליכם אלא מעתה אל תיראו. שנאמר (נחום א יב) ועניתך לא אענך עוד:

प्रतरेत तथर

אומר (שמואל-א יז מט) וישלח דוד את למלחמה כשהרגתי את גלית. וכן הוא הי צורי וגוי. אימתי למד את אצבעותי לג) האל המאזרני חיל. לכך אמר ברוך עושה מלחמה. וכן הוא אומר (תהלים יח עזרני והוא הנצחני ונצחתי ויצרני להיות ונצח ואמר לא מגבורתי נצחתי אלא הוא משפט וצרקה לכל עמו. ירד למלחמה בוא אומר (שמואל-ב ה טו) ויהי דוד עושה א כט יא) לך הי הגדולה והגבורה וגוי. וכן איני עשיר. וכן הכריז ואמר (דברי הימים-גבור ואמר איני גבור. היה עשיר ואמר וידע דוד כי הכינו הי למלך על ישראל. היה המליכני. וכן הוא אומר (שמואל-ב ה יב) היה מלך ואמר איני מלך הוא מלך והוא דרך שאתה הולך כשם שהיה דוד עושה. דרכיך דעהו. הוי נותנו בלבך לפניך בכל (משלי ג ו) בכל דרכיך דעהו. מהו בכל לדוד ברוך ה' צורי וגוי. אמר שלמה

נאמר ברוך הי צורי: עד זקנה ושיבה אלקים אל תעזבני. לכך אלקים למדתני מנעורי וגוי. (שם יח) וגם כלום אלא את למדני. שנאמר (שם עא יו) יב) ברוך אתה ה' למדני חוקיך. איני יודע הי עמך גבור החיל. ואומר (תהלים קיט יהיה עמך. וכן הוא אומר (שופטים ו יב) למדני. וכן שאול אומר לו (שם לז) לך והי שמו של הקדוש ברוך הוא יהי מבורך הוא צורי וגוי. ולא הייתי יודע מלחמה אלא שהיה הקב"ה עמו. לכך נאמר ברוך הי ראשו והיאך טבע האבן בנחשת. על פניו. ולא עוד אלא כובע נחושת על אלא מלאך הלך עם האבן והשליכו בכוונה שיפול אלא מלאחריו ולמה זה נפל מלפניו. מי שהוא מכה את אדם מלפנים אינו צריך ידו ויקח את האבן וגוי. וכך הוא הדרך

पतरंत तथत

כן אלא (ישעיה סה כה) זאב וטלה ירעו והדוב ונשא שה מהצדר. עכשיו אינו צוא אומר (שמואל-א יז לד) ובא הארי (דכתיב וימוש לשה מפני זאבים). וכן צאננו מאליפות מרובבות. לא כשל עכשיו. דכתיב (ויקרא כו י) ואכלתם ישן נושן. אחריו מזוינו מלאים מפיקים מזן אל זן. אמר לו הקב"ה מן האוצר. שכן כתיב כארזים הם גדולים. מנין הם אוכלים. כזויות וגוי. הרי למדנו קומתן של אנשים כדם שעל זוית מזבח. לכך נאמר בנותינו להתקשט הלא מלובנות כסיד ומאדימות כזויות מחוטבות תבנית היכל. וכי צריכות מגודלים. גדלים והולכים כארזים. בנותינו לבנון וגוי. לכך נאמר אשר בנינו כנטיעים שנאמר (שם קד מו) ישבעו עצי הי ארוי בנינו כנטיעים מגודלים. עומדים כארזים מן הפרשה שנאמר (תהלים קמד יב) אשר ולא על חום אלא על שהבטחתנו למעלה עמנו. וכן דוד אמר ארוממך אלקי וגוי. שמך כי עשית פלא. על הפלאים שעשית אותה שעה הי אלקי אתה ארוממך אודה ואוספו אספה אסיר וגוי וחפרה הלבנה וגוי. צבא המרום במרום וגוי. (שם כב-כג) כד כא) והיה ביום ההוא יפקוד הי על עשה. מה כתיב למעלה מזו הפרשה (שם חנם אלא על כי עשית פלא. ומה פלאים ארוממך וגוי. ואודה על זה הדבר לא על אמר ישעיהו (ישעיה כה א) הי אלקי אתה תהלה לדוד ארוממך אלקי המלך וגוי.

סה כ) ברוך הי יום יום וגוי: לברכך ברכות חדשות. וכן הוא אומר (שם שמך לעולם ועד. אין לנו מלאכה אלא השירה והברכה תמיד. שנאמר ואברכה לעתיד לבוא אינם בטלים אלא הם אומרים שירה ואם לאו אין אומרים שירה. אלא לא כעכשיו אם עשה להם נסים אומרים אלקינו. לכך נאמר ארוממך אלקי המלך. כי גאה וגוי. (תהלים צט ה-ט) רוממו הי הים. שנאמר (שמות מו כא) שירו להי יא) רמה ידך וגוי כשם שרוממוהו על מרוממים להקב"ה. שנאמר (ישעיה כו לכך נאמר ארוממך אלקי המלך. ישראל כל הפלאים שתעשה עמנו ושעשית לנו. כל אלה לנו אנו מודים ומרוממים לך על קמד טו) אשרי העם שככה לו. וכשתעשה הקב"ה לעשות לישראל לפיכך (תהלים העיר ימלאו ילדים. הואיל וכל כך עתיד ברחובותינו. שנאמר (שם ה) ורחובות בידו מרוב ימים. לכך נאמר ואין צוחה וזקנות ברחובות ירושלים ואיש משענתו ברחובותינו. (זכריה ח ד) עוד ישבו זקנים הוא מלאך המות ומחבל ועכשיו אין צוחה שהוא נותן צוחה ברחובות מוריד דמעות בחוצותינו. אין פרץ ואין יוצאת וגוי. מה יז) ואחנה צאני וגוי. לכך נאמר מרובבות הן הצאן אלו ישראל. שנאמר (יחוקאל לד כאחד. לכך נאמר צאננו מאליפות. ומי

पतरंत त्था

ישמח האדם במעשיו. אין לאדם חלק אלא לפיהו. (שםג כב) וראיתי כי אין טוב מאשר משלו. שנאמר (קהלת ו ז) כל עמל האדם ממעשה אבותיו לעתיד אלא כל אי ואי אוכל כו) נפש עמל עמלה לו. אין אדם אוכל חכמת לך וגוי. וכן הוא אומר (שם טו מעשיכם. שנאמר (משלי ט יב) אם חכמת אל תבטחו בנדיבים. על מה תבטחו על הזה לא יבטח במעשה אבותיו. לכך נאמר פודה אותו. אם אין אדם עושה טוב בעולם לא פרה יפרה איש. אין אחיו של אדם אני נמלט. שנאמר (תהלים מט ה) אה עשו יעקב היה צדיק והוא מצילני ובזכותו אבי יש לי מחלקו והוא מצילני. לא יאמר במעשה אבותיו. לא יאמר ישמעאל אברהם דוד אל תבטחו בנדיבים. לא יבטח אדם לכך נאמר אהללה ה' בחיי וגוי. כך אמר (קהלת טי) כי אין מעשה וחשבון וגוי. חי הוא יודך. ולא בשאול. וכן הוא אומר ואנחנו נברך יה וגוי. (ישעיה לח יט) חי ו ו) כי אין במות זכרך וגוי. ומי מהללך. קטו יו) לא המתים יהללו יה. וכתיב (שם הוא מקלס. לא כשימות. שנאמר (תהלים עתו. אם אינו מקלס בעוד שהוא חי מתי (קהלת ט יב) כי גם לא ידע האדם את אומרה לאלקי בעודי. וכן שלמה אמר כל בשר וגוי. לכך נאמר אהללה הי בחיי ידבר פי. ולא אני עצמי בלבד אלא ויברך שומר ה' את כל אוהביו וגוי. תהלת ה' ונכה רוח וחרד על דברי. למעלה מן הענין אומר (ישעיה סו ב) ואל זה אביט אל עני הלל שאינו מניח את העניים. וכן הוא הצדיקים הם מקלסים אותו והן נותנין לו שהקב"ה מפיל לרשעים לגהינם ומציל הציל את נפש אביון מיד מרעים. בשעה הללו את הי. למה על איזה דבר (שם) כי (ירמיה כ יג) שירו את הי הללו את הי. בללויה הללי נפשי וגוי. אמר ירמיה

בעמלו. וכן הוא אומר (תהלים קכח ב) יגיע כפיך כי תאכל וגוי. לכך נאמר אל תבטחו בנדיבים:

בים. לכך נאמר את הים ואת כל אשר בם: כנגד כל הבריות שיש לו בארץ כך יש לו וגוי. מהו וכל אשר בם. מכאן אתה למד וגוי. מה כתיב אחריו עושה שמים וארץ לכך נאמר (שם) אשרי שאל יעקב בעזרו מי שהוא בומה בי אין שכרו פוסק לעולם. והרקעתי את הארץ שמא זוו ממקומן. כך שעשה שמים וארץ. משמתחתי את השמים אתם יודעים במי אתם בוטחים. ב) אשרי שאל יעקב בעזרו וגוי. עת ואתם עומדים. שנאמר (תהלים קמו פרקליט שהוא עומד לעולם בטחו בו בכל יצאת רוחן אבדו עשתנותיהן. רצונכם רשעי עולם המחרפים ומגדפין והן רוח. עשתונותיו. וכן פרעה וכן המן וכן כל ונתגאה וחרף וגדף ויצאת רוחו מיד אבדו והוא עומד ומתגאה. בא סנחריב הרשע כך אמר הקב"ה אני בראתי את האדם הזה הוא אומר תצא רוחו ישוב לאדמתו וגוי. על הרוח יצאת הרוח מיד נעשה עפר. וכן אף כי אנוש רמה וגוי. אינו עומד אלא הציר וגוי. וכן הוא אומר (איוב כה ו) כלום. שנאמר (ישעיה מ ו) כל הבשר המעמרת אותו. כך אמר הקב"ה אין הבשר מתיירא לא היה בו כלום אבל הרוח היא שבו שמלאו. אמר אותו האיש מזה הייתי וראהו שהוא נאד ונגע בו ונפל ויצא הרוח סבור שהוא כלום. מה עשה הגיע אצלו בארץ מי שהוא רואה אותו מתיירא ממנו רומה לנאד שהוא נפוח ומלא רוח ועומד תצא רוחו ישוב לאדמתו. משל למה הדבר

גושה משפט לעשוקים וגוי. ומי הם הרעבים. זה אליהו שהיה רעב והיה

371

אסורים אסורי מות ואסורי שאול: שהשכינה ביניהם אינם אסורין. ומהו מתיר מתשמיש המטה שלשת ימים. לעתיד לבוא וגוי. ומה כשנגלה עליהם יום אי אסרן ימים. שנאמר (שמות יט יא) היו נכונים בתורה לישראל אסר תשמיש המטה שלשה הוא שביום שנגלה הקב"ה על סיני ליתן היא אסורה לעתיד לבוא. תדע לך שכן מומאתה. ויש אומרים אף תשמיש המטה שנאמר (ויקרא יח יט) ואל אשה בנדת אעביר מן הארץ. ואין טומאה אלא נדה יג ב) וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה לבעלה. ולעתיד לבוא הוא מתירה. (זכריה הנדה שהאשה רואה דם ואסרה הקב"ה ומהו מתיר אסורים אין איסור גדול מן הוא מכרית ומאביד הבהמה לא כל שכן. החזיר וגוי. ומה אם למי שהיה אוכלת צוא אומר (ישעיה סו יו) אוכלי בשר ויש אומרים אינו מתירן לעתיד לבוא שכן ולעתיד לבוא הוא מתיר את כל מה שאסר. לראות מי שמקבל דבריו ומי אינו מקבל. והבהמה לכל מתחלה. ולמה אסר אותה כל. מה ירק עשב נתתי לכל אף החיה (בראשית ט ג) כירק עשב נתתי לכם את היו מקודם לבני נח. וכן הוא אומר להן שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה. מהורים לבוא. וכן הוא אומר (קהלת א ט) מה בעולם הזה מטהר אותה הקב"ה לעתיד אסורים. יש אומרים כל הבהמה שנטמאת לחם לרעבים. מתיר אסורים. מהו מתיר בערב ומן הנחל ישתה. לכך נאמר נותן מביאים לו לחם ובשר בבקר ולחם ובשר מאכילו. שנאמר (מלכים-א יז ו) והעורבים

ה' פוקח עורים. אין צער גדול ואין יסורים גדולים וקשים כעורון עינים. למה הדבר דומה למי שהיה מעביר משאות של גמלים ושל חמורים טעונין ועוברין בדרך. נתנו על א' מהם משוי שוה לכולם ועוד טענו מזונותיהן של כולם על א' מהם. והיה

צריקים בה'. ולכך נאמר ה' אוהב צריקים: הקדוש ברוך הוא. שנאמר (שם לג א) רננו מבית אב אלא מעצמן התנדבו ואהבו את גוי יכול להיות צדיק שאין הצדיקים באין כהן. אבל מבקש להיות צדיק אפילו היה אינו יכול מפני שלא היה אביו לא לוי ולא אם מבקש אדם להיות לוי או להיות כהן ברכו את הי. בית הלוי ברכו את הי. לפיכך אב שנאמר (תהלים קלה יט-כ) בית אהרן הלוים למה שהכהנים בית אב והלוים בית נחלה לא ממשפחת הכהנים ולא ממשפחת אוהב אותן. ולמה אוהב לצדיקים שאינן ל) כי מכבדי אכבד. הן אוהבין אותי ואני יו) אני אוהבי אהב. ואומר (שמואל-א ב אוהב צדיקים. וכן הוא אומר (משלי ח קומתן. לכך נאמר ה' זוקף כפופים. ה' עמו. ושמתיה ביד מוגיך וגוי. אלו הכופפים כב-כג) כה אמר אדוניך הי ואלקיך יריב מהלכין עליהם. וכן אמר ישעיהו (שם נא קומתם אלא הן כפופים לעיני שונאיהם והם לארץ. שמיום שגלו מירושלים לא זקפו ומי הן הכפופים. אלו ישראל שגלו בחוצה אז תפקחנה עיני עורים. יי זוקף כפופים. הן שונין. אבל לעתיד לבוא (שם לה ה) יודעין מה הן קורין שונין ואין יודעין מה נט י) נגששה כעורים קיר. כולם קורין ואין שהולכות בתורה כעורים. שנאמר (ישעיה פוקח עורים. ומי הן העורים הדורות האלו מרפא תחלה אלא העורים. שנאמר הי בדרך. וכשיבוא לרפאות העולם. אינו בוא אומר (דברים כו יה) ארור משגה עור העורים שאין ייסורין גדולים מהם. וכן עליו יותר מכלן. כך הקב"ה מצוה על להן בעל הבית מזה התירו תחלה שטענתי למדינה באו להתיר מן הבהמה. אמר בו אלא אני יודע מה נתתי עליו. נכנסו מזהיר עליו ואומר הזהרו בו שלא תבן נתון

הי שומר את גרים. הרבה הקב"ה אוהב את הגרים. למה הדבר דומה למלך שהיתה לו לכך נאמר הי שומר את גרים יתום ואלמנה את הגר. (שמות כב כ) וגר לא תונה וגוי. לכן אני מצוה עליו (דברים י יט) ואהבתם לגר שהניה משפחתו ובית אביו ובא אלי. אמר הקב"ה טובה גדולה צריך אני להחזיק אצלנו לכן אנו צריכין להחזיק לו טובה. כך שהצביים והאיילות רועות והניה אותן ובא לו לטובה שעזב המדבר הגדול הרחב מקום אדם וזה הצבי נכנס וישב אצלנו לא נחזיק בן יושבין אין דרכן ליכנס לישוב אצל בני הצאן כך דרכה לרעות אבל הצבי במדבר על הצבי בכל יום אחה מצוני עליו. אמר לו וכמה גדיים יש לך ואין אתה מזהירני אלא המלך כמה תיישים וכמה עזים וכמה רחלים אוהב הצבי ביותר. אמר לו הרועה אדוני אוהבו עליו תנו לו שיאכל וישתה והיה אדם. וכשהיה נכנס עם הצאן היה מצוה לרועה ואומר לו הזהר בצבי הזה לא יכהו לצבי ביותר. בזמן שהוא יוצא לשדה מצוה בכל יום יוצא ונכנס עמהן. היה המלך אוהב למלך הצבי הולך עם הצאן ורועה עמהן נכנס אמני יוצאת לרעות יצא עמה אמרו לו אצל העזים והרחלים והיה רועה עמהן בכל יום. פעם אחד נכנס צבי עם הצאן הלך צאן והיתה יוצאה ורועה בשדה ונכנס בערב

ימלוך הי לעולם: ארץ. והצדיקים ממליכין להקב"ה. שנאמר קמז ו) מעודד ענוים הי משפיל רשעים עדי ודרך רשעים יעות. וכן הוא אומר (שם רשעים ומוליכן בדרך לגיהנם. לכך נאמר מכנים הצדיקים לגן עדן ומעות דרכן של באים לירושלם כיון שהגיעו לשם הקב"ה זו הדרך לשתיהן. והצדיקים והרשעים הם נברשעים והם עולים לירושלים וג"ע היא דרכים. אלא הוא גוזר על כל הצדיקים בהם ודרך רשעים יעות. והוא הוא מעות יתומים וגוי. אבל אם היו רשעים כתוב צדיקים. וכן הוא אומר (תהלים סח ו) אבי ובאלמנות הוא מעודד לאו אלא אם היו נאמר יתום ואלמנה יעודד. וכי כל היתומים א א) העיר רבתי עם היתה כאלמנה. לכך אלמנות אלו ציון וירושלים. שנאמר (שם (איכה ה ג) יתומים היינו ואין אב. ומי הן יעודד. ומי היתומים אלו ישראל. שנאמר ואלמנה וגוי. לכך נאמר יתום ואלמנה משה אמר (דברים י יח) עושה משפט יתום אמר הקב"ה שלשתן עלובים ועניים. וכן יעודד. זיוג את הגר ליתום ולאלמנה. למה.

תהלה קמו

הללויה כי טוב זמרה אלקינו וגוי. אמר ישעיה (ישעיה נב ז) מה נאוו על ההרים וגוי. (אך) [אף] בשמים יראים ממני שנאמר הודו על ארץ ושמים. אימתי כשהוא מרומם קרן של ישראל. שנאמר (תהלים עה יא) וכל קרני רשעים אגדע וגוי. לכך נאמר וירם קרן לעמו. ולמה נמשלו ישראל לקרן. מה הקרן בראש היא נחונה לך הם ישראל ראש לכל העכו"ם. שנאמר (דברים כה יג) ונתנך ה' לראש. לכך וירם קרן לעמו וגוי. מהו עם קרובו. העם שהם קרבין לו במצוות העם שקרבן הקב"ה יותר מכל העכו"ם. וכן הוא אומר (תהלים עג כח) ואני קרבת אלקים לי טוב וגוי. לכך נאמר לבני ישראל עם קרובו:

צער... אינו כן הכל מקובל לו והוא אומר בשלומו גואי הוא לו ואינו משיבו. אבל אדם גדול והיה בידו מכוה אם ישאל עני טוב זמרה אלקינו. מלך בשר ודם אם יהיה הקב"ה אותו שעה זמרו לו. לכך נאמר כי זה דבר. הסיר ה' משפטיך. כך כשימלוך ואומר (צפניהג יד) רני בת ציון וגוי. על אי אלקיך. ומה כתיב אחריו קול צופיך וגוי. לכן נאמר (ישעיה נב ז) אומר לציון מלך מקלסין הכל משבחין שראו אותו שמלך. הקב"ה. אותה שעה הכל מרננין הכל ראוי להללו למה על שהם למלכותו של הפרשה זו ימלוך הי לעולם. מלך הקב"ה מקלסין לו. וכן הוא אומר למעלה מן ה' משפטיך. כך כשימלוך הקב"ה הכל וגוי בת ירושלים. על איזה דבר. הסיר ואומר (צפניה ג יד) רני בת ציון הריעו שנאמר (שם) מבשר טוב משמיע שלום. וגוי. כשימלוך הקב"ה הכל הן מבשרים. ישעיהו (ישעיה נב ז) מה נאוו על ההרים דבר אחר כי טוב זמרה אלקינו. となし

> קלסנני והוא טוב לפני. שנאמר כי טוב ומרה אלקינו וגוי. בונה ירושלים וגוי. כשם שהקב"ה מלך בהלל ובזמירות כך ירושלים אינה נבנית אלא בהלל ובזמירות. וכן אתה מוצא בבנין האחרון שבנה חירם. שנאמר (עזרא ג י-יא) ויסדו הבונים את היכל. ויענו בהלל ובהודות וגוי. לכך נאמר כי טוב זמרה אלקינו:

> נדחי ישראל יכנס. ומי הן הנדחין קרח וכל עדתו ענדחו מפי משה רבינו עליו השלום. ועכן ענדחה מפי יהושע. וכן הוא אומר (הושע ב יז) ונתחי לה את כרמיה משם ואת עמק עכור. ואי זה עמק עכור. מה שאמר יהושע (יהושע ז כה) ויאמר יהושע מה עכרתנו. לכך נאמר נדחי ישראל יכנס:

> לעולם: י) ששון ושמחה ישיגו וגוי. ויהיו שמחים צרה ואין אנחה ואין יגון. שנאמר (שם לה שהחריבה הוא בונה אותה. אותה שעה אין עמו זו חרבן ירושלים. ומהו מחץ מכתו מי ביום חבוש הי את שבר עמו וגוי. מהו שבר הרופא לשבורי לב. וכתיב (ישעיה ל כו) להם הרי אני בוכה ומרפא אתכם. שנאמר מה. אמרו לו על הר ציון ששמם. אמר זה היה דוה לבנו. אמר להם הקב"ה על שהרבה ירושלים. שנאמר (איכה ה יו) על כמה וכמה. לא נשבר לבם אלא בשביל ידו נתרפא שבר לב של ישראל על אחת ברופא לשבורי לב. אמר הקב"ה אם נכוית לישראל מכאוב עד שהן מתרפאין. שנאמר יג) ובאו האובדים וגוי. אותה שעה אין אחרת וגוי. וכן אמר הכתוב (ישעיה כז שנאמר (דברים כט כז) וישליכם אל ארץ דבר אחר נדחי ישראל יכנס. אלו שבטים.

תהלה קמח

מאותו היום לא זזו. ברא הקב"ה לשמוח שאמר להם (בראשית א ו) יהי רקיע וגוי. לעולם חק נתן ולא יעבור. ואי זה חק נתן. נבראו להיות מקלסין אותו. ויעמידם לעד נאמר יהללו את שם הי. שעל מנת כן לפני הקב"ה אלא צוה ונבראו לעצמן. ולכך כי ששת ימים עשה הי. לא היה יגיעה עשות הי אלקים וגוי. וכתיב (שמות כ יא) הקב"ה כשבראם. שנאמר (שם ב ד) ביום יהללו את שם הי וגוי. לא היה יגיעה לפני ח) ויקרא אלקים לרקיע שמים. שא מים. אותן מי בראשית. שנאמר (בראשית א השמים. לכן נאמר הללוהו וגוי. אלו המים אומר (מלכים-א ה כז) הנה השמים ושמי גשמים (בשם הרד"ל - ג' שמים). וכן הוא מכאן אתה למד שאינן אלא השמים. אותם שכוכביהם מאירים. צגגו שמי מעשיו כך כוכבו מאיר. לכך נאמר הללו שכל אחד מהן יש לו כוכב בשמים ולפי הללוהו כל כוכבי אור. מכאן אתה למד ג) ומצדיקי הרבים ככוכבים. לכך נאמר אור אלו הצדיקים. שנאמר (דניאל יב הללוהו כל כוכבי אוד. ומי הן כוכבי (בראשית לז ט) והנה השמש והירח. שהן משולות בשמש ובירה. שנאמר וירח. ומי הן שמש וירח האבות והאמהות נאמר הללוהו כל צבאיו. הללוהו שמש (תהלים קג כא) ברכו הי כל צבאיו. לכך צבאיו שעושין צביונו של הקב"ה. שנאמר לכך נאמר הללוהו כל צבאיו. ומי הם אלה תולדות השמים והארץ בהבראם. בארץ כך הם בשמים. (בראשית ב ד) כל מלאכיו. כשם שיש צבאות הרבה שבשמים. ומי הם מלאכי השרת. הללוהו הללויה הללו את הי מן השמים. אלו

בו. כביכול לא היתה בו שמחה לפי שחטא אדם נתקללה האדמה. שנאמר (שם ג יז) ארורה האדמה וגוי. בא קין והרג הבל. אמר ליה (שם ד ט) אי הבל אחיך. (שם י) קול דמי אחיך צועקים אלי מן האדמה. (שם יב) נע ונד תהיה בארץ. ולא הניחר הקב"ה לשמוח במעשיו:

נאמר תנינים וכל תהומות. כולם יהללו את (תהלים מב ה) תהום אל תהום וגוי. לכך אין אדם יודע כמה הם. עד שאמרו בני קרח (שמות טו ה) תהומות יכסימו. ועד עכשיו (משלי ה כד) באין תהומות הוללתי. וכתיב תהומות הן לא נתפרשו. וכן הוא אומר תחלה. שנאמר תנינים וכל תהומות. וכמה את התנינים הגדולים. לפיכך הם מקלסין שנאמר (בראשית א כא) ויברא אלקים מחברו. ומי הם הגדולים אלו התנינים. בשמים. ומי מקלס תחלה מי שהוא גדול הי מן השמים וגוי. לאחר שקלסוהו כך בני המדינה. לכך נאמר הללו את המקלס אותו בתחלה בני פלטרין ואחר מן הארץ. הכל מקלסין את המלך. ומי בה מקלסין אותו. שנאמר הללו את הי בהם מקלסין אותו כך הארץ וכל אשר מספרים וגוי. וכשם שהשמים וכל אשר וקלסוהו. שנאמר (תהלים יט ב) השמים הי למענהו וגוי. בראן להיות מקלסין וכן הוא אומר (משלי טו ד) כל פעל לא ברא הקב"ה את האדם אלא לכבודו. (ישעיה מג ז) כל הנקרא בשמי וגוי. הללו את ה' מן הארץ וגוי. אמר ישעיהו

שם הי:

תהלה קמט

האדם לא ירצה להודות ולקלס לבוראו וגוי. אמר דוד הכל מקלסין להקב"ה. אלו כאלים וגוי. לכך נאמר ההרים וכל גבעות וכן הוא אומר (תהלים קיד ד) ההרים רקדו שנאמר (ישעיה מ יב) ושקל בפלס הרים. דוד יקלסוהו ההרים שהוא יודע משקלם. סערה עושה דברו ההרים וכל גבעות. אמר גזירה מן השמים ולמטה הן נעשין אש. רוח על סדום וגו' מן השמים. אמר הקב"ה כן למה נאמר (בראשית יט כד) והי המטיר רע. אין דבר רע אצלו. הכל בארץ. ואם וגוי. וכן הוא אומר (שם ה ה) לא יגורך הארץ הן. שנאמר הללו את ה' מן הארץ אש ולא ברד ולא שלג ולא קיטור. אלא מן מכאן אתה למד שאין בשמים כלום רע לא ועוד שמחים עמו. אש וברד שלג וקיטור. חסידים. וכל כך למה שהן רואין ושמחים הם נעשים חסידים. שנאמר תהלתו בקהל צריקים וגוי. וכשיראו אותו לעולם הבא העם וירונו. שנאמר (תהלים לג א) רננו את העם. ותצא אש מלפני הי וגוי וירא כל משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו צריקים. שנאמר (ויקרא ט כג-כד) ויבא שם ישקני וגוי. ראוהו באהל מועד נעשו אומר (משלי ב ז) יצפון לישרים. ומה אמר וגוי. ראוהו בסיני נעשו ישרים. וכן הוא שירה. שנאמר (שמות טו א) אז ישיר משה חסידים. ראוהו בים נעשו חסידים ואמרו זמן שישראל רואין את הקב"ה הם נעשו יד) וירם קרן לעמו תהלה לכל הסידיו. כל מה כתיב למעלה מן הפרשה (תהלים קמח שיר חדש. ומי הם החסידים אלו ישראל. תאמרו שיר חדש לי. שנאמר שירו להי כשם שעשיתי אני כל החדשות אף אתם כא) עם זו יצרתי לי וגוי. אמר הקב"ה וגוי. (שם כ) תכבדני הית השדה וגוי. (שם ישעיה (ישעיה מג יה) אל תוכרו ראשונות הללויה שירו להי שיר חדש וגוי. אמר וגוי שירו להי שיר חדש. ואמר במתן תורה קרנן של ישראל. שנאמר וירם קרן לעמו על ארץ ושמים. אימתי כשהוא מרומם בשמים והארץ יראה ממנו. שנאמר הודו רחוק ממנה. אבל הקב"ה אינו כן אלא יושב בני מדינתו שהוא דר בתוכה למה שהוא בני מדינה אחרת יראים כשם שמתיראין שבעולם מלך בשר ודם דר במדינה אין לבדו. שנאמר יהללו את שם הי וגוי. בנוהג עשיתי ואני אשא וגוי. לפיכך הוא מתקלס משאו אלא הוא. שנאמר (שם מו ד) ואני וגוי רוקע הארץ וגוי. אין אחד נושא עמו הוא אומר (ישעיה מד כד) אני הי עושה כל אין אחר עושה מלאכתו אלא הוא. וכן בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וגוי. משנה. שנאמר (דברים ג כד) אשר מי אל אינו כן אין לו לא דוכוס ולא אפרכוס ולא שהוא מתכבד מתכבדין עמו. אבל הקב"ה המלכות וכשהם שרים נושאין אף בכבוד לו לוקיטינינטוס והם נושאים עמו במשאוי בנוצי שבעולם מלך בשר ודם דוכוס יש והלא כבר נאמר יהללו את שם ה' וגוי. נערים. יהללו את שם ה' כי נשגב וגוי. וקוי הי יחליפו כח. לכך נאמר זקנים עם ה) תתחדש כנשר נעוריכי. (ישעיה מ לא) זקנים שהם נערים. שנאמר (תהלים קג הבחור הוא הנער. אלא אמר הקב"ה בחורים וגם בתולות. מהו נערים הוא וגוי ואחר כך מלכי ארץ וכל לאומים עד תחלה. לכך נאמר תנינים וכל תהומות למה אמר הקב"ה זקנים (נכנסו) [יכנסו] מזכיר את הרמש ואחר כך מלכי ארץ וכל תהומות. אלא (משהוא) [מה שהוא] הוה ליה למימר תחלה ואחר כך תנינים ארץ וכל לאומים שרים וכל שופטי ארץ השדה. לכך נאמר החיה וכל בהמה. מלכי וכן הוא אומר (ישעיה מג כ) תכבדני חית רמש וצפור כנף מודה לו ואינה כבוד לו.

נאמר כי נשגב שמו לבדו: הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו. לכך ואחר כך הוא טורהן מן העולם. לפי שאין הם מדותיו של הקב"ה לצאת ידי בריותיו מקבלין את התורה ומפני מה יצא ידיהן. כך גלוי היה לפני הקב"ה שאין אומות העולם כט יא) הי עוז לעמו יתן. אמר רבי אבהו עוזך הכתוב כאן אלא תורה. שנאמר (שם לכל האומות שבעולם ולא רצו לקבל שאין לך פלאים שעשית בעולם שהודעת תורתך האל עושה פלא וגוי. אמר דוד מודה אני עליה הודאה שנאמר (תהלים עו טו) אתה למדת ששמעו ולא קבלו. בא דוד ונתן ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו. הא ופירש שנאמר (מיכה ה יד) ועשיתי באף תורתך. לאו. עד שבא מיכה המורשתי מעתו אערי פיך. שמא שמעו ורצו לקבל (תהלים קלח ד) יודוך הי כל מלכי ארץ כי

ותצאנה כל הנשים וגוי: מארץ מצרים וגוי. שנאמר (שמות טו כ) שמו במחול וגוי. (מיכה ז טו) כימי צאתך בעמי. לכך נאמר ישמח ה' במעשיו. יהללו (ישעיה סה יט) וגלתי בירושלים וששתי וגם אני רואה אתכם ואני גל ושמח. שנאמר הקב"ה אתם רואים אותי ושמחים וגלים (שם לג כ) נפשנו חכתה להי וגוי. אמר (שם קה ג) התהללו בשם קדשו. וכתיב (תהלים קד לא) ישמח ה' במעשיו. וכתיב בשמחה שהן רואין ושמחין עמו. שנאמר שירו לה' שיר חדש. ומה ראו לומר שירה האלו כך אמרו לי שיר חדש. לכך נאמר כך אמר הקב"ה כשם שאני עושה חדשות חדשה וגוי. (שם כא) עם זו יצרתי לי וגוי. תוכרו ראשונות וגוי. (שם יט) הנני עושה דבר אחר שירו להי. (ישעיה מג יח) אל

כי רוצה הי בעמו וגוי. כך אמר דוד הכל מקלסין לפניו שנאמר הללו את הי מן השמים וגוי כל הפרשה. ואומר הללו אמר הכתוב פיהם של ישראל הוא חרבם. כדי להצילכם מן הגליות ומן השעבוד. וכן מרוממין אותי ואני עושה מלחמה בעדכם רוממות אל בגרונם. אמר הקב"ה אתם קד לד) יערב עליו שיחי. לכך נאמר קולך ערב ומראך נאוה. וכחיב (תהלים ביותר. שנאמר (שיר השירים ב יד) כי יחליקון. אבל הצדיקים קלוסן ערב לפני (תהלים ה י) קבר פתוח גרונם לשונם הרשעים בגרונם למה שריחם רע. שנאמר באזניהם. אמר הקב"ה לא יקלסו אותי בגרונם. אוי להם לרשעים מה הם שומעים כנכלים ובכנורות אינו ערב לפני אלא להם הקב"ה אף על פי שקלסתם אותי אותו. שנאמר רוממות אל בגרונם. אמר על משכבותם. מרננין ומקלסין ומרוממין על מה שהתקין להם. לכך נאמר ירננו וכיון שהן רואין אותו הן מרננין למה כשהן מציעין להם בגן עדן משכבות יפים. נאמר אלא על משכבותם משכבות הרבה ב) יבוא שלום ינוחו על משכבותם. ולא אי אפער ליען בזו. ענאמר (יעעיה נז והתענג על ה' וגוי. ומנין שהן אומרים עלי לפי רצונכם. שנאמר (שם לו ד) הואת אלא בזו והקב"ה אומר בני התעוררו מתענגים ואומרים כי אי אפשר לישן במטה בגן עדן וגוזר ומציעין תחתיהן מצעות והם היאך הצדיקים מתענגים בשעה שעוברים בעמו וגוי. אמר רבי שבתאי בא וראה יערב עליו שיחי. לכך נאמר כי רוצה הי (תהלים קד לג-לד) אשירה להי בחיי וגוי. ר יא) דבש וחלב תחת לשונך. ואומר השירים ב יד) השמיעני את קולך וגוי. (שם של ישראל שמקלטין אותי. שנאמר (שיר בעמו. למה. אמר הקב"ה ערב עלי קילוס אלא מישראל. לכך נאמר כי רוצה הי פי שהכל מקלסין אותי איני מבקש קילוס הכל מקלסין להקב"ה. אמר הקב"ה אף על אותו אומות העולם שנאמר מלכי ארץ וגוי. את ה' מן הארץ וגוי. ואחר כולן מקלסין

שנאמר וחרב פיפיות בידם:

לעשות נקמה בגוים. אי זו היא נקמה.
אמר הקב"ה מה שנקמו לישראל. שנאמר
(תהלים עט י) נקמת דם עבדיך השפוך.
ה' גקני ואומר (דברים לב מג) הרנינו גוים
ה' וגוי. וצומר (דברים לב מג) הרנינו גוים
עמו וגוי. וכחיב (נחום א ב) אל קנא ונוקם
ה'. כל הנקמות האלה יש לרשעים אצל
הקב"ה. לכך נאמר לעשות נקמה בגוים
הקב"ה לאו אלא למלכי עכו"ם. שנאמר
לאסור מלכיהם וגוי. ולמה שמלכים באו
עלי. שנאמר (תהלים ב א) למה רגשו
גוים וגוי. לכך נאמר לאסור מלכיהם וגוי.

אמר הקב"ה (שם קלז ח) אשרי שישלם לך את גמולך. ומה גמלו להם לישראל מלכים-ב כה ז) ועיני צדקיהו עור. וגם אני כך אעשה להם. שנאמר ונכבדיהם בכבלי ברזל. אמר הקב"ה מה הם סבורים ששכחתי מה שעשו. כחובה היא לפני שנאמר לעשות בהם משפט כחוב. ואיזהו משפט כחוב (מלאכי ג יט) הנה היום בא בוער כחנור. וכחיב (ישעיה סו כד) ויצאו וראו בפגרי האנשים. לעשות בהם משפט כחוב. ואיזהו משפט כחוב (תהלים קד לה) יתמו חטאים מן הארץ. לכך נאמר לעשות בהם משפט כחוב:

תהלה קנ

בקדשו. הללוהו במה שעשה לקדושיו. ומי הוא מתקדש בעולמו. שנאמר הללו אל הפרשה לעשות בהם משפט. אותו שעה מן הרשעים. וכן הוא אומר למעלה מן אימתי הקב"ה מתקדש בעולמו כשיפרע עושה על גוג. קיץ וחורף י"ב חדשים. בהמת הארץ עליו תחרף. הרי י"ב חדש שנאמר (ישעיה יח ו) וקץ עליו העים וכל אוכלות בנבלתו של גוג. ובא ישעיה ופירש ולא פירש יחוקאל כמה זמן החיה והעוף בשר ושתיתם דם מזבחי אשר זבחתי לכם. שמאלך דם נשיאי הארץ תשתו ואכלתם גוג וגוי. ושובבתיך וגוי והכיתי קשתך מיד שנאמר (שם א) ואחה בן אדם הנבא על עושה בהם מה שכתוב למעלה מן הענין אימתי הגוים יודעים שאני קדוש כשאני שם קדשי אודיע. (שם ח) הנה בא ונהיתה. בקודש על ידי יחוקאל (יחוקאל לט ז) ואת הללויה הללו אל בקדשו. אמרה רוח

להי מלאה דם וגוי: יורדת עליה. וכן הוא אומר (שם ו) חרב וגוי. מרוה אותה ומפילה משרה ואחר כך כי רותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד אלו שבארץ. וכן הוא אומר (ישעיה לד ה) ואחר כך (שם) וירדו סוסים ורוכביהם וגוי והפכתי שהוא הופכם מן הרקיע לארץ. (חגי ב כב) והפכתי כסא ממלכות. מהו שברקיע אלו שרי עכו"ם. וכן הוא אומר במה שעשה בעזים שברקיע ומי הם עזים וגוי. הללוהו ברקיע עוזו. מהו עוזו הללוהו ו) שאו לשמים עיניכם והביטו אל הארץ ד) ונמקו כל צבא השמים. וכתיב (שם נא ברקיע עוזו. ומה עשה ברקיע (ישעיה לד הללוהו ברקיע עוזו. הללוהו במה שעשה ישראל וגוי. לכך נאמר הללו אל בקדשו. עם קדוש וגוי. וכתיב (ירמיה ב ג) קדש הן קדושיו ישראל. שנאמר (דברים זו) כי